

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 15, 2024

Журнал студентських наукових праць

Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 15, 2024

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті
під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції,
досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, професор Лутковська
С.М.Заступники головного редактора:
доктор економічних наук, професор Здирко Н.Г.;
кандидат економічних наук, доцент Пронько Л.М.;

Члени редакційної колегії:

доктор економічних наук, професор Вдовенко Л.О.;
доктор економічних наук, професор Коляденко С.В.;
доктор економічних наук, професор Логоша Р.В.;
доктор педагогічних наук, доцент Кравець Р.А.;
кандидат економічних наук, доцент Колесник Т.В.;
кандидат економічних наук, доцент Подолянчук О.А.;
кандидат економічних наук, доцент Мулик Т.О.;
кандидат економічних наук, доцент Ставська Ю.В.;
кандидат економічних наук, доцент Хаєцька О.П.;

Адреса редакції: 21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17
Сайт журналу: <https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>, електронна адреса:
uap_vnau@ukr.net

©Вінницький національний аграрний університет, 2024

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 15, 2024

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:

Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:

Editor-in-Chief Doctor of Economics, Professor **Lutkovska S.** **Deputy**

Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**;

Members of the Editorial Board:

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Vdovenko L.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Kolyadenko S.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Lohosha R.**;
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Kolesnik T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Podolianchuk O.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Khaietska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008, tel.**
0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**
Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Вінницького національного аграрного університету,
протокол №4 від 22 жовтня 2024 року

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів.

Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку Формат
60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. Ар. 44,1.

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
Articles by specialties are accepted for
publication: 051, 071, 072, 073, 075, 076,
081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW:
PROBLEMS, TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the Academic Council of
Vinnytsia National Agrarian University,
Protocol #4 from 22 October 2024

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other information provided in them. Opinions expressed in published articles may not coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any obligations on it.

Signed for printing

Format 60x84/8.

Offset paper. Offset printing. Mind.

Printing. Ark. 44,1

Printed at

LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and Distributors of Publishing Products
DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

<i>НАПРЯМОК 1. ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ</i>	14
Н. БУРДЕЙНИЙ. ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ — ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ	14
К. ВИННИК. РОЗВИТОК ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	20
В. ВОДЗІНЬСЬКА. АНАЛІЗ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ: СТАТИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ	25
Я. ГОЛОВЧЕНКО. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	30
А. ГУЦУ. ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	35
Д. ЗАПЛИТНЮК. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	40
К. КАНЕВСЬКА. ОБЛІК ГРОШОВИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	45
А. КЛИМЕНКО. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЬНОРЕВІЗІЙНОЇ РОБОТИ	50
К. КОРНІЮК. ОБЛІК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АУТСОРСИНГУ	55
О. КОСТИЛЬНЮК. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ ВИТРАТАМИ	60
В. МАЗУРКОВ. СУТНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ВПЛИВ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ЯКІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ	65
В. МЕЛЬНИК. ОБЛІК ГОТІВКОВИХ ГРОШОВИХ КОШТІВ: РОЛЬ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ	70
О. ПЕРОВА. ПОБУДОВА СТРУКТУРИ ОБЛІКОВОГО АПАРАТУ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ	75
Ю. ПЛЕТЕНЧУК. АГРОБІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ	80
Н. САСЮК. ОБЛІКОВИЙ СУПРОВІД МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ	85
Д. ТКАЧ. ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ОБЛІКУ	90
О. ЧИЖ. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	95
<i>НАПРЯМ 2: РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	100

В. БАЛАЛАЄВА. ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	100
П. БЕЗШТАНЬКО. ШАХРАСТВО В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАХОДИ ЗАХИСТУ КЛІЄНТІВ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	105
О. БІЛОУС. ОСОБЛИВОСТІ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	110
Ю. ВАНЖУЛА. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	115
С. ГАБРУК. ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	120
К. ГРАБІВСЬКА. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ	125
В. ГУК. РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ	130
Г. ІЛЛЮК. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	135
В. КАЧУР. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ	140
І. КОВАЛЬЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ОBOB'ЯЗКОВОГО ТА ДОБРОВІЛЬНОГО АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	144
Р. КОЛОМІЄЦЬ. АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА МЕТОДИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ АНОТАЦІЯ	149
І. КУДИНА. ЛОГІСТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	154
В. ЛАБЗЕНКО. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ	159
І. МОВЧАН. ПРОБЛЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	164
М. МОСКАЛЮК. РОЗРОБКА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	169
С. ОВЧАРЕНКО. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК СТРАХОВОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	174
Б. ОСАВОЛЮК. ФІНАНСОВИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	179
Б. ОСТАПЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	184
В. ПЕТРУСЕВИЧ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ КБ "ПРИВАТБАНК" В УМОВАХ СУЧАСНИХ	189

ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ	
С. ПРІМАК. ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	194
Д. СІРІТКО. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.	199
Д. СИЧЕВ. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	205
М. СЛОБОДЯНЮК. ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	210
В. СОКОЛОВСЬКА. ФІНАНСОВА НАДІЙНІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	215
А. ТРИГУБ. РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ФІНАНСАХ ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ	220
Р. ЧОРНА. ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС	225
А. ШИНКАРЕНКО. МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	230
Н. ЩАБЛЕВСЬКИЙ. СТРАХОВИЙ РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	235
<i>НАПРЯМОК 3. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ</i>	240
Д. АНТОНОВА. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	240
М. БРЮШКОВА. СТАН ТА УМОВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	245
В. БУРДЕЛЬНИЙ. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	250
М. ГНАТЮК. ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	255
М. ДОКІЙЧУК. ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ	260
Д. КАРВАСВА. БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЇ, ЇХ ПЕРЕВАГИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ	265

Н. КОНОНОВ. БЕЗВІДХОДНЕ ВИРОБНИЦТВО В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ШЛЯХ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ	270
А. МАСАН. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ІДЕЯ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ВТІЛЕННЯ	275
Д. ОНОПРІЄНКО. СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ТА ФРЕЙМВОРКИ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ НА C++: ОГЛЯД ТА ПОРІВНЯННЯ	279
О. ПРИБЕГА. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	283
К. САЛІЙ. ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ (DEFI) – ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ	288
С. СОЛОНІНКО. DEVELOPMENT OF AUTOMATED CLIMATE CONTROL SYSTEMS BASED ON METEOROLOGICAL DATA FOR	293
М. СУСІДКО. ANALYSIS AND COMPARISON OF CMS PLATFORMS FOR WEBSITE DEVELOPMENT	298
В. ТЕРЕЛЮК. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	303
В. ЧЕРНІЙ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК В УКРАЇНІ	308
Д. ЩЕРБИНА. ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	313
<i>НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА. СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ</i>	318
В. БАБІЙ. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО	318
І. БЛИК. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ	323
І. ВОРОНОВ. ВИКОРИСТАННЯ АГРОДРОНІВ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	328
О. ГРАБОВСЬКИЙ. ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ	333
А. ДАНІЛОВА. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	338
А. ДОВГАЛЮК. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	343
В. ЖИЛА. РОЗВИТОК ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ	348
В. КОРОЛЕНКО. ЕКОНОМІКА ІННОВАЦІЙ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ: ВІД СТАРТАПІВ ДО ВЕЛИКИХ КОРПОРАЦІЙ	353

І. КУЗЬ. РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	358
О. ЛЕВИЦЬКА. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ВІННИЦЬКОМУ РЕГІОНІ	363
С. ЛЕВЧУК. СОЦІАЛЬНО-РИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ЙОГО ТИПИ ТА МОДЕЛІ	369
В. ЛЕГКУН. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОБСЛУГОВУВАННЯ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕС	374
Р. ЛИСАКОВА. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	379
Ю. МАКАРОВА. ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЇ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ	385
Г. НАКАЗНА. ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	390
В. ОРАЗМЕДОВА. СУЧАСНІ ОПТИМІЗАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ І ПРОМИСЛОВОСТІ: МОДЕЛІ, АЛГОРИТМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	395
А. ПРИБЛЛОВИЧ. ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	400
М. РАЇН. ДІАГНОСТИКА КРИЗОВИХ ЯВИЩ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ЛІКВІДАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ	405
Н. РИБКІНА. ЗНАЧЕННЯ БРЕНДУ В СФЕРІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	410
Д. СЕЧКО. СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ WELLNES-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	414
К. СОСНА. ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ	419
А. ТВЕРДОХЛІБ. ВПЛИВ ЕКОТУРИЗМУ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	424
А. ТИМОЩУК. КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	429
К. ШЕПТИЦЬКА. СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ	434
В. ШИМАНСЬКИЙ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	439
С. ШОЛОХОВА. ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ	444
<i>НАПРЯМ 5: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА</i>	449

Д. СИРІТКО ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	449
Б. КОРЕЦЬКИЙ РОСІЙСЬКА ВОЄННА АГРЕСІЯ ЯК ВИКЛИК УКРАЇНСЬКІЙ І СВІТОВІЙ БЕЗПЕЦІ	455
С. НЕПІЙВОДА РОЗВИТОК СЕКТОРІВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	459
А. ШЕВЧУК ПРОВАЛ РИНКОВИХ РЕФОРМ ЯК ПЕРШООСНОВА КРИЗОВОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЧИННИК РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ	464
Я. БЕРЕЖАНСЬКА ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	469
К. ГОНЧАР ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ	474
Д. НАВЕРТЮК МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	478
Є. ПАВЛІЧУК СИСТЕМА ВИРОБНИЧОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	483
Є. ЛЕВЧЕНКО ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	488
А. МЕНЗУЛ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	492
А. ТИМОЩУК ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ І ПСИХОЛОГІЙНИЙ СТАН КОЛЕКТИВУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	497
Р. ОЛЬХОВИЙ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КРАЇНАХ АЗІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ	502
М. КРИЖОВА. ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	507
І. ВОЛОВОДІВСЬКИЙ. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ	515
А. БУРЛАКА. ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИЕЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	522
Б. КОЛІЖУК. БЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ДАНИХ В СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ	527
Б. ТЕРТИЧНИЙ. ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	531
І. КУШПТА. РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ	536

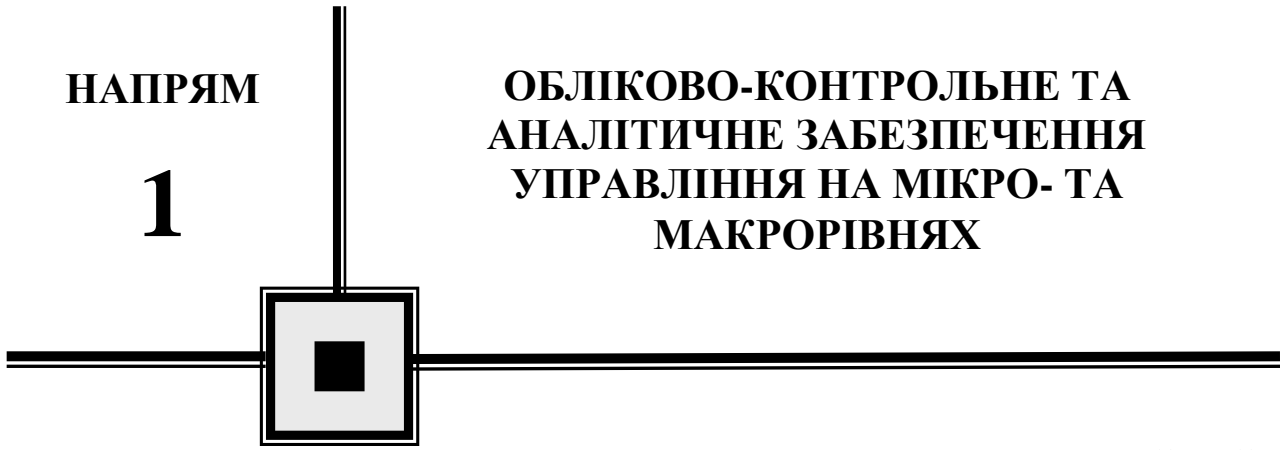
К. КОВАЛЬОВА. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯХ	541
О. БАРЧИШИНА. РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	546
В. СЛОНСЬКА. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЇ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ	551
О. СОЛЬСЬКИЙ. ВИКЛИКИ КІБЕРБЕЗПЕКИВ ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ	556
В. ПИСАРСЬКИЙ. ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	561
О. МАЗУР. КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	565
Л. ДУЖАК. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА	570
О. КОЗИЦЬКА. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД: КООПЕРАЦІЯ ТА МІСЦЕВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО	575
Р. КІФА. РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЙНИМ ПРОЦЕСОМ	580
Д. МЕЛЬНИЧЕНКО. МОРАЛЬНІ ПРИНЦИПИ В УХВАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ	584
А. ПАНАСЮК АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ	587
А. РЕШЕТНИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЙОГО СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НА РИНКАХ	592
<i>НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ</i>	596
В. УРСОЛ. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ	596
В. ДАНЧЕВСЬКА. ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	601
А. ХМІЛЬ. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЮ	606
А. СОЛТАСЮК. ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ	609
Б. ПИПЕНКО. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ	613
В. НЕЧИПОРУК. МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ	618
Л. БОНДАРЧУК. ДИСЦИПЛІНАРНА ТА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	623

В. ГОНЧАРЕНКО. СПОСОБИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ	628
С. ІВАШКОВСЬКА. МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ	632
А. ПРИТИКА. ПРАВОМІРНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	637
В. НЕЧИПОРУК. ПРАВОВІ ОСНОВИ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРОБІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	641
К. ЦІХОЦЬКА. ОКУПАЦІЯ Й АНЕКСІЯ КРИМУ	645
Л. ЦЮПКА. НАУКОВО - ТЕХНІЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН	649
А. КОШЕЛЬ. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ	654
Н. БЛІК. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОНТОЛОГІЧНИЙ, МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	658
А. СОЛТАСЮК. ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗРОБКИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК	663

НАПРЯМ

1

ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

Назарій БУРДЕЙНИЙ* ,
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ — ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено проблемні аспекти податкової системи України. Це було зроблено завдяки аналізу статистичних даних, дослідженню теоретичних засад формування податків, застосування методів моделювання та інших. В статті було розглянуто низку проблемних питань сучасної податкової системи України.*

***Abstract.** The article examines problematic aspects of the tax system of Ukraine. This was done thanks to the analysis of statistical data, the study of the theoretical foundations of tax formation, the use of modeling methods and others. The article considered a number of problematic issues of the modern tax system of Ukraine.*

Вступ. Соціально-економічний розвиток країни багато в чому залежить від ефективності функціонування податкової системи та заходів щодо її реформування. Це підтверджується зміною пріоритетів у сфері оподаткування в періоди загострення соціально-економічної ситуації в державі. Дослідження особливостей становлення податкової системи і визначення етапів її реформування у ретроспективі надає можливість, на підставі виявлених особливостей і наслідків від реалізації заходів, своєчасно уникати помилок минулих періодів і застосовувати превентивні заходи.

Реформування податкової системи є ключовим питанням подальшого розвитку економіки нашої держави. Ефективна її діяльність впливає на розвиток основних напрямів економічної, фінансової та підприємницької діяльності, на задоволення основних потреб держави і окремих громадян. Зважаючи на те що

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

податкова система та її складові в Україні постійно реформуються і вдосконалюються, вони є недостатньо ефективними на сучасному етапі економічного розвитку. Та місцевого самоврядування є наслідком розвитку системи державних фінансів.

Виклад основного матеріалу. Податкова та бюджетна системи завжди піддавалися і будуть піддаватися критиці, оскільки в їх основі лежать механізми подолання значної кількості суспільних та особистих протиріч, оптимальне вирішення яких є практично неможливим, особливо з огляду на те, що економіка в кожен період (зростання, пік, спад, криза) перебуває на різних стадіях розвитку залежно від змісту економіки, що загострює вищезазначені протиріччя та посилює соціальну напруженість щодо оцінки справедливості. Фактично, такий стан речей часто призводить до порушення певних, навіть загальноприйнятих, принципів фіскальної політики, таких як справедливість та ефективність, стабільність. Податкова система це складне, суперечливе та полісистемне поняття. Дуже часто відбувається отождоження понять «податкова система», «система податків» та «система оподаткування». Не дивлячись на багато спільного, це різні системи як з точки зору інституціонально-організаційної будови, так і з структурно-функціонального призначення.

Так, зокрема Педь І.В. стверджує, що податкова система – це законодавчо встановлена у державі сукупність обов'язкових платежів (податків і зборів), що підлягають сплаті юридичними і фізичними особами до бюджетів різних рівнів [1, с. 54]. Такої думки притримується і професор Андрущенко В.Л., на його думку податкова система – це сукупність податків і зборів, обов'язкових платежів, об'єднаних спільною організаційною структурою та нормативно-правовою базою [2]. В той же час Сідельникова Л.П. та Костіна Н.М. крім податкової системи виділяють окремо систему оподаткування та систему податків та зборів [3]. Податкова система, не дивлячись на достатню автономність, як і будь-яка система, знаходиться у постійному взаємозв'язку та взаємодії з іншими системами. Загалом податкову систему оточує велика кількість систем, з якими вона відповідним чином взаємодіє та знаходиться у взаємозв'язку. Податкова система будучи складовою (елементом) фінансової системи держави є одноранговою незалежною системою на рівні з бюджетною, митною, банківською, борговою, валютною, страховою, фондовою та іншими системами (рис. 1). Податкова система як і фінансова система в цілому, разом з іншими складовими, знаходиться в тісній взаємодії з економічною системою та її складовими: інвестиційна, зовнішньоекономічна, демографічна, соціальна, пенсійна тощо. У процесі свого функціонування податкова система, як і всі інші складові фінансової системи також активно взаємодіє та знаходяться у взаємозв'язку з іншими державними системами: політична, правова, інформаційна, інноваційна тощо [4].

Податкову систему як багатокомпонентне явище варто аналізувати на змістовному та організаційному рівнях. У широкому розумінні це комплекс фінансово-економічних відносин між державою і платниками податків, що виникають під час перерозподілу створеного економічного продукту. Тому

податкова система охоплює не лише сукупність податків і зборів та механізми оподаткування, а й її інституційно-правову основу, а також систему адміністрування податкових процесів. Це означає, що структура податкової системи передбачає системний підхід, де всі її елементи взаємодіють у певній формі управління.

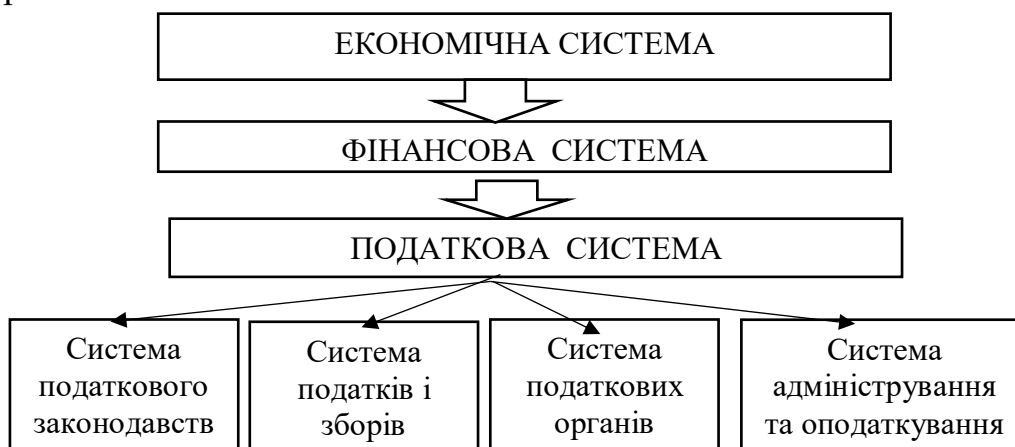

Рис. 1. Інституційно-функціональна структура податкової системи України

Джерело: складено автором на основі [3]

У процесі реформування податкової системи в Україні важливим питанням є не лише рівень податкового навантаження, але й оптимальне співвідношення податків. Якщо під час економічного спаду роль непрямих податків зростає, що дозволяє консолідувати та стабілізувати податкову базу, то під час економічного зростання прямі податки набувають домінуючого фіскального впливу [6].

Слід зазначити, що частка непрямих податків у вітчизняній податковій системі останніми роками зростає, що не відповідає практиці розвинених країн. Згідно з дослідженням структури податкової системи України, роль непрямого оподаткування в останні роки зросла. З 2010 року податкові надходження до зведеного бюджету України зросли у 3,3 рази, а непрямі податки - у 3,7 рази [7]. Розглянемо динаміку надходження ПДВ.

Таблиця 1

Динаміка ПДВ в 2019-2023 р.р.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
ПДВ	374 508,2	378 690,2	400 600,1	536 489,2	467 001
%	31,62	29,36	29,1	32,27	21,26

Джерело: [7]

На цей податок припадає приблизно третина доходів бюджету та податкових платежів. Податок на додану вартість (ПДВ) виступає як важливе джерело доходів для бюджету. Його фіскальна особливість полягає в тому, що завдяки широкій базі оподаткування цей податок менше піддається впливу коливань цін на сировину, матеріали та енергоресурси

ПДВ виступає як найважливіший непрямий податок, виконуючи дві ключові функції: фіскальну, тобто забезпечення значної частки доходів бюджету, і регулюючу, що сприяє стимулюванню економічного розвитку і зростанню.

Застосування ПДВ має велике потенціальне значення, але через обмежену дійсну ставку ПДВ фіскальний потенціал податку знижується надто низько. Недостатньо висока реальна ставка ПДВ обмежує можливість збирання більшого обсягу податкових надходжень.

Наразі, через необхідність економічного стимулювання підприємництва та для підтримки життєздатності постраждалих від війни громадян, варто приділяти увагу саме переважанню непрямих податків над прямими [8].

Таблиця 2

Структура доходів держбюджету в 2023 році (млн.грн).

на 1.04.2023	Доходи	Частка
Усього	525888,4	100.00%
Податкові надходження	251346,0	47.79%
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	72386,2	13.76%
Податок на доходи фізичних осіб	37598,2	7.15%
Податок на прибуток підприємств	34788,0	6.62%
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	16906,9	3.21%
Внутрішні податки на товари та послуги	152281,6	28.96%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	17897,0	3.40%
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	16764,8	3.19%
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	36823,4	7.00%
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	80796,4	15.36%
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	8843,9	1.68%
Інші податки та збори	927,3	0.18%
Неподаткові надходження	131788,7	25.06%
Доходи від власності та підприємницької діяльності	11233,4	2.14%
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	4000,8	0.76%
Інші неподаткові надходження	9863,0	1.88%
Власні надходження бюджетних установ	106691,5	20.29%
Доходи від операцій з капіталом	23,8	0.00%
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	133812,7	25.45%
Цільові фонди	26,8	0.01%
Офіційні трансферти	8890,3	1.69%

Джерело: [8]

Серед існуючих недоліків у функціонуванні вітчизняної податкової системи – відсутність стабільної та чіткої законодавчої бази, складність процедур адміністрування податків та непрозорий контроль за їх використанням, недостатньо ефективна робота контрольних органів податкової служби [9].

Таблиця 3

Доходи держбюджету в 2023 році (млн.грн).

2023	Доходи		
на 01.02.2023	121449,5	за січень	121449,5
на 01.03.2023	284178,9	за лютий	162729,4
на 01.04.2023	525888,4	за березень	241709,5
план на 2023	1329260,1	виконання	39,6%

Джерело: [7]

На жаль, сучасній податковій політиці в Україні бракує стимулюючої бази, яка має бути присутня при виконанні всіх функцій оподаткування - фіскальної, розподільчої та регулюючої. Крім фіскальної функції, на перший план має виходити соціальна функція, яка полягає у виконанні соціальних зобов'язань держави та перерозподілі доходів між різними категоріями громадян з метою підтримання соціальної рівноваги в суспільстві.

Оптимальний рівень оподаткування передбачає таке сукупне навантаження на юридичних і фізичних осіб, при якому податки не стримують ділову та інвестиційну активність і не знижують рівень життя населення, але забезпечують необхідний рівень надходжень до бюджету. Водночас бюджетні обмеження мають бути достатньо жорсткими та універсальними, щоб уникнути підтримки (через надмірну диференціацію) неконкурентоспроможних підприємств і галузей, що консервує існуючу нераціональну структуру виробництва. З іншого боку, необхідно використовувати методи оподаткування як важіль впливу на економічну поведінку суб'єктів господарювання [10].

На наш погляд, для підвищення рівня ефективності податкової системи в Україні необхідно реалізувати наступні заходи:

1. Дотримання стабільності в нормативно-правовому регулюванні податкового законодавства. Запропоновані податкові нормативи для суб'єктів господарювання мають бути зрозумілими та не повинні постійно змінюватись.

2. Оптимізація рівня податкового навантаження з метою стимулювання розвитку нових робочих місць, зростання ринку праці та вивільнення грошових коштів населення для розвитку власного бізнесу.

3. Підвищення ефективності управління податковим боргом, що включає: віднесення до податкової застави усіх активів боржника, незалежно від розміру податкового боргу; застосування продажу майна відразу після невиконання графіка погашення податкового боргу; передбачення в законодавстві норми про автоматичне списання частини коштів у погашення податкового боргу у момент їх надходження на рахунок платника [11].

4. Автоматизація процесів оподаткування із застосуванням сучасних технологій. Органам ДПС слід продовжити роботу щодо вдосконалення системи електронного документообігу та системи електронного адміністрування ПДВ, застосовувати спрощені форми податкової звітності, звітування платниками за операціями у режимі реального часу тощо.

5. Збільшення відповідальності за використання тіньових податкових схем при веденні бізнесу та умисній мінімізації податкових зобов'язань.

З врахуванням вищевикладеного, слід зазначити, що урядом держави розроблено нову концепцію податкової реформи, яку обговорюють в Офісі Президента, що отримала назву «10-10-10». Запропонована податкова реформа передбачає зниження ставок ключових податків до 10%: податку на прибуток підприємств (18%), податку на доходи фізосіб (18%) та ПДВ (20%). Також запропоновано скасувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ, 22% від фонду оплати праці працівника, для ФОПів – щонайменше 22% від мінімальної зарплати), та вдвічі, до 3%, підвищити ставку військового збору [12].

Висновок. На нашу думку, ключовим напрямком реформування податкової системи має стати встановлення оптимального рівня податкового навантаження для стимулювання економічного зростання. Позитивний результат можна досягти через заходи, спрямовані на вдосконалення податкового контролю, створення умов, що унеможливають ухилення від сплати податків, обмеження використання податкових пільг, а також розробку ефективної методики розподілу зібраних коштів. Завдяки злагодженим і добре продуманим діям держави можливо мінімізувати та вирішити існуючі проблеми. Важливо також знайти баланс: з одного боку, держава має поважати платників податків, які сприяють економічному розвитку, з іншого – підвищувати їх відповідальність шляхом формування високої податкової культури. Одним із головних пріоритетів має стати забезпечення нейтральності та справедливості оподаткування, а також реформування податкової системи на основі принципів економічної ефективності, стабільності, прозорості та її поступової адаптації до міжнародних і європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Педь І.В. Податкова система: економіко-правова характеристика податків. Навч. посібник. Київ.2007. 191 с
2. Податкова система: Навчальний посібник ; за заг.ред. В.С. Андущенка. Київ. 2015. 416 с.
3. Сідельникова Л.П., Костіна Н.М. Податкова система : навчальний посібник. Київ. 2012. 576 с.
4. Варналій З.С., Савич І.В. Сучасний стан та чинники тінізації бюджетних відносин в Україні. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2014. Випуск 164. С.19-24
5. Варналій.З. Податкова система України: інституціонально-функціональна структура та шляхи модернізації. *Економічний дискурс. міжнародний науковий журнал* 2018. Випуск 2. С.15-24
6. Андрієнко К, Артюх О. Проблемні аспекти сучасної податкової системи України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, №. 4, 2023,pp. 01-10. doi: 10.46299/j.isjmef.20230204.01 .
7. Мінфін. Доходи держбюджету. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income>
8. Тучак Т.В., Лінник О.П. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних процесів. *Молодіжний податковий конгрес*.2020. С.123-124.
9. Бондарук Ю. Реалії та перспективи реформування податкової системи України. *Міжнародна конференція «Університетська наука»*. 2018 URL: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/176>
10. Дроговоз Ю. Інституційні проблеми української податкової системи та шляхи їх вирішення.URL: http://rpr.org.ua/uploads/files/source/Policy_Tax_Reform_RPR.pdf (дата звернення 10.10.2024)
11. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення: автореф. дис. д.е.н. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2002. 488 с.
12. Шило Ж Реформування податкової системи України: проблеми та перспективи. *Вісник НУБІБ. Серія «Економічні науки»* Випуск 2023. 1 (101) С.247-258

Карина ВИННИК*
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

***Анотація.** У статті розглядається актуальність та важливість розвитку обліково-аналітичного забезпечення в контексті антикризового управління підприємствами. Аналізуються сучасні умови ведення бізнесу, які характеризуються високою нестабільністю, що підвищує ризики виникнення кризових ситуацій. Особлива увага приділяється ролі обліково-аналітичної системи як інструменту для виявлення кризових тенденцій і підтримки прийняття ефективних управлінських рішень. Також стаття досліджує антикризові заходи, що застосовуються підприємствами, та розглядає методи і моделі фінансового аналізу, стрес-тестування, прогнозування, які сприяють управлінню ризиками. Особлива увага звертається на виклики, пов'язані з розвитком обліково-аналітичного забезпечення, і перспективи його вдосконалення через впровадження сучасних технологій, таких як Big Data, штучний інтелект і автоматизація.*

***Annotation.** The article discusses the relevance and importance of the development of accounting and analytical support in the context of anti-crisis management of enterprises. The current conditions of doing business, which are characterized by high instability, which increases the risks of crisis situations, are analyzed. Particular attention is paid to the role of the accounting and analytical system as a tool for identifying crisis trends and supporting effective management decision-making. The article also examines the anti-crisis measures used by enterprises and considers the methods and models of financial analysis, stress testing, forecasting, which contribute to risk management. Particular attention is paid to the challenges associated with the development of accounting and analytical support, and the prospects for its improvement through the introduction of modern technologies, such as Big Data, artificial intelligence and automation.*

Вступ. Антикризове управління стає все більш актуальним у сучасних умовах економічної нестабільності, коли підприємства стикаються з численними викликами, що загрожують їхньому існуванню. В таких ситуаціях обліково-аналітичне забезпечення відіграє ключову роль, адже воно забезпечує керівництво необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих рішень.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

Система обліку не лише фіксує фінансові результати, але й дозволяє аналізувати дані, виявляти проблеми та розробляти стратегії для виходу з кризових станів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови ведення бізнесу характеризуються високим рівнем нестабільності, що спричиняє зростання ризиків і виникнення кризових ситуацій. У таких умовах ефективне антикризове управління набуває особливої ваги для збереження стабільності підприємства та забезпечення його життєздатності. Важливою складовою цього процесу є обліково-аналітичне забезпечення, яке виступає інструментом для прийняття управлінських рішень на всіх етапах антикризового менеджменту [5].

Будь-яке підприємство є складовою загальної економічної системи, на яку впливає значна кількість чинників прямого та опосередкованого характеру. Через складне економічне, фінансове та політичне становище більшість підприємств перманентно стикається з фінансовою кризою [4].

Загалом кризовим для підприємства можна вважати не лише такий стан, за якого у нього відсутній прибуток, але й той, за якого зменшується платоспроможність, а також втрачаються або ж взагалі відсутні стратегічні перспективи розвитку. Усе це зумовлює впровадження на підприємствах особливого виду управління – антикризового.

Розглядаючи різні антикризові заходи, до яких удаються сьогодні сучасні підприємства, найпоширенішими та найактуальнішими з них можна назвати:

- 1) скорочення витрат;
- 2) горизонтальну та вертикальну інтеграцію;
- 3) аналіз можливостей передачі на аутсорсинг дорогих процесів;
- 4) жорсткість контролю всіх видів альтернативних витрат;
- 5) перегляд організаційної структури на предмет виключення зайвих рівнів управління;
- 6) оптимізацію технологічних процесів;
- 7) оптимізацію оподаткування;
- 8) жорсткість кадрової політики;
- 9) покращення якості інформації;
- 10) здійснення стратегічного планування;
- 11) формування бюджетів;
- 12) підвищення якості групових рішень;
- 13) проведення профілактики кризових ситуацій за їх основними напрямками [2].

Обліково-аналітична система – це система, що ґрунтується на даних оперативного, статистичного, фінансового й управлінського обліку, включаючи оперативні дані, та використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову й інші види інформації [1].

Для забезпечення обліково-аналітичного супроводу антикризового управління на підприємствах доцільно створювати окремий підрозділ – обліково-аналітичну службу. Її структура повинна сприяти послідовному виконанню основних управлінських функцій. Формування цього підрозділу слід здійснювати з урахуванням обраної стратегії управління та певних принципів,

таких як дотримання норм керованості, делегування повноважень і організація ефективних інформаційних потоків. Основною метою створення обліково-аналітичної служби є підвищення ефективності роботи підприємства через ухвалення обґрунтованих оперативних та стратегічних рішень. Це є ключовим елементом у побудові технології та організації обліково-аналітичного процесу.

Обліково-аналітична система для підприємства в рамках антикризового управління відображена на рис. 1.

Рис. 1. Обліково-аналітичне забезпечення антикризового управління на підприємстві

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Обліково-аналітичне забезпечення є основою для аналізу поточної ситуації на підприємстві, виявлення кризових тенденцій і розробки заходів для їх подолання. Зміст облікової інформації дозволяє ідентифікувати критичні показники, оцінювати результати діяльності, визначати проблемні зони та слабкі місця, що потребують уваги в умовах кризи [1].

Завдання обліково-аналітичного забезпечення полягають у:

- 1) моніторингу фінансових і економічних показників підприємства;
- 2) аналізі платоспроможності та ліквідності;
- 3) виявленні структурних змін у майні та капіталі;
- 4) розробці антикризових програм з використанням відповідних фінансових моделей;

5) підтримці прийняття рішень для мінімізації ризиків.

Основними елементами обліково-аналітичного забезпечення в контексті антикризового управління є:

Фінансовий облік — надання інформації про активи, зобов'язання, прибутки та витрати підприємства. У кризових умовах фінансовий облік дозволяє своєчасно оцінювати стан ресурсів та оперативно реагувати на зміни.

Управлінський облік — інструмент для внутрішньої оцінки ефективності діяльності підприємства. Завдяки управлінському обліку можна аналізувати витрати, структуру доходів та збитків, що допомагає оптимізувати витрати і підвищити рентабельність.

Аналіз фінансово-економічних показників — розрахунок і оцінка ключових показників фінансового стану, таких як ліквідність, рентабельність, оборотність капіталу, що є основою для розробки антикризових заходів.

Прогнозування і планування — використання аналітичних інструментів для прогнозування можливих сценаріїв розвитку кризи та їх впливу на підприємство. Це дозволяє підготувати підприємство до різних варіантів розвитку подій і вибудувати стратегії мінімізації негативних наслідків.

Рис. 2. Елементи обліково-аналітичного забезпечення в контексті антикризового управління

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Для ефективного антикризового управління використовуються різні моделі та методи аналізу, які допомагають керівництву підприємства отримати повну картину фінансово-економічної ситуації.

1) методи фінансового аналізу: горизонтальний, вертикальний та коефіцієнтний аналіз. Ці методи дозволяють вивчити динаміку змін у фінансових показниках, порівняти їх структуру та обчислити відхилення від планових значень;

2) SWOT-аналіз — оцінка сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і загроз ззовні, що дозволяє визначити ризики та можливості в умовах кризи;

3) стрес-тестування — моделювання екстремальних сценаріїв розвитку подій для оцінки здатності підприємства вижити в критичних умовах;

4) методи прогнозування: екстраполяція трендів, аналіз чутливості та сценарне моделювання допомагають передбачити ймовірність кризи та оцінити її наслідки [3].

Розвиток обліково-аналітичного забезпечення в умовах кризи стикається з

низкою викликів. До них належать:

1) швидкість змін у зовнішньому середовищі, що ускладнює своєчасне отримання актуальної інформації та її обробку;

2) обмеженість ресурсів підприємств, особливо під час кризи, що може вплинути на доступ до кваліфікованих кадрів і сучасних технологій для обліку та аналізу;

3) зростання кількості даних, що вимагає вдосконалення систем обробки та аналізу інформації [5].

Перспективи розвитку полягають у застосуванні сучасних інформаційних технологій, таких як Big Data, аналітика в реальному часі, штучний інтелект та автоматизація облікових процесів. Це дозволить значно підвищити ефективність управління кризовими ситуаціями та швидкість прийняття рішень. Одним із головних трендів є цифровізація обліково-аналітичних процесів. Використання сучасних ERP-систем (Enterprise Resource Planning), систем управління даними (BI – Business Intelligence), та автоматизація облікових процедур дозволяє зменшити ризики людських помилок, прискорити обробку інформації та підвищити точність даних для антикризових рішень. Важливим аспектом є інтеграція штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу великих масивів даних і прогнозування потенційних кризових ситуацій.

Висновки. Отже, ефективне антикризове управління неможливе без якісного обліково-аналітичного забезпечення, яке слугує ключовим інструментом для аналізу фінансового стану підприємства, виявлення проблемних зон та розробки стратегій виходу з кризи. В умовах зростання невизначеності та ризиків на ринку, створення обліково-аналітичної служби є важливим кроком для підвищення ефективності управління, оскільки вона забезпечує комплексну підтримку процесу прийняття рішень. Використання сучасних методів фінансового аналізу, моделювання сценаріїв та автоматизація облікових процесів дозволяють підприємствам оперативно реагувати на зовнішні виклики та внутрішні кризові явища. Розвиток обліково-аналітичного забезпечення не лише сприяє збереженню стабільності підприємства в умовах кризи, але й закладає основи для його стратегічного розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Балаш Л.Я., Бінерт О.В. Лисюк О.В. Особливості антикризового управління підприємствами. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 3. С. 136-140.

2. Гавриленко В. О. Облікова інформація у системі антикризового управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 946-949.

3. Журавська А.Р. Теоретичні засади антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2013. № 1–2(2). С. 227-235.

4. Мулик Т.О. Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 146-160.

5. Шатайло О. А. Змістовна характеристика системи антикризового управління. *Бізнес Інформ*. 2019. № 5. С. 217-226.

Валерія ВОДЗІНСЬКА*
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ: СТАТИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

***Анотація.** Безробіття це один із показників економічної нестабільності в державі. В даній статті наведено статистичний аналіз безробітних в Україні за час незалежності, пандемії та повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Розглянуто фактори впливу на таку ситуацію та проведено аналіз на ринку праці. Подано таблиці та інфографіку, що підтверджують дані результати аналізу та актуальність дослідження.*

***Abstract.** Unemployment is one of the indicators of economic instability in the state. This article provides a statistical analysis of the unemployed in Ukraine at the time of independence, the pandemic and the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. Factors influencing such a situation were considered and an analysis of the labor market was carried out. Tables and infographics are presented, which confirm the given results of the analysis and the relevance of the study.*

Вступ. Безробіття є тим важливим негативним чинником який відіграє чи немалу роль у подальшому функціонуванні економіки будь-якої держави. В Україні безробіття було завжди, особливо якщо звернути увагу на показники попередніх років, можна помітити, що чи то політична ситуація чи інші фактори мали чіткий вплив на безробіття в нашій державі. Якщо ж звернутись до визначення самого безробіття, то ми побачимо, що це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю для отримання заробітної плати, як джерела фінансування. Взагалі, цікавим є сам розрахунок безробітних громадян у країні.

Виклад основного матеріалу Безробіття відноситься до гостро макроекономічних проблем. Оскільки безробіття проблема не нова але у воєнний час серед молоді вона набуває особливого значення серед соціально економічних відносин а тому набуває особливої актуальності в наш час. У сучасних умовах молодь нашої держави яка закінчила навчальні заклади все частіше зіштовхується з безробіттям та відчуває себе зайвою на ринку праці. Недостатня кількість вільних робочих місць, відсутність роботи за спеціальністю, висока конкурентність на ринку праці, відсутність державних гарантій щодо працевлаштування, незадовільні умови праці, які пропонуються молоді роботодавцями, закінчення навчального закладу не дає ніяких гарантій

*Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Лідія ФЕДОРИШИНА

працевлаштування за фахом, все це призводять до невизначеності молоді у своєму майбутньому та вимагає негайних шляхів вирішення.

Молодь в Україні складає більшу частину працездатного населення, володіє більшою освідченістю, креативністю, здатністю до вивчення нового, опановує нові професії та є двигуном соціально - економічного розвитку країни. Таким чином перед державою постає завдання регулювання молодіжного сегменту ринку праці, забезпечення гарантій працевлаштування, допомога малому і середньому бізнесу, удосконалення умов стажування студентів професійних та вищих навчальних закладів, мотивування та підготовка молодих спеціалістів до сучасних умов ринку праці.

Рівень безробіття розраховується як відношення чисельності безробітних, які зареєстровані в державній службі зайнятості, до працездатного населення відповідно до працездатного віку. Звичайно, що у будь-якої методики є як свої плюси так і мінуси, і найголовнішим недоліком саме такого способу розрахунку полягає у заниженні реального числа безробітних. Все це тому, що в деяких країнах де соціальна допомога безробітним низька або де-факто відсутня, багато осіб не реєструються як безробітні на біржі праці. Такий феномен також спостерігається у сільських регіонах, де працездатне населення займається обробкою власної землі, що не охоплюється статистикою як діяльність господарювання. В Україні ж чисельність економічно активного населення віком від 15 до 70 років становила близько 20 млн. осіб або ж 90%, були зайняті економічною діяльністю, решта - не мали роботи, але активно її шукали та були готові приступити до неї, тобто відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП) становила 1,7 млн. Осіб. Станом на липень 2023 року, в результаті терористичного вторгнення росії в Україну, рівень безробіття в нашій державі сягнув рекордних 35%, - про це повідомив Національний банк України. Саме завдяки зусиллям нашого уряду та всіх гілок влади, протягом другого півріччя 2023 року, кількість зареєстрованих безробітних впала до 166 тис. серед яких 116 тисяч це жінки. Кількість безробітних, які отримують соціальну допомогу від держави також впала, що значно покращує результати в порівнянні з попередніми 2 роками. Тому такі показники є більш ніж перспективними, адже не дивлячись на економічний показник та нестабільність в країні, безробіття хоча і є, проте воно не має значного впливу на подальше функціонування економіки як цілого механізму. Такий фактор має чітке розуміння щодо подальшого функціонування, адже він закладає фундамент основної політики організації держави щодо врегулювання питання по безробіттю. І таке питання точно є найважливішим у всій цій політиці, адже це питання є у майбутньому найперспективнішою сферою розвитку політичної та економічної стабільності в Україні. Для того аби побудувати міцну економіку, потрібно мати чіткий план дій та механізм щодо його врегулювання. Такий механізм уряд може закладати за допомогою різних законодавчих актів та проектів, що пізніше дадуть свій прогрес. Такий прогрес можна буде вважати цілісним та більш ніж реальним, адже коли ми маємо чіткий план дій, то ми також маємо і чітке розуміння того, що ми робимо.

З таблиці 1, ми можемо помітити, що кількість безробітної молоді в Україні ще з часів пандемії невпинно зростає.

Таблиця 1

Категорія безробіття

Вікова група, тис.осіб	Чоловіки % від кількості безробітних, тис.осіб	Жінки % від кількості безробітних, тис.осіб
2021 рік		
15-24	16,1	5,7
25-29	25,8	8,8
30-34	38	13,3
2022 рік		
15-24	14,9	5,5
25-29	22,7	8,4
30-34	34,2	12,3
2023 рік		
15-24	8,6	5,4
25-29	10,9	7,2
30-34	18,1	11,6

Джерело <https://niss.gov.ua/news/>

З 2020 по 2022 рік основним фактором впливу такого негативного зросту був саме COVID-19. А уже з лютого 2022 року негативний вплив на показник безробіття в державі мало саме терористичне повномасштабне вторгнення РФ в Україну. Адже тоді багато людей покинули свої домівки та змушені були переїхати на нове місце проживання. Негативним моментом є те, що багато талановитої молоді України виїхало за кордон. Таку подію більшість експертів називає “відтік мізків”, адже саме молоде покоління будь-якої країни є рушійною силою її прогресу. Україна ж, не зважаючи на всю економічну складність ситуації, продовжує дивувати світ не тільки своєю стійкістю, а й жагою до відбудови економіки та покращення рівня життя.

Війна суттєво впливає на вітчизняний ринок праці, де спостерігаються значні коливання та зміни. Виклики невизначеності в умовах війни, звуження поля прикладання праці, його структурні та якісні зміни, масштабні потоки вимушених переселенців і мобілізація поглибили проблеми у сфері зайнятості. Попри поступову адаптацію економіки до нових умов функціонування, в Україні зберігається високий рівень безробіття. За оцінками дослідницької агенції «Info Sapiens», у січні 2024 р. показник безробіття становив 17 %. Проблеми використання робочої сили загострюються в умовах поглиблення сформованих дисбалансів на ринку праці. Станом на 1 січня 2024 р. загальна чисельність безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості (ДСЗ), становила 96,1 тис. осіб (серед них понад 40 % мають вищу освіту) за наявності 40,2 тис. одиниць вакансій. Протягом 2023 р. мали статус безробітних 483,2 тис. осіб проти 867,6 тис. осіб – у 2022 р., з них у 2023 р. працевлаштовано 160,1 тис. осіб та пройшли професійне навчання 32,9 тис. осіб, у 2022 р. відповідно – 248,8 тис. осіб та 46,6 тис. осіб [1].

Військовий час буквально дав змогу молодим винахідникам для їхньої

праці. За більш ніж 2 роки повномасштабного вторгнення, ми маємо не аби-який арсенал зброї саме українського виробництва. Сьогодні Україна має далекобійні ракети та дрони із зоною ураження до 1000 км. Такі дані значно позитивніше впливають на статистичний результат, адже створюють нові робочі місця. Адже, за даними деяких аналітиків, для того аби виготовити один дрон потрібно не менше 25 спеціалістів.

Також, однією з найновіших та найпопулярніших ніш серед молоді є онлайн робота. Така методика стала популярною ще за часів пандемії, коли весь світ буквально занурився у інфопростір. Звичайно, що така методика праці підходить буквально не для всіх професій, адже дистанційка для лікарів чи поліцейських просто неможлива. Проте, плюс такої роботи в тому, що вона є інноваційною та дозволяє тримати економічний стан на плаву. Тобто, більшість компаній та підприємств працювали саме в дистанційному форматі, що дало змогу покращити ситуацію в глобальній економіці, та запобігти фінансовій кризі.

Зараз, під час дії військового стану, в Україні популярною стала саме фріланс робота. Що ж це за вид роботи? Фріланс - це добровільне надання послуг робочої діяльності за певну винагороду. Простішими словами це виконання замовлень у певній сфері діяльності.

Таблиця 2

Досвід роботи

Понад 5 років	29,33%
До 1 року	23,2%
Немає досвіду	21,47%
2 роки	17,87%
1 рік	8,13%

Джерело <https://www.epravda.com.ua/>

З таблиці 2, що висвітлює дані за 2023 рік, ми можемо побачити, що кількість людей, які працюють у фрілансі набагато менше з досвідом роботи, аніж навпаки. Саме тому такий напрямок праці став більш актуальним для українців.

Тому, варто зазначити, що безробіття серед молоді в Україні є важливою соціально-економічною проблемою.

До основних факторів які впливають на таку ситуацію можна віднести:

1. Економічна нестабільність: Економічні кризи, війна та рецесія, що призводить до скорочення робочих місць, саме для молодих працівників, які зазвичай мають менше досвіду.

2. Невідповідність між системою освіти та потребами ринку праці: Часто молоді люди отримують освіту, яка не відповідає вимогам сучасного ринку праці, що ускладнює працевлаштування. Така проблема зараз у світі є дуже актуальною, адже популярними є курси по деяких спеціальностях, що значно знецінюють роки навчання в університеті.

3. Високі вимоги до досвіду роботи: Більшість роботодавців шукають працівників з досвідом, що звичайно створює труднощі для молоді.

4. Військовий конфлікт і міграція: Війна в Україні та тимчасова окупація територій впливають на працевлаштування, змушуючи молодь мігрувати або шукати роботу в нестабільних для себе умовах або ж навіть за кордоном.

5. Низька мотивація: Молодь може бути недостатньо мотивованою через низькі зарплати та відносно низький рівень життя.

Саме ці 5 факторів на нашу думку сильно впливають на статистичні показники безробіття серед молоді в Україні.

Висновки. Отже, аналізуючи дане питання, можна дійти висновку що безробіття молоді є актуальним та ключовим питанням на теперішній час у ринковій економіці. І якщо держава не буде достатньо регулювати дану проблему, то неможливо буде нормалізувати економіку на достатній рівень, а рівень безробіття буде тільки рости. Для покращення даного становища потрібно: створення робочих місць, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, створення оплачуваних місць при проходженні практики студентами, підготовка та мотивація до високопродуктивної праці молоді, вдосконалення діяльності молодіжних центрів праці, залучення іноземних інвесторів, створення підприємств на державній основі, забезпечення гарантією працевлаштування молодих спеціалістів. Чинне законодавство надає широкі гарантії для підтримки молоді. Проте не має механізму реалізації в повному обсязі. Держава повинна враховувати інтереси цієї молоді вікової групи. Випереджальні темпи нових кадрів робочої сили порівняно з кількістю робочих місць призводять до дисбалансу. Як наслідок молодь вимушена покидати малі населені пункти, шукати роботу не за фахом, їхати за кордон, що призводить до негативних наслідків для економіки держави. Державній політиці потрібно бути дещо ефективнішими з методами боротьби з молодіжним безробіттям.

Список використаних джерел:

1. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/view>
2. Міністерство фінансів України <https://niss.gov.ua/news/>
3. Інформаційне джерело "Справда" <https://www.epravda.com.ua/>
4. Міністерство соціальної політики України. Стратегія подолання молодіжного безробіття: нові виклики та перспективи. Київ: Міністерство соціальної політики, 2022. 45 с.
5. Світовий банк. Економічний огляд України: соціальні виклики та безробіття серед молоді. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news>
6. Міжнародна організація праці. Аналіз ринку праці України: проблеми зайнятості молоді. Женева: МОП, 2023. 76 с.
7. Грішнова О.А. Ринок праці та зайнятість в умовах трансформаційних змін в Україні. Київ: КНЕУ, 2021. 320 с.
8. Дороніна М.І. Молодіжне безробіття в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. *Соціально-економічний розвиток України: виклики та перспективи*. 2022. № 3. С. 12-25.

Яна ГОЛОВЧЕНКО¹,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** У статті досліджено процес формування системи соціально-трудо­вих відносин в аграрній сфері. Розкрито сутність і значення соціально-трудо­вих відносин, їх вплив на ефективність роботи сільськогосподарських підприємств. Проведено аналіз основних проблем, з якими стикаються працівники та роботодавці в аграрному секторі, включаючи сезонність праці, низьку оплату та недостатню соціальну захищеність. Особлива увага приділена факторам, що впливають на розвиток трудових відносин: економічним, соціальним та правовим аспектам.*

***Abstract.** The article examines the process of forming a system of social and labor relations in the agrarian sphere. The essence and significance of social and labor relations, their influence on the efficiency of agricultural enterprises are revealed. An analysis of the main problems faced by workers and employers in the agricultural sector, including seasonality of work, low pay and insufficient social security, was carried out. Special attention is paid to factors affecting the development of labor relations: economic, social and legal aspects.*

Вступ. Сучасний розвиток економіки України характеризується посиленням ролі агропромислового сектору, що підтверджує значне значення зовнішньої аграрної галузі у формуванні ВВП та великою часткою експорту сільськогосподарської продукції. В аграрній галузі також задіяна значна частина робочої сили – майже кожен п'ятий працівник, зайнятий в агросекторі. Водночас посилення конкуренції на світових ринках агропродовольчих товарів вимагає підвищення економічної ефективності виробництва та конкурентоспроможності аграрних підприємств. Важливим чинником у цьому процесі є рівень розвитку системи соціально-трудо­вих відносин у сільському господарстві. Тому дослідження особливостей соціально-трудо­вих відносин аграрного сектору та визначення напрямів їх вдосконалення й адаптації до мінливого середовища.

В економічній науці значну увагу приділяють дослідженню соціально-трудо­вих відносин. Майже кожна з основних теорій, яка приймає взаємодію між працівниками та роботодавцями, пов'язана зі змінами в людській поведінці. Це сприяло формуванню окремої галузі знань, яка займається питаннями соціально-

¹ Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена ПОДОЛЯНЧУК

трудовах відносин. Основним фокусом є вивчення взаємодії поведінки працівників і роботодавців у контексті праці.

Серед наукових досліджень, у яких висвітлено питання формування соціально-трудовах відносин варто звернути увагу на праці Качан Є. П. [1], Запара Л. А. [2], Ланченко Є. О. [3], Махсма М. Б. [5].

Виклад основного матеріалу. Соціально-трудова відносини в сучасному розумінні їх сутності та змісту не є класом конфронтації, а взаємними угодами, компромісами, угодами і контрактами між покупцями і продавцями трудових послуг на ринку праці за участю держави (рис. 1). На основі узагальнення досвіду розвинених ринкових економік була сформульована сутність поняття системи соціально-трудовах відносин, в якій доречно зрозуміти комплекс відносин між працівниками і роботодавцями за участю з метою ефективного використання людського і фізичного капіталу і досягнення високого рівня ефективності виробництва [1, с. 373].

Рис.1. Сутність соціально-трудовах відносин

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Варто зауважити, що дослідження наукових основ формування та функціонування трудових ресурсів слід проводити одночасно з дослідженням

принципів формування та функціонування уречевлених факторів виробництва – землі та капітальних активів, від стану яких залежить ефективність використання трудового потенціалу. Впровадження оптимальних організаційно-правових форм господарювання, які відповідали б вимогам селянина-господаря, зацікавленого в ефективному веденні виробництва, та забезпечували б максимальний прибуток на одиницю витрат, посідає вагоме місце у системі складових переходу до більш досконалої моделі господарювання, що є запорукою поліпшення структури зайнятості в аграрному секторі економіки. А щоб процеси реформування трудових відносин відбувалися менш болісно для самих працівників, необхідно, дотримуватися наступних принципів [2]:

- підвищення адаптаційних здібностей трудових ресурсів має здійснюватися шляхом розширення сфери практичного застосування трудових можливостей (економічне стимулювання, створення у сільській місцевості підприємств не аграрного профілю);

- запровадження механізмів стимулювання реформування трудових ресурсів через поліпшення якості освіти та техніко-технологічного рівня сільськогосподарського виробництва;

- створення ефективної й економічно доцільної системи соціального захисту суб'єктів ринку праці.

Фактом, що впливає на характер соціально-трудова відносин на підприємстві, є його життєвий цикл. На початкових етапах діяльності підприємства ці відносини залишаються неформальними, але подальші процеси залишаються більш формальними, а також включають більше структурних елементів. З часом формується система соціально-трудова відносин, яка поступово переростає в організаційну культуру підприємства.

Регулювання процесу формування соціально-трудова відносин складається з [3]:

- 1) формування та розвитку всіма суб'єктами соціально-трудова відносин єдиної системи понять, асиміляції однієї мови спілкування з метою взаєморозуміння;

- 2) формування системи показників, що відображають процеси взаємодії суб'єктів соціально-трудова відносин і, відповідно, виявлення інформаційних джерел;

- 3) вивчення досягнень інших країн у цій галузі та визначення негативного, проблемного досвіду.

Одним із найбільш важливих предметів системи соціально-трудова відносин аграрного сектору є зайнятість працездатного населення в сільському господарстві, оскільки остання, з одного боку, забезпечує сільськогосподарське виробництво робочою силою, а з другого – слугує для зайнятих сферою реалізації їх трудового потенціалу та основним джерелом доходу від трудової діяльності [5].

Соціально-трудова відносини в сільському господарстві відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та ефективності функціонування цієї галузі. Вони мають свої особливості, що обумовлені специфікою

сільськогосподарського виробництва та умовами праці в сільській місцевості (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові фактори та виклики соціально-трудових відносин в аграрній сфері

Особливості	Характеристика	Вирішення проблеми
Сезонний характер праці	Велика частина робіт у галузі виконується протягом певних періодів року, таких як весняна посівна кампанія або осінній збір урожаю. Це означає, що попит на робочу силу коливається залежно від сезону, що призводить до нерівномірної зайнятості і доходів працівників.	Створення гнучкої системи трудових відносин, яка буде включати можливості для сезонної роботи та соціального захисту працівників у періоди міжсезоння.
Низький рівень заробітної плати	порівнянні з іншими секторами економіки, заробітна плата в сільському господарстві, як правило, є нижчою, що спричиняє відтік робочої сили до інших галузей або міських центрів. Це ставить під загрозу розвиток сільських територій та загострює проблему забезпечення кваліфікованих кадрів у сільській місцевості.	Для підвищення привабливості праці в аграрному секторі необхідне впровадження системи економічного стимулювання, зокрема, через підвищення зарплат і покращення умов праці.
Проблема соціального захисту працівників	У сільському господарстві досі залишається недостатньо розвиненою система соціального захисту, особливо для сезонних і тимчасових працівників. Відсутність страхування, належних умов праці та гарантій для працівників, що тимчасово зайняті в цій сфері, створює значні соціальні ризики.	Створення соціально-економічних механізмів, які забезпечать захист прав сільських працівників, а також надання соціальних гарантій, таких як пенсійне забезпечення, доступ до медичних послуг і страхування на випадок безробіття.
Потреба в підвищенні кваліфікації	Сільське господарство, як і інші галузі, активно змінюється під впливом новітніх технологій, зокрема автоматизації та цифровізації. Це вимагає від працівників постійного підвищення кваліфікації та адаптації до нових умов праці.	Організація системи професійного навчання та перепідготовки працівників, особливо в сільській місцевості, є критично важливою для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора.

Джерело: сформовано автором за [2]

Таким чином, соціально-трудові відносини в аграрному секторі мають свої унікальні виклики, які вимагають всебічного підходу. Зокрема, вирішення питань сезонності праці, підвищення соціального захисту, забезпечення належного рівня заробітної плати та покращення умов праці є основою для стійкого розвитку сільських територій та збереження людського капіталу в аграрній сфері.

Початок повномасштабної війни в Україні в лютому 2022 року суттєво

вплинув на всі сектори економіки, аграрний сектор не є виключенням. Військова агресія Росії спричинила не лише фізичні руйнування сільськогосподарської інфраструктури, але й значні зміни на ринку праці. Особливо серйозно це відбилося на аграрному секторі, де традиційно працює велика кількість чоловіків, які часто є основною робочою силою у важких і фізично складних роботах, таких як обробка землі, збирання врожаю, технічне обслуговування сільськогосподарської техніки.

Згідно з дослідженням компанії Agrohubs лише 14% компаній (загальна кількість 121) зазначили, що відчувають суцільну нестачу людей серед агрономічної, інженерної та земельної служб. За результатами дослідження найбільш дефіцитними виявились робітничі спеціальності, такі як слюсар, токарь, зварювальник, електрик – про це повідомили 79% компаній. Друге місце займають лінійні агрономи – 64%. А третє місце за нестачею посідають інженери з ремонту та енергетики (по 57%), а також механіки (50%).

Примітно, що дефіцит кадрів за аналогічними спеціальностями спостерігається як у великих компаніях (100+ тис. га), так і в менших. Якщо у 2022 році великі компанії ще не стикались з кадровим голодом, бо мали можливість перерозподілити персонал між підрозділами та більше ресурсів, аби втримувати його, то тепер кадровий дефіцит став системною проблемою для агробізнесу будь-якого розміру [1].

Висновки. Формування ефективної системи соціально-трудових відносин в аграрному секторі є ключовим фактором для забезпечення стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва та підвищення добробуту працівників. В умовах специфіки аграрної галузі, таких як сезонність праці, залежність від природно-кліматичних умов та демографічні виклики, особливу увагу слід приділяти підвищеному рівню оплати праці, соціальному захисту праці.

Важливу роль у цьому процесі працюють соціальний діалог між роботодавцями, працівниками та державою, а також інноваційні підходи до управління трудовими ресурсами. Підвищення продуктивності та ефективності аграрного сектора можливо лише за умови створення справедливих умов праці та утримання прав усіх учасників трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Agrohubs 2024: кадровий голод та динаміка зарплат в аграрній сфері. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/agrohubs-2024-kadrovij-golod-ta-dinamika-zarplat-v-agrarnij-sferi> (дата звернення: 07.10.2024 р.)
2. Запара Л.А. Концептуальні засади реформування соціально-трудових відносин в аграрній сфері. *Агросвіт*. 2010. Вип.18. С. 22-26.
3. Качан Є. П. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. проф. Качана Є. П. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.
4. Ланченко Є.О. Формування системи соціально-трудових відносин у аграрному секторі економіки: монографія. Київ: ЦП "Компринт", 2019, 556 с.
5. Махсма М.Б. Розвиток системи соціально-трудових відносин в аграрному секторі економіки України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2019. С. 44-50.

Анастасія ГУЦУ*,²
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Анотація.** У статті розглянуто питання обліку і контролю оренди землі як ключової складової ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств. Оренда землі є основним способом забезпечення аграрних підприємств земельними ресурсами, особливо для тих, що не мають власних ділянок. Основну увагу приділено правовому регулюванню орендних відносин, що визначається Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі» та іншими нормативними актами. Також аналізується облік орендованих земель, який має відповідати національним стандартам бухгалтерського обліку та специфіці аграрної галузі. Розглянуто особливості обліку орендної плати та оцінки поліпшень земельних ділянок.*

***Annotation.** The article discusses the issues of accounting and control of land lease as a key component of the effective functioning of agricultural enterprises. Land lease is the main way to provide agricultural enterprises with land resources, especially for those that do not have their own plots. The main attention is paid to the legal regulation of lease relations, which is determined by the Land Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Land Lease" and other regulations. The accounting of leased land is also analyzed, which must comply with national accounting standards and the specifics of the agricultural sector. The features of accounting for rent and assessment of improvements to land plots are considered.*

Вступ. Оренда землі є важливим аспектом діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні. Правильне ведення обліку та контролю орендованих земель є необхідним для ефективного управління земельними ресурсами та дотримання законодавчих вимог. У цій статті ми розглянемо основні принципи та особливості обліку й контролю оренди землі в сільськогосподарських підприємствах. Відносини оренди землі в Україні регулюються Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі» та іншими нормативно-правовими актами. Згідно із законодавством, об'єктом плати за землю є земельна ділянка, яка перебуває у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оренда землі є однією з найважливіших складових організації сільськогосподарського виробництва, особливо для аграрних підприємств, які не володіють власною землею. У

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

сучасних умовах ринку оренда землі виступає основним способом забезпечення підприємств необхідними земельними ресурсами. Для ефективної роботи аграрних підприємств критично важливими є належний облік та контроль оренди землі, оскільки вони впливають на структуру витрат, фінансовий результат та конкурентоспроможність підприємства [1].

Оренда землі - це договірні відносини, за якими одна сторона (орендодавець) передає іншій стороні (орендарю) земельну ділянку у тимчасове користування для сільськогосподарських або інших цілей. Орендар, у свою чергу, зобов'язується виплачувати орендну плату та дотримуватися умов використання земельної ділянки, визначених договором.

Правове регулювання орендних відносин в Україні визначається кількома нормативними актами, включаючи Земельний кодекс України, Закон України «Про оренду землі», а також інші акти, що стосуються державної реєстрації договорів оренди. Важливими аспектами є порядок укладення договорів оренди, права і обов'язки сторін, встановлення орендної плати та контроль за виконанням договорів [6]. У процесі обліку важливим є оцінка вартості земельної ділянки, яка орендується. Земля не підлягає амортизації, проте вартість поліпшень, здійснених орендарем на земельній ділянці (меліоративні роботи, посадка багаторічних насаджень), може підлягати амортизації.

Земельні ділянки як активи проходять три ключові етапи свого існування на підприємстві: надходження, використання та вибуття зі складу активів. Кожен з цих етапів вимагає чіткого документального оформлення господарських операцій і відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку для контролю фактичного стану об'єктів обліку. На сьогоднішній день у системі обліку відображаються такі об'єкти земельних відносин: земельні ділянки, права користування ними та капітальні витрати на їхнє поліпшення.

Відповідно до пункту 22 П(С)БО № 7 «Основні засоби», земельні ділянки визнаються активами, обліковуються в складі основних засобів, проте не підлягають амортизації. У Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств передбачено субрахунок 101 «Земельні ділянки» в складі рахунка 10 «Основні засоби» для обліку та узагальнення інформації про наявність і рух земельних ділянок. Проте сільськогосподарські підприємства використовують різні види земельних угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, ліси) як власні, так і орендовані у населення та працівників для виробництва продукції. З метою детальнішого обліку землі, Сисак Е.О. рекомендує застосовувати субрахунки другого порядку [6]:

- 1) 101.1 – Землі, які перебувають у власності підприємства;
- 2) 101.2 – Орендовані землі.

За наявності різновидів земельних ділянок підприємствам рекомендуємо використовувати субрахунки третього порядку, наприклад:

- 1) 101.1.1 – Рілля;
- 2) 101.1.2 – Багаторічні насадження;
- 3) 101.1.3 – Сіножаті;

- 4) 101.1.4 – Пасовища;
- 5) 101.1.5 – Ліси;
- 6) 101.1.6 – Земельні ділянки несільськогосподарського призначення.

Оскільки оренда є різноплановою економічною категорією, що має стосунок до права, бухгалтерського обліку, оподаткування, управління, існує чимало нормативно-правових актів, які регулюють порядок здійснення та оподаткування орендних операцій залежно від їх виду та характеру (табл. 1).

Таблиця 1

Базові законодавчі акти та нормативно-інструктивні документи з бухгалтерського обліку орендних операцій

Назва нормативного документа	Ким і коли затверджений/набув чинності	Коротка характеристика стосовно предмету дослідження
МСБО 17 «Оренда»	IASB (з 01.01.1999)	Визначення для орендарів і орендодавців відповідних облікових політик та розкриття інформації, що їх слід застосовувати до угод про оренду
МСФЗ 16 «Оренда»	IASB (з 01.01.2019)	
МСБОДС 13 «Оренда»	IFAC – IPSASB (з 01.01.2002)	Базується на МСБО 17 і містить визначення для орендарів і орендодавців відповідної облікової політики та розкриття інформації, що їх слід застосовувати до фінансової та операційної оренди суб'єктами державного сектору
НП(С)БОДС «Оренда»	Міністерство фінансів України (24.12.2010)	Визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку суб'єктів державного сектору інформації про орендні операції та її розкриття у фінансовій звітності орендарів та орендодавців
Закон України «Про оренду державного та комунального майна»	Верховна рада України (10.04.1992)	Регулює організаційні відносини, пов'язані з передачею в оренду державного майна, а також майнові відносини між орендодавцями та орендарями щодо господарського використання цього майна
Методика розрахунку орендної плати за державне майно та пропорції її розподілу	Кабінет Міністрів України (04.10.1995)	Містить алгоритм розрахунку орендної плати та перелік орендних ставок за використання цілісних майнових комплексів державних підприємств і нерухомого державного майна для створення єдиного організаційно-методичного механізму справляння плати за оренду державного майна
Господарський кодекс України	Верховна Рада України (16.01.2003)	Глава 30, параграф 5 «Оренда майна та лізинг» містить низку статей, що регулюють господарські відносини, які виникають у процесі організації та здійснення оренди і лізингу
Податковий кодекс України	Верховна Рада України (02.12.2010)	Регулює відносини у сфері податків і зборів, зокрема щодо включення до оподаткованого доходу платника податку від надання майна в лізинг, оренду або суборенду

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Облік земельної ділянки залежить від того, з якою метою підприємство її придбало. Якщо ділянка купується для використання в основній діяльності підприємства (наприклад, для вирощування сільськогосподарських культур або будівництва приміщень), вона має бути облікована як основний засіб. Відповідно до П(С)БО № 7 «Основні засоби», земельні ділянки належать до групи основних засобів [6]. Якщо підприємство планує отримувати дохід від здачі ділянки в оренду і не використовувати її у власній діяльності, земельна ділянка повинна обліковуватись як інвестиційна нерухомість згідно з П(С)БО № 32 «Інвестиційна нерухомість». Земля, придбана з метою перепродажу, вважається товаром і включається до складу необоротних активів, призначених для продажу (П(С)БО № 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»).

Мораторій на Закон України «Про купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення» сприяв значному поширенню оренди землі. Практично всі сільськогосподарські підприємства використовують орендовані земельні ділянки. Облік операцій з оренди ведеться на позабалансовому рахунку 01 «Орендовані необоротні активи» і регулюється П(С)БО № 14 «Оренда», згідно з п. 4, де оренда земельних ділянок класифікується як операційна [5].

Державний контроль за використанням та охороною земель покладено на Держгеокадастр, якому надані відповідні повноваження згідно із законодавством. Сільськогосподарські підприємства, в свою чергу, повинні здійснювати внутрішній контроль за використанням орендованих земель, зокрема:

- 1) контроль за дотриманням умов договорів оренди.
- 2) контроль за цільовим використанням земельних ділянок.
- 3) контроль за своєчасністю сплати орендної плати [4].

Перспективи вдосконалення обліку та контролю оренди землі в сільськогосподарських підприємствах пов'язані з впровадженням цифрових технологій, що автоматизують процеси реєстрації та обліку земельних ділянок (табл. 2).

Таблиця 2

Перспективи вдосконалення обліку та контролю оренди землі

Перспективи	Коротка характеристика
Гармонізація законодавства	Одним із напрямів вдосконалення обліку та контролю оренди землі є гармонізація законодавства та впровадження чіткіших норм щодо орендних відносин. Зокрема, спрощення процедури реєстрації договорів та їх автоматичне продовження у випадку відсутності порушень може сприяти зменшенню конфліктів між сторонами.
Розвиток цифрових технологій	Впровадження цифрових технологій в аграрний сектор відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління земельними ресурсами. Використання геоінформаційних систем (GIS) та інших програм для моніторингу земельного банку дозволяє підприємствам оперативно відслідковувати стан земельних ділянок та їх використання.

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Облік і контроль оренди землі є невід'ємною частиною ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств. Успішне ведення орендних відносин вимагає не лише належного бухгалтерського обліку, але й ефективного управління та контролю за використанням орендованих земельних ділянок. Впровадження сучасних інформаційних технологій, вдосконалення законодавства та активний моніторинг орендних договорів дозволить сільськогосподарським підприємствам покращити свої фінансові показники та забезпечити стійкий розвиток у майбутньому.

Висновки. Оренда землі є ключовою складовою організації сільськогосподарського виробництва, особливо для підприємств, які не володіють достатніми земельними ресурсами. Ефективне управління орендними відносинами забезпечує стабільну діяльність агропідприємств, мінімізує ризики та підвищує їхню конкурентоспроможність. Успішне ведення обліку оренди вимагає точного документування та систематизації інформації, що дозволяє контролювати витрати, умови договорів та використання земельних ділянок. Запровадження сучасних цифрових технологій та вдосконалення законодавчої бази сприятиме підвищенню ефективності контролю за орендними відносинами. Автоматизація процесів обліку та моніторингу земельних ресурсів дозволить зменшити кількість помилок та забезпечити своєчасне оновлення договорів, що позитивно вплине на фінансовий стан підприємств.

Список використаних джерел

1. Гнідан Р. М. Історико-правові аспекти оренди землі в Україні. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 42. С.63-79.
2. Кондратенко.Д. Окремі питання обліку земель як правової категорії: *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 109-114
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення: 25.09.2024).
4. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навч. посібник. Київ:, «Центр учбової літератури», 2020. 647 с.
5. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14> (дата звернення: 25.03.2023)
6. Сисак Е.О. Бухгалтерський облік земельних ресурсів: міжнародний та національний досвід. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/statti/21.htm (дата звернення: 25.09.2024).

Дарія ЗАПЛИТНЮК*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Анотація.** У статті розглянуто специфічні аспекти проведення інвентаризації на сільськогосподарських підприємствах, зумовлені особливостями діяльності цієї галузі. Основну увагу приділено специфіці обліку біологічних активів, таких як тварини та посіви, які підлягають сезонним змінам і мають різний життєвий цикл.*

Стаття також аналізує методи і форми проведення, мету та класифікацію інвентаризації.

***Abstract.** The article deals with the specific aspects of conducting an inventory at agricultural enterprises, which are caused by the specifics of the activity of this industry. The main focus is on the specifics of accounting for biological assets, such as animals and crops, which are subject to seasonal changes and have different life cycles.*

The article also analyzes methods and forms of conducting, purpose and classification of inventory.

Вступ. В умовах ринкової економіки існує потреба у нових підходах до здійснення господарської діяльності підприємства. Основою для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень є повна, правдива та всебічна інформація про економічний стан підприємства, джерелом якої виступають дані бухгалтерського обліку та звітності. Проте, внаслідок існування як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, виникають розбіжності між даними обліку і фактичною господарською діяльністю, і, як наслідок, відбувається викривлення показників звітності підприємства.

Забезпечити достовірність показників обліку і запобігти можливим відхиленням покликана інвентаризація – один із головних методів обліку і контролю. Її проведення дає змогу з'ясувати розходження між даними бухгалтерського обліку та фактичною наявністю, станом і оцінкою активів, власного капіталу і зобов'язань підприємства, перевірити повноту документального оформлення і відображення в обліку господарських операцій, підтвердити реальність показників звітності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», для підтвердження правильності та

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Любов КОВАЛЬ.

достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, передбачено проведення підприємствами, їх об'єднаннями та госпрозрахунковими організаціями незалежно від форм власності інвентаризації майна, коштів і фінансових зобов'язань.

Необхідною умовою підтримання виробництва сільськогосподарської продукції на певному рівні є постійна наявність частини оборотних активів у матеріальній формі (виробничі запаси). Так, щоб здійснювався процес виробництва, господарство повинне мати в необхідних розмірах запаси посівного матеріалу, кормів, палива, мінеральних добрив, запасних частин, засобів захисту рослин і тварин та інших виробничих запасів.

Необхідно забезпечувати чіткий контроль за їх наявністю, надходженням і, не допускаючи можливостей для змішування кількості та вартості різних номенклатур, щоб не створювати умов для пересортування та нестача одних матеріалів за рахунок покриття надлишками інших [4].

Процес інвентаризації поділяється на організаційно-підготовчий, технологічно-документальний, порівняльно-аналітичний та результативний (підсумковий) етапи. Під час виокремлення етапів враховуються такі базові критерії та принципи, як існування логічного взаємозв'язку інвентаризаційних процедур та прийомів, їх здійснення різними органами та посадовими особами підприємства у чітко встановлених часових межах із оформленням відповідних документів інвентаризації.

Поділ інвентаризації на етапи є необхідною передумовою створення ефективної та раціональної методики її здійснення. На його основі вдосконалено і систематизовано методику інвентаризації матеріальних активів, власного капіталу, дебіторської та кредиторської заборгованості.

Інвентаризація – це перевірка і документальне підтвердження наявності та стану матеріальних та інших цінностей, основних засобів та вкладень підприємства, розрахунків і зобов'язань, звірка фактичної наявності з даними бухгалтерського обліку, врегулювання виявлених різниць та відображення результатів інвентаризації в обліку.

Інвентаризації підлягає все майно підприємства, яке реформується, включаючи об'єкти не виробничого призначення, діючі об'єкти, об'єкти та предмети, що передані в оренду або перебувають на реконструкції, модернізації, консервації, у ремонті, запасі або резерві незалежно від технічного стану [1].

Головна мета проведення інвентаризації – встановлення реальності і відповідності облікових даних фактичній наявності засобів підприємства, реальності зобов'язань і дебіторської заборгованості.

Інвентаризація, що застосовується в практиці обліково-контрольної роботи класифікується наступним чином [2].

Під час інвентаризації активів і зобов'язань перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан, відповідність критеріям визнання і оцінка. При цьому забезпечуються:

- виявлення фактичної наявності активів та перевірка повноти відображення зобов'язань, коштів цільового фінансування, витрат майбутніх

періодів;

- установа лишку або нестачі активів шляхом зіставлення фактичної їх наявності з даними бухгалтерського обліку;
- виявлення активів, які частково втратили свою первісну якість та споживчу властивість, застарілих, а також матеріальних та нематеріальних активів, що не використовуються, невикористаних сум забезпечення;
- виявлення активів і зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання.

У наведеній нижче таблиці сформовано основні етапи порядку проведення інвентаризації (табл. 1.)

Таблиця 1

Порядок проведення інвентаризації

1. Призначення інвентаризаційної комісії
2. Визначення об'єктів та встановлення строків проведення інвентаризації
3. Проведення інвентаризації
4. Оформлення результатів інвентаризації
5. Врегулювання інвентаризаційних різниць та затвердження результатів інвентаризації
6. Відображення результатів інвентаризації в обліку

Джерело: сформовано автором на основі [3]

До нормативних актів, що регулюють проведення інвентаризації, належать: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р.; «Інструкція по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків» №69 від 11 серпня 1994 р.; «Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей» № 116 від 22 січня 1996 р.; «Положення про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються, а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду» №158 від 2 березня 1993 р. Методичні рекомендації з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, розрахунків та незавершеного виробництва сільськогосподарських підприємств, затверджені листом Міністерства аграрної політики України від 04.12.03 р. №37-27-12/14023, «Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» №879 від 2 вересня 2014 р.

Для проведення інвентаризаційної роботи на сільськогосподарських підприємствах розпорядним документом їх керівника створюються постійно діючі інвентаризаційні комісії у складі керівників структурних підрозділів, головного бухгалтера, які очолюються керівником підприємства або його заступником.

На підприємствах, де через великий обсяг робіт проведення інвентаризації не може бути забезпечено однією комісією, для безпосереднього проведення інвентаризації у місцях збереження та виробництва розпорядним документом керівника підприємства створюються робочі інвентаризаційні комісії у складі

інженера, технолога, механіка, виконавця робіт, товарознавця, економіста, бухгалтера та інших досвідчених працівників, які добре знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік.

Робочі інвентаризаційні комісії очолюються представником керівника підприємства, який призначив інвентаризацію. Забороняється призначати головою робочої інвентаризаційної комісії у тих самих матеріально відповідальних осіб одного й того ж працівника два роки підряд.

В фермерських господарствах, де виробництво здійснюється фермером і членами його родини, а також в господарствах з середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 осіб включно (крім членів сім'ї) і обсягом виручки за рік, що не перевищує 500 тис. грн., рекомендовано для самоконтролю повну інвентаризацію проводити два рази на рік: перед початком весняно-польових робіт і після закінчення збирання врожаю поточного року (1 жовтня, 1 листопада) [1].

Інвентаризацію біологічних активів обов'язково проводять у строки, встановлені Положенням, затвердженим наказом Мінфіну від 02.09.14 р. № 879. Зокрема, проводити інвентаризацію біологічних активів слід перед складанням річної фінансової звітності протягом трьох місяців до дати балансу, тобто із 1 жовтня до 31 грудня. Водночас Методичні рекомендації, наведені у додатку до листа Мінагрополітики від 04.12.03 р. № 37-27-12/14023 (далі – Метод рекомендації № 37), пропонують додатково інвентаризувати живі біологічні активи й у інші строки, що забезпечить їх краще зберігання (табл. 2) [6].

Таблиця 2

Рекомендовані строки інвентаризації за об'єктами біологічних активів

Об'єкт інвентаризації	Періодичність проведення	Строки проведення
Плодові та ягідні розсадники і багаторічні насадження	Один раз на рік	У 4 кварталі звітного року
Дорослі продуктивні тварини	Щоквартально	На 1 квітня, 1 липня, 1 вересня та перед складанням річної звітності
Молодняк тварин, тварини на відгодівлі, кролі, звірі, піддослідні тварини, птиця	Щоквартально	На 1 квітня, 1 липня, 1 вересня та перед складанням річної звітності
Плідники та ремонтний матеріал риб	Один раз на рік	Станом на 1 липня
Бджолосім'ї	Двічі на рік	Один раз навесні, коли температура повітря не нижче +15 °С (у тіні), другий-восени, після закінчення збору нектару бджолиними сім'ями (установлюють номер вулика, кількість рамок меду тощо)

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Основні причини недоліків, допущені під час інвентаризаційного процесу,

мають переважно об'єктивний характер і включають: недосконалість чинних законодавчо-нормативних актів, що регулюють проведення інвентаризації, їх невідповідність вимогам реформованого бухгалтерського обліку, неналежне документальне забезпечення, в тому числі відсутність затверджених форм документів з інвентаризації окремих та недоліки в методичному забезпеченні інвентаризації [3].

Найважливішим питанням контролю і документальної ревізії є перевірка повноти і своєчасності оприбуткування сільськогосподарської продукції. В кожному господарстві повинна бути розроблена система заходів для забезпечення повного оприбуткування врожаю, запобігання втратам, розкраданню і розбазарюванню одержаної продукції. Керівники господарства, виробничих підрозділів і спеціалісти, облікові працівники зобов'язані здійснювати систематичний контроль за роботою осіб, які займаються збиранням врожаю, визначенням кількості і якості одержаної продукції [2].

Висновки. Таким чином, проведення інвентаризації дозволяє вчасно і ефективно вирішити багато проблем в діяльності сільськогосподарських підприємств і забезпечує одержання повної, достовірної та неупередженої інформації про наявність і стан активів, власного капіталу та зобов'язань; можливість контролю з боку власника за наявністю і станом переданого в оренду чи безоплатне користування майна та інше.

Інвентаризація виступає важливим елементом методики визначення фінансових результатів діяльності фермерських господарств (у частині визначення витрат), що розширює зміст інвентаризації як методу обліку.

Список використаних джерел:

1. Музиченко А.О., Музиченко І.О. Особливості проведення інвентаризації в сільськогосподарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2016. №11. С. 1-4.
2. Стаднік Л.І. Проблеми інвентаризації в сільськогосподарських підприємствах та шляхи їх вирішення. *Економіка та управління АПК*. 2017. №2. С. 56-61.
3. Попко Є.Ю., Стецюк Л.С., Шендерівська Ю.Л. Облікове забезпечення інвентаризації сільськогосподарських підприємств. *Національний науковий центр «ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»*. 2020. № 3. С. 4-11.
4. Круковська О.В. Удосконалення обліку, інвентаризації та контролю наявності та руху виробничих запасів на підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №7. С. 58-61.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 11.10.2024).
6. Мервенецька В.О. Інвентаризація біологічних активів. 2015. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-gospodarski-operacii-v-agro-sektori-35-inventarizaciya-biologichnix-aktiviv>

Крістіна КАНЕВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК ГРОШОВИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** У статті розглядається сутність грошових активів як важливого елемента фінансового стану підприємства. Основний акцент зроблено на ролі грошових активів у забезпеченні платоспроможності, ліквідності та стабільності підприємства. Детально описано процеси управління, обліку грошових активів, їх вплив на операційну діяльність, виконання фінансових зобов'язань та загальну ефективність підприємства. Розглядаються основні категорії грошових активів: готівкові кошти, кошти на банківських рахунках, еквіваленти грошових коштів, а також кошти в дорозі. Також аналізуються стандарти бухгалтерського обліку, такі як МСБО 7 і НПСБО 1, та практичні аспекти ведення обліку грошових операцій. Досліджено проблеми обліку грошових активів та їх напрями розвитку.*

***Annotation.** The article considers the essence of monetary assets as an important element of the financial condition of enterprise. The main emphasis is placed on the role of monetary assets in ensuring the solvency, liquidity and stability of the enterprise. The processes of management, accounting and audit of monetary assets, their impact on operating activities, fulfillment of financial obligations and overall efficiency of the enterprise are described in detail. The main categories of monetary assets are considered: cash, funds in bank accounts, cash equivalents, as well as funds in transit. Accounting standards, such as IAS 7 and UAS 4, and practical aspects of accounting for cash transactions are also analyzed. The problems of accounting for monetary assets and their directions of development have been studied.*

Вступ. Облік грошових активів підприємства є важливими складовими фінансового управління, які забезпечують прозорість і контроль за рухом коштів. Грошові активи, що включають готівку, банківські рахунки та еквіваленти, є критично важливими для функціонування будь-якого бізнесу, оскільки вони безпосередньо впливають на ліквідність та фінансову стабільність підприємства. Основні завдання обліку полягають у забезпеченні точності та достовірності фінансової інформації, що дозволяє керівництву приймати обґрунтовані рішення. У сучасних умовах ринку, де конкуренція зростає, а вимоги до звітності стають жорсткішими, підприємствам необхідно приділяти особливу увагу обліку

*Науковий керівник: к.е.н., доцент завідувач кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Тетяна МУЛИК

грошових активів. Це допомагає не лише уникнути фінансових ризиків, але й підвищити довіру з боку інвесторів та партнерів. Дослідження питань обліку грошових активів є актуальним і потребує детального аналізу методологічних підходів та практичних аспектів їх реалізації в умовах української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Облік активів є ключовою складовою фінансової звітності будь-якого підприємства. В умовах сучасної ринкової економіки, ефективне управління активами забезпечує конкурентоспроможність, стійкість і розвиток компанії. Однак, існує ряд проблем, які заважають цьому процесу бути ефективним.

Грошові активи є однією з ключових складових фінансового стану підприємства, від яких залежить його платоспроможність, ліквідність і стабільність. Управління та облік грошових активів охоплюють процеси руху, збереження та контролю фінансових ресурсів, що є вирішальним для ефективного функціонування підприємства.

Правильний облік грошових активів є критично важливими для забезпечення прозорості фінансової звітності, уникнення шахрайства та мінімізації ризиків. Ефективне управління ними гарантує стабільність операційної діяльності та забезпечує можливість виконання зобов'язань перед контрагентами. Крім того, грамотне управління грошовими ресурсами дозволяє підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, планувати майбутні операційні та інвестиційні витрати, а також своєчасно реагувати на зміни у середовищі, що в свою чергу сприяє стабільному розвитку підприємства та підвищенню його конкурентоспроможності [3].

Грошові активи підприємства представляють собою кошти, які можуть бути використані для забезпечення операційної діяльності, розрахунків із зобов'язаннями або інвестиційної діяльності. Вони є найбільш ліквідною формою активів, що дає змогу швидко виконувати фінансові операції. Завдяки високій ліквідності, грошові активи забезпечують можливість оперативного покриття короткострокових зобов'язань, підтримки безперебійної роботи підприємства та реалізації стратегічних фінансових рішень. Їх ефективне управління є ключовим для забезпечення стабільного грошового потоку, що дозволяє підприємству уникати фінансових труднощів, підтримувати репутацію перед контрагентами та залучати нові інвестиції для подальшого розвитку.

Грошові активи підприємства можна поділити на кілька категорій (табл.1):

Таблиця 1

Класифікація грошових активів підприємства

Класифікація	Характеристика
<i>готівка в касі підприємства</i>	безпосередньо доступні кошти для використання
<i>кошти на рахунках в банках</i>	депозити, які зберігаються на поточних та інших рахунках
<i>еквіваленти грошових коштів</i>	високоліквідні короткострокові інвестиції, які можуть бути легко конвертовані у грошові кошти (наприклад, казначейські зобов'язання)
<i>грошові кошти в дорозі</i>	це кошти, що були переведені на рахунок або сплачені, але ще не отримані підприємством

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Основою для обліку грошових активів є міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку. Основні вимоги до обліку грошових активів регулюються такими документами, як МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» та НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Ці стандарти визначають правила складання звітів, класифікацію операцій за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова), а також надають чіткі вимоги щодо розкриття інформації про джерела надходження та використання грошових ресурсів. Дотримання цих стандартів забезпечує прозорість фінансової звітності та уніфікує облікові процеси, що дозволяє проводити порівняльний аналіз між підприємствами та контролювати їх фінансову стабільність [2].

Облік готівкових коштів здійснюється за допомогою журналів операцій, де реєструються всі надходження та вибуття коштів. Операції в касі відображаються в бухгалтерії з використанням рахунку 30 «Готівка».

Рахунок 30 «Готівка» – для відображення надходжень і вибуття готівкових коштів. Важливо забезпечити коректне документальне оформлення кожної операції, зокрема, за допомогою прибуткових і видаткових касових ордерів.

Касова книга – основний документ для ведення обліку руху готівкових коштів, який містить щоденні записи про операції.

Для обліку безготівкових коштів підприємство використовує рахунок 31 «Рахунки в банках». На цьому рахунку відображаються всі операції з надходження та вибуття коштів, зокрема:

- 1) надходження коштів від контрагентів.
- 2) оплата за товари чи послуги.
- 3) переказ коштів на інші рахунки.
- 4) сплата податків і зборів.
- 5) виплата заробітної плати працівникам.

Грошові кошти підприємства знаходять у безперервному русі та є відображенням здійснення операцій з придбання активів, надання кредитів та їх виплати, погашення кредиторської заборгованості перед контрагентами, розрахунками з дебіторами та інші. На сьогоднішній день не існує жодного підприємства, котре не використовувало би у своїй фінансово-господарській діяльності готівку. Готівка в касі може зберігатися в межах лімітів залишку, який встановлюється підприємством самостійно виходячи з потреб господарської діяльності. Важливим питанням при здійсненні розрахунків готівковими коштами являється дотримання фінансової дисципліни [3].

Для здійснення безготівкових грошових операцій на банківських рахунках використовують наступні документи, які показано на рис. 2.

Еквіваленти грошових коштів зазвичай враховуються на рахунках обліку короткострокових інвестицій. Наприклад, підприємство може мати державні облигації, які можуть бути швидко продані на ринку. Облік таких активів здійснюється за справедливою вартістю з відображенням переоцінки на кінець кожного звітного періоду.

Організація обліку грошових коштів може здійснюватися через центри

відповідальності. Зміст проміжної та зведеної звітності, вибір інструментів та методів управлінського обліку, які використовуються у системі за центрами відповідальності, залежить від організаційної структури підприємства і масштабів й видів діяльності. Інформаційною базою системи контролю та прийняття рішень щодо результатів центрів відповідальності являється внутрішня звітність. Служба бухгалтерського обліку та фінансовий підрозділ концентруються в центрах, які відповідають за формування інформації про сукупний обсяг грошових коштів та відображення інформації про грошові кошти за операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю[4].

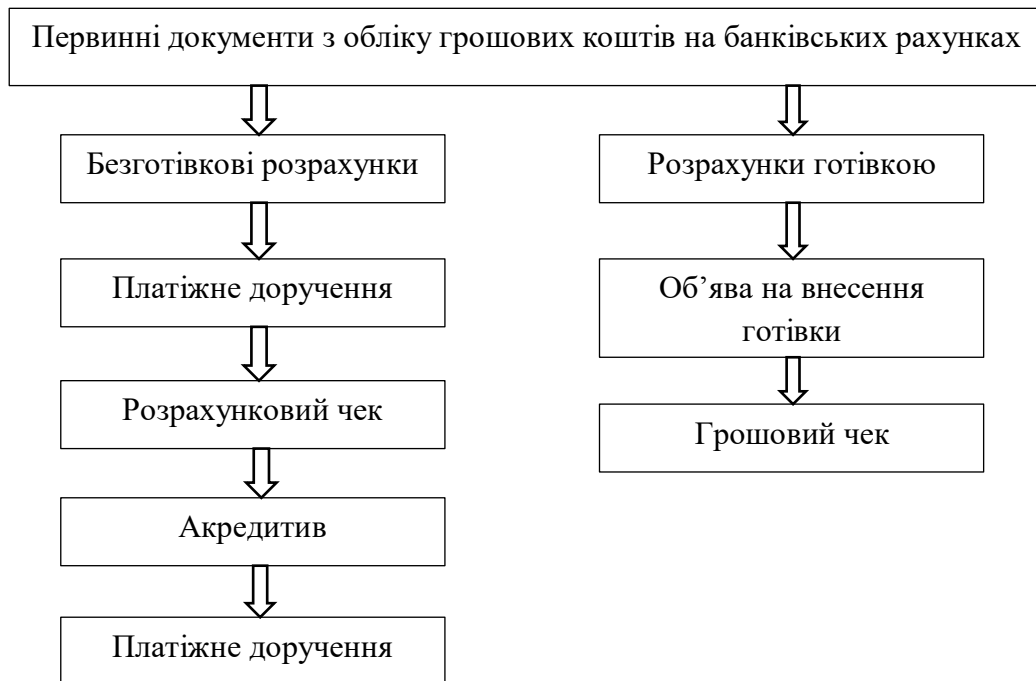

Рис. 2. Документування операцій з грошовими коштами на банківських рахунках

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Облік грошових активів підприємства є ключовим елементом управління фінансовими ресурсами, що забезпечує прозорість, точність і ефективність прийняття управлінських рішень. Основною проблемою в цій сфері є складність відображення вартості активів у бухгалтерській звітності через постійні зміни ринкових умов, інфляційні процеси та коливання валютних курсів. Відсутність єдиних методологічних підходів до оцінки окремих категорій активів, таких як нематеріальні активи або біологічні ресурси, також ускладнює їх облік [5].

За результатами досліджень ми сформуваємо основні проблеми обліку грошових активів: недостатня автоматизація, відсутність чіткої системи контролю, несвоєчасне відображення операцій, недостатня сегментація грошових потоків, недостатня інтеграція з іншими системами обліку.

Перспективи вдосконалення обліку активів підприємства полягають у впровадженні цифрових технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн, що

забезпечують автоматизацію процесів та підвищують надійність даних, переході на хмарні рішення, що дозволяє забезпечити доступ до облікової інформації з будь-якого пристрою, підвищити безпеку даних та зменшити витрати на обслуговування ІТ-інфраструктури, впровадження системи електронного документообігу, застосування інструментів бізнес-аналітики для виявлення трендів, прогнозування та прийняття обґрунтованих управлінських рішень, інтеграція з банківськими системами, тощо.

Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) дозволить забезпечити більшу порівнянність і прозорість фінансових результатів компаній на глобальному рівні. Це, в свою чергу, сприятиме покращенню інвестиційної привабливості підприємств.

Законодавчі ініціативи та реформи в обліковій системі мають стати важливим стимулом для розвитку цього напрямку. Створення більш чітких і зрозумілих правил обліку, а також гармонізація національних стандартів з міжнародними, дозволить усунути розбіжності в трактуванні облікових норм. Це сприятиме підвищенню ефективності управління активами підприємства, зменшенню ризиків і забезпеченню довгострокової стійкості підприємства.

Висновки. Отже, грошові активи є основним фінансовим ресурсом, від якого залежить функціонування підприємства, його здатність виконувати зобов'язання перед контрагентами, забезпечувати стабільність та розвиток. Правильний облік грошових активів забезпечує прозорість і достовірність фінансової інформації, яка використовується для управлінських рішень, а аудит гарантує дотримання стандартів і виявляє можливі ризики чи порушення. Облік активів є складним і багатогранним процесом, який вимагає постійного вдосконалення. Незважаючи на існуючі проблеми, впровадження сучасних технологій, міжнародних стандартів та підвищення кваліфікації персоналу є перспективними напрямками розвитку. Оптимізація облікових процесів дозволить підприємствам краще управляти своїми активами, знижувати ризики та підвищувати ефективність діяльності.

Список використаних джерел:

1. Коваль Л.В. Грошові кошти підприємства в контексті облікової політики. *Сучасні тенденції розвитку науки (частина I): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Київ, 15-16 березня 2017 року. Київ.: МЦНД, 2017. 86 с.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів»: затв. Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 01 січня 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text (дата звернення: 26.09.2024).
3. Мулик Т. О. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
4. Мулик Т.О. Організація аналізу грошових потоків на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-3>
5. Томчук О.Ф. Аналіз грошового потоку як елемент оцінки кредитоспроможності підприємства. *Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал*. 2016. Вип. 2. С. 336-340.

Анна КЛИМЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЬНОРЕВІЗІЙНОЇ РОБОТИ

***Анотація.** У статті розглядається важливість та особливості організації і планування контрольно-ревізійної роботи (КРР), яка є ключовою складовою системи управління підприємством та державного контролю. Обґрунтовується значення КРР для перевірки достовірності облікових даних та відповідності фінансових операцій законодавству. Визначаються основні завдання, етапи, методи та інструменти, які використовуються у процесі ревізії. Особлива увага приділяється плануванню контрольно-ревізійної роботи, що забезпечує ефективне використання ресурсів та мінімізацію ризиків, а також врахуванню специфіки діяльності підприємства та зовнішніх факторів, які впливають на його функціонування.*

***Annotation.** The article discusses the importance and features of the organization and planning of control and audit work (CRR), which is a key component of the enterprise management system and state control. The importance of CRC for verifying the reliability of accounting data and the compliance of financial transactions with the legislation is substantiated. The main tasks, stages, methods and tools used in the audit process are determined. Particular attention is paid to the planning of control and audit work, which ensures the efficient use of resources and minimization of risks, as well as taking into account the specifics of the enterprise's activities and external factors that affect its functioning.*

Вступ. Контрольно-ревізійна діяльність є важливим елементом управління організацією та забезпеченням її ефективного функціонування. Вона спрямована на запобігання та виявлення порушень фінансово-господарської діяльності, а також на оптимізацію процесів управління ресурсами. Організація та планування контрольних заходів вимагають чіткого підходу, що забезпечує досягнення мети ревізії з максимальною ефективністю і мінімальними витратами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контрольно-ревізійна робота відіграє важливу роль в господарському механізмі управління народним господарством, оскільки координує і погоджує ряд однорідних процесів, виконання яких здійснюється колективом працівників (працівниками державних фінансових служб).

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Ярославна МУЛИК

Контрольно-ревізійна робота (КРР) - це комплекс заходів, спрямованих на перевірку достовірності облікових даних, відповідності фінансових операцій законодавчим вимогам та внутрішнім політикам підприємства. Основні завдання контрольно-ревізійної роботи (рис. 1):

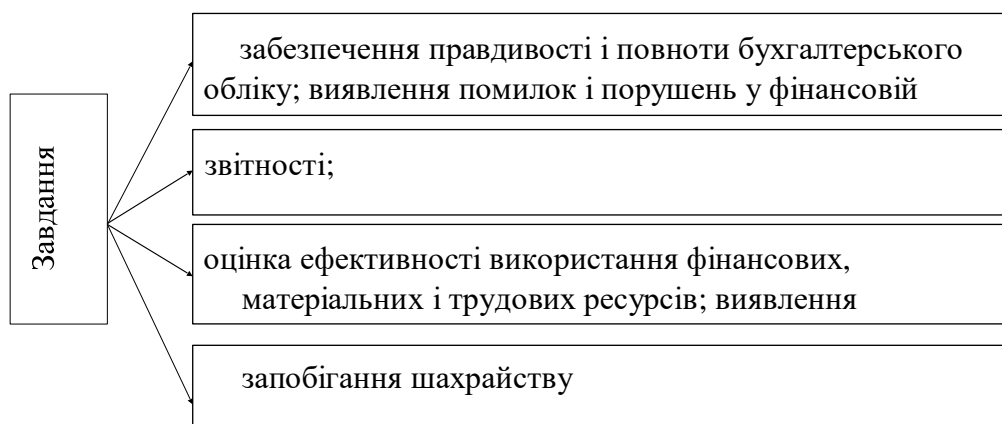

Рис. 1. Завдання контрольно-ревізійної роботи

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Правильна організація контрольно-ревізійної діяльності дозволяє своєчасно виявляти проблеми у функціонуванні підприємства, що сприяє підвищенню ефективності його роботи та зниженню фінансових ризиків.

До контрольно-ревізійних процедур відносять організацію перевірки наявності та стану матеріальних цінностей, фінансових ресурсів, розрахункових операцій і т.д. Ревізія - це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального розкриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. За наслідками ревізії складається акт [1].

Відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» склад, кількість посадових осіб органу державного фінансового контролю та строки проведення ревізії визначаються органом державного фінансового контролю з урахуванням обсягу передбачених програмою ревізії питань та в межах визначеної її тривалості (30 робочих днів для планової та 15 - для позапланової (за дорученням правоохоронних органів ревізія проводиться в будь-який час) [2].

Під організацією контрольно-ревізійної роботи розуміють комплекс заходів спрямованих на здійснення господарського контролю безпосередньо в підвідомчих або інших підприємствах. Лише за умови належної організації контрольно-ревізійного процесу можна отримати повну та достовірну інформацію про стан господарської діяльності підприємства, виявити відхилення та недоліки, а також визначити фактори, які будуть запобігати виникненню негативних явищ в майбутньому.

Найбільший результат в ревізійній діяльності досягається при правильному і раціональному її плануванні, тому що від цього залежить ефективне використання контрольно-ревізійного апарату та кадрів, робочого

часу на проведення ревізій і перевірок, логічної організації ревізій та їх якості.

План ревізії – це документ, в якому вказується перелік контрольно-ревізійних робіт, які необхідно виконати, кількість часу, спосіб ревізії, дата початку і закінчення конкретної роботи та виконавці.

Складання планів відбувається у кожному контрольно-ревізійному органі в кінці звітного періоду на наступний рік або квартал та ґрунтується на базі попередньої інформації про ревізії та перевірки, стану справ на підприємствах та з урахуванням певної послідовності. В першу чергу ревізії призначаються на тих суб'єктах господарювання, з яких надходять скарги та сигнали про запусненість обліку, крадіжки, безгосподарність, у другу – підприємства, які не ревізувалися більше року, в третю – підприємства, які потребують практичної допомоги.

План складають виходячи з рівномірного навантаження працівників ревізійного відділу та реальних можливостей контролера перевірити на належному рівні відповідну кількість підприємств. Виділення резерву часу необхідно передбачити для виконання позапланових завдань та здійснення непланових ревізій, перевірок за вимогою правоохоронних і вищих органів управління, а також на підготовку до ревізій і перевірок та контролю за виконанням рішень, що прийняті па підставі результатів раніше проведених ревізій [1].

Контрольно-ревізійні заходи, передбачені в плані, повинні охоплювати період, починаючи з дати закінчення попереднього контролю і до встановленого терміну нової перевірки. Тривалість ревізій може відрізнятися в залежності від об'ємів господарської діяльності підприємства, сукупного річного валового доходу, кількісного складу і кваліфікації ревізійної бригади та ін.

За складання та виконання плану проведення ревізій і перевірок відповідальність покладено на керівника контролюючої установи. Для раптового характеру ревізії, строки проведення контролю та його виконавці розголошенню не підлягають, тому в плані не зазначаються особи, які будуть проводити ревізію.

План ревізії повинен бути обґрунтованим та гнучким, тобто обґрунтованість плану передбачає врахування умов роботи об'єкта, що ревізується, тенденцій його розвитку, цілей ревізії та витрат часу на її проведення. При визначенні планових витрат часу необхідно враховувати інші фактори, як обсяг документообігу, ступінь автоматизації обробки інформації, спосіб перевірки документів, кількість місяців, що підлягають перевірці [3].

Гнучкість плану означає, що при плануванні слід брати до уваги ймовірні результати. Тобто план може доповнюватись та уточнюватись, виходячи із конкретних обставин.

Для уточнення річних планів складають квартальні плани, в яких фіксуються строки проведення та період, за який проводиться ревізія, обсяг і тривалість ревізії та прізвища ревізорів. Квартальний план складається за 10- 12 днів до початку нового кварталу. Його підписує начальник відділу контрольно-ревізійної служби, затверджує керівник відомства. Плановою виїзною ревізією вважається ревізія у підконтрольних установах, яка передбачена у плані роботи органу державного фінансового контролю і

проводиться за місцезнаходженням такої юридичної особи чи за місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така планова виїзна ревізія. Процес організації КРР можна розділити на кілька етапів (табл. 1):

Таблиця 1

Етапи контрольно-ревізійної роботи

Етапи	Основна характеристика
<i>Підготовчий етап</i>	Цей етап передбачає визначення об'єктів контролю та розробку плану проведення ревізії. Для цього необхідно: -провести аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства; - визначити можливі ризики і найбільш вразливі ділянки; -встановити основні напрямки ревізійної перевірки.
<i>Планування ревізійної роботи</i>	Планування є основою для ефективної організації контрольно-ревізійної діяльності. План ревізії складається заздалегідь і включає: -мету і завдання ревізії; -перелік об'єктів перевірки; -терміни проведення ревізії; -розподіл завдань серед ревізорів; -використання конкретних методів та інструментів контролю (перевірка документів, опитування, інвентаризація тощо).
<i>Проведення ревізії</i>	На цьому етапі здійснюється безпосередня перевірка діяльності підприємства. Основні заходи включають: -аналіз бухгалтерських і фінансових документів; -оцінка відповідності фактичних даних з обліковими; -інвентаризація матеріальних цінностей; -перевірка правильності складання фінансової звітності та оподаткування; - оцінка ефективності внутрішнього контролю.
<i>Узагальнення результатів та складання звіту</i>	ісля завершення перевірки складається звіт, у якому детально відображаються виявлені порушення, помилки та недоліки. Звіт має містити такі елементи: -перелік об'єктів перевірки; -опис виявлених порушень і недоліків; -рекомендації щодо їх усунення; -оцінка відповідності діяльності підприємства законодавчим вимогам та внутрішнім регламентам.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Планування ревізійної роботи повинне враховувати специфіку підприємства, особливості його діяльності та зовнішні фактори, що впливають на його функціонування. При складанні плану необхідно враховувати:

- 1) частоту перевірок (регулярні, планові або позапланові);
- 2) глибину та тривалість ревізій;
- 3) потребу у додаткових експертних знаннях або залученні сторонніх консультантів.

Також необхідно брати до уваги законодавчі вимоги щодо проведення ревізій, зокрема строки перевірки, відповідальність за порушення і права ревізорів.

Для досягнення високої ефективності контрольно-ревізійної роботи

використовуються різні методи контролю:

1) інвентаризація - перевірка наявності та стану матеріальних активів підприємства.

2) аудит фінансової звітності - детальний аналіз бухгалтерських документів на відповідність нормам і стандартам.

3) аналіз показників діяльності - зіставлення планових і фактичних показників, визначення відхилень та їх причин.

4) тестування внутрішнього контролю - оцінка надійності та ефективності систем внутрішнього контролю підприємства [4].

Досягнення успіху у контрольно-ревізійній діяльності залежить від багатьох факторів:

1) кваліфікація ревізорів - компетентність та професійний рівень фахівців, які здійснюють перевірки.

2) системність і послідовність - дотримання чіткої системи контролю та використання перевірених методик.

3) незалежність та об'єктивність - уникнення впливу з боку керівництва підприємства та інших зацікавлених сторін.

4) впровадження сучасних технологій - використання спеціалізованого програмного забезпечення для автоматизації процесів контролю.

Контрольно-ревізійна робота є важливим інструментом у забезпеченні ефективного управління господарською діяльністю підприємств. Її правильна організація та планування дозволяють своєчасно виявляти порушення, запобігати фінансовим зловживанням та забезпечувати відповідність діяльності підприємства вимогам законодавства.

Висновки. Отже, організація та планування контрольно-ревізійної роботи є складним і відповідальним процесом, який вимагає ретельного підходу. Від ефективності цього процесу залежить здатність підприємства своєчасно виявляти недоліки у своїй діяльності, уникати фінансових ризиків і забезпечувати дотримання законодавчих вимог. Сучасна контрольно-ревізійна робота повинна спиратися на професіоналізм фахівців, системність підходів та використання новітніх технологій, що дозволить підвищити рівень контролю і забезпечити ефективне управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Бортняк В.А. Державний фінансовий контроль: система, принципи та особливості структурної ієрархії. *Електронне фахове видання. Науковий журнал «Форум права»*. 2019. № 3. С. 29-34.

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV; поточна редакція від 10.08.2022 р.

URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Мулик Т.О., Мулик Я. І. Організація внутрішнього контролю в системі управління оподаткуванням. *Економіка, фінанси та управління: проблеми та сучасні шляхи розвитку*. Матеріали підсум. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25-26 грудня 2015 р.) ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х ч. Львів: ЛЕФ, 2015. С. 102-105.

4. Наконечна Н.В. Контроль і ревізія: Навчальний посібник. ЛДУВС, Львів: Видавництво ТЗОВ «Ліга-Прес», 2015. 178 с.

Каріна КОРНІЮК*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АУТСОРСИНГУ

***Анотація.** В статті розглянуто вплив аутсорсингу на підприємства, роль яку відіграє аутсорсинг в роботі та розвитку підприємства, розкрито основні переваги та недоліки впровадження бухгалтерського аутсорсингу, обґрунтовано види бухгалтерського аутсорсингу та висвітлено класифікацію бухгалтерського аутсорсингу, які безпосередньо впливатимуть на цей процес.*

***Abstract.** The article examines the impact of outsourcing on enterprises, the role played by outsourcing in the work and development of the enterprise, reveals the main advantages and disadvantages of the implementation of accounting outsourcing, substantiates the types of accounting outsourcing and highlights the classification of accounting outsourcing, which will directly affect this process.*

Вступ. Бухгалтерський аутсорсинг є способом забезпечення діяльності підприємства з передачею функції бухгалтерського обліку спеціалізованій компанії на договірній основі. Він включає послуги з відновлення та ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності, оптимізації податкових платежів та інших відрахувань. Тобто аутсорсинг бухгалтерського обліку – це комплексне бухгалтерське забезпечення компанії спеціалістами профільної сторонньої організації [1].

В сучасних умовах господарювання аутсорсинг виступає ефективним інструментом управління, який передбачає делегування окремих завдань стороннім суб'єктам. Склад таких завдань може бути різним: від найпростіших, зокрема технічного обслуговування, до цілих процесів, яким є, наприклад, бухгалтерський облік. Передача облікових функцій на аутсорсинг дає змогу зосередитись на основних процесах підприємства, водночас здійснення цього кроку вимагає чіткого обґрунтування та дослідження проблем, з якими може зіштовхнутися підприємство під час вибору такої форми організації бухгалтерського обліку [2]. Вдаючись до послуг аутсорсингової фірми, сучасні підприємства тим самим доручають виконання складних завдань більш компетентним фахівцям, що здатні допомогти в питаннях не лише ведення бухгалтерського обліку, але і оцінки можливості підвищення конкурентоспроможності підприємства. Співробітники аутсорсингової (консалтингової, аудиторської) компанії з метою якісного виконання покладених на них завдань постійно підвищують свою кваліфікацію у напрямі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Марина ПРАВДЮК

бухгалтерського обліку, економічного аналізу та фінансового менеджменту. Це дозволяє їм не лише достовірно відображати факти господарської діяльності підприємства, але й знаходити резерви раціонального використання наявного у підприємства майна [3].

Найбільш вигідним аутсорсинг є для малих та середніх підприємств. Такі організації можуть передати всі ділянки бухгалтерського обліку аутсорсеру. Це пояснюється тим, що кількість господарських операцій, зокрема відвантаження продукції, товарів чи надання послуг, в таких підприємствах незначна. Також бухгалтер в аутсорсинговій фірмі зазвичай має достатньо компетенції, для того щоб відповісти на всі питання даних суб'єктів господарювання. В великих компаніях, де досить великий документообіг та відвантаження продукції відбувається мало не кожен день необхідний бухгалтер в штаті.

Розглянемо переваги та недоліки аутсорсингу у сфері обліку що зображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки аутсорсингу в сфері обліку

Переваги	Недоліки
Така форма організації бухгалтерського обліку відрізняється об'єктивністю та неупередженістю.	Стереотипне мислення власників і керівників підприємства, які вважають, що бухгалтер завжди повинен бути поруч з ними.
Робота по веденню обліку є безперервною. Переривання роботи неможливе через хвороби, відпустки, звільнення, декретні відпустки тощо.	Можлива відсутність оперативності. При передачі сторонній організації всього циклу бухгалтерського документообігу існує ризик втрати оперативності інформації.
В аутсорсингових компаніях працюють лише висококваліфіковані спеціалісти, які постійно складають атестації на знання бухгалтерських програм, змін у законодавстві, навичок роботи з комп'ютером і програмним забезпеченням та інші.	Ліквідація фірми-аутсорсера. В разі припинення роботи фірмою необхідно протягом невеликого проміжку часу знайти нового постачальника аутсорсингових послуг, та як можна скоріше налагодити з ним процес співпраці чи почати вести облік самостійно.
Зростання ефективності діяльності компанії через змогу сфокусувати увагу на основних бізнес процесах за допомогою делегування другорядних функцій іншій компанії.	Контроль над власними ресурсами та частиною справ може бути втрачено.
Висока якість наданих аутсорсером послуг. Це пояснюється тим, що спеціалізація аутсорсингових фірм досить вузька.	Складнощі в доступі до інформації про професійну компетентність аутсорсингової фірми.
Витрати, які несе підприємство-споживач аутсорсингових послуг зафіксовані в договорі та становлять сталу суму.	
Непотрібність для введення в штат організації кадрів для виконання другорядних функцій	

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Процес організації обліку в умовах аутсорсингу стосується обох

підприємств – і того, що надає послуги, і того, що їх отримує. Значні зміни відбуваються в організації обліку на підприємстві – замовнику аутсорсингових послуг. За умови наявності власної бухгалтерської служби необхідним буде визначення доцільності її подальшого функціонування.

У даному разі можливими будуть декілька варіантів – від реорганізації даного структурного підрозділу до його ліквідації. Рішення про передачу ведення бухгалтерського обліку обов'язково повинно бути зазначено в розпорядчому документі (наказі, положенні) про облікову політику підприємства-замовника. В обох суб'єктів аутсорсингу буде повністю переглядатися система документообігу з Урахуванням порядку співпраці, узгоджуватиметься програмне забезпечення, необхідне для передачі даних. Таким чином, змін може зазнати форма ведення бухгалтерського обліку. Навіть якщо підприємства будуть продовжувати застосовувати комп'ютерну форму ведення бухгалтерського обліку, може бути змінений програмний продукт, який краще відповідатиме поставленим вимогам.

До цього часу продовжуються дискусії стосовно розмежування понять «аутсорсинг» та «надання послуг». На думку А.М. Поплюйко, відмінною рисою аутсорсингу від інших форм надання послуг та абонентського обслуговування є наявність бізнес-процесу [5].

Не заперечуючи твердження науковця, приєднуємося до думки С.Л. Безручук та С.М. Лайчук, що на рівні підприємств ці поняття є взаємозамінними та можуть використовуватися як синоніми. Проте використання характеристики «дистанційний» із поняттям «надання бухгалтерських послуг» для позначення аутсорсингу у сфері бухгалтерського обліку, на нашу думку, не є правомірним, оскільки значно звужує сферу його застосування, описуючи тільки окремий вид.

На даному етапі авторами наведено значну кількість класифікаційних ознак та видів аутсорсингу. Доволі часто науковці розглядають види аутсорсингу за сферами впровадження: ІТ-аутсорсинг; виробничий аутсорсинг; аутсорсинг бізнес-процесів (таких як управління інтелектуальними ресурсами, надання гарантійних, фінансових і бухгалтерських послуг, створення call-центрів або центрів прийому і обслуговування дзвінків, управління персоналом, здійснення лізингових і логістичних операцій, проведення рекламних заходів); аутсорсинг персоналу [5].

Останнє дослідження, проведене компанією Deloitte [5], підкреслило, що хоча сфера діяльності аутсорсингових компаній є важливою, вона може бути розділена на дві основні групи:

- ІТ-аутсорсинг, який використовується на 76%;
- Аутсорсинг бізнес-процесів (ВРО), що використовується на 52%.

Україна в останні роки перед війною стала лідером за обсягом експорту ІТ-послуг, досягнувши понад 5 мільярдів доларів на рік. Наприклад, лише у 2021 році це принесло понад 4% ВВП. Але зараз, розуміючи всі ризики війни в країні, обсяги експорту ІТ-послуг знизились, але ця проблема вирішиться після закінчення війни або частково знижуючи ризики шляхом змін у стратегіях ІТ-компаній. Оскільки інформаційні технології стають все більш важливим

елементом діяльності сучасних компаній, постійно зростає попит на різноманітні послуги. Згідно з даними Deloitte, функції, які найчастіше віддаються на аутсорсинг, включають кібербезпеку (81%), розробку програмного забезпечення (79%) та обслуговування ІТ-інфраструктури (77%) [5].

Ураховуючи мету нашого дослідження, для обґрунтування особливостей організації бухгалтерського обліку обґрунтуємо види бухгалтерського аутсорсингу, які безпосередньо впливатимуть на цей процес (табл. 2).

Таблиця 2.

Класифікація бухгалтерського аутсорсингу, враховуючи вимоги до його організації

№ з/п	Ознака	Вид	Характеристика
1	Часовий період	Довготривалого характеру	Вид аутсорсингу, згідно з яким виконання делегованого бізнес-процесу передбачено протягом тривалого строку (більше року)
		Тимчасового характеру	Вид аутсорсингу, що передбачає виконання робіт до чітко встановленого часу та без перспектив щодо їх повторення
2	Порядок співпраці	Дистанційний	Вид аутсорсингу, який передбачає застосування інформаційно-комп'ютерних технологій без особистого контакту між замовником та аутсорсером
		Стаціонарний	Вид аутсорсингу, який характеризується постійним контактом між замовником та аутсорсером, передачею даних як особисто, так і з використанням інформаційно комп'ютерних технологій
3	Механізм здійснення	Перехресний	Вид аутсорсингу, який передбачає для виконання покладених функцій залучення аутсорсером сторонніх фірм
		Прямий	Вид аутсорсингу, виконання якого відбувається винятково аутсорсером без залучення з його сторони додаткових суб'єктів
4	Перелік робіт	Повний	Вид аутсорсингу, який передбачає передачу всіх робіт щодо організації та ведення обліку
		Частковий	Вид аутсорсингу, який передбачає передачу тільки окремих робіт щодо організації та ведення обліку

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Для бухгалтера – надавача аутсорсингових послуг важливим є побудова чіткої послідовності дій для уникнення помилок та непорозумінь з клієнтами на умовах конфіденційності, високого рівня обізнаності нормативних актів та оптимізації електронного документообігу. Фізичні особи – підприємці направляють свої зусилля на розвиток бізнесу, а для розв'язання облікових питань залучають фахівців на умовах аутсорсингу. Практичні аспекти щодо особливостей обліку, оподаткування та звітності фізичних осіб – підприємців постійно висвітлюються у спеціальних бухгалтерських інтернет-виданнях, на сайті ДПС України, а також є предметом вебінарів та податкових блогів. Бухгалтерські аутсорсингові послуги включають багато аспектів виходячи з

особливостей діяльності клієнтів, їх запитів, змін в законодавстві тощо. Перелік складових аутсорсингових послуг може бути розширений відповідно до особливостей діяльності та системи оподаткування. Якісний бухгалтерський аутсорсинг для фізичних осіб – підприємців передбачає дотримання умов конфіденційності, своєчасний аналіз нормативних змін, забезпечення програмами для ефективного електронного документообігу, які допоможуть в роботі зі звітами, податковими накладними, актами, рахунками та іншими документами.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що бухгалтерський облік не є основним бізнес-процесом для підприємства. Однак саме з роботою працівників бухгалтерських служб пов'язані питання щодо господарської діяльності підприємства, неправильне вирішення яких може призвести до штрафних санкцій з боку фіскальних служб. Внутрішній підрозділ бухгалтерії вимагає значних адміністративних витрат на організацію та обслуговування робочих місць, оплату праці, лікарняних, відпускних, підвищення кваліфікації персоналу тощо. У таких умовах делегування ведення бухгалтерського обліку аутсорсинговій фірмі дозволяє запобігти або вирішити більшість проблем. Аутсорсинг як новий прогресивний метод організації управління діяльністю дозволить підприємствам ефективніше функціонувати, вивільнити додаткові ресурси і спрямувати їх на розвиток підприємства, а також значно посилити конкурентні позиції на ринку.

Список використаних джерел:

1. Кесарчук Г.С. Бухгалтерський аутсорсинг: поняття, види, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка.* 2014. Вип. 1. С. 201–204. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2014_1_41
2. Сменковський А. Інфляція та економічне зростання: статистичний вимір *Актуальні проблеми економіки.* 2020. № 5–6. С. 45–54.
3. Грабчук І.Л., Прохоренкова К.В. Особливості бухгалтерського аутсорсингу в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2018. Вип. 6. С. 647–650. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/114.pdf
4. Пилипенко С.М., Мороз В.П. Організація бухгалтерського обліку на умовах аутсорсингу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* 2020. Вип. 6. С. 222–228. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_6/39.pdf
5. Козак Р. А., Воронко Р.М. Особливості аутсорсингу в галузі обліку. С. 44–48. *Бухгалтерський облік, аналіз, контроль і оподаткування: стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2023.* 204 с.
6. Ляхович Г.І. Бухгалтерський аутсорсинг: підходи до трактування та класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 9. С. 104–108. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/12417/1/%D0%91%D0%A3%D0%A5%D0%93%D0%90%D0%9B%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%98%D0%99%20%D0%90%D0%A3%D0%A2%D0%A1%D0%9E%D0%A0%D0%A1%D0%98%D0%9D%D0%93%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%94%D0%9E%20%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%AF.pdf>

Олеся КОСТИЛЬНЮК*,
студентка 5 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ ВИТРАТАМИ

Анотація. У статті розглядається значення аналітичного забезпечення управління екологічними витратами для ефективної діяльності підприємств у сучасних умовах. Аналізуються основні методи оцінки та контролю екологічних витрат, а також їх вплив на загальну фінансову стратегію підприємства. Підкреслюється важливість інтеграції екологічних аспектів у бізнес-процеси для забезпечення стійкого розвитку. Стаття пропонує рекомендації щодо удосконалення аналітичних інструментів, які можуть допомогти виявити потенційні резерви зниження витрат та підвищення екологічної ефективності. Висновки можуть бути корисні для фахівців у галузі управління екологічними ризиками та фінансового аналізу.

Abstract. The article examines the importance of analytical support for the management of environmental costs for the effective operation of enterprises in modern conditions. The main methods of assessment and control of environmental costs are analyzed, as well as their impact on the general financial strategy of the enterprise. The importance of integrating environmental aspects into business processes to ensure sustainable development is emphasized. The article offers recommendations for improving analytical tools that can help identify potential reserves for cost reduction and environmental efficiency improvement. The findings may be useful for professionals in the field of environmental risk management and financial analysis.

Вступ. У сучасному світі питання екологічної безпеки та стійкого розвитку набувають особливого значення для підприємств усіх галузей. Сучасні екологічні виклики вимагають нових підходів до управління підприємствами, особливо в контексті екологічних витрат. За даними Міжнародної організації з охорони навколишнього середовища, саме екологічні витрати є одним із ключових чинників, що впливають на фінансову стабільність підприємств і країн у цілому [1].

Згідно з дослідженнями Боднар О. О. та Коваль А. С. [2], недостатнє аналітичне забезпечення управління екологічними витратами може призводити до неефективного використання ресурсів, зростання витрат та зменшення конкурентоспроможності підприємств.

*Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

Управління екологічними витратами передбачає застосування новітніх методів аналізу, включаючи екологічні, соціальні та економічні аспекти, що дозволяють забезпечити комплексний підхід до вирішення проблеми. Як зазначають Козак С. В. та Грищенко І. В. [3], інтеграція аналітичних методів у процеси управління може суттєво підвищити ефективність прийняття рішень, оскільки враховує не лише фінансові, а й екологічні наслідки.

Пуцентейло П.Р. розглядає аналітичне забезпечення як самостійну систему, що ґрунтується на інформації, одержуваній шляхом економічного аналізу даних для визначення результатів управління та побудови прогнозних значень господарської діяльності [4], а також за допомогою певних організаційних і технічних процедур, інформаційних систем і рівня кваліфікації фахівців з обліку та аналітичного обладнання. Вона розглядається як безперервний процес підтримки ухвалення управлінських рішень [5]. На думку Мулик Т. О., аналітичне забезпечення управління компанією - це система інформаційної підтримки для вироблення та ухвалення обґрунтованих управлінських рішень стосовно різноманітних операцій і контролю за їх виконанням, яка включає показники ефективності й результативності діяльності підприємства, причини її змін, можливі. Розглядається як складова частина загальної системи управління підприємством у даній галузі, яка гарантує управління компанією [6].

Процес аналітичного забезпечення також потребує витрат, які, на нашу думку, є витратами, що пов'язані з проведенням аналізу діяльності підприємства або проєкту, включаючи збирання, обробку та інтерпретацію даних.

Метою цієї статті є аналіз аналітичного забезпечення управління екологічними витратами, виявлення ключових чинників, що впливають на його ефективність, а також розгляд практик, які можуть бути корисними для організацій у досягненні сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналітичне забезпечення управління екологічними витратами є одним із ключових елементів екологічної стратегії підприємства. Управління екологічними витратами допомагає компаніям не лише мінімізувати негативний вплив на довкілля, а й підвищити свою конкурентоспроможність шляхом зниження загальних витрат та впровадження новітніх технологій. Аналітичне забезпечення екологічних витрат включає ряд підходів, спрямованих на їхній контроль, моніторинг та зниження. Зокрема, використовуються такі методи, як:

1. Калькуляція витрат - включає прямі витрати та непрямі витрати.
2. Аналіз екологічної ефективності.
3. Показники сталого розвитку.

Для ефективного управління екологічними витратами необхідно враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на діяльність підприємства. Таблиця 1 демонструє основні фактори, що впливають на обсяг екологічних витрат.

Екологічні витрати можна класифікувати за різними ознаками. Одним з найпоширеніших підходів є поділ витрат на прямі та непрямі. Прямі витрати

включають витрати на запобігання, зменшення або усунення шкідливого впливу на довкілля. Непрямі витрати, у свою чергу, стосуються економічних втрат, що виникають внаслідок недотримання екологічних стандартів.

Таблиця 1

Основні фактори, що впливають на обсяг екологічних витрат

Фактор	Опис
Нормативно-правове регулювання	Вимоги до дотримання екологічних стандартів, обов'язкові платежі та податки
Технологічний рівень	Використання сучасних екологічно чистих технологій
Галузева специфіка	Вплив галузі на рівень екологічних витрат (промисловість, енергетика тощо)
Рівень екологічної свідомості	Ступінь відповідальності підприємства перед суспільством та природою
Економічна ефективність	Співвідношення між інвестиціями в екологію та отриманими економічними вигодами

На рис. 1 наведена загальна схема статистичного аналізу обліку екологічних витрат.

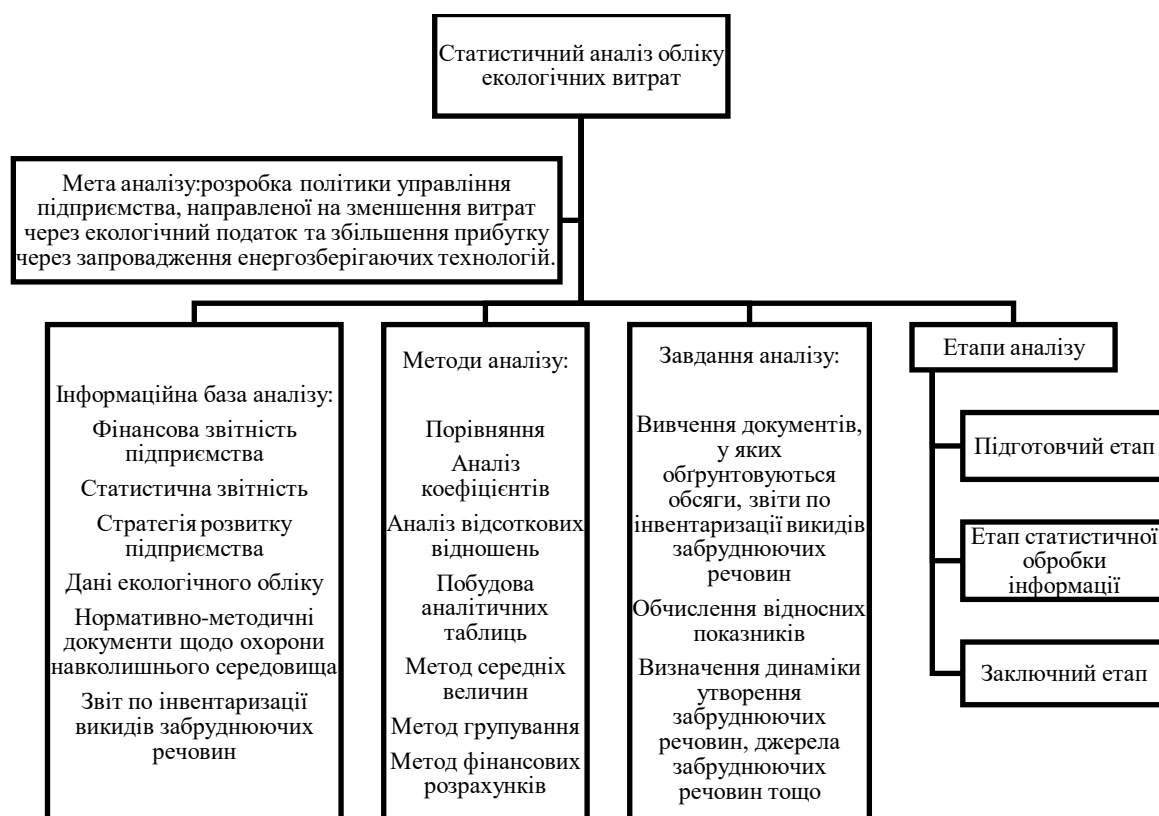

Рис. 1 Загальна схема статистичного аналізу обліку екологічних витрат

Джерело: [7]

Витрати можна розділити на три основні категорії: витрати на запобігання (спрямовані на запобігання забрудненню довкілля; витрати на контроль (витрати на моніторинг екологічної діяльності підприємства, аналіз якості викидів та

відходів) витрати на ліквідацію наслідків.

Таблиця 2 демонструє класифікацію екологічних витрат за типами.

Таблиця 2

Класифікація екологічних витрат за типами

Тип витрат	Опис
Прямі витрати	Витрати на екологічно чисті технології, утилізацію відходів, екологічний моніторинг
Непрямі витрати	Штрафи за порушення екологічних норм, виплати за екологічні збитки
Витрати на запобігання	Інвестиції в запобігання забрудненню довкілля
Витрати на контроль	Витрати на моніторинг та контроль за екологічною діяльністю
Витрати на ліквідацію наслідків	Витрати на відновлення довкілля, очищення та реставрацію природних ресурсів

Джерело: складено автором на основі опрацьованих джерел

Від початку війни Україна зазнала не лише прямих руйнувань та економічних втрат унаслідок бойових дій, а й серйозних наслідків з точки зору впливу на навколишнє середовище через викиди великої кількості забруднюючих речовин в атмосферу. Вплив цих викидів був руйнівним, а загальні збитки вже сягнули майже 4,2 мільярда доларів США; оцінка прямих збитків у 2023 році наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Оцінка прямих збитків України

Прямі збитки від	Сума шкоди (млрд \$)
Лісових пожеж	1,8
Трав'яних пожеж	1,6
Горіння нафти та нафтопродуктів	0,752

Джерело: складено автором на основі [8]

Розподіл збитків по регіонах наведений у табл. 4.

Таблиця 4

Розподіл збитків по регіонах

Регіон	Частка
Київська	19%
Донецька	13%
Луганська	12%
Харківська	12%
Херсонська	10%
Житомирська	8%
Запорізька	7%
Інші	19%

Джерело: складено автором на основі [8]

Загалом, загальна сума територіальних збитків і порушення ґрунтів, спричинених бойовими діями, оцінюється в 9,8 мільярда доларів США. Це ставить під загрозу використання пошкоджених земель і вимагає рекультивативної, розмінування та утилізації боєприпасів [8].

Оцінка екологічних витрат є важливим етапом для прийняття рішень щодо

ефективного управління ними. До основних методів оцінки належать: метод прямої оцінки, метод непрямой оцінки, метод оцінки альтернативних витрат. Одним із прикладів є впровадження систем екологічного менеджменту на основі міжнародних стандартів, таких як ISO 14001. Національна екологічна політика передбачає проведення екологічного аудиту та обліку забруднення довкілля на національному рівні. Стабільні фінансові ресурси для проведення природоохоронних заходів формуються шляхом створення відповідних економічних умов (інвестиції, оподаткування, кредитування тощо) [7].

Висновки. Аналітичне забезпечення управління екологічними витратами є ключовим елементом ефективного екологічного менеджменту на підприємствах. Воно дозволяє не лише знижувати витрати, пов'язані з охороною довкілля, але й підвищувати загальну ефективність бізнесу шляхом зниження операційних витрат, покращення іміджу та забезпечення дотримання екологічних стандартів. Урахування екологічних витрат у процесі прийняття управлінських рішень сприяє створенню більш екологічно відповідальної стратегії розвитку підприємства, що має вирішальне значення в сучасних умовах глобальних екологічних викликів. Аналіз екологічних витрат дає змогу підприємствам оцінювати економічну ефективність своїх екологічних інвестицій, а правильна класифікація екологічних витрат допомагає підприємствам більш точно планувати свої фінансові ресурси.

Таким чином, аналітичне забезпечення управління екологічними витратами є необхідним інструментом для будь-якої компанії, яка прагне не лише досягти своїх економічних цілей, але й залишатися відповідальною перед суспільством та природою. Ефективне.

Список використаних джерел:

1. Юрченко І.А. Сучасні підходи до управління екологічними витратами. *Журнал міжнародних економічних досліджень*. 2021. № 2(45). С.12-18.
2. Боднар О.О., Коваль А.С. Екологічні витрати: аналіз та управління. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. № 1(3). С.54-60.
3. Козак С.В., Грищенко І. В. Інтеграція аналітики в управління екологічними витратами. *Науковий вісник Львівського національного університету бізнесу та права*. 2019. № 1(19). С.25-30.
4. Пуцентейло П.Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства. *Сталый розвиток економіки*. 2015. №. 1. С.168-174.
5. Пуцентейло П. Р. Особливості функціонування аналітичного забезпечення підприємств. *Інноваційна економіка*. 2015. № 1. С.194-198.
6. Мулик Т.О. Методичні підходи до аналітичного забезпечення управління доходами. *Агросвіт*. 2020. № 6. С.77-86.
7. Русіна Н., Маматов Р. Статистичний аналіз обліку екологічних витрат підприємства в умовах сталого розвитку: загальна схема проведення. *Економіка та суспільство*. 2023. № (52). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-45> (дата звернення: 25.09.2024)
8. Яких екологічних наслідків зазнала Україна за час війни окрім збитків від підриву Каховської ГЕС. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/yakih-ekologichnih-naslidkiv-zaznala-ukrayina-za-chas-viyni-okrim-zbitkiv-vid-pidrivu-kahovskoyi-ges/> (дата звернення: 12.10.2024)

Владислав МАЗУРКОВ*,
здобувач 2-го курсу магістратури,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ВПЛИВ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ЯКІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ

***Анотація.** В статті розглянуто сутність операційного менеджменту та визначено вплив інформаційного, у тому числі обліково-аналітичного, забезпечення на якість прийняття оперативного рішення. Звернено увагу на складники операційного менеджменту як виду практичної діяльності з управління організацією. Проаналізовано вимоги до інформації як одного з чинників, що сприяють досягненню ефективності під час управління будь-якими операціями. Встановлено, що система операційного менеджменту підприємства формується через сукупність управлінських функцій: прогнозування, планування, організацію, регулювання, облік, контроль та аналіз. Усі функції управління виражаються в тісному їх взаємозв'язку.*

***Abstract.** The article considers the essence of operational management and determines the impact of information, including accounting and analytical support, on the quality of operational decision-making. Attention is drawn to the components of operational management as a type of practical activity in managing an organization. The requirements for information as one of the factors contributing to the achievement of efficiency in the management of any operations are analyzed. It is established that the system of operational management of an enterprise is formed through a set of management functions: forecasting, planning, organization, regulation, accounting, control and analysis. All management functions are expressed in their close interconnection.*

Вступ. Розвиток будь-якого підприємства й рівень його конкурентоспроможності значною мірою залежать від того, наскільки вдало організоване керування його виробничими ресурсами. Складність прийняття управлінських рішень – у моделюванні структури і спрямованості операцій. Чим складнішим є об'єкт керування, тим потрібнішим стають здатність менеджера оптимізувати операцію, задати їй відповідний режим функціонування, його готовність до мобільного обґрунтування і структурування прийнятого рішення [1].

Раціонально побудоване інформаційне забезпечення управління

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

підприємства підвищує обґрунтованість прийняття управлінських рішень і контроль за своєчасним їх виконанням, сприяє зменшенню обсягу рутинного навантаження та підвищенню оперативності й достовірності отриманих результатів [2].

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов господарювання все більшого значення набуває операційний менеджмент, який забезпечує результативність основної повсякденної діяльності підприємств, що створює реальне підґрунтя для успішної реалізації їхніх загальних господарських цілей та місії загалом. У зв'язку з цим важливим є уточнення сутності такого поняття, як операційний менеджмент, а також дослідження етапів розвитку цього виду менеджменту.

Операційний менеджмент як поняття багатьма науковцями і практиками трактується по-різному. Причиною цього є багатогранність цієї категорії та бажання науковців знайти найбільш вдале визначення. Зазвичай операційний менеджмент прийнято пов'язувати із виробничою діяльністю чи із фізичними змінами стану предметів праці. Тому в більшості економічних видань його визначають таким чином: операційний менеджмент – це діяльність з управління процесом придбання матеріалів, їхнього перетворення в готовий продукт і постачання цього продукту покупцю [3]. Дослідження науковців [4] дозволяють зробити висновок, що терміни операції і виробництво взаємозамінні. Однак під виробництвом в основному розуміється випуск товарів і переробка сировини. Термін операції ширший, він включає не тільки виробництво товарів, але і надання послуг. Операційна функція містить у собі ті дії, у результаті яких виробляються товари і послуги, що поставляються в зовнішнє середовище. Функцію операцій мають всі організації, інакше вони просто не можуть існувати. Операційний менеджмент (Operations management) – це діяльність, пов'язана з розробленням, використанням і удосконаленням виробничих систем, на основі яких виробляються основна продукція або послуги компанії. Операційний менеджмент полягає в ефективному і раціональному управлінні будь-якими операціями [5]. Поширеним серед науковців є також визначення операційного менеджменту як виду діяльності, пов'язаного з навмисним перетворенням (трансформацією) матеріалів, інформації або покупців [6].

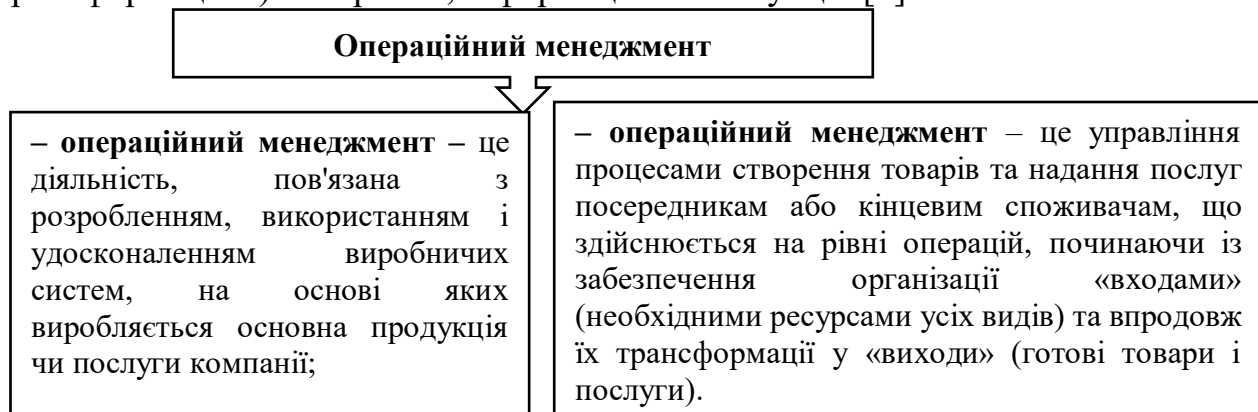

Рис. 1 **Визначення сутності операційного менеджменту**

Джерело: сформовано автором на підставі [7]

Основною метою операційного менеджменту є досягнення ефективності під час управління будь-якими операціями. Під ефективністю, зазначають науковці [8,9], в операційному менеджменті доцільно розуміти певний заданий ступінь досягнення поставлених перед операційною системою цілей. Операційний менеджмент як вид практичної діяльності з управління організацією має певні складники (рис. 2).

Рис. 2 Складники операційного менеджменту як виду практичної діяльності з управління організацією

Джерело: сформовано автором на підставі [10,11]

Ми приєднуємося до вчених, які висловлюють думку [12], що найбільш точним трактуванням поняття «операційний менеджмент» є визначення американського вченого Крейтнера Р., який розглядає операційний менеджмент як одну з трьох фундаментальних функцій підприємства, основною ціллю якої є виробництво споживчої продукції. Ознакою операційного менеджменту, на думку вченого, є цілеспрямоване вирішення основних завдань виробництва, які є стратегічно необхідними для підприємства.

На нашу думку, результатом операційного менеджменту є показники фінансового результату від операційної діяльності. В якості прикладу розглянемо фермерське господарство «Демівка-Агро» с. Демівка Гайсинського району Вінницької області, яке засноване Біликом Сергієм Федоровичем, який володіє 100% часткою внеску до статутного капіталу і діє відповідно до законодавства. ФГ засноване на приватній власності і здійснює свою діяльність на правах юридичної особи та взаємодіє з контрагентами на основі попередньо укладених договорів (табл.1).

Ефективність прийнятих управлінських рішень багато в чому залежить від якості інформаційного забезпечення менеджменту, основою якого є інформація бухгалтерського обліку. Формування інформаційної системи з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень та визначення напрямів стратегічного розвитку підприємства в майбутньому є одним із ключових моментів

управління[13].

Інформаційне забезпечення - це динамічна система одержання, оцінки, зберігання та передачі даних в обліковий, аналітичний та контрольний процес для прийняття управлінських рішень. При отриманні вхідної інформації для застосування її в організації системи бухгалтерського обліку на підприємстві, ця інформація є фундаментом для проведення аналізу та економічного контролю, який базується на висновках аналізу. Якщо дана інформація не буде правильною та правдивою результати аналізу і в подальшому контролю на підприємстві буду викривленими, що може призвести до прийняття неправильного управлінського рішення щодо методики організації бухгалтерського обліку [14]. Однак основним видом інформаційного забезпечення процесу управління на рівні господарюючих суб'єктів є саме обліково-аналітична інформація, під якою розуміють сукупність даних бухгалтерського обліку, які розкривають господарську діяльність суб'єктів господарювання та використовується для прийняття рішень в процесі управління [15].

Таблиця 1

Аналіз формування, динаміки та змін фінансових результатів за 2021-2023 рр. ФГ «Демівка-Агро», тис. грн.

№ з/п	Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення (+, -)	
					звітнього року від базисного року	звітнього року від проміжного року
1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	8 616,80	6 823,40	11 926,20	3309,4	5102,8
2.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	6 926,10	5 575,80	9 808,90	2882,8	4233,1
3.	Валовий прибуток	1690,7	1247,6	2117,3	426,6	869,7
4.	Інші операційні доходи	103,3	199,6	192	88,7	-7,6
5.	Інші операційні витрати	204,3	227,2	285	80,7	57,8
6.	Інші витрати	275,2	662,7	1137,3	862,1	474,6
7.	Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (збиток)	1314,5	557,3	887	-427,5	329,7
8.	Інші доходи	-	-	-	-	-
9.	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування: прибуток	1314,5	557,3	887	-427,5	329,7
10.	Податок на прибуток	0	100,3	0	0	-100,3
11.	Чистий прибуток	1314,5	457	887	-427,5	430

Джерело: сформовано автором за даними ФГ «Демівка-Агро»

Висновки. На підставі проведеного аналізу наукових та навчальних джерел дослідження [1-15] можна зробити висновок, що система операційного менеджменту підприємства формується через сукупність управлінських функцій: прогнозування, планування, організацію, регулювання, облік, контроль та аналіз. Усі функції управління виражаються в тісному їх взаємозв'язку. При цьому, облік являється інструментом збору та обробки даних про факти господарської діяльності підприємства. Він надає таку кількість інформації, яка потрібна для задоволення потреб управління.

Список використаних джерел:

1. Балаш Л., Лисюк О., Саміло А., Ковальчук О. Операційний менеджмент. Ч.1. Навчальний посібник. Львів 2023. URL: ci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12175/1/Посібник%20ОМ_2023%20%283%29%20%281%29.pdf
2. Денисенко М.П., І.В. Колос І.В. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua>
3. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Виробничий (операційний) менеджмент: Навчальний посібник. За редакцією В.О. Василенка. Київ: ЦУЛ, 2003. 532 с.
4. Крамарчук С.П., Лубкей Н.П. Сутність операційного менеджменту та основні етапи його розвитку. *Інфраструктура ринку*. Випуск 44. 2020. С.84-86
5. Ареф'єва О.В. Організаційно-економічні проблеми управління виробничих системами. Харків: Основа, 1996. 263 с.
6. Крамарчук С.П., Лубкей Н.П. Сутність операційного менеджменту та основні етапи його розвитку. *Інфраструктура ринку*. Випуск 44. 2020. С.83-86
7. Ткачова С.С., Іванова Т.П. Операційний менеджмент. Навчальний посібник. Харків 2009. 452 с.
8. Крамарчук С.П., Лубкей Н.П. Сутність операційного менеджменту та основні етапи його розвитку. *Інфраструктура ринку*. Випуск 44. 2020. С.83-86
9. Рябчикова Д.А., Коваленко Н.В. Операційний менеджмент сучасного підприємства. Дні науки–2017: Збірник матеріалів ІХ регіональної науково-практичної конференції, 16–17 травня 2017 р., Покровськ: Індустріальний інститут ДВНЗ ДонНТУ, 2017. 295 с. С. 151–153.
10. Капінос Г.І. Операційний менеджмент: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
11. Плотніченко С.Р., Безверхня Ю.В. Операційний менеджмент в системі управління підприємством. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки)*. № 1(30), 2016. С. 59–61.
12. Ішейкін Т.Є., Кривчун Р.Ю. Теоретико-методичні засади управління операційною системою підприємства. *Бізнес-навігатор*. Випуск 2 (63). 2021 .С.87-92
13. Любар О.О., Григораш М.В. Організаційні основи побудови обліку витрат операційної діяльності на підприємстві. *Ефективна економіка*. № 12. 2018. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2018/88.pdf
14. Здирко Н.Г., Іщенко Я.П. Організаційні основи побудови системи обліку витрат виробництва фермерських господарств *Економіка та суспільство*. Випуск № 50.2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2468>
15. Подоляничук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль в системі внутрішнього контролю сільськогосподарського підприємства. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/2161.pdf>

Валерія МЕЛЬНИК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК ГОТІВКОВИХ ГРОШОВИХ КОШТІВ: РОЛЬ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

***Анотація.** У статті розкрито особливості обліку готівкових грошових коштів, економічну сутність та їх класифікацію. Проаналізовано особливості здійснення органами внутрішнього та зовнішнього контролю операцій з коштами. Визначено необхідність точного, достовірного ведення обліку грошових коштів на підприємстві. Також розглянуто роль ефективного обліку у забезпеченні фінансової стабільності підприємства та його відповідності законодавчим вимогам. Визначено основні проблеми, що можуть виникати в процесі обліку готівкових коштів, а також запропоновано рекомендації для покращення облікових практик та підвищення рівня контролю за грошовими потоками.*

***Abstract.** The article discloses the peculiarities of accounting for cash funds, their economic essence and their classification. The peculiarities of internal and external control of operations with funds are analyzed. The need for accurate, reliable accounting of funds at the enterprise was determined. The role of effective accounting in ensuring the financial stability of the enterprise and its compliance with legal requirements is also considered. The main problems that may arise in the process of cash accounting are identified, as well as recommendations for improving accounting practices and increasing the level of control over cash flows are proposed.*

Вступ. На сьогоднішній день готівкові грошові кошти відіграють важливу роль у житті будь якої людини. За їх допомоги люди мають можливість забезпечити свої основні потреби, отримувати освіту та медичну допомогу. Для будь якого підприємства облік і контроль грошових коштів також є невід'ємною частиною ефективного фінансового управління підприємства. Щодня готівкові ресурси використовують для різних цілей та операцій, включаючи у себе різноманітні різновиди фінансової діяльності: оплата заробітної плати, розрахунки з постачальниками, оплата витрат на рекламу, придбання обладнання. Правильне ведення та надійний контроль коштів є важливими критеріями для забезпечення ліквідності, уникнення ризиків і забезпечення фінансової стійкості підприємства, а також ефективного управління фінансовими ресурсами та дотриманню вимог законодавства, що в свою чергу сприяє загальній успішності бізнесу.

*Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ, Лідія ФЕДОРИШИНА

Виклад основного матеріалу. У наш час гроші відіграють важливу роль, адже кожен витрачає їх на продукти, купівлю одягу, впорядкування свого гардеробу, саморозвиток тощо. Жоден бізнес не може існувати без грошей та грошових операцій. Щодня в залежності від діяльності підприємства здійснюються різні транзакції: купівля і продаж товарів та послуг, інвестиції, розподіл готівки, здійснення платежів відповідальним особам. Функція грошей може продовжувати розвиватися і вдосконалюватися. Якщо в минулому існували різноманітні товари, які служили загальними еквівалентами, то в ході історичного розвитку відбувся перехід від обміну загальними благами до обміну грошей. На ранніх етапах своєї еволюції гроші виконували найпростішу функцію засобу обігу і міри вартості, але з розвитком суспільних відносин їх функції розширювалися і ускладнювалися. Найважливіші функції грошей зазначено на рис. 1:

Рис. 1. Функції грошей

Джерело: сформовано автором на основі [1]

В ринкових умовах неможливо розпочати господарську діяльність без грошових коштів та їх постійного поповнення. Грошові кошти потрібні не лише для ведення поточних операцій, а й для виконання непередбачуваних платежів.

Облік і контроль готівки є важливою складовою фінансової діяльності підприємства, забезпечуючи ефективний механізм відстеження та управління грошовими потоками. Він дозволяє не лише визначити наявність фінансових ресурсів, але й уникнути можливих ризиків, пов'язаних із недостатнім контролем за готівкою. Бухгалтерський облік, який є джерелом інформації для прийняття господарських рішень, відіграє надзвичайно важливу роль у правильній організації грошових потоків і розрахунків, зміцненні платіжної дисципліни та ефективному використанні фінансових ресурсів. Хоча термін «грошові кошти» зазвичай використовують в бухгалтерському обліку як дохід, важливо пам'ятати про витрати та фінансові результати, оскільки одні й ті самі операції можуть

характеризуватися різними способами в розрахунках: для дебіторів, покупців як доходи, а для кредиторів – витрати. Звичайно ці кошти у підсумку будуть впливати на фінансовий результат підприємства.

Гроші – це універсальна економічна форма, яку використовують для обліку, обміну, платежів, тощо. Вони є однією з найважливіших сфер економіки. Це більше, ніж просто інструмент сприяння економічному розвитку. Залежно від форми існування розрізняють готівкові та безготівкові кошти. До готівки відносять готівку в касі, а до безготівкових – кошти на банківських рахунках та електронні гроші. Залежно від виду валюти розрізняють готівку в національній валюті та готівку в іноземній валюті. Класифікація коштів за валютою є дуже важливою в управлінні залишками готівки, оскільки вона дозволяє керівництву компанії швидко реагувати на зміни обмінного курсу іноземних валют щодо національної валюти. Залишки готівки, залишки на банківських рахунках та електронні гроші класифікують відповідно до того, де їх зберігають. Ця ознака класифікації дуже важлива для грошових запасів. Також можна зазначити, що існують й інші види грошей, такі як:

1) товарні, такі як худоба, зерно, хутро, метали, що є об'єктами торговельного обороту. Здатність товарних грошей до покупки базується на цінності, що притаманна конкретному товару, який представлений ними;

2) металеві – спочатку з'явилися як шматки металу різної форми та ваги. З часом вони трансформувались у форму монет. Монета – грошовий знак, виготовлений з металу (золота, срібла, міді або сплавів) стандартної ваги і форми;

3) паперові гроші – або не мають самостійної вартості, або ця вартість не відповідає їх номіналу. Вони видаються державою і їм примусово призначається вартість, яка визнається державою як законний платіжний засіб на всій території;

4) кредитні гроші – це вимога до фізичної або юридичної особи, спеціально оформлений борг, який може бути використаний для придбання товарів або погашення власних боргів. Платежі здійснюють протягом фіксованого періоду часу, хоча можуть бути здійснені в будь-який час. Кредитні гроші несуть ризик невідповідності.

Органи внутрішнього та зовнішнього контролю повинні контролювати здійснення операцій з коштами. Перевірка коштів дуже важлива. Навіть незначні на перший погляд порушення, виявлені під час перевірки, при детальному розгляді можуть свідчити про дуже серйозні порушення та дати інформацію про загальний стан бухгалтерського обліку компанії. Порушення, виявлені під час контролю ресурсів, можуть надати інформацію та вказати шлях до подальших сфер перевірки.

Основними завданнями перевірки грошових коштів є перевірка їх наявності: чи вони використовуються правильно та законно; чи грошові операції, які записані в обліку, правдиві та достовірні; чи дотримуються правил щодо управління коштами та чи їх зберігають належним чином.

Під час проведення контролю на підприємстві особа, яка її здійснює, має встановити наступне:

1) рівень контролю за обігом та збереженням грошей і інших цінностей на підприємстві;

2) дотримання процедур оформлення документів щодо отримання та видачі грошових коштів з каси;

3) умови зберігання готівки та контроль над її отриманням;

4) точність обліку касових операцій, а також використання ліміту каси та умови видачі грошей під звіт.

Дуже важливо, щоб на усіх підприємствах дотримувалися правил, які описані в Положенні про касові операції. Перед тим, як перевіряти, чи виконують ці правила, контролер з'ясовує, чи є на підприємстві система для раптових перевірок каси, чи існує наказ від керівника щодо частоти таких перевірок і чи є дозвіл іншим особам, окрім головного бухгалтера і керівника, підписувати касові документи.

Насамперед звертають увагу на касовий апарат. Він повинен бути ізольований і спеціально захищений від можливого проникнення. На вікнах повинні бути ґрати, двері – з металу або сталевих листів, має бути віконце банкомата, яке закривається. Доступ осіб, які не мають відношення до її роботи заборонено.

Крім того, каса має бути під постійною охороною. Уся готівка повинна зберігатися в сейфі, який повинен бути замкнений і опечатаний. Ключ і печатка сейфа повинні зберігатися у касира, а їх копія – в сейфі керівника підприємства в конверті, запечатаному печаткою. Інвентаризацію готівки в касі, яку обов'язково проводять раптово, треба організувати відразу після прибуття ревизора на підприємство і пред'явлення ним повноважень керівникові, не чекаючи оголошення про перевірку.

Перед тим, як перевірити касу, потрібно виконати кілька важливих кроків: спочатку отримати від касира підписку, яка підтверджує, що в касі не зберігається гроші приватних осіб чи інших організацій. Це допомагає уникнути ситуацій, коли гроші в касі приходять з інших джерел, а також убезпечує від можливості касира використовувати гроші за своїм бажанням. Потім слід перевірити звітність каси за останній робочий день та всі документи про касові операції, які касир повинен передати головному бухгалтеру. У цьому звіті касир підтверджує, що всі грошові операції, які відбувалися протягом дня, були коректно відображені та що в касі немає неоприбуткованих чи не списаних у видаток грошей. Всі ці дії мають на меті запобігти можливим маніпуляціям з грошми, які можуть бути в касі.

Перевірку проводять у присутності головного бухгалтера та касира підприємства. Якщо касир відсутній з певних причин, контроль проводять у присутності іншого касира або комісії, яку затверджує керівник підприємства.

Якщо під час перевірки каси виявили недостачу грошей, потрібно це офіційно зафіксувати і розібратися, чому це сталося, і як можна виправити цю ситуацію. Результати перевірки грошей і цінних паперів у касі оформляють документом, який називають актом про результати інвентаризації наявних коштів, який має три копії: одну додають до документів про перевірку, другу –

головний бухгалтер для обліку результатів, третю – касир для касового обліку.

У таблиці 1 наведені рекомендації для покращення обліку та підвищення контролю грошових коштів.

Таблиця 1

Заходи для покращення облікових практик та підвищення рівня контролю за грошовими потоками

Автоматизація обліку:	Впровадження сучасних бухгалтерських програм і систем автоматизації обліку значно підвищує точність та ефективність облікових процесів а також допомагає зменшити ризики помилок і зловживань.
Регулярний аудит і перевірки:	Регулярні внутрішні та зовнішні перевірки правильності ведення обліку і контролю за грошовими потоками, залучення незалежних аудиторів для об'єктивної оцінки.
Навчання і підвищення кваліфікації персоналу:	Регулярні проведення тренінгів та семінарів для бухгалтерів з метою підтримки їх кваліфікації та ознайомленості з новітніми методами обліку і контролю.
Встановлення чітких процедур і політик:	Розробка і документування чітких процедур обліку готівкових коштів, включаючи правила для проведення операцій, оформлення документів та зберігання коштів. Забезпечення дотримання політик і процедур через регулярні перевірки та контроль виконання.
Вдосконалення документації:	Застосування стандартних форм та шаблонів для документування грошових операцій, з метою забезпечення їх точності. Перегляд і оновлення документації відповідно до змін у законодавстві.

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Висновки. Облік грошових коштів є важливим інструментом фінансового управління, що забезпечує точне відображення руху коштів, контроль за їх використанням та своєчасну звітність. Ефективний облік сприяє фінансовій стабільності організації, попереджає фінансові ризики та забезпечує прозорість операцій.

Список використаних джерел:

1. Гудзь Н.В., Денчук П.Н., Романів Р.В. Бухгалтерський облік: навч. посібник. М-во освіти і науки України. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Центр учб. літ., 2016. — 424 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290 (зі змінами та доповненнями № 588 від 29.09.2020 р.).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV.
5. Степова Т.Г., Татарінова Г.О., Гріщук Р.І. Облік грошових коштів: навч. посібник. Одеса: ОНЕУ, ротاپринт, 2013.- 120 с.
6. Сук Л.К., Сук П.Л. Фінансовий облік: навч. посібник. К.: Знання, 2012. 647 с.

Оксана ПЕРОВА*,
студентка 2 курс магістратури
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОБУДОВА СТРУКТУРИ ОБЛІКОВОГО АПАРАТУ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ

***Анотація.** У даній статті було розглянуто та досліджено питання щодо побудови підприємствами структури облікового апарату в умовах автоматизації процесів із застосуванням комп'ютерної техніки. Проаналізовано основні переваги та недоліки при формуванні різних структур облікового апарату на підприємствах.*

***Abstract.** In this article, the question of the construction of the structure of the accounting apparatus by enterprises in the conditions of automation of processes with the use of computer technology was considered and researched. The main advantages and disadvantages in the formation of various structures of the accounting apparatus at enterprises are analyzed.*

Вступ. Постійне зростання обсягів роботи та підвищені вимоги до ефективності управління вимагають від сучасних підприємств пошуку нових рішень. Автоматизація управлінських та операційних процесів шляхом застосування комп'ютерної техніки є логічним кроком у цьому напрямку.

Для успішного вирішення актуальних економічних проблем необхідно не лише володіти сучасними методами бухгалтерського обліку, але й створити ефективну систему його організації, яка забезпечить своєчасне отримання достовірної інформації. Завдяки добре організованому обліку, обліково-економічна інформація про господарські процеси перетворюється на потужний інструмент управління, який дозволяє впливати на хід розвитку бізнесу.

У широкому розумінні організація бухгалтерського обліку – це створення цілісної системи, яка охоплює всі аспекти облікового процесу від його початку до завершення, та яка передбачає не тільки початкове налаштування системи, але й її постійне оновлення та адаптацію до змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4] та Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [2] надають підприємствам широку свободу маневру в організації бухгалтерського обліку, дозволяючи їм обирати найбільш оптимальні для себе методи і прийоми форми обліку, становлення облікової політики, можливість вибору правил документування господарських операцій, вибір форми документообігу тощо. Даний підхід

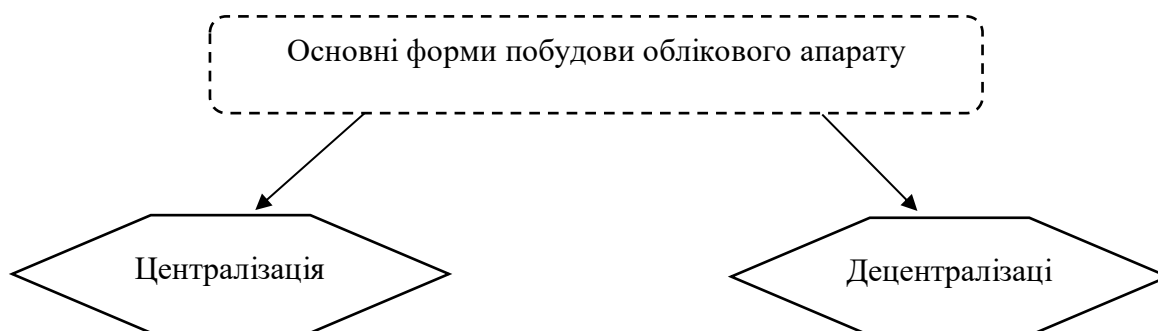
* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

відповідає сучасним вимогам ринкової економіки до бухгалтерського обліку, оскільки забезпечує його гнучкість, адаптивність та орієнтацію на потреби користувачів, що дозволяє отримувати більш релевантну і корисну інформацію для прийняття управлінських рішень.

З огляду на те, що бухгалтерський облік є невід'ємною частиною будь-якої економічної діяльності та відображає стан і результати використання активів, підприємства зобов'язані постійно оновлювати свої облікові системи, впроваджувати новітні методи ведення бухгалтерського обліку та використовувати сучасні технології. Тобто постає необхідність в раціональній організації ведення обліку компаній.

Від якості організації бухгалтерського обліку залежить своєчасність, повнота та достовірність інформації, необхідної для аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та прийняття обґрунтованих управлінських рішень, таких як створення та укладання вигідних контрактів, знаходження резервів зниження собівартості, зростання прибутковості компанії, розширення сировинних зон і асортименту чи зняття з виробництва певного виду продукції, пошук інвесторів тощо.

Існує дві основні форми побудови облікового апарату на підприємстві, а саме централізація та децентралізація (рис.1).

*Рис. 1. Основні форми побудови облікового апарату на підприємствах
Джерело: сформовано автором з використанням [1, с.93-112]*

Централізація обліку передбачає здійснення побудови облікового апарату таким чином, що усі облікові роботи (обробку документів, аналітичний і синтетичний облік, складання зведених балансів та звітностей) зосереджуються в одному обліковому підрозділі – бухгалтерії підприємства.

Проте, під час використання централізованого обліку на окремих підрозділах підприємства формуються лише первинні документи (виписування прибуткових та видаткових накладних, вхідних та вихідних касових ордерів, інші документи). Тобто, вся первинна документація, а також звіти матеріально відповідальних осіб та касирів, після попередньої обробки на місцях, передаються до головної бухгалтерії для подальшого обліку, узагальнення та складання звітності.

Децентралізація обліку передбачає такий підхід до ведення бухгалтерських

записів, під час якого відповідальність за облік розподіляється між різними підрозділами підприємства.

Таблиця 1

Переваги та недоліки централізованого обліку

Переваги	Недоліки
Висока точність даних – забезпечує єдиний підхід до обліку на всьому підприємстві, що полегшує контроль і звітування	Висока концентрація ризиків – вся інформація зосереджена в одному місці, що може призвести до значних втрат у разі виникнення проблем
Ефективність управління – концентрація облікових функцій дозволяє оптимізувати ресурси та використовувати спеціалізоване програмне забезпечення	Зниження оперативності – процес збору та обробки інформації може бути більш тривалим
Покращення контролю – централізована бухгалтерія має кращі можливості для контролю за точністю даних та запобігання помилок	Складнощі масштабування – при розширенні бізнесу може виникнути необхідність збільшення обчислювальних ресурсів і персоналу
Спрощення аудиту – аудиторі можуть швидше та ефективніше перевірити фінансову звітність	Залежність від центрального офісу – підрозділи стають залежними від центральної бухгалтерії, що може уповільнити процес прийняття рішень

Джерело: сформовано автором з використанням [3]

Тобто, замість того, щоб збирати всю інформацію в одному централізованому місці (наприклад, головній бухгалтерії), частину облікових функцій передають безпосередньо тим підрозділам, які здійснюють відповідні операції.

Таблиця 2

Переваги та недоліки децентралізованого обліку

Переваги	Недоліки
Гнучкість – підрозділи можуть адаптувати облік під свої специфічні потреби	Ризик втрати єдиного методологічного підходу – можуть виникнути розбіжності в обліковій політиці різних підрозділів
Зменшення навантаження на централізовану бухгалтерію	Ускладнення процесу консолідації даних – збір і об'єднання даних з різних джерел може бути складним процесом
Підвищення відповідальності підрозділів – кожен підрозділ несе відповідальність за точність своїх даних	Вищі вимоги до кваліфікації персоналу – співробітники підрозділів повинні мати більш високу кваліфікацію
Збільшення швидкості обробки даних	
Покращення якості облікової інформації	
Розширення можливостей аналізу	

Джерело: сформовано автором з використанням [3]

Таким чином, вибір між централізованим і децентралізованим обліком залежить від багатьох факторів:

- Розмір компанії – великі компанії часто обирають децентралізований

облік для більшої гнучкості.

- Структура компанії – компанії з різноманітними видами діяльності можуть обирати децентралізований облік для кожного виду діяльності.

- Рівень автоматизації – автоматизація облікових процесів може полегшити як централізований, так і децентралізований облік.

- Культура компанії – культура компанії, спрямована на децентралізацію прийняття рішень, може сприяти вибору децентралізованого обліку.

Проте впровадження інновацій комп'ютерних технологій сприяло появі принципово нових моделей організації облікового апарату. Автоматизоване робоче місце (АРМ) – це персоналізований інструмент, адаптований до специфічних потреб кожного користувача, який дозволяє автоматизувати рутинні операції, звільняючи час працівника для виконання більш складних завдань. Сучасний облік – це взаємодія людини і техніки. Тому при організації робочих місць бухгалтерів необхідно враховувати не тільки професійні якості працівників, але й технічні характеристики їхніх робочих місць. Створення АРМ бухгалтера передбачає персоналізацію програмного забезпечення, постійне навчання працівників, повну комп'ютеризацію облікових процесів, відмову від паперових носіїв інформації та оптимальне розподілення обчислювальних ресурсів. АРМ можна класифікувати за наступними базовими ознаками (рис. 2):

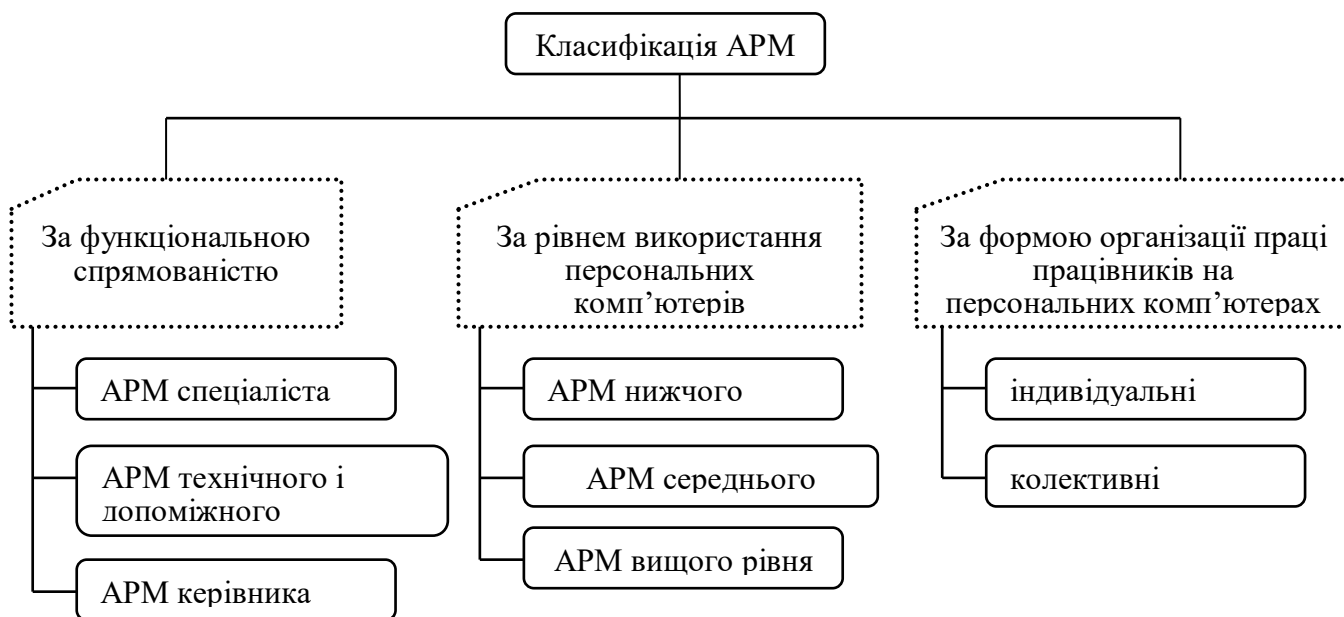

Рис. 2. Класифікація автоматизованого робочого місця

Джерело: сформовано автором з використанням [5, с.104-119]

Під час застосування АРМ функції бухгалтерів змінюються у такий спосіб, а саме:

- бухгалтер, який веде облік на конкретній ділянці, працює з інформацією, що стосується лише його функціональних обов'язків і не виходить за межі його відповідальності;

- інформація для обліку надходить у двох основних форматах: на паперових носіях з фіксованою структурою та в електронному вигляді;

- опрацювання документів включає в себе систематизацію даних з

первинних документів та їх відображення в облікових регістрах шляхом формування відповідних записів у вигляді бухгалтерських проводок;

- оброблення облікової інформації здійснюється у відповідності до чітко визначених процедур, які забезпечують її достовірність та повноту.

Функціональний етап АРМ визначає сукупність завдань, які виконує бухгалтер, а також взаємодію всіх елементів робочого місця, що забезпечують безперебійний обліковий процес. АРМ визначає сукупність взаємопов'язаних дій працівника, спрямованих на виконання конкретних завдань управління, кожне з яких можна розглядати як окремих алгоритм або послідовність конкретних алгоритмів. Основою для створення функціональної частини АРМ є вимоги користувачів та чіткий опис всіх процесів, які система повинна виконувати, включаючи обробку даних, використання обладнання, програмні засоби та взаємодію з користувачем. Також окрім основних функціональних вимог АРМ, функціональні специфікації можуть містити вимоги до безпеки системи, що передбачають захист від несанкціонованого доступу та забезпечення безперебійної роботи.

Однак, функціонування автоматизованих робочих місць не може існувати і працювати ізольовано, воно потребує підтримки технічних (наприклад, персональний комп'ютер) та інформаційних ресурсів (наприклад, засоби та методи формування інформаційної бази), що входять до складу забезпечуючої частини.

Висновок. Отже, для забезпечення ефективного контролю в умовах сучасного бізнесу комп'ютерна обробка інформації стає невід'ємною частиною управлінських процесів. Комп'ютеризація контрольних функцій є логічним кроком у розвитку підприємств, що дозволяє впоратися з великими обсягами інформації та ускладненням бізнес-процесів. Інакше кажучи, для проведення глибокого аналізу стану підприємства потрібна детальна інформація, що охоплює широкий спектр показників. Ручна обробка таких великих обсягів даних є надзвичайно трудомісткою і схильною до помилок, тому автоматизація цих процесів є найбільш слушний та надійний вибір при веденні господарської діяльності будь-якої компанії.

Список використаних джерел:

1. Кузь В.І. Організація бухгалтерського обліку: навч. посіб. Чернівці. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: ЧНУ ім. Юрія Федьковича: Рута, 2019. 223 с.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 12.10. 2024).

3. Островерха Р.Е. Організація бухгалтерського обліку: навч.-метод. посіб. Ун-т держ. фіск. служби України. 3-тє вид., перероб. і допов. Ірпінь: УДФСУ, 2020. 603 с.

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14> (дата звернення: 12.10. 2024).

5. Сахно А.А. Ефективність використання технологій у контексті дотримання показників економічної безпеки підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики* . № 64. С 104-119

Юлія ПЛІТЕНЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АГРОБІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У результаті бойових дій та окупації значної частини України військами РФ, вітчизняні аграрії зазнали мільярдних збитків. Численні ризики значно знизили рентабельність виробництва, поставивши під загрозу подальший розвиток агробізнесу. Проте позитивним є те, що Україна утвердилася як один із ключових гравців на світовому аграрному ринку, демонструючи свою значущість у ринковій діяльності. На сьогодні країна має значний потенціал для нових досягнень і зміцнення своїх позицій на глобальному рівні. Для реалізації цих амбітних планів український агробізнес повинен усвідомити використання впровадження інновацій та сучасних технологій для забезпечення сталого розвитку сільського господарства. У статті досліджено сучасний стан агробізнесу, зосереджено увагу на викликах, з якими зіткнулися українські виробники під час війни, та наведено пропозиції щодо шляхів їх подолання. Також надаються рекомендації щодо відновлення аграрного сектору після завершення бойових дій.*

***Abstract.** As a result of hostilities and the occupation of a large part of Ukraine by the troops of the Russian Federation, domestic agrarians noted losses worth billions. Numerous risks substantially affected the profitability of production, endangering the further development of agribusiness. However, it is positive that Ukraine has established itself as one of the key players in the global agricultural market, having demonstrated its importance in its market functioning. Today, the country has significant potential for new achievements and strengthening its position at the global level. To implement these ambitious plans, Ukrainian agribusiness must realize the use of the introduction of innovations and modern technologies to ensure. The article analyzes the current state of agribusiness, emphasizes the challenges faced by Ukrainian producers during the war, and suggests ways to overcome them. Recommendations for the recovery of the agricultural sector after completion are also given.*

Вступ. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну український аграрний сектор зіткнувся з серйозними труднощами. Вплив війни на сільське господарство є вирішальним і має серйозний вплив на внутрішній та світовий сільськогосподарські ринки. Низка посівних площ наразі заміновані або непридатні для використання внаслідок інтенсивних обстрілів. Деякі землі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

недоступні, а ворог навмисно знищує склади та сільськогосподарську техніку. Усі ці фактори опосередковано впливатимуть на розвиток сільського господарства в найближчому майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні агробізнес в Україні працює в дуже складних умовах, демонструючи гнучкість та ефективність. Складність зернової логістики змушує сільське господарство змінювати напрямок розвитку, оскільки фермери стають все більш залежними від олійних культур. Фермерам доводиться шукати шляхи збуту своєї продукції. Сьогоднішні виклики оголили проблему вектору сировинного експорту України, що дозволяє безперешкодно нарощувати темпи переорієнтації аграрного сектору на продукцію з вищою доданою вартістю. Одним із прикладів є створення нових агропереробних підприємств, які переробляють зерно на готову продукцію, таку як борошно, макаронні вироби, крупи, спирт, корми для тварин та крохмаль.

Наразі фермери також стикаються з проблемами нестачі пального та значного зростання цін на нього. Збільшення використання альтернативних відновлюваних джерел енергії сприятиме зменшенню залежності від паливних ринків. Незважаючи на складні умови, багато фермерів продовжують сіяти, збирати врожай і підтримувати свої господарства, докладаючи всіх зусиль для забезпечення продовольчої безпеки України та світу [1].

До початку повномасштабної війни щорічне зростання галузі становило 5-6%, при цьому частка сільськогосподарського виробництва у ВВП становила 10%, а разом із переробкою сільськогосподарської продукції 16%. Це свідчить про виняткову роль агросектору в економіці країни.

Рис. 1. Зміни в агробізнесі під час війни

Джерело: побудовано на основі даних [2]

Улітку 2023 року було проведено дослідження серед мікро, малих та середніх агровиробників (ММСБ) яке вивчало їхні потреби, побоювання та мотивацію продовжувати працювати на власних землях.

Понад 66% агровиробників частково адаптували своє виробництво до умов війни, тоді як лише 10% населення повністю пристосувалися. Приблизно 9,5% аграріїв взагалі не адаптуються. Близько 16% респондентів частково змінили напрям роботи, а 9% повністю переорієнтували свій бізнес. Стосовно планування, 29% аграріїв планують на термін до 6 місяців, ще 24,6% не приймають жодних

програм у своїй діяльності. Приблизно 12,6% орієнтуються на квартальні періоди (до 3 місяців), 18% планують на 12-18 місяців, а 15,8% розробляє

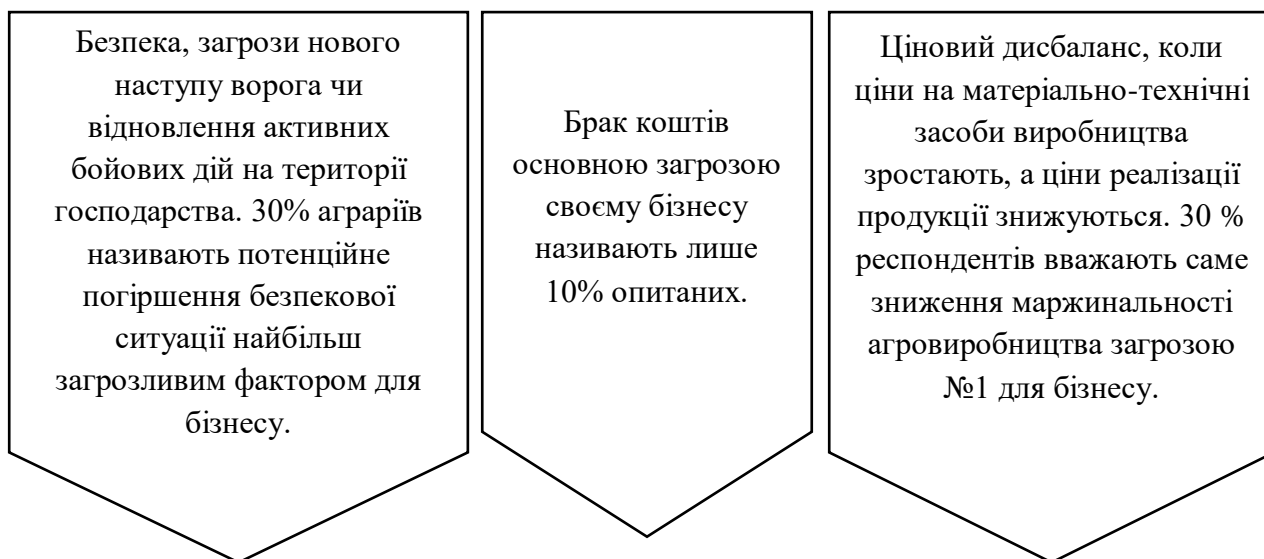

Рис. 2. Найбільші виклики для агровиробників

Джерело: побудовано на основі даних [3].

Агросектор стикається з серйозними викликами. Однак, варто зазначити, що попри складні умови, правове регулювання аграрних процесів під час війни залишається на досить високому рівні.

Важливо розуміти, що основою бізнесу є люди, тому передусім вважаємо за необхідне розглянути саме питання, пов'язані з персоналом. В агросфері ці питання так само є актуальними, як у всіх інших галузях. Особливістю правового регулювання саме агросфери є профільні критерії з визначення підприємств, установ та організацій, які мають важливе значення для національної економіки в галузі сільського господарства в особливий період. На самому початку повномасштабного вторгнення Уряд України запровадив квотування та ліцензування експорту стратегічно важливих товарів, включаючи більшість сільськогосподарської продукції.

Оминаючи історичний контекст попередніх років, тут варто зазначити, що на сьогодні основні правила гри при експорті сільськогосподарської продукції визначені Постановою №1403. Зокрема, цією Постановою затверджений перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, а також квот на 2024 рік. Згадуючи будь-яку сферу та особливості її регулювання під час війни, неможливо не торкнутися питання оподаткування. Варто зазначити, що такі преференції розповсюджуються не на всі земельні ділянки, а лише на ті, що визначені законом. Зокрема, йдеться про земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями російської федерації. Перелік таких територій визначається Кабінетом Міністрів України. За період функціонування ринку землі, вже з 2023 року, середньозважена ціна на агропромислові землі зросла на 10,4%, досягнувши 38 500 грн/га, що привело до збільшення капіталізації ринку на 115,1 млрд грн. Ці тенденції свідчать про позитивний

вплив реформи на ринкову динаміку. Другий етап земельної реформи в Україні, введений із січня 2024 року, приніс значні зміни в умовах обігу земель агропромислового призначення. За оцінками Уряду, цей етап реформи сприятиме збільшенню вартості приватних агропромислових земель, підвищенню доходів землевласників і збільшенню надходжень до місцевих бюджетів громад.

Важливим кроком є також надання українським агровиробникам можливості отримання банківського кредитування під заставу землі. Це може сприяти поліпшенню фінансової стійкості та розвитку інновацій у агропромислому господарстві. Частина аграрного бізнесу висловлює занепокоєння щодо продажу землі юридичним особам під час воєнного конфлікту. Це особливо стосується власників паїв на прифронтових територіях, де вартість землі значно нижча за ринкову. Також вказується на зниження обсягів кредитування банками клієнтів під час воєнного стану [4].

Головний акцент в сучасному агробізнесі України нині поставлено на розвиток переробної сфери, стратегічною метою якого є виробництво товарів з високою доданою вартістю, орієнтованих насамперед на внутрішній ринок. Значними стратегічними пріоритетами для інвестування в агробізнес України є техніко-технологічне оновлення.

Інвестування в сучасні технології та інноваційні підходи в аграрному секторі, такі як сільськогосподарська автоматизація, використання дронів для моніторингу полів, розвиток розумних систем зрошення та добрив, допоможе підвищити ефективність та продуктивність галузі. Також важливим напрямом інвестування є вдосконалення та розширення транспортної, логістичної та зберігальної інфраструктури, що сприятиме покращенню умов зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції, зниженню втрат та витрат на транспортування. Інвестування в підвищення якості сільськогосподарської продукції, впровадження стандартів якості та сертифікації, розробка нових продуктів та брендів допоможе розширити ринки збуту та залучити більше клієнтів. З метою зменшення негативного впливу різних ризикових чинників на бізнес доцільним є інвестування у сучасні системи управління ризиками, такі як страхування врожаю, фінансові інструменти для захисту від коливань цін на сільськогосподарську продукцію [5]. Варто відзначити, що, незважаючи на складні особливості, правове регулювання процесів в аграрній сфері під час війни перебуває на достатньому рівні. Більшість нових правовідносин досягаються досить оперативного регулювання.

Агропромисловий сектор України стикається з серйозними викликами. Однією з найбільших проблем є постійна нестабільність на світових ринках, викликана різноманітними факторами, такими як політичні конфлікти та зміни клімату. Це може значно вплинути на ціни та обсяги експорту, що становить великий ризик для українських фермерів та економіки загалом. Майбутній розвиток територіальних громад у процесі післявоєнної відбудови держави визначається спільною метою розвитку населених пунктів, що полягає у покращенні соціально-економічних та екологічних умов, а також життєвих і

трудових умов усіх мешканців.

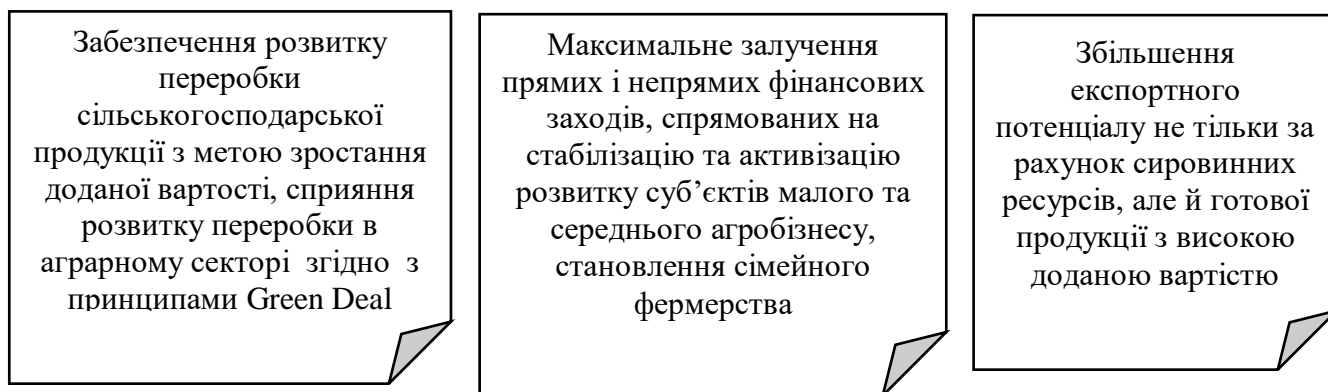

Рис. 3. Розвиток аграрного сектору в умовах війни

Джерело: побудовано на основі даних [5]

Для досягнення цієї мети необхідно залучати нові фінансові ресурси з різних джерел, пришвидшувати передачу та впровадження сучасних технологій і досвіду, здійснювати децентралізацію повноважень, посилювати місцевий потенціал та розвивати партнерство між державним і приватним секторами. Важливими також є покращення інфраструктури та соціальних послуг, екологічно-раціональне управління ресурсами, а також активна участь громадських організацій у прийнятті управлінських рішень.

Висновок. Агробізнес під час війни стикається з численними викликами, такими як руйнування інфраструктури, нестабільність логістичних ланцюгів, скорочення доступу до ринків збуту та трудових ресурсів. Однак, попри ці труднощі, галузь залишається важливою для економіки країни, забезпечуючи продовольчу безпеку та валютні надходження. Виробники змушені адаптуватися, впроваджуючи нові технології, оптимізуючи витрати та шукаючи альтернативні канали збуту. Також важливу роль відіграють міжнародні партнери, які підтримують українських аграріїв через гуманітарну допомогу та програми фінансування. Перспективи агросектору залежать від подальшої стабілізації ситуації та розвитку відновлювальних ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Головне управління Держпродспоживслужби в Хмельницькій області. URL: <https://consumerhm.gov.ua/3536-realiji-silskogo-gospodarstva-pid-chas-vijni-vikliki-ta-mozhливosti>
2. Інформаційне агентство. «ЛІГА:ЗАКОН» URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/228674_agrarniy-bznes-pd-chas-vyni-yuridichn-poradi
3. 2015-2024 Latifundist Media. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1592-smilivist-buti-fermerom-protyagom-ponad-2-rokiv-povnomasshtabnoyi-viyни>
4. ТОВ «Юридична газета». URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zakonodavchi-vikliki-dlya-agrobiznesu-v-umovah-viyни.html>
5. The online peer review platform "Peers International". URL: <https://peers.international/paper/apk-ukraini-v-umovakh-viyни-vikliki-ta-perspektivi-dlya-stalogo-rozvitku-teritorialnikh>

Наталія САСЮК *,
здобувач 2-го курсу магістратури,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВИЙ СУПРОВІД МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

***Анотація.** В статті розглянуто сутність маркетингових комунікацій підприємства. Встановлено, що для ефективного управління організацією набуває питання правильно визначеної стратегії, яка повинна забезпечувати конкурентні переваги організації над ринком, у зв'язку з чим велике значення набувають дані управлінського обліку, зокрема стосовно витрат на маркетингові комунікації. Запропоновано для обліку витрат на маркетингові комунікації застосовувати окремий субрахунок до рахунку 93 «Витрати на збут» - 932 «Витрати на маркетингові комунікації», в межах якого відкривати аналітичні рахунки першого та другого порядку за видами комунікацій.*

***Abstract.** The article considers the essence of marketing communications of an enterprise. It is established that for the effective management of an organization, the issue of a properly defined strategy that should ensure the competitive advantages of the organization over the market becomes important, and in this regard, management accounting data, in particular, regarding the costs of marketing communications, is of great importance. It is proposed to use a separate subaccount to account 93 "Sales expenses" - 932 "Marketing communications expenses" to account for marketing communications expenses, within which to open analytical accounts of the first and second order by type of communication.*

Вступ. В умовах посилення кризових явищ у суспільстві, облікове забезпечення набуває все більшої ваги, оскільки підвищуються потреби суспільства щодо якості звітності, тобто формується посилений запит макrorівня в умовах обмеження фінансових ресурсів держави і потреби більшого контролю ради фіскальних цілей; мікрорівень потребує релевантної інформації для управління на підприємствах, в умовах невизначеності і необхідності враховувати всі явні і потенційні ресурси прибутковості [1]. Сучасні підприємства оперують значними обсягами інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Пошук інформації потребує від них постійної взаємодії, тобто комунікації, з іншими суб'єктами.

Маркетингові комунікації спрямовані на стимулювання реалізації продукції, пришвидшення товарообігу підприємства, налагодження процесу обслуговування споживачів, зокрема через інформаційну підтримку. Тому

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія ПРАВДЮК

прибутковість підприємства напряду залежить від ефективності маркетингових комунікацій, спрямованих на задоволення запитів споживачів через постійну інформаційну політику [2].

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку маркетингу характеризується еволюційними змінами в системі маркетингових комунікацій як одного з основних його елементів, оскільки розвиток технологій та перенасичення споживачів інформацією зумовлюють появу нових маркетингових концепцій, які приводять до розширення діапазону маркетингових комунікацій [3]. Комунікація – це процес обміну інформацією між двома та більше людьми. Але, розбираючись з поняттям «маркетингові комунікації», важливо наголосити, що це насамперед ті повідомлення (вербальні та невербальні), які компанії надсилають клієнтам, постачальникам, акціонерам, керівникам, співробітникам. Безперечно, ця інформація буде різною і залежатиме від ситуації. З іншого боку, маркетингові комунікації - це багатогранний процес, метою якого є рух товару на всіх етапах [4]. Аналіз наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних науковців дозволяє зробити висновок, що даному питанню надавалася та надається значна увага (табл.1).

Таблиця 1

Визначення поняття «маркетингові комунікації»: огляд наукових джерел

№ з/п	Автор/автори	Визначення поняття
1	Калетнік Г.Н., Дармограй О. В.[5]	Маркетингові комунікації – це певна комунікаційна модель, що визначається мотивами, установками, інтересами, потребами та конкретними цілями суб'єкта. Така діяльність спрямована на формування та підтримання довгострокових партнерських відносин, а також на взаємну вигоду.
2	Замула І.В, Травін В.В., Юрківська О.Д.[6]	Маркетингові комунікації – це процес обміну інформацією між продавцями та покупцями, який має на меті вплив на поведінку, ставлення та сприйняття цільової аудиторії. Маркетингові комунікації можуть використовувати різні канали, такі як реклама, просування продажів, зв'язки з громадськістю, особистий продаж, спонсорство, мерчендайзинг, директ-маркетинг, інтернет-маркетинг тощо.
3	Іщенко Я.П., Сергеев Я.С.[7]	Організація та реалізація комунікативної маркетингової діяльності потребує значних витрат для управління якими необхідно створити відповідне інформаційне забезпечення менеджменту. Це, в свою чергу, вимагає організації системного обліку витрат на маркетингові комунікації. Витрати на маркетингові комунікації є складовою частиною трансакційних витрат.
5	Кожухар В.В. [2]	Маркетингові комунікації як функціональний підвид маркетингу – це сукупність заходів, спрямованих на донесення інформації цільовій аудиторії та іншим стейкхолдерам з метою реалізації маркетингової стратегії на умовах формування зворотного зв'язку адресата і відправника. Кожне підприємство здатне створити свою систему маркетингових комунікацій з урахуванням власних поточних і стратегічних цілей.

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих джерел

Особливу актуальність для ефективного управління організацією набуває правильно визначеної стратегії, яка повинна забезпечувати конкурентні переваги організації над ринком. Для формування такої стратегії організації необхідна оперативна інформація, у зв'язку з чим велике значення для прийняття обґрунтованих рішень набувають дані управлінського обліку[7-10].

Іщенко Я.П. [7] звертає увагу на те, що організація та реалізація комунікативної маркетингової діяльності потребує значних витрат для управління якими необхідно створити відповідне інформаційне забезпечення менеджменту. Це, в свою чергу, вимагає організації системного обліку витрат на маркетингові комунікації.

Для побудови раціональної системи бухгалтерського обліку на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» дуже важливо визначити елементи облікової політики, що зумовлюють методичні підходи обліку маркетингової діяльності, а також обґрунтувати оптимальні варіанти при виборі альтернатив ведення обліку для побудови ефективного інформаційного забезпечення управління маркетинговою діяльністю в межах бухгалтерського обліку.

Ми поділяємо думку науковців[10], які вважають, що при формуванні елементів облікової політики методичного етапу доречно вказати перелік і склад маркетингово-збутових витрат, до яких слід відносити: витрати, пов'язані з проведенням маркетингових досліджень та вивченням ринку збуту; витрати на рекламу; заробітну плату торгових представників; утримання місць продажу; торгові знижки тощо.

У фінансовій звітності ТОВ «Наш Хліб Вінниця», як малого підприємства, відсутні такі види витрат, як фінансові витрати (витрати на проценти та інші витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу) та витрати від участі в капіталі. Проте, для забезпечення належного управлінського обліку та планування діяльності на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» ведуть облік витрат за всіма їх видами, у тому числі витрат на збут, незважаючи на те, що форма фінансової звітності для суб'єктів малого підприємництва, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, звітності та обліку, є спрощеною. Аналіз питомої ваги збутових витрат у структурі повної собівартості випічки хліба ТОВ «Наш Хліб Вінниця» (рис.2) свідчить про доцільність застосування такої облікової практики, оскільки витрати на збут, у тому числі на маркетингові комунікації, мають значну питому вагу.

Згідно з діючою вітчизняною методикою, витрати на маркетингові комунікації у бухгалтерському обліку підприємств відображаються разом з іншими маркетинговими витратами на рахунок 93 «Витрати на збут». Цей рахунок, за Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, не має визначених субрахунків. За дебетом рахунку 93 «Витрати на збут» відображають фактичну суму витрат, за кредитом – їх списання на фінансові результати [11].

Ми пропонуємо для обліку витрат на маркетингові комунікації застосовувати окремий субрахунок до рахунку 932 «Витрати на маркетингові

комунікації», в межах якого відкривати аналітичні рахунки першого та другого порядку за видами комунікацій (рис.1).

Активний рахунок 932 «Витрати на маркетингові комунікації»

Дебет	Кредит
Сальдо (початок року) <i>відсутнє</i>	
Поточні	зміни
Накопичення витрат (збільшення) (+): сума визнаних витрат на маркетингові комунікації (реалізацію) продукції	Списання витрат (зменшення) (-): сума визнаних витрат на маркетингові комунікації (реалізацію) продукції списано на фінансові результати
Оборот за дебетом субрахунку	Оборот за кредитом субрахунку
С-до (на кінець року) <i>відсутнє</i>	

Рис.1 Схема субрахунку 932 «Витрати на маркетингові комунікації»

Джерело: сформовано автором на підставі опрацьованих наукових та нормативних джерел

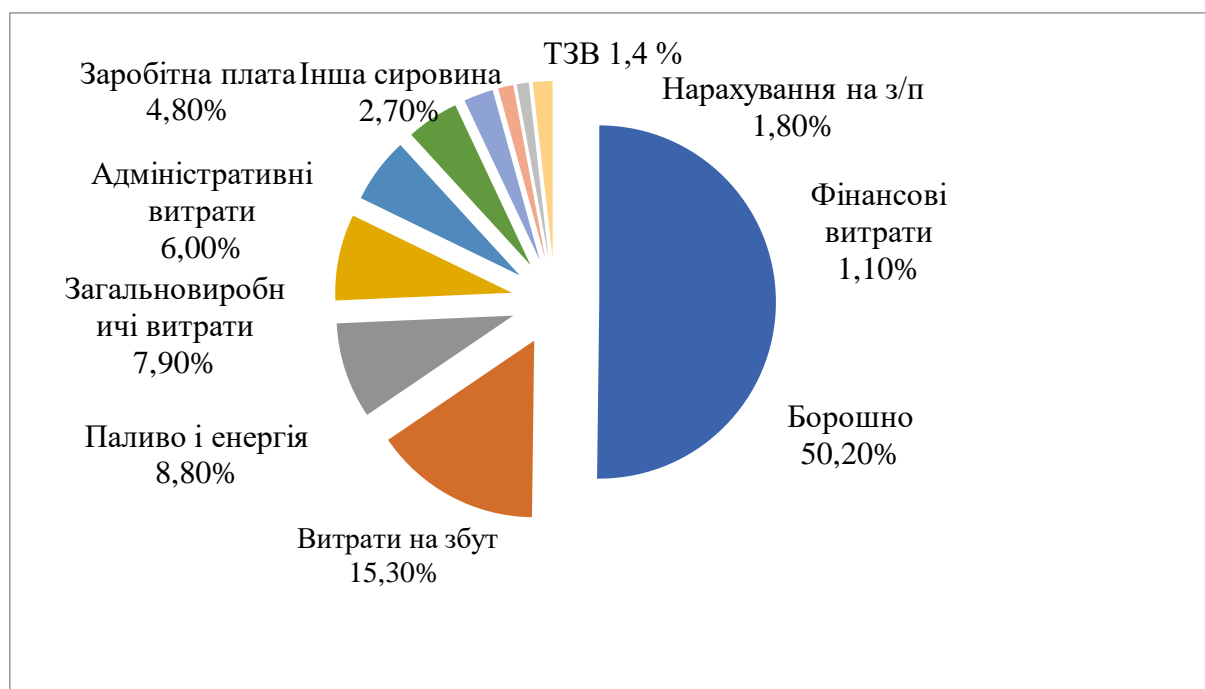

Рис. 2 Питома вага збутових витрат у структурі повної собівартості випічки хліба ТОВ «Наш Хліб Вінниця»

Джерело: сформовано автором на підставі даних ТОВ «Наш Хліб Вінниця»

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження, здійснивши аналіз наукових та нормативних джерел [1-11] можна зробити висновок, що для

проведення ефективної маркетингової політики, визначення реалізаційних цін, які б повністю відшкодували понесені підприємством витрати та забезпечували необхідний рівень прибутку, в межах управлінського обліку виникає необхідність в отриманні інформації про повну собівартість продукції, яка враховує собівартість реалізованої продукції та витрати періоду.

Вважаємо за доцільне на ТОВ «Наш Хліб Вінниця» здійснювати розподіл цих витрат для їх подальшого врахування при визначенні повної собівартості виробленої продукції пропорційно величині виробничої собівартості окремих видів готової продукції.

Список використаних джерел:

1. Правдюк Н.Л. Облікове забезпечення тактики управління витратами. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2 (52). С. 149-165.
2. Кожухар В.В. Економічна сутність і види витрат на маркетингові комунікації підприємств. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 3 (105). С.66-74
3. Васильченко Л.С. Сутність та сучасні тенденції розвитку маркетингових комунікацій підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 48-2. С.27-30
4. Що таке маркетингові комунікації? URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/marketingove-kommunikacii>
5. Калетнік Г.М., Дармограй О.В. Розвиток ринку сільськогосподарської продукції та формування продовольчої безпеки: монографія. Вінниця. 2016. 266 с.
6. Замула І.В, Травін В.В., Юрківська О.Д. Облік витрат на маркетингові комунікації при виробництві біопалива. *Ефективна економіка*. 2024. №1. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2876>
7. Іщенко Я.П., Сергєєв Я.С. Організація облікового забезпечення управління витратами на маркетингові комунікації. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3115/3151>
8. Шмигель О. Є. Управлінський облік і критерії його ефективності на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3-4. С. 182-187. URL:<http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/580/645>
9. Орлова-Курилова, О. В., Завгородня, Є. Є., ТаранЛала, О. М., Білик, О. С. Ефективна інноваційна політика стратегій менеджменту підприємницької активності на основі модернізації промисловості в соціальному й екологічному вимірі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Економічні науки».2021. № 3. URL:<https://econom-ejournal.cdu.edu.ua/issue/view/319>
10. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ., «Центр учбової літератури». 2020. 647 с.
11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій обліку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

Дмитро ТКАЧ*,
студент 2 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ОБЛІКУ

***Анотація.** У даній статті детально розглянуто методи застосування ШІ в сфері облікової політики підприємств. Досліджено всі умовні плюси та мінуси запровадження такого інноваційного нововведення. Також розглянуто досвід інших країн у запровадженні ШІ на державному рівні стосовно сфери економіки. Адже XXI ст. - це час новітніх технологій та різні методи їх впровадження.*

***Abstract.** This article discusses in detail the methods of applying AI in the field of enterprise accounting policy. All conditional pros and cons of introducing such an innovative innovation have been studied. The experience of other countries in the implementation of AI at the state level in relation to the economic sphere is also considered. After all, the XXI century - this is the time of the latest technologies and various methods of their implementation.*

Вступ. Сучасний світ постійно змінюється під впливом новітніх технологій, і бухгалтерський облік є однією з ключових сфер, де ці зміни стають все більш очевидними. В епоху глобальної діджиталізації організації змушені адаптуватися до нових ринкових умов, щоб залишатися конкурентоспроможними. Однією з таких інновацій є впровадження штучного інтелекту (ШІ) в бухгалтерські процеси, який перетворюється на незамінний інструмент, здатний не лише автоматизувати рутинні завдання, а й сприяти глибшому аналізу та підвищенню ефективності всіх фінансових операцій. Бухгалтерський облік пройшов довгий шлях з моменту свого виникнення. Якщо колись це була велика кількість ручної роботи, паперових документів і громіздких розрахунків, то сьогоднішні технологічні рішення дозволили значно спростити й автоматизувати більшість завдань.

Виклад основного матеріалу. Електронний документообіг та впровадження спеціалізованих програмних систем стали першими кроками на шляху до цифрової трансформації бухгалтерського обліку. Однак сьогодні ця трансформація стала ще більш масштабною завдяки появі штучного інтелекту. ШІ відкриває нові горизонти в бухгалтерському обліку. Завдяки здатності обробляти великі обсяги даних за короткий час і мінімізувати ризик помилок, ШІ стає незамінним інструментом для фінансових фахівців. Алгоритми машинного навчання можуть автоматизувати такі рутинні процеси, як складання фінансової

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Любов КОВАЛЬ

звітності, облік витрат, нарахування заробітної плати та сплата податків.

Автоматизація бухгалтерських процесів за допомогою штучного інтелекту дозволяє скоротити витрати і зменшити кількість людських помилок; алгоритми на основі штучного інтелекту можуть виконувати розрахунки швидше і точніше, ніж людина. Як наслідок, можна знизити ризик фінансових втрат і підвищити надійність даних, що використовуються для прийняття управлінських рішень. ШІ також може аналізувати історичні дані та прогнозувати майбутні фінансові тенденції, що дозволяє компаніям краще планувати ресурси та формулювати стратегії розвитку. Однак, незважаючи на всі ці переваги, існують певні виклики на шляху впровадження штучного інтелекту в бухгалтерський облік. По-перше, це питання безпеки даних. Порушення безпеки може мати серйозні наслідки для компаній, включаючи фінансові збитки та втрату репутації. Іншим важливим аспектом є соціальний вплив автоматизації: впровадження штучного інтелекту може призвести до скорочення робочих місць, особливо для працівників, які виконують рутинні завдання. Це викликає занепокоєння серед професіоналів і створює потребу в перекваліфікації. Крім того, важливим залишається людський фактор, адже бухгалтерський облік вимагає не лише точних розрахунків, а й аналітичного мислення, інтуїції та професійної етики.

Таблиця 1

Застосування штучного інтелекту в бухгалтерському обліку

Сфера застосування	Опис	Переваги	Приклади використання
Автоматизація рутинних задач	ШІ дозволяє автоматизувати рутинні процеси, такі як введення даних, складання звітів тощо	Зменшення ручної праці, економія часу та зниження помилок	Автоматичне введення даних з рахунків-фактур, квитанцій та інших документів.
Аналіз фінансових даних	ШІ допомагає аналізувати великі обсяги фінансових даних для пошуку аномалій чи патернів.	Прискорений аналіз, підвищена точність прогнозування	Виявлення аномалій в транзакціях, фінансовий прогноз, моніторинг трендів витрат.
Кібербезпека	Алгоритми ШІ можуть виявляти потенційні загрози для захисту фінансової інформації.	Захист від шахрайства, підвищення надійності фінансових систем.	Виявлення підозрілих транзакцій, захист від несанкціонованого доступу до фінансових систем.
Прогнозування	На основі історичних даних ШІ може передбачити майбутні витрати та доходи компанії.	Покращення стратегічного планування та управління ресурсами	Прогнозування грошових потоків, оптимізація бюджетування, моделювання розвитку фінансових показників на основі попередніх даних.

Джерело: сформовано автором на основі зібраного матеріалу [4]

Незважаючи на ризики, перспективи використання ШІ в бухгалтерії дуже

великі. Технології розвиваються з кожним роком, і очікується, що в майбутньому більшість бухгалтерських систем включатимуть штучний інтелект. Це дозволить компаніям працювати більш ефективно і гнучко, швидко реагувати на зміни ринку і адаптувати свої стратегії до нових обставин. (табл.1).

Автоматизація облікових процесів також дозволить компаніям приділяти більше уваги аналізу та стратегічному плануванню, що сприятиме їхньому зростанню та розвитку

Таким чином, штучний інтелект є важливим елементом майбутнього розвитку бухгалтерського обліку. Його використання не тільки підвищить ефективність бізнес-процесів, але й створить нові можливості для фахівців у сфері фінансів. Водночас, впровадження таких технологій вимагає відповідального підходу та врахування ризиків, пов'язаних з безпекою даних та соціальними змінами. Штучний інтелект відкриває перед бухгалтерією нові можливості докорінно змінити підхід до обліку та управління фінансовими потоками. Він не просто автоматизує окремі процеси, а суттєво підвищує ефективність всієї фінансової системи компанії.

Щоб забезпечити швидкість, точність і прозорість фінансових операцій, з кожним роком все більше компаній інтегрують штучний інтелект у свої процеси (табл.2).

Таблиця 2

Статистичні показники використання ШІ в бухгалтерському обліку

Показник	Статистичні дані
Зростання використання ШІ	58% компаній у 2023 році використовують або планують впровадити автоматизацію бухгалтерських процесів. Очікується зростання ринку ШІ з \$1,4 млрд у 2022 до \$4,7 млрд до 2027 року.
Ефективність і економія часу	ШІ автоматизує до 90% рутинних завдань, знижуючи витрати часу на 60-70%.
Точність і зменшення помилок	Впровадження ШІ може знизити кількість помилок на 50-80%.
Аналіз даних і прогнозування	40% бухгалтерських фірм використовують ШІ для аналізу даних і точнішого прогнозування.
Автоматизація фінансової звітності	52% великих компаній використовують ШІ для автоматизації звітності, що підвищує її точність.

Джерело : використано з даних джерел [5,6,7,8,9]

Системи на основі штучного інтелекту також мають здатність до самонавчання і можуть вдосконалювати свої алгоритми з кожним новим циклом обробки даних. Це означає, що чим більше завдань виконується з використанням ШІ, тим точнішими будуть результати, оскільки система «вчиться» на минулому досвіді. Це особливо корисно для великих компаній, де обсяг оброблюваних даних зростає з року в рік.

Ще одна важлива перевага штучного інтелекту полягає в тому, що він забезпечує високу точність і швидкість операцій. Традиційні методи бухгалтерського обліку часто вимагають багато часу на перевірку та обробку

інформації, і навіть тоді існує ризик припуститися помилок. Це може бути пов'язано як з людським фактором, так і зі складністю самого процесу. Штучний інтелект може значно скоротити час обробки даних, оскільки він може виконувати процеси в режимі реального часу. Наприклад, система може миттєво аналізувати тисячі транзакцій і фінансових документів, щоб виявити аномалії та помилки, які можуть бути пропущені при ручній перевірці. Це мінімізує ризик фінансових втрат і пришвидшує прийняття рішень на основі реальних даних. Крім того, висока швидкість обробки даних дозволяє системі швидко реагувати на зміни у фінансових потоках компанії.

Це особливо важливо в ситуаціях, коли точність і швидкість обробки фінансової інформації впливає на прийняття стратегічних рішень компанії, таких як інвестиції, бюджетування та розподіл ресурсів. Штучний інтелект відкриває нові можливості для фінансового аналізу. Традиційно бухгалтерський облік зосереджувався на зборі та обробці історичних даних, але штучний інтелект може прогнозувати майбутні події та допомагати компаніям краще планувати свої фінансові ресурси. Використовуючи алгоритми машинного навчання та аналіз великих даних, штучний інтелект може робити прогнози щодо фінансових тенденцій. Наприклад, система може аналізувати сезонні коливання доходів, визначати, як певний ринок або продукт вплине на загальний фінансовий стан компанії, і надавати рекомендації щодо оптимізації витрат.

Такі прогнози особливо корисні для компаній, що працюють у нестабільному або швидко мінливому ринковому середовищі. Важливо, що алгоритми штучного інтелекту можуть враховувати більше факторів, ніж людина. В результаті можна отримати більш точні та комплексні прогнози, які можуть бути використані керівництвом компанії для прийняття стратегічних рішень. Аналітичні можливості штучного інтелекту також включають аналіз фінансових ризиків.

Штучний інтелект може швидко виявити потенційні проблеми, такі як затримка платежів, помилки у фінансовій звітності та потенційні збитки, і запропонувати заходи для їх уникнення або мінімізації. Це може значно покращити фінансову стабільність компанії та уникнути неочікуваних фінансових труднощів. Загалом, впровадження штучного інтелекту в бухгалтерський облік сприяє підвищенню ефективності бізнес-процесів компанії. Цього можна досягти за рахунок оптимізації часу та ресурсів, що витрачаються на фінансову документацію та обробку даних. Штучний інтелект дозволяє їм зосередитися на більш важливих завданнях, таких як стратегічне планування, аналіз ринкових можливостей і управління ризиками, оскільки ШІ автоматично виконує більшість повторюваних завдань, дозволяючи фінансовим працівникам приділяти більше часу творчим і стратегічним аспектам. Це може підвищити загальну продуктивність компанії та створити продукти і послуги, які є більш конкурентоспроможними на ринку.

Штучний інтелект також дозволяє більш ефективно використовувати наявні фінансові ресурси. Точно аналізуючи фінансові потоки, компанії можуть оптимізувати витрати і мінімізувати непотрібні витрати. Це включає зниження

виробничих витрат, оптимізацію закупівель та підвищення ефективності маркетингових кампаній.

Такі можливості дають компаніям значну перевагу в конкурентному середовищі. Це дозволяє їм приймати більш обґрунтовані рішення на основі актуальних даних. Наприклад, керівництво отримує звіти про стан бюджету і може виявити відхилення у витратах і доходах від плану і негайно вжити заходів для їх виправлення. Це особливо важливо на швидкозмінних ринках, де швидка реакція на виклики є критично важливою для успіху компанії.

Висновки. У сучасному бізнес-середовищі впровадження штучного інтелекту в бухгалтерський облік - це не просто тренд, це стає необхідністю. Штучний інтелект пропонує значні можливості для автоматизації рутинних завдань, зниження ризику людських помилок і підвищення швидкості та точності обробки фінансових даних. Штучний інтелект може допомогти підвищити якість бізнес-рішень, надаючи актуальну і точну інформацію для своєчасного прийняття стратегічно важливих рішень. Алгоритми машинного навчання не лише аналізують історичні дані, а й допомагають прогнозувати майбутні фінансові тенденції, що дозволяє компаніям краще планувати свій розвиток та уникати фінансових ризиків.

Список використаних джерел

1. Дмитренко В. О. Економічна діагностика: сучасні методи оцінки та аналізу фінансової стійкості підприємств. *Фінанси України*. 2023. URL: <https://financeukraine.org/journal/economic-diagnostics-2023>
2. Литвиненко І. П. Інноваційні підходи до економічної діагностики підприємств у цифрову еру. *Бізнес Інформ*. 2022 URL: <https://www.business-inform.net/diagnostics-modern-trends>
3. Ткаченко В. С. Економічна діагностика в умовах глобальних викликів: адаптація підприємств до кризи. *Економіка та управління*. 2023. URL: <https://economics-management.org/journal/global-challenges-2023>
4. Сидоренко О. М. Фінансова діагностика та антикризове управління підприємствами: сучасні підходи та методологія. *Економічний простір*. 2022. URL: <https://economicspace.com/financial-diagnostics>
5. Міністерство фінансів України URL: <https://minfin.com.ua/>
6. Accounting Today – для даних про використання ШІ у бухгалтерії в 2023 році. URL.: www.accountingtoday.com
7. MarketsandMarkets – для прогнозу зростання глобального ринку ШІ в бухгалтерії до 2027 року. URL : www.marketsandmarkets.com
8. Forbes – для даних про автоматизацію рутинних бухгалтерських завдань та їхню ефективність URL: www.forbes.com
9. Deloitte – про використання ШІ в аналізі даних бухгалтерськими фірмами URL: www.deloitte.com
10. PwC – для даних про автоматизацію фінансової звітності за допомогою ШІ URL: www.pwc.com

Оксана ЧИЖ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена актуальним питанням організації обліку розрахунків з оплати праці в умовах воєнного стану. Проведено дослідження нормативних документів в частині регулювання трудових відносин. Проаналізовано та узагальнено інформацію щодо оформлення трудових договорів, зміни норм тривалості робочого часу, умов надання відпустки, особливостей переведення працівників на іншу роботу.*

Проаналізовано стан ринку праці України та специфіку його функціонування в реаліях сьогодення. У статті зазначено щодо необхідності прийняття роботодавцем усіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. Визначено особливості ведення обліку розрахунків з оплати праці та оподаткування заробітної плати і пов'язаних з нею виплат у період воєнного стану. Запропоновано шляхи вдосконалення організації обліку розрахунків з оплати праці для підвищення ефективності робочого процесу.

***Abstract.** The article is devoted to topical issues of the organization of accounting for payments for labor in the conditions of martial law. The study of normative documents in the part of regulating labor relations was carried out. The information regarding the drafting of employment contracts, changes in working hours, conditions for granting leave, and the specifics of transferring employees to another job were analyzed and summarized.*

The state of the labor market of Ukraine and the specifics of its functioning in today's realities are analyzed. The article states the need for the employer to take all possible measures to ensure the realization of the right of employees to timely receipt of wages. The specifics of keeping records of payroll calculations and taxation of wages and related payments during the period of martial law are determined. Ways to improve the organization of accounting for labor payments to increase the efficiency of the work process are proposed

Вступ. У контексті сучасної політики, орієнтованої на ефективність функціонування та розвиток суб'єктів господарювання, а також на забезпечення формування відповідних індивідуальних і колективних стимулів, ключовим інструментом стає оплата праці різних категорій персоналу.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Любов КОВАЛЬ.

Заробітна плата виступає як засіб мотивації працівників, визначення продуктивності праці, збільшення обсягів виробництва продукції, поліпшення якості та асортименту. Важливою частиною собівартості готової продукції стає оплата праці. До того ж заробітна плата є головним джерелом доходів населення і одним із ключових чинників соціальної захищеності суспільства та його платоспроможності. Усе це опосередковано впливає на економічну діяльність країни в усіх сферах народного господарства.

У веденні обліку основними показниками праці та заробітної плати враховується перелік професій, чисельність та кваліфікація працівників, витрати робочого часу (людино-дні, людино-години), розмір фонду оплати праці за основними підрозділами працюючих, види нарахувань, складники оплати праці в розрізі окладів, надбавок, премій, відпускних, а також види та розміри нарахувань та інші аспекти.

Усі ці показники є важливими для розрахунку ключових економічних показників, як-от середній рівень заробітку, фонд оплати праці та відрахувань, забезпеченість компетентною робочою силою, визначення рівня продуктивності праці тощо.

Виклад основного матеріалу. Виплата заробітної плати працівникам вважається ключовим соціально-економічним явищем. З одного боку, це основне джерело доходу працівників і основа їхнього благополуччя; з іншого боку, для роботодавців це великі витрати та засіб стимулювання працівників для ефективного функціонування підприємства.

Трактування поняття «заробітна плата» як винагороди, обчисленої у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу, встановлено нормами ст. 1 Закону України «Про оплату праці» [1].

Заробітна плата є одним із найважливіших чинників підвищення ефективності підприємства через те, що рівень оплати праці безпосередньо впливає на продуктивність праці та якість виконаної роботи. Джерелом коштів на оплату праці працівників підприємств є частина доходу або інші кошти, які одержані від господарської діяльності.

Важливого значення набуває чітка організація облікової роботи розрахунків за виплатами працівникам на підприємстві також тому, що заробітна плата є базою для утримання податку на доходи фізичних осіб, військового збору та нарахування єдиного соціального внеску.

Серед основних завдань організації обліку розрахунків з оплати праці можна виокремити дотримання встановлених термінів нарахування та виплати заробітної плати, здійснення своєчасного та правильного віднесення суми заробітної плати на собівартість продукції (товарів, робіт, послуг), проведення заходів контролю за наявністю та рухом кадрів, використанням робочого часу та виконанням працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку, а також групування показників для складання управлінської, фінансової звітності та форм статистичного спостереження.

На сьогоднішній день на державному рівні запроваджено законодавчо-

правову базу з регулювання виплати заробітної плати відповідно до міжнародних норм. Основними нормативно-правовими документами з організації та регулювання оплати праці в Україні є:

Конституція України,
Кодекс законів про працю,
Закон України «Про оплату праці»,
Закон України «Про відпустки»,
Закон України «Про охорону праці»,
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку обчислення середньої заробітної плати»,
НП(С)БО 16 «Витрати»,
НП(С)БО 26 «Виплати працівникам».

Більшість суб'єктів господарювання відновлюють діяльність для забезпечення стабілізації національної економіки та задоволення потреб населення. [5]. Проте, умови воєнного стану вплинули на всі сфери суспільства, зокрема на організацію праці, документальне і облікове відображення трудових відносин.

З метою узгодження інтересів роботодавців і найманих працівників під час воєнного стану було запроваджено низку нормативно-правових актів, основним з яких є Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ. Цей Закон визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану [2].

У зв'язку зі змінами трудового законодавства роботодавці отримали нові права, що дозволяють без попередження і згоди працівників переводити їх на іншу роботу та в іншу місцевість для відвернення і ліквідації наслідків бойових дій за умови відсутності у працівника протипоказань за станом здоров'я та оплатою праці не нижче середнього заробітку за попередньою роботою. Однак не дозволяється переводити працівника у місцевість, де ведуться активні бойові дії [6].

Важливу роль відіграє правильний облік робочого часу і часу відпочинку. Нормальна тривалість робочого часу може бути збільшена до 60 годин на тиждень на об'єктах критичної інфраструктури із пропорційним збільшенням заробітної плати, а скорочена – до 40 годин на тиждень[3]. Роботодавцеві дозволяється самостійно визначати час початку і закінчення щоденної роботи. На період воєнного стану час відпочинку може бути зменшений до 24 годин на тиждень [6]. Зміни норм трудового законодавства наведено у таблиці 1.

Інформація про рівень зайнятості та безробіття населення визначається органами Державної служби статистики України за даними обстежень робочої сили. Останніми опублікованими даними щодо зайнятості та безробіття

населення є показники за 2024 рік [4].

Таблиця 1

Зміни норм трудового законодавства

Показник	Мирний час	Воєнний стан
Колективний договір	Обов'язковість виконання його положень	Можливість зупинення дії окремих положень
Зміна умов праці	Повідомлення не пізніше ніж за два місяці	Не пізніш як до запровадження таких умов
Переведення на іншу роботу	Допускається лише за згодою працівника	За визначеними умовами допускається без згоди працівника
Звільнення з ініціативи працівника	Попередження за два тижні	У строк, зазначений у заяві працівника
Звільнення з ініціативи роботодавця	Не допускається звільнення в період тимчасової непрацездатності та перебування працівника у відпустці	Допускається звільнення в період тимчасової непрацездатності та перебування працівника у відпустці
Застосування праці жінок на важких роботах	Забороняється	Дозволяється за згодою жінок
Тривалість щорічної основної відпустки	Мінімальна – 24 календарних дні	Право на обмеження у 24 календарних дні
Відпустка без збереження зарплати	Обмеження в 15-дневний строк без обмеження строку на весь період воєнного стану;	не більше 90 календарних днів – для працівників, які виїхали за межі території України або набули статусу внутрішньо переміщеної особи;
Святкові та неробочі дні	Визначення цих днів як вихідні. Скорочення роботи на одну годину напередодні цих днів, перенесення вихідного дня на наступний після святкового	Скасування цих норм
Тривалість робочого часу на тижні	Нормальна тривалість робочого часу не перевищує 40 годин. Скорочена встановлюється в залежності від категорії працівників	Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури: нормальна тривалість робочого часу не перевищує 60 годин, скорочена – 40 годин

Джерело: Сформовано автором на основі [2-6]

У таблиці 2 наведено зміну кількості безробітного населення та рівня безробіття за період 2021–2024 р. Більшість робочої сили знаходилася у стані прихованого безробіття, що призвело до падіння реальних доходів населення. У 2022 році ринок праці України намагався адаптуватися до воєнних умов, однак його відновлення було пригальмовано після масштабних атак на енергетичну інфраструктуру. За прогнозами Національного Банку України рівень безробіття

ще довго залишатиметься вищим за свій природний рівень через наслідки війни.

Таблиця 2

Динаміка кількості безробітного населення та рівня безробіття

Рік	Зареєстрованих безробітних	Всього населення (тис.)
2021	295,0	41208,1
2022	186,5	41167,3
2023	96,1	33125,8
2024	104,7 серпень	31285,4

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Кількість пошукачів роботи значно перевищує кількість вакансій, тому рівень безробіття залишається високим. Натомість зайнятість мігрантів зростає в міру їх адаптації до життя за кордоном. Це частково компенсує втрату трудових доходів в Україні, але закладає довгострокові ризики для українського ринку праці. Процес відновлення робочих місць до довоєнних рівнів потребуватиме чимало часу через значні пошкодження виробничих потужностей, логістичних шляхів, а також слабкий внутрішній попит [7].

Висновки. Підвищення ролі обліку розрахунків з оплати праці обумовлено необхідністю об'єктивного визначення кількості відпрацьованого робочого часу, виконаних робіт, простоїв, неявки працівників на роботу з поважних і неповажних причин тощо. Проведення заходів з удосконалення організації розрахунків з оплати праці дозволить оперативно здійснювати операції з нарахування заробітної плати, підвищить продуктивність праці за рахунок зацікавленості працівників у результатах роботи, а також мінімізує витрати підприємства на документообіг.

Для ефективної організації обліку розрахунків з оплати праці суб'єкти господарювання повинні враховувати зміни чинного законодавства, застосовувати нові інструменти врегулювання трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 05.10.2024).
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 05.10.2024).
3. Кодекс законів про працю України: затв. Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971, ВВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 05.10.2024).
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 06.10.2024).
5. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення 06.10.2024).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 06.10.2024).
7. Інфляційний звіт НБУ за січень 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 07.10.2024).

НАПРЯМ

2

РОЗВИТОК ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І СТРАХУВАННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вікторія БАЛАЛАЄВА³,
студентка 2 курсу
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ: ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу інноваційних тенденцій та перспектив розвитку страхової галузі України в умовах швидкоплинних технологічних змін. У роботі розглядаються ключові фактори, що впливають на трансформацію страхової індустрії, зокрема цифровізація, використання великих даних (Big Data), впровадження InsurTech, розвиток мікрострахування та кіберстрахування. Особливу увагу приділяється значенню індивідуалізації страхових послуг, автоматизації процесів обслуговування клієнтів, використанню інтернет-ресурсів, інноваційним механізмам оцінки ризиків та зміцненню регуляторної бази. Стаття висвітлює, як впровадження сучасних технологій сприяє підвищенню ефективності страхової діяльності, покращенню якості обслуговування клієнтів та зниженню витрат. Наголошується на важливості адаптації страхових компаній до нових економічних викликів та необхідності інноваційного розвитку для забезпечення їх конкурентоспроможності на глобальному ринку.*

***Abstract.** The article is dedicated to the analysis of innovative trends and development prospects of the insurance industry in Ukraine in the context of rapid technological changes. The study examines key factors influencing the transformation of the insurance industry, including digitalization, the use of big data (Big Data), the implementation of InsurTech, the development of microinsurance, and cyber insurance. Special attention is given to the importance of personalization of insurance*

³ Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

services, automation of customer service processes, the use of internet resources, innovative risk assessment mechanisms, and the strengthening of the regulatory framework. The article highlights how the implementation of modern technologies contributes to increasing the efficiency of insurance activities, improving the quality of customer service, and reducing costs. It emphasizes the importance of insurance companies adapting to new economic challenges and the necessity of innovative development to ensure their competitiveness in the global market.

Вступ. У сучасних умовах багатогранних ризиків і зростання вимог клієнтів ринок страхових послуг переживає перехід до цифрового формату ведення бізнесу. Завдання, що постають перед страховими компаніями, можуть бути вирішені лише шляхом інноваційного розвитку, який спрямований на створення якісно нової цінності в сфері страхування, кращу відповідність страхових продуктів потребам клієнтів, розширення каналів збуту, зниження загальних витрат на надання послуг, підвищення прибутковості страхових компаній і їх конкурентоспроможності. Впровадження інноваційних технологій у діяльність страховика є необхідною умовою його успішної діяльності на ринку. Це вимагає аналізу сучасних тенденцій інновацій в українському страховому ринку та зарубіжного досвіду використання різних інноваційних технологій для пошуку можливостей їх впровадження в українське страхове середовище.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні однією з найважливіших умов підтримки та розвитку ефективної діяльності страхового сектора є впровадження сучасних методів просування страхових послуг та вдосконалення вже існуючих. Цифровізація, або цифрова трансформація страхової індустрії, є перспективним напрямом, що відкриває вигідні можливості для учасників ринку. Суть цифрової трансформації полягає в наступному: використання оновленого обладнання, бізнес-процесів та програмного забезпечення; кардинальні зміни в управлінських стратегіях; розвиток взаємозв'язків із міжнародними ринками та використання їхнього досвіду; підвищення рівня корпоративної етики. Кожна з цих характеристик базується на впровадженні новітніх методик у страхову діяльність. У світі постійно з'являються нові інноваційні тенденції, які є ефективними засобами для просування страхового бізнесу.

Світові тенденції останніх років постійно вдосконалюються та випереджають одна одну. Проте, з огляду на швидкий розвиток цифрових технологій за кордоном, варто зазначити, що темпи їх впровадження на вітчизняному ринку значно повільніші та суттєво відрізняються від світових. В умовах швидких змін, посилення конкуренції та зміни попиту на страхові продукти, ринок страхових послуг повинен забезпечувати швидку та логічну адаптацію до нових умов шляхом інноваційного розвитку своєї діяльності.

І хоча вітчизняний ринок не має найвищих показників інноваційного розвитку, позитивним є те, що останнім часом на ринку страхових послуг поступово впроваджуються нові цифрові методи ведення страхового бізнесу.

Формування та впровадження інноваційних інструментів на сучасних ринках страхових послуг описується терміном «insurtech». У багатьох випадках ці процеси відносять до сфери fintech.

Важливо детально розглянути поширені механізми інноваційної трансформації страхового сектора. Інтернетизація, індивідуалізація та діджиталізація є ключовими напрямками розвитку цифрових технологій у страховій галузі.

Індивідуалізація страхового сектора охоплює засоби для проведення персональної оцінки ризиків, збільшуючи обсяг зібраної інформації про страхувальників та об'єкти страхування, а також складання індивідуальних страхових котирувань на запит страхувальника.

Діджиталізація охоплює широке впровадження цифрових технологій у всі аспекти страхової діяльності. Це включає автоматизацію внутрішніх процесів, використання штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування ризиків, розробку мобільних додатків для зручності клієнтів та впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та безпеки угод.

На сучасному етапі розвитку страхової індустрії інновації є ключовим фактором конкурентоспроможності. Щодо діджиталізації ринку, то йдеться про впровадження новітніх механізмів (цифровізації) всередині та зовні бізнес-процесів компанії. Це поняття можна описати терміном "цифровий бізнес-процес". Зацікавленість страхової галузі в цифровізації страхового бізнесу частково залежить від рівня розвитку та можливостей технології блокчейн і її використання в різних бізнес-процесах [1].

Для збору інформації про застрахованого або об'єкти страхування використовуються різні методи, що забезпечують отримання детального переліку характеристик, необхідних для оцінки ризиків перед укладенням договору. Основними проблемами індивідуалізації страхового ринку є: низький рівень дослідження можливих наслідків впливу проаналізованих ознак на ризики; надмірне применшення ризиків; підвищена увага до безризикових договорів страхування тощо [2]. Наразі на українському ринку страхових послуг впроваджуються нововведення, зображені на рис. 1.

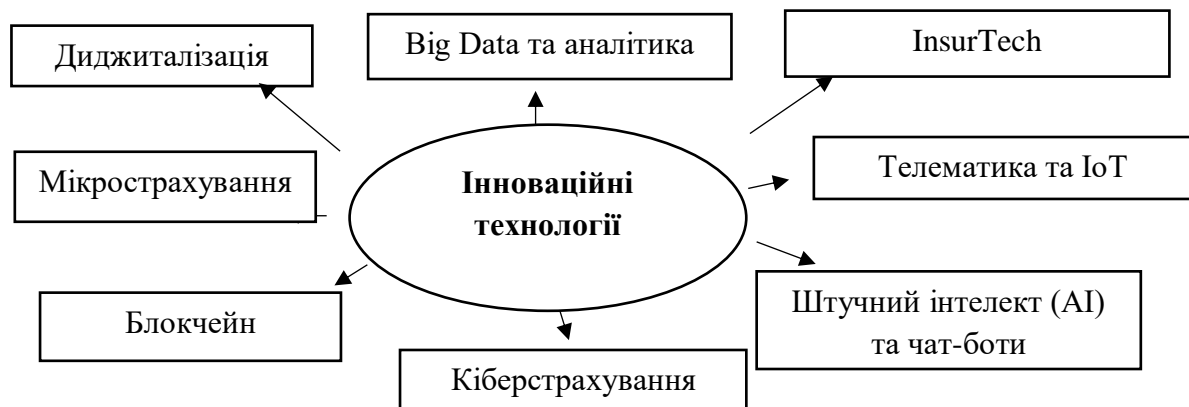

Рис. 1. Інноваційні технології ринку страхових послуг в Україні
Джерело: побудовано автором

Зміна підходів до реалізації страхової діяльності шляхом інноваційних технологій зумовлює появу абсолютно нових механізмів, які слід детально дослідити, зокрема проаналізувати їх ефективність. Ринок страхових послуг в Україні активно розвивається, адаптуючись до світових трендів і впроваджуючи інноваційні технології. Тому доцільно ширше розглянути існуючі технології та їх застосування на ринку страхових послуг. Ось деякі з ключових напрямків інновацій у цій галузі:

1. Диджиталізація:

– Онлайн-платформи та мобільні додатки: Страхові компанії активно використовують онлайн-платформи та мобільні додатки для продажу полісів, врегулювання страхових випадків та комунікації з клієнтами. Це забезпечує швидкість та зручність обслуговування.

– Електронний документообіг: Впровадження електронного документообігу дозволяє зменшити час на оформлення та обробку документів, а також підвищує їх безпеку та доступність.

2. Big Data та аналітика:

– Персоналізація послуг: Використання великих даних (Big Data) та аналітики дозволяє страховим компаніям краще розуміти потреби клієнтів та пропонувати їм персоналізовані продукти та послуги.

– Оцінка ризиків: Застосування аналітичних інструментів для оцінки ризиків та прогнозування страхових випадків допомагає знижувати витрати та покращувати фінансові показники компаній.

3. InsurTech:

– Стартапи та нові технології: Інсуртех стартапи активно впроваджують інновації в традиційний страховий бізнес, пропонуючи нові продукти та послуги. Це включає автоматизацію процесів, блокчейн-технології для підвищення прозорості та безпеки, а також штучний інтелект для покращення обслуговування клієнтів.

4. Телематика та IoT:

– Автостраховання: Впровадження телематичних пристроїв у автострахованні дозволяє компаніям відстежувати поведінку водіїв та пропонувати більш гнучкі та справедливі умови страхування.

– Страхування майна: Використання Інтернету речей (IoT) для моніторингу стану майна (наприклад, датчики для виявлення витоків води чи диму) допомагає знижувати ризики та запобігати страхових випадків.

5. Штучний інтелект (AI) та чат-боти:

– Автоматизація обслуговування: Використання AI та чат-ботів для автоматизації процесів обслуговування клієнтів, включаючи відповіді на запити, обробку заявок та інші рутинні завдання.

– Покращення точності: AI допомагає у вдосконаленні процесів андеррайтингу та врегулювання страхових випадків, що сприяє підвищенню

точності та ефективності.

Інноваційні технології в страховій галузі України допомагають підвищити якість обслуговування клієнтів, знизити витрати та зробити страхування доступнішим для різних верств населення.

Висновки. У сучасному світі страхова галузь стикається з численними викликами, зумовленими швидким розвитком технологій та зростанням вимог клієнтів. Ця стаття детально аналізує інноваційні тенденції та перспективи, що відіграють важливу роль у трансформації страхової індустрії України. Впровадження інноваційних технологій сприяє підвищенню конкурентоспроможності страхових компаній України, покращенню якості обслуговування клієнтів та зниженню витрат. Ці тенденції відкривають нові перспективи для розвитку страхової галузі, адаптації до глобальних змін та забезпечення стійкості на ринку. Таким чином, інноваційний розвиток є необхідною умовою для успішної діяльності страхових компаній в умовах сучасних економічних викликів та швидкоплинних технологічних змін. Подальше впровадження інноваційних рішень у страхову індустрію України сприятиме покращенню фінансової інклюзії, економічної стійкості та конкурентоспроможності на глобальному ринку.

Список використаних джерел:

1. Колодій А., Агрес О., Колодій І. Перспективи впровадження системи відстежуваності продукції на основі технологій блокчейн як форми модернізації системи управління в аграрному секторі економіки. *Аграрна економіка*. 2021. 12 (1-2). С. 59-66.
2. Сосновська О., Сірецька І., Тенденції інноваційного розвитку страхових компаній в Україні. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2021. 2 (8). С. 20-30.
3. Агрес О.Г., Томашевський Ю.М. Bancassurance як вигідна модель співпраці банків і страхових компаній. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. 5. С. 13-21.
4. Офіційний сайт Державної служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
5. Галушак В.В. Інновації як фактор підвищення ефективності страхової діяльності. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 46. Частина 2. 2019. С. 53- 58.

Поліна БЕЗШТАНЬКО*
студентка 2 курсу
факультет обліку, фінансів та аудиту
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШАХРАСТВО В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАХОДИ ЗАХИСТУ КЛІЄНТІВ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

***Анотація.** У статті досліджено сутність банківського шахрайства та розрізненість поглядів відносно переконання «фінансове шахрайство», а також відсутність єдиної згоди у підходах із визначення його прояву в комерційних банках. Проведено аналіз динаміки зміни кількості комерційних банків в Україні за 2007-2023рр. Розкрито способи боротьби з шахрайством в українських банках. Досліджено способи захисту інформації та протидії банківському шахрайству.*

***Abstract.** The article examines the essence of bank fraud and the diversity of views regarding the belief "financial fraud", as well as the lack of a single agreement in approaches to determining its manifestation in commercial banks. An analysis of the dynamics of changes in the number of commercial banks in Ukraine for 2007-2023 is carried out. Ways to combat fraud in Ukrainian banks are disclosed. Methods of information protection and counteraction to bank fraud are studied.*

Вступ. Однією з перепон ефективному розвитку банківської діяльності є фінансове шахрайство, що являє собою систему відносин у сфері грошового обігу та фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами банків і/або їхніх клієнтів шляхом обману або зловживання довірою чи службовим становищем громадян і працівників банківських установ. Також означено способи щодо протидії фінансовому шахрайству загалом та операцій із банківськими картками зокрема, що позитивно позначиться на підвищенні рівня фінансової безпеки комерційних банків.

Виклад основного матеріалу. Банківська система — сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Включає Центральний банк, мережу комерційних банків і інших кредитно-розрахункових центрів. Центральний банк проводить державну емісійну і валютну політику, і є ядром резервної системи банківських операцій.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території

* Науковий керівник: : к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Олена МАРЦЕНЮК

України відповідно до положень закону «Про банки і банківську діяльність».[7] Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого. Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Розглянемо динаміку кількості комерційних банків в Україні за період з 01.01.2007 р. по 01.01.2024 р. (рис.1)

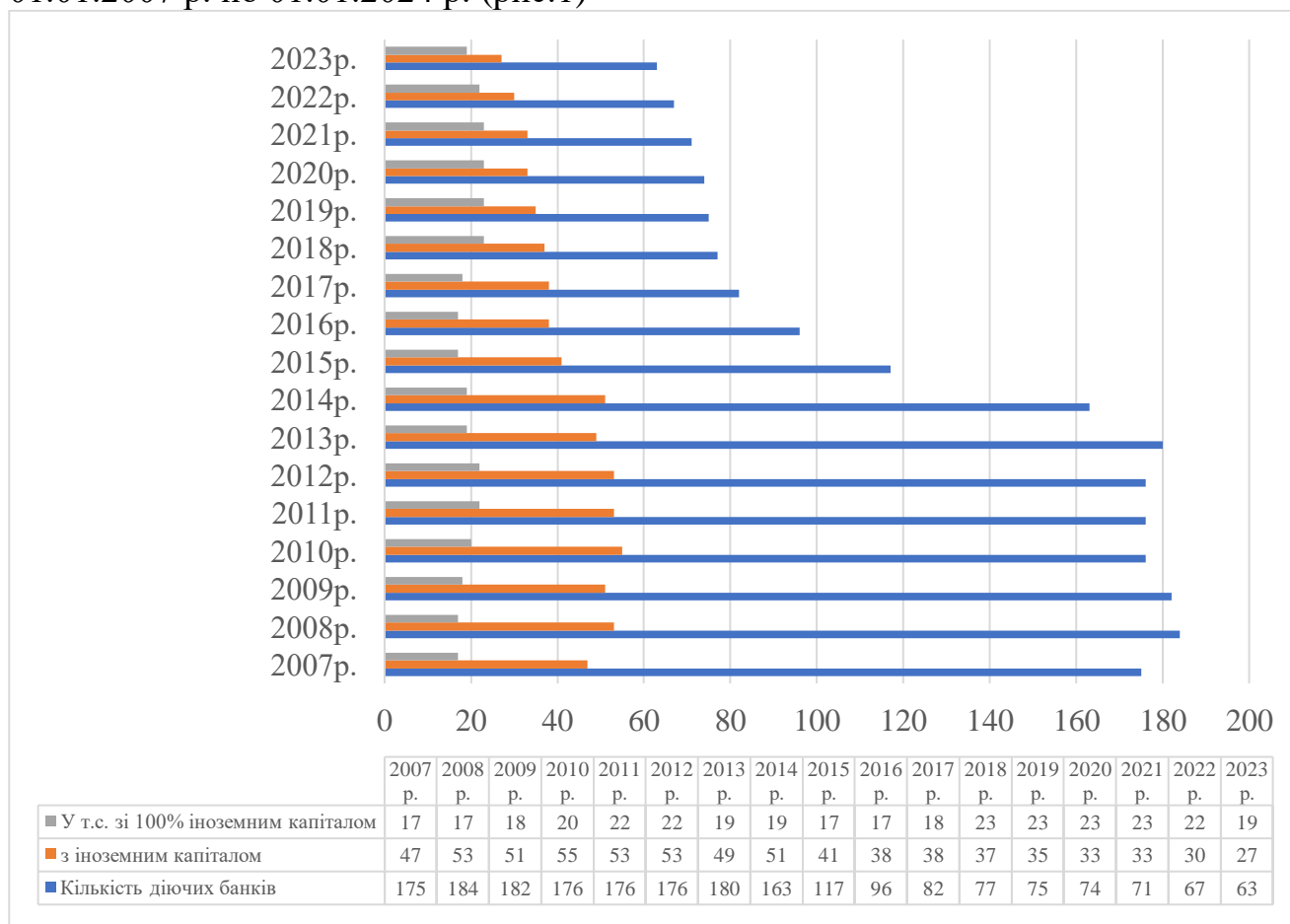

Рис.1. Динаміка зміни кількості комерційних банків в Україні за 2007-2023 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних [6]

Дані наведені на рис.1. демонструють загальну тенденцію до скорочення кількості банків в Україні, а також зменшення числа банків з іноземним капіталом. Ці тенденції можуть бути пов'язані з різними економічними, політичними та регуляторними змінами в країні.

Зважаючи на те, що поняття “фінансове шахрайство” поступово стає більш вживаним як в українському науковому середовищі (навіть попри відсутність його чіткого нормативно-правового закріплення), так і в засобах масової інформації та мережі Інтернет, а також з метою об'єктивного та системного дослідження проблем, пов'язаних із фінансовим шахрайством, вважаємо за

необхідне з'ясувати сутність та зміст цього поняття. Суть шахрайства в банках полягає у використанні обманливих або недостовірних методів для незаконного отримання фінансової вигоди. Це може включати в себе підробку документів, маніпуляції з фінансовими операціями, використання клієнтських даних без дозволу, використання підроблених ідентифікаційних, а також інші шахрайські дії, що можуть завдати шкоди як клієнтам, так і самому банку. Схема циклу банківського шахрайства наведено на рис.2.

Розв'язання завдань із виявлення, протидії та застереження ФШ, які стоять перед кожним КБ, неможливе без розуміння сутності фінансового шахрайства. Слід зазначити, що в науковому середовищі відзначається розрізненість поглядів стосовно поняття «фінансове шахрайство», а також відсутність єдності у підходах із визначення його прояву в КБ.

Етап 1. Задум та підготовка здійснення шахрайських дій
Етап 2. Здійснення маніпуляцій, що спрямовані на організацію заволодіння фінансовими та грошовими коштами
Етап 3. Шахрайське заволодіння грошовими коштами
Етап 4. Укриття слідів та приховування наслідків банківського фінансового шахрайства
Етап 5. Створення виду добросовісності набуття грошових коштів, тобто легалізація грошових коштів
Етап 6. Відкрите використання грошових коштів,

Рис. 2. Схема повного циклу банківського шахрайства

Джерело: складено автором за [2]

Мельник С.С. у своєму дисертаційному дослідженні «Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків» розглядає ФШ через основні сучасні підходи. З позиції науково-теоретичного підходу ФШ віддзеркалюватиметься як «здійснення протиправних дій у сфері грошового обігу шляхом обману, зловживання довірою чи інших маніпуляцій із метою збагачення».[1]

Кримінальний кодекс України (ККУ) (ст. 222) оперує поняттям «шахрайство з фінансовими ресурсам», яке визначає як «надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АР Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам із метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків».

Чернявський С.С. дораджує розуміти ФШ як комплекс взаємопов'язаних, спільних за криміналістичними ознаками технологій корисливих посягань на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання та громадян, вчинених шляхом обману і зловживання службовим становищем.

У межах практично-функціонального підходу ФШ ототожнюється з

економічним злочином та визначається, як навмисний обман з метою розкрадання грошових коштів, майна та законних прав. На думку Т. Кізима, фінансове шахрайство – це сукупність економічних відносин, які реалізуються юридичними або фізичними особами (як правило, без насильницьких дій) у процесі формування, розподілу і використання фінансових ресурсів (доходів) шляхом обману або зловживання довірою чи службовим становищем з метою отримання економічної або/та іншої вигоди (особистої, корпоративної чи на користь третіх осіб). Отже, фінансове шахрайство в комерційних банках – це багатогранне суспільно-економічне явище, що являє собою систему відносин у сфері грошового обігу та фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами банків і/або їхніх клієнтів шляхом обману або зловживання довірою чи службовим становищем громадян і працівників банківських установ. Розглянемо типові методи шахрайства з банківськими картками (рис.3).

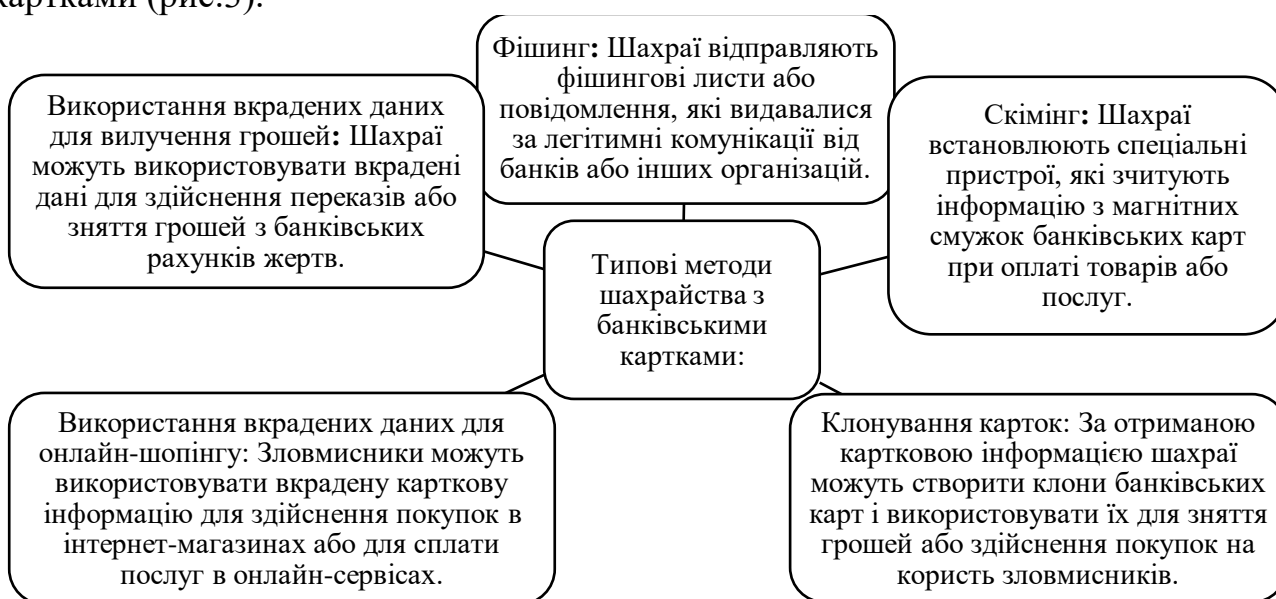

Рис.3 Типові методи шахрайства з банківськими картками

Джерело: Побудовано на основі даних [4]

Способи захисту інформації та протидії банківському шахрайству

Для приватних клієнтів банку:

- 1) ніколи нікому не розголошувати свої паролі, CVV чи PIN коди;
- 2) не переходити за підозрілими посиланнями;
- 3) не відкривати та не зберігати незнайомі файли на своєму пристрої;
- 4) бути обережними під час використання загальнодоступних мереж Wi-Fi, оскільки вони можуть бути небезпечними та ненадійними;
- 5) використовувати для платежів лише веб-сайти, які починаються з HTTPS://, вони мають систему захисту 3D Secure;

Для банківської установи:

- 1) регулярно проводити тестові фішинг-атаки, щоб переконатися, що працівники знають, як розрізняти фішинг-листи;
- 2) при використанні хмарних сервісів електронної пошти необхідно переконатися, що є встановлено спеціальний захист від спам-атак електронної

пошти;

3) переконатися, що всі рівні корпоративного програмного забезпечення надійно захищені – від основних центрів обробки даних до спеціалізованих систем; оновлювати застарілі версії програмного забезпечення;

4) у внутрішньобанківських правилах та договорі з клієнтом банкам необхідно враховувати можливість врегулювання нестандартних ситуацій у процесі здійснення операцій із використанням платіжних карток та розглядати звернення/скарги клієнта відповідно до умов договору, а не відправляти в поліцію, яка фактично нічого не робить;

5) здійснювати повну ідентифікацію, верифікацію клієнта (представника клієнта), вивчення клієнта та уточнення інформації про клієнта, забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками.

Висновок. На жаль, в сучасних умовах фінансове шахрайство стрімко поширюється. Адже інтенсивно розвиваються цифрові технології, які охопили практично усі сфери життєдіяльності суспільства, у повсякденному житті активно використовують Інтернет, безготівкові розрахунки тощо. Водночас саме ці новації нерідко й “беруться на озброєння” шахраями для скоєння економічних злочинів. Нині фінансове шахрайство – це комплексне, багатогранне суспільно-економічне явище, у поширенні якого вагому роль відіграють, насамперед, економічні чинники, які провокують особливо довірливих громадян до пошуку легких способів заробітку. До того ж, недосконала правова система теж сприяє тому, що в Україні продовжують доволі активно реалізовувати різноманітні шахрайські схеми. Цей фінансовий феномен базується і на психологічному підґрунті, оскільки саме жадоба легкої наживи і непоінформованість є тими універсальними людськими слабостями, які “підживлюють” фінансове шахрайство.

Список використаних джерел:

1. Мельник С.С. Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах. Типологія фінансового шахрайства в комерційних банках. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 1 (28). С.65-70. (дата звернення: 05.09.2024.)

2. Родченко С.С., Живко З.Б. Фінансове шахрайство у банківській сфері: сутність, види та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 31. С.103-108. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/19.pdf (дата звернення: 02.09.2024.)

3. Годнюк І.В., Шубенко І.А., Вольська А.О. Фінансове шахрайство у комерційних банках: шляхи боротьби у сфері безготівкових розрахунків. *Економічний простір*. № 165, 2021 URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/6090/1/Godniuk.pdf> (дата звернення: 02.08.2024.)

4. Кізима Т., Хамига Ю. Фінансове шахрайство: теоретична концептуалізація та економічне підґрунтя. *Світ фінансів*. 2019. № 2 (59). С.109-123. (дата звернення: 30.09.2024.)

5. Рекомендації для зниження ризику шахрайських операцій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3636500-18#Text>

6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (дата звернення: 30.09.2024.)

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III

Олександра БІЛОУС*,
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** У цій статті розглядаються особливості нон-лайф страхування у воєнний час. Є аналіз впливу воєнних дій на страховий ринок, зокрема особливості особистого та корпоративного нон-лайф страхування. Обговорюються важливі аспекти правового регулювання страхування у форс-мажорних ситуаціях, пов'язаних з військовими конфліктами, та можливі ризики для страховиків і страхувальників. Особливу увагу приділено міжнародному досвіду страхування non-life у зонах конфліктів та надано рекомендації щодо вдосконалення механізмів захисту майнових інтересів українських громадян та бізнесу.*

***Abstract.** This article examines the features of non-life insurance in wartime. The author analyzes the impact of military operations on the insurance market, in particular the specifics of personal and corporate non-life insurance. Important aspects of legal regulation of insurance in force majeure situations related to military conflicts are discussed, and possible risks for insurers and policyholders. Special attention was paid to the international experience of non-life insurance in conflict zones, and recommendations were made to improve the mechanisms for protecting the property interests of Ukrainian citizens and businesses.*

Вступ. Під час військових конфліктів страхування майна є важливою складовою економічної стабільності як для громадян, так і для бізнесу. Війна має значний вплив на страховий ринок, змінюючи характер і структуру страхових ризиків, що вимагає адаптації як від страхувальників, так і від страховиків. Виникла потреба в аналізі правового регулювання страхування майна за обставин непереборної сили.

Війна, яка триває вже третій рік, безсумнівно, знаходиться в центрі уваги українців. У такій напруженій ситуації всі інші питання здаються менш важливими і не вартими уваги.

Але це лише на перший погляд. Адже коли загальний стрес поєднується з житловими проблемами, які передбачають капітальний ремонт і велике фінансове навантаження, це може стати серйозною незручністю для всієї родини. На жаль, пожежі та повені можуть статися в будь-який момент, тому краще подбати про безпеку свого житла заздалегідь, щоб потім не шкодувати про свою

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Яна ІЩЕНКО

необережність [6].

Виклад основного матеріалу. Страхування, яке не пов'язане з життям, у воєнний час має низку особливостей та викликів, пов'язаних з підвищеним ризиком та економічною нестабільністю. Нижче наведені основні аспекти, що характеризують цей вид страхування у воєнний час

1. Підвищений рівень ризику: у воєнний час зростає ймовірність втрати або пошкодження майна внаслідок бойових дій, пожеж, вибухів, мародерства та інших військових загроз. Страховики повинні враховувати ці додаткові ризики при розробці страхових полісів.

2. Обмежене покриття: багато стандартних полісів страхування, не пов'язаного з життям, мають пункт про виключення військових ризиків. Військові конфлікти, терористичні акти та пов'язані з ними збитки часто не покриваються стандартними полісами.

3. Зміни в тарифах: через зростання ризиків страховики можуть суттєво підвищити страхові премії. Це зробить страхові внески менш дорогими для багатьох клієнтів.

4. Ризик неплатоспроможності страховика: у періоди інтенсивних бойових дій зростає ймовірність значних збитків, що перевищують резерви страховика. Це може призвести до неплатоспроможності страховика.

5. Страхування підприємств: підприємства, що працюють у зонах конфлікту, стикаються з підвищеними ризиками пошкодження майна, переривання діяльності, втрати продукції та обладнання. [2].

Рис. 1. Вплив воєнних дій на страховий ринок

Джерело: сформовано автором на підставі [1,5]

На рис. 1 проілюстровано вплив воєнних дій на страховий ринок. Всі розглянуті фактори вказують на негативний вплив військових дій на страховий

ринок, особливо на нон-лайф страхування [1].

Майнове страхування під час війни має певні свої особливості. По-перше, ризики втрати або пошкодження майна значно зростають через бойові дії, обстріли та інші небезпеки. Страхові компанії повинні адаптувати свої продукти до нових умов, розробляючи спеціальні поліси для бізнесу та приватних осіб.

Оцінка майна стає складнішою через нестабільність ринку, що впливає на страхові суми. Виплати за страховими випадками можуть затягуватися через труднощі з документуванням збитків. Також війна може змінити правове поле, що вплине на умови страхування.

Страхові компанії повинні підтримувати комунікацію з клієнтами, інформуючи їх про зміни в політиках. Використання технологій, таких як онлайн-платформи, може спростити процеси. Міжнародна співпраця також може бути корисною для обміну досвідом.

Крім того, важливо враховувати психологічний аспект, надаючи підтримку клієнтам у вигляді консультацій. Загалом, майнове страхування під час війни вимагає гнучкості та адаптації для забезпечення надійного захисту клієнтів.

Правове регулювання страхування від форс-мажорних обставин у військових конфліктах має кілька важливих аспектів:

- До форс-мажорних обставин відносяться події, які не залежать від волі сторін і унеможлиблюють виконання договірних зобов'язань також відносять військові конфлікти, терористичні акти, масові заворушення та інші надзвичайні події.

- Військові ризики часто не покриваються стандартними страховими полісами.

- Спори між страховиками та страхувальниками часто вирішуються в судовому або арбітражному порядку. Рішення суду зазвичай ґрунтується на аналізі конкретного договору та правовій оцінці форс-мажорних обставин.

- У разі настання форс-мажорних обставин страховики можуть посилатися на договірні застереження про відшкодування збитків, якщо спір визначено як виняток [4].

Міжнародний досвід страхування нон-лайф у зонах конфліктів є важливим засобом захисту майнових інтересів громадян та бізнесу. Тобто у таких ситуаціях страховики стикаються з підвищеним ризиком і потребують особливого підходу до оцінки та управління ризиками. Досвід Ізраїлю, Афганістану та інших конфліктних країн показує, що такі механізми потребують вдосконалення для забезпечення ефективного захисту [5]:

1. Розробляти спеціалізовані страхові продукти: ризики, пов'язані з війною, тероризмом та іншими конфліктними ситуаціями, які можуть вплинути на бізнес і громадян, повинні бути покриті страхуванням.

2. Підвищення ролі перестраховання: залучення міжнародних перестраховиків з досвідом роботи в зонах конфліктів може допомогти страховикам протистояти значним збиткам.

3. Державна підтримка та партнерство: уряди можуть запровадити

гарантійні фонди та субсидії для підтримки страхового сектору в разі великої катастрофи.

4. Діджиталізація страхування: використання технологій для швидкого врегулювання збитків, особливо в ситуаціях, коли фізичний доступ до зон конфлікту обмежений.

5. Підвищення обізнаності та прозорості: важливо покращити інформаційну підтримку громадян та бізнесу щодо наявних страхових рішень та умов їх використання у конфліктних ситуаціях.

6. Україна може використати цей досвід для посилення захисту громадян та бізнесу, зокрема через залучення міжнародних партнерів та активну участь держави у забезпеченні стабільності страхового сектору [6].

Страховання здатне забезпечити відновлення порушених майнових прав у разі виникнення збитків через непередбачувані обставини, такі як стихійні лиха, аварії та катастрофи на виробництві, дорожньо-транспортні пригоди тощо, а також може зміцнити державні фінанси, звільнивши державу від відшкодування будь-яких збитків. За даними Міністерства фінансів, наразі в Україні діє 294 страхові компанії, які володіють значними обсягами статутних фондів та резервів. Хоча страхова галузь позитивно розвивається з моменту свого заснування, низка проблем, притаманних вітчизняному ринку, не дозволяє підвищити якість страхування до рівня розвинутих країн, а кількість страхових компаній з кожним роком зменшується. Серед основних проблем - військові дії на території України, існування недосконалих страхових конвенцій, численні вимоги та перешкоди, що знижують ринкову конкуренцію, низька капіталізація компаній, відсутність довіри населення до страхових компаній та вплив світової кризи. З огляду на ці проблеми, вивчення українського страхового ринку є надзвичайно важливим та актуальним.

Висновки. У воєнний час страхування, відмінне від страхування життя, є важливим засобом захисту майна від численних ризиків, пов'язаних зі збройним конфліктом. Основними особливостями нон-лайф страхування у воєнний час є необхідність адаптації страхових продуктів до нових реалій, підвищений ризик, збільшення потенційних збитків та зміни в оцінках і виплатах страховиків.

По-перше, у воєнний час страховики повинні враховувати певні ризики, такі як пошкодження або знищення майна внаслідок бойових дій, ракетних обстрілів або інших військових операцій. Тому необхідно розробляти нові страхові поліси та умови страхування, які б відображали ці ризики.

По-друге, все більш важливим стає точна оцінка майна та визначення відповідного рівня страхового покриття. Вищі ризики призводять до вищих страхових внесків і суворіших умов страхування.

По-третє, важливо швидко та ефективно врегулювати страхові випадки. Це включає в себе не тільки оперативну оцінку збитків, а й своєчасну виплату необхідної компенсації за завдані збитки.

Таким чином, страхування майна у воєнний час вимагає більшої уваги до специфічних ризиків і викликів, що виникають у зв'язку з конфліктом.

Страховики повинні бути гнучкими в адаптації своїх продуктів і послуг, щоб забезпечити належний захист клієнтів у складних умовах війни.

Важливо також підтримувати відкритий діалог з клієнтами, щоб інформувати їх про зміни в політиках та можливості, що з'являються внаслідок нових реалій. Тільки так можна забезпечити надійний захист і довіру з боку клієнтів [4].

Крім того, страховики повинні активно використовувати сучасні технології для покращення своїх послуг. Наприклад, впровадження цифрових платформ для оформлення страхових полісів, моніторингу ризиків та врегулювання страхових випадків може значно спростити процес для клієнтів і підвищити ефективність роботи компаній. Використання аналітики даних дозволяє краще оцінювати ризики та адаптувати страхові продукти до потреб ринку.

Таким чином, адаптація страхового ринку до умов війни вимагає комплексного підходу, що включає в себе не лише зміни в продуктах і послугах, але й активне використання технологій та міжнародну співпрацю. Це дозволить страховикам не лише вижити в умовах кризи, але й стати надійними партнерами для своїх клієнтів, забезпечуючи їм необхідний захист та підтримку у важкі часи.

Список використаних джерел:

1. Цифрова економіка та економічна безпека: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/145>
2. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7634>
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/>.
4. Веб-сайт страхового ринку non-life та життя: URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya>
5. Перестраховання в Україні під час війни, *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/5/699810/>
6. Клапків, Ю., Свірський, В., & Фігурка, М. До питання теоретичних основ ринку страхових послуг. *Review of transport economics and management*. 2021. 5(21).
7. Офіційний веб-сайт Національного банку України: URL : <https://bank.gov.ua>
8. Кулина Г. Світовий ринок страхових послуг в умовах зміни парадигми глобального економічного розвитку. *Світ фінансів*. № 3(52): <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/wof/article/viewFile/1135/1138>

Юліана ВАНЖУЛА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу інвестиційної привабливості України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Основна увага приділяється сучасному стану інвестиційного клімату, основним факторам, що впливають на залучення іноземного капіталу, та перспективам розвитку економіки в найближчі роки. У дослідженні підкреслюється важливість участі міжнародних партнерів та приватного сектору для відбудови країни. Автор також наводить порівняння ключових показників України з іншими країнами Центральної та Східної Європи, що дозволяє оцінити її конкурентоспроможність. Прогнозується позитивна динаміка залучення інвестицій за умови продовження структурних реформ і стабілізації політичної ситуації.*

***Abstract.** The article is dedicated to the analysis of Ukraine's investment attractiveness in the context of war and post-war recovery. It focuses on the current state of the investment climate, the main factors influencing foreign capital attraction, and the prospects for economic development in the coming years. The research emphasizes the importance of the participation of international partners and the private sector in the country's reconstruction. The authors also provide a comparison of key indicators of Ukraine with other countries in Central and Eastern Europe, allowing for an assessment of its competitiveness. A positive trend in attracting investments is projected, provided that structural reforms continue and the political situation stabilizes.*

Вступ. Інвестиційна привабливість країни є важливим показником її економічного потенціалу та стабільності. Для України, яка останніми роками зіткнулася з війною, економічними труднощами і політичною нестабільністю, інвестиції стають вирішальними для післявоєнного відновлення і майбутнього зростання. Економіка, яка може залучати та утримувати іноземні інвестиції, отримує не лише пряме фінансування, але й доступ до передових технологій, управлінських практик і можливостей для міжнародної інтеграції. Ця стаття розглядає поточний стан інвестиційної привабливості України, фактори, що впливають на цей показник, а також перспективи розвитку інвестиційного

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

клімату в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. За даними Світового банку, вартість відновлення України як сучасної економіки після неспровокованої російської війни коштуватиме понад 400 мільярдів доларів. Відновлення України стане найбільшою та найскладнішою операцією з часів Плану Маршалла після Другої світової війни. Президент та Уряд України взяли на себе зобов'язання під час реконструкції не відбудувати стару пострадянську економіку, а радше відновити її кращу версію, побудувавши абсолютно нову, інтегровану в Європу і конкурентоспроможну на міжнародному ринку 21 століття економіку, перетворити величезні руйнування під час війни у можливість модернізувати економіку України. Для цього потрібні широкомасштабні скоординовані зусилля численних партнерів: Уряду України, приватного сектору, міжнародних країн-партнерів, багатосторонніх агентств та міжнародних інвесторів. Ключовим фактором успішної реконструкції буде максимальне залучення приватного сектору та міжнародного капіталу у всі аспекти інвестицій та відбудови, при цьому реконструкція максимально здійснюватиметься за рахунок приватних інвестицій та державно-приватного партнерства [1].

Забезпечення прозорості у використанні цих інвестицій стане важливою умовою довіри з боку міжнародних партнерів. Тільки за умови чіткої стратегії та активної співпраці з іноземними інвесторами, Україна зможе подолати виклики, що постають перед нею, та вийти на новий рівень економічного розвитку, відповідаючи на потреби сучасного глобального ринку.

Сучасний інвестиційний клімат України є складним та неоднозначним. На нього впливають не лише внутрішні економічні та політичні обставини, але й глобальні тренди. До початку російської агресії у 2014 році, Україна демонструвала поступове зростання інвестиційної привабливості, завдяки реалізації реформ, пов'язаних із підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Однак з початком війни і після повномасштабного вторгнення в 2022 році ситуація суттєво змінилася. Зараз країна стикається з численними викликами, такими як зруйнована інфраструктура, зростання державного боргу та відтік капіталу. Однак, незважаючи на ці труднощі, існують певні можливості для інвестування, зокрема в секторі відновлення після війни та в розвиток нових технологій.

На початку 2020-х років Україна змогла дещо поліпшити свої позиції у міжнародних рейтингах ведення бізнесу. Наприклад, у рейтингу Doing Business 2020 Україна піднялася на 64-е місце зі 190 країн, що свідчило про позитивні зміни в дерегуляції економіки, спрощенні процедур реєстрації бізнесу та доступі до кредитів. Проте, війна суттєво вплинула на економічну стабільність і значно скоротила притік іноземних інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції є одним із важливих показників участі країн у світовому ринку і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Дослідження останніх тенденцій показують, що зацікавленість іноземних інвесторів з кожним роком зменшується (рис. 1) [2].

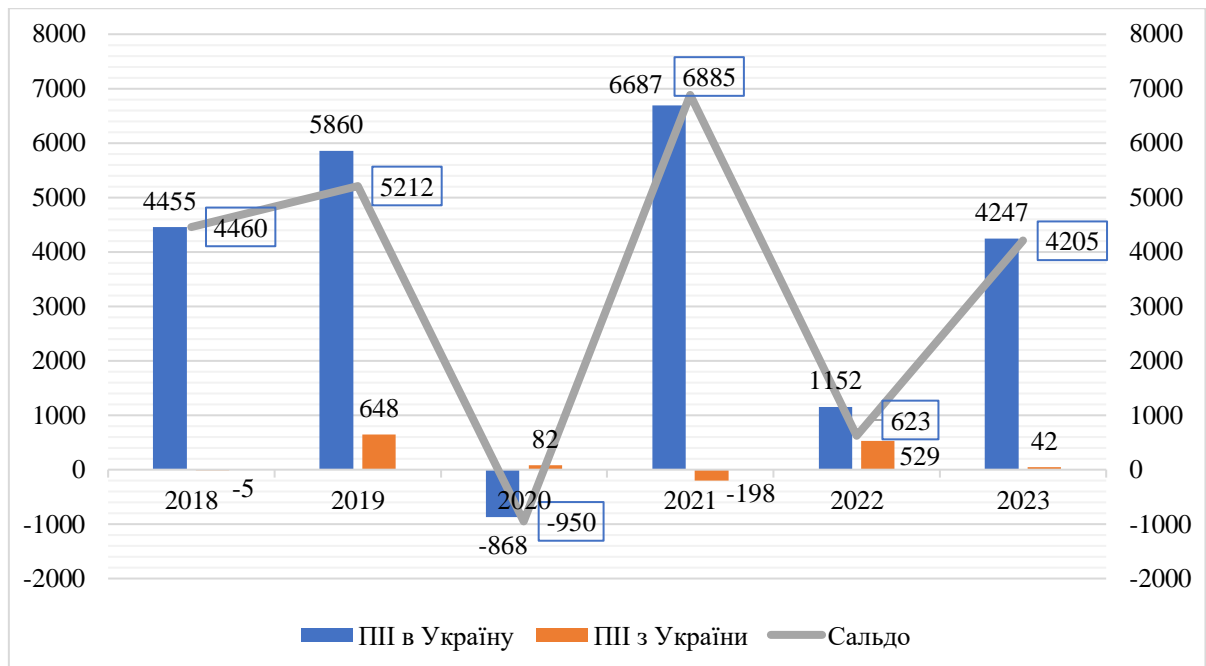

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в Україні за 2018-2023 рр., млн дол
Джерело: сформовано автором на основі [2]

Після падіння інвестицій у 2020 році 2021 рік став періодом поступового відновлення. Однак це відновлення було нерівномірним і залежало від сектора. Особливо швидко почали відновлюватися інвестиції в ІТ-сектор та сектор відновлюваної енергетики, тоді як інші сектори відчували певні труднощі.

Зростання інвестицій в інноваційні та цифрові технології: Важливим трендом стало збільшення інтересу до секторів, пов'язаних з цифровою трансформацією, зокрема ІТ, фінансових технологій та логістики.

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України, що мало катастрофічний вплив на економіку країни та інвестиційну привабливість. Війна призвела до масових руйнувань інфраструктури, відтоку капіталу, знищення або тимчасового закриття багатьох підприємств. У 2022 році обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну різко скоротилися через високі військові ризики та загальну економічну невизначеність. Багато іноземних компаній призупинили свою діяльність або взагалі залишили український ринок через небезпеку.

Основними факторами, що стримували ПІІ, стали військові дії, руйнування критичної інфраструктури, втрата контролю над окремими територіями та підвищені ризики для іноземних інвесторів.

У 2023 році, незважаючи на продовження військових дій, почали з'являтися перші ознаки відновлення інвестиційної активності, зокрема у сфері відбудови інфраструктури та енергетики. Міжнародні партнери України, такі як ЄС, США та міжнародні фінансові інституції (МВФ, Світовий банк), почали активно підтримувати інвестиційні проекти, спрямовані на післявоєнне відновлення.

Інвестиційна привабливість сьогодні – це один з головних показників того,

наскільки ефективно працює економіка держави, оскільки інвестиції мають велике значення для сталого економічного розвитку та стабільності країни. Іноземні інвестиції сприяють росту ВВП, розширенню підприємництва та зменшенню безробіття. Вони є джерелом не лише капіталу, але й нових технологій, управлінського досвіду тощо. Крім того іноземні інвестиції впливають і на будь-який суб'єкт підприємницької діяльності, оскільки це визначає перспективи його розвитку, фінансову стійкість та конкурентоспроможність на ринку. Саме тому іноземні інвестиції є надзвичайно важливими у розвитку як пріоритетних галузей нашої держави, так і України в цілому.

Інвестиційна привабливість України залежить від багатьох чинників, включаючи економічну стабільність, політичну ситуацію, рівень корупції, правове регулювання бізнесу та інфраструктурні можливості. У 2023 році, попри значні труднощі, викликані військовими діями, Україна залишається націленою на реформування економіки та подолання бар'єрів для залучення прямих іноземних інвестицій. Нижче наведена таблиця демонструє ключові показники інвестиційної привабливості України у порівнянні з країнами Центральної та Східної Європи. Порівняння з країнами-сусідами дозволяє оцінити, наскільки конкурентоспроможною є Україна на регіональному ринку інвестицій (табл. 1).

Таблиця 1

Показники інвестиційної привабливості України у порівнянні з країнами Центральної та Східної Європи (2023 р.)

Країна	Рейтинг легкості ведення бізнесу	Обсяг ПІІ на душу населення, \$	Індекс конкурентоспроможності	Індекс економічної свободи
Україна	64	89	69	54,7
Польща	40	224	36	69,1
Румунія	55	196	48	66,2
Угорщина	52	183	47	67,5
Чехія	41	238	31	73,6

Джерело: побудовано автором на основі [3,4]

Як видно з таблиці, Україна в деяких аспектах поступається своїм сусідам, зокрема за індексом правової безпеки та рівнем корупції. Проте, завдяки значному потенціалу у сфері інновацій, аграрного сектору та низьким витратам на ведення бізнесу, країна має певні переваги, які можуть привабити інвесторів у довгостроковій перспективі. Окрім цього, ефективне використання міжнародної допомоги та структурних реформ може значно покращити інвестиційний клімат у післявоєнний період.

У 2024-2025 роках Україна перебуватиме на етапі активного відновлення економіки, що вимагатиме значних обсягів інвестицій. З огляду на виконання міжнародних програм реформ і підтримку від іноземних партнерів, прогнозується покращення інвестиційного клімату в країні. Основними чинниками, які впливатимуть на цей процес, є відновлення після військових дій,

посилення євроінтеграційних процесів, впровадження структурних реформ і модернізація інфраструктури. Нижче наведена таблиця містить прогноз розвитку інвестиційного клімату України на 2024-2025 роки за основними показниками (табл. 2).

Таблиця 2

Прогноз розвитку інвестиційного клімату України на 2024-2025 роки

Показник	2024 рік (прогноз)	2025 рік (прогноз)
Прямі іноземні інвестиції, млрд \$	4,0	4,5
Рейтинг легкості ведення бізнесу	60 місце	55 місце
Обсяг інвестицій в інфраструктуру, млрд \$	1,2	1,5
Кількість інвестиційних проєктів	150	180
Частка ПП в агросекторі (%)	19%	21%

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Як видно з прогнозу, ключові показники інвестиційного клімату демонструють позитивну динаміку на наступні роки. Очікується зростання індексу економічної свободи та покращення бізнес-клімату завдяки запровадженню нових реформ. Крім того, стабілізація політичної ситуації, продовження реформ у сфері правосуддя та боротьби з корупцією будуть важливими чинниками для збільшення іноземних інвестицій. Проте для реалізації цих прогнозів Україна потребує підтримки міжнародної спільноти та подальшого розвитку внутрішніх структурних змін.

Висновки. Інвестиційна привабливість України залежить від багатьох чинників, включаючи економічну стабільність, політичну ситуацію, рівень корупції та ефективність правового регулювання. Незважаючи на руйнівний вплив війни, Україна має значний потенціал для залучення іноземних інвестицій завдяки низьким витратам на ведення бізнесу, потенціалу інноваційних секторів та аграрної галузі. У найближчі роки очікується поступове відновлення інвестиційної активності завдяки міжнародній підтримці, продовженню реформ та модернізації інфраструктури. Успішне відновлення економіки вимагатиме активної участі приватного сектору та створення сприятливого інвестиційного клімату.

Список використаних джерел:

1. Нова Україна: стимулювання інвестицій у свободу, мир та процвітання. International Development Group LLC. 2023. 39 с.
2. Савченко М.В., Степанюк В.Л. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: тенденції, проблеми та перспективи повоєнного відновлення. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 6 (276). С. 6-15. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-276-6-15>.
3. Офіційний сайт UNCTAD (Конференція ООН з торгівлі та розвитку). URL: <https://unctad.org/> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Офіційний сайт World Bank Group. Doing Business Report. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2024)

Софія ГАБРУК*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ВПЛИВ ДОЛАРИЗАЦІЇ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Дослідження присвячене аналізу впливу доларизації на стабільність банківської системи України. На основі теоретичних концепцій та емпіричних даних досліджуються механізми, через які доларизація посилює або послаблює стійкість банківської системи до зовнішніх шоків. Особливу увагу приділено впливу доларизації на ліквідність банків, кредитні ризики та регуляторні виклики.*

***Abstract.** This study analyzes the impact of dollarization on the stability of the Ukrainian banking system. Based on theoretical concepts and empirical data, the mechanisms through which dollarization strengthens or weakens the resilience of the banking system to external shocks are explored. Particular attention is paid to the impact of dollarization on bank liquidity, credit risks, and regulatory challenges.*

Вступ. Доларизація української економіки є багатогранним явищем, яке тісно пов'язане з макроекономічною стабільністю та функціонуванням банківської системи. Перехід від доларової до національної валюти в операціях резидентів є складним процесом, який вимагає ретельного аналізу, оскільки він впливає на такі ключові показники, як ліквідність банків, кредитні ризики та стабільність фінансової системи в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід розглянути суть та різновиди доларизації. Доларизація є економічним феноменом, який полягає у використанні іноземної конвертованої валюти замість національної грошової одиниці, що відбувається через нездатність останньої виконувати свої основні функції (засіб обігу, платежу, заощадження та накопичення). В Україні існує неофіційна (тіньова) доларизація, що призводить до того, що поряд із національною валютою у функціях грошей бере участь іноземна валюта, здебільшого долар США, рідше – євро та інші валюти. Основні прояви доларизації в Україні включають: доларизацію кредитів і депозитів, грошової маси, зберігання готівки в іноземній валюті поза банківською системою (у населення) та чистий попит на іноземну валюту з боку населення.

Доларизація української економіки, тобто широке використання іноземної валюти (переважно долара США) в обігу, протягом багатьох років була одним із

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

ключових викликів для національної економіки. Це явище мало значний вплив на всі сектори економіки, зокрема на банківську систему. Дедоларизація, тобто процес зменшення використання іноземної валюти на користь національної, стала одним із пріоритетів економічної політики України.

Світовий досвід показує, що адміністративні заходи боротьби з доларизацією, такі як прямі обмеження на валютні операції або жорсткий контроль за обігом іноземної валюти, не призводять до тривалих результатів. Такі заходи зазвичай лише тимчасово зменшують рівень доларизації, але не усувають її першопричини. Вони можуть навіть створювати негативні побічні ефекти, такі як розвиток тіньової економіки або зниження довіри до національної валюти. Тому, для вирішення проблеми доларизації, потрібні глибші структурні зміни в економіці.

Такими змінами можуть стати макроекономічна, цінова та фінансова стабільність як фактор стримування доларизації. Якщо національна економіка стабільна, інфляція під контролем, а обмінний курс не схильний до різких коливань, громадяни та бізнес менш схильні використовувати іноземну валюту для хеджування ризиків. Стабільність підвищує довіру до національної валюти і змушує людей надавати перевагу національній валюті у своїх заощадженнях і транзакціях.

Також ширший спектр фінансових інструментів, деномінованих у національній валюті, зменшує попит на долар. До них належать державні облігації, корпоративні облігації та продукти страхування (хеджування) ризиків. Збільшення можливостей для інвестування та збереження капіталу в національній валюті зменшить залежність від іноземної валюти. Збільшення можливостей для інвестування та збереження капіталу в національній валюті не лише зменшує залежність від іноземної валюти, а й стимулює економічне зростання за рахунок збільшення внутрішніх інвестицій та розвитку фінансового ринку.

В свою чергу інструменти хеджування, такі як ф'ючерси та опціони, дозволяють компаніям та інвесторам хеджувати валютні ризики. Це дозволяє уникнути втрат від коливань валютних курсів і дозволяють заздалегідь зафіксувати курс обміну валют, що зменшує потребу в в укладанні великої кількості валютних угод, що спрощує фінансові операції та знижує транзакційні витрати. , тобто завдяки можливості зафіксувати валютні курси, підприємства можуть більш точно планувати свої бюджети та знизити невизначеність, пов'язану з коливаннями валют, що дозволяє компаніям зосередитися на основній діяльності та сприяє загальній стабільності бізнесу. Для інвесторів це є незамінним інструментом для диверсифікації портфеля та зниження ризиків.

Якщо проаналізувати вклади українців у депозити можна спостерігати наступну картину. На графіку нижче показано динаміку депозитів в українській банківській системі за сегментами. Депозити до 200 000 грн із середнім залишком 9 440 грн становлять 97% від загального обсягу. Однак з початку 2023 року валютні вклади в цій категорії поступово зменшуються, що може бути індикатором процесу девальвації долара. Варто зазначити, що гривневі депозити

також зменшилися, хоча й не так помітно, як валютні. Це може бути індикатором загального зниження довіри дрібних вкладників до банківської системи, а також відображати ризики економічної нестабільності та інфляції. [2]

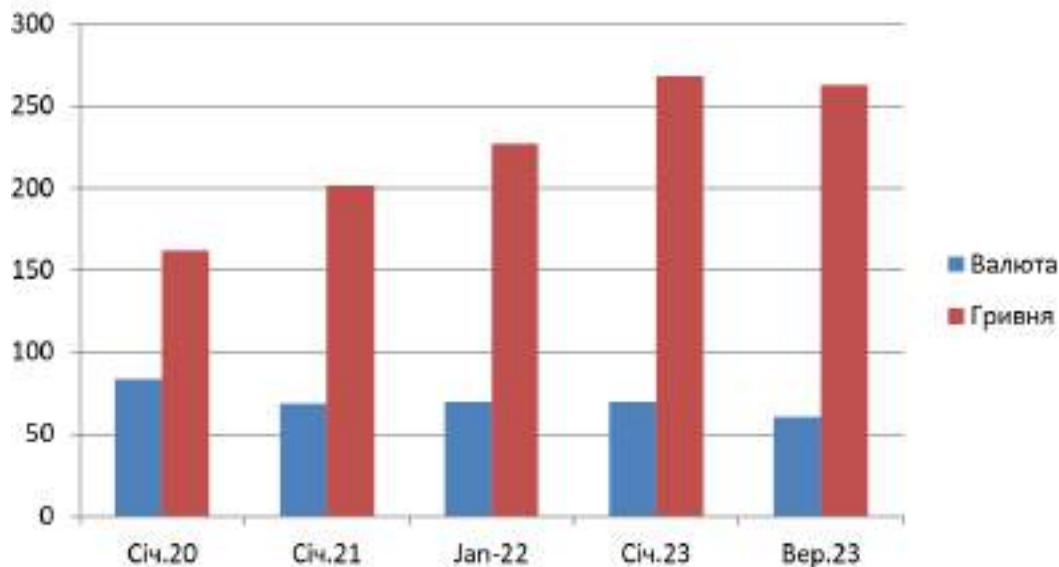

Рис.1. Вклади в банки на суму від 10 до 200 000 грн, млрд грн
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Щодо депозитів у діапазоні 200 000-600 000 грн із середнім розміром 326 000 грн, то протягом останніх чотирьох років фіксується стійке зростання на 25-33% річних; у 2023 році темпи зростання дещо сповільнилися, але загальний тренд зберігся. Депозити в доларах США також зростали, але значно повільнішими темпами - приблизно на 5-7% річних. Це є продовженням довгострокової тенденції, за якої вкладники віддають перевагу зберіганню коштів у гривні.

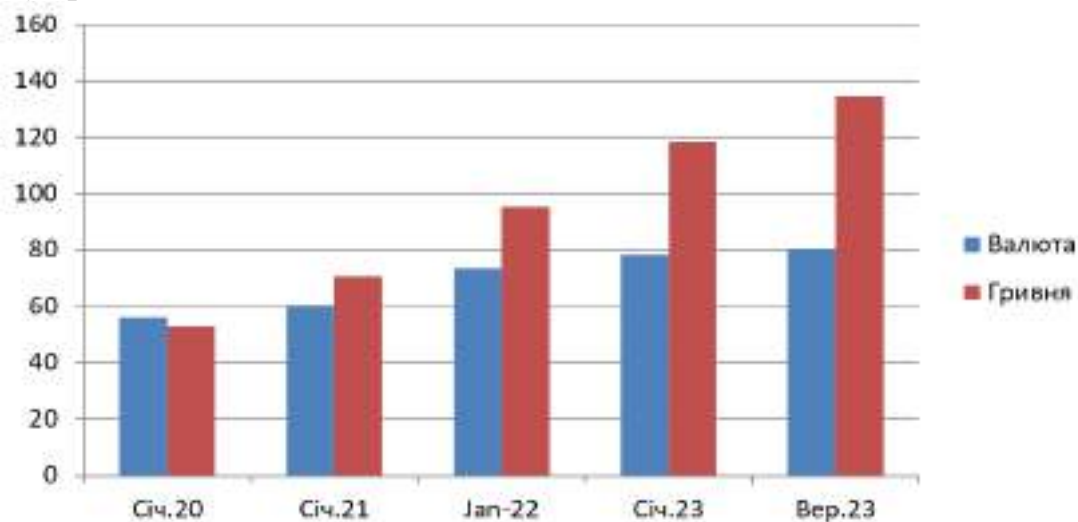

Рис.2. Вклади в банки на суму від 200 000 до 600 000 грн, млрд грн.
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Сегмент депозитів понад 600 000 грн із середнім розміром вкладу 1,9 млн грн демонструє найбільш динамічну картину. Депозити в іноземній валюті

зростають, але досить повільно, що може свідчити про менший інтерес багатих до іноземної валюти. Натомість гривневі депозити показали значне зростання - близько 30% з початку 2023 року. Однак це зростання не свідчить про підвищення довіри до гривні. Швидше за все, це пов'язано з економічними наслідками війни та обмеженими можливостями заощаджень, які підштовхують людей вкладати більше коштів у банківські установи.

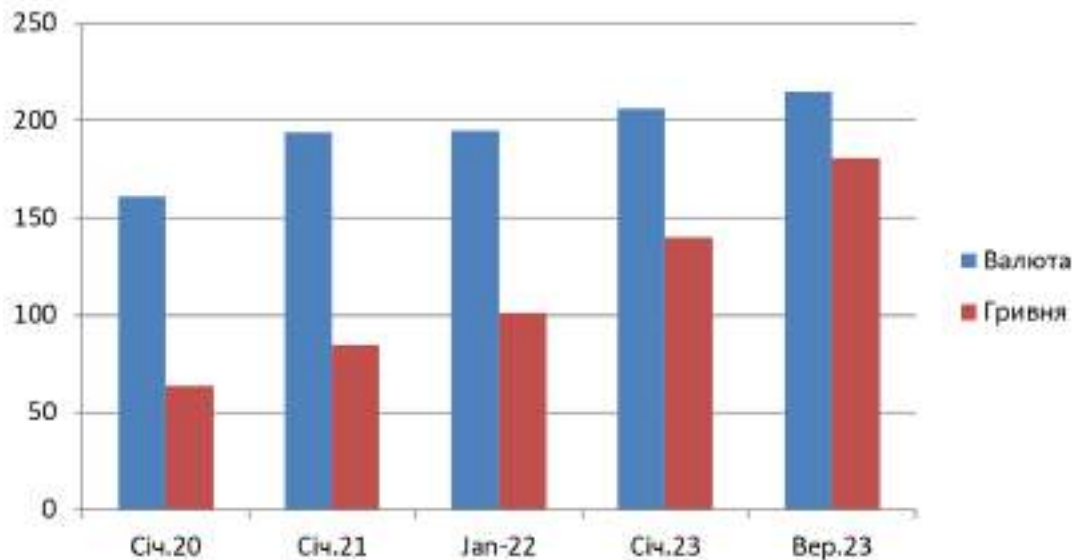

Рис.3. Вклади в банки на суму від 600 000 грн, млрд грн

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [4]

Із наведеної вище інформації можна побачити наступну тенденцію. Проаналізувавши депозити в українській системі спостерігається економічна нестабільність, інфляція та воєнні обставини значно впливають на поведінку вкладників, особливо серед дрібних та середніх.

Дрібні вкладники, які становлять більшість, починають втрачати довіру до банківської системи, що відображається у зменшенні як валютних, так і гривневих депозитів. Зокрема, валютні депозити зменшуються через девальвацію долара та загальну невизначеність, а також відсутність надійних альтернатив для збереження капіталу.

Водночас середні вкладники продовжують збільшувати свої заощадження в гривні, хоча темпи зростання сповільнилися, що може бути ознакою стриманого оптимізму або просто відсутності кращих варіантів для інвестицій.

Найбільші вкладники, навпаки, демонструють високу активність у гривневих депозитах, що зросли на 30%, але це зростання не є наслідком підвищеної довіри до національної валюти, а швидше результатом обмежених можливостей для інвестування через війну та економічні ризики. Загалом, на тлі інфляції, ризиків девальвації та нестабільності, вкладники в Україні змушені адаптувати свої стратегії збереження капіталу, демонструючи як обережність, так і вимушену залежність від банківської системи, особливо у гривневому сегменті.

Висновок. Доларизація, як економічне явище, залишається значним

викликом для української економіки, оскільки іноземна валюта продовжує використовуватися поряд із національною через низьку довіру до гривні та економічну нестабільність.

Адміністративні заходи боротьби з доларизацією, зокрема обмеження валютних операцій, не лише не забезпечують тривалих результатів, але й можуть мати серйозні негативні наслідки. Обмеження вільного доступу до іноземної валюти сприяють зростанню тіньової економіки, оскільки громадяни та підприємства шукають нелегальні шляхи обходу таких обмежень. Це, у свою чергу, ослаблює державний контроль над економічними процесами та погіршує довіру до фінансових інституцій, що лише ускладнює стабілізацію економічної ситуації.

Тому головним шляхом до дедоларизації є зміцнення макроекономічної та фінансової стабільності, що допоможе повернути довіру до національної валюти. Різні сегменти вкладників демонструють різні тенденції: дрібні та середні вкладники поступово зменшують валютні депозити через девальвацію та економічну невизначеність, тоді як великі вкладники активно збільшують гривневі заощадження, що є наслідком обмежених можливостей для інвестицій.

Загалом, успіх процесу дедоларизації залежить від довгострокових структурних реформ і стабілізації економіки, які створять передумови для відновлення довіри до гривні.

Список використаних джерел:

1. Визначення природного рівня доларизації в Україні: веб-сайт. URL: https://journal.bank.gov.ua/uploads/articles/247_3_ukr.pdf
2. Грошово-кредитна та фінансова статистика: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення 01.10.2024)
3. Дедоларизація вкладів та політика високих ставок: веб-сайт. URL: <https://forbes.ua/money/pishniy-13102023-16638> (дата звернення 01.10.2024)
4. Офіційний сайт Національного банку України: веб-сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua>
5. Руда О.Л., Марценюк О.В., Гусак Я.В. Валютний ринок та його регулювання в умовах війни. Статті у наукових фахових виданнях України. Вінниця: Видавництво: Ефективна економіка. 2024. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3551/3586> DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.70>

Катерина ГРАБІВСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Анотація. У статті розглядається вплив воєнного стану на різні аспекти страхування. Воєнний стан спричиняє підвищення ризиків для бізнесу та громадян, включаючи ризики пошкодження майна, здоров'я та життя. За умов воєнного конфлікту може зрости попит на певні види страхування, такі як страхування майна, військове страхування, страхування від втрати прибутку тощо. Водночас попит на інші види страхування, наприклад, туристичне, може суттєво знизитися. Воєнний стан може вимагати перегляду та адаптації страхових полісів, щоб врахувати нові ризики та умови. Страхові компанії можуть стикатися з необхідністю підвищити рівень соціальної відповідальності у відносинах із клієнтами та суспільством загалом. У статті визначено закономірності функціонування страхового ринку взагалі та розроблені практичні рекомендації щодо перспектив його розвитку в Україні. Дослідження впливу воєнного стану на страховий ринок є важливим як з практичної, так і з теоретичної точки зору, оскільки воно допомагає врахувати зміни у цьому секторі під час глобальних конфліктів.

Abstract. The article discusses the impact of martial law on various aspects of insurance. Martial law entails increased risks for businesses and citizens, including risks of property, health and life damage. In the context of a military conflict, the demand for certain types of insurance, such as property insurance, military insurance, insurance against loss of profit, etc. may increase. At the same time, the demand for other types of insurance, such as travel insurance, may decrease significantly. The martial law may require revision and adaptation of insurance policies to take into account new risks and conditions. Insurance companies may face the need to increase the level of social responsibility in their relations with clients and society as a whole. The article identifies the patterns of functioning of the insurance market in general and develops practical recommendations on the prospects for its development in Ukraine. The study of the impact of martial law on the insurance market is important from both a practical and theoretical point of view, as it helps to take into account changes in this sector during global conflicts.

Вступ. На сучасному етапі розвитку економіки страховий ринок відіграє ключову роль у фінансовому секторі та значно впливає на роботу всієї

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

фінансової системи країни. Наявність потреби у страхуванні та фінансово стабільних страхових компаній, здатних ефективно компенсувати збитки та допомагати потерпілим, є основою для розвитку цього ринку. Страхування є важливою складовою фінансових ринків, яка забезпечує захист майна та інтересів громадян, а також впливає на стабільність економіки. Це особливо актуально в умовах військових дій. Завдяки досвіду попередніх криз страхові компанії довели, що вони можуть відновлювати ринок навіть у форс-мажорних обставинах та вже пропонують додаткові види покриття з урахуванням наслідків війни. В Україні триває активний діалог між державою, страховими компаніями та міжнародними організаціями щодо створення комплексної програми страхування від воєнних ризиків, щоб забезпечити повний захист і підтримати процес відбудови країни [3].

Виклад основного матеріалу. Сучасні страхові ринки розвиваються в умовах поступового зростання основних макроекономічних показників, таких як збільшення ВВП, низька інфляція та стабільність національних валют, що сприяє динамічному розвитку страхового сектору.

Страхування надає можливість людям обирати, які ризики вони готові взяти на себе, і захищати себе від інших. Ефективне функціонування страхового ринку приносить значні переваги домогосподарствам, бізнесу, роздрібним торговцям, урядам і фінансовому сектору. Воно стимулює розвиток підприємництва, виробництва та торгівлі, забезпечуючи економічну стабільність. Належне страхове покриття дозволяє успішно виробляти та надавати різноманітні товари й послуги. Підприємці впевнено інвестують в інновації, знаючи, що їхні ризики надійно застраховані. Страхування також допомагає управляти ризиками, пов'язаними з пошкодженням виробничого обладнання, що стимулює збільшення інвестицій у промисловість і підвищує довіру до економічних агентів. [2].

Останні події в Україні вплинули на фінансовий аспект життя громадян, підприємств і держави взагалі. Володіння різними активами, такими як капітал чи нерухомість, не лише дозволяє користуватися матеріальними благами, але також призводить до різних ризиків, таких як можливість пошкодження або знищення майна, ризик захворювання чи смерті, а також можливість зазнати фінансових втрат чи завдати збитків третім особам. У цих умовах страхування визнається оптимальним засобом захисту майнових інтересів різних категорій громадян і підприємств.

Запровадження воєнного стану [5] - це особливе положення у відповідь на прояв збройної агресії чи загрозу нападу, що призводить до небезпеки для державної незалежності та територіальної цілісності України, передбачене Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [6]. Цей режим передбачає делегування повноважень відповідним державним органам, військовим командуванням і місцевим органам влади для запобігання загрозам і забезпечення національної безпеки, навіть якщо він тимчасово обмежує конституційні права і свободи.

У перший період воєнного стану особливі труднощі виникли у страхових

компаній, особливо щодо свободи пересування працівників, необхідності організації роботи з дому, розірвання договорів, затримок виплат тощо. Зменшення преміальних надходжень, руйнування нерухомості та труднощі з виїздом на місце страхових випадків, особливо в районах, де тривають війни, також негативно вплинули на загальну ситуацію на страховому ринку.

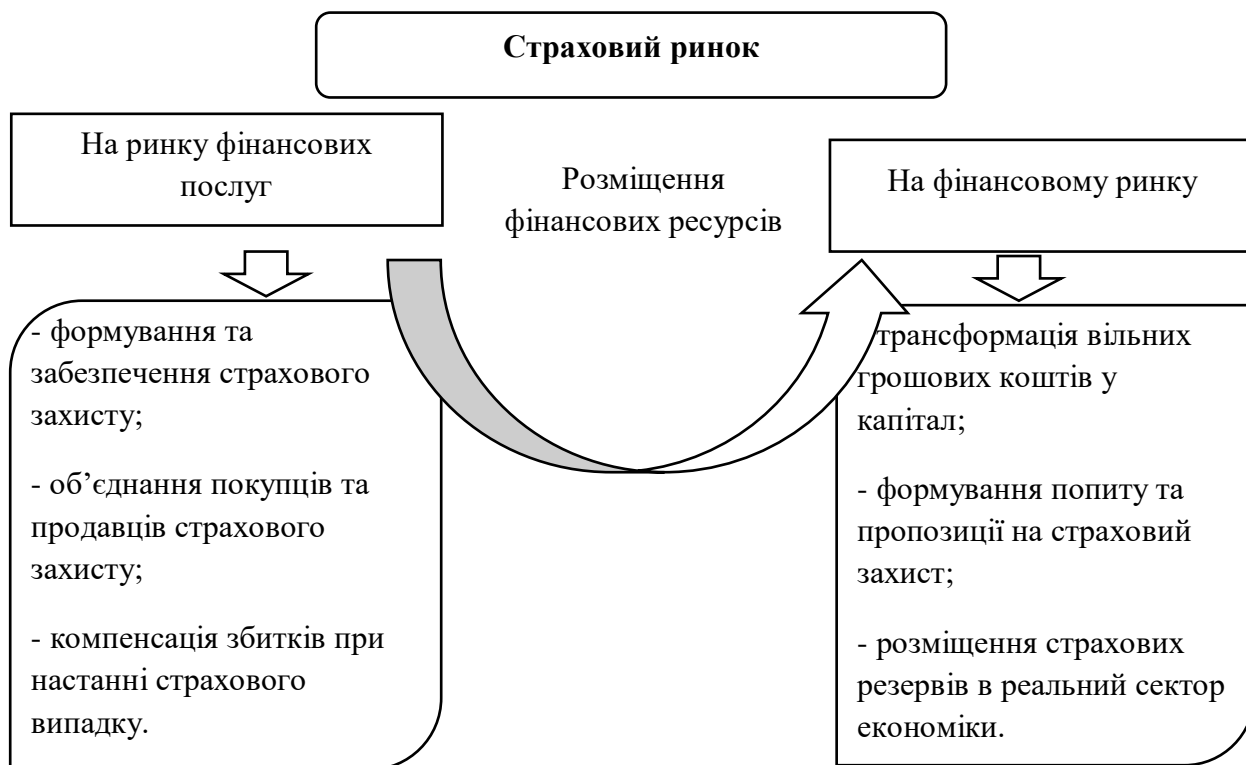

Рис. 1. Місце страхового ринку в системі ринкових відносин

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Загальний аналіз статистичних даних свідчить про визначену тенденцію до скорочення кількості страхових компаній на ринку України. Протягом трьох років, з 2020р. по 2023р., кількість зареєстрованих страхових компаній зменшилась на 88, з 210 до 122. Це скорочення спостерігається в усіх сегментах страхового ринку, зокрема в галузі страхування життя та ризикового страхування.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній на страховому ринку України

Дата	Кількість страхових компаній			Відхилення (+/-)
	Non-life	life	Разом	
31.12.2020	190	20	210	-
31.12.2021	142	13	155	-55
31.12.2022	116	12	128	-27
31.12.2023	89	12	101	-27
31.08.2024	69	12	81	-20

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Зокрема, кількість страхових компаній, що надають послуги страхування

життя, скоротилась на половину, з 20 у 2020 році до 12 у 2024 році. У сегменті ризикового страхування спостерігається подібне зменшення, де кількість страховиків скоротилась на 109, з 190 у 2020 році до 81 у 2024 році.

Ці тенденції можуть вказувати на зміни та адаптацію страхового ринку до нових умов, відображаючи вплив змін в економіці, регуляторному середовищі та попиті на конкретні види страхових послуг.

На початку 2023 року український страховий ринок продовжує активне відновлення. Премії зі страхування ризиків склали 19,1 млрд гривень, що на 24,0% більше, ніж за відповідний період 2022 року. Однак цей показник все одно на 13,5% нижчий, ніж у «довоєнному» першому півріччі 2021 року.

Основною причиною зростання премій КАСКО та ОСЦПВ продовжує залишатися інфляція, що сприяє здорожчання транспортних засобів, автозапчастин та ремонту. Збільшення кількості страхових полісів також пов'язане з поживленням ринку нових автомобілів. Страхування майна, зокрема від воєнних ризиків, демонструє суттєвий ріст, з преміями від фізичних осіб, які збільшились на 154,8 млн. грн. у порівнянні з I півріччям 2022 року. Спостерігається і значний приріст страхування вантажів (+263,6 млн. грн.), що може свідчити про відновлення бізнес активності в логістиці.

Страхові виплати за страхуванням від різних ризиків склали 7,2 млрд грн., з яких 76,4% сплачено учасниками НАНУ. Збільшення страхових виплат на 28,1% порівняно з першим півріччям 2022 року свідчить про поживлення ринку, навіть якщо він не досяг довоєнного рівня. Страхові резерви продовжують збільшуватися і станом на 30 червня 2023 року досягли 24,3 млрд грн, що свідчить про подальше зростання страхових виплат. Ринок страхування життя переживає повільне, але стабільне зростання. На кінець першого півріччя 2023 року страхові резерви компанії зі страхування життя становили 18,1 млрд. грн., а активи – 22,1 млрд. грн. Значний внесок у галузь роблять члени НАНУ, частка яких становить понад 97% [4].

Страхові випадки, пов'язані з ризиками війни, не підлягають відшкодуванню страховою компанією, але всі інші випадки відшкодовуються за договором страхування. Подібно до корона-кризи, страхові компанії почали пропонувати покриття від військових ризиків під час воєнного стану. Пропонований захист від військових ризиків представлений не як самостійний продукт, а як додаток до існуючих або вдосконалених продуктів, що частково покривають ризики військових операцій.

На кожному запропоновану програму діють певні положення та умови щодо рівня ризику, географічних обмежень і лімітів страхового покриття. Немає повноцінного страхування від військових ризиків, але дрібні речі та персонал покриваються страхуванням, оскільки є обмежені втрати, які страхування не може покрити.

Тому очікується, що попит на страхові продукти, які захищають від військових ризиків, продовжить зростати. Водночас ці ризики дорогі та потребують обов'язкового перестрахування, тому потрібна ефективна система перестрахування цих ризиків [7].

Висновки. Головною загрозою безпеці економічної системи України є

війна, ініційована росією. Зрештою, це спровокувало гуманітарну, економічну, демографічну та інфраструктурну кризу, яка вплинула на всі сектори національної економіки.

В умовах війни функціонування страхового ринку об'єктивно знижується. За цих обставин часткове покриття військових ризиків стало особливо важливим продуктом для страхових компаній. Це питання ще до кінця не вирішене, а для побудови ефективних механізмів страхування військових ризиків необхідна взаємодія держав, учасників страхового ринку та міжнародних організацій. Діяльність з вирішення цієї проблеми стала важливою для всіх зацікавлених сторін, оскільки від цього залежить не лише розвиток вітчизняного страхового ринку, а й можливість залучення інвестицій в національну економіку. Не менш важливим є створення комплексу заходів із залучення коштів на післявоєнну відбудову за активної участі страхових компаній.

Отже, можна побачити, що сучасні тенденції українського страхового ринку характеризуються повільними темпами розвитку. Така стримуюча, а часом і суперечлива динаміка розвитку страхового ринку в Україні визначається впливом численних факторів політичного, економічного, соціального та технологічного характеру. Деякі з цих факторів виникли ще до війни, а інші – внаслідок військових конфліктів.

Особливу увагу необхідно приділити аналізу та вирішенню наступних проблем, що виникають внаслідок наслідків війни, такі як порушення фінансового регулювання та гальмування темпів економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Кількість зареєстрованих страхових компаній «non-life» та «life» URL: <https://www.nasu.com.ua/> (дата звернення: 10.09.2024р.)
2. Малікова І.П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 23. Ч. 3. С. 76-79.
3. Марценюк О.В., Руда О.Л. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1 (67). С. 7-23. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-1
4. Огляд страхового ринку в Україні за I півріччя 2024 року URL: <https://www.nasu.com.ua/the-results-of-the-insurance-market-in-the-first-half-of-2023-2/> (дата звернення: 10.09.2024р.)
5. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (із змінами та доповненнями). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U064_22?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.31234495.1634821309.1681121436-565598937.1644944548 (дата звернення: 10.08.2024р.).
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 10.08.2024р.).
7. Татаріна Т. В. Функціонування вітчизняного ринку перестраховування в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. №12 (30). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3259/3274>

Володимир ГУК*,
студент 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ

***Анотація.** У статті розглядається розвиток місцевих бюджетів як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності регіонів України. Акцент зроблено на тому, що фінансова самостійність регіонів є ключовим фактором їхнього сталого розвитку, забезпечення економічної активності та покращення рівня життя населення. Проаналізовано роль місцевих бюджетів у формуванні фінансової незалежності, управлінні ресурсами та реалізації місцевих програм. Висвітлено проблеми та виклики, пов'язані з нерівномірним розвитком регіонів.*

***Abstract.** The article examines the development of local budgets as a foundation for the financial independence and competitiveness of Ukraine's regions. It emphasizes that the financial independence of regions is a key factor in their sustainable development, economic activity, and improving the standard of living. The role of local budgets in shaping financial independence, managing resources, and implementing local programs is analyzed. The article highlights the issues and challenges associated with uneven regional development.*

Вступ. Фінансова самостійність регіонів є основним фактором, що визначає здатність місцевих громад забезпечувати власний розвиток та покращувати рівень життя населення. У сучасному світі децентралізація влади та бюджетних ресурсів стає одним із ключових елементів державної політики, спрямованої на стимулювання економічної активності та зміцнення територіальних громад. Одним із ключових інструментів у цій політиці є місцеві бюджети, які забезпечують ресурсами регіональні проекти розвитку.

Ефективне управління місцевими бюджетами стає основою фінансової самостійності регіонів, оскільки саме вони дозволяють місцевим органам влади самостійно розподіляти ресурси для вирішення місцевих проблем.

Виклад основного матеріалу. Місцеві бюджети є ключовою частиною фінансової системи держави, оскільки вони забезпечують функціонування місцевих органів влади та реалізацію завдань, пов'язаних із забезпеченням добробуту громадян та розвитком інфраструктури. Відповідно до законодавства України, місцеві бюджети включають дохідні та видаткові частини, що формуються на основі місцевих податків, зборів, а також трансфертів з

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ПІТОВ

державного бюджету.

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у фінансовому плануванні та управлінні розвитком регіонів. Зокрема, вони дозволяють місцевим органам влади фінансувати такі ключові галузі, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, транспорт, інфраструктура, благоустрій та культура.

Ефективність функціонування місцевих бюджетів залежить від наявності фінансових ресурсів, які можна отримати з місцевих податків та зборів. Проте, для багатьох регіонів цей фактор є обмежувальним, оскільки рівень економічного розвитку та можливості збору доходів є нерівномірними.

Ефективне функціонування місцевих бюджетів визначає можливість реалізації соціальних та економічних програм на рівні окремих територій, а також спроможність цих територій конкурувати на ринку інвестицій та приваблювати ресурси для розвитку. Необхідність пошуку оптимальних рішень підвищення фінансової стійкості та конкурентоспроможності громад стає критичною для створення стабільного та конкурентоспроможного суспільства у повоєнний період та доводить актуальність дослідження джерел формування місцевих бюджетів та оптимізації їх структури. Адекватно сконструйована система доходів дозволить громадам підтримувати свої інфраструктурні та соціальні ініціативи, забезпечувати якісні послуги громадянам та забезпечувати сталість розвитку територій у вимірах сучасної України [1].

Для провадження органами місцевого самоврядування ефективної політики у всіх сферах життєдіяльності регіонів, необхідно, забезпечити стабільний розвиток інфраструктури та промисловості, що призведе до збільшення податкових надходжень та доходів загалом, шляхом збільшення кількості прибуткових організацій, установ та підприємств на території певної адміністративної одиниці. Рівень розвитку регіону, також залежить від частки іноземних інвестицій в структурі його доходів, тому розробка інвестиційних проектів та участь у міжнародних грантових програмах є невід'ємною складовою діяльності органів управління на місцевому рівні [2].

Водночас емпіричний досвід розвинутих країн свідчить, що немає універсального підходу щодо побудови системи міжбюджетних відносин із визначенням обсягів повноважень, відповідальності та обсягів фінансових ресурсів для владних інституцій. Крім того, не визначено «оптимальної» структури бюджетних доходів. Основними складовими доходної частини міжбюджетних відносин є податкові і неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти, доходи від операцій з капіталом. У контексті надходжень місцевих бюджетів можливо розглядати і категорію позикових (боргових) ресурсів, які дозволяють владним інституціям на певний час замінити дефіцит доходів бюджетів для виконання поставлених завдань і функцій.

Кожна фіскальна модель є відображенням суспільного компромісу щодо перерозподілу ресурсів через бюджету систему та впливу фіскальних інструментів на економічне зростання [3].

Фінансова самостійність регіонів визначається як здатність місцевих органів влади самостійно формувати та використовувати фінансові ресурси для

виконання своїх завдань і функцій. Це означає, що регіони можуть самостійно планувати свої бюджети, встановлювати місцеві податки і збори, а також контролювати використання фінансових ресурсів на місцевому рівні.

Основними принципами фінансової самостійності є:

– Фінансова незалежність, яка полягає у можливості регіону покривати свої витрати за рахунок власних доходів, що формуються від місцевих податків та зборів, а також прибутків від місцевих підприємств та інвестицій.

– Субсидіарність, яка визначає, що повноваження мають бути передані на той рівень влади, де їх можна найефективніше виконувати. Це означає, що регіони повинні мати необхідні ресурси та інструменти для вирішення проблем, які виникають на їх територіях.

– Фінансова відповідальність, яка полягає у здатності місцевих органів влади нести відповідальність за ефективне та раціональне використання бюджетних коштів.

Фінансова самостійність місцевих бюджетів є ключовим аспектом для забезпечення стабільного розвитку регіонів.

У таблиці 1 представлено ключові чинники, що впливають на фінансову самостійність місцевих бюджетів. Кожен з цих чинників описує окремі аспекти, які можуть сприяти або гальмувати розвиток фінансової автономії регіонів. Аналіз цих чинників дозволяє визначити пріоритетні напрямки для підвищення фінансової спроможності місцевих органів влади.

Таблиця 1

Ключові чинники фінансової самостійності місцевих бюджетів

Чинник	Опис	Вплив на фінансову самостійність	Приклади управлінських рішень	Ризики
1	2	3	4	5
Податкові надходження	Це основний джерело доходів місцевих бюджетів, яке включає податки на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, місцеві збори тощо.	Високий рівень податкових надходжень зменшує залежність від державних трансфертів та дозволяє місцевим органам самостійно визначати пріоритети розвитку.	Оптимізація податкових ставок, стимулювання підприємництва через податкові пільги та спрощення податкового адміністрування.	Високий рівень тіньової економіки або демографічні виклики можуть знижувати податкову базу.
Неподаткові доходи	Доходи, отримані від оренди муніципальної власності, послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, штрафів, продажу активів та дивідендів.	Збільшує фінансову стабільність місцевих бюджетів та дозволяє розширювати можливості для реалізації нових проектів.	Поліпшення управління муніципальними активами, розвиток партнерських проектів із приватним сектором, комерціалізація певних послуг.	Низька ефективність управління муніципальною власністю може призвести до втрат потенційних доходів.

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Трансферти від центрального бюджету	Фінансові ресурси, що надходять від державного бюджету для підтримки місцевих проектів або компенсації бюджетних дефіцитів.	Залежність від трансфертів свідчить про слабку фінансову самостійність. Зменшення трансфертів може стимулювати розвиток власних доходів місцевих бюджетів.	Оптимізація витрат, спрямованих на досягнення максимального ефекту від отриманих трансфертів. Забезпечення умов для збільшення податкових надходжень.	Зниження обсягів трансфертів у часи економічних криз може спричинити бюджетні дефіцити і зменшення можливості фінансування соціальних та інфраструктурних проектів.
Ефективність витрат	Раціональне використання бюджетних коштів для досягнення максимальних результатів за мінімальні ресурси.	Підвищення ефективності витрат дозволяє досягати більшої результативності при обмежених бюджетних ресурсах.	Впровадження системи бюджетування за результатами, аудит витрат, оптимізація фінансування соціальних програм та інфраструктурних проектів.	Низька прозорість і неефективне управління можуть призвести до корупційних ризиків та марнотратства.
Залучення інвестицій	Місцеві бюджети можуть активно залучати приватні інвестиції через створення сприятливих умов для бізнесу та спільні проекти державно-приватного партнерства.	Інвестиції у місцеву інфраструктуру та економіку підвищують конкурентоспроможність регіону та збільшують доходи від податкових та неподаткових джерел.	Створення спеціальних економічних зон, стимулювання стартапів, надання пільгових умов для нових підприємств, спрощення дозвільних процедур.	Невизначеність економічної ситуації, політична нестабільність або відсутність інституційної підтримки можуть зменшити інтерес до інвестування в регіон.

Джерело: побудовано автором на основі [1]

З наведених у таблиці даних можна зробити висновок, що фінансова самостійність місцевих бюджетів залежить від комбінації різноманітних чинників, які взаємодіють один з одним. Зокрема, податкові надходження, неподаткові доходи та ефективність витрат є критично важливими для забезпечення фінансової незалежності місцевих органів влади.

Аналіз та моніторинг цих чинників дозволять не лише покращити фінансову самостійність, але й сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності регіонів на національному та міжнародному рівнях.

Окремі місцеві бюджети, яких війна зачепила в більшій мірі, таки частково втратили свою фінансову спроможність через: скорочення надходжень з ПДФО за рахунок зменшення ділової активності підприємств (через проблеми з постачанням сировини, зменшення обсягу замовлень та можливостей збуту, проблеми з логістикою, мобілізацією працівників до лав ЗСУ тощо), втрату акцизу на пальне (через нульову ставку оподаткування), неповне виконання планів по неподаткових платежах (через ненадходження адміністративного збору та неповноцінне надання адміністративних послуг). Це є свідченням того, що, незважаючи на те, що місцеве самоврядування адаптувалося до сучасних умов та починає фазу зростання, навіть в умовах війни, підтримуючи при цьому

економіку країни загалом, існує ряд проблем, які в подальшому можуть вплинути на забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів [4].

Визначальними чинниками подальшого економічного розвитку більшості регіонів України стали не довготривалі тренди, а революційні зміни, спричинені фактором безпеки. До основних викликів розвитку економічної системи України та її регіонів, які матимуть вплив у середньостроковій та стратегічній перспективі, можна віднести наступні: різкі просторові та структурні зміни в економіці регіонів України на тлі найглибшої економічної кризи за часи незалежності; втрата потенціалу сільських територій внаслідок повномасштабної агресії РФ; релокація бізнесу під впливом безпекового чинника; втрата експортного потенціалу регіонів України; зниження фінансової спроможності територіальних громад та регіонів України, розширення територій, які потребують державної підтримки.

Фінансова самостійність регіонів є основним елементом їхньої конкурентоспроможності, оскільки дає можливість залучати інвестиції, розвивати місцеву інфраструктуру та покращувати соціальні послуги. Регіони, які мають високий рівень фінансової самостійності, можуть швидше адаптуватися до економічних змін та більш ефективно використовувати свої ресурси для забезпечення стабільного розвитку.

Всі ці проблеми значно ускладнюють життєдіяльність та розвиток абсолютно всіх регіонів країни і вирішення їх безпосередньо впливатиме на напрями трансформації регіонального розвитку у воєнний та повоєнний період.

Висновок. Розвиток місцевих бюджетів є ключовим фактором для забезпечення фінансової самостійності та конкурентоспроможності регіонів. Виклики, з якими стикаються регіони, такі як нерівномірний розвиток, залежність від державних трансфертів, недостатня прозорість, вимагають комплексного підходу для їх подолання. Зміцнення місцевих джерел доходів, оптимізація видатків та розвиток державно-приватного партнерства є тими заходами, що сприятимуть забезпеченню фінансової стабільності регіонів та підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк І., Павліха Н., Корнелюк О. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>.
2. Скрипник Г., Якименко В. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-1553>.
3. Канєва Т.В., Карпенко М.Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*, 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191.
4. Варцаба В.І., Мулеса, Е.В. Придко, Р.О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць «Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі»*. 2023. Випуск 1 (1). С. 14-20.

Ганна ІЛЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** В статті розглядається актуальність ефективного управління фінансовою діяльністю підприємств у сучасних умовах економічної нестабільності та невизначеності. Зазначається, що умови сучасного бізнес-середовища вимагають від підприємств не лише реакції на проблеми, а й превентивних стратегій, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям. В статті аналізуються основні проблеми фінансового управління, такі як оптимізація фінансових ресурсів, управління ризиками та планування фінансових процесів. Наводяться кілька напрямків для покращення ефективності фінансового управління, таких як використання технологій, співпраця зі спеціалістами, розвиток знань та навичок персоналу та активне управління ризиками.*

***Abstract.** The article discusses the relevance of effective financial management of enterprises in modern conditions of economic instability and uncertainty. It is noted that the conditions of the modern business environment require enterprises not only to react to problems but also to implement preventive strategies aimed at preventing crises. The article analyzes the main problems of financial management, such as optimization of financial resources, risk management, and financial process planning. Several directions are provided to improve the effectiveness of financial management, such as the use of technology, collaboration with specialists, development of knowledge and skills of personnel, and active risk management.*

Вступ. У сучасних умовах економічних викликів сьогодення, що спричиняють нестабільність у функціонуванні вітчизняних підприємств, виникає нагальна потреба у формуванні та прийнятті нових, швидких та ефективних управлінських рішень з проблем фінансування суб'єктів господарювання та ефективності їх фінансової діяльності. Проблема формування фінансових ресурсів підприємствами є особливо актуальною в умовах введеного в Україні воєнного стану та повномасштабного вторгнення на територію України. Сучасні умови нестабільності та невизначеності здійснення підприємницької діяльності вимагають підтримання належного рівня фінансового стану суб'єктів господарювання як запоруки для ефективної реалізації його фінансової діяльності.

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

Виклад основного матеріалу. Фінансове управління підприємством є однією з ключових складових успішної діяльності в сучасних умовах конкурентної боротьби та швидкого розвитку ринків. Управління фінансами стає все більш складним та вимагає від підприємств не лише ефективно використовувати наявні ресурси, але й швидко адаптуватися до змін в економічному середовищі. Тому доцільним є аналіз основних особливостей управління фінансовою діяльністю підприємства в сучасних умовах.

Фінанси підприємств та їх фінансовий стан визначає можливість сплати податкових платежів до бюджетів. Успішна організація фінансової роботи на підприємстві передусім залежить від виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання, раціонального розподілу прибутку та своєчасної мобілізації фінансових ресурсів.

В управлінській роботі підприємств фінансова діяльність займає особливе місце, оскільки від неї багато в чому залежить своєчасність та повнота фінансового забезпечення діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань.

Фінансова діяльність являє собою систему форм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів [1]. З огляду на вище зазначене, основними цілями та завданнями фінансової діяльності підприємства представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Основні цілі і завдання фінансової діяльності підприємств

Джерело: складено автором

Економічні виклики сьогодення, які відбуваються у країні, викликають необхідність підтримки розвитку підприємств як основи економічної стабільності та наповнення доходами державного бюджету, проте існують значні перешкоди соціально-економічного, соціально-політичного та іншого характеру.

Для формування механізму якісного та ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства, необхідно дотримуватися принципів системності та комплексності, що стає особливо актуальним у зв'язку із економічною та політичною нестабільністю у світі, глобалізацією бізнесу, збільшенням підприємницьких ризиків та жорсткістю конкуренції. Рівень фінансового потенціалу й умови фінансових ринків розширюють або обмежують можливості формування підприємствами достатнього обсягу фінансових ресурсів [2]. Все це зумовлює необхідність розробки ефективної політики управління фінансовими ресурсами як одного з найважливіших елементів в загальній стратегії діяльності та розвитку підприємств.

Управління фінансовими ресурсами підприємств є одним з ключових чинників організації виробничо-господарської діяльності підприємства, одним з найважливіших факторів забезпечення ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства в сучасних умовах, діяльність, що спрямована на оптимізацію фінансового механізму підприємства, координування фінансових операцій, забезпечення їх впорядкування та точного «балансування». На основі проведеного дослідження можна стверджувати про актуальність подальшої розробки форм, методів та інструментів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану.

Зокрема, одним із таких способів є застосування ситуативного управління із розробкою стандартів рішень по виходу із окремих ситуацій, встановлення критичних параметрів окремих показників фінансової діяльності підприємства.

В умовах нестабільності і невизначеності середовища проблема формування ефективної системи управління джерелами фінансування підприємства є актуальним, оскільки її успішне вирішення попереджує виникнення кризових ситуацій, забезпечує високі темпи розвитку суб'єкта господарювання, максимізує його ринкову вартість шляхом досягнення оптимального співвідношення власних і позичкових засобів, забезпечує підтримку платоспроможності та ліквідності.

Однією з серйозних проблем управління капіталом є встановлення необхідних структурних пропорцій між власною і позиковою частинами. Вони в значній мірі визначають умови ефективного функціонування підприємства і кінцеві результати його діяльності. Шляхом оптимізації співвідношення власного і позикового капіталу забезпечується необхідний рівень рентабельності, стійка фінансова рівновага підприємства в процесі його розвитку, максимізація його ринкової вартості [3].

Для вирішення завдання підвищення ефективності фінансової діяльності та отримання бажаних результатів необхідно розробити чіткі шляхи, які будуть націлені на поліпшення використання капіталу підприємства, практичне застосування яких дасть змогу використовувати наявні на підприємствах резерви

підвищення їх ефективності, а також визначити основні чинники, що сприятимуть цьому. Для вибору оптимального шляху підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства необхідно враховувати особливості сфери в якій воно веде діяльність, постійно проводити моніторинг ринку, аналізувати та виконувати оцінку фінансового стану підприємства за дослідженими показниками щоб виявити сильні і слабкі сторони, загрози та можливості, які можуть негативно відобразитися на фінансовому стані. Підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства є важливим елементом його успішного функціонування. Шляхом ретельного планування, оптимізації процесів та управління ризиками підприємство може досягти оптимального використання своїх ресурсів та забезпечити стабільний фінансовий розвиток.

На основі проведеного дослідження можна зробити відповідні висновки і пропозиції щодо удосконалення та підвищення ефективності фінансової діяльності підприємств. Зокрема можна виділити основні заходи підвищення ефективності фінансової діяльності підприємств (рис. 2).

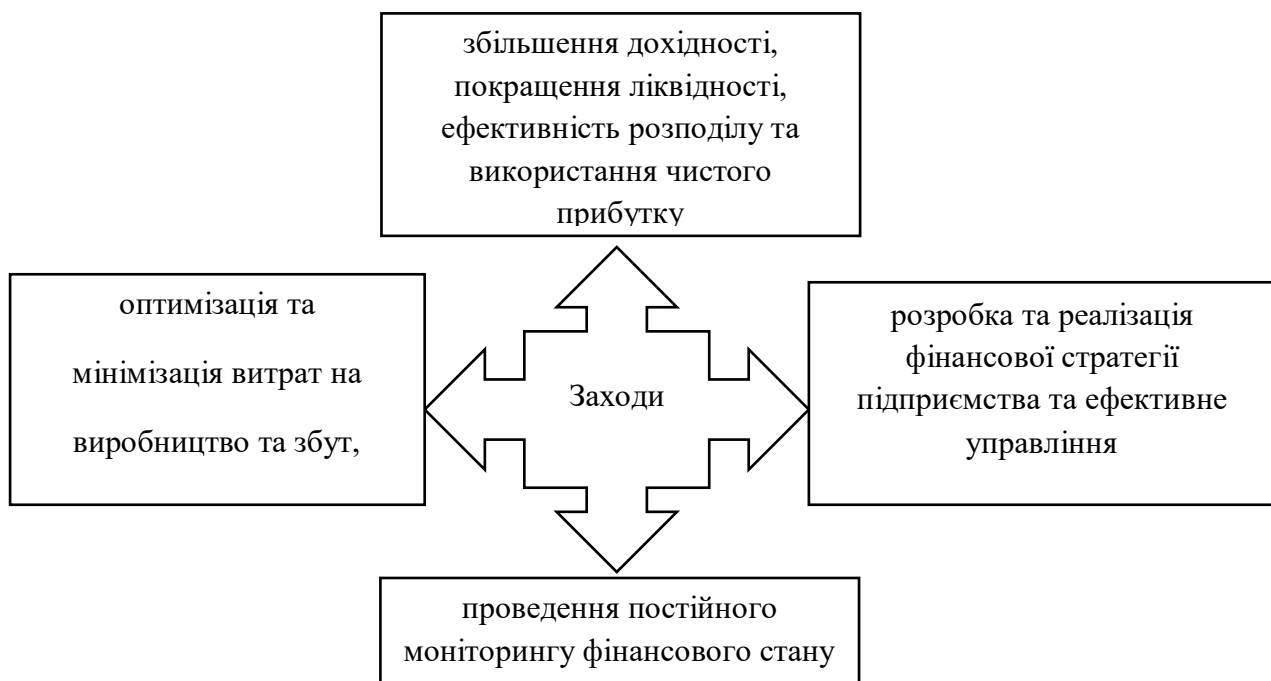

Рис. 2. Заходи підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства

Джерело: складено автором

Управління фінансовою діяльністю підприємства у сучасних умовах вимагає залучення різноманітних методів та стратегій через постійно змінюючея економічне середовище. Перспективи покращення управління фінансовою діяльністю підприємства включають в себе ряд напрямків:

– Використання технологій. Впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації фінансових процесів, аналізу даних та прийняття рішень може значно підвищити ефективність управління фінансами.

– Аналіз даних. Використання аналітичних інструментів та Big Data для більш точного прогнозування фінансових результатів та ідентифікації можливих

ризиків.

– Співпраця зі спеціалістами. Залучення кваліфікованих фінансових фахівців та консультантів для розробки та реалізації оптимальних стратегій управління.

– Розвиток знань та навичок. Інвестування в професійний розвиток фінансових кадрів для забезпечення високого рівня експертизи та компетентності управлінського персоналу.

– Фокус на сталому розвитку. Урахування екологічних та соціальних аспектів у фінансовому плануванні та управлінні для забезпечення сталого розвитку підприємства.

– Активне управління ризиками. Розвиток імунітету до фінансових ризиків шляхом вивчення, оцінки та зменшення можливих загроз через використання різноманітних фінансових інструментів.

Ці напрямки допоможуть підприємствам покращити ефективність управління фінансовими ресурсами та досягти стабільного та сталого розвитку.

Висновки. В сучасному бізнес-середовищі, що відзначається швидкими змінами та невизначеністю, ефективне управління фінансовою діяльністю стає ключовим фактором успіху для підприємств. Глобалізація ринків відкриває нові можливості для розвитку та зростання, але одночасно створює нові виклики, пов'язані з конкуренцією на міжнародному рівні та необхідністю відповідати міжнародним стандартам і регулятивним вимогам.

Сучасні технологічні інновації, такі як цифрові платформи та штучний інтелект, дозволяють підприємствам збирати, аналізувати та використовувати великі обсяги даних для прийняття кращих фінансових рішень. Впровадження цих технологій допомагає оптимізувати фінансові процеси, зменшити витрати та збільшити швидкість реакції на зміни в середовищі. Підприємства, які ефективно впроваджують стратегії управління ризиками, мають більшу стійкість до негативних впливів зовнішніх факторів, таких як зміни в ринкових умовах, курси валют та геополітичні ризики. Це дозволяє їм зберігати фінансову стабільність та впевнено рухатися вперед навіть у складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Вовк О. М., Іванець Д. В. Теоретичні засади управління економічним розвитком підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск №41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1563/1504>

2. Бегун С. І. Особливості аналізу фінансового стану підприємства в умовах військового стану. *Економічний часопис Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2022. № 4 (32). С. 36-42.

3. Кононенко Л. В., Сисоліна Н. П., Юрченко О. В. Управління дебіторською заборгованістю: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Економічний простір*. 2021. 166. С. 104-109.

4. Олександренко І., Чиж Н. Управління фінансами підприємств малого бізнесу. *Економічний форум*. 2022. 1 (3). С. 194-199.

5. Мавлева Д., Лиса О. Удосконалення управління фінансовими ресурсами з метою підвищення результативності діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-52>.

Віталій КАЧУР*,
студента 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

***Анотація.** Сьогодні світ перебуває у фазі глобальних трансформацій, які охоплюють різні сфери соціального та економічного життя населення світу, наслідки яких неминуче впливають на структуру фінансових систем на різних рівнях, що демонструють кризові явища, появу системних ризиків та підвищення рівня соціальної напруги суспільства. Банківський сектор більш схильний до трансформації та впливу зовнішніх та внутрішніх потрясінь. Тому на сучасному етапі розвитку банківський сектор зазнає значних структурних змін та змін у підході до організації його бізнес-процесів. Метою наукової роботи є теоретичне дослідження можливостей, які виникають в результаті впровадження нових цифрових технологій в світовому банкінгу*

***Abstract:** Today, the world is in a phase of global transformations that cover various spheres of social and economic life of the world's population, the consequences of which inevitably affect the structure of financial systems at various levels, demonstrating crisis phenomena, the emergence of systemic risks and an increase in the level of social tension in society. The banking sector is more prone to transformation and the impact of external and internal shocks. Therefore, at the current stage of development, the banking sector is undergoing significant structural changes and changes in the approach to the organization of its business processes. The purpose of the scientific work is a theoretical study of the opportunities that arise as a result of the introduction of new digital technologies in global banking.[1]*

Вступ. Розвиток усього сучасного світу неможливо уявити без використання цифрових технологій. Цифровізація торкається практично всіх сфер діяльності — такі сучасні реалії. І банківська справа не становить винятку. Метою сучасних фінансових послуг є вирішення простих і нестандартних завдань у процесі організації ефективного функціонування банківської справи з використанням фінансових технологій, інструментів фінансового інжинірингу та інноваційних фінансових послуг в умовах цифрової економіки.

Доведено, що банки та їхні операційні моделі, що функціонують нині, не зможуть залишатися незмінними в майбутньому. [2] Необхідність вивчення впливу цифровізації на розвиток банківської діяльності досліджувалась

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

вітчизняними та зарубіжними вченими такими як : Д.Зиммерман, Д. Кліфф, Д. Роуз та ін. Серед вітчизняних науковців, які досліджували дану проблематику можна віднести: Шелудько С.А, В. Корнівська,Л. Кузнецова. Семенов А.Ю., Веретюк С.М., Пілінський В.В., Коляденко С.В. та ін. [3]

Виклад основного матеріалу . Явище «цифровізації» викликане стрімким розвитком інформаційних технологій, мікроелектроніки і комунікацій в більшості країн світу. Цифровізація - це глобальний процес, який з кожним днем все більше підпорядковує планету і навіть простір за її межами. »Можна виділити дві головні цілі розвитку цифрової економіки. Перша - створення і розвиток цифрового середовища - інфраструктури, що в подальшому має вивести матеріальне виробництво на більш високий рівень і сприятиме підвищенню міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Друга мета - підвищення добробуту населення, без якого неможливо домогтися високого рівня розвитку цифрової економіки. Цифровізація фінансової сфери є невід'ємною рисою розвитку сучасної світової економіки. Для того щоб учасникам фінансового ринку бути успішними і конкурентоспроможними, необхідно не відставати від глобальних тенденцій впровадження передових технологій і бути «цифровими». Виконання цього завдання зумовлює трансформацію традиційних бізнес-моделей до умов сучасного світу. Кредитні організації, страхові компанії та інші інституціональні інвестори вносять значні зміни в вдосконалення своєї діяльності під впливом цифрових технологій. Аналізуючи цифровізацію фінансової сфери як еволюційний етап розвитку сучасного соціуму, слід розглянути основні стадії її становлення. При цьому необхідно підкреслити, що основою даного процесу є активне впровадження в фінансові відносини досягнень галузі фінансових технологій (далі по тексту - Фінтех). Фінтех - це сегмент, який динамічно розвивається на перетині секторів фінансових послуг і технологій, в якому технологічні стартапи і нові учасники ринку застосовують інноваційні підходи до продуктів і послуг, в даний час надаються традиційним сектором фінансових послуг. Цифровізація стрімко розвивається, порушуючи звичний порядок речей в традиційному ланцюжку вартості. Компанії сегмента Фінтех, що використовують новітні технології, і нові напрямки діяльності змінюють картину конкуренції, розмиваючи межі, що встановилися серед гравців сектора фінансових послуг. Екосистема Фінтех включає в себе такі елементи, як: стартапи, технологічні компанії, фінансові інститути та інфраструктурних гравців.[3]

Еволюція цифровізації фінансової сфери демонструє високу інтенсивність і динамічність розвитку. Даний процес обумовлює поява якісно нових вимог до економічної системи, її інститутів і до соціуму в цілому. Цифрова економіка несе свої виклики і небезпеки для діяльності банків, так як банківська система - невід'ємний елемент екосистеми цифрової економіки. Цифровізація, вона ж «цифрова трансформація - це не тільки інвестиції в нові технології (штучний інтелект, блокчейн, аналіз даних і інтернет речей), а й глибоке перетворення продуктів і послуг, структури організації, стратегії розвитку, роботи з клієнтами і корпоративної культури. Іншими словами, це революційна трансформація моделі організації». Діяльність банківських установ різнопланова. [3]На

сьогоднішній день банки проводять різні види операцій. Вони не тільки організовують грошовий оборот і кредитні відносини, а й фінансують економіку, роблять купівлю продаж цінних паперів, а в деяких випадках здійснюють посередницькі операції і управління майном. Кредитні установи консультують, беруть участь в 9 обговоренні законодавчих та народно-господарських програм, ведуть статистику, мають свої підсобні підприємства. На сучасному етапі основою діяльності комерційного банку є надання цифрових продуктів і послуг, в тому числі розрахункових операції входять в стандартний пакет функцій, здійснюваних банками. Якщо говорити про банки з надання цифрових продуктів і послуг, то необхідно розглянути теоретичну сутність віртуальних банків, до яких зараховують інтернет-банки, інтернет банкінг, деякі послуги банків, які вони надають віддалено, в режимі реального часу. У концепції реалізації віртуального банку передбачається відмова від філій надання банківських послуг, а також перехід на канали обслуговування віртуального типу. До продуктів цифрової економіки можна віднести практично всі товари і послуги, які можна купити і / або продати, отримати і використовувати не відходячи від комп'ютера (планшета, смартфона або іншого цифрового пристрою). Всі вони складають продукти цифрової економіки. Банківські цифрові послуги і продукти - це ті послуги і продукти комерційних банків, які здійснюється із застосуванням засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій Цифровий банкінг - це концепція діяльності банку, заснована на застосуванні цифрових технологій при побудові внутрішніх процесів банку, які проходять п'ять основних етапів:

1-й етап. Поява Digital-каналів: мережі банкоматів, інтернет-банк, мобільний банк, чат-боти. Починаються цифрові зміни в бізнесі.

У центрі екосистеми знаходиться користувач, який хоче взаємодіяти з банком по будь-яким доступним каналам у зручний йому час.

2-й етап. Поява Digital-продуктів: Big Data, безконтактні платежі, віртуальні картки, штучний інтелект, машинне навчання. За допомогою

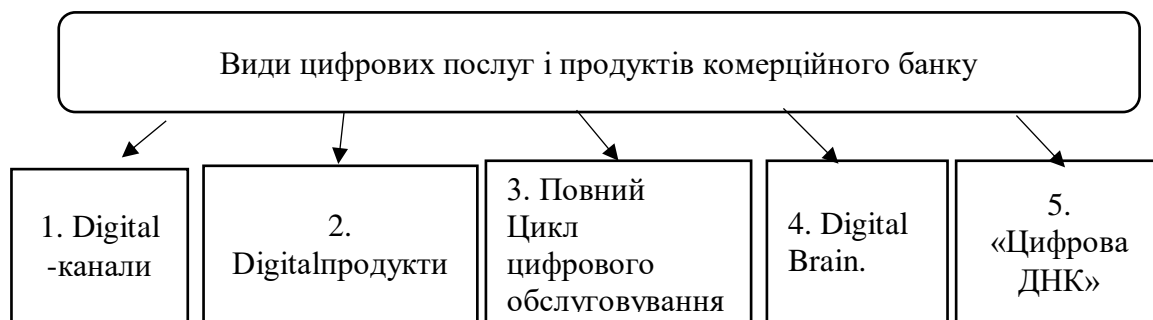
10 передового сучасного софта створюються продукти E2E (end to end), покликані цілодобово задовольняти фінансові запити клієнтів.

3-й етап. Створення повного циклу цифрового обслуговування. Банки не тільки додають digital-сервіси до своїх традиційних продуктів, створюються нові цифрові бізнеси, а й повністю змінюють бізнес-моделі, розширюють межі свого бізнесу. Використання Digital-інструментів стають дійсно глобальними.

4-й етап. Створення Digital Brain. «Цифровий мозок» безперервно в автоматичному режимі вивчає дані у всіх бізнес-сегментах, відділах, продуктових лініях і послуг, що дає організації більше можливостей.

5-й етап. Створення «цифрового ДНК» - нової системи координат для прийняття стратегічних рішень протягом усього життєвого циклу банку.

Проаналізувавши сучасну літературу за тематикою цифрових послуг і продуктів в комерційному банку, помітили, що в даний час немає сформульованої класифікації цифрових послуг і продуктів в комерційному банку, тому в даній роботі зробили спробу виділити види на основі виділених етапів цифрової трансформації комерційних банків (рис. 1).

*Рис.1. Класифікація цифрових послуг і продуктів комерційного банку
Джерело: складено за даними [4]*

В умовах цифрової економіки широко використовується ідентифікаційний комплекс, який використовує ідентифікацію клієнта по його біометричних даних, найпопулярніший з яких відбиток пальця (при наявності такої можливості у пристрої, який використовується).[4]

Висновки. Банківська система є одним із основних напрямків економіки, її успішний розвиток та функціонування – обов'язкова умова довгострокового стабільного економічного зростання в країні. Зокрема, розвиток роздрібного банківського бізнесу найчастіше розцінюється як індикатор стану економіки з погляду попиту та багатьох інших соціально-економічних процесів. Якість розвитку роздрібного банкінгу, крім стану банківської сфери та економіки загалом, залежить від того, які послуги банки надають населенню, чим один банк відрізняється від іншого як і змінюються запити клієнтів. Банківська сфера знаходиться під впливом трансформації економіки в цифрову, сучасні інформаційні технології дозволяють комерційним банкам частину своїх послуг звести на новий рівень, таким чином залучаючи нових клієнтів та знижуючи витрати на їх обслуговування. Це зумовлює створення та функціонування віртуальних банків, впровадження різноманітних цифрових послуг та товарів.[5]

Список використаних джерел

1. Цифрова трансформація банківського сектору. URL: <http://kbi.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/06/Tabaka-1.pdf>
2. Цифрова трансформація банківської діяльності URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/48a599c5-aaf5-4634-9b66-67b13e18e1f1>
3. Циганенко О. В. . Ковальова А. А.. Трансформація банківської системи України під впливом цифрової економіки: проблеми і перспективи подальших перетворень URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/84372/1/Kovalova_transformation.pdf
4. Циганенко О. В. Пилипенко Є.В. Діяльність комерційних банків з надання цифрових продуктів і послуг в сучасних умовах (URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/80287/1/Pylypenko_digital%20services.pdf)
5. Циганенко О.В. Головченко А.С. Напрямки розвитку банківської діяльності з обслуговування ізичних осіб в умовах цифровізації економіки URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/88984/1/Golovchenko_bac_rob.pdf

Ірина КОВАЛЬЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОBOB'ЯЗКОВОГО ТА ДОБРОВІЛЬНОГО АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто основні аспекти автострахування. Автором описано переваги та недоліки кожного виду страхування, наведено приклади реальних ситуацій та проаналізовано майбутні тенденції у цій сфері. Стаття базується на аналізі законодавства, практичних прикладів та тенденцій розвитку ринку автострахування. Також надано рекомендації щодо вибору оптимального полісу страхування.*

***Abstract.** The article discusses the main aspects of car insurance. The article describes in detail the advantages and disadvantages of each type of insurance, provides examples of real situations, and analyzes future trends in this area. Recommendations for choosing the optimal insurance policy are also provided. The article is based on the analysis of legislation, practical examples and trends in the development of the auto insurance market.*

Вступ. Автострахування є важливим інструментом захисту водіїв та їхніх транспортних засобів від фінансових ризиків, пов'язаних з дорожніми пригодами, крадіжками, стихійними лихами та іншими непередбачуваними обставинами. У різних країнах світу система автострахування поділяється на обов'язкове та добровільне покриття, кожне з яких має свої особливості, переваги та недоліки. У цій статті ми детально розглянемо ці два види страхування, їх функції, характеристики та вплив на водіїв.

Виклад основного матеріалу. Обов'язкове автострахування (ОСЦПВ), відоме також як страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, є обов'язковим у багатьох країнах. Основна мета ОСЦПВ полягає в захисті інших учасників дорожнього руху від фінансових збитків, які можуть виникнути внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) з вини застрахованого водія.

Обов'язкове страхування завжди є всеохоплюючим. Так, у радянські часи за основним видом обов'язкового страхування - окладним страхуванням - страхувальниками згідно з законом були всі колгоспи, а також громадяни, які мали майно, що підлягало обов'язковому страхуванню. Застрахованими були усі об'єкти цього виду (наприклад, у господарствах громадян - всі будівлі, певного

* Науковий керівник: : к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

віку велика рогата худоба, коні, вівці, кози, свині). Такому страхуванню непритаманна вибірковість ризиків, властивих тому чи іншому виду добровільного страхування. Розмір страхового відшкодування встановлюється чинним законодавством. Страхувальник не може вибирати страхову суму. Тому обов'язкове страхування щодо розміру страхового забезпечення є нормованим. Норми можуть бути виражені в грошових одиницях стосовно певної групи однорідних об'єктів. Наприклад, у колгоспах будь-якої місцевості кожна голова племінної великої рогатої худоби у вищі понад 1 рік страхувалася в сумі 80 крб. 1 га озимої пшениці - 40 крб і т. д. Такі норми називалися абсолютними. Використовуючи їх, страховик не враховував індивідуальної вартості кожного об'єкта.

Основні характеристики обов'язкового автострахування:

1. Юридична вимога: У більшості країн, включаючи Україну, ОСЦПВ є юридично обов'язковим. Відсутність такого поліса може призвести до штрафів, анулювання реєстрації автомобіля або інших правових наслідків.

2. Покриття збитків третіх осіб: ОСЦПВ покриває збитки, завдані майну або здоров'ю інших осіб внаслідок ДТП. Наприклад, якщо водій завдав шкоди іншому автомобілю або пішоходу, страхова компанія відшкодує ці витрати.

3. Не покриває власні збитки: Важливо зазначити, що ОСЦПВ не відшкодовує збитки, завдані власному автомобілю чи здоров'ю водія. Для цього існують інші види страхування, такі як каско або добровільне медичне страхування.

Добровільне автострахування є додатковим захистом, який власники транспортних засобів можуть придбати для покриття додаткових ризиків. Це страхування надає можливість власникам автомобілів захистити своє майно, здоров'я та фінансові інтереси від ширшого спектру ризиків.

Основні характеристики добровільного автострахування:

1. Каско: Один з найпоширеніших видів добровільного автострахування. Поліс каско покриває збитки, завдані власному транспортному засобу внаслідок ДТП, стихійних лих, крадіжок, вандалізму та інших ризиків. Це страхування є особливо важливим для нових та дорогих автомобілів, де витрати на ремонт можуть бути значними.

2. Добровільна цивільна відповідальність: Цей вид страхування дозволяє збільшити ліміти відповідальності за шкоду, завдану третім особам, понад межі, встановлені обов'язковим ОСЦПВ. Наприклад, якщо базовий поліс ОСЦПВ має ліміт на покриття 100 000 гривень, то добровільний поліс може збільшити цю суму до 1 000 000 гривень.

3. Страхування від нещасних випадків: Цей поліс покриває медичні витрати та інші витрати, пов'язані з травмами водія та пасажирів у разі ДТП. Такий поліс може включати оплату медичних послуг, витрати на реабілітацію та компенсацію у разі тимчасової або постійної непрацездатності.

4. Інші види страхування: До них можуть входити страхування від крадіжки, вандалізму, природних катаклізмів, а також юридичний захист у разі спорів, пов'язаних з ДТП.

У таблиці 1 представлено переваги та недоліки обов'язкового та добровільного автострахування.

Вибір між обов'язковим та добровільним автострахуванням залежить від багатьох факторів, включаючи вартість автомобіля, частоту його використання, водійський досвід та особисті фінансові можливості. Обов'язкове автострахування є необхідним мінімумом, який гарантує захист третіх осіб, тоді як добровільне страхування надає можливість забезпечити додатковий захист власного майна та здоров'я.

Таблиця 1

Аналіз переваг і недоліків обов'язкового і добровільного автострахування

	Переваги	Недоліки
Обов'язкове автострахування	1. Захист фінансових інтересів третіх осіб: ОСЦПВ забезпечує відшкодування збитків, завданих третім особам, що сприяє зниженню фінансових ризиків для водія.	1. Обмежене покриття: ОСЦПВ не включає власні збитки водія, що може стати проблемою у разі серйозної аварії.
	2. Зменшення фінансових ризиків для водія у разі виникнення відповідальності: Водій не несе особистих фінансових витрат на відшкодування шкоди, завданої третім особам.	2. Фіксовані ліміти відповідальності: Ліміти на покриття збитків можуть бути недостатніми у випадку серйозних аварій, що призводить до необхідності додаткових витрат з боку водія.
	3. Забезпечення дотримання законодавства: Наявність ОСЦПВ є обов'язковою вимогою в багатьох країнах, що сприяє підтримці правопорядку на дорогах.	
Добровільне автострахування	1. Розширене покриття: Добровільне страхування надає додатковий захист, включаючи покриття власних збитків, що робить його більш комплексним.	1. Додаткові витрати: Добровільне страхування передбачає додаткові витрати на страхові премії, що може бути значним фінансовим навантаженням для деяких водіїв.
	2. Можливість вибору умов та лімітів покриття: Власники автомобілів можуть обрати умови страхування відповідно до своїх потреб та фінансових можливостей.	2. Можливість відмови у виплаті страхового відшкодування: Страхові компанії можуть відмовити у виплаті відшкодування через певні умови договору, що вимагає ретельного ознайомлення з умовами страхування.
	3. Додатковий захист у разі непередбачених обставин: Добровільне страхування покриває широкий спектр ризиків, включаючи крадіжки, стихійні лиха та інші непередбачені обставини.	

Джерело: сформовано автором на основі даних [1]

Кілька порад щодо вибору автострахування:

1. Оцінка власних потреб: Перед вибором страхового полісу важливо оцінити свої потреби та ризики. Наприклад, власники нових або дорогих автомобілів можуть обрати каско для захисту від потенційних збитків.

2. Порівняння страхових компаній: Варто порівняти умови та ціни різних страхових компаній. Рейтинги та відгуки інших клієнтів можуть допомогти зробити правильний вибір.

3. Читання умов договору: Ретельне ознайомлення з умовами страхового договору допоможе уникнути неприємних сюрпризів у разі виникнення страхового випадку. Важливо звернути увагу на виключення та обмеження, які можуть вплинути на виплату страхового відшкодування.

4. Консультація зі страховим агентом: Консультація з професійним страховим агентом може допомогти краще зрозуміти всі аспекти страхування та обрати найбільш відповідний поліс. Агент може пояснити складні моменти договору, порекомендувати додаткові опції та допомогти з розрахунком вартості страхування.

Ринок автострахування постійно розвивається, реагуючи на нові технології, зміни в поведінці споживачів та зміни в законодавстві. Використання телематичних пристроїв для моніторингу поведінки водіїв стає все більш поширеним. Ці пристрої можуть збирати дані про стиль водіння, швидкість, гальмування та інші параметри, що дозволяє страховим компаніям більш точно оцінювати ризики та встановлювати індивідуальні тарифи.

Зростання популярності електромобілів та розвиток технологій автономного водіння створюють нові виклики та можливості для страхового ринку. Страхування електромобілів може включати спеціальні умови для батарей та інших електричних компонентів, а автономні автомобілі можуть вимагати нових підходів до оцінки ризиків. З ростом підключених автомобілів зростає ризик кіберзагроз. Страхові компанії можуть почати пропонувати поліси, що покривають збитки від кібернападів та несанкціонованого доступу до бортових систем автомобіля.

З розвитком великих даних та аналітики страхові компанії можуть пропонувати більш персоналізовані поліси, враховуючи індивідуальні особливості водіїв. Це може включати спеціальні тарифи для молодих водіїв, водіїв-пенсіонерів або водіїв з певними стилями водіння.

Майбутні тенденції у сфері автострахування відображають глибокі зміни, що відбуваються в галузі технологій, вимог ринку та ризиків, пов'язаних з автотранспортом. Ці зміни включають розвиток нових технологій, таких як автономні системи, розширення страхових послуг для відповідності новим вимогам ринку, використання даних та аналітики для індивідуальної оцінки ризику та розвиток нових моделей співробітництва та взаємодії між страховими компаніями та іншими гравцями на ринку. Також важливим є збільшення уваги до кібербезпеки автомобілів та розвиток нових форм співробітництва для мінімізації цих ризиків

Висновки. Автострахування є ключовим елементом забезпечення безпеки на дорогах та фінансового захисту водіїв. Обов'язкове страхування від цивільно-правової відповідальності перед третіми особами є ключовим елементом законодавства багатьох країн, що забезпечує захист прав потерпілих у випадку дорожньо-транспортних пригод. З іншого боку, добровільне страхування надає

власникам автомобілів можливість розширити покриття і захистити своє майно та здоров'я.

Обов'язкове автостраховання (ОСЦПВ) гарантує мінімальний рівень захисту для всіх учасників дорожнього руху, зменшуючи фінансові ризики для водія у разі виникнення відповідальності за шкоду, завдану третім особам. Добровільне автостраховання, зокрема каско та страхування від нещасних випадків, надає додатковий захист, включаючи покриття власних збитків та медичних витрат, що робить його важливим доповненням до обов'язкового покриття. Знання особливостей обох видів страхування допомагає водіям приймати обґрунтовані рішення щодо найкращого захисту свого автомобіля та фінансового добробуту. Обираючи автостраховання, варто враховувати свої потреби, оцінювати умови різних страхових компаній та консультуватися зі страховими агентами для отримання найбільш підходящого полісу. Ця стаття розкриває важливість обох видів страхування в контексті забезпечення безпеки на дорозі та фінансової стабільності.

Обов'язкове автостраховання гарантує базовий рівень захисту, в той час як добровільне страхування дозволяє власникам автомобілів адаптувати покриття до своїх потреб і уникнути фінансових ризиків у випадку нещасних випадків на дорозі.

Список використаних джерел:

1. Основи обов'язкового автостраховання в Україні. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/210659_strakhuvannya-tsvlno-vdpovdalnost-vlasnikv-nazemnogo-transportu-shcho-zmnitsya-z-1-lipnya-2022-roku (дата звернення : 01.10.2024.)
2. Переваги та особливості добровільного страхування каско. URL : <https://finance.ua/ua/insuranse/kasko> (дата звернення : 03.10.2024.)
3. Інформація про ОСЦПВ та добровільне автостраховання. URL : <https://arx.com.ua/ru/pressroom/statya/osago> (дата звернення : 02.10.2024.)
4. Огляд добровільних програм автостраховання. URL : <https://minfin.com.ua/insurance/articles/voluntary-car-insurance/> (дата звернення : 29.05.2024.)
5. Регулювання страхового ринку в Україні. URL : <https://www.nfp.gov.ua/> (дата звернення : 30.09.2024.)
6. Марценюк О.В., Руда О.Л., Гайдамащук Б.В.. Особливості розвитку майнового страхування в Україні: реалії та перспективи. *Агросвіт*. 2024. № 10. С. 122-130. DOI:10.32702/2306-6792.2024.10.122
7. Марценюк О.В., Руда О.Л.. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. №1 (67). С. 7-23. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-1

Ростислав КОЛОМІЄЦЬ*,
студент 4 курсу
Факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА МЕТОДИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ АНОТАЦІЯ

Анотація: У статті досліджено питання кредитних ризиків банківських установ і методи їх мінімізації. Кредитні ризики є одними з основних загроз для стабільної роботи банків, тому важливо розуміти їх причини та наслідки. Проведено аналіз факторів, що впливають на виникнення кредитних ризиків, зокрема макроекономічних умов, платоспроможності позичальників та внутрішніх управлінських процесів. Розглянуто сучасні підходи до мінімізації кредитних ризиків, такі як застосування скорингових моделей, моніторинг кредитного портфеля, створення резервів та диверсифікація.

Abstract: The article examines the issue of credit risks of banking institutions and methods of their minimization. Credit risks are one of the main threats to the stable operation of banks, so it is important to understand their causes and consequences. An analysis of factors influencing the emergence of credit risks, including macroeconomic conditions, borrowers' solvency, and internal management processes, was carried out. Modern approaches to minimizing credit risks are considered, such as the use of scoring models, monitoring of the credit portfolio, creation of reserves and diversification.

Вступ. У сучасному фінансовому світі банки відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності економіки, надаючи кредити підприємствам та фізичним особам. Проте з цим процесом пов'язані значні кредитні ризики, які можуть загрожувати не тільки окремим фінансовим установам, але й усій банківській системі. Кредитний ризик визначається як ймовірність того, що позичальник не зможе виконати свої фінансові зобов'язання, що призводить до втрат для кредитора. Це може бути спричинено різноманітними факторами, такими як зміни в економічній ситуації, падіння рівня доходів населення, або ж внутрішніми проблемами банків, такими як недостатня оцінка кредитоспроможності позичальників. Ефективне управління кредитними ризиками є необхідною умовою для забезпечення фінансової стійкості банківських установ. З огляду на постійні зміни в ринкових умовах, важливо впроваджувати сучасні методи ризик-менеджменту, які дозволять не лише виявляти потенційні ризики, але й своєчасно вжити заходів для їх мінімізації.

* Науковий керівник: PhD., ст. викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності
ВНАУ, Денис ТІТОВ

Серед найбільш вживаних методів можна виділити кредитний скоринг, диверсифікацію кредитного портфеля, створення резервів під можливі втрати та моніторинг кредитних ризиків. Дослідження, представлене в цій статті, має на меті провести детальний аналіз кредитних ризиків у банківських установах та вивчити ефективність існуючих методів їх мінімізації. Оцінка ризиків і визначення оптимальних стратегій управління ними дозволить не лише зменшити ймовірність фінансових втрат, але й підвищити загальну стабільність банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Управління кредитними ризиками є однією з основних складових фінансової стабільності банківських установ. Кредитний ризик виникає, коли позичальники не здатні виконати свої зобов'язання, що призводить до фінансових втрат для банків. В умовах нестабільності економіки, зокрема в Україні, де триває війна, та економічні показники змінюються, управління цими ризиками є критично важливим. Кредитні ризики в Україні зросли внаслідок ряду факторів, серед яких політична нестабільність, війна, інфляція, падіння валюти та загальна економічна рецесія. [2]

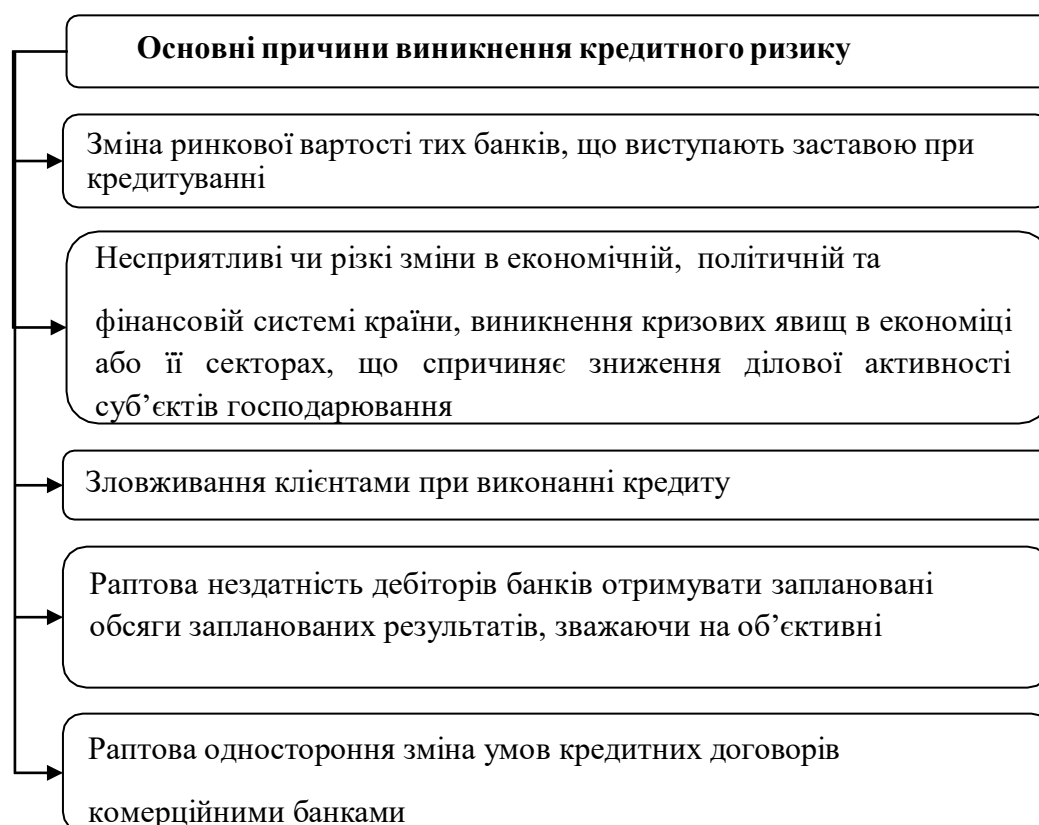

Рис. 1. Основні причини виникнення кредитного ризику

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Рисунок наочно демонструє ключові фактори, які можуть призвести до виникнення кредитного ризику для кредитора. Серед основних причин можна виділити:

Зміни макроекономічного середовища: Економічні кризи, політична нестабільність, зміни в законодавстві можуть негативно вплинути на

спроможність боржника виконувати свої зобов'язання.

Поведінка позичальника: Зловживання з боку клієнта, неспроможність дотримуватися умов кредитного договору, раптова нездатність сплачувати борги через зміну фінансового стану - все це збільшує ризик неповернення кредиту.

Зовнішні фактори: Раптова зміна умов кредитування банком, непередбачувані обставини, які впливають на бізнес-активність позичальника, також можуть призвести до проблем зі сплатою боргу.

Кредитний ризик є невід'ємною частиною будь-якої кредитної операції. Його виникнення може бути обумовлено різноманітними факторами, як об'єктивними (макроекономічні зміни), так і суб'єктивними (поведінка позичальника). Для мінімізації кредитного ризику банки та інші фінансові установи використовують різноманітні методи оцінки кредитоспроможності, моделі прогнозування та системи управління ризиками. [3]

Для зменшення кредитних ризиків банки повинні застосовувати багатогранний підхід, що включає використання статистичних моделей для оцінки ймовірності дефолту. Кредитні скорингові моделі, розроблені на основі даних про поведінку позичальників, дозволяють банкам здійснювати більш об'єктивну оцінку кредитоспроможності. Ці моделі враховують різноманітні фактори, такі як доходи, витрати, кредитну історію, рівень заборгованості та інші фінансові показники. Чим більше даних використовується для створення моделі, тим точнішою вона стає, що, в свою чергу, дозволяє зменшити ризики.

Крім того, диверсифікація кредитного портфеля є важливим елементом стратегії управління ризиками. Банки, які розподіляють свої активи між різними секторами економіки та типами позичальників, мають нижчий ризик, оскільки це дозволяє уникнути концентрації ризиків в окремих галузях. Наприклад, банк, який надає кредити як фізичним особам, так і бізнесу, має можливість компенсувати втрати в одній категорії кредитів за рахунок прибутків в іншій.

Створення резервів під можливі втрати є ще одним ключовим аспектом у боротьбі з кредитними ризиками. Банки повинні відкладати частину своїх доходів для покриття можливих збитків від проблемних кредитів. Це не тільки допомагає зменшити вплив кредитних ризиків, але й підвищує фінансову стабільність банківської системи в цілому. Регулятори, такі як Національний банк України, встановлюють вимоги до резервування, що сприяє підтриманню фінансової стійкості банків. [2]

Постійний моніторинг кредитного портфеля та оцінка ризиків на ранніх стадіях є критично важливими для своєчасного виявлення проблем. Застосування сучасних аналітичних технологій дозволяє банкам проводити регулярні перевірки та аналізувати зміни в поведінці позичальників. Це допомагає виявляти потенційні проблеми та своєчасно реагувати на них, що, в свою чергу, зменшує ризик виникнення серйозних фінансових втрат.

Використання новітніх технологій, таких як машинне навчання та штучний інтелект, відкриває нові можливості для управління кредитними ризиками. Банки можуть аналізувати великі обсяги даних та створювати більш точні моделі оцінки кредитоспроможності, що дозволяє знижувати ризики і збільшувати

ефективність кредитування. Такі технології можуть виявляти шаблони у поведінці позичальників, які не були б очевидні при традиційному аналізі.

Важливу роль у забезпеченні кредиту відіграють передбачені законодавством або договором види забезпечення, такі як порука, гарантія, неустойка (штраф, пеня) та застава. Види забезпечення кредиту (способи забезпечення виконання кредитних зобов'язань) є спеціальними засобами, які застосовуються за домовленістю сторін або відповідно до закону і не мають універсального характеру. Самостійно способи забезпечення зобов'язань не можуть існувати. У разі недійсності основного кредитного зобов'язання втрачає чинність і спосіб його забезпечення. [5]

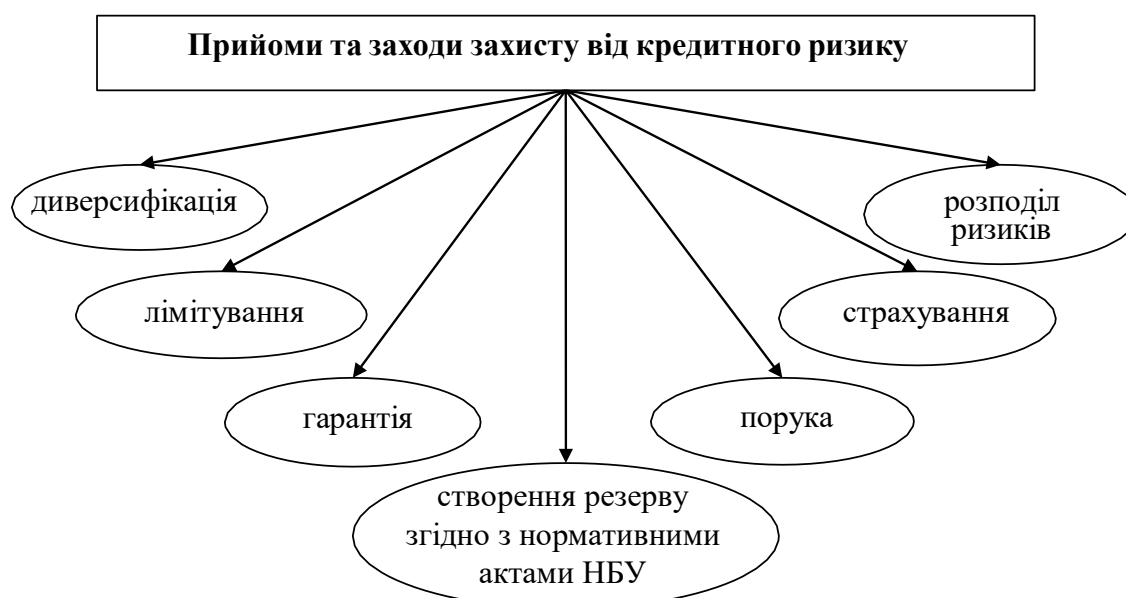

Рис. 2. Прийоми та заходи захисту від кредитного ризику

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Страховання є ефективною системою зниження кредитних ризиків, яка передбачає варіанти, такі як самострахування, що реалізується через створення та використання резервів для кредитних операцій, і страхування, за яким страхувальник сплачує премію, отримуючи гарантію виплати певної суми страховиком у разі настання події, визначеної договором, причому страховик несе певний рівень відповідальності.

Лімітування, як метод зниження кредитного ризику, активно використовується як на рівні окремого банку, так і в банківській системі загалом. Це полягає у встановленні максимально допустимих сум позичок, що дає можливість обмежити ризики.

Ефективним заходом захисту від кредитного ризику є аналіз кредитоспроможності позичальників. Він дозволяє оперативно реагувати на зміни в фінансовому стані клієнта і приймати рішення щодо видачі кредиту. Метою аналізу кредитоспроможності є оцінка фінансових результатів діяльності позичальника, на основі чого банк вирішує, чи надавати кредит, чи припиняти кредитні відносини. Кредитоспроможність позичальника – це його здатність

вчасно і в повному обсязі виконати свої боргові зобов'язання. Банки зобов'язані щоквартально оцінювати фінансовий стан позичальників. Ця процедура стимулює підприємства підвищувати ефективність своєї діяльності.

Основною проблемою у цій сфері залишається нестабільна інституційна взаємодія між фінансовими установами та операторами мобільного зв'язку, особливо в контексті ідентифікації абонентів через обов'язкову прив'язку більшості електронних банківських сервісів до мобільного телефону. Використання деякими банками альтернативних методів доступу до електронного банкінгу за допомогою генерації електронних ключів забезпечує додатковий рівень захисту, що робить ці банківські продукти більш конкурентоспроможними на ринку. Ефективне управління процесами та взаємодією включає аналіз процесу кредитування та застосування скорингових моделей, таких як Application, Fraud, Behavioural та Collection. Правильне використання цих інструментів на ранніх етапах взаємодії з клієнтами допомагає уникнути видачі кредитів ненадійним позичальникам. [1]

Висновок. Кредитні ризики становлять найбільшу загрозу для фінансової стійкості комерційних банків. Тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління та попередження кредитних ризиків повинно стати пріоритетним напрямком розвитку банківської системи України. Також необхідно продовжувати зусилля щодо зменшення кредитних ризиків як на рівні окремих банків, так і на законодавчому рівні. Зокрема, важливими є подальші дослідження з впровадження комплексних систем управління кредитними ризиками, які є критично важливими для ефективного функціонування комерційних банків.

Список використаних джерел:

1. Методи управління кредитним ризиком. Бібліотека Букліб. Студентська бібліотека. <https://buklib.net/books/32558/>
2. Кредитний ризик: оцінка та інструменти управління в обліку за міжнародними стандартами <https://devisu.ua/uk/stattia/kreditniy-rizik-ocinka-ta-instrumenti-upravlinnya-v-obliku-za-mizhnarodnimi-standartami->
3. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *Бізнес Інформ*. 2019. №7. С. 272–278. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-272-278>.
4. Національний банк України: сайт. 2020. URL: <https://bank.gov.ua>
5. Петрук О.М. Банківська справа: Навчальний посібник. За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. К.: Кондор, 2007. 466 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depository/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BDi%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%B8/%D0%91%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/01.pdf>

Ірина КУДИНА*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЛОГІСТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглядаються основні виклики, що постають перед логістичною галуззю в умовах військових конфліктів. На прикладі українського досвіду аналізується вплив війни на транспортну інфраструктуру, витрати на перевезення, безпеку вантажів та постачальні ланцюги. Окремо висвітлюються перспективи відновлення та модернізації логістичних систем у постконфліктний період, зокрема через диверсифікацію маршрутів, цифровізацію та інтеграцію з європейськими ринками. Стаття підкреслює важливість адаптації логістики для підтримки економічної стабільності під час і після війни.

Abstract. The article addresses the main challenges faced by the logistics industry during military conflicts. Using the Ukrainian experience as an example, it analyzes the impact of war on transportation infrastructure, transportation costs, cargo security, and supply chains. Additionally, it highlights the prospects for restoring and modernizing logistics systems in the post-conflict period, particularly through route diversification, digitalization, and integration with European markets. The article emphasizes the importance of adapting logistics to maintain economic stability during and after the war.

Вступ. Логістика завжди відігравала ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування економіки, постачання товарів та матеріальних ресурсів. Однак у контексті військових конфліктів, логістичні системи зазнають надзвичайно серйозних випробувань. Війна кардинально змінює структуру та вимоги до транспортних шляхів, постачальних мереж, а також ставить перед логістичними компаніями нові виклики, пов'язані з безпекою, оперативністю та ефективністю постачань. Український досвід війни, що триває з 2014 року і загострився у 2022 році, є яскравим прикладом того, як змінюються логістичні системи під впливом воєнних дій.

Виклад основного матеріалу. Війна суттєво впливає на структуру витрат у логістиці. Найбільш помітне підвищення стосується витрат на транспортування, страхування вантажів, охорону та забезпечення безпеки. У разі зруйнованої або заблокованої інфраструктури компаніям доводиться шукати альтернативні, часто значно дорожчі маршрути для доставки товарів. Крім того, війна призводить до дефіциту пального, підвищення цін на енергоресурси та

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

збільшення вартості обслуговування транспорту.

Сьогодні умови змушують вітчизняні підприємства швидко вирішувати проблеми управління логістичними процесами, оскільки є пов'язаними з невизначеністю зовнішнього оточення, ризиками та загрозами, які воно створює. Управління логістичними процесами виступає комплексною системою, що має володіти економічним, функціональним, соціальним аспектами. Логістичні процеси є тісно пов'язаними із функціонуванням підприємства, Ефективне управління логістичними процесами відкриватиме значні можливості для раціоналізуванню витрат у різних ланках ланцюга. А для вітчизняного бізнесу за умов, що склалися через війну, є лишень два шляхи – оптимізувати логістичні процеси, адаптовуючись до умов чи просто визнати неможливість цього. Зрозуміло, що другий варіант це вже останній крок. Тому оптимізування логістичних процесів сьогодні є єдиним шляхом для продовження виробничо-господарської діяльності (рис. 1) [1].

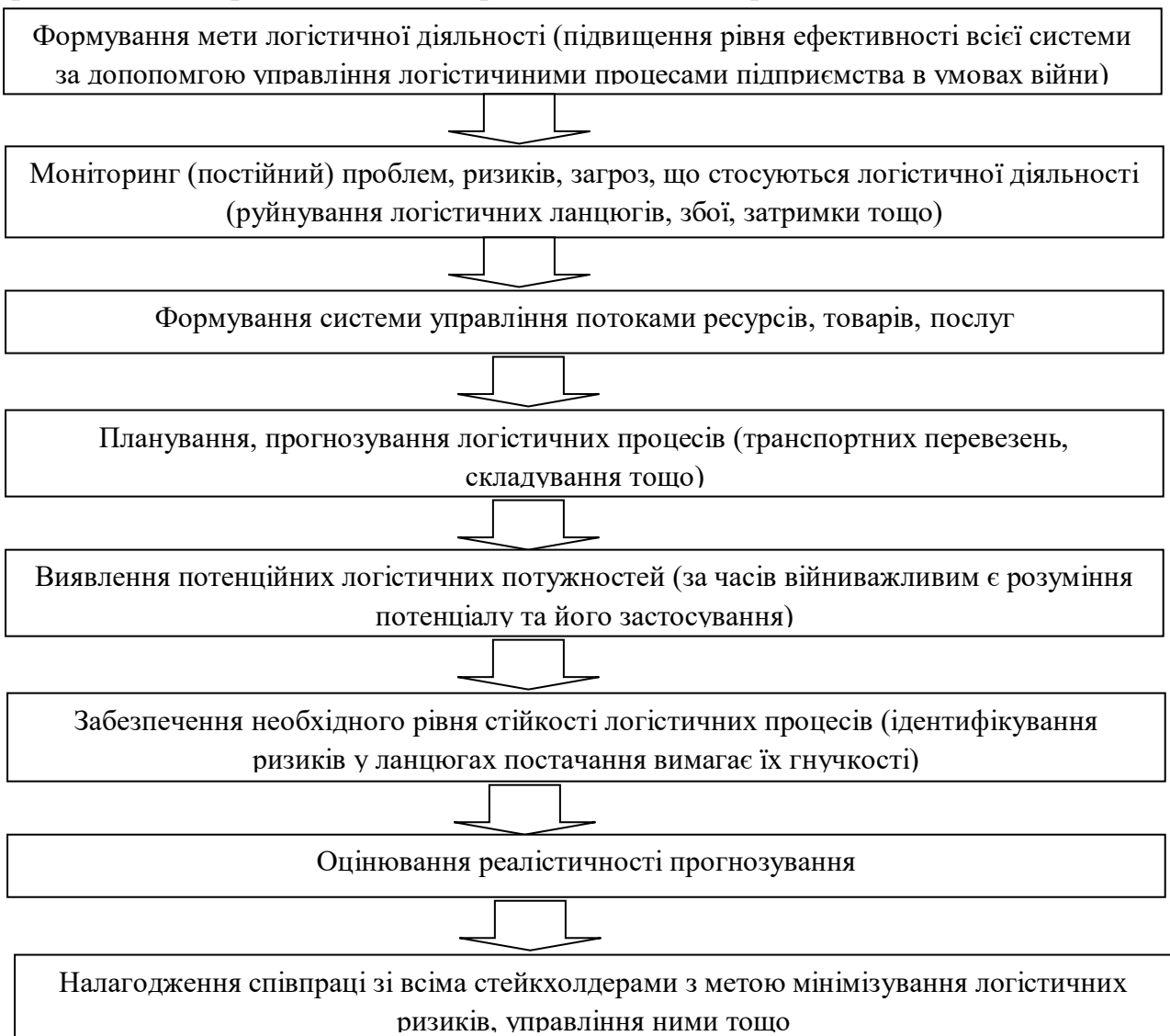

Рис. 1. Схема оптимізування логістичних процесів за умов війни

Джерело: сформовано автором на основі [1]

За сучасних умов, високий ступінь ураження вітчизняної системи

ланцюгів постачань, через окупаційну війну росії є передусім пов'язаним із відсутністю диверсифікованості ланцюгів поставок. Причиною цього стала політика максимального скорочення витрат на логістиці, що підвищила рівень ризиковості їх розривання на різних етапах. Доцільним напрямком вирішення проблеми є застосування послідовності оптимізування логістичних ланцюгів за умов неви-значеності (війни, кризи тощо). Зокрема ключовими напрямками удосконалення логістики вітчизняного бізнесу у період війни та після її закінчення мають стати наступні: відмова (повна/часткова) від накопичення, зберігання товарів у значних обсягах; високий рівень динамічності складських умов; ускладнення логістичних операцій, подовження логістич-них ланцюгів, їх диверсифікування/багатова-ріантність; чітке орієнтування на споживача, прогнозування попиту та відповідно планування продажів, логістичних операцій тощо [2].

Таблиця 1

Основні проблеми логістики під час війни

№	Проблема	Опис	Вплив на бізнес	Можливі рішення
1	2	3	4	5
1	Руйнування транспортної інфраструктури	Масштабне знищення доріг, мостів, залізниць, аеропортів у зонах активних бойових дій	Значне ускладнення перевезення товарів, зростання вартості доставки	Відновлення за державної підтримки, мобілізація ресурсів на ключові транспортні коридори, розвиток нових маршрутів
2	Блокада портів і обмежений доступ до моря	Закриття або часткова блокада морських портів через військові дії, ускладнений вихід до Чорного моря	Обмеження експорту та імпорту, затримки поставок, зниження обсягів торгівлі	Пошук альтернативних маршрутів через залізничні, сухопутні та авіаперевезення
3	Дефіцит пального та зростання його вартості	Порушення ланцюгів постачання пального через руйнування нафтопереробних заводів і сховищ	Збільшення витрат на транспортування, залежність від зовнішніх поставок	Диверсифікація джерел постачання, використання альтернативних енергоресурсів, посилена координація поставок
4	Втрата фахівців та дефіцит робочої сили	Відтік робочої сили через мобілізацію, еміграцію або загибель працівників у зонах бойових дій	Скорочення логістичних операцій, падіння продуктивності, збільшення часу доставки	Підготовка нових фахівців, залучення кадрів із закордонних компаній або з невоюючих регіонів України

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
5	Загроза безпеці вантажів	Високий ризик атак на логістичні конвої, транспортування зброї або гуманітарної допомоги	Втрата вантажів, підвищення страхових премій, зростання витрат на охорону	Посилення захисту вантажів, страхування воєнних ризиків, залучення міжнародних організацій до забезпечення безпеки
6	Порушення міжнародних логістичних ланцюгів	Зниження рівня координації між міжнародними постачальниками, блокування ключових торгових маршрутів	Втрата доступу до важливих ресурсів і ринків, зриви в постачанні товарів	Перенаправлення ланцюгів через сусідні країни, розвиток мультимодальних перевезень
7	Фінансові труднощі логістичних компаній	Падіння доходів компаній через скорочення обсягів логістичних операцій і високі операційні витрати	Фінансова нестабільність, банкрутство малих і середніх логістичних підприємств	Державні субсидії, залучення приватних інвесторів, тимчасові податкові пільги для логістичних компаній
8	Залежність від зовнішньої допомоги	Надмірна залежність від міжнародної гуманітарної допомоги та фінансування зовнішніх партнерів	Уповільнення самостійного відновлення логістичних можливостей країни	Поступовий перехід на самостійне відновлення, диверсифікація джерел постачання ресурсів

Джерело: побудовано автором

Ці проблеми безпосередньо впливають на швидкість та ефективність перевезень, що в свою чергу знижує економічну продуктивність і збільшує витрати. Нижче наведена таблиця, яка висвітлює основні логістичні проблеми, з якими стикається Україна під час війни, їхній вплив на бізнес та можливі шляхи вирішення.

Як показано в таблиці 1, війна впливає на всі аспекти логістичних операцій: від доступу до транспортних маршрутів до фінансової стабільності компаній. Особливо критичним є руйнування транспортної інфраструктури, що значно ускладнює доставку товарів та ресурсів. Проблеми з паливом і робочою силою також суттєво поглиблюють кризу. Разом з тим, існують можливі шляхи вирішення цих проблем, серед яких відновлення інфраструктури за підтримки держави та міжнародних партнерів, диверсифікація маршрутів і джерел постачання, а також страхування воєнних ризиків. Успішне вирішення цих завдань є критичним для стабільності логістичної системи та забезпечення функціонування економіки під час війни.

Логістика відіграє важливу роль в економіці України. Під час війни логістична галузь країни зіткнулася з серйозними проблемами, але вона продовжує надавати життєво важливі послуги. Після закінчення війни логістична галузь України потребуватиме відновлення, але вона має хороші перспективи розвитку

Логістична галузь відіграє ключову роль у відновленні економіки після війни. Відновлення транспортної інфраструктури та логістичних систем може стати одним із драйверів економічного зростання. Ефективні логістичні системи сприяють розвитку інших секторів економіки, зокрема промисловості, сільського господарства та міжнародної торгівлі. Для України після війни розвиток логістики буде критично важливим для відновлення експорту, особливо сільськогосподарської продукції, металургії та інших галузей.

Після війни логістична галузь України розвиватиметься в таких напрямках:

- Розвиток міжнародних перевезень. Україна прагнучиме відновити зв'язки із зарубіжними партнерами та залучити нові інвестиції в логістичну галузь.
- Розвиток логістичної інфраструктури. Україні необхідно буде відновити пошкоджену логістичну інфраструктуру та побудувати нові об'єкти.
- Цифровізація логістики. Україна прагнучиме впровадити цифрові технології в логістичну галузь, щоб підвищити її ефективність і знизити витрати [3].

Завдяки інвестиціям у логістику можна значно підвищити конкурентоспроможність українських компаній на міжнародних ринках. Інтеграція з європейськими логістичними мережами та впровадження сучасних технологій дозволять не лише відновити, а й модернізувати логістичну систему, що забезпечить довгостроковий економічний розвиток країни.

Під час війни логістичні системи зазнають серйозних викликів, які впливають не лише на функціонування окремих секторів економіки, але й на загальний стан ринку. Основні проблеми, з якими стикаються логістичні оператори, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, нестачею пального, дефіцитом робочої сили та порушенням міжнародних ланцюгів постачання.

Висновок. Логістика під час війни стає однією з ключових ланок у забезпеченні стійкості економіки та життєздатності країни. Військові дії призводять до дестабілізації всієї логістичної інфраструктури: порушуються транспортні маршрути, руйнуються стратегічні об'єкти, виникають дефіцити робочої сили та ресурсів. В умовах війни логістика стає не лише засобом переміщення товарів, але й критичним елементом у підтриманні економічної стабільності, обороноздатності держави та забезпеченні гуманітарних потреб населення.

Перспективи розвитку логістики під час і після війни також тісно пов'язані з адаптацією до нових реалій. Ключовими аспектами в цьому контексті є пошук альтернативних транспортних маршрутів, відновлення та модернізація інфраструктури, розвиток логістичних хабів у безпечних регіонах, а також активне залучення міжнародної допомоги та інвестицій. Важливу роль відіграють міжнародні партнери, які надають фінансову та технічну підтримку для подолання логістичних бар'єрів. Євроінтеграційні прагнення України та посилення економічної співпраці з країнами ЄС також можуть стати потужним драйвером розвитку логістичної галузі.

Список використаних джерел:

1. Кузяк В. Управління логістичними процесами в Україні: проблеми та шляхи розв'язання в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-13>.
2. Завербний А., Дзуліт З., Вуек Х. Особливості формування логістичних ланцюгів в умовах війни та у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-54>.
3. Логістика під час війни в Україні. Grand Logistics Company. URL: <https://glc.in.ua/uk/logistika-vo-vremya-voyny-v-ukraine/>

Вікторія ЛАБЗЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу проблем фінансування освіти та охорони здоров'я в Україні. Розглядаються основні труднощі, з якими стикаються ці дві ключові сфери соціальної політики, зокрема недостатнє бюджетне фінансування, нерівномірний розподіл коштів, неефективне використання ресурсів, а також вплив зовнішніх економічних і політичних чинників. Висвітлено питання фінансової нестабільності, яка перешкоджає сталому розвитку освітніх і медичних установ, а також запропоновано можливі шляхи реформування системи фінансування для підвищення її ефективності. Особлива увага приділяється необхідності залучення додаткових джерел фінансування та міжнародної підтримки для забезпечення належного рівня освіти та охорони здоров'я в Україні.*

***Annotation.** The article analyzes the problems of financing education and healthcare in Ukraine. The main difficulties faced by these two key areas of social policy are discussed, including insufficient budget funding, uneven distribution of funds, inefficient use of resources, and the impact of external economic and political factors. The author highlights the issue of financial instability that hinders the sustainable development of educational and medical institutions, and suggests possible ways to reform the financing system to improve its efficiency. Particular attention is paid to the need to attract additional sources of funding and international support to ensure an adequate level of education and healthcare in Ukraine.*

Вступ. Фінансування освіти та охорони здоров'я є одними з головних викликів для сучасної України. Незважаючи на економічний розвиток у попередні роки, ці ключові галузі постійно стикаються з браком фінансових ресурсів. Освіта є основою формування людського капіталу та економічного зростання, тоді як охорона здоров'я гарантує соціальне благополуччя і довголіття населення. Проте обмежене фінансування, нерівномірний розподіл ресурсів і зовнішні чинники, наприклад війна, ускладнюють ефективне функціонування цих сфер.

Вища освіта продовжує відігравати важливу соціально-економічну та політичну роль у розвитку держави. Її значення в національних пріоритетах

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

відображає рівень соціально-економічного розвитку країни. Лише сучасна і якісна вища освіта дає державі можливість зайняти гідне місце на міжнародній арені.

Охорона здоров'я в Україні перебуває в процесі тривалого реформування, яке розпочалося з медичної реформи 2017 року. Ця реформа мала на меті створити прозору і справедливу систему фінансування медичних послуг. Держава фінансує більшість медичних закладів через бюджет, а також підтримує програми громадського здоров'я, вакцинації та боротьби з епідеміями.

Незважаючи на зростання видатків на охорону здоров'я, фінансування все ще недостатнє порівняно з розвиненими країнами, Україна продовжує працювати над вдосконаленням системи охорони здоров'я та забезпеченням доступу до якісних медичних послуг для всіх громадян, однак ці реформи потребують подальших зусиль та фінансової підтримки.

Виклад основного матеріалу. Серед різноманітних сфер соціального забезпечення, які надають суспільно важливі послуги і впливають на якість життя людини, освіта має найбільший потенціал для розвитку. В розвинутих країнах державна політика в галузі освіти передбачає доступність початкової та загальної освіти для всіх громадян, що забезпечується фінансуванням з державного бюджету. Водночас держава повинна створювати умови для доступу громадян до професійної та вищої освіти, які відкривають можливості для отримання необхідних знань і навичок. Ці знання дозволяють людині стати активним учасником економічних процесів, підвищуючи свій добробут і забезпечуючи власний економічний розвиток [1].

Інвестування в освіту має позитивний вплив не тільки на індивідуальному рівні, але й для суспільства загалом, стимулюючи економічне зростання. Унікальність цих інвестицій полягає в тому, що об'єкт інвестицій – людина – активно залучається до процесу і отримує найбільший зиск у вигляді кращих перспектив на ринку праці, можливостей кар'єрного зростання та підвищення особистого добробуту. Таким чином, інвестиції в освіту мають кумулятивний ефект: держава отримує економічне зростання і зменшення соціальних проблем, а індивід – нові можливості для самореалізації та збільшення доходів.

В Україні, незважаючи на існування правової бази для розвитку приватного освітнього сектору, найбільший розвиток приватна освіта отримала у сфері професійної та вищої освіти. У дошкільній та загальній середній освіті приватні заклади не відіграють суттєвої ролі, що пов'язано з багаторічними традиціями, за якими освітня система фінансувалася з державного бюджету. Також українське суспільство, згідно з усталеними очікуваннями, розглядає освіту як сферу відповідальності держави.

Якщо поглянути на фінансування освіти в Україні, то до початку війни видатки на освіту з державного та місцевих бюджетів стабільно зростали, досягнувши у 2021 році рекордної суми в 312,9 млрд грн. Проте повномасштабна війна змінила пріоритети держави, і значна частина освітніх коштів була перенаправлена на потреби оборони. У 2022 році фінансування освіти скоротилось на 22,2 млрд грн. Попри це, у 2023 році почалося поступове

відновлення освітніх витрат, хоча вони поки що не повернулися до довоєнних показників.

Близько половини загального обсягу бюджетного фінансування освіти в Україні спрямовується на забезпечення загальної середньої освіти.

Таблиця 1

Видатки Зведеного бюджету України на освіту у 2019-2023 рр., млрд грн

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Видатки на освіту, в тому числі	238,76	252,28	312,91	290,76	308,64
Шкільна освіта	36,04	37,56	48,60	40,71	45,28
Загальна середня освіта	115,28	122,44	149,99	145,30	150,26
Професійно-технічна освіта	10,82	11,52	14,18	15,50	16,22
Вища освіта	51,36	53,40	64,84	60,74	61,44
Позашкільна освіта	10,46	11,34	14,07	12,95	13,60
Інші напрями освіти	14,80	16,02	21,23	15,56	21,84

Джерело: Сформовано на основі [4].

За період з 2019 до 2023 років видатки на цей сегмент зросли в 1,3 рази і досягли 150,3 млрд грн. Відповідно до міжбюджетної моделі, яка діє в Україні, фінансування оплати праці педагогічного персоналу загальноосвітніх закладів здійснюється за рахунок освітньої субвенції з державного бюджету, тоді як витрати на утримання та забезпечення діяльності закладів покриваються з місцевих бюджетів. Фінансування початкової освіти повністю забезпечується з місцевих бюджетів, і в 2023 році ці видатки склали близько 45,3 млрд грн.

Третина всіх освітніх видатків державного і місцевих бюджетів спрямовується на забезпечення професійної та вищої освіти. У 2023 році на ці напрямки було виділено 77,6 млрд грн, з яких на вищу освіту – 61,4 млрд грн. В останні роки, враховуючи зростаючу потребу в робітничих професіях, фінансування професійної освіти збільшилося на 1,5 рази з 2019 по 2023 рік. Однак багаторічне недостатнє фінансування цього сегменту освіти призвело до значного відставання у його розвитку. Навіть із зростанням видатків, професійна освіта не може забезпечити достатній рівень послуг, що відповідав би вимогам економіки. Основні проблеми полягають у дефіциті кадрів та застарілому обладнанні, що негативно впливає на якість підготовки спеціалістів.

Попри значне зростання фінансування освіти, її ефективність має суперечливі результати. З одного боку, більшість населення вважає, що нестача коштів на здобуття освіти є ознакою депривації та бідності, хоча лише 5-6% громадян оцінюють себе як бідних за цією ознакою. З іншого боку, багато українців скептично ставляться до зв'язку між рівнем освіти та можливістю працевлаштування. Нерідко навіть здобуття високого рівня освіти не гарантує підвищення доходів або кращих кар'єрних перспектив через деформації на ринку праці [4].

Загалом, молодь, особливо підлітки, схильні до песимістичних оцінок своїх можливостей здобути професійну освіту. Це значною мірою зумовлено завищеними очікуваннями та юнацьким максималізмом. Водночас старші вікові

групи більш оптимістично оцінюють доступність професійної освіти. Проте актуальними залишаються питання якості освітніх послуг, а також зростання витрат на додаткові заняття, навчальні матеріали та інші супутні потреби.

Хоча у розвинутих країнах національні системи фінансування охорони здоров'я формувалися впродовж тривалого часу, мають усталені традиції і стали частиною певної єдиної системи життєзабезпечення населення, необхідність збільшення видатків на охорону здоров'я на тлі макроекономічних, демографічних, фінансових чинників, що обмежують можливості такого збільшення, обумовлює пошуки шляхів реформування існуючих систем фінансування охорони здоров'я. Наразі не має єдиної однозначної схеми фінансування охорони здоров'я, та на думку ВООЗ, її принципи повинні узгоджуватись з основними цілями функціонування системи охорони здоров'я. Такими, зокрема, є: поліпшення стану здоров'я населення, підвищення рівня оперативності реагування системи на потреби та очікування населення; підвищення рівня «справедливості» фінансових внесків у діяльність охорони здоров'я з боку населення та підвищення загальної ефективності системи, тобто забезпечення максимального досягнення цілей з врахуванням наявних ресурсів [5].

Відповідно до таких цілей основними завданнями політики фінансування охорони здоров'я є: захист від фінансових ризиків, обумовлених погіршенням стану здоров'я та хворобою; забезпечення солідарності щодо фінансування системи охорони здоров'я та справедливості у доступності її послуг; підвищення рівня прозорості і підзвітності системи фінансування; підвищення ефективності керівництва системою фінансування охорони здоров'я. Уряди країн мають різні бюджетні можливості щодо фінансування охорони здоров'я, тому системи фінансування охорони здоров'я повинні оцінюватися тією мірою, якою вони забезпечують виконання основних завдань політики, виходячи з наявних ресурсів і забезпечуючи при цьому збереження фінансової рівноваги.

В проекті держбюджету на 2024 рік урядом було закладено збільшення видатків на охорону здоров'я на 24,4 млрд грн та склали майже 202 млрд. грн зумовлюючи це тим що зараз через російське вторгнення важкий для України час і тому система охорони здоров'я повинна, враховувати потреби ветеранів, створювати можливості універсального доступу до якісної та безоплатної медичної допомоги для всіх українців [3].

В Україні триває процес реформування системи охорони здоров'я. Починаючи з 2018 року, впроваджено програму державних гарантій медичного обслуговування населення, яка спочатку охопила первинну медичну допомогу, а з квітня 2020 року – всі види медичних послуг. Відбулися значні зміни, зокрема реорганізація медичних закладів у комунальні некомерційні підприємства, впровадження електронної системи охорони здоров'я (eHealth), а також завершення кампанії з вибору пацієнтом лікаря та підписання декларацій.

Також з 2017 року впроваджується Програма реімбурсації лікарських засобів «Доступні ліки». Метою програми є підвищення доступності ефективних та безпечних ліків, запобігання неправильному самолікуванню та стимулювання

населення звертатися до лікарів. З 1 квітня 2019 року адміністрування цієї програми перейшло до НСЗУ, і вона стала частиною Програми медичних гарантій. Пацієнти із серцево-судинними захворюваннями, діабетом II типу чи бронхіальною астмою можуть отримувати ліки безкоштовно або з мінімальною доплатою. Паперові рецепти були замінені на електронні, що зробило процес доступу до лікування зрозумілішим та зручнішим для пацієнтів. [2].

Висновки. У підсумку, проблеми фінансування освіти та охорони здоров'я в Україні залишаються серйозним викликом для держави. Незважаючи на прогрес у впровадженні реформ та збільшення бюджетних витрат у цих сферах, багато структурних проблем досі не вирішено. Освіта та охорона здоров'я відіграють ключову роль у розвитку людського капіталу та соціального благополуччя, проте обмежене фінансування, нерівномірний розподіл коштів і недостатня модернізація продовжують впливати на їх ефективність.

Для забезпечення стійкого розвитку цих сфер необхідно зосередитися на покращенні управління ресурсами, підвищенні прозорості використання коштів та залученні додаткових джерел фінансування, включно з приватними інвестиціями. Лише за умов комплексного підходу до вирішення цих питань можна очікувати на поліпшення доступності та якості освітніх і медичних послуг для всіх громадян України.

Загалом, Україна продовжує працювати над створенням стабільної та доступної системи охорони здоров'я, яка гарантуватиме якісні медичні послуги всім громадянам, але реформи потребують подальших зусиль і фінансової підтримки.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Коваль С. Л. Проблеми бюджетного фінансування та Перспективи застосування інструментів фандрайзингу у системі вищої освіти України. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 42-46. URL : [Http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf](http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf)
2. Національна служба здоров'я України: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://ukc.gov.ua/a-statystyka-a/informatsiya-shhodo-zvernen/informatsiya-pro-zvernennya-10-18/>
3. Офіційний сайт Верховної ради України URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-proekti-derzhbiudzhetu-na-2024-rik-uriad-zaklav-zbilshennia-vydatkiv-na-okhoronu-zdorovia-na-244-mlrd-hrn-viktor-liashko>
4. Показники виконання зведеного бюджету України у 2019-2023 рр. (економічна класифікація). Веб-портал відкритих даних URL: <https://openbudget.gov.ua/nationalbudget/expenses?class=economic&view=table>
5. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг (за Даними вибіркового опитування домогосподарств). Веб-ресурс державної Служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>

Ірина МОВЧАН*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглядається вплив воєнного стану на аграрний сектор України, який зіштовхується з численними викликами, що загрожують його стабільній роботі та розвитку. Метою статті є оцінка поточного стану фінансового забезпечення аграрного сектору України, виявлення ключових проблем і перешкод, а також розробка рекомендацій щодо ефективних механізмів фінансової підтримки в умовах кризи. У статті аналізуються такі питання, як вплив воєнних дій на аграрну економіку, зміни у механізмах фінансування, роль міжнародної допомоги та нових фінансових інструментів. Автори акцентують увагу на важливості інноваційних технологій, державних і міжнародних програм підтримки для забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору України.

Abstract. The article examines the impact of martial law on the agricultural sector of Ukraine, which faces numerous challenges that threaten its stable operation and development. The purpose of the article is to assess the current state of financial support of the agricultural sector of Ukraine, to identify key problems and obstacles, as well as to develop recommendations for effective financial support mechanisms in crisis conditions. The article analyzes such issues as the impact of military operations on the agrarian economy, changes in financing mechanisms, the role of international aid and new financial instruments. The authors emphasize the importance of innovative technologies, state and international support programs to ensure the stable development of the agricultural sector of Ukraine.

Вступ. Протягом усього періоду ринкових трансформацій однією з найгостріших та найскладніших проблем залишається фінансове забезпечення поточної діяльності та перспективного розвитку сільськогосподарських підприємств. Це спричиняє постійну нестабільність та значну варіативність результатів їхньої роботи, при цьому тенденція поки не демонструє чіткої позитивної динаміки. Фінансове забезпечення розвитку відтворювальних процесів сільськогосподарських підприємств є комплексним процесом, який включає залучення, накопичення та використання фінансових ресурсів для вирішення низки завдань в умовах воєнної економіки. Проблеми формування та

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

застосування фінансових інструментів розвитку підприємств аграрного сектору досліджувалися у роботах таких науковців, як О. Гудзь, М. Дем'яненко, І. Кириленко, М. Малик, Ю. Лупенко, Б. Пасхавер, О. Непочатенко, П. Саблук та інших.

Виклад основного матеріалу. Для економіки України аграрний сектор є одним із пріоритетних та стратегічних напрямів розвитку через нарощення експортного потенціалу держави, тому питання подальшого сталого його розвитку є надзвичайно актуальними в контексті наявних проблем та викликів сьогодення, що негативно позначаються на діяльності підприємств галузі сільського господарства.

Діяльність сільськогосподарських підприємств має свої особливості, фінансове забезпечення їх розвитку також матиме певні відмінності, порівняно із підприємствами, які функціонують у інших сферах. Обмеженість підприємств сільського господарства у фінансовому забезпеченні спричиняє порушення їх фінансової безпеки, особливо це проявляється у використанні застарілої матеріально-технічної бази, застосування якої знижує якість продукції та підвищує її матеріаломісткість [1]. На рис. 1 систематизовано основні чинники впливу на фінансову діяльність підприємств сільськогосподарської діяльності.

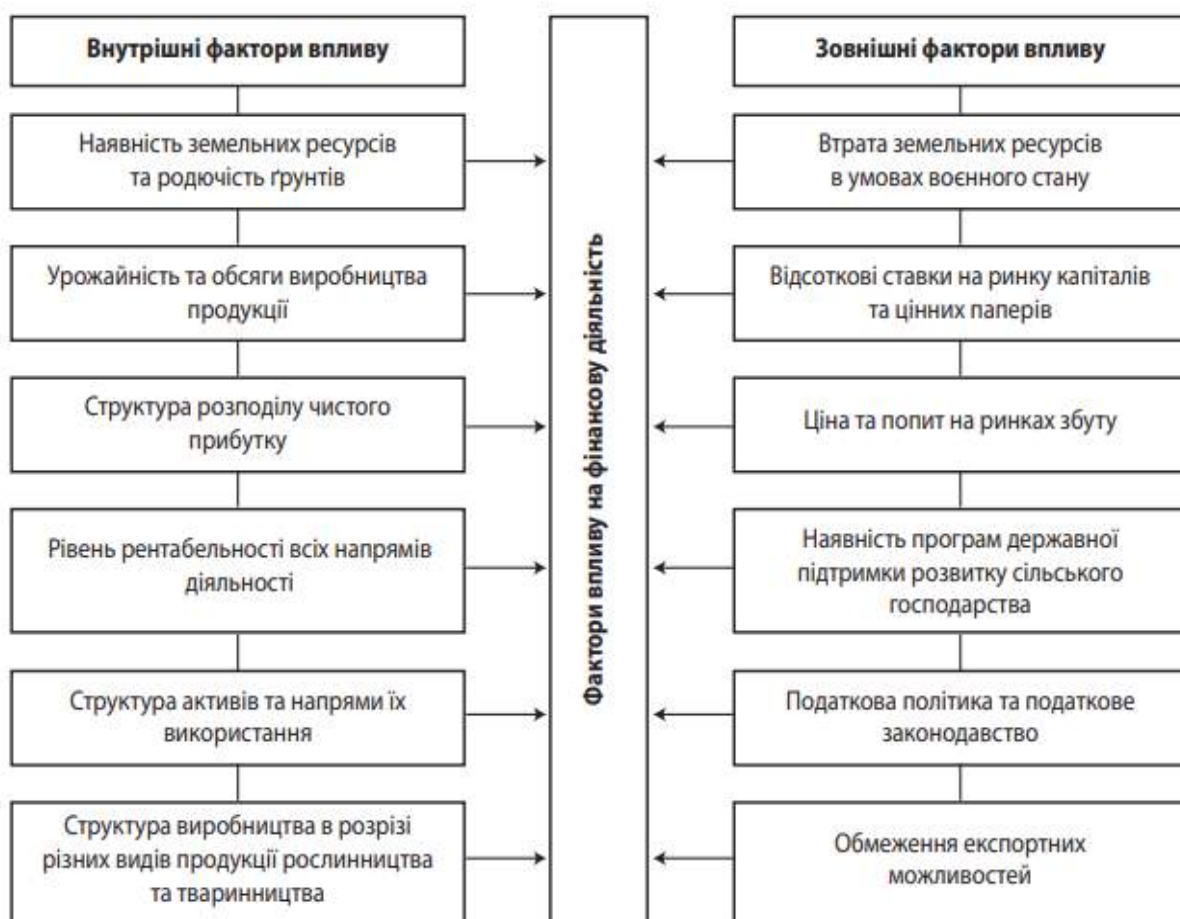

Рис. 1 Фактори впливу на фінансову діяльність сільськогосподарських підприємств.

Джерело: сформовано на основі [1]

Основними джерелами фінансового забезпечення, які застосовують сільськогосподарські підприємства у своїй діяльності, можна виділити:

1. Самофінансування — спрямування частини чистого прибутку підприємства на його розвиток;

2. Кредитування — отримання позик від фінансових установ для покриття поточних витрат та реалізації інвестиційних проектів, зазвичай під заставу активів підприємства;

3. Лізинг та факторинг — ці інструменти дають змогу аграріям придбати нову сільськогосподарську техніку;

4. Страхування — зниження ризику збитків через страхування майна чи результатів діяльності;

5. Форвардні контракти — угоди, що дозволяють купувати або продавати активи, включаючи вироблену продукцію, за задалегідь визначеними умовами щодо ціни та строків [2].

Питання сталого розвитку галузі аграрного сектору є дуже актуальними в контексті існуючих проблем і викликів, які негативно впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств. Економіка воєнного часу дуже відрізняється від економіки мирного часу. З цього приводу розпочато обговорення, консультації з провідними експертами та прийняття рішень щодо нових умов.

Станом на березень 2024 року, прямі збитки нанесені інфраструктурі України в ході війни, оцінюють майже 64 млрд. дол. Загальні втрати економіки в понад 600 млрд. дол. Суттєвих збитків зазнав український аграрний сектор, понад 80 млрд. дол. прямих збитків та втрат внаслідок повномасштабного вторгнення РФ.

Найбільшою категорією збитків, що підлягає обрахунку, є пошкоджена та знищена сільськогосподарська техніка, близько 181 тисячі одиниць. Не можливо поки що підрахувати втрати від забруднення земель мінами та залишками боєприпасів, термін розмінування визначається до 50 років. Значна частина посівних площ знаходиться під тимчасовою окупацією та в зоні проведення активних бойових дій.

Найбільші втрати отримали аграрії через недоотриманий дохід та збільшення витрат виробництва, що становлять понад 70 млрд. дол. Загальні втрати через зниження виробництва в рослинництві оцінюють в 35,5 млрд. дол., по виробництву тваринницької продукції - 5,7 млрд. дол. Втрати, що сталися внаслідок зниження внутрішніх цін, через неможливість вивести продукцію на експорт, оцінюються в 24,2 млрд. дол., а втрати через підвищення витрат виробництва - 4,5 млрд. дол. [3]

Враховуючи масштаби збитків та втрат, яких зазнали сільськогосподарські виробники в Україні, загальні потреби коштів та інвестицій для відновлення і модернізації інфраструктури галузі на наступні 10 років, на даний момент, становлять близько 60 млрд. дол. [4]

Проаналізуємо стан фінансового забезпечення аграрного сектору від

початку проведення бойових дій на території України за період 2014-2022 рр. Результати наведемо в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники аграрного сектору економіки з 2014 по 2022 рр.

Рік	Експорт, млрд. дол.	Випуск, млрд. дол.	Основні засоби, млрд. дол.	Інвестиції, млрд. дол.	Рентабельність, %	Ціна долара, грн
2014	13,6	32	7,4	1,4	20,6	11,9
2015	12,1	25,6	4,9	1,2	41,7	21,84
2016	12,8	26,6	5,7	2	32,4	25,55
2017	14,9	27,3	6,9	2,3	22,4	26,6
2018	15,6	32	8,5	2,4	18,3	27,21
2019	18,9	33,5	11,2	2,3	19,2	25,85
2020	18,8	33,9	11,5	1,9	18,6	29,96
2021	27,9	51,4	12,6	0,9	40,3	27,2
2022	27,7	29,3	-	0,2	20,7	36,6

Джерело: сформоване авторами на основі[5-7]

Обсяг експорту поступово зростає із 2014 року (13,6 млрд. дол) і досяг максимуму в 2021 році (27,9 млрд. дол). У 2022 році він незначно зменшився до 27,7 млрд. доларів, що, ймовірно, пов'язано з воєнними діями, які вплинули на можливості експорту.

Показник валового випуску демонструє варіативність протягом років. Пік припадає на 2021 рік (51,4 млрд. дол), а в 2022 році спостерігається різке зниження до 29,3 млрд. дол., що свідчить про значний вплив воєнного стану на обсяги виробництва.

Основні засоби стабільно зростали з 2014 року (7,4 млрд. дол.) до 2021 року (12,6 млрд. дол). У 2022 році показник не наведений, проте спостерігається поступове накопичення основних засобів протягом попередніх років.

Інвестиції в капітал коливалися протягом аналізованого періоду. Максимальні інвестиції спостерігалися у 2019 році (2,3 млрд. дол.). В 2022 році вони знизилися до 200 млн. дол., що є найнижчим показником за весь період, ймовірно, через високу невизначеність і ризики, пов'язані з війною.

Рентабельність аграрного сектору коливалася протягом періоду, досягнувши піку в 2020 році (40,3%). У 2022 році показник рентабельності різко знизився до 20%, що може бути результатом збільшення витрат та обмежених можливостей ведення бізнесу у воєнних умовах.

Курс долара демонструє поступове зростання з 2014 року (11,9 грн за долар) до 2022 року (36,6 грн за долар). Зростання курсу валюти говорить про інфляційні процеси та економічну нестабільність, що спричинена військовим станом в країні.

Отже, дані вказують на те, що аграрний сектор України в 2022 році зазнав значних потрясінь через військові дії, що призвело до зниження обсягів експорту, валового випуску та інвестицій, а також до зниження рентабельності

сектору. Зростання курсу долара підкреслює макроекономічну нестабільність в країні.

Висновки. Умови воєнного стану створюють суттєві виклики для фінансового забезпечення аграрних підприємств України, що впливає на їхню стабільність та розвиток. Основними проблемами є обмежений доступ до фінансових ресурсів, підвищені ризики інвестування, зростання витрат на виробництво та зменшення можливостей кредитування їх діяльності. Багато аграріїв відчують труднощі при залученні коштів через нестабільну економічну ситуацію в державі та високі вимоги до застави з боку фінансових установ.

Крім того, існують проблеми з внутрішньою та зовнішньою логістикою сільськогосподарської продукції, що обмежує грошові надходження до підприємств і впливають на здатність забезпечувати себе фінансово. Державна підтримка та міжнародні програми допомоги, хоч і відіграють важливу роль в розвитку сільського господарства, але не завжди можуть повністю компенсувати втрати та надати фінансові ресурси в необхідний для них час.

Таким чином, для ефективного подолання цих викликів необхідно вдосконалити механізми фінансової підтримки, розширити доступ до кредитних ресурсів на пільгових умовах, а також впроваджувати сучасні інструменти фінансування (страхові поліси, цінні папери та інш.), що відповідають умовам воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Пристемський О.С. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства як фактор його фінансової безпеки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2017. Випуск 26. Ч. 1. С. 18–21. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/jou.nal/2017/26-1-2017/6.pdf>
2. Дяченко О.П., Галицький О.М., Хиленко Ю.Ю. Експортний потенціал аграрної галузі України в умовах воєнного стану. Науковий журнал «Економічний вісник Причорномор'я». Одеса. ОДАУ. 2022 р. № 3. С. 77-86. URL: <https://ebbsl.com.ua/index.php/visnuk/article/view/33>
3. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/21/710234/>
4. Школьник І. О., Кривозуб В. Сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка», №4. 2019. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/76923/1/Shkolnyk_Kryvozub_Suchasny_i.pdf
5. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <http://customs.gov.ua> (дата звернення: 19.06.2024).
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 20.06.2024).
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.06.2024).

Максим МОСКАЛЮК*,
студент 5 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗРОБКА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті проведено дослідження щодо формування системи фінансового забезпечення та стійкого розвитку підприємств. Розкрито економічну природу та специфіку фінансового забезпечення для досягнення стійкого розвитку. Визначено взаємозв'язок між фінансовим забезпеченням і стійким розвитком підприємств. Проведено обґрунтований аналіз теоретичних аспектів фінансового забезпечення та стійкого розвитку.*

***Abstract.** The article examines the formation of a system of financial support and sustainable development of enterprises. The economic nature and specifics of financial support for achieving sustainable development are revealed. The relationship between financial support and sustainable development of enterprises is defined. A reasonable analysis of the theoretical aspects of financial support and sustainable development has been carried out.*

Вступ. На світових ринках товарів і послуг для компаній з інноваційною та креативною орієнтацією для активізації інвестиційного забезпечення, спрямованого на підвищення їх конкурентоспроможності. Інноваційні зміни охоплюють не лише виробництво товарів, а й фінансову сферу, а також впровадження стимулюючих механізмів для розвитку інновацій у сфері платежів, а також зниження вартості безготівкових операцій. Глобалізаційні процеси свідчать, що підвищення конкурентоспроможності національних підприємств і держави загалом можливо завдяки впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу. Підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства на основі забезпечення повноти та достовірності фінансової інформації передбачає впровадження заходів, спрямованих на адаптацію управлінських структур до міжнародних стандартів, а також зниження фінансових ризиків. В ході дослідження різних підприємницьких структур виявлено, що значна частина ризиків виникає через недостатню поінформованість підприємств про можливі зміни в макроекономічному середовищі. У зв'язку з цим виділяється категорія «інформаційні ризики», які можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. Також будуть обґрунтовані шляхи зниження ризиків і методи їх управління. Внутрішні ризики підприємства,

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

пов'язані з порушенням фінансової дисципліни або управлінськими помилками, можна знизити за допомогою певних заходів. (рис.1).

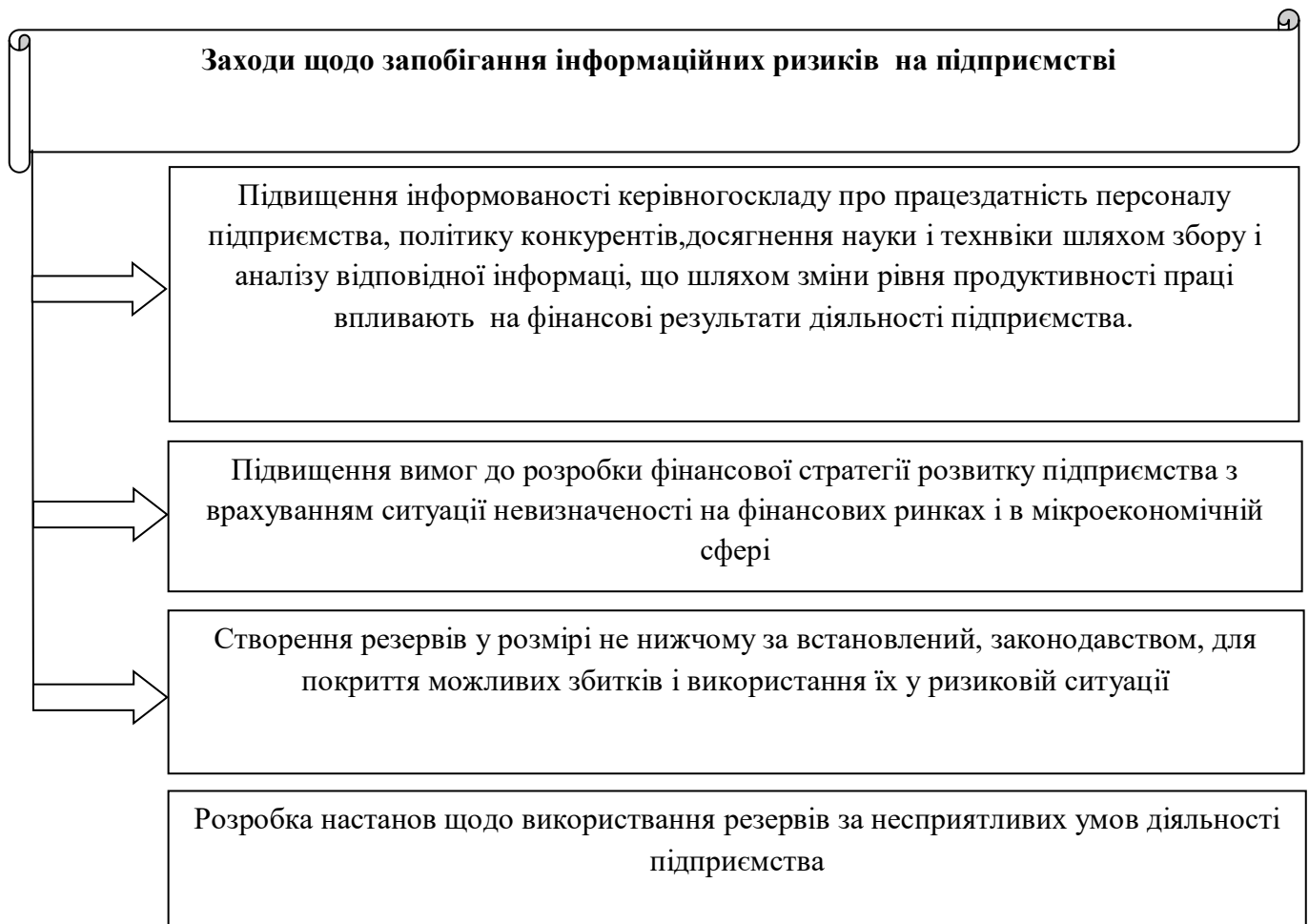

Рис.1 Заходи щодо запобігання інформаційних ризиків на підприємстві

Джерело: [3]

На підприємствах особливої актуальності набуває розробка заходів, спрямованих на зниження фінансових ризиків, які пов'язані з поверненням кредитів банківським установам, боргів – партнерам, працівникам підприємств, вкладникам тощо. Вирішення проблеми слід шукати в площині удосконалення юридичних основ, які мають захищати інтереси власників підприємства.

Після проведеного аналізу можемо запропонувати наступні етапи забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві (рис. 2).

Окрім таблиці також можна виділити 4 етапи забезпечення інформації безпеки на підприємстві:

- Перший етап - це аналіз поточного стану інформаційної безпеки на підприємстві, виявлення сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей.
- Другий етап - це розробка стратегії інформаційної безпеки на підприємстві, визначення цілей, завдань, принципів, методів і засобів захисту інформації.

- Третій етап - це реалізація стратегії інформаційної безпеки на практиці, впровадження необхідних заходів технічного, організаційного, правового та іншого характеру.
- Четвертий етап - це моніторинг і контроль ефективності заходів інформаційної безпеки на підприємстві, оцінка досягнення цілей, коригування стратегії за необхідності.

Рис 2. Етапи інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства

Джерело: [3]

У галузі сертифікації, акредитації й оцінки безпеки підприємства варто проводити:

- постійний моніторинг та оцінку регуляторів безпеки, що дозволяє сформуванню довіри до ефективності їхнього застосування;
- розробка й реалізація на практиці плану дій по усуненню недоліків і зменшенню або усуненню уразливості інформаційної системи;
- авторизацію введення в експлуатацію інформаційної системи і

встановлення з'єднань із іншими інформаційними системами.

- оцінка ризиків. Із заданою частотою або після появи відомостей про нові критичні для інформаційної системи уразливості необхідно сканувати уразливості в інформаційній системі.

- закупівля систем і сервісів.

Необхідно включати в загальний пакет документів документацію від виготовлювача/постачальника (при наявності такої), що описує функціональні властивості регуляторів безпеки, задіяних в інформаційній системі, досить детальну для того, щоб уможливити аналіз і тестування регуляторів.

Досліджуючи інформаційне забезпечення фінансової безпеки будь-якого підприємства необхідно приділити увагу сучасним аспектам захисту інформації. COVID-19 вплинув на діяльність підприємств всього світу. Більшість підприємств змушені були організувати віддалений режим роботи окремих працівників, підрозділів, всієї діяльності. Все це обумовило зміни умов роботи з внутрішньою інформацією підприємства. Непередбачуваність ситуацій, швидка зміна умов функціонування, недостатність технічної підтримки і оснащення підприємств призвели до успіху кібератак.

Компанія Positive Technologies повідомила, що у 2020 році кібератак стало на 51 % більше, ніж у 2019 році. Фінансова та медична галузі зазнали найбільше кіберпорушень. Проте цифри можуть варіюватися в залежності від країни. Компанія VERIZON досліджувала кіберпорушення за типами діяльності та розмірами компаній. Вона виявила, що великі компанії більш орієнтовані на віддалену роботу з партнерами та надають доступ до своїх сервісів через різні мобільні застосунки. Тому великим компаніям властива більша кількість загроз, пов'язаних з безпекою даних, ніж малим.

Крім того, головною причиною кібератак все ще є фінансовий інтерес. У зв'язку з цим, чим більша компанія, тим вище розмір фінансових вимог. Тому, за даними VERIZON більша частка кібератак припадала на великі підприємства таких галузей, як: виробництво, фінанси, роздрібна та оптова торгівля, транспорт; малим підприємствам у галузях: освіта, медицина, інформація, розваги. Кібератаки, які цілилися на діяльність малих підприємств, більше пов'язані з низьким рівнем безпеки захисту даних. Згідно з дослідженнями Positive TECHNOLOGIES, VERIZON, TREND Micro, Європейського агентства по мережевій і інформаційній безпеці Євросоюзу всі сфери діяльності підприємств і суспільства зазнали значних збитків внаслідок кіберзагроз, кількістю яких перевищує 62,6 млрд. За результатами дослідження компанії VERIZON мотивом понад 60% інцидентів залишається фінансовий аспект, приблизно 30% - другорядні мотиви, шпіднаж - приблизно 10%. За інформацією Positive Technologies ціллю зловмисників понад 60% всіх інцидентів є отримання даних, приблизно 40% - фінансова вигода. Підприємства, які стали жертвами кібератак, витрачають велику суму для викупу конфіденційної інформації, якщо ціллю був фінансовий аспект, а також несуть значний розмір витрат для відновлення і подальшого захисту внутрішньої інформації.

Висновки. За результатами досліджень теоретичного та аналітичного

характеру можна зробити висновок, що інформаційне забезпечення є складовою частиною фінансової безпеки підприємства. Сучасні умови функціонування підприємств різних сфер діяльності вимагають розробки актуальної інформаційної системи, яка дозволить забезпечити фінансову безпеку підприємства. Основною перешкодою у створенні цілісної інформаційної системи підприємства є кібератаки зловмисників. Користуючись даними досліджень виробників програмного забезпечення, Європейського агентства по мережевій і інформаційній безпеці Євросоюзу можна прийти до висновків, що на підприємствах різних галузей сталися порушення інформаційної безпеки, при цьому, це характерно, як великим, так і середнім підприємствам.

Щорічне зростання витрат підприємств на захист даних, викуп бази даних у зловмисників та/або відновлення даних, репутації спонукає до подальшого розвитку тематики, пов'язаною з інформаційним забезпеченням фінансової безпеки. Водночас необхідно відзначити важливість інтеграції фінансового забезпечення із загальною стратегією розвитку підприємства. Лише таким чином можна забезпечити стійкість та адаптивність підприємства до зовнішніх і внутрішніх ризиків, зокрема інформаційних загроз.

У рамках удосконалення системи фінансового забезпечення підприємств особливу увагу варто приділяти створенню механізмів прогнозування і запобігання кібератакам. Важливо також забезпечити регулярний аудит і оновлення інформаційних систем, а також навчання персоналу для зниження ризиків порушення інформаційної безпеки.

Загалом, розробка ефективної системи фінансового забезпечення є комплексною задачею, яка вимагає інтеграції інформаційних технологій, фінансового управління та стратегічного планування. Це дозволить підприємствам не лише зберігати свою конкурентоспроможність, але й забезпечити стійке функціонування в умовах економічних і технологічних змін.

Список використаних джерел:

1. Богацька Н. М. Аналіз ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 10 (56). С. 76-84.
2. Даценко Г.В.. Використання ефектів моделі життєвого циклу в розробці стратегії управління фінансовими ресурсами підприємств. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2010 Вип. 4(2) С. 96–101
3. Мельник В. В., Жук Т. В. Ефективна економіка. 2021. № 6 (50). С. 80-87. (це стаття скорочена і журнал ефективна економіка)
4. Степаненко О. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства Інформаційно-аналітичний портал ІТТА.info. 2020. URL: <https://itta.info/shlyaxi-pidvishhennya-efektivnosti-diyalnosti-pidpriyemstva/>

Софія ОВЧАРЕНКО*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК СТРАХОВОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості організації та розвитку страхової справи в Україні під час військового стану. Аналізуються основні проблеми страхового ринку України, включно з нестачею захисту від військових ризиків та нестабільністю економічних умов, а також запропоновано шляхи вирішення цих проблем. Особливу увагу приділено необхідності впровадження цифрових технологій та державної підтримки страхових компаній для забезпечення їх фінансової стійкості. Також акцентовано на важливості залучення міжнародних партнерів і розробки механізмів страхування військових ризиків. Гармонійний розвиток страхової галузі є критично важливим для економічної стабільності в Україні та її післявоєнного відновлення.*

***Abstract.** The article examines the features of the organization and development of the insurance business in Ukraine during martial law. It analyzes the main problems of the Ukrainian insurance market, including the lack of protection against war risks and economic instability, and proposes solutions to these issues. Special attention is given to the need for the implementation of digital technologies and state support for insurance companies to ensure their financial stability. The article also emphasizes the importance of attracting international partners and developing mechanisms for insuring war risks. The harmonious development of the insurance industry is crucial for economic stability in Ukraine and its post-war recovery.*

Вступ. Військовий стан став однією з найскладніших і найнепередбачуваніших ситуацій в історії незалежної України. Цей період характеризується не лише безпосередньою загрозою безпеці та територіальній цілісності країни, але й серйозними соціально-економічними наслідками. На тлі цих подій, страховий ринок України стикається з новими викликами, які вимагають швидкого реагування та адаптації. Страхування як фінансова інструментальність грає критично важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, особливо в умовах кризи. Воно надає можливість зменшити фінансові ризики, захистити активи, а також підтримати громадян та бізнес в умовах невизначеності. Але військовий стан не лише підвищив попит на страхові послуги, а й поставив перед страховими компаніями серйозні виклики. Зростання

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

кількості ризиків, пов'язаних із бойовими діями, вимагало термінової адаптації існуючих продуктів і розробки нових, що можуть ефективно покривати специфічні втрати. У той же час, юридичні та фінансові виклики, що виникають унаслідок війни, ставлять під загрозу стабільність самого страхового ринку. Ця стаття має на меті проаналізувати організацію та гармонійний розвиток страхової справи в Україні в умовах військового стану, вивчити основні проблеми, з якими стикається галузь, і запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Страхування виконує кілька основних функцій, зокрема захист бізнесу, активів, а також соціальної сфери. Під час війни ці функції стають критичними, оскільки ризики втрат зростають, а можливості відновлення після кризи обмежуються. Тому страховий ринок України мусить відповідати на нові виклики через перегляд продуктів, процедур та законодавства, а також через тісну співпрацю з міжнародними партнерами.

Війна створює виняткові ризики для населення та бізнесу. У таких умовах страхування стає необхідним інструментом захисту, оскільки забезпечує компенсацію за втрати, пов'язані з руйнуванням майна, втратою здоров'я чи життя, а також зі збоєм в роботі підприємств. Функції страхування в умовах військових дій значно розширюються, і страхові продукти повинні адаптуватися до нових умов.

Однією з головних ролей страхування під час війни є фінансова підтримка осіб, які постраждали внаслідок бойових дій. Втрата житла, майна чи бізнесу стає повсякденним викликом для багатьох українців, особливо тих, хто проживає у зонах бойових дій або змушений був залишити свої домівки через обстріли. У таких випадках страхування допомагає швидко відшкодувати збитки та відновити фінансову стабільність. Важливою є розробка страхових продуктів, що передбачають компенсацію за військові ризики. До цього моменту, більшість стандартних страхових полісів не включали покриття збитків від бойових дій, оскільки це вважається форс-мажором. Проте війна змушує страховиків переглядати умови договорів і впроваджувати нові механізми захисту.

Страхові випадки, які сталися в наслідок дії воєнних ризиків, страховою компанією не покривається, проте всі інші за договорами відшкодовуються. Тому, аналогічно до ситуації коронакризи, в умовах воєнного стану страхові компанії почали пропонувати захист від воєнних ризиків. Пропонований захист від воєнних ризиків не є окремим продуктом, він представлений додатковою функцією до вже існуючого, або вдосконаленим продуктом, який покриває часткові ризики воєнних дій. Поки повноцінне страхування воєнних ризиків відсутнє, страхуванню підлягають невеликі об'єкти та фізичних осіб. Це пов'язано саме з величиною можливого збитку, який страхові компанії не в змозі будуть покрити. Саме обмеження в сумі є найбільшим стримуючим фактором, оскільки пропоноване покриття є дуже малим, тому премії за даними продуктами становлять невелику частин [1].

Під час війни зріс попит на страхування нерухомості, все більше громадян хочуть захистити своє житло, а власники бізнесу – будівлі, споруди та виробничі потужності від наслідків прильотів та обстрілів. За останні декілька місяців

кількість запитів зросла в 2-3 рази. Також зріс попит на деякі страхові продукти: страхування під час подорожей, зелена карта, автострахування.

У страховиків існують обмеження щодо території. Це пов'язано з неможливістю здійснення передстрахового огляду та врегулювання на непідконтрольних територіях та тих, що знаходяться у безпосередній близькості до лінії зіткнення.

Як зазначається у звіті аналітичної команди Київської школи економіки (KSE), станом на січень 2024 року загальна сума прямої шкоди, завданої інфраструктурі України за два роки війни, наближається до \$155 мільярдів. Ця оцінка включає також збитки, спричинені руйнуванням Каховської гідроелектростанції у червні 2023 року.

Станом на 2024 рік кількість таких будинків перевищує 250 тисяч, включаючи 222 тисячі приватних будинків, понад 27 тисяч багатоквартирних будинків та 526 гуртожитків. За оцінками, пряма шкода від руйнувань цих об'єктів становить \$58,9 мільярда, що на \$4,8 мільярда більше, ніж наприкінці 2023 року. Тільки на Миколаївщині майже за 2 роки війни було пошкоджено та зруйновано 14 319 цивільних об'єктів.

Збитки інфраструктури на початок 2024 року оцінюються в \$36,8 мільярда, втрати промисловості та підприємств вже досягли \$13,1 мільярда. Ми бачимо потенціал розвитку страхового ринку України в страхуванні політичних ризиків: серед яких страхування від воєнних ризиків і страхування кібер-ризиків. Розробка та ефективне впровадження таких програм страхування, що дають захист правам інвестора, зроблять Україну більш інвестиційно привабливою [2].

Одними з найбільш ефективних інструментів можуть бути субсидування страховиків, створення спеціальних фондів для покриття військових ризиків, а також стимулювання іноземних інвестицій у страхову галузь. Ці заходи допоможуть не тільки зберегти стабільність ринку, а й підвищити довіру з боку населення та бізнесу до страхових продуктів в умовах військової агресії. Далі в таблиці 1 наведені основні механізми підтримки, їх вплив на розвиток галузі та кроки, які необхідно здійснити для їх успішного впровадження.

Незважаючи на виклики, пов'язані з війною, страховий ринок України має значний потенціал для подальшого розвитку. Для цього необхідно: створити сприятливі умови для діяльності страхових компаній, це передбачає запровадження сприятливого податкового режиму для страхових компаній, створення системи державної підтримки розвитку страхового ринку та забезпечення стабільності макроекономічних показників; підвищити рівень страхової культури населення, це передбачає проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з підвищення рівня страхової культури населення, розширити захист, страхові компанії повинні пропонувати нові страхові продукти та послуги, які відповідають потребам фізичних та юридичних осіб.

Також в умовах сьогодення розширення використання цифрових технологій та розвиток онлайн-платформ для придбання та управління полісами стає важливим. Це дозволяє полегшити доступ до страхових послуг та поліпшити взаємодію з клієнтами [4].

Таблиця 1

Механізми підтримки страхової галузі під час військового стану

Механізм підтримки	Опис	Переваги для страхової галузі	Необхідні заходи для впровадження	Приклади успішних реалізацій	Потенційні ризики
1	2	3	4	5	6
Державні субсидії	Фінансова підтримка страхових компаній, що зазнали збитків	Підвищення ліквідності, збереження платоспроможності	Розробка прозорих критеріїв для виділення субсидій; аудит компаній	Фінансова підтримка страхових компаній у Франції під час COVID-19	Зловживання субсидіями, відсутність прозорих умов
Створення страхових фондів	Державні резервні фонди для покриття ризиків військових дій	Зниження фінансових ризиків для компаній, стабілізація ринку	Прийняття законодавчих ініціатив, створення механізму управління	Державні страхові фонди в Ізраїлі та Великій Британії	Складність у наповненні фондів, корупційні ризики
Стимулювання іноземних інвестицій	Податкові пільги та спрощені процедури для іноземних інвесторів	Підвищення довіри до ринку, залучення додаткових капіталів	Переговори з міжнародними партнерами, спрощення законодавства	Приклади залучення іноземних інвесторів у страхування в Польщі	Відтік капіталу за кордон, слабкий контроль іноземних компаній
Податкові пільги	Зниження податків для страховиків, які працюють у зонах ризику	Полегшення фінансового навантаження, стимулювання розвитку ринку	Прийняття тимчасових податкових пільг, контроль за їх дотриманням	Схожі податкові пільги в країнах ЄС для зон стихійних лих	Недостатність податкових пільг, недовіра до прозорості їх надання
Впровадження цифрових технологій	Субсидії та гранти для компаній, що впроваджують цифрові рішення	Оптимізація витрат, покращення обслуговування клієнтів	Підтримка ІТ-інфраструктури, навчання персоналу	Впровадження онлайн-страхування в розвинених країнах	Недостатня підготовка кадрів, висока вартість впровадження
Розробка нових страхових продуктів	Підтримка в розробці продуктів, що покривають військові ризики	Збільшення доступності страхових послуг, підвищення довіри населення	Співпраця з міжнародними організаціями для розробки стандартів	Введення нових страхових продуктів у воєнних умовах	Ризики неповного покриття, необхідність високих резервів

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Залучення міжнародних партнерів	Спільні програми страхування з іноземними компаніями	Доступ до нових ринків, обмін досвідом та технологіями	Укладання угод з міжнародними організаціями	Програми страхування ООН та Світового банку	Ризик залежності від зовнішнього фінансування

Джерело: сформовано автором

Для забезпечення життєздатності та відновлення страхової галузі після періоду війни, а також з метою надання страхового захисту громадянам та бізнесу, потрібно впровадити системні заходи на рівні держави. Особливу увагу потрібно звернути на два важливих нововведення: впровадження ризикорієнтованого пруденційного нагляду й удосконалення вимог до фінансової стійкості страховиків; запровадження нового виду нагляду – за ринковою поведінкою, який охоплює контроль додержання правил і стандартів у наданні фінансових послуг, розповсюдження інформації про послуги, ділову репутацію власників і керівників тощо [6]. Ці нововведення мають на меті підвищити прозорість ринку, забезпечивши більший захист прав споживачів та стабільність страхових компаній.

Висновок. Організація страхової справи в Україні під час військового стану є складним, але необхідним процесом для підтримки економіки та захисту громадян. Страховий ринок потребує швидких змін і адаптації до нових умов, зокрема через розвиток нових продуктів, модернізацію законодавства та залучення міжнародних партнерів. Тільки за умови впровадження системних заходів можна забезпечити ефективну роботу страхових компаній та розвиток галузі у післявоєнний період. Особливу увагу слід приділити розвитку страхування військових ризиків та впровадженню цифрових технологій у страхову діяльність. Комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить створити ефективну страхову систему.

Список використаних джерел:

1. Марина А., Печенко М. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 5 (05). С. 44-51. <https://doi.org/10.32782/dees.5-7>.
2. Страхування під час війни: програми, умови та статистика руйнувань. Асоціація Страховий бізнес. <https://insurancebiz.org/discuss/interview/detail.php?ID=10481>.
3. Рудь І., Агарков Д. Напрями розвитку страхового ринку України в умовах війни. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 3, №. 3. 2024. С. 10-18. doi: 10.46299/j.isjmef.20240303.02.
4. Слободянюк О.В. Напрями розвитку страхового ринку в умовах сьогодення. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 83. С. 101 -104. URL: http://bses.in.ua/journals/2023/83_2023/20.pdf.
5. Житар М. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-24>.
6. Марценюк О.В., Руда О.Л. Діяльність страхових компаній в умовах воєнного стану та їх роль у післявоєнному відновленні України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1 (67). С. 7-23. DOI: 10.37128/2411-4413-2024-1-1.

Богдана ОСАВОЛЮК*
студентка 1 курсу (бакалавр),
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття досліджує сучасні тенденції розвитку страхового ринку України з акцентом на період воєнного стану. Проаналізовано сутність поняття «страховий ринок» та систематизовано різні підходи до його трактування. Okремо розглянуто нормативно-правове регулювання страхового ринку. Проведено огляд стану і тенденцій розвитку ринку, включаючи кількість страхових компаній, укладені договори страхування, структуру валових страхових платежів, динаміку премій та виплат, а також маркетингові витрати страховиків. Встановлено, що в умовах воєнного стану підходи до аналізу та ключові показники ринку змінюються. Виокремлено основні зміни у маркетингових стратегіях страхових компаній та систематизовано виклики, з якими стикається ринок, з акцентом на шляхи їх вирішення.*

***Annotation.** The article examines modern trends in the development of the insurance market of Ukraine with an emphasis on the period of martial law. The essence of the concept of "insurance market" is analyzed and various approaches to its interpretation are systematized. Normative and legal regulation of the insurance market is considered separately. An overview of the state and trends of market development was conducted, including the number of insurance companies, concluded insurance contracts, the structure of gross insurance payments, the dynamics of premiums and payments, as well as the marketing costs of insurers. It was established that in the conditions of martial law, approaches to analysis and key indicators of the market change. The main changes in the marketing strategies of insurance companies are singled out and the challenges faced by the market are systematized, with an emphasis on ways to solve them.*

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному законодавстві відсутнє чітке визначення терміну «страховий ринок». В економічній літературі його розглядають як сферу економічних відносин, де формуються попит і пропозиція на страхові послуги та відбувається їх купівля-продаж; або як сукупність фінансово-економічних відносин, через які перерозподіляється частина національного доходу та суспільного продукту шляхом створення страхового

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

фонду грошових ресурсів. Більш деталізоване визначення пропонується в праці, де страховий ринок розглядається як система економіко-правових відносин між покупцями, продавцями страхових і перестраховальних послуг та їх посередниками, що забезпечує мобілізацію, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів.

У статті під страховим ринком розуміються економіко-правові відносини між його учасниками, що виникають у процесі балансування попиту і пропозиції на страхові послуги.

У дослідженні регулювання та оцінки поточного стану страхового ринку буде проводитися галузевий поділ на ринок страхування життя («life») і ринок загальних видів страхування («non-life»). Порівняльна характеристика цих сегментів наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика сегментів «life» та «non-life»

Ознака	Сегмент «life»	Сегмент «non-life»
Термін договорів	Переважно довгострокові	Близько 1 року
Премії	Сплачуються періодично впродовж дії договору	Сплачуються один раз
Виплати	Як однією сумою, так і періодично упродовж певного терміну	Однією сумою
Поведінка споживачів	Прив'язані до страховика, розрив договору лише з втратами	Можуть замінити страховика після закінчення терміну договору
Інвестиційна політика	Наявні довгострокові активи, наявний помірний апетит до ризиків	Переважають короткострокові, ліквідні та низькоризикові інвестиції

Джерело: систематизовано автором.

На період дії воєнного стану, починаючи з 21.03.2022 року, було посилено нагляд за страховими компаніями. НБУ впровадив режим оперативного інформування, який зобов'язує страховиків надавати дані про показники cash-flow у розрізі сегментів «non-life» та «life». Серед основних показників: залишки коштів на депозитних та поточних рахунках, надходження страхових премій за договорами страхування та перестраховування, компенсації від перестраховиків, виплати страхових відшкодувань і проблеми з врегулюванням страхових випадків.

У звичайних умовах діяльність страхового ринку та його вплив на економіку оцінюють за обсягами страхових премій та виплат. Однак під час воєнного стану ці підходи змінилися. Окрім основних показників, особливого значення набули показники операційної діяльності, витрати на маркетинг та рівень капіталізації страховиків, включаючи обсяги власних коштів і страхових резервів.

Станом на 01.01.2020 р. рівень проникнення страхування становив 1,4% ВВП, а на 01.01.2023 р. – 0,82%. Відповідно до Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, цей показник має зрости до не менше ніж 2% ВВП.

Наприкінці II кварталу 2023 року в Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 115 страхових компаній, з яких 12 – у сегменті «life». У період з I кварталу 2020 року до II кварталу 2023 року кількість страхових компаній скоротилась майже вдвічі, зокрема на 21% під час воєнного стану, через анулювання НБУ ліцензій компаній, які не мали активних зобов'язань або договорів страхування.

Також спостерігається зниження активності в укладанні нових договорів, що призводить до «старіння» страхового портфеля. За рівнем капіталізації ринок страхових послуг займає друге місце серед небанківських фінансових ринків. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, оскільки капітал забезпечує здатність поглинати ризики. Прибутки страховиків формувались переважно завдяки інвестиціям в ОВДП.

Таблиця 2

Основні показники діяльності страхових компаній - лідерів за обсягом активів за I півріччя 2023 р., млн грн

Назва установи	Активи	Власний капітал	Зобов'язання	Страхові резерви	Чистий фінансовий результат
ПрАТ «МетЛайф»	6840	948	5892	5515	204
АТ «СК «АРКС»	5146	2004	3142	2590	311
ПрАТ «ГРАВЕ УКРАЇНА Страхування життя»	5146	326	4819	4576	21
АТ «СК «ТАС» (приватне)	4358	238	4119	3933	21
ПрАТ «СК «УНІКА»	4341	1508	2833	2378	235
ПАТ «СК «УСГ»	3743	624	3120	2270	-20
АТ «СГ «ТАС» (приватне)	3350	838	2512	2142	69

Джерело: систематизовано автором.

У II кварталі 2023 року 23% валових надходжень страхових премій припадало на добровільне страхування наземного транспорту та інші види добровільного страхування, 18% — на обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) за внутрішніми договорами, 14% — на медичне страхування, по 11% — на сегмент «life» та ОСЦПВ за міжнародними договорами («Зелена картка»). Зростання страхування за «Зеленою картою» пояснюється збільшенням кількості громадян, які виїжджають за кордон. Зменшення обсягів страхових відшкодувань пов'язане зі зниженням кількості заявлених випадків за ОСЦПВ та КАСКО.

У 2022 році частка валових страхових премій склала 0,76% ВВП, у порівнянні з 1,08% у 2020 році. Невелика частка особистого страхування зумовлена особливостями українського страхового ринку, низькими доходами населення та відсутністю програм страхування працівників у більшості роботодавців. Страхові компанії активно використовують перестрахування для зниження ризиків.

Маркетинг — це аналіз, втілення в життя, а також контроль за прийняттям рішень щодо комплексу маркетингу (продукт, ціна, просування,

розповсюдження) для задоволення потреб клієнта та його очікувань як ключових моментів на шляху досягнення цілей і виконання завдань організації.

Стратегія маркетингу — основний спосіб досягнення маркетингових цілей, формуючи та конкретизуючи відповідну структуру комплексу маркетингу. Стратегія маркетингу показує з яким продуктом, на які ринки, з яким обсягом продукції необхідно виходити для досягнення поставлених цілей.

Концепції маркетингу: вдосконалення виробництва (пріоритет виробництву); вдосконалення товару (пріоритет товару); інтенсифікації зусиль збуту (пріоритет продажу); традиційна концепція маркетингу (пріоритет потребам споживачів); соціально-етичного маркетингу (пріоритет інтересам суспільства).

Для розробки маркетингової стратегії фірми необхідно послідовно реалізувати конкретні стратегічні рішення: Постановка цілей. Маркетингові цілі — це конкретні якісні та кількісні зобов'язання фірми. Для вибору прийнятної маркетингової стратегії потрібно узгодити цілі маркетингу із загальними цілями підприємства з метою запобігання протиріччям маркетингової стратегії та загальної стратегії розвитку підприємства. Вони виражаються в показниках обсягу продажу або прибутковості за певний час у вигляді умов, котрі мають бути досягнуті до цього часу.

Під час розробки стратегії також необхідно належну увагу приділити її складовим. Зокрема це позиціонування, товарна політика, цінова політика, канали розподілу, комунікаційна політика (збут та його стимулювання, обслуговування, реклама)

Найбільший спад ринку спостерігався в кінці I кварталу 2022 року, але до кінця року ситуація стабілізувалася. За даними НБУ, після виходу з ринку перестраховальних компаній у другому півріччі 2022 року обсяги операцій вихідного перестраховування в Україні значно зменшилися, а співвідношення операцій із резидентами та нерезидентами змінилося на користь останніх (з 60%/40% у II кварталі 2021 року до 85%/15% у II кварталі 2022 року). Витрати на маркетинг у страховій галузі зросли на 80%, із найбільш значними змінами в IV кварталі 2022 року, коли витрати подвоїлися для пожвавлення ринку.

У період воєнного стану маркетингова активність страхових компаній значно знизилася, а багато запланованих заходів було скасовано або відкладено. Страховики активно змінювали маркетингові стратегії, зосереджуючись на оперативній аналітиці, комунікаціях із клієнтами через цифрові канали, адаптації продуктових портфелів та пошуку нових ринкових ніш. Наприклад, страхова компанія АРКС додала до продукту Travel послугу телемедицини та впровадила новий продукт «Зелена карта «Автоконсьєрж». страхова компанія VUSO розробила продукт КАСКО «Patriot», який покриває шкоду, отриману внаслідок воєнних дій.

Основні виклики для страхового ринку під час воєнного стану включають посилення регуляторних вимог, покриття воєнних збитків, виконання зобов'язань за договорами добровільного медичного страхування та страхування українців, які виїхали за кордон. НБУ також збільшив страхові суми за

договорами ОСЦПВ. В умовах воєнного стану страхування стикається з новими викликами, і для забезпечення подальшого розвитку необхідні системні заходи на рівні держави, включаючи зменшення податкового навантаження, пільгове кредитування та впровадження нових видів страхування, таких як страхування воєнних ризиків.

Підтримка армії та громадян є важливою, тому страхові компанії, як АРКС, перераховують частину коштів із придбаних полісів на благодійні фонди, такі як «Повернися живим».

Висновок. У період воєнного стану страховий ринок України зазнав серйозних труднощів, але зміг зберегти стабільність, що підтверджується основними показниками його діяльності. Передбачається, що посилення регуляторного контролю та нагляду сприятиме відновленню та подальшому розвитку ринку. НБУ визначив ключові пріоритети для нагляду під час воєнного стану. Одним із головних викликів є питання покриття збитків, завданих воєнними діями. Важливо переглянути підходи страхових компаній щодо покриття таких ризиків та адаптувати страхові продукти до умов воєнного часу, включаючи покриття ризиків, пов'язаних із воєнними діями та їх наслідками. НБУ має плани створення механізму захисту від воєнних ризиків, що включатиме формування державного компенсаційного фонду за підтримки донорів і страховиків.

У нинішніх умовах український страховий ринок стикається як із викликами, так і з новими можливостями. Зростання ризиків для бізнесу та особистого майна збільшує попит на страхові послуги, особливо на страхування майна та відповідальності. Однак зміни в політичній та правовій сферах можуть створити додаткову нестабільність, що вимагатиме швидкої адаптації від страховиків. Водночас ці виклики можуть відкрити нові можливості для розвитку, оскільки компанії, здатні швидко реагувати на зміни, можуть створювати нові продукти і стратегії для зменшення ризиків, що допоможе їм успішно працювати в умовах воєнного стану й забезпечувати захист інтересів клієнтів. Таким чином, страховий ринок України потребує не лише ретельного аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників, але й гнучкості та інновацій для підтримки стабільності та розвитку в складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Гроші. Фінанси. Кредит.: Навчально-методичний посібник. К.: ЦУЛ, 2002.
2. Сменковський А. Інфляція та економічне зростання: статистичний вимір *Актуальні проблеми економіки*. 2020. № 5–6. С. 45–54.
3. Офіційний сайт міністерства фінансів URL: <https://minfin.com.ua/>
4. Офіційний сайт Morgan Stanley URL: <https://www.morganstanley.com/>

Богдана ОСТАПЧУК*
студентка 3-го курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** В даній науковій статті розглянуто особливості оподаткування під час воєнного стану, що на сьогодні є дуже актуальним питанням для України. Досліджено зміни у податковій політиці, спрямовані на підтримку економіки та населення в умовах військової агресії. Акцентується увага на законодавчих ініціативах, які адаптують податкову систему до сучасних викликів. У статті проаналізовано вплив цих змін на функціонування бізнесу та економічну стабільність країни в умовах війни.*

***Abstract.** This research article examines the peculiarities of taxation during martial law, which is a very relevant issue for Ukraine today. Changes in tax policy aimed at supporting the economy and the population in the context of military aggression are studied. Attention is focused on legislative initiatives that adapt the tax system to modern challenges. The article analyzes the impact of these changes on the functioning of business and economic stability of the country in times of war.*

Вступ. Податкова політика – це діяльність держави, спрямована на встановлення, правове регулювання та організацію збору податків і податкових платежів до централізованих державних фондів. Сучасні економічні відносини, що стали ще складнішими через пандемію COVID-19, а також війну в Україні, вимагають наявності гнучкої податкової системи. Вона повинна забезпечувати баланс між інтересами держави та платників податків, як юридичних, так і фізичних осіб. Війна змушує державну економічну політику оперативно адаптуватися до викликів, тому необхідно реформувати податкову систему.

Виклад основного матеріалу. Економічна ситуація в країні на поточному етапі її розвитку свідчить про необхідність вирішення питання оптимізації податкового навантаження та загального функціонування податкової системи. Сучасні обставини спричинили зниження ділової активності підприємств у різних галузях, стрімке зростання тіньової економіки та посилення трудової міграції. Основними інструментами, що могли б сприяти створенню стабільної та ефективної системи оподаткування, є засоби її реалізації. Їх збалансоване використання та науковий підхід до впровадження допоможуть оптимізувати податкове навантаження і зміцнити зв'язок між державою та платниками

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

податків. Незважаючи на скорочення кількості податків та зборів згідно з останньою редакцією Податкового кодексу України, рівень податкового навантаження під час війни порівняно з довоєнним періодом суттєво не змінився.

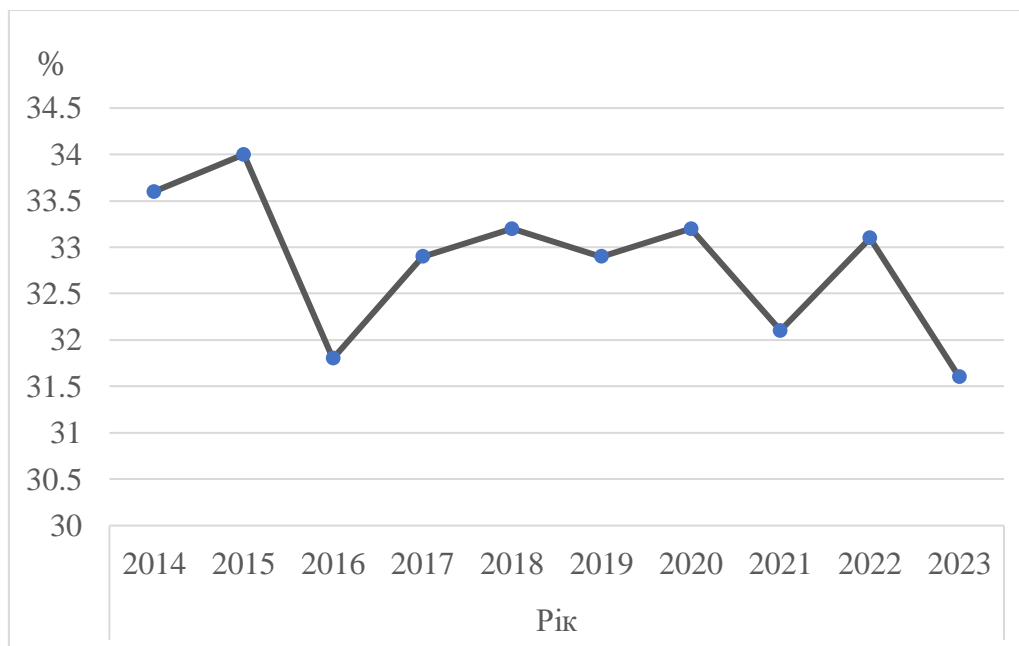

Рис. 1 Динаміка рівня податкового навантаження в Україні у 2014–2023 рр., %

Джерело: Сформовано автором за даними [6].

Показник податкового навантаження за роками визначався як відношення суми податкових надходжень та єдиного соціального внеску до обсягу ВВП за відповідний звітний період. У 2014–2023 роках цей показник у середньому становив 32,8%, при цьому спостерігалися періоди підвищення і зниження, зокрема у 2015 та 2016 роках. Найбільше падіння відбулося у 2023 році, коли податкове навантаження склало 31,6%. Причини цих коливань пов'язані з тим, що кількість податків залишилася великою, хоч і були об'єднані деякі платежі, як-от рентна плата або податок на майно. Також впливали лінійні ставки податків, що роблять систему оподаткування менш справедливою, а відсутність ефективних податкових пільг демотивує платників.

Основним документом, який регулює відносини щодо встановлення, зміни та скасування податків і зборів в Україні, визначає повний перелік податків і зборів, що стягуються в країні, а також порядок їх адміністрування, є Податковий кодекс України. Він також визначає платників податків і зборів, їхні права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження посадових осіб при здійсненні податкового контролю та інших адміністративних функцій, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

В Україні запровадили певні зміни в обліку та оподаткуванні, через російську агресію, які запровадили Верховною Радою України 15 березня 2022 р. Н. Блажієвська – суддя верховного суду України зазначає: «...зміни, прийняті на період дії правового режиму воєнного стану, надзвичайного стану внесені до

Податкового кодексу України Законами № 2118-IX від 03.03.2022, № 2120-IX від 15.03.2022, № 2139-IX від 15.03.2022, № 2142-IX від 24.03.2022, № 2173-IX від 01.04.2022, № 2192-IX від 14.04.2022» [1]. Деякі зміни стосуються:

- у травні 2022 року було прийнято урядову постанову №1363, в якій відзначено наступне: «за наявності загрози, що має негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави, а також для виконання міжнародних зобов'язань України протягом періоду воєнного стану дозволити здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) на підставі рішень центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах...» [2];

- зменшення відповідальності за порушення податкового законодавства. Тимчасово, на період дії воєнного стану, переважають норми звільнення від відповідальності за несвоєчасне виконання податкових обов'язків платником у випадках та за умов, передбачених п. 69 підрозд. 10 розд. XX ПКУ. У разі відсутності у платника можливості своєчасно виконувати свої податкові обов'язки, зокрема щодо подання звітності, сплати податків і зборів, підтвердженої за процедурою, визначеною наказом Міністерства фінансів України від 29.07.2022 № 225 «Про затвердження Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання платником податків обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, та переліків документів на підтвердження» наказ № 225, такі платники податків звільняються від передбаченої ПКУ відповідальності, але з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні, а ті у яких відновилася така можливість, за умови їх виконання протягом 60 календарних днів з першого дня місяця, наступного за місяцем відновлення таких можливостей [3];

- плати за землю, згідно ПКУ п.п. 69.13 підрозд. 10 розд. XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України передбачено: «За період з 1 січня 2022 року до 31 грудня 2022 року не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих російською федерацією територіях України, та перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, фізичних осіб, та за період з 1 березня 2022 року до 31 грудня 2022 року - в частині земельних ділянок, що перебувають у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди, юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.»[4];

- екологічного податку. Відповідно до пп. 69.16 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України: «За період з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року не нараховується та не сплачується екологічний податок платниками цього податку, зареєстрованими (взяними на облік) за місцем розміщення стаціонарних джерел забруднення, за утворення

радіоактивних відходів та тимчасове зберігання радіоактивних відходів на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України.» [5].

Зміни в Податковому кодексі України на період воєнного стану спрямовані на забезпечення стабільності економіки та підтримку платників податків в умовах кризових ситуацій. Основними напрямками цих змін є зниження податкового навантаження на бізнес, спрощення адміністрування податків, а також запровадження податкових пільг для окремих категорій підприємств і фізичних осіб. Це включає тимчасові відстрочки сплати податків, зменшення штрафних санкцій та адаптацію фіскальної політики до умов війни. Такі заходи спрямовані на підтримку економічної активності, стимулювання підприємницької діяльності та збереження робочих місць в умовах військових викликів.

Зміни в оподаткуванні України під час війни значно вплинули на функціонування бізнесу та економічну стабільність країни. Основний акцент був зроблений на зменшенні податкового тиску на підприємства, що дало змогу багатьом компаніям продовжувати свою діяльність у складних умовах. Спрощення податкових процедур, зокрема введення пільгових режимів, таких як можливість переходу на спрощену систему оподаткування для середнього та великого бізнесу, а також відстрочки у сплаті податків, допомогли зберегти робочі місця та зменшити втрати для економіки.

10 жовтня Верховна Рада прийняла Закон про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у періоді воєнного стану. За проголосували 247 нардепів (слуги, колишня ОПЗЖ, «За майбутнє», «Довіра»).

У законопроекті 11416-д про підвищення податків внесли такі зміни: підвищення з дня набрання чинності законом ставки військового збору з 1,5% до 5% для найманих працівників (для військовослужбовців ЗСУ, СБУ, СЗР, ГУР МО, Нацгвардії, прикордонників, УДО та ДССЗЗІ ставку залишили 1,5%, та залишили звільнення для тих, хто виконує бойові завдання); встановлення з 1 жовтня 2024 року військового збору для всіх ФОПів I, II й IV груп у розмірі 10% від 1 розміру мінімальної зарплати (тобто 800 гривень щомісяця); встановлення з 1 жовтня 2024 року військового зборув розмірі 1% від доходу для всіх ФОПів та юросіб III групи єдиного податку; повернення до щомісячної замість квартальної об'єднаної звітності з ПДФО, ВЗ та ЄСВ з 1 січня 2025 року; збільшення ставки податку на прибуток для банків до 50% за 2024 рік; збільшення ставки податку на прибуток для фінансових установ (крім страховиків) з 2025 року; встановлення щомісячних авансових внесків з податку на прибуток (якщо власник юрособа) та ПДФО (якщо власник фізособа) для кожної АЗС у розмірі від 30 до 60 тис. грн; прив'язка авансових внесків з податку на прибуток для обмінників до євро; збільшення на 14% мінімального податкового зобов'язання для с/г земель та встановлення мінімальної суми такого зобов'язання за 1 га (1400 гривень для ріллі); втрата спрощеної системи для IV групи, якщо борг по мінімальному податковому зобов'язанню понад 2

квартали; підвищення ставки рентної плати на видобуток щебню, піску та каоліну; збільшення мінімальних роздрібних цін на вина і виноробну продукцію (коньяки та вермути) на 50%; звільнення від оподаткування коштів, нарахованих за програмою «Національний кешбек»; звільнення від ПДФО іноземної допомоги, яку отримують громадяни в інших країнах по тимчасовому захисту (за 2022, 2023 та наступні роки до кінця воєнного стану).

Висновки. Отже, воєнний час вимагає гнучкості економічної системи та швидких вирішень з боку Уряду. Подальших досліджень потребують питання адаптації економіки до сучасних реалій. Все більше український Уряд йде в цьому напрямку: були анонсовані податкові пільги для ФОПів та підприємств в умовах війни, а саме: ФОПи 1-ї та 2-ї груп отримують право не сплачувати єдиний податок – ця норма є добровільною. Більш того, ФОПи як на спрощеній, та і на загальній системі оподаткування, особи, які провадять незалежну професійну діяльність та члени фермерського господарства звільняються від сплати ЄСВ за себе – дослідження економічних наслідків чого стане можливим у перспективі.

Впроваджені зміни в податковій системі відіграли важливу роль у підтримці економіки країни під час війни. Податкові пільги, спрощення процедур і відстрочки платежів дозволили зменшити фінансове навантаження на бізнес, що сприяло збереженню економічної активності та забезпеченню життєздатності підприємств у складних умовах. Податкова система в умовах воєнного стану стала важливим інструментом економічного виживання, але вимагає подальшого вдосконалення для ефективної адаптації до нових реалій.

Список використаних джерел:

1. Блажівська Н. Новації в оподаткуванні під час воєнного стану. URL: https://www.google.com/search?q=Prezentacija_novely_podatkovogo_zakonodavstva_Blazhi_vskaNE.pdf&rlz=1C1GCEA_enUA917UA917&sourceid=chrome&ie=UTF-8.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України Кабінет Міністрів України Постанова від 6 грудня 2022 р. № 1363 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2022-%D0%BF#Text>
3. Офіційний сайт Верховної Ради України Міністерство Фінансів України наказ 29.07.2022 № 225 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-22#Text>
4. Офіційний сайт Верховної Ради України Податковий Кодекс України пункт 69 підрозділу 10 розділу XX доповнено підпунктом 69.13 згідно із Законом № 2120-IX від 15.03.2022; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3050-IX від 11.04.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n20156>
5. Офіційний сайт Верховної Ради України пп. 69.16 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n20156>
6. Пенсійний фонд України. 2024. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2014-2023рр. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzheth/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ* ,
магістр 2 року навчання,
факультет обліку, фінансів та аудиту
ННІ економіки та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ КБ "ПРИВАТБАНК" В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

***Анотація.** У статті розглянуто перспективи розвитку інвестиційної діяльності АТ КБ "ПриватБанк" в умовах сучасних економічних викликів. Проаналізовано фактори, що впливають на інвестиційні процеси в банку, в тому числі вплив інфляційних ризиків, зміни валютного курсу та регуляторної політики. Наведено можливі стратегії для підвищення ефективності інвестиційної діяльності банку та перспективні напрями для розвитку у контексті адаптації до змін на ринку.*

***Abstract.** The article considers the prospects for the development of investment activities of JSC CB PrivatBank in the context of current economic challenges. The factors influencing the investment processes in the bank, including the impact of inflationary risks, changes in the exchange rate, and regulatory policy, are analyzed. Possible strategies for improving the efficiency of the bank's investment activities and promising areas for development in the context of adaptation to market changes are presented.*

Вступ. Інвестиційна діяльність банків відіграє вирішальну роль у розвитку економіки, адже вона впливає на залучення капіталу, фінансування проектів та забезпечення стабільності фінансових систем. АТ КБ "ПриватБанк", один із найбільших банків України, стикається з низкою викликів у сучасних умовах глобальних економічних змін. Глобалізація, економічні кризи та зміна геополітичної ситуації зумовлюють необхідність перегляду підходів до інвестування. Основними цілями дослідження є аналіз поточного стану інвестиційної діяльності ПриватБанку та визначення перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. ПриватБанк традиційно виконує роль одного з ключових гравців на фінансовому ринку України, активно залучаючи капітал і пропонуючи інвестиційні продукти як для корпоративних клієнтів, так і для фізичних осіб. Проте після націоналізації у 2016 році банк зосередив свої зусилля на відновленні ліквідності та підвищенні фінансової стійкості. Нині його інвестиційна діяльність орієнтована на підтримку реального сектору економіки,

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

зокрема малого та середнього бізнесу, що є важливим чинником економічної стабільності країни.

ПриватБанк функціонує в умовах нестабільної економічної ситуації, що спричинена інфляційними процесами, девальвацією національної валюти, високими ставками за кредитами, а також обмеженим доступом до міжнародних ринків капіталу. Такі фактори стримують зростання інвестиційної активності. Окрім того, зміни в регуляторній політиці Національного банку України, зокрема посилення вимог до капіталізації та ризикових операцій накладають додаткові обмеження на інвестиційну діяльність банків.

ПриватБанк, попри складні макроекономічні умови, продовжує шукати шляхи для розвитку своєї інвестиційної діяльності. Одним з напрямків є впровадження інноваційних фінансових продуктів, таких як інвестиційні фонди та інструменти для накопичення капіталу. Це дозволяє банку залучати нових клієнтів і зберігати конкурентоспроможність на ринку. Водночас банк продовжує адаптувати свою стратегію відповідно до вимог регуляторів та мінливого економічного середовища, зокрема, акцентуючи увагу на стійкості фінансових операцій і прозорості інвестиційних процесів.

Окремо варто зазначити, що ПриватБанк активно працює над цифровізацією своїх послуг, що сприяє підвищенню доступності інвестиційних продуктів для широкого кола клієнтів. Впровадження мобільних платформ і онлайн-сервісів робить інвестування більш зручним і оперативним.

В сучасних умовах основні перспективи розвитку інвестиційної діяльності ПриватБанку полягають у напрямках, наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні напрями перспектив розвитку інвестиційної діяльності
ПриватБанку**

Напрями	Сутність
1	2
Інноваційні фінансові продукти	Створення нових інвестиційних інструментів, таких як облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) для приватних осіб, інвестиційні фонди та програми спільного фінансування стартапів, можуть стати потужними засобами для залучення інвестицій.
Диджиталізація послуг	Запровадження цифрових платформ для управління інвестиціями значно розширить доступність інвестиційних послуг для широкого кола клієнтів. Це також дозволить банку оптимізувати операційні витрати та знизити ризики, пов'язані з людським фактором.

Продовження таблиці 1

1	2
Розвиток співпраці з міжнародними фінансовими інституціями	Вихід на міжнародні ринки капіталу через партнерство з глобальними банками та інвесторами може надати доступ до більш дешевих ресурсів і сприяти диверсифікації портфеля інвестицій.
Зелена економіка та стійкі інвестиції	Зважаючи на глобальні тенденції щодо сталого розвитку, ПриватБанк може сконцентруватися на фінансуванні екологічних проектів, що сприятимуть переходу до «зеленої» економіки.

Сформовано автором на основі даних [1]

У таблиці 2 наведено дані про прогноз доходів від інвестиційного банкінгу (млрд доларів США)

Таблиця 2

Прогноз доходів від інвестиційного банкінгу (млрд доларів США)

Рік	Доходи
2023	0,58
2024	0,60
2025	0,61
2026	0,62
2027	0,63
2028	0,64
2029	0,65

Джерело: Statista - Investment Banking in Ukraine [5]

Прогнозується стабільне зростання доходів від інвестиційного банкінгу. З 2024 року доходи становлять 0,58 млрд доларів США, а до 2029 року вони зростуть до 0,65 млрд доларів США. Підвищення доходів від інвестиційного банкінгу вказує на потенціал для подальших інвестицій у цей сектор, що може сприяти економічному розвитку та залученню нових інвесторів.

Таблиця 3

Обсяг депозитів та кредитів (млрд гривень)

Роки	Депозити	Кредити
2020	1,100	850
2021	1,150	880
2022	1,200	900
2023	1,200	900
2024	1,250	950

Джерело: Національний банк України - Фінансовий сектор [2]

Обсяг депозитів у банках України зріс з 1,100 млрд гривень у 2020 році до 1,250 млрд гривень у 2024 році. Це свідчить про збільшення довіри населення та бізнесу до банківської системи, а також про зростання заощаджень.

На рис. 1 представлено графік інвестицій в цінні папери за період 2020-2024 рр.

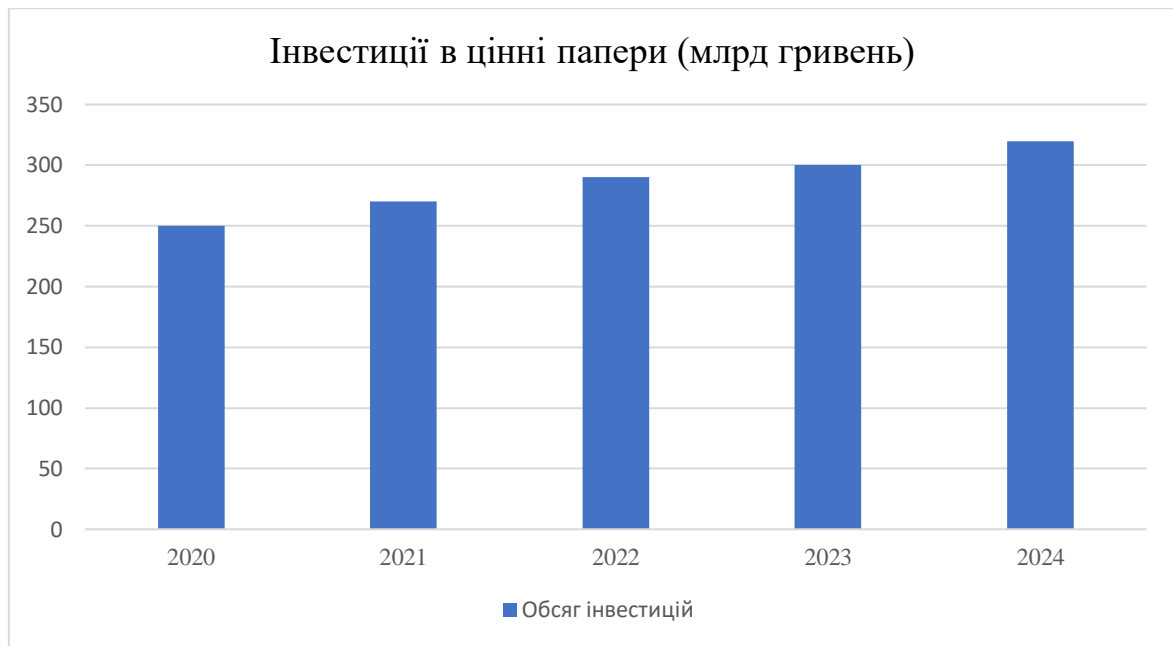

Рис. 1. Інвестиції в цінні папери (млрд гривень)

Зростання обсягу інвестицій на 20 млрд гривень (або приблизно на 6,67%) вказує на позитивну динаміку та зростання довіри до ринку цінних паперів. Також це вказує на розширення інвестиційних можливостей та появу нових фінансових інструментів на ринку.

На інвестиційні процеси ПриватБанку впливають кілька ключових факторів, які наведені у таблиці 4.

Таблиця 4

Ключові фактори, які впливають на інвестиційні процеси банків

Фактори	Сутність
Економічне середовище	Загальний стан економіки України, включаючи рівень ВВП, інфляцію та безробіття, значно впливає на інвестиційну діяльність банку.
Процентні ставки	Вартість запозичень та доходність від інвестицій залежать від процентних ставок, встановлених Національним банком України.
Регуляторні вимоги	Зміни в законодавстві та регуляторних вимогах можуть впливати на стратегії інвестування та управління ризиками.
Фінансова стабільність	Стабільність самого банку, включаючи його капіталізацію та ліквідність, визначає його здатність здійснювати інвестиції.
Технологічні інновації	Впровадження нових технологій може підвищити ефективність інвестиційних процесів та знизити витрати.
Конкуренція	Рівень конкуренції на банківському ринку також впливає на інвестиційні рішення, оскільки банк прагне залишатися конкурентоспроможним.
Глобальні тенденції	Світові економічні та фінансові тенденції, такі як зміни на ринках капіталу та валютних курсах, також мають значення.

Сформовано автором на основі даних [6]

Важливим фактором у розвитку інвестиційної діяльності є ризики, які можуть впливати на прибутковість та стабільність банку. Основними ризиками

залишаються кредитні, валютні, регуляторні та ринкові. Для їх мінімізації ПриватБанк повинен впроваджувати сучасні методи управління ризиками, включаючи диджиталізацію моніторингу ризиків, автоматизацію процесів аналізу кредитоспроможності та прогнозування ринкових змін.

ПриватБанк активно працює над посиленням системи управління ризиками, адже саме це є ключовим елементом забезпечення фінансової стабільності в умовах нестабільної економіки. Використання штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу даних дозволяє банку швидше реагувати на зміни ринку, передбачати можливі ризики та відповідно коригувати стратегії інвестування. Це також підвищує рівень точності при оцінці кредитних ризиків і прогнозуванні валютних коливань, що особливо важливо в умовах волатильності фінансових ринків.

Це відповідає глобальним трендам розвитку банківських технологій і дозволяє банку залишатися одним із лідерів фінансового сектору в Україні, забезпечуючи стале зростання та підтримуючи економіку країни навіть у важкі часи.

Крім того, банк приділяє велику увагу регуляторним ризикам, постійно співпрацюючи з Національним банком України та іншими регуляторами для забезпечення відповідності своїх операцій чинним вимогам. Прозорість і дотримання нормативних стандартів є важливими складовими довіри клієнтів і партнерів банку. Такий підхід не лише мінімізує можливі санкції з боку регуляторних органів, але й сприяє зміцненню репутації ПриватБанку як надійного та відповідального гравця на фінансовому ринку України.

Висновок. Перспективи розвитку інвестиційної діяльності АТ КБ «ПриватБанк» в умовах сучасних економічних викликів є доволі широкими. Банк має всі можливості для подальшого зростання та диверсифікації своєї інвестиційної діяльності, зокрема через інновації та розвиток диджиталізації. Проте досягнення цих цілей вимагає ефективного управління ризиками та адаптації до мінливих умов глобального і національного ринку [4].

Список використаних джерел:

1. Литвиненко І. Розвиток інвестиційної діяльності банківських установ в умовах глобальних викликів. *Економіка та управління*. – 2022.
2. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2024)
3. Офіційний сайт ПриватБанку. URL: <https://privatbank.ua>
4. Стратегія розвитку ПриватБанку до 2025 року: нові можливості для інвесторів. URL: <https://strategy.privatbank.ua>
5. Statista. URL: <https://www.statista.com/outlook/fmo/corporate-finance/investment-banking/ukraine#revenue> (дата звернення 22.09.2024)
6. Tejvan Pettinger. Factors affecting investment. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/136672/economics/factors-affecting-investment/>

Сабіна ПРИМАК,*
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто процес децентралізації в Україні, що розпочався у 2014 році та став однією з наймасштабніших реформ державного управління. Значну увагу приділено формуванню місцевих бюджетів, які стають основним фінансовим інструментом для реалізації політик та програм місцевого розвитку. Обговорюються основні аспекти формування місцевих бюджетів у контексті децентралізації, включаючи передачу повноважень і фінансових ресурсів, фінансову автономію, стимулювання економічного розвитку, забезпечення відкритості та участі громадян, фінансову відповідальність і розвиток фінансової культури. Розглянуто основні джерела формування місцевих бюджетів. Підкреслюється важливість ефективного управління цими ресурсами для забезпечення фінансової стійкості та розвитку місцевих громад.*

***Abstract.** The article examines the decentralization process in Ukraine, which began in 2014 and has become one of the most extensive public administration reforms. Significant attention is given to the formation of local budgets, which become the primary financial tool for implementing local development policies and programs. The main aspects of forming local budgets in the context of decentralization are discussed, including the transfer of powers and financial resources, financial autonomy, stimulation of economic development, ensuring transparency and citizen participation, financial responsibility, and the development of financial literacy. The main sources of local budget formation are considered. The importance of effective management of these resources to ensure financial stability and the development of local communities is emphasized.*

Вступ. Децентралізація є одним із ключових процесів, що впроваджуються в багатьох країнах світу для покращення управління на місцевому рівні та наближення влади до громадян. В Україні цей процес активно розпочався з 2014 року і став однією з наймасштабніших реформ у державному управлінні. Основною метою децентралізації є створення ефективної, прозорої та відповідальної системи місцевого самоврядування, яка здатна забезпечити сталий розвиток територій та підвищення якості життя населення.

В умовах децентралізації місцеві бюджети набувають особливої

*Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

важливості, адже саме вони стають основним фінансовим інструментом для реалізації політик та програм місцевого розвитку. Від ефективності формування та використання місцевих бюджетів залежить, чи зможуть громади вирішувати нагальні соціально-економічні проблеми, розвивати інфраструктуру, надавати якісні послуги населенню та забезпечувати належний рівень життя громадян.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід господарювання засвідчує, що найефективніше економічні та соціальні проблеми на місцевому рівні здатні вирішити місцеві органи влади, які знаходяться безпосередньо у місцях дислокації таких проблем та знають, які з них є першочерговими та за рахунок яких джерел їх можна вирішити. Крім цього, саме місцева влада може формувати сприятливі умови для забезпечення економічного зростання на місцях, в тому числі за рахунок залучення інвестицій, розвитку підприємництва, створення нових робочих місць та зростання самозайнятості населення. Від ступеня вирішення цих завдань безпосередньо залежать добробут місцевих мешканців, ступінь наповнення місцевих бюджетів, темпи зростання надходжень до державного бюджету, а отже – й зростання добробуту країни загалом [1].

Місцеві бюджети є фінансовою основою місцевого самоврядування й від обсягу ресурсів, що акумулюються в них, залежить, наскільки ефективно місцеві органи влади будуть виконувати покладені на них повноваження

Основним призначенням місцевих фінансів є:

- 1) забезпечення фінансовими ресурсами діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язаної зі здійсненням ними своїх функцій і повноважень;
- 2) найповніше задоволення потреб населення територіальних громад та якісне надання локальних суспільних послуг;
- 3) формування стимулюючого механізму щодо раціонального використання наявних матеріальних і фінансових ресурсів, пошуку додаткових джерел доходів [2].

Формування місцевих бюджетів у контексті децентралізації - це процес передачі фінансових повноважень і ресурсів з центрального рівня влади до місцевих органів самоврядування. Децентралізація сприяє більш ефективному використанню ресурсів, оскільки дозволяє більш точно враховувати потреби і можливості конкретних регіонів чи громад.

Основні аспекти формування місцевих бюджетів у контексті децентралізації включають:

- Передача повноважень і фінансових ресурсів. Це може включати передачу податкових доходів, дотацій та інших видів фінансування від центрального уряду до місцевих установ.
- Створення механізмів місцевого самоврядування. Це означає, що місцеві органи отримують більше повноважень у сферах економіки, соціального розвитку, освіти, охорони здоров'я, інфраструктури тощо.
- Фінансова автономія: Місцеві органи отримують можливість самостійно збирати і розпоряджатися фінансовими ресурсами відповідно до власних потреб і пріоритетів.

– Стимулювання економічного розвитку. Збільшення місцевих бюджетів може стати стимулом для економічного розвитку регіонів, оскільки місцеві органи будуть зацікавлені у залученні інвестицій та розвитку бізнесу на своїй території.

– Відкритість та участь громадян. Децентралізація також може сприяти більшій відкритості та участі громадян у процесі прийняття рішень з питань бюджету, оскільки рішення приймаються на рівні, ближчому до людей.

– Фінансова відповідальність. При децентралізації важливо забезпечити, щоб місцеві органи володіли не лише правами, а й відповідальністю за використання фінансових ресурсів. Це може включати впровадження механізмів контролю, аудиту та звітності, які забезпечать ефективно та прозоре використання грошей місцевих бюджетів.

– Ці аспекти формування місцевих бюджетів умовах децентралізації допомагають створювати більш стійкі, ефективні та демократичні системи управління, сприяючи розвитку місцевих громад та країни в цілому [3].

У процесі децентралізації значно збільшується роль місцевих органів влади в управлінні та розвитку територій. Вони отримують більше повноважень і відповідальності за забезпечення громадянських послуг, економічний розвиток, соціальну інфраструктуру тощо. Це вимагає наявності достатніх фінансових ресурсів на місцях, що підкреслює важливість аналізу джерел формування місцевих бюджетів. Основні джерела формування місцевих бюджетів умовах децентралізації можуть варіюватися залежно від конкретної країни та її системи місцевого самоврядування. Однак, загалом вони складаються із однакового базового набору джерел (рис. 1).

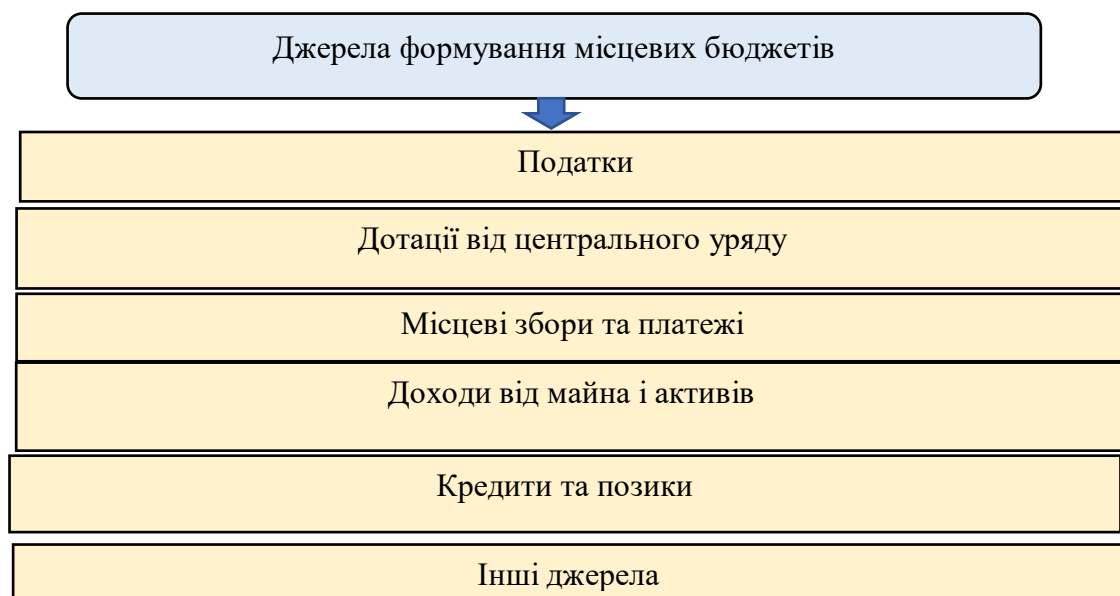

Рис. 1. Основні джерела формування місцевих бюджетів умовах децентралізації

Джерело: побудовано автором

Формування місцевих бюджетів у контексті децентралізації стикається з

рядом викликів та відкриває перспективи для подальшого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні виклики та перспективи формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації

Виклики	Сутність
Фінансова нестабільність	Зміна в системі розподілу фінансових ресурсів може призвести до нестабільності у формуванні місцевих бюджетів, особливо в перехідний період.
Недостатні ресурси	Децентралізація може призвести до нерівномірного розподілу ресурсів між різними регіонами, що може створювати проблеми для менш розвинених районів.
Необхідність кадрових ресурсів	Місцеві органи можуть стикатися з викликами у привласненні та ефективному використанні фінансових ресурсів, а також у здійсненні адміністративних та фінансових функцій.
Контроль та відповідальність	Збільшення фінансової автономії місцевих органів може вимагати посилення механізмів контролю та звітності для забезпечення ефективного використання ресурсів та запобігання корупції
Перспективи	Сутність
Розвиток місцевих громад	Децентралізація створює можливості для активізації місцевих громад та розвитку їхніх потенціалів у вирішенні власних потреб та проблем
Більш ефективне використання ресурсів	Місцеві органи самоврядування можуть краще розуміти потреби та пріоритети своїх територій, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів
Стимулювання інновацій та розвитку	Децентралізація може сприяти стимулюванню інновацій та розвитку на місцевому рівні, оскільки місцеві органи будуть більш зацікавлені у розвитку нових проєктів та ініціатив
Підвищення ефективності управління	Більша автономія місцевих органів може призвести до збільшення ефективності управління та більшого відповідності дій місцевих влад до потреб громадян.
Збільшення демократії та участі громадян	Децентралізація може збільшити рівень демократії та участі громадян у процесах прийняття рішень, оскільки рішення приймаються на більш доступному рівні.

Джерело: побудовано автором

Варто розглянути більш детально сутність кожного із представлених джерел:

- **Податки.** Місцеві органи можуть збирати різноманітні податки, такі як місцевий податок на нерухомість, податок на землю, податок на транспорт, податок на додану вартість (у деяких випадках), а також інші місцеві податки.
- **Дотації від центрального уряду.** Центральний уряд може виділяти дотації для місцевих бюджетів для покриття дефіциту чи для здійснення конкретних програм розвитку.
- **Місцеві збори та платежі.** Це можуть бути платежі за комунальні послуги, платежі за дозволи на будівництво чи землекористування, а також інші місцеві збори.

• Доходи від майна і активів. Місцеві органи можуть отримувати доходи від власності та активів, таких як оренда майна, продаж земельних ділянок тощо.

• Кредити та позики. Місцеві органи можуть залучати фінансування від банків, міжнародних фінансових організацій, а також інших джерел, щоб забезпечити фінансові потреби для реалізації проектів та програм.

• Інші джерела. Це можуть бути гранти від міжнародних організацій, пожертви від приватних компаній чи громадських організацій, а також інші надходження, які можуть бути використані для місцевих бюджетів.

Загалом, децентралізація має потенціал стати ключовим інструментом для зміцнення місцевого самоврядування, розвитку громад та покращання якості життя населення. Однак для досягнення цих переваг необхідно розробляти та впроваджувати ефективні механізми управління та розподілу ресурсів.

Висновки. Отже як показало дослідження у процесі децентралізації значно збільшується роль місцевих органів влади в управлінні та розвитку територій, що вимагає наявності достатніх фінансових ресурсів на місцях для забезпечення громадянських послуг, економічного розвитку та соціальної інфраструктури. Однією з основних задач децентралізації є зменшення фінансової залежності місцевих органів влади від центрального уряду, що створює необхідність пошуку та активізації власних джерел доходів, таких як місцеві податки і збори, орендна плата за користування комунальним майном та надходження від власності громад. Водночас, фінансова автономія дозволяє місцевим громадам ефективніше планувати і реалізовувати проекти, спрямовані на покращення якості життя громадян. Незважаючи на виклики та ризики, які супроводжують процес децентралізації, він відкриває значні перспективи для розвитку територій. Успішні практики показують, що за умов ефективного управління місцеві громади можуть значно покращити якість життя населення, розвинути інфраструктуру та залучити інвестиції.

Список використаних джерел:

1. Власюк Н.І., Пікулик О.І. Підвищення ефективності формування місцевих бюджетів в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. Вид-во ЛТЕУ, 2021. Вип. 64. С. 36-42.
2. Кучеркова С. Формування місцевих бюджетів та напрями їх покращення в умовах децентралізації. *Галицький економічний вісник*. Т.: ТНТУ, 2023. Том 80. № 1. С. 49-58.
3. Плукар Л. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2019. 4 (82), С. 160-165.
4. Офіційний сайт Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua/>.
5. Пилипенко Я. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46>.

Дмитро СІРІТКО *,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.

***Анотація:** У статті представлені теоретичні засади щодо фінансового контролінгу, проведено зв'язок з фінансовим плануванням на підприємстві. Також визначено види фінансового контролінгу та їх характеристика, запропоновано напрями удосконалення системи фінансового контролінгу. На сьогодні запровадження контролінгу на підприємстві є дуже актуальною темою. Оскільки саме контролінг безпосередньо впливає на діяльність підприємства. Впровадження системи контролінгу забезпечує ефективне функціонування підприємства в нестійких економічних умовах та постійних змінах зовнішнього середовища. Особлива відповідальність перед керівниками підприємства, так як від правильності прийняття управлінських рішень залежить майбутнє підприємства. Фінансовий контролінг сприяє досягненню фінансових цілей, з його допомогою можна зробити аналіз розбіжностей між фактичними та прогнозованими результатами, коригувати напрямок розвитку підприємства відповідно до цілей та задач, поставлених керівництвом. Систему фінансового контролінгу слід розцінювати як складовий елемент планування на підприємстві загалом, використовуючи один і той же підхід методів та інструментів. Служба контролінгу перш за все має сформулювати взаємозв'язок контролінгу з усіма функціями, ретельно контролювати витрати підприємства, так як вони є основним об'єктом управління, пропонувати ефективні напрями покращення фінансового становища. Кожне підприємство самостійно формує службу контролінгу, визначає склад та структуру.*

***Abstract:** The article presents the theoretical foundations of financial controlling, drawing a connection with financial planning at an enterprise. The article also defines types of financial controlling and their characteristics, suggests directions of improvement of the financial controlling system. Today, the introduction of controlling at an enterprise is a very relevant topic. Since it is controlling that directly affects the activities of an enterprise. Implementation of the controlling system ensures efficient functioning of an enterprise in unstable economic conditions and constant changes in the external environment. It is of particular responsibility to the company's*

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ, Руслан ДМИТРЕНКО

managers, since the future of the company depends on the correctness of management decisions. Financial controlling contributes to the achievement of financial goals, it can be used to analyse discrepancies between actual and forecasted results, and to adjust the direction of the company's development in accordance with the goals and objectives set by management. The financial controlling system should be regarded as an integral part of the enterprise's overall planning, using the same approach, methods and tools. First of all, the controlling service should form the interconnection of controlling with all functions, carefully monitor the company's expenses, since they are the main object of management, and propose effective ways to improve the financial situation. Each company independently forms a controlling department, determines its composition and structure.

Вступ. У сучасних умовах українським підприємствам надається право самостійно розробляти власні виробничі програми, плани виробничого і соціального розвитку, визначати стратегії цінової політики. Це призводить до значного підвищення відповідальності керівників за прийняті ними управлінські рішення. Для цього їм потрібна достовірна інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства.

Це завдання виконує контрольна служба підприємства. Відповідно, сучасна концепція комплексної системи управління підприємством, що включає управлінський облік для контролю всіх статей витрат, всіх підрозділів і всіх складових надання продукції або послуг, а також їх перспективне планування, називається контролем. Забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку процесів ухвалення рішень в управлінні організацією [1; 2].

Система контролінгу – це принципово нова концепція інформації і управління, яку можна визначити як обліково-аналітичну систему, що реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування, забезпечує як оперативне, так і стратегічне управління процесами досягнення цілей [2]. Основою системи управління є регулярний та своєчасний збір інформації про функціонування підприємства та стан ринкового середовища для її функціонування, аналіз та планування цієї інформації вкрай важливі у сучасних реаліях. У цьому напрямі збільшується інтенсивність та насиченість інформаційних потоків, що потребує систематизації, уніфікації для забезпечення ефективності управління бізнесом.

На сьогоднішній день контролінг є одним із найкращих систематизаторів великих інформаційних потоків про обіг економічної інформації на промислових підприємствах з метою координації прийняття управлінських рішень. Для ефективності управлінських рішень необхідно не тільки забезпечити оборот інформації, що відображає реальний стан справ, організувати єдину, коротку, чітку та просту форму їх подання, а й дотримуватись своєчасності їх надання [6]. Тому необхідна розробка конкретного підходу до планування та бюджетування у частині внутрішнього контролю компанії, операційних витрат компанії та створення системи очікуваних показників та системи обліку витрат згідно з організаційною структурою (рис. 1).

Контролінг – досить складне поняття, в останньому німецькому виданні

лексикону економіки бізнесу воно визначається як концепція інформації та управління

Рис. 1. Модель впровадження системи контролінгу на підприємстві

Джерело: [1]

Система контролінгу як система управління вперше була описана та найбільш повно застосована в США. Звідси й значення терміна «контролінг». Наразі багато українських компаній потребують впровадження контролю, оскільки залишаються проблеми у сфері управління: низька ефективність інформації; процес планування від виробництва, а не від маркетингу продукту; змішування концепцій управління прибутком і управління грошовими потоками; труднощі з розділенням змінних і постійних витрат; відсутність контролю за досягненням цілей компанії; брак інформації для прийняття управлінських рішень, інформація часто залишається незатребуваною; низька культура аналізу цілей, отримання прибутку часто є метою підприємства [8].

Результатом впровадження системи контролінгу є: можливість швидко та точно розрахувати ціну прийнятого замовлення за договірною ціною, а також прийняти замовлення за фіксованою ціною, якщо ціна запропонована замовником;

– створення формалізованих інформаційних потоків (документообігу), що дозволяють оперативно фіксувати поточний стан виконання тих чи інших

показників;

– вміння планувати поточну діяльність та прогнозувати її результати; створити модель майбутнього стану підприємства;

– забезпечувати поточний контроль та аналіз результатів фінансово-господарської діяльності компанії;

– вміння визначати реальні причини тих чи інших явищ та формування стилю управління;

– автоматизація облікових, контрольних, аналітичних та планових функцій компанії.

Згідно з дослідженнями щодо визначення поняття «контролінг», можна сказати, що єдиного визначення не існує. Проаналізувавши безліч визначень, дійшли висновку, що під контролінгом розуміють комплексну систему, яка поєднує пошук, збір та систематизацію необхідної інформації про діяльність підприємства з метою управління, запобігання можливих ризиків та прийняття якісних управлінських рішень. Вони полягають у: забезпеченні достатнього рівня ліквідності, збереженні платоспроможності в довгостроковій перспективі, досягненні оптимального рівня рентабельності. Фінансовий контролінг сприяє досягненню фінансових цілей, з його допомогою можна зробити аналіз розбіжностей між фактичними та прогнозованими результатами, коригувати напрямок розвитку підприємства відповідно до цілей та задач, поставлених керівництвом. Головними принципами системи контролінгу є наступні (рис. 2).

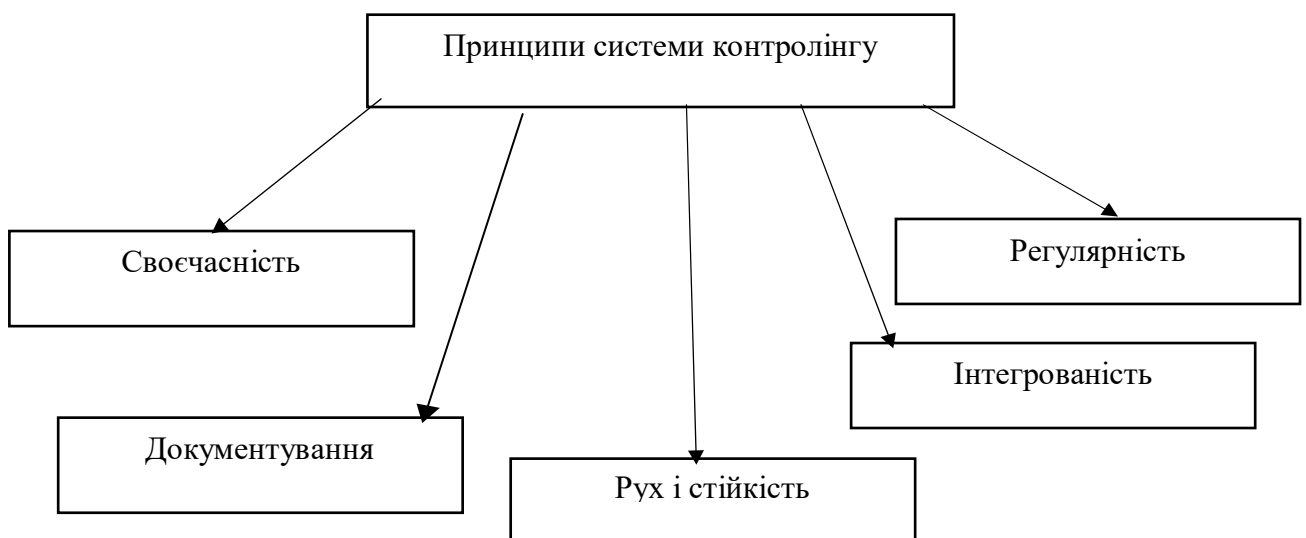

Рис 2. Головні принципи системи контролінгу на підприємстві

При проведенні даного виду фінансового контролінгу, особлива увага надається статтям «доходи» і «витрати» та звіту про рух грошових коштів.

Стратегічний фінансовий контролінг характеризується досягненням довгострокових цілей, забезпечуючи при цьому ефективність діяльності підприємства. Він базується на вивченні ризиків, розробленні перспектив, виявленні сильних та слабких сторін суб'єкта господарювання. Фінансове планування виступає процесом створення системи фінансових і планових показників забезпечення організації фінансовими ресурсами та збільшення

продуктивності її фінансової діяльності в перспективі. В процесі фінансового планування виявляється загальна сума необхідних коштів для фінансування виробничо-господарської діяльності і можливості одержання цих коштів [9]. Роль фінансового планування виявляється у встановленні загальної потреби компанії в такій кількості фінансових ресурсів, яка могла б забезпечити фінансування розширення виробництва, виконання фінансово-кредитних зобов'язань перед бюджетом, банками і т.д., вирішення соціальних питань і матеріального стимулювання співробітників компанії. Фінансове планування допомагає попередити наднормативні та надпланові витрати товарно-матеріальних цінностей і фінансових ресурсів як по одиничним видам діяльності, так і взагалі по підприємству. Для більш зрозумілого роз'яснення щодо видів фінансового контролінгу, зобразимо основні їх задачі в табл. 1

Таблиця 1

Основні задачі операційного та стратегічного фінансового контролінгу підприємства

Операційний контролінг	Стратегічний контролінг
Забезпечення оптимального рівня рентабельності та ліквідності підприємства	Визначення довгострокових цілей діяльності підприємства
Мінімізація ризиків у збуті та, відповідно, у виробництві, ефективність використання ресурсів	Розробка стратегії покращення діяльності підприємства за рахунок припущень щодо поточної діяльності
Досягнення кооткострокових цілей	Оцінка виконання поставлених завдань за рахунок аналізу фінансових показників
Здійснення операційного управління на основі аналізу фінансових показників	Аналіз розбіжностей в планах сформованої стратегії
Аналіз планових показників	Оцінювання інвестиційних проєктів
Управління грошовими потоками та контроль за поточним фінансовим становищем	Пропозиції за новими напрямками діяльності

Джерело: [7]

Отже, фінансовий контролінг зосереджений на оптимізації фінансових результатів підприємства за достатнього рівня ліквідності, стійкості та платоспроможності. На сьогодні є безліч методів фінансового контролінгу, які полегшують процес контролю на підприємстві. Серед них: CVP-аналіз, SWOT-аналіз, вартісний аналіз, бенчмаркінг, коефіцієнтний аналіз, система раннього реагування. При здійсненні операційного контролінгу зазвичай використовують коефіцієнтний аналіз, а при стратегічному – надають перевагу аналізу SWOT. Одним з ключових способів збільшення ефективності фінансового управління в компанії вважається вдосконалення внутрішньофірмового фінансового планування і контролінгу.

Фінансовий контролінг здійснюється у вигляді організованого адміністрацією компанії процесу перевірки виконання абсолютно всіх управлінських рішень у фінансовій сфері з метою реалізації фінансової стратегії

і тактики та запобігання кризових ситуацій, що призводять до банкрутства [6]. Служба контролінгу перш за все має сформувати взаємозв'язок контролінгу з усіма функціями, ретельно контролювати витрати підприємства, так як вони є основним об'єктом управління, пропонувати ефективні напрями покращення фінансового становища [4]. Проте, на сьогоднішній день служба контролінгу ще не повною мірою запроваджується в Україні. Тому вкрай важливою є правильна організація та налаштування системи фінансового контролінгу.

Розглянемо на прикладі ПрАТ «Київстар» можливість запровадження фінансового контролінгу. Як відомо, дане підприємство є лідером серед мобільних операторів в Україні. Особливо популярні послуги з доступу до Інтернету, а також телефонні послуги, якими користуються понад 25 млн. абонентів. Тому даному підприємству слід впровадити систему фінансового контролінгу для підвищення ефективності діяльності, збереження репутації та запобігання можливих збитків, поліпшення оперативності та якості управлінських рішень. Досягнення цілей підприємства характеризує продуктивність підприємства, платоспроможність, підприємливість, рентабельність, ліквідність, інноваційну активність [10]. Тому сьогодні питання організації контролю в українських компаніях вирішуються індивідуально для кожної компанії з урахуванням специфіки та обсягів її діяльності.

Висновки. Фінансовий контролінг – це система, що включає методи обліку, аналізу, планування та контролю, вона спрямована на досягнення мети підприємства, забезпечує ефективне управління підрозділами та підприємством в цілому. В сучасних умовах фінансовий контролінг є пріоритетним в системі управління суб'єктами господарювання. Створення та основні напрями вдосконалення контролінгу пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі. Дуже важливим є правильно організувати фінансовий контролінг, щоб запобігти появі фінансових криз.

Список використаних джерел.

1. Григораш І. О. Контролінг як сучасна система управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 11(113). С. 96–107.
2. Гужавіна І. В., Сьомкіна Т. В., Згурська О. М. Фінансовий контролінг у системі управління торговельним підприємством. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 11-14.
3. Загорудько В. Л., Давиденко О. Р., Смаль О. В. Дослідження перспектив впровадження контролінгу на підприємствах України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5(05). С. 120-123.
4. Капліна А. І. Контролінг у системі ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8630> (дата звернення: 24.09.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.70.
5. Прокопенко Л. В. Контролінг як інструмент управління підприємством. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 39-2. С. 17-20.
6. Птащенко Л. О., Сержанов В. В. Фінансовий контролінг : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2016. 344 с.
7. Сабліна Н. В. Фінансовий контролінг : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 161 с.

Дмитро СИЧЕВ*,
студент 1 курсу магістратури,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

***Анотація.** Метою цього дослідження є вивчення основних аспектів фінансового стану малих підприємств і їх здатності ефективно управляти фінансами в умовах сучасної економіки. У роботі розглядаються специфічні фактори, що впливають на фінансову стабільність малих підприємств, включно з обмеженим доступом до фінансових ресурсів, недосконалістю законодавчої бази та високим рівнем ризиків. Особливу увагу приділено інформаційному забезпеченню в процесі ухвалення фінансових рішень, зокрема у зв'язку із впровадженням новітніх інформаційних технологій та автоматизованих систем управління. Це дослідження спрямоване на виявлення проблем та пошук шляхів для покращення управління фінансами в малому бізнесі України.*

***Abstract.** The purpose of this study is to study the main aspects of the financial condition of small enterprises and their ability to effectively manage finances in the conditions of the modern economy. The work examines specific factors affecting the financial stability of small businesses, including limited access to financial resources, imperfect legal framework and high level of risks. Special attention is paid to information support in the process of making financial decisions, in particular in connection with the introduction of the latest information technologies and automated management systems. This study is aimed at identifying problems and finding ways to improve financial management in small businesses in Ukraine.*

Вступ. У сучасних умовах малі підприємства відіграють важливу роль у розвитку української економіки, забезпечуючи робочі місця, стимулюючи інновації та сприяючи економічній активності на місцевому рівні. Однак їхній фінансовий стан часто є нестійким через обмежений доступ до кредитних ресурсів, високу чутливість до змін у зовнішньому середовищі та слабку фінансову стабільність. Інформаційне забезпечення стає важливим елементом ефективного управління фінансами, оскільки воно дозволяє підприємствам оперативно реагувати на ринкові зміни, ухвалювати обґрунтовані рішення та оптимізувати використання фінансових ресурсів. Використання сучасних інформаційних технологій у системі управління фінансами може значно

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

підвищити конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу. Агропромисловий комплекс є однією з ключових галузей національної економіки України. До початку війни щорічне зростання галузі складало 5%, частка сільськогосподарської продукції у ВВП — 10%, а з переробкою продукції — 16%. Торгівля сільськогосподарськими товарами приносила приблизно 22 млрд доларів США щороку і становила 41% всього експорту. З початком війни порти були заблоковані, що призвело до різкого зменшення експорту з 6-7 млн тонн на місяць до 1,5 млн тонн, що також знизило внутрішні ціни на аграрну продукцію. Економічні втрати галузі у 2022 році оцінюються в 22 млрд доларів США.

Динаміка малого бізнесу. У період з 2020 по 2023 рік показники діяльності малих підприємств демонструють коливання. У 2021 році найбільше працівників зайняті в сферах нерухомості, будівництва, освіти, а також наукової і технічної діяльності. Різниця у кількості зайнятих і найманих працівників свідчить про певну нестабільність на ринку праці.

Для поліпшення управління фінансами малих підприємств важливо впроваджувати сучасні комп'ютерні технології, які полегшують бізнес-процеси та забезпечують швидкий доступ до економічних даних. Інформаційне забезпечення включає роботу Державної служби статистики, податкових органів, ЗМІ та інших інституцій.

Таблиця 1

Показники діяльності малих підприємств в Україні.

Показник	Роки			
	2020	2021	2022	2023
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	76	86	84	80
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	1758,9	1871	1746,6	1703,1
Кількість найманих працівників, тис. осіб	1662,4	1553,8	1483,3	1226,9
Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	19,2	19,8	16,1	17,5

Джерело: сформовано автором на основі [1].

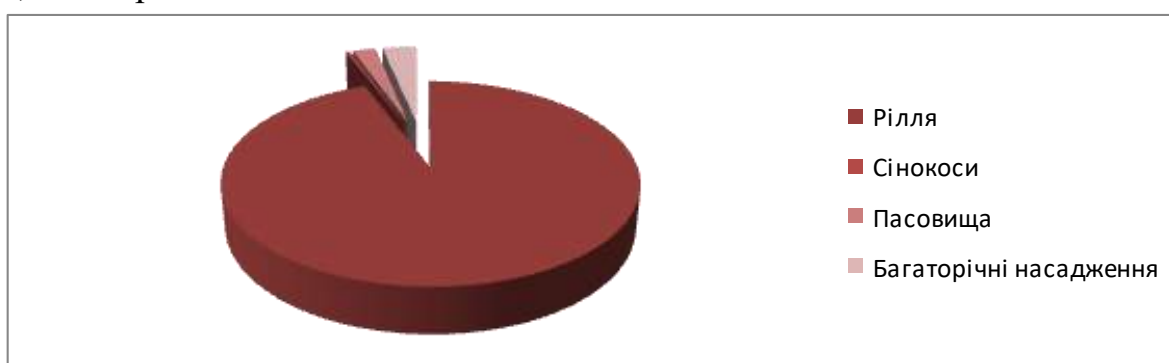
Для покращення роботи системи управління фінансами підприємств, обов'язково необхідно застосовувати всі сучасні комп'ютерні технології які полегшують бізнес-процеси. Використання інформаційних технологій та систем дозволяє зберігати великі масиви економічних даних, швидко передавати, оброблювати та коригувати їх. Інформаційне забезпечення малих підприємств є роботою Державної служби статистики, податкової служби, ЗМІ, Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, місцевих органів управління та ін. Проводяться курси щодо ведення бізнесу, семінари з розгляду питань оподаткування та юридичних оформлень. Залучення власників бізнесу в

обговорення подальшого розвитку сфери підприємництва, впровадження нових законопроектів.

Наше дослідження ми проведемо на прикладі Фермерське господарство «Ірина – О.Т». Фермерське господарство «Ірина – О.Т» розташоване в селі Кривошії Хмільницького району Вінницької області.

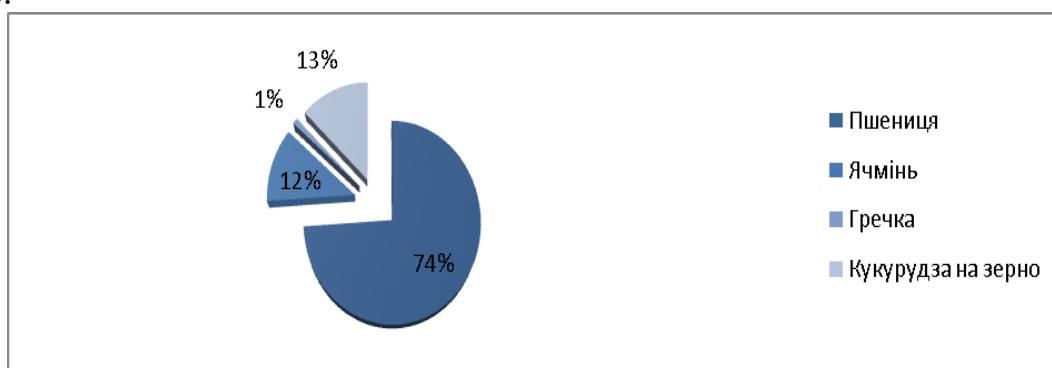
Розглядаючи природно – кліматичні умови та структуру ґрунтів ФГ слід зазначити, що більшість земель ФГ – це землі, абсолютні висоти яких досягають 220-230 м. Температурний клімат помірно – континентальний, що сприяє вирощуванню сільськогосподарських культур.

Для господарства досить важливим є використання землі за призначенням. Розглянемо склад та структуру сільськогосподарських угідь ФГ «Ірина – О.Т». В землекористуванні господарства знаходиться 275 га сільськогосподарських угідь, які є орендованими.

*Рис. 1 Структура землекористування ФГ «Ірина –О.Т» у 2023 році.
Джерело: сформовано автором на основі [2]*

Як видно із рисунку 1., більша частина сільськогосподарських угідь – розорана, і всі угіддя є взятими в оренду. Частка пасовищ та багаторічних насаджень є незначною, що забезпечує велику забезпеченість господарства ріллею.

*Рис. 2 Структура посівних площ ФГ «Ірина –О.Т» у 2023 році.
Джерело: сформовано автором на основі [3]*

Із рисунку 2. видно, що пшениця – 74%, займає саме вагоме місце у посівах ФГ у 2023 році, а найменше гречка, лише 1%. Далі розглянемо динаміку фінансових показників ФГ у таблиці 2.

Аналіз таблиці 2. дозволяє зробити висновки про те, що протягом 2021-2023 рр. ФГ успішно здійснює свою діяльність. Про це свідчить той факт, що зростають усі доходні показники. Так ФГ «Ірина –О.Т» збільшує чистий дохід протягом досліджуваного періоду, що є наслідком зростання виручки від реалізації на 25,6%. Водночас зросла собівартість виробленої продукції на 4015,3 тис. грн. або 24%. За цей період простежується коливання суми чистого прибутку від 3032,5 тис.грн. у 2021 році до 4007,8 тис.грн. у 2022 році та 3502,3 тис.грн у 2023 році. Водночас за цей період ФГ наростило суму чистого прибутку на 469,8 тис.грн.

Таблиця 2

Динаміка фінансових показників діяльності ФГ «Ірина –О.Т»

Показник	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2022р від 2020р, (+;-)
Чистий дохід від реалізації продукції	15484,9	18337,2	20832,5	+5347,6
Собівартість реалізованої продукції	12056,2	14325,8	16071,5	+4015,3
Чистий прибуток	3032,5	4007,8	3502,3	+469,8

Джерело: сформовано автором на основі [4].

В структурі виробництва продукції ФГ матеріальні витрати займають близько 70-78 % від загальної собівартості, решта припадає на оплату праці – понад 10 %, соціальні відрахування – понад 5%, оплату робіт та послуг – 3,5 %, амортизацію основних засобів – 2 % та інші затрати – понад 5 %. Найбільшу частку у сумі матеріальних витрат становлять насіння, нафтопродукти та мінеральні добрива – 29 %, 21 % та 17 % відповідно.

Таблиця 3

Динаміка показників ліквідності ФГ «Ірина – О.Т»

Показники	2021р	2022р	2023р	Абсолютний приріст 2023 р до 2021р. (+;-)
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,86	2,83	8,23	+5,37
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,74	0,83	0,73	-0,01
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,023	0,003	0,0002	-

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Висновки. На основі аналізу фінансового стану та інформаційного забезпечення управління фінансами малих підприємств України можна зробити такі висновки. Малі підприємства відіграють важливу роль в економіці, проти вони стикаються з численними викликами, включаючи обмежений доступ до фінансових ресурсів, правову нестабільність та високий рівень ризиків.

Сучасні інформаційні технології є необхідним для покращення управління фінансами. Це дозволить оптимізувати процеси прийняття рішень, швидше реагувати на зміни на ринку та підвищувати ефективність використання ресурсів. Незважаючи на збільшення витрат, підприємство змогло підвищити дохід та забезпечити стабільний рівень прибутку.

Показник абсолютної ліквідності показує, що на кожную гривню поточних зобов'язань припадає 0,023; 0,003 та 0,0002 гривні грошових коштів та їх еквівалентів. Нормативне значення 0,2. Розрахований показник демонструє низьке значення коефіцієнта абсолютної ліквідності по ФГ.

Швидка ліквідність на кожную гривню поточних зобов'язань припадає 0,73 - 0,83 гривні високоліквідних оборотних активів. При нормативному значенні 0,5 і вище висновок, що в ФГ не мало проблеми з платоспроможністю, і ФГ мало вдосталь оборотних коштів для розрахунку з усіма зобов'язаннями.

Коефіцієнт поточної ліквідності бажаним є в межах 1-3, як було виявлено показники ліквідності в 2021 р. – 2,86; 2022р. – 2,83 у 2023 р. – 8,23. Розраховані показники відповідають нормі і означають відсутність проблем з платоспроможністю, в 2023 р. роках показник зависокий, що свідчитиме кредиторам про неефективну структуру активів, що занижує ефективність їх використання.

В цілому ФГ ліквідне, але в разі необхідності не здатне розрахуватися за своїми боргами. З іншої сторони, так як основним видом діяльності у ФГ є вирощування зернових, то високі показники ліквідності вказують на швидку реалізацію товару за номінальною ціною. Тому важливим кроком при аналізі ліквідності є глибинний розгляд діяльності ФГ, що дасть змогу створити кращі умови для впровадження змін.

Список використаних джерел:

1. Семенов А. Г., Особливості формування капіталу підприємства 2022. № 1. С. 114.
2. Самойлова Т.А., Джерела формування фінансового капіталу підприємства URL: <http://magazine.faaf.org.ua/dzherela-formuvannya-finansovogo-kapitalu-pidpriemstva.html>
3. Дослідження : Індексу настроїв малого бізнесу в Україні. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/Prezentatsiya-rezultativ-doslidzhennya-1.pdf>
4. Державний комітет статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Карпшин. І.О., Фінанси підприємств 2023. №2. С.22

Марина СЛОБОДЯНЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ІІ РЕФОРМУВАННЯ

***Анотація.** Дана стаття присвячена аналізу сучасних викликів і можливостей, пов'язаних з фінансовою стійкістю та доступністю медичних послуг. Реформування системи охорони здоров'я вимагає пошуку нових джерел фінансування, ефективнішого розподілу ресурсів та впровадження сучасних підходів. Це дослідження зосереджене на розгляді основних моделей фінансування, на оцінці динаміки фінансування ЗОЗ та результатів уже впроваджених реформ.*

***Abstract.** This article is devoted to the analysis of modern challenges and opportunities related to the financial stability and availability of medical services. Reforming the health care system requires finding new sources of funding, more efficient allocation of resources, and the introduction of modern approaches. This study is focused on the consideration of the main financing models, on the assessment of the dynamics of financing of health care and the results of already implemented reforms.*

Вступ. Реформування системи охорони здоров'я є однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства, особливо в умовах зростаючих економічних, соціальних та демографічних викликів. Ефективне фінансування відіграє вирішальну роль у забезпеченні доступності та якості медичних послуг для населення. Однією з ключових цілей реформування є побудова фінансово стійкої системи охорони здоров'я, яка забезпечить рівний доступ до послуг для всіх громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом тривалого часу в Україні діяла модель фінансування системи охорони здоров'я, яка зосереджувалася на виділенні бюджетних коштів переважно для підтримки медичної інфраструктури. Це обмежувало громадян у доступі до якісних медичних послуг, а медичні заклади часто були недостатньо забезпечені сучасним обладнанням для діагностики та лікування. Основними проблемами у фінансуванні охорони здоров'я, які потребують вирішення, залишаються: фінансова вразливість населення, низька якість і ефективність медичних послуг, а також нераціональне використання бюджетних коштів. У зв'язку з цими системними проблемами, Міністерство фінансів України ініціювало масштабну

* Науковий керівник: д.е.н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Лариса ВДОВЕНКО

реформу. Одним із ключових елементів стало впровадження нових підходів до фінансування медичних закладів, зокрема запровадження програми медичних гарантій. Ця програма передбачає чіткі державні гарантії надання безоплатних медичних послуг для всіх громадян у межах визначених пакетів. Крім того, національна служба здоров'я України (НСЗУ) почала відігравати важливу роль у забезпеченні справедливого розподілу публічних фінансових ресурсів на охорону здоров'я, що дозволяє спрямовувати кошти на конкретні медичні послуги, а не лише на підтримку інфраструктури. Нові моделі фінансування передбачають:

1. Чіткі та прозорі державні гарантії щодо обсягів безоплатної медичної допомоги;

2. Підвищення фінансового захисту населення у випадку хвороби, ефективний і справедливий розподіл публічних коштів, а також зменшення неформальних платежів;

3. Стимулювання покращення якості медичних послуг у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. [1]

Система охорони здоров'я функціонує на основі різних моделей, кожна з яких має свої унікальні особливості та принципи. (табл.1)

Таблиця 1

Система охорони здоров'я

Принципи	Характеристика
Фінансовий захист	Ніхто не повинен відмовлятися від отримання необхідної медичної допомоги через неможливість її оплатити в момент отримання
Справедливість	Доступ до гарантованих державою послуг мають всі, хто їх потребує, незалежно від стану здоров'я та фінансової спроможності
Чесність, відкритість	Справедливо приймати ключові рішення щодо розподілу бюджетних коштів на охорону здоров'я
Прозорість, підзвітність	Зрозумілість зобов'язань усіх сторін, відкритість у використанні публічних фінансів
Ефективність	Доступність послуг для пацієнтів, кращі умови роботи та доходи для лікарів, ефективне витрачання публічних коштів для платників податків
Конкурентність	Чесна конкуренція створює мотивацію надавати якісні послуги, впроваджувати науково обґрунтовані та економічно ефективні методи роботи

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [2]

Основні моделі системи охорони здоров'я включають:

1. Беверіджська модель, фінансування системи охорони здоров'я здійснюється за рахунок податків. Державні медичні установи надають послуги всім громадянам безкоштовно.

2. Бісмарківська модель, система фінансується через обов'язкові внески до страхових фондів, які оплачуються як роботодавцями, так і працівниками. Медичні установи можуть бути як державними, так і приватними.

3. Національна страхова модель, фінансується через єдину національну систему страхування. Держава виступає як єдиний покупець медичних послуг, що дозволяє контролювати витрати та забезпечувати доступність.

4. Приватна модель або модель вільного ринку, фінансування здійснюється через приватні страхові компанії. Громадяни самостійно купують страховки, і медичні послуги надаються переважно на приватній основі.

5. Змішана модель, поєднує елементи державної і приватної медицини. Держава забезпечує мінімальні медичні послуги для всіх, тоді як громадяни можуть купувати додаткові приватні страховки для отримання кращих умов.

Кожна з моделей має свої сильні та слабкі сторони, і вибір системи залежить від економічних та соціальних умов даної країни [3].

У Великій Британії використовується бюджетне фінансування, де держава покриває медичні послуги за рахунок податків. У рамках цієї моделі всі громадяни мають доступ до безкоштовних медичних послуг, але система може страждати від черг та обмежених ресурсів через державний контроль над витратами.

У Німеччині та Франції діє система соціального страхування, де громадяни та роботодавці сплачують обов'язкові страхові внески до страхових фондів. Ця модель забезпечує більш конкурентний ринок медичних послуг і дозволяє вибрати між різними страховими програмами.

У США переважає приватне страхування. Громадяни купують приватні страховки самостійно або через роботодавців, що дозволяє отримувати високоякісні медичні послуги. Проте вартість медичного обслуговування є надзвичайно високою, і багато людей не мають доступу до якісної медичної допомоги через відсутність або недостатнє страхування.

В Україні та Ізраїлі використовується змішана система фінансування. Держава покриває базові медичні послуги, але громадяни також можуть користуватися послугами приватного страхування для отримання додаткових чи покращених умов лікування. Ця модель є гнучкою, проте може призводити до нерівностей у якості та доступності медичної допомоги в залежності від фінансових можливостей громадян.

Таким чином, різні країни використовують різні підходи до фінансування охорони здоров'я, залежно від своїх економічних можливостей та соціальних пріоритетів.[4]

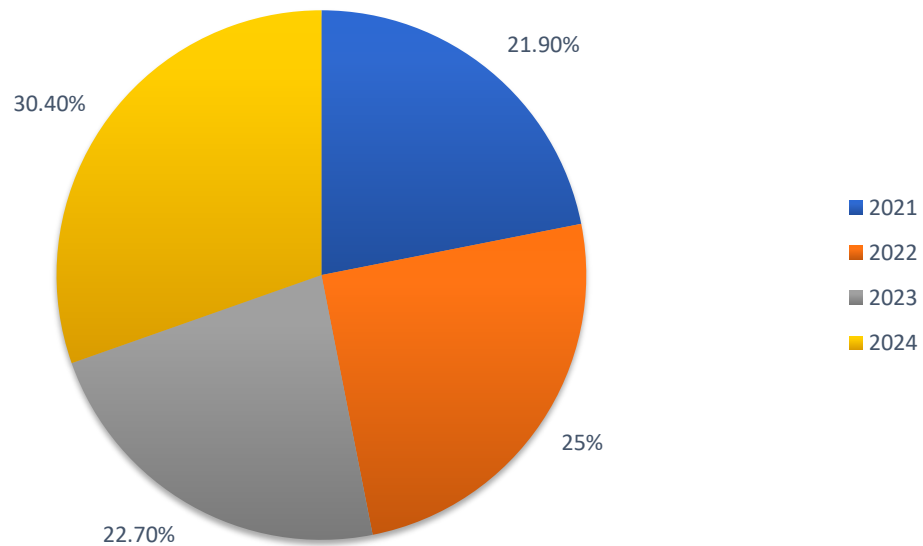
Зміни у фінансуванні закладів охорони здоров'я також стимулюють розвиток інноваційних технологій та покращення інфраструктури медичних закладів. Уряди та приватні інвестори все частіше спрямовують ресурси на розвиток телемедицини, цифрових медичних карток та автоматизованих систем управління лікарнями. Це дозволяє знизити витрати на лікування і підвищити ефективність обслуговування пацієнтів.

Динаміка фінансування охорони здоров'я в Україні демонструє значні коливання протягом останніх років. У 2021 році на медицину було виділено 172 мільярди гривень, що становило найменшу частку від загального фінансування за попередні чотири роки. Однак, у 2022 році фінансування зросло до 196 мільярдів гривень, відображаючи зростання інвестицій у медицину, попри

складні економічні умови.

В 2023 році фінансування охорони здоров'я зменшилося до 178 мільярдів гривень через вплив війни та інші економічні виклики. Проте, на 2024 рік заплановано суттєве збільшення до 239 мільярдів гривень, що є найбільшим показником за весь період і свідчить про те, що уряд ставить за мету посилення фінансової підтримки медичних закладів, особливо в умовах післявоєнного відновлення.

Такі коливання у фінансуванні свідчать про змінність пріоритетів держави у сфері охорони здоров'я в залежності від поточних соціально-економічних умов. Важливо також відзначити, що зміни у видатках на медицину супроводжуються впровадженням нових технологій, таких як телемедицина та автоматизація лікарень, що дозволяє підвищити ефективність використання коштів. (рис.1)

*Рис.1. Динаміка фінансування охорони здоров'я в Україні (2021-2024)
Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [5]*

Фінансування закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) в Україні має вирішальне значення для забезпечення ефективної медичної допомоги населенню. Воно здійснюється через різні механізми та джерела, що включають: державний бюджет, місцеві бюджети, Національну службу здоров'я України (НСЗУ), міжнародні гранти та донорські організації. нещодавно впроваджені механізми, такі як програма медичних гарантій, дозволяють чіткіше розподіляти фінансові ресурси між лікарнями та поліклініками в залежності від кількості наданих послуг. ЗОЗ отримують фінансування всіх форм власності через основний та додатковий варіанти. Основний варіант фінансування включає виділення коштів з державного та місцевих бюджетів для підтримки діяльності державних і комунальних закладів охорони здоров'я. У рамках цього підходу медичні заклади отримують кошти на оплату праці медичного персоналу, закупівлю

медикаментів, а також підтримку інфраструктури.

Додатковий варіант фінансування передбачає використання міжнародних грантів, благодійних внесків та залучення коштів через державно-приватне партнерство. Все більшого значення набувають пілотні проекти, підтримувані міжнародними організаціями, які спрямовані на впровадження нових технологій та підвищення ефективності управління медичними закладами. Активно залучаються кошти від приватних інвесторів для лізингу сучасного медичного обладнання та інших інноваційних рішень. Ці механізми фінансування спрямовані на забезпечення не лише стабільного функціонування ЗОЗ, але й на підвищення якості медичних послуг, покращення умов праці медичних працівників та забезпечення пацієнтів сучасними медичними технологіями.[6]

Висновки. Україна перебуває на важливому етапі реформування своєї системи охорони здоров'я, і ключовою складовою цього процесу є фінансування. Зміни, запроваджені в рамках програми медичних гарантій, зосереджуються на тому, щоб забезпечити фінансову стійкість системи та рівний доступ до медичних послуг для всіх громадян.

Ефективне фінансування закладів охорони здоров'я є запорукою покращення загального стану здоров'я населення, підвищення довіри до медичної системи та забезпечення стійкості охорони здоров'я в умовах соціально-економічних викликів.

З переходом до нових моделей фінансування, таких як програма медичних гарантій, важливо забезпечити прозорість та доступність ресурсів, а також адаптувати механізми фінансування до потреб населення. Моделі фінансування систем охорони здоров'я, розглянуті в статті, демонструють варіанти забезпечення доступу до медичних послуг, що використовуються в різних країнах, і можуть слугувати орієнтирами для української реформи.

Список використаних джерел:

1. Фінансування медичних послуг в системі охорони здоров'я України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6096>
2. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>
3. Класифікація основних моделей медичних систем у світі та шлях України. URL: <https://ingeniusua.org/articles/klasyfikatsiya-osnovnykh-modeley-medychnykh-system-u-sviti-ta-shlyakh-ukrayiny>
4. Зарубіжний досвід фінансування систем охорони здоров'я. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/354>
5. Видатки на охорону здоров'я. URL: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-medicine>
6. Джерела фінансування закладів охорони здоров'я в умовах війни - Медичний Конструктор. URL: <https://medconstructor.org/analytics/dzherela-finansuvannya-zakladiv-oxoroni-zdorovya-v-umovax-vijni/>

Вікторія СОКОЛОВСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВА НАДІЙНІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

***Анотація.** У даній статті розкрито сутність визначення фінансової надійності страховика, як економічної категорії, звертаючи увагу на принципи визначення фінансової надійності. Автором узагальнено фактори забезпечення фінансового потенціалу страховика та надано їх загальну характеристику. Проаналізовано сучасний стан страхового ринку. Як результат дослідження наведено деякі можливі шляхи підвищення фінансової надійності страхової компанії.*

***Annotation.** This student article reveals the essence of determining the financial reliability of an insurer as an economic category, paying attention to the principles of determining financial reliability. The author summarizes the factors of ensuring the financial potential of the insurer and provides their general characteristics. The current state of the insurance market is analyzed. As a result of the study, some possible ways to improve the financial reliability of an insurance company are presented.*

Вступ. Закон України «Про страхування»[1] визначає страхування як вид правових відносин, що забезпечує захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових випадків. Це здійснюється шляхом формування грошових фондів через сплату страхових платежів, а також через інвестиційні доходи від використання цих коштів.

Страхування є невід'ємною частиною економіки, тісно пов'язане з фінансами, оскільки воно також передбачає рух грошових ресурсів при формуванні й використанні цільових фондів. Фінансова надійність, як ключова характеристика фінансового стану підприємства, показує його здатність ефективно вести діяльність і взаємодіяти з іншими учасниками ринку. Це комплексний показник, який все ще недостатньо застосовується в повсякденній практиці, хоча має велике значення для фінансових операцій, таких як отримання кредитів, укладення договорів зі страховими компаніями, участь на фондовому ринку і вплив на рейтингові оцінки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова надійність відображає здатність страхової компанії виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, тобто забезпечувати виплату коштів за договорами страхування та перестрахування.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Олена МАРЦЕНЮК

Це перш за все стосується спроможності компанії виконувати саме страхові зобов'язання, що є пріоритетом у контексті фінансової надійності.

У більш широкому значенні, фінансова надійність страховика також стосується виконання ним інших зобов'язань, включаючи як зовнішні, так і внутрішні. Це поняття часто асоціюється з платоспроможністю, яка є показником здатності компанії виконувати всі свої зобов'язання.

Основні напрямки забезпечення фінансової стійкості страховика включають підвищення ефективності виконання страхових і перестраховальних зобов'язань, а також оптимізацію структури та обсягів страхових резервів для забезпечення фінансової безпеки. Ефективність роботи страхової компанії напряму залежить від її фінансової стійкості. Компанії, які є незалежними від зовнішніх джерел фінансування та мають високий рівень стабільності, є привабливішими для інвесторів, оскільки знижують ризик банкрутства і менш схильні до впливу ринкових змін [2].

Можна зазначити, що метою діяльності підприємства є ефективне використання фінансових ресурсів для забезпечення власних потреб та досягнення необхідного рівня фінансової стійкості. Аналіз літератури з цієї тематики дозволив визначити основні принципи поняття «фінансова стійкість підприємства»:

1. Загальна оцінка фінансового стану підприємства.
2. Ступінь залежності від залучених джерел фінансування.
3. Стан, при якому за рахунок власного капіталу покриваються засоби, що вкладені в постійні активи.
4. Наявність нерозподіленого прибутку як результат діяльності.
5. Ефективне розміщення фінансових ресурсів, що сприяє розвитку підприємства, збільшенню прибутків і активів при збереженні платоспроможності [3].

Фінансова надійність є всеохоплюючою характеристикою фінансового стану підприємства, показником того, наскільки воно може покривати свої витрати за рахунок власних ресурсів. У разі, коли цього недостатньо, необхідно залучати позикові кошти, що вимагає їх цільового використання для отримання позитивного ефекту.

Основним показником фінансової стійкості страхової компанії є наявність відповідних фінансових ресурсів. Це не лише доходи від страхових операцій, але й інвестиційна діяльність. Виконання зобов'язань компанією свідчить про ефективне управління ресурсами, а раціональне їх структурування є ознакою успішної діяльності. Чим більший фінансовий потенціал страхової компанії, тим вона більше конкурентоспроможна. Джерела фінансування включають залучені кошти (страхові резерви, технічні резерви) та власні кошти (статутний капітал, резервні фонди, нерозподілений капітал).

Страхові резерви виступають базою для інвестування. Їх обсяг безпосередньо залежить від зобов'язань страхової компанії перед страхувальниками: чим більші зобов'язання, тим більший має бути обсяг резервів. Тому фінансовий потенціал страхової компанії визначається її

здатністю формувати та ефективно використовувати фінансові ресурси й резерви для підтримки фінансової стійкості та платоспроможності. Регулярна оцінка фінансового потенціалу важлива для стабільної роботи та коригування ключових факторів, зазначених у таблиці 1.

Таблиця 1.

Фактори забезпечення фінансового потенціалу страховика

Фактор	Опис
Достатній обсяг страхових резервів	Забезпечує платоспроможність за взятими зобов'язаннями відповідно до укладених договорів страхування
Ліквідність і платоспроможність власних коштів	Відображаються в додатковому та статутному капіталі організації; необхідні для своєчасного виконання фінансових зобов'язань.
Успішна інвестиційна політика	Сприяє збереженню страхових резервів, запобігає їх втратам і утворенню дебіторської заборгованості.
Раціональний вибір страхових продуктів	Дозволяє формувати дохідний страховий портфель, що забезпечує стабільний фінансовий результат.

Джерело: Сформовано автором за даними [3].

Фінансовий потенціал страхової компанії - це сукупність фінансових ресурсів, які компанія використовує в своїй діяльності, зокрема для виконання страхових операцій. Він формується з власних і залучених коштів. Збільшення цього потенціалу сприяє підвищенню фінансової стійкості та ліквідності компанії.

На державному рівні висувуються підвищені вимоги до фінансової стійкості страхових компаній, що регулюється нормативними актами, зокрема при здійсненні інвестиційної політики. Важливими факторами, що впливають на фінансову надійність страховиків, є власні кошти, збалансований портфель, страхові трансфертні ставки та перестраховування.

Сучасний український страховий ринок залишається нестабільним через вплив пандемії. У 2020 році спостерігалися коливання діяльності страховиків. Наприклад, кількість страхових компаній на третій квартал 2020 року становила 215, з яких 20 спеціалізувалися на страхуванні життя. Водночас обсяг активів страховиків зменшився на 4,6%, склавши 61,6 млрд грн.

Незважаючи на спад у другому кварталі, до третього кварталу обсяг страхових послуг зріс до 11,9 млрд грн. За 9 місяців 2020 року було надано страхових послуг на 33 млрд грн, причому фізичні особи забезпечили 49,6% страхових премій[5].

Звітність Національного Банку України за 2023 рік свідчить про значне покращення показників страхової галузі, що представлено у таблиці 2.

Із даних таблиці 2 можна зробити висновки, що не зважаючи на зменшення кількості страховиків протягом 2023 року на 21 компанію, страхові премії продовжують зростати і аналогічна ситуація з чистими страховими виплатами.

Отже, звертаючи увагу на досліджений матеріал можна виділити кілька шляхів забезпечення високого рівня надійності страхової компанії:

Зменшення страхових ризиків: Надійність страхової компанії тісно пов'язана з її фінансовою стійкістю. Страхові компанії діють у конкурентному

середовищі, де їх фінансове становище є ключовим для стабільної роботи в ринковій економіці. Зниження страхових ризиків може бути досягнуто через якісний андеррайтинг об'єктів страхування та економічно обґрунтовані тарифи. Удосконалення процесів управління страховими ризиками

Таблиця 2

Основні показники діяльності страхових компаній за 2023р.

№ з/п	Показники	Період			
		I квартал 2023	I півріччя 2023	9 місяців 2023	2023 рік
1	Кількість зареєстрованих страхових компаній, на кінець періоду, одиниць, із них:	122	115	111	101
2	компанії зі страхування життя	12	12	12	12
3	Кількість страхових компаній, що надали звітність, на кінець періоду, одиниць	120	113	108	97
4	Включено компаній до Державного реєстру за квартал	0	0	0	0
5	Виключено з Державного реєстру за квартал	6	7	4	10
6	Кількість укладених договорів страхування, за період, тис. одиниць	20 228,9	40 774,8	73 353,0	94 821,5
7	Активи за балансом	70 480,3	70 780,2	73 399,3	74 412,2
8	Активи, визначені статтею 31 Закону України "Про страхування"	54 515,6	54 579,3	55 865,3	56 359,9
9	Обсяг сплачених статутних капіталів	6 471,8	6 298,2	6 202,3	5 955,6
10	Сформовані страхові резерви	41 329,3	42 481,8	44 888,3	46 781,2
11	Валові страхові премії, з них:	10 116,4	21 354,7	34 141,7	47 014,7
12	від страхувальників – фізичних осіб	6 109,9	13 036,3	20 951,7	28 755,0
13	від перестраховальників	224,3	495,3	736,9	1 057,1
14	Валові страхові виплати, з них:	3 839,8	7 817,5	12 027,4	16 867,3
15	страхувальникам – фізичним особам	2 037,3	4 162,4	6 457,9	9 150,7
16	перестраховальникам	80,7	79,9	103,4	133,6
17	Рівень валових виплат, відсотки	38,0	36,6	35,2	35,9
18	Чисті страхові премії (валові страхові премії за мінусом частки страхових премій, які сплачуються перестраховикам-резидентам)	9 915,1	20 895,1	33 437,8	46 011,0
19	Чисті страхові виплати (валові страхові виплати за мінусом частки страхових виплат, які компенсовані перестраховиками-резидентами)	3 792,6	7 744,4	11 923,4	16 736,1
20	Рівень чистих виплат, відсотки	38,3	37,1	35,7	36,4
21	Обсяг страхових платежів, належних перестраховикам, із них:	1 379,4	2 437,2	3 683,8	4 650,3
22	перестраховикам-нерезидентам	1 178,2	1 977,6	2 979,8	3 646,6

Джерело: Сформовано автором за даними офіційного сайту НБУ[4]

Основне завдання страхової компанії в управлінні ризиками — це захист

від подій, які можуть завадити досягненню стабільних фінансових результатів. Організаційна структура компанії має забезпечувати належний рівень делегування повноважень між Радою директорів і вищим керівництвом. Активи, що покривають страхові резерви, повинні відповідати нормативним вимогам органів нагляду [3].

Висновок. Фінансова надійність страхової компанії є визначальним чинником її успіху та довіри з боку клієнтів. Для цього потрібно постійно оцінювати фінансовий потенціал, підтримувати страхові резерви, забезпечувати ліквідність, дотримуватись грамотної інвестиційної стратегії та раціонально обирати страхові продукти. Виконання цих умов допоможе мінімізувати ризики, підвищити прибутковість та забезпечити стабільний розвиток на ринку страхових послуг.

У статті було детально розглянуто визначення фінансової надійності страховика як важливої економічної категорії, що забезпечує стабільність діяльності страхової компанії. Аналіз сучасного стану страхового ринку дозволив виявити як основні виклики, так і можливості для покращення фінансової стійкості страховиків. На основі проведеного дослідження було запропоновано кілька заходів, які сприяють підвищенню фінансової надійності страхових компаній, зокрема, посилення внутрішнього контролю, підвищення рівня капіталізації та диверсифікація інвестиційної політики. Це дозволить страховим компаніям краще відповідати на сучасні виклики ринку та забезпечити свою конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про страхування» За редакцією від 20.06.2024 № 1909-IX URL: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text)
2. Вдовенко Л.О. Фінансова безпека страхових компаній в умовах нестабільного ринкового середовища функціонування. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 4 (37). С. 73-79
3. Кнейслер О., Король С., Спасів Н. Прагматизм управління фінансовою стійкістю страхових компаній в Україні. *Світ фінансів*. 2022. №3(72). С.99-110. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1537/1545>
4. Офіційний сайт НБУ «Показники діяльності страхових компаній» URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
5. Марина А., Пеценко М. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. (5 (05), 44-51. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.5-7>.

Ангеліна ТРИГУБ*,
студентка 4 курсу,
факультету обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У ФІНАНСАХ ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ

***Анотація.** Ризик-менеджмент у фінансах підприємств є важливим інструментом забезпечення стабільності та ефективності фінансової діяльності. Основні завдання ризик-менеджменту включають ідентифікацію, оцінку та мінімізацію фінансових ризиків, що виникають у процесі управління підприємством. До методів мінімізації ризиків належать диверсифікація інвестицій, страхування, використання фінансових деривативів та хеджування. Вибір конкретних методів залежить від типу ризиків, які загрожують підприємству, та їхнього впливу на фінансові результати. Ефективне управління ризиками дозволяє підприємствам зменшити фінансові втрати та підвищити стійкість у динамічному ринковому середовищі.*

***Abstract.** Risk management in enterprise finance is a crucial tool for ensuring stability and efficiency in financial activities. The main objectives of risk management include the identification, assessment, and mitigation of financial risks that arise in the management process. Methods for minimizing risks include investment diversification, insurance, the use of financial derivatives, and hedging. The choice of specific methods depends on the type of risks threatening the enterprise and their impact on financial results. Effective risk management allows companies to reduce financial losses and increase resilience in a dynamic market environment.*

Вступ. У сучасній економіці кожне підприємство стикається з безліччю фінансових ризиків, що можуть негативно вплинути на його діяльність. Зважаючи на швидкість змін у світовій економіці, ризик-менеджмент став однією з ключових функцій управління на підприємствах. Незалежно від масштабу компанії, її фінансовий стан може залежати від внутрішніх і зовнішніх ризиків, зокрема кредитних, валютних, інвестиційних та операційних. Однак, грамотно організована система ризик-менеджменту здатна мінімізувати втрати та захистити підприємство від негативних наслідків.

Метою цієї статті є розгляд основних методів управління фінансовими ризиками, а також аналіз їх практичного застосування в умовах динамічного ринку.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ризики є невід'ємною частиною

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Оксана РУДА

діяльності будь-якого підприємства. Вони охоплюють ймовірність того, що компанія зазнає фінансових втрат через вплив різноманітних факторів, таких як коливання валютних курсів, несприятливі зміни на ринку, проблеми з платоспроможністю контрагентів або внутрішні фінансові негаразди.

Основними видами фінансових ризиків є:

Кредитний ризик: виникає у разі, коли контрагенти не здатні виконати свої зобов'язання щодо платежів або повернення боргів.

Валютний ризик: ризик, пов'язаний зі змінами курсів валют, що впливає на зовнішньоекономічну діяльність підприємства.

Ліквідний ризик: це ймовірність того, що компанія не зможе швидко перетворити активи на готівку для виконання своїх фінансових зобов'язань.

Ризик зміни відсоткових ставок: коли зміни ставок на ринку призводять до здорожчання позик або інвестицій.

Інвестиційний ризик: ризик, пов'язаний з тим, що підприємство може втратити кошти через невдалі інвестиційні проекти.

Основні методи мінімізації ризиків:

Диверсифікація — це один із базових методів мінімізації ризиків, суть якого полягає в розподілі активів між різними інструментами або проектами для зниження загальної залежності від одного джерела доходів. Наприклад, замість того, щоб інвестувати всі кошти в одну сферу або актив, підприємство може розподілити інвестиції між кількома галузями, ринками або фінансовими інструментами. Це дозволяє зменшити вплив невдалих вкладень на загальний фінансовий стан підприємства.

Практичний приклад: Фінансова компанія, яка займається інвестиціями в акції та облігації, може зменшити ризики, вкладаючи кошти не лише в локальні ринки, а й у міжнародні активи. Таким чином, навіть якщо одна з економік зазнає рецесії, інші вкладення залишатимуться стабільними.

Хеджування є більш складним і технічним методом управління ризиками, що передбачає використання фінансових інструментів, таких як форвардні контракти, ф'ючерси, опціони та свопи для захисту від негативних змін у ринкових умовах. Наприклад, підприємства, які займаються експортом, можуть заздалегідь застрахувати себе від валютного ризику шляхом фіксування обмінного курсу на певний період.

Типи хеджування:

Хеджування валютних ризиків;

Хеджування цінних ризиків (на товари, сировину);

Хеджування відсоткових ризиків.

Приклад: Великий український виробник металопродукції, який експортує свою продукцію до ЄС, може використовувати форвардні контракти для фіксації курсу євро на момент укладення контрактів. Це дозволяє уникнути втрат через можливі коливання курсу гривні відносно євро.

Страховання — один із класичних методів передачі фінансових ризиків на страхові компанії. Підприємства можуть страхувати як активи (майно, обладнання), так і фінансові ризики (ризик неплатежів від контрагентів, ризик

банкрутства партнерів тощо).

Приклад страхування: Підприємство, що займається міжнародними перевезеннями, може застрахувати свої вантажі від ризиків пошкоджень або втрат під час транспортування. Таким чином, у разі настання страхового випадку, компанія зможе отримати компенсацію.

Фінансове планування та прогнозування

Одним із найважливіших методів управління ризиками є фінансове планування та прогнозування. Складання прогнозів грошових потоків, аналіз майбутніх змін на ринку, оцінка можливих коливань валют або відсоткових ставок дозволяють підприємствам підготуватися до різних сценаріїв і мінімізувати втрати.

Стрес-тестування: Це один із підходів прогнозування, який передбачає моделювання різних негативних сценаріїв і аналіз, як вони можуть вплинути на фінансовий стан підприємства. Після цього можна розробити заходи для мінімізації можливих збитків.

Управління кредитним ризиком.

Кредитний ризик може бути знижений за допомогою ретельного аналізу кредитоспроможності контрагентів, встановлення лімітів на обсяги кредитів або авансів, а також шляхом використання різних форм забезпечення (застава, гарантії, поруки).

Приклад: Підприємство, яке постачає товари в кредит, може вимагати від покупців попередню оплату або застава майна у випадках, коли є сумніви щодо їхньої платоспроможності.

Внутрішній контроль і аудит.

Ефективна система внутрішнього контролю є важливою складовою загального ризик-менеджменту на підприємстві. Це включає не лише постійний моніторинг фінансових операцій, але й регулярний аудит як зовнішній, так і внутрішній. Аудит допомагає виявити слабкі місця в управлінні фінансами та внести коригування для зменшення ризиків.

Стратегічний підхід до ризик-менеджменту

Ризик-менеджмент не повинен бути лише реактивним процесом — він має стати частиною стратегічного планування підприємства. Для цього керівництву необхідно інтегрувати систему управління ризиками у всі етапи діяльності компанії, від виробничого планування до маркетингової стратегії. Стратегічний підхід до ризик-менеджменту – це система довгострокових рішень та методів, які підприємства застосовують для виявлення, оцінки, моніторингу та управління ризиками.

Основні елементи стратегічного підходу до ризик-менеджменту включають: Ідентифікація ризиків: Постійний процес виявлення всіх потенційних загроз для бізнесу. Це можуть бути як внутрішні (організаційні, фінансові), так і зовнішні (ринкові, політичні, економічні) ризики.

Оцінка ризиків: Визначення ймовірності та впливу ризиків на діяльність підприємства. Для цього застосовуються кількісні та якісні методи, що дозволяють оцінити можливі втрати та розробити стратегії їхнього

попередження або мінімізації.

Розробка стратегії управління ризиками:

Уникнення ризику: Повна відмова від дій, які можуть викликати ризик.

Зниження ризику: Застосування заходів для зменшення негативного впливу ризику на бізнес (диверсифікація, хеджування, страхування).

Передача ризику: Використання страхування або контрактів, які передають ризик третім сторонам.

Прийняття ризику: Вибір, коли ризик є прийнятним або незначним, і підприємство може взяти на себе можливі наслідки.

Інтеграція ризик-менеджменту у загальну стратегію компанії: Ризик-менеджмент повинен бути частиною процесу прийняття рішень на всіх рівнях організації. Це забезпечує безперервний моніторинг ризиків та їхню своєчасну оцінку в межах стратегічного планування.

Моніторинг і контроль: Постійний нагляд за виникненням нових ризиків і перевірка ефективності заходів управління. Завдяки цьому компанії можуть швидко адаптувати свої стратегії у відповідь на зміни в бізнес-середовищі.

Статистичні дані щодо ризиків у фінансовій сфері підприємств:

Ці дані демонструють критичну важливість ризик-менеджменту для стабільності та ефективності підприємств у сучасному фінансовому середовищі. Використання ефективних методів мінімізації ризиків сприяє не лише зниженню втрат, але й підвищенню конкурентоспроможності компаній на ринку.

Розглянемо кілька ключових аспектів, які розширюють розуміння методів мінімізації ризиків та їх вплив на фінансову діяльність.

Таблиця 1

Фінансові ризики підприємств

Показник	Дані
Відсоток підприємств, що стикаються з ризиками	60-70% підприємств через волатильність ринкових умов
Основні джерела фінансових ризиків	Коливання валютних курсів, зміни процентних ставок, нестабільність цін, зміни попиту і пропозиції
Втрати через недостатній ризик-менеджмент	Від 2% до 8% річного доходу підприємства (за даними Deloitte)
Зменшення збитків через методи мінімізації ризиків	Зниження збитків на 20-30% завдяки хеджуванню, деривативам та диверсифікації (McKinsey & Company)
Зниження ризиків завдяки диверсифікації	Диверсифікація знижує ризики на 15-25% (за даними PwC)
Зростання попиту на страхування ризиків	Попит на страхові продукти зріс на 35% за останні 5 років (дані Aon)

За даними досліджень Світового банку та міжнародних консалтингових компаній, 60-70% підприємств стикаються з серйозними фінансовими ризиками внаслідок волатильності ринкових умов. Основними джерелами фінансових ризиків є коливання валютних курсів, зміни процентних ставок, нестабільність цін на сировину та товари, а також зміни у попиті й пропозиції.

Фінансові втрати від недостатнього ризик-менеджменту: За оцінками консалтингової компанії Deloitte, недоліки в управлінні ризиками можуть призвести до втрат у розмірі від 2% до 8% від річного доходу підприємства, залежно від галузі. Це показує важливість впровадження ефективних стратегій мінімізації ризиків для збереження прибутковості та стабільності бізнесу.

Ефективність методів мінімізації ризиків: У дослідженнях, проведених McKinsey & Company, було встановлено, що підприємства, які активно застосовують методи хеджування, фінансові деривативи та диверсифікацію портфелів, знижують свої потенційні збитки від зовнішніх факторів на 20-30% у порівнянні з компаніями, що не використовують ці інструменти.

Зростання попиту на страхування фінансових ризиків: Згідно з дослідженнями Aon, попит на страхові продукти, пов'язані з фінансовими ризиками, зріс на 35% за останні 5 років. Підприємства активно користуються страховими продуктами для захисту від втрат через ризики, пов'язані з коливанням цін на ринку та валютними курсами.

Висновки. Ризик-менеджмент у фінансах підприємств є ключовим елементом, що забезпечує стабільність та ефективне функціонування бізнесу в умовах невизначеності. Управління ризиками дозволяє підприємствам не тільки мінімізувати негативний вплив зовнішніх і внутрішніх загроз, але й використовувати їх як можливості для підвищення фінансової стійкості та конкурента. Застосування таких методів, як диверсифікація активів, хеджування, страхування та впровадження фінансових деривативів, сприяє ефективному зниженню ризиків, пов'язаних з нарахуванням ринку, кредитними загрозами, операційними збоєм та ліквідністю. Отже, успішне управління ризиками дозволяє підприємствам не тільки забезпечити фінансову стабільність, але й підвищити свою гнучкість і стійкість на динамічних ринках, що сприяє їх довгостроковому зростанню.

Список використаних джерел:

1. Дуднева Ю.Е. Ризик-менеджмент: інтегрований підхід до організації. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. С. 229–236 ISO 31000:2018
2. Лагунова І.А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1 (53). С. 44–52.
3. Мусієнко В. О., Зінченко М. Е. Технологія ризик-менеджменту як елемент системи забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2020. № 3. С. 98–108. URL: <https://doi.org/10.33271/ebdut/71.098>
4. Назаренко С. А., Носань Н. С. Ризик-менеджмент у господарській діяльності малих підприємств: сучасні імперативи. *Modern Economics*. 2020. № 23. С. 143–147. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.v23\(2020\)-23](https://doi.org/10.31521/modecon.v23(2020)-23).
5. Овандер Н. Огляд міжнародних та українських стандартів з управління ризиками з погляду сучасних викликів та загроз. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-26>.

Руслана ЧОРНА*
студентка 1 курсу
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

***Анотація.** У статті розглянуто загальні засади функціонування страхового ринку України. Досліджені фактори, що негативно впливають на стан страхового ринку. Розглянуто кількість компаній на страховому ринку України. Розкрито стан страхових компаній під час війни.*

***Abstract.** The article considers the general principles of the insurance market of Ukraine. The factors that adversely affect the state of the insurance market are studied. The number of companies in the insurance market of Ukraine is considered. The state of insurance companies during the war is revealed.*

Вступ. Війна на території України, що почалася у 2014 році з окупації Криму та продовжилася повномасштабним вторгненням Росії в лютому 2022 року, докорінно змінила всі аспекти життя українців. Серед багатьох сфер економіки значні виклики постали перед ринком страхування. Він теж мав адаптуватися до нових реалій воєнного часу.

Як відомо, війна – виняток зі страхових договорів по всьому світу. Однак слід констатувати: після початку великої війни страхові компанії відгукнулися на запит людей і бізнесу та запропонували нові продукти, що страхують життя, здоров'я, житло, приміщення і майно від ризиків, які пов'язані саме з воєнними подіями. Саме страхування, як особливий вид фінансової діяльності, приймає основні виклики ризику та небезпек як для громадян, так і для суб'єктів господарювання. За своїм сутнісним змістом страхова діяльність передбачає прийняття ризиків непередбачуваних подій, негативних чинників та збитків користувачів послуг. Виконуючи свою основну діяльність, страхові компанії акумулюють великі суми коштів, які можуть спрямовувати в різні галузі економіки, виступаючи в ролі інвестора. Використання ресурсів страхових компаній в якості інвестицій суттєво впливає на розвиток країни, а розвинутий страховий ринок забезпечує потреби населення та суб'єктів господарювання в необхідному захисті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні засади функціонування страхового ринку України та діяльність його учасників регулюється Законом України «Про страхування», крім того, цей закон визначає вимоги щодо здійснення діяльності зі страхування. Діяльність, що здійснюється

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Юлія АЛЕСКЕРОВА

страховими компаніями на страховому ринку України, визначається й іншими законами та відповідними нормативно-правовими актами, такими як: Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»; Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про таємницю страхування»; Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування»; Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, затверджене розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

До факторів, які негативно впливають на стан страхового ринку та провадження учасниками ринку своєї діяльності, відносять: природні та техногенні катастрофи; загострення макроекономічної ситуації, зокрема світові економічні кризи; соціально-політичний та економічний дисбаланс; ведення бойових дій на території країни та невизначеність; невідповідність законодавства реальній ситуації на страховому ринку України; відсутність гарантій, щодо отримання вкладів страхувальниками в разі банкрутства страховика, які були б затверджені на законодавчому рівні, що призводить до такого фактору, як недовіра зі сторони населення до страхового сектору та діяльності його учасників; використання страхової діяльності в корупційних схемах; зниження рівня економічного добробуту населення та суб'єктів господарювання.

Досліджуючи стан страхового ринку України та діяльність його учасників, крім вивчення діючого законодавства та визначення факторів впливу, також необхідно, провести аналіз основних показників страхового ринку України. На страховому ринку України продовжують здійснювати діяльність дві групи страхових компаній: компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя (СК life) та компанії, які спеціалізуються на ризикових видах страхування (СК non-life), чисельність яких поступово скорочується (табл. 1).

Таблиця 1

Кількості страхових компаній на страховому ринку України

Дата	Кількість страхових компаній			Відхилення (+/-)
	<i>non-life</i>	<i>life</i>	Разом	
31.12.2020	190	20	210	—
31.12.2021	142	13	155	-55
31.03.2022	132	13	145	-10
31.06.2022	129	13	142	-3
31.09.2022	127	12	139	-3
31.12.2022	116	12	128	-11
31.03.2023	110	12	122	-6
31.12.2023	89	12	101	-21
13.08.2024	67	11	78	-23

Джерело: систематизовано авторами за даними <https://forinsurer.com/stat>

Зазначена динаміка, у 2020–2021 рр. була обумовлена зміною підходів до

регулювання ринку, яку запровадив НБУ, щодо дотримання нормативів платоспроможності, надійності, ліквідності та прозорості в діяльності страхових компаній. Негативно позначилося на кількості страховиків й карантинні обмеження та пов'язане з цим падіння ділової активності: не всі компанії були готові до такого масштабу пандемії, тому не змогли адаптуватися до ситуації та відповідати встановленим нормативним вимогам регулятора. За період воєнного стану кількість страхових компаній зменшилася на 33 і станом на 31.03.2023 становила 122 одиниць: з них non-life 110 та life 12.

В першому кварталі 2022 р., на початку введення військового стану, страховий ринок покинуло 11 компанії, 10 з яких були зареєстровані в зоні проведення Операції об'єднаних сил (ООС). Більшість страхових компаній були позбавлені ліцензій через порушення регулятивних вимог НБУ. В лютому 2023 р. до реєстру страхових компаній було включено Експортно кредитне агентство (ЕКА) — страховика-резидента зі спеціальним статусом, який має ліцензію на здійснення на добровільних та комерційних засадах страхування, перестраховування й надання гарантій. Основною метою створення агентства є стимулювання експорту українського походження. Одним із видів діяльності, агентства є страхування та перестраховування прямих інвестицій з України, проте, воно не здійснює страхування прямих інвестицій в Україну.

Для усунення цієї проблеми було розроблено законопроект № 9015 від 14.02.2023, який передбачає розширення можливостей, для страхування інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів в Україну, зокрема, від воєнних ризиків. Документ є важливим кроком для забезпечення страховим захистом саме українських інвесторів, наявний міжнародний досвід свідчить про позитивний результат забезпечення страхування інвестицій від воєнних ризиків через спеціалізовані установи. Зокрема Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (*Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA*) та Американська міжнародна фінансова корпорація розвитку (*Development Finance Corporation, DFC*) готові покривати ризики інвесторів та фінансувати проекти в Україні, проте фінальних домовленостей між організаціями та урядом України так і не досягнуто, оскільки воєнні ризики дуже складно перестраховувати [3].

Узагальнюючи дані щодо стану страхового ринку України під час війни, варто відзначити його знаходження в кризовій ситуації, проте він продовжує працювати та забезпечувати захист суспільства та суб'єктів господарювання. Під час пандемії, страховики адаптуючись до нових реалій, почали створювати нові страхові продукти. Захист від Covid-19 для індивідуальних клієнтів швидко розробили та додали до асортименту страхових послуг страхові компанії «ТАС», «АРХ», «Універсальна», «ІНГО», «АСКА-Життя», «ВУСО», «Країна» та інші. Аналізуючи перспективи розвитку страхової діяльності під час війни, дослідники погоджуються з правомірністю віднесення воєнних дій до категорії «форс-мажорних» обставин, проте наявність таких обставин не може звільнити страхові компанії від виплати відшкодування. Звільненню підлягає лише відповідальність за порушення зобов'язань, якщо воно мало місце внаслідок дії обставин непереборної сили. Страхові випадки, які сталася в наслідок дії

воєнних ризиків, страховою компанією не покривається, проте всі інші за договорами відшкодовуються.

У березні 2023 р. бізнес зазначив про позитивні очікування щодо перспектив економічної діяльності, підлаштовуючись до умов військового стану. Порівняно з лютим 2023 р. індекс очікувань ділової активності підвищився на 4,5 пункти та склав 49,5 досягнувши майже нейтрального рівня. Таким чином, український бізнес робить все можливе для підтримки своєї діяльності та економіки країни. В цьому напрямку, за відсутності послаблень зі сторони регулятора, буде поступово реалізовуватися оптимістичний сценарій розвитку страхового ринку, відповідно до якого на ринку залишатимуться компанії, що вчасно підлаштовуються до розвитку подій, стабільно функціонують, відповідають вимогам регулятора, а також розробляють нові страхові продукти й ефективно впроваджують інновації.

Винятки з покриття. Багато страховиків традиційно включають «військові ризики» до переліку винятків, тобто таких ризиків, які не підлягають компенсації за стандартними полісами. Це ставить під сумнів можливість страхового захисту в умовах війни, особливо для майна та бізнесу у прифронтових регіонах та зонах активних бойових дій.

В умовах воєнного стану економіка України потерпає, є залежною від зовнішніх донорів, що впливає і на платоспроможність як клієнтів страхових компаній, так і самих компаній. Погіршення фінансового стану страховиків може призвести до банкрутства або неспроможності виплачувати страхові компенсації.

Слід враховувати, що іноземні страхові компанії, як правило, не беруться за «нетипову» Україну. Тому українські компанії страхують воєнні ризики суто під власні кошти, тому суми виплат мають обмеження.

Деякі страхові компанії почали розробляти спеціальні програми страхування, які покривають воєнні ризики. Наприклад, можливе страхування військовослужбовців або громадян, які зазнали фізичних чи матеріальних втрат внаслідок бойових дій. Такі поліси можуть включати медичне страхування для тих, хто постраждав від воєнних дій, страхування житла та автомобілів з урахуванням ризиків війни.

Однак і в таких пропозиціях дія страхових ризиків залежить від того, чи перебуває громадянин або військовослужбовець у зоні підвищеної небезпеки на момент настання страхового випадку, чи ні. Здебільшого, включити воєнні ризики в договір страхування можна лише в тилу. Адже прорахувати можливість страхових виплат тим, хто перебуває занадто близько до лінії фронту, дуже складно. Страховики можуть аналізувати тільки ту статистику, що стосується обстрілів тилкових регіонів (ракетами та ударними безпілотниками, але не артилерією). Тому, як правило, компанії не оформлюють страховки для майна в зоні менш як 30–50 кілометрів від території активних бойових дій.

Широкомасштабна війна дала поштовх новій хвилі волонтерського руху, який теж потребує страхового захисту. Волонтери, котрі працюють у небезпечних регіонах, можуть отримати страхові продукти, що покривають

ризика, пов'язані з їхньою діяльністю.

Страховання як механізм фінансового захисту має потенціал стати невід'ємною частиною відновлення країни, допомагаючи громадянам і бізнесу долати наслідки війни. Завершення бойових дій та перехід до відновлення країни відкриє нові горизонти для українського страхового ринку. Серед перспектив можна виділити страхування відбудови, реформування ринку страхування, зміцнення довіри до страхування.

Після війни важливим кроком буде відновлення довіри населення до страхових компаній. Успішна виплата страхових компенсацій та прозорі умови страхування допоможуть поступово повернути довіру клієнтів.

Висновки. Страховий ринок є важливим структурним елементом фінансової системи, який через реалізацію специфічних продуктів здатен забезпечувати безпеку всієї країни. Об'єктивним є зниження показників функціонування страхового ринку в умовах війни, проте навіть в такій кризовій ситуації страхові компанії забезпечили прибутковість діяльності та продовжують безперервно працювати. Актуальними продуктами страхових компаній стали часткові покриття воєнних ризиків. Це питання залишається не до кінця врегульованим та потребує взаємної співпраці держави, учасників страхового ринку та міжнародних організацій для вироблення дієвих механізмів страхування воєнних ризиків. Від активності в процесі розв'язання зазначеного питання усіх зацікавлених сторін залежить не тільки розвиток вітчизняного страхового ринку, а й можливість залучення інвестицій в економіку країни. Не менш важливим є створення комплексу заходів із залучення коштів в післявоєнне відновлення країни за активної участі страхових компаній.

Список використаних джерел:

1. Братюк В. П. Сучасні реалії в Україні та страховий ринок. Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції. Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклик. Мукачево: МДУ, 2022. С. 19-21.
2. Дума В. В. Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні перспективи. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal "Air and Space Law"*. 2022, № 2(63). С. 160-166.
3. Пишний П. Страхівка від дронів та ракетних атак. Як інвестори зможуть захистити свій капітал в Україні від воєнних ризиків. Головні новини України та світу за день. URL: <https://delo.ua/finance/yak-investori-zmozut-zaxistiti-svoyivkladennya-v-ukrayini-vid-viiskovix-rizikiv-413250/>
4. Руда О. Л. Розвиток страхового ринку в Україні. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7634>
5. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX із змінами та доповненнями. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U064_22?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.31234495.1634821309.1681121436-565598937.1644944548 (дата звернення: 11.04.2023)
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>

Аліна ШИНКАРЕНКО*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті оцінено діючу митну систему та її ефективність у забезпеченні національної безпеки та економічного розвитку під час воєнного стану. Здійснено аналіз впливу воєнного стану на торговельні відносини України з іншими країнами та на експортно-імпортні операції, розглянуто зміни, що відбулися в митній сфері внаслідок воєнного стану. Проаналізовано статистичні дані щодо змін обсягів доходів від митних платежів та надано пропозиції щодо підвищення ефективності митної системи. Оцінено діючу митну систему та її ефективність у забезпеченні національної безпеки та економічного розвитку під час воєнного стану. Проаналізовано вплив воєнного стану на торговельні відносини з іншими країнами та експортно-імпортні операції. Розглянуто зміни, що відбулися в митній сфері внаслідок воєнного стану. Подано статистику щодо змін обсягів доходів від митних платежів. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності митної системи.

Abstract. The article evaluates the current customs system and its effectiveness in ensuring national security and economic development during martial law. An analysis of the impact of martial law on Ukraine's trade relations with other countries and on export-import operations was carried out, and the changes that occurred in the customs sphere as a result of martial law were considered. Statistics on changes in the amount of revenue from customs payments were analyzed and proposals were made to improve the efficiency of the customs system. The current customs system and its effectiveness in ensuring national security and economic development during martial law are evaluated. The influence of the state of war on trade relations with other countries and export-import operations is analyzed. The changes that took place in the customs sphere as a result of the martial law were considered. Statistics on changes in the volume of revenues from customs payments are presented. Proposals for improving the efficiency of the customs system have been provided.

Вступ. У сучасних умовах воєнного стану митна політика України набуває особливого значення, виступаючи ключовим інструментом для забезпечення національної безпеки та стабільного економічного розвитку. Зміни в політичній та економічній ситуації країни впливають на всі аспекти зовнішньоекономічної

* Науковий керівник: PhD., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, ґрина ТОМАШУК

діяльності, вимагаючи адаптації митної системи до нових реалій. У цьому контексті важливо оцінити ефективність митної політики, її здатність реагувати на виклики часу, забезпечувати безперервний товарообіг, та мінімізувати ризики для державного бюджету.

Виклад основного матеріалу. Митна політика України під час воєнного стану є вкрай важливою для забезпечення національної безпеки, адже митна служба контролює переміщення товарів, включаючи військові матеріали та технології, які можуть бути використані для виробництва зброї. Одним з основних завдань митної служби є запобігання незаконному переміщенню товарів, що становлять загрозу національній безпеці, таких як зброя, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, наркотики та інші шкідливі для здоров'я людини речовини.

З початком повномасштабного вторгнення росії та введенням воєнного стану митна політика України потребувала швидких і суттєвих змін. Введення воєнного стану значно вплинуло на митну політику, оскільки це передбачало певні обмеження та заходи безпеки, що суттєво вплинули на переміщення товарів через кордон (табл. 1).

Таблиця 1

Митний дайджест ДМС України за 2023 рік

№	Напрямки діяльності	Загальна інформація
1	<i>Збір митних платежів</i>	459,8 млрд грн у 2023 р. Відносно індикативу Мінфіну недовиконання склало - 27,3 млрд грн (або на 5,6 % менше). Спочатку було зумовлене невідповідністю «бюджетного» (42,2 грн/дол. США) та фактичного валютного курсу. Наприкінці року основний фактор недовиконання - блокування експорту перевізниками з Польщі та Словаччини.
2	<i>Сприяння міжнародній торгівлі</i>	За підсумками 2023 р. у рамках «митного безвізу» кількість оформлених транзитних декларацій склала 42,6 тис. Кількість АЕО у 2023 р. зросла на 20 підприємств вперше з 2021 р. (коли була надана лише одна авторизація). Також за весь рік було надано 147 авторизацій на застосування спрощень.
3	<i>Управління ризиками</i>	Кількість справ про порушення митних правил у 2023 р. зросла помірно (+7,5 %), а вартість - втричі. Також Держмитслужба істотно посилила взаємодію з митними органами інших країн - зростання втричі по кількісному та вартісному показниках заведених справ про порушення митних правил.
4	<i>Інституційний розвиток</i>	Схвалено Національну стратегію доходів до 2030 року, яка передбачає, зокрема, план реформування митної політики та митного адміністрування.

Джерело: побудовано на основі даних [2]

Іншим важливим досягненням у діяльності митної служби - внесення змін до Митного кодексу, оскільки вони забезпечують виконання значної частини пунктів Угоди про асоціацію з ЄС (близько 30% зобов'язань України). Це якісна спільна робота, проведена разом із спеціалістами Держмитслужби, Мінфіну, а також Команд підтримки реформ (RST) митної служби та Мінфіну. Зміни, на

думку міжнародних експертів, забезпечать гармонізацію національного законодавства України з відповідними статтями Митного кодексу Євросоюзу.

Верховна Рада на засіданні 20 березня прийняла в цілому законопроект № 9456, яким врегулювала митне оформлення біометану та підвищила поріг вартості посилок без письмового декларування. В ухваленому Законі до другого читання також враховано правку щодо відновлення митних перевірок. З 1 травня 2024 року було скасовано мораторій на документальні перевірки та зустрічні звірки, які були розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року, крім документальних перевірок, зустрічних звірок, на які встановлено мораторій. Акти (довідки) про результати документальних перевірок, зустрічних звірок, заперечення до актів перевірок, податкові повідомлення-рішення, процедура вручення яких не була завершена до 24 лютого 2022 року, надсилалися (вручалися) до 1 липня 2024 року.

Документальні перевірки проводитимуть за наявності безпечних умов для їх проведення. Перевірки, які були розпочаті (поновлені), але не можуть бути завершені у зв'язку з відсутністю безпечних умов для їх проведення, зупиняються за рішенням керівника митного органу або особи, яка виконує його обов'язки, до відновлення безпечних умов та/або усунення перешкод для їх проведення. Таке рішення може бути прийнято у тому числі за вмотивованою заявою платника податків. У табл. 2 висвітлено потенційні підприємства, які внесено у квартальні плани-графіки документальних планових виїзних перевірок митного органу в 2024 році.

Таблиця 2

Підприємства, які можуть бути включені до квартальних планів-графіків документальних планових виїзних перевірок митного органу в 2024 році

№	Характеристика підприємств
1	Які здійснюють ввезення на митну територію України підакцизних товарів, товарів, подібних до тих, щодо яких застосовуються особливі види мита.
2	Які здійснюють вивезення з митної території України товарів, на які законом встановлено вивізне мито.
3	Які оформили митні декларації із звільненням від сплати митних платежів, використанням пільг, розстроченням сплати митних платежів.
4	Щодо яких у митного органу наявна інформація про декларування складових митної вартості, визначених цим Кодексом, не в повному обсязі.
5	Щодо яких у митного органу наявна інформація про порушення правил класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД.
6	Щодо яких у митного органу наявна інформація щодо недостовірного декларування країни походження, що впливає на надходження митних платежів до бюджету.

Джерело: побудовано на основі даних [1]

В умовах євроінтеграційних процесів, які активно розвиваються в Україні, адаптація митних практик до європейських стандартів є пріоритетним завданням. У цьому контексті Стратегічний план цифровізації Держмитслужби стає ключовим інструментом, який спрямований на модернізацію та оптимізацію митних процедур шляхом впровадження передових цифрових технологій.

У лютому 2024 року Міністерство фінансів України схвалило Стратегічний план цифровізації Державної митної служби. Документ розроблено у контексті підготовки України до вступу до Європейського Союзу та виконання Угоди про Асоціацію в частині гармонізації митних процесів з європейськими стандартами.

У 2023 р. Україна продовжувала здійснювати експортно-імпортні операції, об'єми яких зображено у табл. 3.

Таблиця 3

Щомісячні обсяги експорту-імпорту товарів у 2023р., млн. дол. США

№	Період	Експорт	Імпорт	Сальдо
1	Лютий 2023	3345,4	5134,1	-1788,7
2	Березень 2023	3862,6	5529,9	-1667,3
3	Квітень 2023	3060,2	4675,2	-1615,0
4	Травень 2023	3145,8	5055,5	-1909,7
5	Червень 2023	2975,7	5032,9	-2057,2
6	Липень 2023	2400,6	5224,5	-2823,9
7	Серпень 2023	2691,2	5459,7	-2768,5
8	Вересень 2023	2682,0	5401,4	-2719,4
9	Жовтень 2023	2706,9	5644,6	-2937,7
10	Листопад 2023	2961,6	5134,6	-2173,0
11	Грудень 2023	3210,6	6226,0	-3015,4

Джерело: побудовано на основі даних [3]

Протягом аналізованого періоду спостерігаються значні коливання у обсягах експорту та імпорту, що призводять до змін у торговому сальдо. Основні тенденції можна виділити наступним чином:

1. Загальний обсяг експорту: зазначений період показує коливання обсягів експорту з найбільшим обсягом у березні 2023 року (3862,6 млн грн) та найменшим у липні 2023 року (2400,6 млн грн). Спостерігається певна стабілізація до кінця періоду з показниками понад 3000 млн грн у грудні 2023 року та січні 2024 року.

2. Загальний обсяг імпорту: обсяг імпорту також варіюється, з найбільшими показниками у грудні 2023 року (6226,0 млн грн) та найменшими у лютому 2023 року (5134,1 млн грн). Протягом періоду імпорт залишається досить високим, часто перевищуючи 5000 млн грн.

3. Торговий баланс (Сальдо): негативне сальдо є характерною рисою всього періоду. Найменший дефіцит торгового балансу спостерігається у квітні 2023 року (-1615,0 млн грн), а найбільший - у грудні 2023 року (-3015,4 млн грн). Це свідчить про зростання дефіциту зовнішньої торгівлі в кінці року.

Важливим напрямком сьогодні є удосконалення митної політики України в умовах воєнного стану, яка буде спрямована на захист національних інтересів, забезпечення стабільного функціонування економіки та зміцнення обороноздатності. Важливим є швидка адаптація до умов війни, спрощення митних процедур та боротьба з контрабандою.

Висновки. Митна політика України в умовах воєнного стану зазнала

значних змін, спрямованих на адаптацію до нових викликів та забезпечення національної безпеки. Успіх та конкурентоспроможність країни на світовому ринку неможливі без чіткої та ефективної митної системи, яка реалізується через митну та зовнішньоторговельну політику. Митна політика є основним інструментом захисту національних інтересів від зовнішніх загроз.

Основні аспекти митної політики країни включають забезпечення швидкої та ефективної обробки гуманітарної допомоги, підтримку економічної стабільності, а також посилення контролю за товаропотоками для запобігання контрабанді та незаконному обігу зброї і інших небезпечних матеріалів. Це включає тимчасові податкові пільги, спрощення митних процедур для критично важливих імпортованих товарів, а також стимулювання експорту продукції, яка може підтримати економіку країни. Таким чином, митна політика України в умовах воєнного стану орієнтована на забезпечення оперативного пропуску гуманітарної допомоги, підтримку економічної стабільності, посилення безпеки та ефективну міжнародну співпрацю. Це дозволяє забезпечити баланс між національною безпекою та економічними потребами країни в надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Інформаційне агенство «ЛІГА:ЗАКОН» URL: https://biz.ligazakon.net/news/226443_mitn-perevrki-povertayutsya ukhvaleno-zakon (дата звернення 12.09.2024).
2. Міжнародний фонд «Відродження» (МФВ) у партнерстві з Фондом розвитку аналітичних центрів (ТТФ) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні. URL: <https://ces.org.ua/customs-digest-2023/> (дата звернення 13.09.2024).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2024/03/06.pdf> (дата звернення 14.09.2024).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2023 рік. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 16.09.2024).
5. Укрінформ 2015-2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3654027-vstupauci-u-2023-rik-pidsumki-ta-perspektivi-integracii-ukraini-do-mitnoi-sistemi-es.html> (дата звернення 12.09.2024).
6. Copyright 2024 НТФ. «Інтес». URL: <https://qdpro.com.ua/uk/search-site/> (дата звернення 17.09.2024).
7. Томашук І.В., Томашук І.О. Кредитування аграрних підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 74-84. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-7-11>

Назарій ЩАБЛЕВСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАХОВИЙ РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

***Анотація.** У статті розглянуто еволюцію страхового ринку України в умовах воєнного стану, зокрема нові виклики, що постають перед страховими компаніями, та можливості для їх адаптації. Автор аналізує зміни в структурі попиту та пропозиції на ринку, зокрема зростання попиту на страхування життя, здоров'я та майна, а також труднощі, пов'язані з підвищеними ризиками та економічною нестабільністю. Особлива увага приділена аналізу статистичних показників ринку у 2023 році, таких як обсяги страхових премій, виплат і активів.*

***Abstract.** The article examines the evolution of the insurance market in Ukraine under martial law, focusing on the new challenges faced by insurance companies and the opportunities for their adaptation. The author analyzes changes in the structure of demand and supply in the market, particularly the increased demand for life, health, and property insurance, as well as the difficulties associated with heightened risks and economic instability. Special attention is given to the analysis of market statistics for 2023, such as the volume of insurance premiums, payouts, and assets.*

Вступ. Страховий ринок є важливою складовою будь-якої економічної системи, надаючи захист від фінансових втрат, зумовлених різноманітними ризиками. Військові конфлікти, особливо у випадку введення воєнного стану, кардинально змінюють економічне та соціальне середовище, в якому функціонують страхові компанії. Виникають нові ризики, а існуючі страхові продукти часто не можуть покрити потенційні збитки, що вимагає термінової адаптації. У даній статті ми розглянемо еволюцію страхового ринку в умовах воєнного стану, аналізуючи нові виклики для галузі, зміни в поведінці споживачів, стратегічні рішення компаній, а також перспективи розвитку після завершення воєнного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан створює особливе соціально-економічне середовище, яке спричиняє зміни в структурі попиту та пропозиції на страховому ринку. Головними передумовами таких змін є зростання рівня невизначеності, фізичні збитки від військових дій та перебої у роботі бізнесів. Воєнний стан порушує звичний хід економічних процесів, що неминуче впливає

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Денис ТІТОВ

на діяльність страхових компаній.

Зниження економічної активності і падіння доходів населення призводять до того, що багато громадян і компаній знижують витрати на страхові продукти. Проте саме в умовах війни значення страхування зростає, оскільки збільшуються ризики для життя, здоров'я, майна, інфраструктури. Люди починають більше цінувати можливість захисту своїх активів та власного життя, що призводить до підвищеного інтересу до певних типів страхових послуг, зокрема медичного страхування та страхування життя.

У першому півріччі 2023 року страховий ринок України продемонстрував значне зростання, незважаючи на виклики, пов'язані з війною та економічною нестабільністю. Розглянемо ключові показники:

– Валові страхові премії. У першому півріччі 2023 року валові страхові премії склали 21,36 млрд грн, що на 20% більше порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Загальний обсяг премій за дев'ять місяців 2023 року досяг 34,14 млрд грн, що на 20,2% більше ніж у 2022 році.

– Кількість договорів страхування. За перші шість місяців 2023 року було укладено 40,8 млн договорів страхування.

– Страхові виплати. За перше півріччя 2023 року страхові виплати склали 7,8 млрд грн, з яких 4,1 млрд грн було виплачено фізичним особам. За дев'ять місяців 2023 року загальний обсяг страхових виплат досяг 12 млрд грн.

– Активи та резерви. Загальний обсяг активів страховиків на 30 вересня 2023 року зріс до 73,4 млрд грн. Страхові резерви зросли до 44,9 млрд грн.

– Кількість страхових компаній. Станом на середину 2023 року на ринку залишилось 115 страхових компаній, з яких 99 займаються ризиковим страхуванням та 11 – страхуванням життя.

– Лідери ринку. Серед найбільших страховиків за активами виділяються компанії ARX, УНІКА та УСГ. За преміями лідерами є УНІКА, ARX та УСГ.

Ці показники свідчать про відновлення і зростання страхового ринку України, який продовжує адаптуватися до нових умов та вимог.

Що до поточного року, то станом на першу половину 2024 року, страховий ринок України продовжує демонструвати зростання, попри виклики, пов'язані з війною. Обсяги валових страхових платежів у першому кварталі 2024 року зросли до 11,7 млрд грн, що свідчить про стійкість та адаптивність ринку. Особливо помітне зростання в секторах ризикового страхування (+ 15,5%) та страхування життя (+ 18%) [1].

Під час воєнного стану страхові компанії стикаються з низкою унікальних викликів, які кардинально змінюють умови їхньої діяльності. Військові дії, економічна нестабільність, збільшення ризиків та значне навантаження на фінансові ресурси суттєво ускладнюють як управління ризиками, так і забезпечення стабільної роботи компаній. Для того, щоб залишитися конкурентоспроможними, страхові установи повинні адаптуватися до нових реалій, переглядати свої стратегії управління ризиками, впроваджувати нові страхові продукти та шукати ефективні шляхи мінімізації витрат.

Адаптація страхового ринку полягає у впровадженні нових продуктів та технологій, а також у розробці більш гнучких підходів до ризиків, щоб відповідати потребам сучасного суспільства. Також, страхові компанії можуть співпрацювати з державними та місцевими органами для розробки програм та політик, спрямованих на захист громадян та підприємств в умовах сучасних викликів. Зростає ризик для страхових компаній, особливо тих, що надають страхування нерухомості, транспорту та інших майнових ризиків.

Додатково, виникають непередбачувані ризики, які зазвичай виключаються зі страхування. Правове середовище зазнає змін у зв'язку з воєнним станом, що впливає на умови страхових полісів та виплати. Попит на певні види страхування, такі як подорожі або туризм, вже зменшився. Втрати для страхових компаній є значними, особливо для тих, що спеціалізуються на страхуванні життя та майна. Для протистояння цим викликам, компанії активно шукають нові стратегії управління ризиками та розглядають можливості для співпраці з регулятором та іншими учасниками ринку [2]. Систематизація основних викликів (таблиця 1), з якими стикаються страхові компанії в умовах воєнного стану, а також наслідки цих викликів і можливі стратегії подолання.

Таблиця 1

Основні виклики для страхових компаній під час воєнного стану

Виклики	Опис	Можливі наслідки	Механізми подолання
Оцінка ризиків	Необхідність оновлення моделей ризик-менеджменту для врахування військових дій	Підвищення страхових премій, збільшення витрат на андеррайтинг	Використання новітніх даних, співпраця з військовими експертами
Висока збитковість	Масштабні страхові виплати через руйнування інфраструктури, бізнесу та майна	Ризик фінансової нестабільності, загроза банкрутства	Перестраховання, залучення державних субсидій
Зростання вартості перестраховання	Міжнародні перестраховики підвищують премії через непередбачуваність військових ризиків	Підвищення вартості страхових продуктів, ускладнення умов страхування	Співпраця з урядами для розподілу ризиків
Проблеми з ліквідністю	Великі фінансові зобов'язання на тлі зниження економічної активності	Затримка страхових виплат, втрата довіри клієнтів	Оптимізація витрат, підтримка уряду або міжнародних фінансових організацій
Ризик шахрайства	Збільшення випадків страхового шахрайства через економічну нестабільність	Фінансові втрати компаній, підвищення вимог до перевірок	Посилення перевірок, інвестиції в комплаєнс та цифрові рішення

Джерело: сформовано автором

Зазначені виклики є лише частиною тих труднощів, з якими стикаються

страхові компанії під час війни. Окрім очевидних фінансових проблем, таких як збільшення кількості страхових виплат або підвищення вартості перестраховування, страховики змушені враховувати нові операційні ризики та змінювати підхід до оцінки ризиків. Крім того, значну увагу слід приділяти захисту від страхового шахрайства, що значно зростає в умовах економічної кризи та невизначеності. Проте разом із цими викликами відкриваються й нові можливості для розвитку галузі, зокрема шляхом створення нових страхових продуктів, що враховують воєнні ризики, а також впровадження інноваційних рішень у сфері управління ризиками та диджиталізації процесів.

Після завершення воєнного стану страховий ринок зіткнеться з новими викликами, але також отримає значні можливості для зростання та розвитку. Відновлення зруйнованої інфраструктури та бізнесів потребуватиме великого обсягу інвестицій, що створить попит на страхові продукти, які покривають ризики будівництва, реконструкції та відновлення підприємств.

Страхові компанії отримають можливість розширювати свої послуги, оскільки поствоєнний попит на страхування, особливо в сфері майнового та медичного страхування, буде зростати. Військові конфлікти змушують суспільство усвідомлювати важливість страхових інструментів, що сприяє підвищенню рівня довіри до страхових компаній.

Однак страхові компанії повинні також бути готові до реформування регуляторних механізмів, які можуть бути запроваджені після війни. Це може включати більш жорсткі вимоги до фінансової прозорості, створення нових механізмів захисту прав страхувальників, а також впровадження інноваційних рішень для підвищення ефективності управління ризиками.

Таким чином, встановлено, що сучасні тенденції страхового ринку України характеризуються повільними темпами розвитку. На стриману і періодично суперечливу динаміку процесів розвитку страхового ринку України впливає низка чинників політичного, економічного, соціального та технологічного характеру, окремі з яких сформувалися ще у довоєнний період, а окремі породженні воєнним часом.

Зокрема, серед політичних проблем можна виділити відсутність досконалого законодавства щодо сприяння розвитку страхового ринку, формування і використання страхових резервів, перешкоджання проведенню сумнівних операцій.

Серед проблем економічного вектору можна акцентувати увагу на проблемі використання страхування для ухилення від сплати податків або виведення капіталу через нього. Найбільш значущою проблемою соціального характеру можна визнати низьку платоспроможність населення та недостатній рівень довіри до операторів страхового ринку.

У складі технологічних проблем можна виокремити: невідповідність структури активів багатьох страховиків взятим на себе зобов'язанням; необхідність підвищення якості послуг; необхідність розширення переліку послуг; необхідність інноваційності в управлінні та обслуговуванні; відсутність програм страхування воєнних ризиків; тимчасова обмеженість обслуговування

частини клієнтів. Підсумовано, що страховий ринок України наразі напрацьовує низку інструментів та має потужні перспективи, які здатні позитивно вплинути на розвиток самого страхового ринку та економіки держави загалом [3].

Висновок. Еволюція страхового ринку в умовах воєнного стану відображає значні зміни, які мають глибокий вплив на діяльність страхових компаній. З одного боку, воєнний стан приносить низку серйозних викликів для ринку, таких як підвищений рівень ризику, зростання фінансових зобов'язань і необхідність переоцінки моделей управління ризиками. Страхові компанії змушені адаптувати свої стратегії, переглядати існуючі продукти та розробляти нові, які відповідають специфічним потребам клієнтів в умовах кризових ситуацій. Важливим аспектом цієї адаптації є співпраця з державними органами, міжнародними перестраховиками та іншими партнерами для забезпечення стабільності ринку.

Зокрема, зміни в структурі ризиків, які супроводжують воєнні дії, змушують страхові компанії перераховувати свої моделі оцінки ризиків та відповідно коригувати тарифи. Війна і економічна нестабільність ведуть до значного зростання страхових виплат, що ставить перед страховиками питання про ліквідність та фінансову стійкість.

Підвищена конкуренція, необхідність постійного оновлення продуктів і здатність ефективно управляти ризиками стають ключовими для успішного функціонування компаній в цих умовах.

Водночас воєнний стан створює і нові можливості для розвитку. Зростання попиту на різні види страхування — зокрема, на страхування життя, здоров'я, майна та бізнесу — відкриває нові перспективи для розширення продуктових портфелів. Зокрема, виникає потреба в спеціалізованих продуктах, які захищають від специфічних ризиків, пов'язаних з війною: страхування від військових дій, медичне страхування в умовах обмеженого доступу до медичних послуг та інші.

Таким чином, хоча воєнний стан приносить багато викликів для страхового ринку, він також створює можливості для трансформації та вдосконалення як на рівні окремих компаній, так і на рівні ринку в цілому. Компанії, які зможуть швидко адаптуватися до нових умов, впроваджувати інновації та ефективно співпрацювати з партнерами, матимуть можливість не лише зберегти свої позиції, але й зміцнити їх у поствоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Кривенко Ю. Розвиток страхового ринку України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, 2024, № 65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-142>.
2. Слободянюк, О. В. Напрями розвитку страхового ринку в умовах сьогодення. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 83. С. 101-104.
3. Хропонюк Д. О., Длугопольський О. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 118-126.

Дар'я АНТОНОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

***Анотація.** У статті досліджено вплив цифрових технологій на ефективність аграрного сектору України, акцентуючи увагу на викликах і можливостях, пов'язаних із їхнім впровадженням. У роботі розглядаються ключові виклики, такі як недостатній розвиток цифрової інфраструктури, високі витрати на впровадження новітніх технологій та брак технічної підготовки кадрів. Водночас висвітлено потенційні можливості для підвищення продуктивності, зокрема за рахунок використання аналітики даних, автоматизованих систем управління ресурсами, а також точного прогнозування погодних умов, точного землеробства, безпілотних технологій та цифрових рішень для моніторингу. Акцентовано увагу на потенціалі цифрових інновацій для підвищення продуктивності, якості продукції та стійкості аграрного сектору в Україні.*

***Abstract.** The article examines the impact of digital technologies on the efficiency of Ukraine's agricultural sector, with a focus on the challenges and opportunities related to their implementation. The study addresses key challenges, such as the underdevelopment of digital infrastructure, high costs of adopting advanced technologies, and the lack of technical training for personnel. At the same time, it highlights potential opportunities for improving productivity through data analytics, automated resource management systems, precise weather forecasting, precision agriculture, unmanned technologies, and digital monitoring solutions. The potential of digital innovations to enhance productivity, product quality, and the*

*Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КОЛЯДЕНКО

resilience of Ukraine's agricultural sector is emphasized.

Вступ. Впровадження цифрових технологій у аграрний сектор України є ключовим чинником для підвищення його ефективності та конкурентних переваг. Сучасні технологічні рішення, такі як точне землеробство, агродрони, сенсорні системи та цифрові платформи управління, сприяють оптимізації виробничих процесів, ефективному використанню ресурсів і збільшенню врожайності. Проте цифрова трансформація сільського господарства стикається з низкою викликів, зокрема: недостатньо розвиненою інфраструктурою, обмеженими фінансовими ресурсами та низьким рівнем цифрової грамотності серед аграріїв. У статті аналізується вплив цифрових технологій на продуктивність аграрного сектору України, а також розглядаються ключові виклики і можливості їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Цифрові технології сприяють підвищенню продуктивності в аграрному секторі, дозволяючи підприємствам ефективніше справлятися з проблемами, такими як екстремальні погодні умови, коливання цін на продукцію, зміни в поведінці споживачів, стихійні лиха та захворювання рослин і тварин. Технологічні інновації, у поєднанні зі змінами в управлінні та новими бізнес-моделями, можуть порушити традиційні ланцюги створення вартості в агровиробництві. Експерти Аграрного комітету Європарламенту[8] визначають ряд основних технологій. Перша категорія містить технології, що можуть суттєво вплинути на структуру ланцюга створення вартості в сільському господарстві. До цієї групи належать інноваційні рішення, які вже продемонстрували значний ефект у галузі і мають потенціал для подальшого впливу. Серед них:

1. Інтернет речей – мережі фізичних об'єктів з вбудованими комунікаційними технологіями, що дозволяють їм взаємодіяти з оточенням;
2. Роботизація – автоматизація процесів із застосуванням роботизованих пристроїв;
3. Штучний інтелект – пристрої, які реагують на оточення, приймаючи рішення для досягнення своїх цілей;
4. Великі дані – величезні обсяги даних, що підвищують ефективність аналітичних рішень, оскільки їх обробка перевищує можливості традиційних методів.

Проте не менший вплив, як вважається [1] принесе використання технологій 3D-друку. Дослідження свідчать, що вони матимуть значний вплив на структуру ланцюга створення вартості в майбутньому, оскільки вони ідеально підходять для виготовлення індивідуальних об'єктів на замовлення аграрних підприємств (наприклад, інструментів для ремонту техніки, запчастин або для органічного міського рослинництва). Цю думку підтримують дослідження, які вказують на переваги та можливості використання 3D-технологій і наголошують на неминучості переходу до ери 3D-друку. У аграрному секторі існує чимало можливостей для її розвитку, хоча на сьогодні ця технологія залишається достатньо коштовною для окремих підприємств. Проте в найближчому

майбутньому очікується її швидкий розвиток та інтеграція у сільське господарство.

Серед іншого ряд технологій, який використовується в агросфері вже доволі довго з роками втрачає актуальність. До них відносять прості програми та деякі мобільні додатки з нескладним функціоналом. Це можуть бути програми для ведення обліку, планування робіт, розрахунку витрат. Вони допомагають фермеру організувати свою роботу, але не автоматизують процеси. Багато додатків надають інформацію про погоду, ціни на добрива, ринки збуту. Деякі додатки дозволяють вести облік сільськогосподарського виробництва, але їх функціонал обмежений, ці технології є малокорисними для їх безпосереднього збуту. Хоча вони надають важливу інформацію та допомагають в організації роботи, вони не впливають на фізичні процеси вирощування. Наприклад, додаток не може замінити ручну прополку або обприскування рослин.

Свою актуальність та значущість наразі набувають системи глобального позиціонування (GPS), дрони та різні датчики. Системи GPS дозволяють точно визначити місцезнаходження сільськогосподарської техніки, що сприяє автоматичному керуванню тракторами та іншими машинами. Це також забезпечує точне внесення добрив та пестицидів, а також допомагає створювати карти полів і їх аналізувати. Дрони, або безпілотні літальні апарати, використовуються для моніторингу полів, зокрема для виявлення шкідників, хвороб та бур'янів. Вони також здатні створювати знімки високої роздільної здатності для аналізу стану рослин і обприскувати невеликі ділянки. Крім того, різні датчики використовуються для збору важливих даних, таких як вологість ґрунту, температура повітря і ґрунту, вміст поживних речовин у ґрунті, рівень кислотності ґрунту та інші параметри. Ці технології разом сприяють підвищенню ефективності і продуктивності сільського господарства.

Оптимізація управління в аграрному секторі є ключовим аспектом, що дозволяє підвищити ефективність виробництва, знизити витрати та максимізувати прибутки. Використання аналітики даних у цьому процесі стає все більш актуальним, оскільки вона дозволяє аграріям приймати обґрунтовані рішення на основі реальних даних. Розглянемо, як аналітика даних може покращити різні аспекти управління аграрними господарствами.

Прогнозування погодних умов є критично важливим для аграріїв, оскільки зміни в кліматі можуть суттєво вплинути на врожайність. Використання сучасних технологій, таких як: метеорологічні супутники, системи збору даних з сенсорів дозволяє аграріям отримувати більш точні прогнози погодних умов у реальному часі. Це допомагає:

1. Планувати посіви: знати, коли краще сіяти або пересаджувати рослини, щоб уникнути заморозків або посухи.
2. Управляти зрошенням: оптимізувати витрати води, зменшуючи ризик засухи або перенасичення вологою.
3. Здійснювати захист культур: передбачити небезпеку шкідників чи хвороб та вчасно вжити заходів для захисту рослин.

Ефективне управління запасами також є важливим для оптимізації витрат

і зменшення втрат. Використання аналітики даних дозволяє:

1. Контролювати запаси: системи автоматизованого обліку дозволяють стежити за кількістю наявних ресурсів, таких як насіння, добрива та пестициди, що запобігає їх недостачі або перевитраті.

2. Прогнозувати потреби: аналітика дозволяє передбачити, які ресурси будуть потрібні в залежності від сезону, погоди та попиту на продукцію. Це зменшує ризик фінансових втрат через надлишок або нестачу запасів.

3. Оптимізувати ланцюги постачання: дані про ринкові тенденції допомагають ефективно планувати закупівлі та доставки, зменшуючи витрати на логістику.

Планування виробництва є важливою складовою для досягнення максимальних результатів. Використання аналітики даних дозволяє:

1. Визначати оптимальні сівозміни: аналіз даних про попередні врожаї, типи ґрунту і кліматичні умови допомагає аграріям обирати найбільш вигідні культури для вирощування.

2. Управляти витратами: визначення оптимального часу для обробки полів і збору врожаю зменшує витрати на робочу силу та інші ресурси.

3. Моніторинг продуктивності: використання аналітики для оцінки ефективності різних агрономічних практик дозволяє аграріям адаптувати свої стратегії для підвищення врожайності та якості продукції.

Вплив цифрових технологій на аграрний сектор України:

1. Підвищення продуктивності врожаю: використання прецизійного землеробства (GPS, дрони [2]) дозволяє точніше оцінювати потреби культур у ресурсах. Це призводить до зменшення витрат на добрива та воду, а також до збільшення врожайності на 10-30%.

2. Оптимізація управління підприємствами: інтеграція ERP-систем покращує планування та управління ресурсами, знижуючи адміністративні витрати і покращуючи фінансові результати. BAS АГРО.ERP [3] – це програмне рішення, розроблене для автоматизації та оптимізації процесів в аграрних підприємствах. Воно побудоване на основі системи ERP (Enterprise Resource Planning) і призначене для управління всіма етапами аграрного бізнесу: від вирощування культур до продажу продукції.

3. Моніторинг ресурсів: встановлення IoT-датчиків на полях дозволяє постійно відстежувати стан ґрунту, рослин та обладнання, що веде до більш ефективного управління.

4. Екологічна ефективність: точне визначення потреб у хімікатах зменшує їх використання, а технології моніторингу дозволяють раціонально використовувати водні ресурси.

5. Залучення інвестицій: цифровізація приваблює інвестиції у нові бізнес-моделі та стартапи, що стимулює розвиток аграрного сектору.

6. Зміна бізнес-культури: аграрії стають відкритішими до нових технологій, що допомагає їм швидше адаптуватися до змін ринку.

Системи точного землеробства, агродрони, аналітичні платформи та сенсорні технології не лише оптимізують процеси виробництва, але й сприяють

раціональному використанню природних ресурсів та зменшенню витрат. Можливості, які виникають унаслідок цифровізації, включають покращення управління сільськогосподарськими даними, що дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення. Додаткове впровадження нових технологій сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських аграріїв на міжнародних ринках. Важливим є також розвиток освітніх програм, які підвищують цифрову грамотність фермерів, що створює сприятливе середовище для інновацій.

Висновок. У статті було проаналізовано вплив цифрових технологій на ефективність аграрного сектору України, зосереджуючись на найбільш актуальних технологіях, таких як Інтернет речей, роботизація, штучний інтелект, великі дані та 3D-друк. Розкрито ряд викликів, серед яких висока вартість нових технологій, що часто є перешкодою для їхнього впровадження, а також необхідність навчання персоналу для ефективного використання цих інновацій, адже стрімкі зміни на ринку вимагають від аграріїв постійної адаптації та готовності до нових умов. Разом із викликами, які виникають внаслідок впровадження цифрових технологій, аграрії отримують і численні можливості, відкриваються нові горизонти для підвищення продуктивності, оптимізації витрат та забезпечення більш точного контролю над процесами вирощування різних видів продукції. Правильне використання цифрових технологій – запорука сталого розвитку аграрного сектору України, дозволяючи аграріям залишатися конкурентоспроможними у глобальному масштабі.

Список використаних джерел:

1. 5 способів застосування 3D друку в сільському господарстві. URL: <https://utsav.com.ua/uk/blog-uk/5-sposobiv-zastosuvannya-3d-druku-v-silskomu-gospodarstvi.html>
2. DroneUA. Ваш партнер у світі робототехніки. URL: <https://drone.ua/> (дата звернення: 21.09.2024)
3. BAS АГРО.ERP. URL: <https://www.bas-soft.eu/soft/bas-sectoral/bas-agro-erp/>
4. Вплив цифрових технологій на ефективність сільськогосподарського виробництва URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38483/2/FMZKPNES_2022_Hula_I-Influence_of_digital_technologies_43-45.pdf (дата звернення: 23.09.2024)
5. Сучасні тенденції та основні теоретичні підходи до цифрової трансформації агробізнесу. URL: https://www.researchgate.net/publication/379687336_SUCASNI_TENDENCII_TA_OSNOVNI_TEORETICNI_PIDHODI_DO_CIFROVOI_TRANSFORMACII_AGR_OBIZNESU
6. Інформаційне забезпечення аграріїв в умовах цифровізації. URL: https://eprints.kname.edu.ua/63254/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD_2022-3%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%2B-221-223.pdf (дата звернення: 13.09.2024)
7. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення: 19.09.2024)
8. Impacts of the digital economy on the food chain and the CAP / Research for AGRI Committee of EP. Policy Department for Structural and Cohesion Policies Directorate-General for Internal Policies. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629192/IPOL_STU\(2019\)629192_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629192/IPOL_STU(2019)629192_EN.pdf)

Марія БРЮШКОВА*,
студентка 1 курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТАН ТА УМОВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості організації малого бізнесу в Україні, а також проведено дослідження основних проблем діяльності та розвитку малого підприємства. Обґрунтовано необхідність створення відповідного середовища, що потребує докорінної перебудови державної політики щодо сприяння розвитку даного сектору економіки.*

***Abstract.** The article deals with the peculiarities of the organization of small business in Ukraine, the study of the main problems of activity and development. The necessity of creating an appropriate environment, which requires radical reorganization of the state policy in order to promote the development of this sector of the economy, is substantiated.*

Вступ. Формування ринкової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Розвиток малого підприємництва є одним із перспективних напрямів створення конкурентного ринкового середовища.

Як показує світовий досвід – існування, взаємодія та співвідношення малих, середніх та великих підприємств є досить важливим компонентом ринкової економіки. Мале підприємництво є найбільш динамічним елементом у структурі народного господарства. Головним завданням в Україні – є перехід до ринкової економіки, тому актуальність теми даної роботи визначена в першу чергу об'єктивно важливою роллю малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Мале підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відіграв роль необхідної передмови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого підприємництва набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Андрій САХНО

малого підприємництва до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує в число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної змішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються мале, середнє та велике підприємництво. Але на відміну від двох останніх, мале підприємництво є вихідним, найбільш численним, а тому і найбільш поширеним сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами підприємництва зумовлені різним рівнем суспільного розподілу праці, характером спеціалізації та усупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Мале підприємництво – це самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу [1, с. 65].

У світовій економіці практично немає такої сфери, яка могла б обійтися без продукції та послуг малого бізнесу. Він є привабливою формою зайнятості та необхідний для ринку. На відміну від великого підприємництва малий бізнес мобільний, швидко реагує на зміни і потреби ринку, пропонує штучний, унікальний товар або послугу, має високу ефективність капіталовкладень і прибутковість.

Малі підприємства відіграють важливу роль. Сьогодні в провідних країнах світу малий та середній бізнес як сектор економіки є домінуючим за чисельністю й обсягами виробництва. Малі підприємства забезпечують 2/3 приросту нових робочих місць, що дозволило значно скоротити безробіття в цих країнах і основна їхня маса – це дрібні підприємства, у яких працюють не більше ніж 20 чоловік [1, с. 68]. Як свідчить практика таких країн, саме малі та середні підприємства є найбільш динамічними підприємствами, на розвиток яких впливає якість бізнес-середовища в країні. Взаємозв'язок держави і малого бізнесу здійснюється на взаємовигідній основі та має довгостроковий характер. При цьому роль держави полягає у забезпеченні високого рівня конкурентоспроможності національної економіки, проведенні прозорої, стабільної, ефективної податкової та регуляторної політики, створенні рівних сприятливих умов для розвитку різних форм бізнесу, включаючи малий, а також всебічний підтримці підприємництва та приватної ініціативи.

Малий бізнес у розвинутих країнах виконує такі важливі для економіки функції, як залучення до економічного обороту матеріальних, фінансових, природних, інформаційних і людських ресурсів, що випадають з поля зору великих компаній. Завдяки таким підприємствам великі компанії звільняються від нерентабельної діяльності, на ринку продукції забезпечується врегулювання попиту і пропозиції, рівня цін на виготовлену продукцію, створюються додаткові робочі місця та долається проблема прихованого безробіття, а завдяки послабленню майнової диференціації та підвищенню життєвого рівня населення

пом'якшується соціальна напруга в суспільстві. Не виникає сумнівів, що до таких самих тенденцій доцільно наближатися й українській економіці, спрямовуючи при цьому матеріальні, фінансові й організаційні зусилля держави на прискорення розвитку малого підприємництва, яке є базою та елементом конкурентного ринкового механізму. Саме малі підприємства забезпечують розвиток економічної системи країни та наближають її до споживачів. Мале підприємство здатне вирішувати такі економічні завдання, як створення в країні конкурентного середовища, залучення приватного капіталу і зовнішніх інвестицій, а також удосконалення наявних технологій виробництва. Водночас ці підприємства викопують найважливішу роль у державі – надають громадянам країни робочі місця, створюють реальні джерела їх доходів, забезпечують виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг для населення за доступними цінами та збільшують дохідну частину бюджетів різних рівнів. Перевага малих підприємств у тому, що вони мобільніші до змін в економіці, швидко реагують на вимоги ринку, знаходять нішу у виробництві товарів, виконанні робіт, наданні послуг та швидко освоюють випуск нових видів продукції а також мають тенденцію до нарощування обсягів випуску продукції, надання послуг та виконання робіт, що дає їм змогу виживати та розвиватися. Ці підприємства також забезпечують більшу ефективність капіталовкладень у виробництво як за обсягом коштів, так і за терміном їх віддачі та серед всіх суб'єктів господарювання мають найнижчі інвестиційні потреби.

Малі підприємства ефективні не тільки в споживчій сфері, але і як виробники окремих вузлів і малих механізмів, напівфабрикатів і інших елементів, необхідних для виробництва кінцевої продукції, випуск яких не вигідний великим підприємствам. Все це обґрунтовує необхідність комплексного підходу до визначення місця і ролі малих підприємств в економіці країни. Наприклад, малі і середні фірми США виробляють 50 % валового національного продукту і половину валового продукту приватного сектора, у тому числі: в оброблюваній промисловості – 21 %, будівництві – 80%, оптовій торгівлі – 86, сфері обслуговування – 81 %. На цих підприємствах зосереджена половина всіх зайнятих у приватному секторі працівників [2, с. 59].

У розвинених країнах малий і середній бізнес забезпечують половину внутрішнього валового продукту. Розвиток малого бізнесу на Заході відбувається швидкими темпами за рахунок активної державної підтримки на всіх рівнях влади. Малий бізнес в розвинених країнах представляє собою середній клас, який є основою для стабільного розвитку економіки будь-якої країни (табл.1).

Малі підприємства користуються підтримкою в усіх країнах. Цей факт підтверджує, що мале підприємство як нова форма суспільно необхідної праці відповідає соціально-економічним інтересам України. Ця діяльність однаковою мірою корисна як для економіки країни в цілому, так і для кожного громадянина окремо, і тому заслужено одержала державне визнання і підтримку. Малі підприємства в процес суспільного виробництва включають додаткову працю, що створює нові цінності, збільшує національний дохід і національне багатство.

Мале підприємництво є таким джерелом розвитку, від якого Україна не може відмовитися ні зараз, ні в майбутньому.

Таблиця 1

Малі підприємства різних країн світу

Країни:	Частка ВВП %	Зайнятість населення
Японія	70	78
США	50	60
Європа	58	68

Джерело: сформовано на основі [3, с. 44].

Зараз мале підприємництво знаходиться в умовах, дуже віддалених від тих, що повинні бути властиві ринковим відносинам. Навпаки, відчувається тенденція до того, щоб усе більше «поставити» його в старі рамки планово-адміністративної системи з її плануванням і жорсткою регламентацією за допомогою лімітів, фондів і т.п.

Крім того серед причин, які перешкоджають розвитку малого підприємництва в Україні можна виділити наступні [4, с. 4-5]:

- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів для інвестицій;
- досконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;
- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- неприйняття позитивної ролі підприємців у ринкових перетвореннях серед окремих верств населення.

Враховуючи досвід інших країн світу та відповідно до законодавства Європейського Союзу наша держава повинна визначити роль і місце малого підприємництва в суспільстві. При цьому під час проведення економічної реформи в країні визначальними пріоритетними напрямками державної політики повинні стати проведення державної підтримки розвитку суб'єктів малого бізнесу та дієвий захист їх інтересів.

Мале підприємництво є важливим чинником економічного зростання, забезпечення продуктивної зайнятості населення, зміцнення економіки регіонів, сприяє підтримці високого рівня конкуренції. В умовах нестабільної соціально- економічної та політичної ситуації в Україні надважливе значення для стабілізації економіки мають розвиток та підтримка малих підприємств. Оскільки малий бізнес дуже чутливий до економічних змін, його стан в нашій

країні залишається незадовільним. Основними причинами, які стримують розвиток малого бізнесу є обмеженість доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів, недостатність інформаційної бази, недосконалість податкової системи, відсутність належної державної стратегії підтримки розвитку малого підприємництва.

Складна економічна ситуація обумовлює необхідність дослідження сучасного стану малого підприємництва, що дозволить з'ясувати основні тенденції і перспективні напрямки його розвитку та визначити шляхи забезпечення ефективності.

Висновки. Такими чином, для нашої держави, мале підприємництво є одним із найбільш ефективних та корисних напрямів розвитку економіки. Однак рівень розвитку даного сектору залишається незадовільним у нашій країні. У сучасних умовах ця проблема є однією з головних для української економіки, тому вирішувати її повинна держава шляхом створення необхідних умов і підтримуючи вітчизняного малого виробника.

Проте позиція держави щодо малого підприємництва є непослідовною, державна підтримка все ще слабка і недостатня, суб'єктам малого підприємництва доводиться розраховувати тільки на власні сили, що значно обмежує можливості для розвитку і підвищує ризики.

Вирішення існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні, створення відповідного середовища потребують докорінної перебудови державної політики щодо сприяння цьому сектору економіки. Зокрема, йдеться про створення відповідної правової бази, фінансово-кредитну та матеріально-технічну підтримку, науково-методичне, інформаційно-консультативне та кадрове забезпечення малого підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 64-73.
2. Микитюк О.І. Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств. *Фінанси України*. 2019. № 6. С. 55-61.
3. Подольна В.В. Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 19. С. 42-45.
4. Федоренко С.В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2021. № 5. С. 4-5.

Владислав БУРДЕЛЬНИЙ*,
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

***Анотація.** У роботі розглядаються питання забезпечення сталого розвитку продовольчих та аграрних ринків, як передумови продовольчої безпеки. Акцентується увага на необхідності комплексного структурного підходу для гармонізації взаємодії між ринковою інфраструктурою та сектором матеріального виробництва. Досліджуються основні принципи сталого розвитку, зокрема екологічність, соціальна справедливість та економічна ефективність, і їхнє застосування в агропромисловому комплексі. Також аналізується роль місцевого самоврядування у впровадженні цих принципів та забезпеченні ефективного функціонування продовольчих систем. На основі проведеного аналізу розроблено рекомендації щодо вдосконалення моделі сталого розвитку продовольчих ринків.*

***Abstract.** The work examines issues of ensuring the sustainable development of food and agricultural markets as a prerequisite for food security. Attention is focused on the need for a complex structural approach to harmonize the interaction between the market infrastructure and the sector of material production. The main principles of sustainable development, in particular environmental friendliness, social justice and economic efficiency, and their application in the agro-industrial complex are studied. The role of local self-government in implementing these principles and ensuring the effective functioning of food systems is also analyzed. Based on the analysis, recommendations were developed for improving the model of sustainable development of food markets.*

Вступ. В умовах зростаючої популяції, обмеженості природних ресурсів і змін клімату все більше уваги приділяється пошуку нових підходів до виробництва та споживання продовольства. Розвиток продовольчих ринків повинен відповідати принципам екологічної стійкості, соціальної справедливості та економічної ефективності. Одним із ключових аспектів є забезпечення гармонійної взаємодії між ринковою інфраструктурою та сектором матеріального виробництва, що сприятиме стабільному розвитку

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Ірина ФУРМАН

агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення ефективного функціонування продовольчих та аграрних ринків є передумовою успішного забезпечення продовольчої безпеки. Сучасні умови функціонування та розвитку ринкових відносин у національних економіках вимагають застосування принципово нового, комплексного структурного підходу. Необхідно застосувати комплексний структурний підхід. З цією метою необхідно вирішити наступні питання ринкова інфраструктура, взаємозв'язок між інфраструктурою і сектором матеріального виробництва, їх пропорційний розвиток і створення умов для умови для створення і використання ефективної системи розподілу продукції на ринку товарів і послуг.

Модель сталого розвитку сьогодні постає моделлю майбутнього світової цивілізації, у якій позначено якісно новий стан розвитку суспільства як на глобальному, так і на національному, регіональному чи місцевому рівнях з урахуванням збереження природного та людського потенціалу для нинішнього та поколінь. У вирішенні питань, пов'язаних з упровадженням основних засад сталого розвитку, значно зростає роль місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування – це той рівень влади, який найбільше наближений до населення, ним формується і йому підконтрольний. Саме на цьому рівні вирішуються питання задоволення основних життєвих потреб населення [1].

Оскільки сталий розвиток території країни значною мірою залежить від місцевого самоврядування, суспільство також покладає на органи місцевого самоврядування велику відповідальність за управління сферою та результати прийнятих рішень. Це вимагає формування ефективної моделі місцевого самоврядування, здатної функціонувати відповідно до реальних потреб суспільства.

Сталий розвиток продовольчих ринків передбачає перехід до більш ефективних та справедливих систем виробництва та споживання продуктів харчування. Враховуючи зростаючу світову популяцію та деградацію довкілля, дотримання цих принципів є необхідною умовою для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку на планеті (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні принципи сталого розвитку в контексті продовольчих ринків

Принцип	Опис	Приклад застосування
Екологічність	Збереження природних ресурсів, мінімізація негативного впливу на довкілля	Перехід на органічне землеробство, використання біорозкладних упаковок
Соціальна справедливість	Забезпечення доступності здорових продуктів для всіх верств населення, підтримка місцевих виробників	Створення фермерських ринків, програми підтримки малих фермерських господарств
Економічна ефективність	Досягнення довгострокової економічної стабільності, забезпечення вигідних умов для всіх учасників ринку	Розвиток агротуризму, створення кооперативів

Джерело: сформовано автором.

На функціонування продовольчих ринків у напрямку сталого розвитку впливає комплекс взаємопов'язаних факторів. Таблиця демонструє, як різні чинники можуть як сприяти, так і перешкоджати переходу до більш стійких систем виробництва та споживання харчових продуктів:

1. Державна політика відіграє ключову роль у формуванні сприятливого середовища для розвитку сталого сільського господарства. Підтримка місцевих виробників, стимулювання екологічно чистого виробництва та створення відповідної інфраструктури можуть значно пришвидшити цей процес.

2. Технології надають нові можливості для підвищення ефективності виробництва, зменшення впливу на довкілля та покращення якості продукції.

3. Споживачі відіграють все більш активну роль у формуванні попиту на екологічно чисту продукцію. Зростання свідомості споживачів щодо впливу їхніх харчових виборів на довкілля стимулює розвиток відповідних ринків.

Темпи розвитку елементів інфраструктури багатьох ринків товарів і послуг та формування їх раціональної структури значно уповільнилися через недосконалість виробничо-комерційних відносин між учасниками ринку, низьку платоспроможність споживачів, недоліки в маркетинговому управлінні компаніями та наслідки загальної економічної кризи. Це певною мірою стосується і внутрішніх ринків продовольства та сільськогосподарської продукції. Водночас ці ринки можна розглядати як виняток, оскільки вони є одними з найстаріших і найрозвиненіших внутрішніх ринків. Однак розбіжності інтересів, що існують на них, та недосконалість певних відносин між учасниками зумовлюють необхідність розробки шляхів гармонізації процесу розподілу продукції та діяльності операторів.

Слід зазначити, що досить сприятлива ситуація на ринку продовольчих товарів зумовлена дією таких факторів як: невисока еластичність попиту, що зумовлює стабільність обсягів збуту продукції кінцевим споживачам; ринкові та споживчі характеристики об'єктів ринку продовольства, які відрізняються високим рівнем стандартизації товарних партій; конкурентна ситуація на ринках окремих видів продовольчих товарів, що є близькою до ринку чистої конкуренції або до олігополії; сформованість каналів розподілу продукції, які на продовольчому ринку є довшими за ті, що існують на інших ринках товарів і послуг; функціонування механізмів взаємного впливу ринку продовольства та суміжних товарних ринків.

Національне господарство будь-якої окремо взятої країни впливає на продовольчий ринок через створення умов і передумов у сфері виробництва засобів виробництва (тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин та ін.), віддаючи в часі на 10-20 і більше років процес прийняття рішень державою щодо розвитку власного АПК, і процес наслідків цих рішень на цінові ситуації національного (свого) продовольчого ринку [3].

Продовольчі системи є джерелом існування суспільства, а їхня ефективність безпосередньо впливає на здоров'я людей, екологічну стійкість та економічну стабільність. Протягом десятиліть у секторі домінували традиційні

підходи, засновані на інтенсивному використанні ресурсів і спрямовані на максимізацію продуктивності (табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльний аналіз традиційних та сталих підходів
у продовольчій системі**

Характеристика	Традиційні ринки	Ринки сталого розвитку	Приклади
Виробництво	Масове, часто неорганічне, з використанням пестицидів	Екологічно чисте, органічне виробництво, збереження біорізноманіття	Сертифіковані органічні ферми, агролісомеліорація
Розподіл	Довгі ланцюги постачання, великі втрати продуктів	Короткі ланцюги постачання, локальні виробники, мінімізація відходів	Фермерські ринки, кооперативи
Споживання	Надмірне споживання, переробка продуктів, одноразові упаковки	Свідоме споживання, сезонні продукти, мінімальна упаковка, відходи на переробку	Веганство, вегетаріанство, використання багаторазових сумок
Соціальні аспекти	Нерівномірний розподіл доходів, низька заробітна плата працівників	Справедлива торгівля, підтримка місцевих громад, створення робочих місць	Fairtrade сертифікація, кооперативи виробників
Екологічні аспекти	Високий вуглецевий слід, забруднення води та ґрунтів	Зниження викидів парникових газів, відновлювані джерела енергії, збереження водних ресурсів	Сонячні панелі на фермах, системи збору дощової води

Джерело: узагальнено автором на основі [5].

Продовольча система є фундаментальною складовою світової економіки, оскільки забезпечує основні потреби людства в харчових ресурсах. Традиційні моделі сільського господарства та харчової промисловості зосереджені на максимізації продуктивності, однак сучасні глобальні виклики, такі як зміна клімату, вичерпання природних ресурсів та соціальна нерівність, спонукають до переосмислення підходів.

Традиційні підходи у продовольчій системі базуються на високій інтенсифікації виробництва та орієнтації на глобальні ринки. Основна мета традиційних підходів – збільшення продуктивності шляхом застосування технологічних інновацій, хімічних добрив, пестицидів та гербіцидів. Масове виробництво тваринницької продукції характеризується великою концентрацією тварин на обмежених територіях, що дозволяє знизити витрати та збільшити обсяги продукції. Проте, це призводить до значних викидів парникових газів, забруднення навколишнього середовища та проблем із санітарними умовами.

Сталий розвиток продовольчих систем має на меті збереження природних

ресурсів, забезпечення соціальної справедливості та економічної стабільності. Основні принципи сталого підходу включають агроекологію, раціональне використання ресурсів, локалізацію продовольчих систем та етичні аспекти. Сталій розвиток ґрунтується на екологічних принципах, таких як збереження біорізноманіття, сівозміна, компостування та природний захист рослин.

Сталі підходи можуть бути неефективними в короткостроковій перспективі, але забезпечують довгострокову економічну стійкість завдяки захисту природних ресурсів. Традиційні системи більше орієнтовані на глобальний ринок, що може призвести до економічної нерівності та соціальної вразливості [4].

Забезпечення сталого розвитку – це не просто технічний виклик, що вимагає нових технологій та інструментів. Йдеться про зміну суспільних відносин і створення суспільства, яке не шкодить навколишньому середовищу. Як і всі суспільні ідеали, концепція сталого розвитку є керівним принципом для побудови суспільства в гармонії з природою. Основними принципами сталого розвитку є збалансованість між захистом довкілля та соціальним прогресом, задоволення базових потреб людини, забезпечення рівності та соціальної справедливості, підтримка соціальної самореалізації та культурного розмаїття, а також збереження екологічної цілісності. Ця концепція передбачає впровадження інтегрованої системи принципів, в якій принцип доброчесності відіграє ключову роль [4].

Висновки. Сталій розвиток продовольчих ринків є складним і багатогранним процесом, який вимагає спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Перехід до більш стійких моделей виробництва та споживання харчових продуктів не тільки сприяє збереженню навколишнього середовища, але й забезпечує довгострокову продовольчу безпеку та покращує якість життя людей.

Сталій розвиток продовольчих ринків – це не просто тренд, а необхідність, зумовлена глобальними викликами, такими як зміна клімату, деградація земель та зростання населення.

Список використаних джерел:

1. Замкова Н. Роль органів місцевої влади у досягненні цілей сталого розвитку (на прикладі Вінницької області). Дискусійний круглий стіл сталий розвиток в Україні: Врахування ризиків та шлях відновлення. *Збірка тез за результатами круглого столу*. 2024. С. 6-8. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2024/dok/t1.pdf>
2. Жмайлов В.М, Жмайлова О.Г. Продовольчий ринок: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий журнал «Scientific Progress & Innovations»*. 2022. № 3. С. 161-163. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/161.pdf>
3. Трохимець О.І., Рябченко К.М. Продовольчий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 17. С. 171-178. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_1_2018ua/40.pdf
4. Методичні матеріали для впровадження Освітнього модуля «Основи стратегії сталого розвитку в Україні». URL: https://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/metod_materialy_do_modulyu.pdf
5. Органічне агровиробництво: Освіта і наука Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції 25 жовтня 2022 року URL: https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2022/11/tezy-malynka-25-10-2022_compressed.pdf

Максим ГНАТЮК *
магістр 2 року навчання,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти підвищення економічної ефективності діяльності фермерських господарств в умовах сучасного аграрного ринку. Підкреслюється важливість реформування економічних відносин та впровадження нових форм господарювання, які сприяють розвитку фермерських господарств, але водночас викликають нестабільність у їх діяльності. Основна увага приділяється необхідності вирішення питань, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності, впровадженням інноваційних методів управління та фінансового менеджменту. Також підкреслюється значення стратегічного управління, яке дозволяє адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, що в свою чергу забезпечує досягнення конкурентних переваг.*

***Abstract.** The article examines the key aspects of enhancing the economic efficiency of agricultural enterprises in the context of the modern agricultural market. It emphasizes the importance of reforming economic relations and implementing new forms of management that foster the development of agricultural enterprises while also causing instability in their operations. The main focus is on the need to address issues related to increasing competitiveness, introducing innovative management methods, and financial management. Additionally, the significance of strategic management is highlighted, as it enables adaptation to changes in both external and internal environments, which, in turn, ensures the achievement of competitive advantages..*

Вступ. Підвищення економічної ефективності діяльності фермерських господарств є одним із ключових напрямків розвитку аграрного сектору в Україні та світі. У сучасних умовах фермерські господарства стикаються з низкою викликів, серед яких коливання цін на сільськогосподарську продукцію, підвищені витрати на ресурси, зміна кліматичних умов та необхідність впровадження інноваційних технологій. Для забезпечення конкурентоспроможності та стабільного розвитку фермерських господарств важливо не лише оптимізувати витрати, але й впроваджувати новітні технології та управлінські підходи, що дозволить підвищити продуктивність та рентабельність діяльності.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ольга ХАЄЦЬКА

Виклад основного матеріалу. Реформування економічних відносин і розвиток нових форм господарювання на основі приватної власності сприяли поширенню фермерських господарств. Проте сьогодні їх діяльність характеризується нестабільністю. Для забезпечення ефективного функціонування фермерських господарств необхідно вирішити низку питань, спрямованих на підвищення їх конкурентоспроможності, визначення перспектив розвитку, впровадження нових управлінських підходів та розробку заходів, які допоможуть адаптуватися до умов жорсткої конкуренції [1].

Українська теорія та практика управління конкурентоспроможністю аграрних суб'єктів свідчать, що ефективне управління фермерськими господарствами можливе лише за умови дотримання основних принципів конкурентоспроможності, розробки відповідних управлінських методик та формування функцій, організаційної структури і системи управління в цілому. При розгляді стратегічного управління важливо визначити його відмінності від оперативного управління. Стратегічне та оперативне управління взаємопов'язані: перше дозволяє забезпечити довгострокову ефективність організації в умовах змін зовнішніх і внутрішніх факторів, тоді як друге спрямоване на досягнення поточних цілей на основі вже розробленої стратегії.

Для більш змістовного розкриття сутності стратегічного управління нами були визначені його принципи, які відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи стратегічного управління

№ з/п	Принцип	Зміст
1	Довготерміновість	Забезпечує успішний розвиток організації в майбутньому.
2	Реалізація	При постановці стратегічних цілей розвитку організації, необхідно враховувати її зовнішні і внутрішні ресурси, для оцінки можливості їх реалізації.
3	Гнучкість	Облік можливих змін процесу реалізації стратегічного управління, в зв'язку зі зміною зовнішніх і внутрішніх факторів.
4	Організованість	Процес стратегічного управління повинен бути чітко прописаний, регламентований і реалізовуватися.
5	Економічна доцільність	Дохід від реалізації стратегічного управління повинен перевищувати витрати на його здійснення.
6	Комплексність	Процес реалізації стратегічного управління повинен здійснюватися для всієї організації, а не для окремих підрозділів. При цьому всі підрозділи організації повинні бути орієнтовані на єдину мету.
7	Контрольованість	Процес реалізації стратегічного управління повинен бути повністю контрольованим, тобто повинні бути визначені контрольні показники, а також відповідальні виконавці.

Джерело: сформовано на основі даних [2].

Для забезпечення ефективного стратегічного управління фермерським господарством, потрібно фермерам оволодіти ще оперативним управлінням, стратегічним плануванням та політика підприємства, що є складовими

стратегічного управління, а не його похідними (табл. 2).

Таблиця 2

Складові стратегічного управління фермерським господарством

Складові	Роль
Стратегічне планування	Стратегічне планування має важливу роль для формування сталої конкурентоспроможності господарства на ринку, а також забезпечує оцінку підприємства в довгостроковій перспективі в питаннях розвитку та виживання. Головною перевагою є те, що дане планування забезпечує ефективність функціонування і зростання в довгостроковій перспективі.
Оперативне управління	Його роль полягає в забезпеченні мобільності управління, швидке та чітке виконання завдань, які виникають у повсякденності, а також забезпечення сталого керівництва трудовим колективом.
Політика господарства	Значення політики господарства полягає в процесі прийняття рішення в потрібному для стратегії напрямку. Також вирішує спірні питання і надає єдину структуру планам, надаючи керівникам можливість делегувати повноваження, зберігаючи контроль в своїх руках

Джерело: сформовано на основі даних [2].

Необхідно розробити організаційно-економічний механізм для управління конкурентоспроможністю, який забезпечить стабільне функціонування системи. Цей механізм включає підсистеми правового, ресурсного, нормативно-методичного, наукового, технічного та інформаційного забезпечення управління підприємством.

Організаційно-економічний механізм управління підприємством охоплює такі основні функціональні підсистеми: планування, організація, мотивація, контроль та регулювання. Цільова система цього механізму містить цілі та ключові результати діяльності підприємства, а також критерії для вибору та оцінки досягнення певних цілей і результатів.

Організаційно-економічний механізм слід розглядати як комплексну систему, що складається з системи забезпечення, функціональної та цільової складових, які містять набір організаційних і економічних важелів, що впливають на економічні та організаційні параметри управління підприємством з метою підвищення ефективності управлінських процесів і здобуття конкурентних переваг. Етап розробки стратегії складається з декількох під етапів.

Дослідження показали, що розробка стратегії стратегічного розвитку фермерських господарств, може здійснюватися за наступними етапами:

- перший етап – аналіз зовнішнього середовища;
- другий етап – аналіз внутрішнього середовища організації;
- третій етап SWOT – аналіз;
- четвертий етап – формування стратегії;
- п'ятий етап – реалізація стратегії;
- шостий етап – адаптація господарства до стратегічного плану;
- сьомий етап – порівняння досягнутих результатів з теоретичним планом господарств [5].

Для кращого розуміння, ми скомпонували етапи стратегічного управління у фермерському господарстві в структурно-логічну схему (рис.1.1).

Рис. 1. Процес стратегічного управління у фермерському господарстві
Джерело: [2].

Отже, можна зазначити, що в основі моделі стратегічного управління закладено орієнтир стратегічних дій, який, через реалізацію стратегічного процесу, перетворюється на результати управління. Для успішного виконання цієї моделі необхідно досягти конкурентних переваг організації.

У ході впровадження стратегічного управління важливо залучити всі структурні елементи управлінського процесу, включаючи фінансовий менеджмент, організаційне управління, управління персоналом та маркетингові стратегії. Проте ключову роль у досягненні конкурентних переваг відіграє фінансовий менеджмент, тому цей аспект стратегічного управління потребує більш детального вивчення.

Переходячи до аналізу конкурентоспроможності сільського господарства, слід зазначити, що дана галузь економіки має низку особливостей, які не дозволяють застосувати методи оцінки, використовувані для економіки країни або інших галузей. До числа таких особливостей слід віднести:

- невисока рентабельність аграрного сектору;
- тривалість відтворювального циклу і тривалий період окупності вкладених коштів;
- невисокий рівень формованої валової доданої вартості;
- високий ступінь непередбачуваності результату господарської діяльності, що обумовлено залежністю від змін ґрунтово-кліматичних умов;
- екологічний фактор.

В якості інструменту оцінки конкурентоспроможності сільського

господарства на рівні компанії пропонується використовувати сукупну продуктивність факторів виробництва, яка являє собою показник технологічного та організаційного рівня виробництва у вигляді обсягу виробництва в розрахунку на одиницю витрат факторів виробництва.

Підсумковим критерієм конкурентоспроможності як продукції, так і організації можна вважати частку ринку, оскільки вона тісно пов'язана з обсягами продажів і визначає одержуваний організацією рівень прибутку.

Сучасна наука на даному етапі не може виділити єдиний підхід до оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств. Більшість європейських дослідників використовують метод кількісної оцінки даної категорії, основною метою якого є виявлення ряду факторів, що в своїй сукупності впливають на ефективність функціонування аграрної галузі та передбачає кількісну оцінку цих факторів і розрахунок зведеного індексу конкурентоспроможності.

Висновки. Підвищення економічної ефективності фермерських господарств є важливим елементом їхнього сталого розвитку та конкурентоспроможності. Впровадження інноваційних технологій, раціональне використання ресурсів, вдосконалення управлінських практик та орієнтація на потреби ринку дозволяють фермерам досягати високих результатів у виробництві. Також важливою є підтримка держави у вигляді програм фінансової допомоги та розвитку інфраструктури для аграрного сектору. Всі ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності фермерських господарств та їхній здатності успішно функціонувати в умовах мінливих економічних і ринкових реалій.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. Київ: КНЕУ, 2014. 624 с.
2. Горіховський М.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю фермерських господарств. Дис. на здоб к.е.н. 08.00.04. економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК). м. Київ. 2018.
3. Горіховський М.В. Переваги і недоліки методів оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Економічні науки.* 2016. № 24 (3), С. 17-24.
4. Сумець О.М. Стратегічний менеджмент : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кременч. льот. коледж. Харків : ХНУВС, 2021. 208 с.
5. Збарський В.К., Канінський М.П. Особисті селянські господарства: місце і роль у продовольчому забезпеченні країни. *АгроІнком.* 2018. №. 1-2. С. 27-32.
6. Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку: монографія. Львів. 2004. С. 392.

Микола ДОКІЙЧУК*,
студента 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття розглядає ключову роль підприємництва в економічному розвитку України. Основна увага приділяється створенню робочих місць, стимулюванню інновацій та розвитку конкуренції. Аналізуються основні виклики, з якими стикаються підприємці, зокрема обмежений доступ до фінансування та корупція. Окремо виділено можливості для підприємництва в умовах міжнародної інтеграції та цифровізації економіки. Описуються державні програми підтримки малого та середнього бізнесу.

Abstract. The article discusses the key role of entrepreneurship in Ukraine's economic development. The focus is on job creation, stimulating innovation, and fostering competition. The main challenges faced by entrepreneurs, including limited access to finance and corruption, are analyzed. Opportunities for entrepreneurship in the context of international integration and the digitalization of the economy are highlighted. State programs supporting small and medium-sized enterprises are also described.

Вступ. Підприємництво є основним фактором економічного розвитку, адже саме підприємці створюють нові робочі місця, впроваджують інновації та підвищують конкурентоспроможність економіки. В Україні підприємництво відіграє особливу роль у відновленні економіки після кризових періодів, таких як економічна рецесія 2020 року та виклики, пов'язані з війною на сході країни.

Метою цієї статті є дослідження впливу підприємництва на економічний розвиток України та визначення ключових викликів і можливостей для розвитку підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Роль підприємництва в економіці України - підприємництво є важливим двигуном економіки України. Згідно з даними Державної служби статистики, малий та середній бізнес створює близько 70% усіх робочих місць у країні. Цей сектор економіки сприяє підвищенню соціальної стабільності, забезпечуючи роботою мільйони українців. Підприємницька діяльність стимулює розвиток інновацій. В останні роки Україна стала центром для IT-стартапів, які пропонують інноваційні рішення на світовому ринку. Зокрема, такі компанії як Grammarly та GitLab досягли світового успіху завдяки

*Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

українським підприємцям.

Нижче в таблиці наведено статистичні показники підприємництва в Україні з 2021 по 2023 рік включно.

Таблиця 1

Основні показники підприємництва в Україні за 2021 по 2023 рр.

Показники	2021	2022	2023
Кількість зареєстрованих підприємств (тис.)	1410	1432	1455
Внесок малого бізнесу у ВВП (%)	33%	34%	35%
Частка зайнятості в малому бізнесі (%)	71%	71%	72%

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Виклики для підприємців в Україні – незважаючи на значний потенціал, підприємці в Україні стикаються з низкою серйозних викликів:

Фінансові обмеження: Більшість підприємців має труднощі з доступом до кредитів через високі відсоткові ставки та складні умови отримання позик.

Регуляторні перешкоди: Високий рівень бюрократії та нестабільність податкового законодавства заважають розвитку малого та середнього бізнесу.

Корупція: За даними міжнародних організацій, корупція залишається однією з найбільших проблем, що стримує розвиток бізнесу в Україні. Українські підприємці все ще стикаються з проблемами доступу до фінансування через високі відсоткові ставки та складність умов отримання кредитів. Корупція та регуляторні бар'єри також залишаються значними перешкодами для розвитку малого бізнесу. Після 2022 року українські підприємці швидко адаптувалися до умов кризи. Інновації в логістиці, агробізнесі та електронній комерції допомогли подолати виклики, спричинені порушеннями в традиційних ланцюгах постачання. Компанії впроваджували дрони, хмарні технології та автоматизацію для оптимізації процесів.

Можливості для розвитку підприємництва. Незважаючи на виклики, існують значні можливості для розвитку підприємництва в Україні:

Державна підтримка: Програми, як «Дія. Бізнес», надають консультації, гранти та допомогу підприємцям. Доступ до міжнародних ринків також стає легшим завдяки інтеграції України з ЄС. Протягом 2023 року малий і середній бізнес продовжував залишатися ключовим сектором економіки України, забезпечуючи робочими місцями значну частину населення. Незважаючи на труднощі, пов'язані з політичною та економічною нестабільністю в умовах війни, українські підприємці змогли продемонструвати високу адаптивність до нових викликів. Важливим кроком стало введення податкових пільг та спрощення цифрового адміністрування, що зменшило бюрократію. Підприємці отримали кращий доступ до європейських програм підтримки, що сприяло виходу на нові ринки та отриманню грантів на екологічні та інноваційні проекти. Зросла кількість бізнес-інкубаторів та хабів, які підтримують молодих підприємців,

забезпечуючи їм ресурси та менторську допомогу. Це сприяло активному розвитку інноваційного підприємництва у 2023 році [1].

Цифровізація: Українські підприємці активно використовують цифрові платформи для розширення бізнесу. Наприклад, стрімкий розвиток електронної комерції дозволяє малим підприємствам конкурувати на міжнародних ринках. Цифровізація бізнесу, яка активно розвивалася протягом останніх років, набула особливого значення. Підприємці використовували інструменти електронної комерції та онлайн-платформи для поширення своїх товарів і послуг на міжнародні ринки [3].

Крім того, державна підтримка через програми, такі як «Дія.Бізнес», продовжувала надавати гранти, консультації та інші ресурси для стимулювання підприємницької діяльності. Підприємці все частіше використовують інші онлайн-інструменти для навчання, отримання консультацій та продажу своїх продуктів. Особливої популярності набула електронна комерція, яка дозволяє малому бізнесу інтегруватися в міжнародні ринки без значних витрат на логістику та інфраструктуру.

Вплив міжнародної інтеграції на підприємництво. Важливим елементом стала підтримка міжнародних організацій, які надавали гранти, дешеві кредити та технічну допомогу малому бізнесу в Україні. Такі організації, як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Програма розвитку ООН (ПРООН) та Міжнародна фінансова корпорація (МФК), зосередили свої зусилля на підтримці підприємців, що працюють у сфері аграрного бізнесу, технологій та відновлюваних джерел енергії. Інтеграція України у світову економіку відкриває нові можливості для розвитку підприємництва. Угода про асоціацію з ЄС дозволила українським підприємцям легший доступ до європейських ринків, стимулюючи розвиток експорту товарів і послуг. Важливим фактором є співпраця з міжнародними фінансовими інституціями, які надають гранти та пільгові кредити для малого і середнього бізнесу. Це сприяє інвестиціям в інноваційні проекти та підвищенню конкурентоспроможності українських компаній на міжнародній арені. Варто також зазначити, що в 2023 році в Україні з'явилися нові тренди у сфері підприємництва, пов'язані з активним розвитком сектору зеленої економіки та сталого розвитку. Все більше українських підприємців зосереджуються на впровадженні екологічно чистих технологій, таких як використання відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності у виробництві. Це не лише дозволяє зменшити екологічний вплив бізнесу, але й підвищує конкурентоспроможність на світовій арені. Зростає також інтерес до соціального підприємництва, яке поєднує отримання прибутку із вирішенням соціальних проблем, таких як безробіття та соціальна нерівність. Підтримка подібних ініціатив державою і міжнародними організаціями відкриває нові можливості для розвитку малого бізнесу та залучення інвестицій.

Соціальне підприємництво як відповідь на суспільні виклики – соціальне підприємництво є важливим напрямком у сучасній економіці, що дозволяє поєднувати комерційну діяльність з вирішенням соціальних проблем. В Україні соціальні підприємці працюють над вирішенням таких проблем, як безробіття,

екологічні виклики та підтримка соціально вразливих груп населення. Соціальні підприємства не лише приносять прибуток, але й створюють позитивний соціальний ефект [2].

Роль інноваційного підприємництва в економіці – інноваційне підприємництво є рушієм технологічного прогресу та модернізації економіки. В Україні розвиток стартап-екосистеми та підтримка інновацій з боку міжнародних партнерів сприяє розвитку нових технологій у сфері ІТ, агробізнесу та медицини. Стартапи, що розробляють передові рішення, не лише підвищують економічну конкурентоспроможність країни, але й приносять глобальне визнання українським розробкам.

Підприємництво у сфері зеленої економіки – розвиток «зеленої» економіки в Україні відкриває нові можливості для підприємців, що фокусуються на сталому розвитку. Українські бізнеси все частіше звертають увагу на екологічно чисті технології, енергоефективність і відновлювані джерела енергії. Уряд та міжнародні організації активно підтримують подібні ініціативи, пропонуючи гранти та фінансові стимули для підприємців, які працюють над скороченням викидів та впровадженням екологічних технологій.

Значення цифрової трансформації для малого бізнесу – цифрова трансформація відіграє важливу роль у підвищенні ефективності малого бізнесу. Українські підприємці активно впроваджують цифрові інструменти для автоматизації процесів, підвищення продуктивності та оптимізації витрат. Використання хмарних технологій, інтернет-маркетингу та електронної комерції дозволяє бізнесам розширювати свій вплив на міжнародному рівні, скорочуючи бар'єри входу на нові ринки. Цифровізація бізнесу, яка активно розвивалася протягом останніх років, набула особливого значення. Підприємці використовували інструменти електронної комерції та онлайн-платформи для поширення своїх товарів і послуг на міжнародні ринки. Крім того, державна підтримка через програми, такі як «Дія. Бізнес», продовжувала надавати гранти, консультації та інші ресурси для стимулювання підприємницької діяльності.

Підтримка стартапів в Україні є важливим елементом розвитку інноваційної екосистеми. Завдяки державним і міжнародним програмам, таким як Український фонд стартапів, підприємці отримують доступ до фінансування, наставництва та можливостей для експансії. Ця підтримка є рушієм розвитку нових технологічних галузей, таких як фінансові технології (FinTech), штучний інтелект та біотехнології.

Освіта та підприємництво – освіта відіграє ключову роль у формуванні нової генерації підприємців. Університети України все частіше пропонують програми з підприємництва, що допомагає студентам здобувати необхідні навички для запуску власних бізнесів. Ініціативи, такі як бізнес-інкубатори та акселератори, пропонують менторство, навчання та доступ до інвестицій для молодих підприємців. Залучення студентів до практичних проектів та стартапів сприяє розвитку підприємницької культури та готовності до викликів стартапів сприяє розвитку підприємницької культури та готовності до викликів ринку. Співпраця між університетами та бізнесом дозволяє молодим підприємцям

отримувати практичний досвід і навички, необхідні для успішного ведення бізнесу [4].

Підприємництво і сталий розвиток – сталий розвиток стає важливим аспектом у підприємницькій діяльності. Підприємці все частіше прагнуть не лише отримувати прибуток, але й позитивно впливати на навколишнє середовище та соціум. Це включає впровадження екологічно чистих технологій, соціально відповідального бізнесу та участь у місцевих ініціативах. Українські підприємства можуть отримати конкурентні переваги, впроваджуючи стратегії сталого розвитку, що відповідають вимогам сучасних споживачів. В Україні зростає усвідомлення важливості екологічних ініціатив, таких як впровадження відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів і збереження ресурсів. Завдяки партнерству між бізнесом, урядом та суспільством, українські підприємці можуть стати лідерами у впровадженні екологічно чистих технологій, які не тільки забезпечують економічний розвиток, але й сприяють соціальному добробуту [5].

Висновки. Підприємництво є рушійною силою економічного розвитку України, яке не лише сприяє створенню нових робочих місць, але й стимулює інновації, підвищує рівень життя населення та забезпечує соціальну стабільність. Сприятливе середовище для розвитку бізнесу, включаючи підтримку держави, активізацію міжнародної інтеграції, розвиток інноваційних та соціальних підприємств, а також впровадження цифрових технологій, має ключове значення для покращення конкурентоспроможності України на світовій арені. Освіта та підтримка стартапів також відіграють важливу роль у формуванні підприємницької культури та підготовці нових поколінь підприємців, що спроможні адаптуватися до сучасних викликів та активно впроваджувати інновації. Таким чином, інтеграція підприємництва у стратегічний розвиток країни стане важливим чинником стабільності та зростання, що дозволить Україні не лише відновити свою економіку, а й зайняти конкурентоспроможне місце на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України: Офіційна статистика щодо підприємництва, кількості підприємств, зайнятості тощо. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Світовий банк: Інформація про підтримку підприємництва в Україні та аналіз викликів. URL: <https://www.worldbank.org>
3. Програма «Дія.Бізнес»: Державна програма, яка надає підтримку підприємцям через консультації та гранти. URL: <https://business.diiia.gov.ua>
4. Європейський Союз: Інформація про програми та ініціативи, що підтримують підприємництво в Україні, а також про співпрацю у сфері розвитку бізнесу. URL: <https://europa.eu>
5. Національний банк України: Аналіз фінансових умов для підприємств та інформація про доступність кредитування для бізнесу. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Швед В.В., Омельченко О.В., Таран О.А. Сутність та особливості підприємницької діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* Том 35 (74). № 1, 2024. С. 27-32.

Діана КАРАВАЄВА *,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних
технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЇ, ЇХ ПЕРЕВАГИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ

***Анотація.** У статті розглянуто актуальні питання застосування технології блокчейн для підвищення рівня безпеки в різних сферах діяльності. В дослідженні детально розглядаються фундаментальні принципи роботи блокчейну, його ключові переваги, такі як децентралізація, незмінність даних та високий рівень безпеки. У статті також розглядаються потенційні виклики та обмеження, пов'язані з впровадженням блокчейн технологій, такі як масштабованість, регулювання та енергоспоживання. Аналіз широкого спектру можливих застосувань блокчейну, зокрема в таких галузях, як кібербезпека, фінанси, логістика, охорона здоров'я та управління ідентичністю. Особлива увага приділяється тому, як блокчейн може сприяти підвищенню довіри до даних, захисту від кібератак та забезпеченню прозорості транзакцій.*

***Abstract.** The article discusses the topical issues of using blockchain technology to increase the level of security in various spheres of activity. The study examines in detail the fundamental principles of the blockchain, its key advantages, such as decentralization, data immutability and a high level of security. The paper also discusses the potential challenges and limitations associated with the adoption of blockchain technologies, such as scalability, regulation, and energy consumption. An analysis of a wide range of possible blockchain applications, including in industries such as cybersecurity, finance, logistics, healthcare, and identity management. Particular attention is paid to how blockchain can contribute to increasing trust in data, protecting against cyber attacks and ensuring transaction transparency.*

Вступ. Технологія блокчейн – одна з найбагатших інновацій у сучасному світі, особливо в галузі безпеки даних. В основі блокчейну лежить ідея розподіленого, незмінного реєстру, в якому всі транзакції записуються у вигляді ланцюжка блоків. Ця технологія привернула увагу багатьох галузей завдяки своїй здатності забезпечувати прозорість, надійність і, що найважливіше, безпеку даних. Кожен блок містить криптографічний відбиток попереднього блоку, що робить його практично неможливим змінити ретроактивно. Ця технологія, що з'явилася разом з біткойном, поступово виходить за межі

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Віталій СУПРИГАН

криптовалют і знаходить застосування в різних сферах життя.

Виклад основного матеріалу. Блокчейн можна описати як розподілений реєстр або базу даних, що підтримується за допомогою мережі комп'ютерів. Кожен запис у цій базі даних зберігається в блоці, і після додавання блоку до ланцюга він стає незмінним. Це робить блокчейн стійким до спроб змінити інформацію, зберігаючи її автентичність і достовірність. Ключові особливості блокчейну це децентралізація, незмінність, прозорість та безпека. Децентралізація це коли у блокчейні немає центрального органу управління або сховища даних. Кожен учасник мережі зберігає повну копію реєстру. Децентралізовані сховища даних (IPFS) дозволяють зберігати інформацію в розподіленій мережі, що підвищує її стійкість до збоїв і цензури. Незмінність це транзакція яка потрапляє в блок і додається до ланцюжка та не може бути змінена. Незмінність забезпечує довіру до даних, записаних в блокчейн. Це особливо важливо в таких сферах, як фінанси, юриспруденція та логістика. Прозорість – усі транзакції в мережі блокчейн знаходяться у відкритому доступі, тому їх справжність можна перевірити. Прозорість транзакцій підвищує довіру до фінансових систем і сприяє боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Вона дозволяє відстежувати походження товарів і забезпечувати їхню якість. Блокчейн може бути використаний для підвищення прозорості державних закупівель та інших процесів. Безпека відіграє роль захисту транзакцій блокчейн використовує криптографію, що забезпечить дані підробки та несанкціонованого доступу. Безпека є критично важливою для будь-якої системи, що працює з даними. Блокчейн забезпечує високий рівень безпеки завдяки розподіленому характеру і використанню криптографії. Завдяки даним особливостям, блокчейн має потенціал революціонізувати багато сфер людської діяльності.

Блокчейн складається з блоків, кожен з яких містить дані про певну кількість транзакцій, свій унікальний хеш і хеш попереднього блоку. Хешування відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки, оскільки будь-яка зміна в блоці змінює його хеш, що робить блок недійсним. Щоб додати новий блок, мережа повинна досягти консенсусу. Алгоритми консенсусу – це механізми, що допомагають учасникам мережі домовитися, який блок додати. Найбільш поширені алгоритми: Proof of Work (вимагає вирішення складної задачі) та Proof of Stake (де блок можуть запропонувати учасники з великими частками).

Після того як було розглянуто структуру блокчейну, стає очевидним, що його ключові елементи, такі як блоки, хеші, алгоритми консенсусу та децентралізація, забезпечують основу для функціонування всієї системи. Однак, залежно від цілей і завдань, перед якими стоять різні проекти та організації, блокчейн може бути реалізований у різних формах. Це викликає питання класифікації блокчейнів, оскільки тип мережі впливає на доступ до інформації, прозорість, безпеку та управління. Розглянемо основні різновиди блокчейнів і їх особливості, щоб краще зрозуміти, як вони адаптуються до різних сфер застосування. Коли обговорюють типи блокчейнів, зазвичай мають на увазі доступ та контроль над мережею. Існують три основні типи: публічні, приватні,

консорціумні блокчейни (рис. 1):

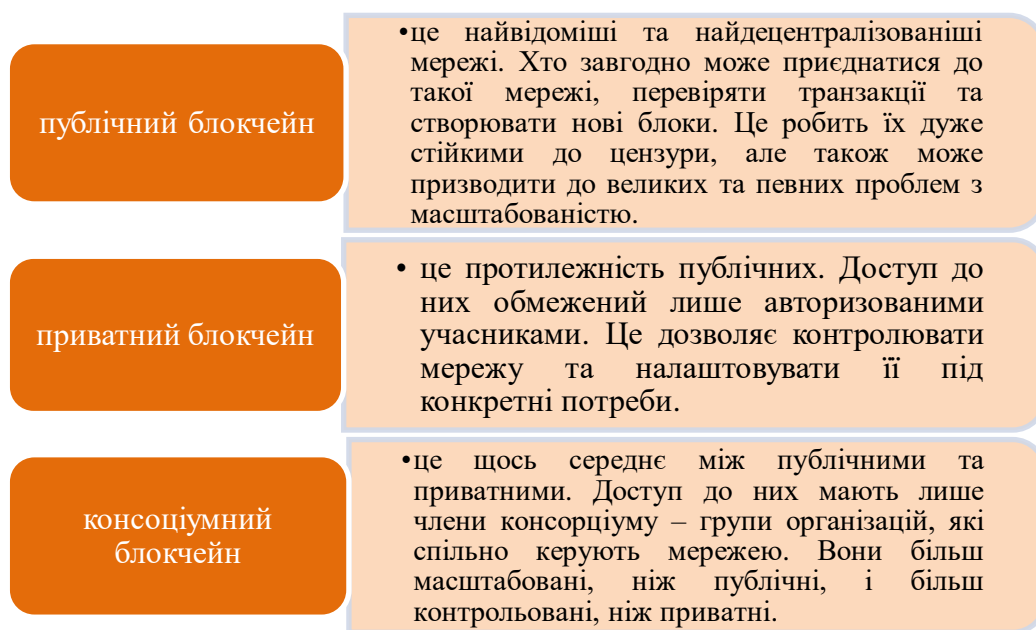

Рис. 1. Основні типи блокчейнів

Джерело: сформовано автором.

Крім цих основних типів, існують також гібридні блокчейни, які поєднують в собі елементи публічних і приватних, а також сайдчейни – додаткові блокчейни, підключені до основного. Вибір типу блокчейну залежить від конкретних потреб проекту. Факторами можуть бути рівень децентралізації, продуктивність, масштабованість, безпека, конфіденційність та регулювання. Розуміння різних типів блокчейнів є важливим для того, щоб вибрати оптимальне рішення для свого проекту. Кожен тип блокчейну має свої особливості і підходить для різних завдань.

Як вже зазначалося раніше, існують різні типи блокчейнів, кожен з яких має свої особливості і підходить для різних завдань. Однак, незважаючи на відмінності, всі вони мають однакові переваги, які роблять цю технологію революційною. Безпека є наріжним каменем блокчейну тому що, забезпечується кількома факторами. По-перше, це незмінність даних. Кожна транзакція, що відбувається в блокчейні, записується в загальний облік і стає частиною незмінного ланцюжка.

Це унеможливорює підробку або видалення даних. По-друге, блокчейн використовує складні математичні алгоритми для шифрування інформації, що робить її недоступною для сторонніх осіб. І, нарешті, децентралізована природа блокчейну означає, що дані розподілені по тисячах комп'ютерів, що ускладнює хакерські атаки. Прозорість – ще одна важлива характеристика блокчейну. Кожна транзакція є публічною і доступною для перевірки кожним учасником мережі. Це забезпечує високий рівень довіри і відкритості, що є особливо важливим для таких галузей, як фінанси та логістика.

Завдяки прозорості, кожен може перевірити будь-яку транзакцію і бути

впевненим в її автентичності. Ефективність блокчейну забезпечується автоматизацією багатьох процесів. Смарт-контракти, які працюють на блокчейні, автоматично виконують умови договорів, що знижує витрати і скорочує час на обробку транзакцій. Крім того, відсутність посередників, таких як банки, дозволяє знизити витрати на проведення транзакцій. Стійкість до цензури це ще одна важлива перевага блокчейну. Ніхто не може заборонити або заблокувати транзакції в блокчейні. Це робить систему більш демократичною і стійкою до зовнішнього впливу. Доступність – блокчейн дозволяє забезпечити доступ до фінансових послуг для людей, які не мають банківського рахунку.

Це особливо важливо для небанкованих верств населення в розвинених країнах. Інновації це коли блокчейн створює нові можливості для розвитку різних галузей. Від фінансів і логістики до охорони здоров'я та уряду – блокчейн знаходить застосування в самих різних сферах. Підсумовуючи, блокчейн – це технологія, яка має потенціал для революціонізації багатьох аспектів нашого життя. Його безпека, прозорість, ефективність і децентралізація роблять його привабливим для бізнесу, уряду і простих громадян.

Блокчейн, як революційна технологія, знаходить своє застосування в широкому спектрі галузей, змінюючи традиційні підходи та відкриваючи нові можливості. Давайте розглянемо детальніше, як блокчейн трансформує різні сфери нашого життя. Одним із головних напрямків є кібербезпека. У традиційних централізованих системах дані зазвичай зберігаються на одному або кількох серверах, що робить їх вразливими до хакерських атак. Блокчейн, завдяки децентралізованій структурі, розподіляє дані по всій мережі учасників (ноди).

Це ускладнює спроби зловмисників зламати систему, адже для цього потрібно контролювати або змінити більшість нод. Криптографічні алгоритми захисту транзакцій додатково унеможливають підробку або зміну інформації без виявлення, оскільки навіть найменші зміни в одному блоці змінюють весь ланцюг хешів. Це робить блокчейн стійким до атак і дозволяє зберігати конфіденційні дані, такі як фінансова або особиста інформація, у більш безпечному середовищі.

Ще одним важливим напрямком є захист інтелектуальної власності та цифрового контенту. В епоху цифровізації важливо мати механізми, які можуть захистити права авторів, художників, музикантів та інших творців контенту. Блокчейн дозволяє створювати незмінні записи про авторські права, які є відкритими для перевірки і не можуть бути змінені чи видалені. Це допомагає знизити кількість підробок і крадіжок цифрових творів, а також спрощує процес підтвердження авторства та прав на використання контенту. Наприклад, художні твори або музичні записи можуть бути зафіксовані у блокчейні, що дозволяє автоматично відслідковувати будь-які використання твору і забезпечувати справедливе отримання винагороди за авторські права.

Фінансові установи та банки також активно застосовують блокчейн для підвищення рівня безпеки транзакцій. Традиційні фінансові системи часто стикаються з проблемами шахрайства та злому, але блокчейн пропонує нові

способи захисту транзакцій. Наприклад, у децентралізованих фінансових системах (DeFi) кожна транзакція записується у блокчейні та може бути легко перевірена всіма учасниками, що зменшує ймовірність шахрайства. Завдяки незмінності даних, будь-які спроби фальсифікувати або підробити фінансову операцію будуть негайно виявлені, оскільки це порушить цілісність усієї мережі. Це дозволяє значно підвищити довіру до фінансових процесів, знизити витрати на перевірку та аудит транзакцій, а також прискорити процес обробки платежів. Таким чином, блокчейн виступає як універсальний інструмент для захисту даних та забезпечення безпеки в різних сферах, від кібербезпеки до фінансових транзакцій та захисту прав інтелектуальної власності. Його впровадження дозволяє створювати більш прозорі, надійні та стійкі системи управління даними.

Висновок. Блокчейн – фундамент нової ери довіри та прозорості, це не просто технологія, а нова парадигма взаємодії з інформацією, що перетворює традиційні уявлення про безпеку, довіру та управління даними. Ця децентралізована, розподілена база даних, що самоорганізується, пропонує безпрецедентний рівень прозорості, безпеки та незмінності записів. Застосування блокчейну охоплює широкий спектр галузей, від фінансів до охорони здоров'я і незважаючи на виклики, такі як масштабованість та регулювання, блокчейн продовжує активно розвиватися.

Найсучаснішою технологією є саме блокчейн, але в аспекті отримання прибутку через її використання не лише компаніями, що пов'язані з безпекою чи мають великі ризики, але й кожною компанією, що конкурує на ринку, вона не є досить вивченою.

Ті компанії, що почали впровадження ще на початкових етапах розвитку технології, мають можливість не лише використовувати наявний алгоритм роботи, але й модифікувати його, створюючи новий, більш розвинений продукт, який здатний конкурувати на ринку. Так, багато компаній стають постачальниками хмарних технологій блокчейн, що дає змогу отримувати досить високі прибутки та досліджувати нову нішу на ринку.

Список використаних джерел:

1. Когут Ю. Технології блокчейн та криптовалюта: ризики та кібербезпека. Видавництво: Сідкон, 2022. 316 с.
2. Тепскотт Д., Тепскотт А. Блокчейн-революція. Львів: Літопис, 2018. 492 с.
3. Груша В. Еволюція блокчейну: від біткоіна та смартконтрактів до синергії із штучним інтелектом. URL: <http://surl.li/xnkven>
4. Офіційний сайт. Binance Academy. Переваги та недоліки блокчейну. URL: <http://surl.li/tarj0a>
5. Койбічук, В.В. Дослідження застосування блокчейн-технологій у діяльності світових підприємств: методичний підхід. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 4 (21). С. 118-123. URL: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-4-20>
6. Яровенко Г., Ковач В. Перспективи застосування технології блокчейн у системах забезпечення кібербезпеки банків. *Підприємництво та інновації*, 2020. №12. С. 206-214. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.36>

Назарій КОНОНОВ,*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

БЕЗВІДХОДНЕ ВИРОБНИЦТВО В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК ШЛЯХ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

***Анотація.** У статті досліджено ключові аспекти безвідходного виробництва в сільському господарстві, зокрема виробництво біогазу та використання органічних відходів для вирощування білкових ресурсів, таких як каліфорнійський червоний черв'як і личинки м'ясної мухи. Визначено економічні та екологічні переваги впровадження цих технологій, а також перспективи їх розвитку з використанням сучасних інноваційних рішень. Автором обґрунтовано важливість цих технологій для підвищення ефективності господарств та зменшення екологічного навантаження на довкілля.*

***Abstract.** The article explores the key aspects of zero-waste production in agriculture, focusing on biogas production and the use of organic waste for the cultivation of protein resources, such as the Californian red worm and meat fly larvae. The economic and environmental benefits of implementing these technologies are identified, along with prospects for their development through the application of modern innovative solutions. The author substantiates the importance of these technologies for increasing farm efficiency and reducing environmental impact.*

Вступ. Безвідходне виробництво в сільському господарстві є однією з ключових стратегій сучасного аграрного сектору, що спрямована на вирішення як економічних, так і екологічних викликів. Традиційні методи ведення господарства створюють значні обсяги відходів, які часто призводять до забруднення ґрунтів, водних ресурсів та атмосфери. З розвитком технологій переробки біологічних відходів, виникла можливість не лише мінімізувати цей негативний вплив, але й трансформувати відходи у корисні ресурси, що можуть забезпечити додаткові прибутки.

Проблема відходів в Україні вирізняється особливою масштабністю і значимістю через домінування в національній економіці ресурсоємних багатовідходних технологій, так і через відсутність, протягом тривалого часу, адекватного реагування на її виклики. Неконтрольоване накопичення відходів є загрозою національній безпеці України, довкіллю та здоров'ю населення [1].

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ, Ірина ФУРМАН

Серед найбільш перспективних технологій – виробництво біогазу з органічних відходів. Це екологічно чисте джерело енергії, яке дозволяє не тільки зменшити залежність від викопних видів палива, але й знизити викиди парникових газів. Ще одним важливим аспектом є використання органічних відходів для отримання білкових продуктів за допомогою каліфорнійського червоного черв'яка, який перетворює ці відходи на високоякісний корм для тварин. Отриманий після цього гумус може бути використаний в тепличному господарстві, або для вирощування грибів.

Окрім цього, вирощування личинок м'ясної мухи на відходах боєнь також демонструє високий потенціал. Личинки швидко переробляють м'ясні та тваринні рештки, створюючи білкову масу, яку можна використовувати у кормовій промисловості. Таким чином, подібні рішення дозволяють не лише утилізувати відходи, але й створити замкнений цикл виробництва.

У цій статті буде детально розглянуто основні технології безвідходного виробництва в сільському господарстві, а також їхні переваги для економіки й екології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тваринництво є однією з найбільш ресурсомістких галузей сільського господарства, що створює значну кількість відходів, зокрема гній, залишки кормів та інші органічні відходи. Однак ці відходи можуть бути ефективно використані завдяки впровадженню безвідходних технологій. Однією з таких технологій є виробництво біогазу з гною та органічних залишків, що дозволяє отримувати відновлювану енергію і добрива для сільськогосподарських культур. Крім того, вирощування білкових ресурсів, таких як каліфорнійський черв'як або личинки м'ясної мухи, забезпечує переробку відходів на корм для тварин.

Безвідходні технології в тваринництві не лише зменшують забруднення довкілля, але й підвищують економічну ефективність господарств, створюючи нові можливості для виробництва енергії, добрив і кормів, що робить цей сектор більш стійким та конкурентоспроможним.

Виробництво та використання біогазу. Біогаз є екологічно чистою енергією, яку можна отримати з органічних відходів. Процес анаеробного розкладу відходів тваринництва дозволяє не лише виробляти енергію, але й вирішувати проблему утилізації відходів. Наприклад, середнє господарство з 100 голів великої рогатої худоби може виробляти до 200 м³ біогазу на добу, що еквівалентно 450 кВт·год електроенергії. Окупність таких установок настає через 4-5 років залежно від масштабів виробництва. Для прикладу, корова масою 680 кг може забезпечувати близько 57 кг гною щодня, що, у свою чергу, дозволяє отримувати близько 1,2 м³ біогазу на день. При відповідному використанні такого біогазу, він може покрити близько 20% енергетичних потреб ферми.

Коли фекальний матеріал та органіка зброджуються анаеробно, як це відбувається у біогазовому реакторі, вироблений біогаз переважно складається з метану та діоксиду вуглецю, із меншою кількістю сірководню, аміаку та інших газів залежно від того, який матеріал зброджується.

Загалом ризики, пов'язані з біогазом, включають вибухи, асфіксію,

захворювання та отруєння сірководнем [2].

Приклади використання біогазу для електроенергетики. Країни Європи, такі як Німеччина та Данія, активно використовують біогаз для виробництва електроенергії. У Німеччині понад 9 000 біогазових установок виробляють близько 5% всієї електроенергії країни. Використання біогазу дозволяє знизити викиди CO₂ на 70-80% порівняно з традиційними енергоносіями.

Біогаз як продукт біоперетворення, що має високий вміст метану, може (бути) використовуватись для отримання електроенергії, яка, в свою чергу, реалізується за «зеленим тарифом»; тепло для власних потреб підприємства або на продаж; гарячу воду, а також використовувати органічні відходи біогазової установки (дигестат) як добриво [3].

Каліфорнійський червоний черв'як як джерело білка. Каліфорнійський червоний черв'як (*Eisenia fetida*) може переробляти органічні відходи, виробляючи високоякісний білок для кормів. Наприклад, 1 тонна органічних відходів може перетворитися на 100-150 кг білкової маси черв'яків, яка може використовуватися для годівлі птиці або риби. Це дозволяє знизити витрати на корми та збільшити врожайність.

Каліфорнійський черв'як (*Eisenia foetida*). Перше промислове розведення черв'яків відмічено у 1859 році в США. Каліфорнійський гібрид червоного черв'яка має темно-червоний колір. Із 1 тонни переробної органіки каліфорнійський черв'як дає до 600 кг біогумусу, а 400 кг перетворюють у біомасу його тіла. Таких черв'яків широко використовують як корм для курей та іншої птиці, риби, тварин [7].

Каліфорнійський гібрид червоного черв'яка розмножується кожні 7 діб, викладаючи кокон, що містить від 2 до 20 личинок, які з'являються через 3 місяці. Такі черв'яки відтворюють собі подібних більш ніж 1000 разів на рік. Тому Каліфорнійський черв'як швидко збільшує масу біогумусу, а також біомасу свого тіла. Адже, за один цикл свого розвитку – 3 місяці, вони збільшують свою біомасу до 30 кг з 1 м² [4].

Найнижча біомаса вермикультури зафіксована саме на варіанті, де використовувався Каліфорнійський черв'як, – 17,4±1,3 г/кг компосту. За умови культивування Старателя, біомаса була на 5,4 г/кг компосту, або 31 % вищою, передусім, за рахунок молодих особин, які в структурі загальної біомаси по виду займали 69 %. Для порівняння, на варіанті з Каліфорнійським черв'яком частка молодих особин становила 43 %, а Дендробена – 49 % загальної біомаси [5].

Білок, отриманий з каліфорнійськими червоними черв'яків, може використовуватися в різних сферах:

1. Корм для тварин: Білок черв'яків може бути використаний у виробництві кормів для домашніх тварин, риби та птахів, що підвищує їх харчову цінність.

2. Харчові добавки: Дослідження показують, що білок з черв'яків може бути безпечним і корисним для вживання людьми, оскільки містить важливі поживні речовини. У деяких країнах вже розробляються продукти на основі білка черв'яків.

Економічний ефект безвідходних технологій. Економічний ефект безвідходного виробництва проявляється у зменшенні витрат на енергію, добрива та корми. Наприклад, біогазові установки дозволяють зекономити до 40% витрат на енергоресурси, а використання органічних добрив з відходів може знизити витрати на хімічні добрива до 30%. Це сприяє підвищенню рентабельності господарства.

Будівництво біореактора та його окупність. Будівництво біореактора для виробництва біогазу потребує початкових інвестицій у розмірі від 100 000 до 300 000 євро, залежно від об'єму установки. Окупність біореактора настає за 3-5 років, залежно від обсягів виробництва біогазу та вартості енергії.

Україна має невикористаний потенціал для виробництва власної енергії з відновлюваних джерел за рахунок переробки відходів тваринного походження (гній тварин і послід птахів) з утворенням біогазу. Біогаз, отриманий із біомаси, використовується як паливо, не шкідливе для оточуючого середовища, оскільки не спричиняє додаткову емісію парникового газу CO₂ і зменшує кількість органічних відходів. На відміну від енергії вітру і сонячного випромінювання, біогаз можна отримувати незалежно від кліматичних і погодних умов [6].

Використання гумусових брикетів для теплиць. Гумусові брикети, отримані з органічних відходів, можна використовувати для теплиць як джерело тепла та органічних добрив. Вони дозволяють зберігати тепло і забезпечувати рослини поживними речовинами, що підвищує врожайність до 15-20%.

Вирощування личинок м'ясої мухи на відходах боєнь. Личинки м'ясої мухи (*Lucilia sericata*) відомі також як чорна львинка, стають важливим компонентом безвідходного виробництва завдяки своїй здатності переробляти органічні відходи, зокрема відходи боєнь. Ці личинки швидко розмножуються та здатні переробляти велику кількість біомаси, що робить їх ідеальними для використання в екологічно стійкому сільському господарстві.

Переробка органічних відходів. Личинки чорної львинки можуть переробляти кров, жир та залишки м'яса, які часто утилізуються на бойнях. Вони знижують об'єм відходів на 50-70%, перетворюючи їх на біомасу, яку можна використовувати як корм для тварин або як біопаливо. На практиці 1 тонна відходів може бути перероблена до 200-300 кг личинок.

Високий вміст білка. Личинки чорної львинки є багатим джерелом білка та жиру. Їхній білковий склад становить до 40-45%, що робить їх ідеальним заміником соєвих кормів у птахівництві або рибництві. Таким чином, фермери можуть скоротити витрати на корми, одночасно використовуючи відходи боєнь, які раніше просто утилізувалися.

Економічна ефективність. Вирощування личинок на відходах боєнь має високу економічну ефективність. Установка для вирощування личинок вартістю близько 50 000 євро може переробляти до 10 тонн відходів на місяць, забезпечуючи фермерів кормом і, в деяких випадках, додатковим джерелом доходу через продаж личинок. Окупність такої системи становить 2-3 роки, залежно від обсягів виробництва.

Екологічні переваги. Використання личинок для переробки відходів

зменшує кількість відходів, що потрапляють на звалища, та знижує емісію метану, який утворюється при гнитті органічних матеріалів. Це також сприяє зменшенню викидів CO₂, порівняно з іншими методами утилізації.

Переваги впровадження технології:

1. Швидке перетворення відходів. Личинки переробляють органічні відходи усього за 10-14 днів.

2. Мінімальні витрати. Вирощування личинок вимагає мінімальних інвестицій і може проводитися у невеликих масштабах.

3. Підвищення рентабельності. Використання личинок як корму дозволяє скоротити витрати на традиційні корми та підвищити рентабельність фермерських господарств.

Висновок. У даній статті було досліджено основні технології безвідходного виробництва в сільському господарстві, зокрема виробництво біогазу, використання каліфорнійського червоного черв'яка та личинок м'ясної мухи для переробки органічних відходів. Виявлено, що ці технології дозволяють не лише мінімізувати негативний вплив на довкілля, але й підвищити економічну ефективність фермерських господарств шляхом зменшення витрат на енергію, корми та добрива.

Реалізація таких заходів дасть можливість громадам стати самодостатніми, екологічно чистими досягти соціального благополуччя і доброго врядування з розвиненою інфраструктурою, впорядкованим громадським простором і конкурентоспроможною місцевою економікою.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 20.10.2020).

2. Використання біогазу. URL: <https://www.emersan-compendium.org/uk/sanitarni-tekhnologii/technology/use-of-biogas>.

3. Гончарук І. В. Виробництво біогазу в аграрному секторі – шлях до підвищення енергетичної незалежності та родючості ґрунтів. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 18-29.

4. Журавель С.В., Поліщук В.О., Кудляк О.І., Кучма М.Л., Музичук О.В., Яремчук Н.В. Технологічні особливості застосування різних видів вермибіоти та їх вплив на процес компостування. *Sciences of Europe*. 2021. № 80-2 (80). С. 3-6.

5. Журавель С.В., Кравчук М.М., Клименко Т.В., Поліщук В.О. Вирощування черв'яків промислового спрямування контейнерним способом в умовах Житомирського Полісся. *Наукові горизонти*. 2020. № 5 (90). С. 22-28.

6. Гончарук І.В., Вовк В.Ю. Понятійний апарат категорії сільськогосподарські відходи, їх класифікація та перспективи подальшого використання для виробництва біоенергії. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3 (53). С. 23-38.

7. Гончарук І.В., Фурман І.В., Дмитрик О.В. Комплексна переробка твердих побутових відходів як шлях вирішення екологічних проблем Іллінецької територіальної громади. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 1 (59). С. 7–20. <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-1-1>

Анастасія МАСАН,*
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ІДЕЯ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ВТІЛЕННЯ

***Анотація.** В статті розглянуто початок власної справи перед майбутнім підприємцем цілу низку питань: як правильно вибрати сферу підприємницької діяльності? Яким чином найдоцільніше вести пошук найраціональніших форм її організації? Як сформувати вміння орієнтуватися у просторі можливостей, що відкриваються з початком бізнесу? І, звичайно, поява підприємницької ідеї та її подальше втілення вимагає враховувати певні обмеження, оцінювати ринкову кон'юнктуру, вивіряти можливості створеного підприємства. З цими та іншими питаннями може зустрічатися у своїй діяльності і діючий підприємець у разі виникнення нової ідеї.*

***Abstract.** The article examines the beginning of one's own business before a future entrepreneur, a whole series of questions: how to choose the right field of entrepreneurial activity? How is it most expedient to search for the most rational forms of its organization? How to form the ability to navigate in the space of opportunities that open up when starting a business? And, of course, the emergence of an entrepreneurial idea and its further implementation requires taking into account certain limitations, assessing the market situation, and checking the capabilities of the enterprise being created. An active entrepreneur may also encounter these and other questions in his activity in the event of a new idea.*

Вступ. Підприємницька діяльність починається з ідеї – основи будь-якого бізнесу. Ідея визначає напрямок розвитку підприємства, його унікальність та конкурентні переваги. Однак, наявність ідеї – це лише перший крок на шляху до успіху. Ключовою є її реалізація, що вимагає чітко вибудованого механізму втілення, який включає розробку бізнес-плану, визначення ресурсів, аналіз ринку, а також управління ризиками та фінансами.

Виклад основного матеріалу. Перше визначення підприємницької діяльності дав відомий економіст Річард Кантільйон у XVIII столітті. У своїй роботі він описав підприємця як людину, яка діє в умовах невизначеності, купуючи товари за визначеними цінами і продаючи їх за невідомими цінами в майбутньому.

Підприємець, на думку Кантільйона, бере на себе ризик і невизначеність,

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки і підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

що є ключовими характеристиками його діяльності. Підприємницька ідея в умовах інфляції повинна бути адаптивною, ґрунтуватися на аналізі ринку та прогнозуванні економічних ризиків. Основою успіху є диверсифікація продуктів або послуг для зменшення залежності від одного джерела доходів. Важливо інвестувати в ефективність бізнесу через оптимізацію витрат і впровадження нових технологій. Маркетинг і робота з клієнтами також відіграють ключову роль, допомагаючи підтримувати лояльність і залучати нових споживачів у складних економічних умовах.

Підприємницька ідея є критично важливим елементом для створення успішного бізнесу. Вона являє собою унікальну концепцію або інноваційний підхід, здатний задовольнити конкретні потреби ринку. У сучасному динамічному бізнес-середовищі, де конкуренція зростає, важливо, щоб підприємницька ідея не лише привертала увагу, але й мала реальний потенціал для розвитку. Це передбачає детальний аналіз ринкових умов, вивчення потреб споживачів і оцінку можливостей, які відкриває бізнес-середовище.

Що стосується механізму втілення підприємницької ідеї, класичні підходи почали формуватися з часів Жана-Батіста Сея, який також зробив вагомий внесок у розвиток економічної теорії підприємництва. Він наголосив на ролі підприємця як того, хто організовує виробничі фактори (земля, праця, капітал) для створення продукції і забезпечення її реалізації на ринку. Сей вважав, що підприємець повинен вміти з'єднувати ці фактори та управляти ними для досягнення успіху.

Актуальність підприємницької ідеї є одним із її ключових аспектів. Якщо ідея не відповідає ринковому попиту, вона ризикує залишитися без споживачів. Тому перш ніж розпочати реалізацію ідеї, необхідно провести ретельне дослідження ринку. Це може включати опитування, фокус-групи, аналіз конкурентів і вивчення тенденцій у галузі. Визначивши проблеми чи потреби, які ще не отримали адекватного вирішення, підприємець може запропонувати продукт або послугу, яка їх задовольнить. Наприклад, розробка нового пристрою для покращення якості життя або вдосконалення існуючого продукту для підвищення його функціональності може стати основою для успішного бізнесу.

Коли ідея сформована, наступним кроком є продумування механізму її втілення. Це багатоетапний процес, який вимагає ретельної підготовки. Першим важливим етапом є створення бізнес-плану. Цей документ має на меті визначити чіткий шлях розвитку бізнесу: від моменту запуску до стабільного функціонування та зростання. Бізнес-план повинен містити детальні фінансові прогнози, маркетингову стратегію, план виробництва або надання послуг, а також описувати організаційну структуру підприємства.

У цьому контексті бізнес-план слугує важливим інструментом для переконання потенційних партнерів у рентабельності і перспективності бізнесу.

Після залучення необхідних ресурсів слід перейти до реалізації ідеї. Нижче в таблиці наведено взаємозв'язок між процесом створення підприємницької ідеї та механізмом її втілення.

Таблиця 1

Взаємозв'язок між процесом створення підприємницької ідеї та механізмом її втілення

Компонент	Підприємницька ідея	Механізм втілення
Визначення	Концепція або бачення, що має потенціал стати основою для бізнесу та приносити прибуток.	Сукупність процесів, дій і рішень, спрямованих на реалізацію ідеї в практичному бізнесі.
Походження	Виникає з виявлення потреб ринку, інновацій або особистого досвіду.	Ґрунтується на аналізі можливостей, плануванні та організації ресурсів.
Ціль	Створити унікальну пропозицію або продукт для ринку.	Втілити ідею в реальний бізнес, що функціонує і приносить прибуток.
Основні етапи	1. Генерація ідеї. 2. Оцінка її реалістичності.	1. Планування (бізнес-план). 2. Ресурсне забезпечення. 3. Маркетинг та просування. 4. Старт та управління бізнесом.
Ключові елементи	Креативність, новаторство, унікальність, цінність для ринку.	Стратегія, бізнес-план, аналіз ринку, фінансове управління, маркетинг, управління ризиками.
Інструменти	Брейнштормінг, SWOT-аналіз, дослідження ринку, інноваційні технології.	Бізнес-план, фінансова модель, маркетингова стратегія, проектний менеджмент.
Роль підприємця	Ініціатор ідеї, людина, яка бачить можливості та потенціал.	Організатор процесів, координатор ресурсів, менеджер проекту, відповідальний за втілення.

Не менш важливою складовою механізму втілення підприємницької ідеї є постійний моніторинг результатів і оцінка досягнутого. Після запуску бізнесу важливо регулярно аналізувати його ефективність, вивчати ринкові показники, обсяги продажів, витрати та доходи. Це дозволяє виявити проблеми на ранніх стадіях і внести необхідні корективи в стратегію або тактику ведення бізнесу. Наприклад, може виникнути необхідність у перегляді цінової політики, вдосконаленні маркетингових методів чи зміні постачальників ресурсів.

Успіх підприємницької ідеї залежить не лише від її інноваційності, але й від здатності підприємця ефективно планувати, залучати необхідні ресурси та управляти бізнесом на кожному етапі його розвитку. Гнучкість у підходах до ведення бізнесу є ще однією важливою рисою, оскільки ринок постійно змінюється, і підприємцям потрібно швидко реагувати на нові виклики та можливості. Наприклад, зміни в технологіях, економічних умовах чи споживчих

перевагах можуть вимагати адаптації бізнес-моделі.

Не менш важливим є розвиток мережі контактів і співпраці з іншими підприємцями та спеціалістами в галузі. Партнерство може надати доступ до нових ресурсів, знань і технологій, що підвищить шанси на успіх. Створення міцних ділових зв'язків може допомогти не лише у розвитку бізнесу, але й у його стабільності та зростанні.

Механізм втілення підприємницької ідеї включає кілька ключових етапів, які допомагають перетворити задум на успішний бізнес. Спочатку важливо згенерувати ідею, провівши аналіз ринку і виявивши проблеми, які можна вирішити, а також розробити унікальну пропозицію для споживачів. Далі слідує оцінка ідеї: важливо зрозуміти, хто є конкурентами, які є ніші та оцінити попит на продукт або послугу, а також ресурси, необхідні для реалізації.

Після цього розробляється бізнес-план, який включає опис продукту або послуги, маркетингову стратегію, фінансовий план і план розвитку. На етапі фінансування підприємцю слід знайти джерела фінансування – це можуть бути інвестиції, кредити або венчурний капітал.

Формування команди є ключовим, адже успіх залежить від фахівців, залучених до проекту. Далі важливо створити мінімально життєздатний продукт (MVP) для тестування ринку і вдосконалювати його на основі зворотного зв'язку від клієнтів. Запуск і маркетинг включають виведення продукту на ринок, проведення маркетингових кампаній і просування через різні канали. Після цього необхідно постійно моніторити результати діяльності, вносити коригування і шукати шляхи оптимізації.

Висновки. Підприємницька ідея в умовах інфляції має бути гнучкою та динамічною, щоб швидко реагувати на зміни ринку. Це вимагає від підприємця прогнозування ризиків, аналізу ринку та адаптації бізнес-стратегії. Важливим є дослідження ринку, що допоможе зрозуміти вплив інфляції на попит та визначити можливості для диверсифікації. Бізнес-план повинен враховувати сценарії розвитку в умовах зростання цін. Інвестиції в ефективність процесів, оптимізація витрат та диверсифікація напрямків сприяють зниженню ризиків.

Список використаних джерел:

1. Коваленко О. В. Підприємництво та його організаційно-правові засади : Навчальний посібник. Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”. URL: <https://e-pidruchniki.com/>.
2. Офіційний сайт. URL: <https://chat.openai.com>.
3. О. В. Коваленко. Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Науковий парк КНЕУ, 2014. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/3fea52a7-4040-421c-82c8-31fc4e16abfc>.
4. Університет менеджменту освіти. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/pidpryemni_diyaln.pdf.
5. Міжрегіональна Академія управління персоналом. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/metod/7519.pdf>.
6. Український державний університет залізничного транспорту . Підручник С.В Панченко. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/>

Дмитро ОНОПРІЄНКО*,
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ТА ФРЕЙМВОРКИ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ НА C++: ОГЛЯД ТА ПОРІВНЯННЯ

***Анотація.** У статті проведено детальний огляд сучасних бібліотек та фреймворків, реалізованих на мові програмування C++ для цілей машинного навчання. З огляду на стрімкий розвиток цієї сфери, важливо вміти вибрати оптимальні інструменти для розробки. Розглянуто ключові бібліотеки: TensorFlow, PyTorch, Eigen, OpenCV та Armadillo, проаналізовано їхні функції, переваги та недоліки, а також з'ясовано, в яких конкретних випадках їх доцільно застосовувати.*

***Abstract.** This article provides a detailed overview of modern libraries and frameworks implemented in the C++ programming language for machine learning purposes. Given the rapid development of this field, it is important to be able to choose the optimal development tools. The key libraries: TensorFlow, PyTorch, Eigen, OpenCV and Armadillo are considered, their functions, advantages and disadvantages are analyzed, and in which specific cases it is appropriate to use them.*

Вступ. Машинне навчання (МН) є однією з найдинамічніших галузей комп'ютерних наук, яка стрімко розвивається та впливає на широкий спектр індустрій. Сучасні технології надають безліч можливостей для обробки великих обсягів даних, і з кожним роком все більше програмістів зацікавлюються цією областю. Незважаючи на те, що Python зазвичай вважається головним інструментом для розробки моделей машинного навчання, мова C++ також володіє безліччю переваг, серед яких високі показники продуктивності та контроль над ресурсами системи. У даному дослідженні звернемо увагу на кількох основних бібліотеках і фреймворках для машинного навчання на C++, порівняємо їх характеристики та визначимо оптимальні умови для їх використання.

Виклад основного матеріалу. Машинне навчання — це галузь штучного інтелекту, яка зосереджується на розробці та вивченні статистичних алгоритмів, здатних навчатися на основі даних і узагальнювати їх на нові, раніше невідомі дані, виконуючи завдання без прямого керівництва. Серед найпоширеніших задач, які вирішує машинне навчання, можна виділити класифікацію, регресію,

* Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, .Світлана КІПОРЕНКО

кластеризацію, зменшення розмірності та рекомендаційні системи. Основні методи машинного навчання поділяються на три категорії:

1. *Навчання з учителем:* алгоритми, які тренуються на помічених даних, тобто дані містять як вхідні характеристики, так і відповідні виходи. Наприклад, задача класифікації, де модель навчається на прикладах, щоб потім віднести нові дані до певних категорій.

2. *Навчання без учителя:* алгоритми, які працюють з непоміченими даними. Вони самостійно виявляють структури або патерни в даних. Прикладом є кластеризація, де модель намагається згрупувати дані на основі їхніх характеристик.

3. *Напівконтрольоване навчання:* поєднує елементи навчання з учителем і без учителя. Використовується, коли частина даних помічена, а частина - ні.

Машинне навчання має великий вплив на різні сфери, включаючи фінанси, охорону здоров'я, автомобільну промисловість, маркетинг та багато інших. З розвитком технологій і зростанням обсягів даних потреба в ефективних інструментах для аналізу та обробки даних стає все більш актуальною [1].

Технології машинного навчання можуть бути застосовані практично в будь-якій галузі, де необхідна обробка даних. Розглянемо діаграму використання машинного навчання у різних індустріях (рис. 1.):

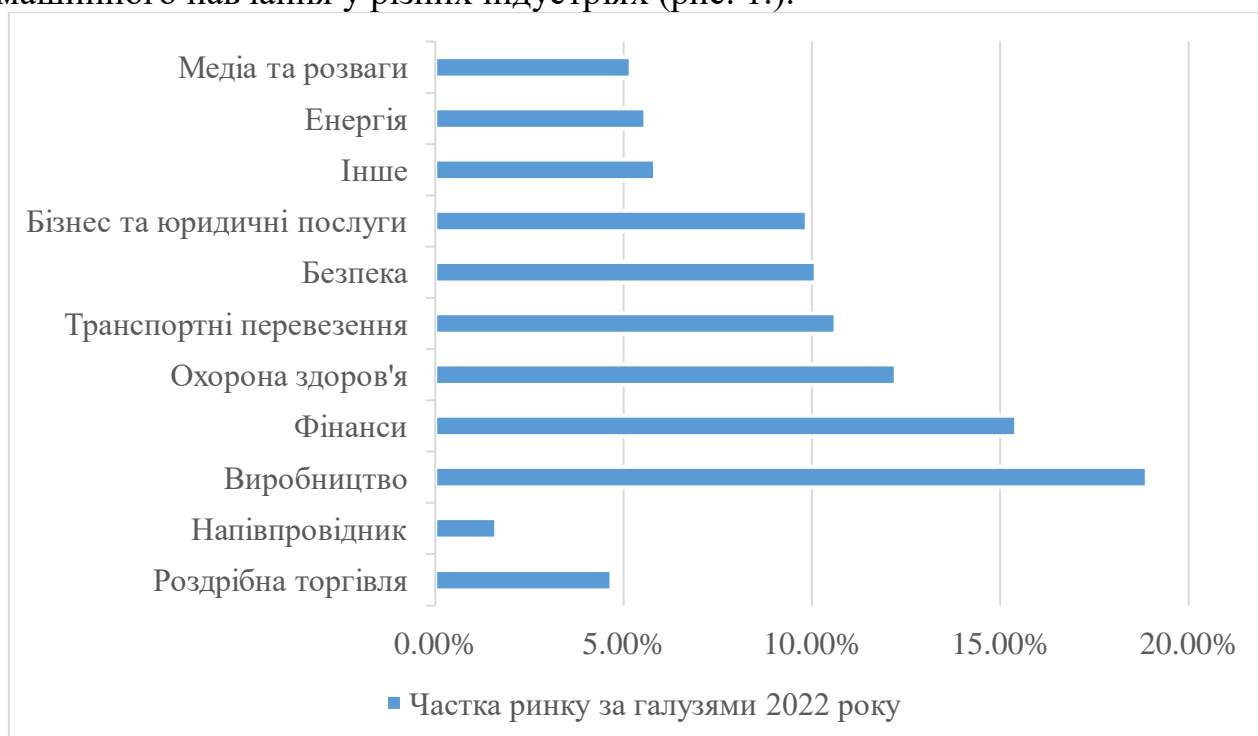

Рис. 1. Частка ринку за галузями 2022 р.

Джерело: [3]

Стандартна бібліотека C++ включає стандартну бібліотеку C з певними змінами, що роблять її більш підходящою для C++. Основна частина бібліотеки базується на Стандартній Бібліотеці Шаблонів (STL), яка надає контейнери (вектори, списки) та ітератори для роботи з ними. Шаблони дозволяють

створювати узагальнені алгоритми, що працюють з будь-якими контейнерами. Можливості бібліотек активуються через директиву `#include`, а всього в стандарті C++ визначено 50 таких файлів. STL була спочатку сторонньою розробкою від компаній HP і SGI, але згодом стала частиною стандарту C++. Кожен компілятор C++ включає реалізацію цієї бібліотеки, оскільки вона є важливою для розробки [2].

На сьогодні найбільш широко відомими бібліотеками та фреймворками для машинного навчання є TensorFlow, PyTorch, OpenCV, Armadillo та Eigen. Розглянемо основні переваги та недоліки кожної з цих бібліотек (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз переваг та недоліків фреймворків для машинного навчання

Бібліотека/ Фреймворк	Опис	Переваги	Недоліки
TensorFlow	Потужна платформа для розробки і навчання нейронних мереж. Надає C++ API для високопродуктивних обчислень	Гнучкість, масштабованість, велике ком'юніті	Може бути складною для новачків
PyTorch	Гнучка платформа для глибокого навчання, також має C++ API	Легкість у використанні, активний розвиток	Може бути менш оптимізована для деяких завдань
OpenCV	Бібліотека для обробки зображень і комп'ютерного зору	Багато готових алгоритмів для обробки зображень	Може бути недостатньо для складних задач глибокого навчання
Armadillo	C++ лінійна алгебра бібліотека, розроблена для швидких обчислень	Проста у використанні, ефективна	Менш відома, ніж Eigen
Eigen	Ефективна бібліотека для лінійної алгебри	Висока продуктивність, простий синтаксис	Не надає готових реалізацій нейронних мереж

Джерело: складено автором на основі [4,5,6,7].

Однією з ключових переваг використання бібліотек для машинного навчання на C++ є можливість інтеграції з іншими мовами програмування, такими як Python. TensorFlow та PyTorch, наприклад, мають реалізацію не лише на C++, але й підтримують інтерфейси для Python, що дозволяє поєднувати продуктивність C++ з простотою написання коду на Python. Це надає можливість програмістам розробляти продуктивні рішення, де складні обчислення виконуються на C++, тоді як інтерфейс для розробки та тестування моделей залишається зручним та інтуїтивно зрозумілим.

Багато бібліотек для машинного навчання на C++ активно використовують можливості апаратних прискорювачів, таких як графічні процесори (GPU). Наприклад, TensorFlow і PyTorch можуть ефективно виконувати обчислення на

GPU, що дозволяє значно прискорити процес навчання нейронних мереж. Важливо враховувати, що бібліотеки, які підтримують роботу на GPU, дозволяють обробляти значно більші обсяги даних та зменшують час на тренування моделей, що є вирішальним фактором для багатьох сучасних проєктів. Використання C++ для реалізації проєктів з машинного навчання може значно підвищити продуктивність за рахунок кращого контролю над пам'яттю та ресурсами системи. Це особливо актуально для задач, які потребують обробки великих масивів даних або виконання інтенсивних математичних обчислень. Крім того, бібліотеки на C++ дозволяють оптимізувати код під конкретні платформи та апаратні конфігурації, що сприяє збільшенню швидкості виконання алгоритмів.

Окрім високої продуктивності, ще однією суттєвою перевагою бібліотек для машинного навчання на C++ є можливість інтеграції з іншими мовами програмування. Зокрема, TensorFlow і PyTorch мають API для C++, але також підтримують інтеграцію з Python, що є важливим для розробників, які використовують Python для тестування та прототипування моделей. Це дозволяє легко поєднувати простоту використання Python з високою продуктивністю C++.

Важливо також зазначити, що бібліотеки на C++, такі як TensorFlow і PyTorch, забезпечують високу гнучкість у побудові моделей та архітектур нейронних мереж. Наприклад, PyTorch відомий своїм динамічним графом обчислень, який дозволяє змінювати структуру моделі під час її тренування. Це робить його особливо зручним для наукових досліджень та експериментів з новими архітектурами. У той же час TensorFlow пропонує масштабовані рішення, які дозволяють працювати з великими моделями та великими наборами даних у промислових масштабах. Завдяки цьому розробники можуть створювати як прості, так і високопродуктивні системи машинного навчання на C++.

Висновок. Вибір бібліотеки або фреймворку для реалізації проєктів у сфері машинного навчання на C++ значною мірою залежить від конкретних вимог та цілей. TensorFlow підходить для комплексних проєктів з великими обсягами даних, PyTorch забезпечує гнучкість для досліджень, Eigen та Armadillo ідеально підходять для чисельних розрахунків, тоді як OpenCV пропонує потужні інструменти для комп'ютерного зору.

Список використаних джерел:

1. Що таке Machine Learning? URL: <https://denovo.ua/resources/what-is-machine-learning>
2. Огляд і основи мови програмування C++. URL: http://www.znannya.org/?view=C++_basics
3. Майбутнє машинного навчання: індустрії та тренди. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/maybutnje-mashinnogo-navchannya-industriyi-ta-trendi>
4. Порівняння найкращих інструментів машинного навчання: TensorFlow, Keras, Scikit-learn і PyTorch. URL: <https://www.zfort.com.ua/blog/porivnyannya-naikrashikh-instrumentiv-mashinnogo-navchannya-tensorflow-keras>
5. OpenCV. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/OpenCV>
6. Armadillo C++ library for linear algebra & scientific computing. URL: <https://arma.sourceforge.net/>
7. Eigen is a C++ template library for linear algebra: matrices, vectors, numerical solvers, and related algorithms. URL: https://eigen.tuxfamily.org/index.php?title=Main_Page

Олександр ПРИБЕГА *,
студент 2 курсу магістратури,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядаються ключові аспекти підвищення економічної безпеки функціонування підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Акцентується увага на необхідності формування ефективної моделі моніторингу економічної безпеки, яка повинна забезпечувати користувачів об'єктивною інформацією, відображати пріоритетні процеси економічного розвитку та включати чітку логіку показників. Основні цілі формування економічної безпеки охоплюють забезпечення фінансової стійкості, досягнення технологічного лідерства, підтримку конкурентоспроможності, підвищення ефективності управління та захист комерційних інтересів. Визначені шляхи та принципи формування економічної безпеки допоможуть підприємствам адаптуватися до сучасних викликів та загроз, забезпечуючи їх стабільний розвиток та зростання.*

***Abstract.** The article discusses key aspects of enhancing the economic security of enterprises operating in an unstable external environment. It emphasizes the need to develop an effective model for monitoring economic security that provides users with objective information, reflects priority processes in economic development, and includes a clear logic of indicators. The main goals of establishing economic security encompass ensuring financial stability, achieving technological leadership, maintaining competitiveness, enhancing management efficiency, and protecting commercial interests. The identified pathways and principles for forming economic security will help enterprises adapt to contemporary challenges and threats, ensuring their stable development and growth.*

Вступ. Сучасний бізнес діє в умовах постійних змін і невизначеності зовнішнього середовища, що робить підвищення економічної безпеки підприємств необхідністю. Економічна безпека є ключовим елементом стабільності компанії, оскільки вона забезпечує здатність ефективно реагувати на зовнішні загрози та внутрішні виклики. У контексті глобалізації та посилення конкуренції підприємства мають не лише утримувати свої ринкові позиції, але й впроваджувати інновації для зміцнення економічної безпеки. Важливо дослідити стратегії та підходи, які можуть сприяти цьому, а також визначити роль

*Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

управлінських практик у забезпеченні стійкості бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, коли підприємства працюють в умовах змінного та невизначеного зовнішнього середовища, дослідження процесу формування та забезпечення економічної безпеки стає дедалі більш актуальним. Крім того, здатність підприємства адекватно реагувати на можливі загрози, підтримувати стабільний рівень своєї діяльності та формувати власну економічну безпеку сприяє забезпеченню стабільності національної економічної безпеки і сприяє загальному економічному зростанню країни.

Дослідження економічної безпеки підприємства здійснювали такі науковці: Т. Гладченко, Т. Гордієнко, А. Заїчковський, Т. Іванюта, Г. Козаченко, В. Малащенко, Д. Никифорчук, В. Пономарьов, Т. Соколенко, В. Третяк та інші науковці.

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що формується адміністрацією і колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного та соціально-психологічного характеру [1].

Сутність економічної безпеки підприємства полягає у забезпеченні економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють потреби як індивідуального характеру, так і потреби суспільства [5].

Економічна безпека має подвійний характер: по-перше, вона забезпечує ефективність власної діяльності підприємства, а по-друге, виступає як складовий елемент економічної безпеки на вищому рівні. Термін «економічна безпека» вперше використав Ф. Рузвельт у програмах подолання Великої депресії в 1933–1937 роках. Варто зазначити, що приблизно в той же період ця концепція стала частиною програм соціально-економічних реформ демократичної партії США.

Зниження рівня економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств викликане інерційністю їх виробничої структури, збільшенням фізичного зносу обладнання та технологічною відсталістю. Як відомо, сучасне зовнішнє середовище в Україні є нестабільним, що впливає на внутрішнє середовище господарюючих суб'єктів. Тому керівникам підприємств необхідно зосередити свої зусилля на адаптації та забезпеченні економічної безпеки для досягнення поставлених цілей.

Модель моніторингу економічної безпеки підприємств повинна включати:

- надання об'єктивної інформації у відповідному форматі для користувачів;
- висвітлення ключових процесів, що впливають на економічний розвиток;
- логічну послідовність показників у системі;
- наявність бази даних фінансової та статистичної інформації;
- чітке трактування показників;

- врахування специфіки управління в різних секторах;
- класифікацію підприємств за рівнем економічної безпеки для прийняття рішень.

На рис. 1 відображено механізм забезпечення економічної безпеки.

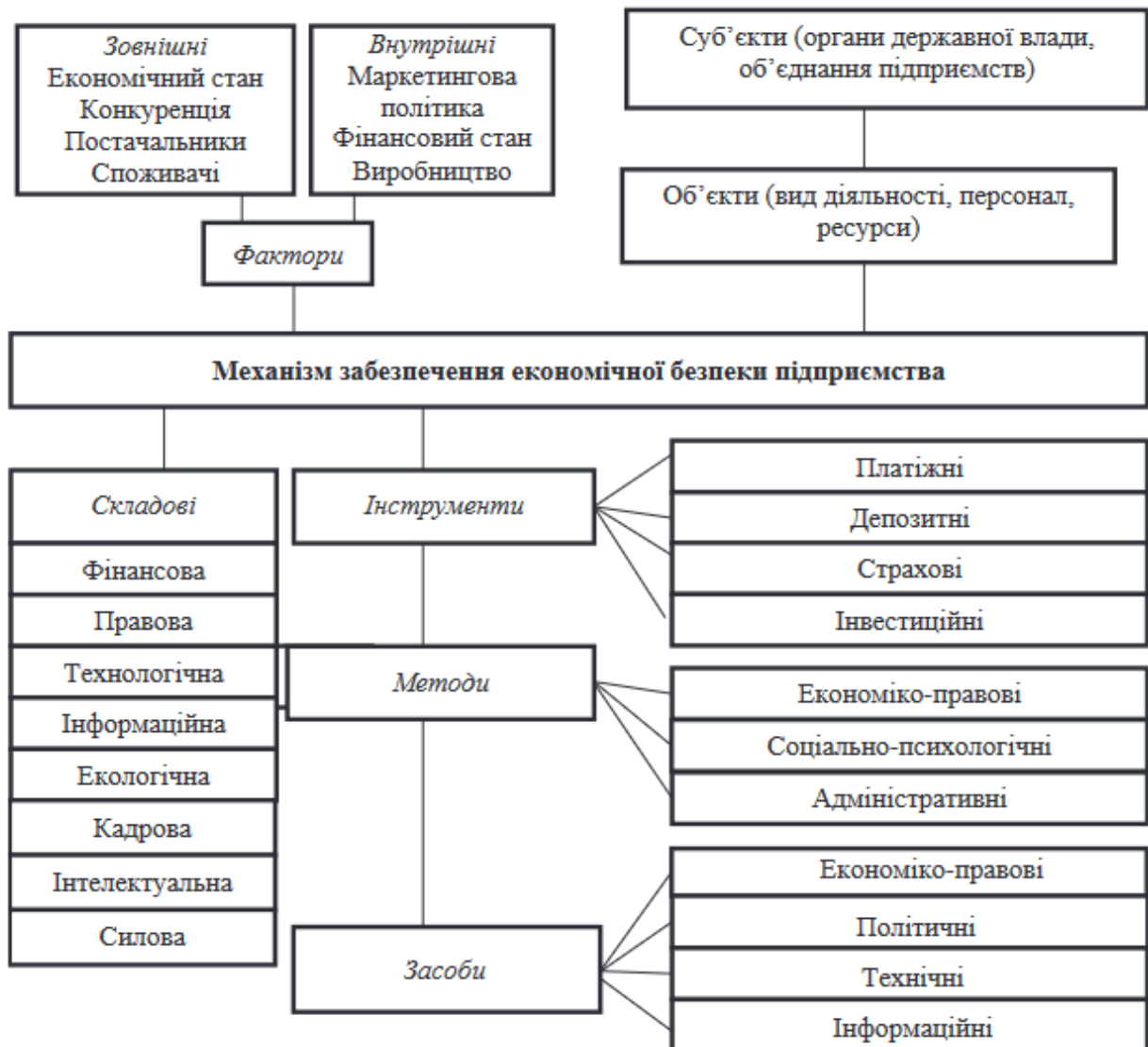

Рис. 1. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства

Джерело: побудовано на основі даних [2].

Основні цілі формування економічної безпеки підприємства включають:

- забезпечення фінансової стійкості та незалежності;
- досягнення лідерства в технологічній сфері;
- підтримка високого конкурентного статусу;
- підвищення ефективності управлінських процесів;
- оптимізація використання потенціалу підприємства;
- мінімізація негативного впливу зовнішнього середовища;
- забезпечення функціонування підприємства в межах правового поля;
- захист комерційної таємниці.

Економічна безпека підприємства є багатогранною характеристикою, яка

відображає рівень захисту від негативних впливів внутрішніх і зовнішніх факторів на всі потенціали підприємства. Це дозволяє забезпечити стабільну та ефективну діяльність. Наявність достатнього рівня економічної безпеки створює сприятливі умови для функціонування підприємства і допомагає досягати основних цілей, завдяки своєчасному виявленню та нейтралізації можливих загроз. Перспективним напрямком для подальших досліджень є вивчення факторів, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства.

Методи забезпечення економічної безпеки підприємства можна визначити наступним чином:

1. Збір та аналітична обробка інформації про економічну ситуацію на макрорівні, а також складання прогнозів розвитку економіки на макро- та мікрорівнях.

2. Визначення (прогнозування) потенційних загроз різних рівнів для підприємства, які можуть вплинути на його діяльність.

3. Прийняття рішень, спрямованих на недопущення або мінімізацію впливу виявлених загроз.

4. Організація заходів для попередження можливих загроз.

5. Розробка моделей (алгоритмів) для протидії негативному впливу загроз на діяльність підприємства.

6. Проведення практичних експериментів для перевірки ефективності розроблених моделей (алгоритмів).

7. Виявлення, аналіз і оцінка реальних загроз економічній безпеці, що виникають.

8. Прийняття рішень та організація дій у відповідь на виниклі загрози.

9. Застосування відпрацьованих моделей на практиці.

10. Моніторинг та оцінка ефективності реалізації прийнятих рішень.

11. Внесення коректив у систему протидії загрозам.

12. Постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства [2].

Економічна безпека підприємства є невід'ємною складовою його успішного функціонування, оскільки відображає спроможність підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. В умовах глобалізації та стрімкого розвитку технологій важливо не лише виявляти потенційні ризики, але й ефективно реагувати на них. Для цього підприємства повинні впроваджувати системи моніторингу, які дозволяють оперативно збирати та аналізувати інформацію про економічну ситуацію на ринку, а також виявляти фактори, що можуть вплинути на їхню діяльність.

Одним із ключових напрямів підвищення економічної безпеки є прогнозування можливих загроз. Підприємства мають розробити методики, що дозволяють оцінювати й ідентифікувати ризики на ранніх стадіях. Це може включати аналіз конкурентного середовища, моніторинг змін у законодавстві та економічних тенденцій. Таким чином, підприємства зможуть запобігти негативному впливу на свою діяльність, своєчасно адаптуючи стратегії та тактики [6]. Постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки

є запорукою довгострокового успіху. Підприємства повинні активно адаптувати свої стратегії в залежності від зовнішніх змін, що відбуваються у економічному середовищі. Це включає не лише аналіз ефективності вже реалізованих рішень, але й запровадження нових інноваційних підходів до управління ризиками. Таким чином, реалізація комплексного підходу до підвищення економічної безпеки підприємства дозволить не лише зберегти, а й зміцнити його позиції на ринку.

Висновки. У процесі підвищення економічної безпеки підприємства важливо враховувати не лише внутрішні фактори, такі як фінансова стабільність, ефективність управління та інноваційний потенціал, але й зовнішні виклики, зокрема, зміни в законодавстві, ринкові коливання та конкурентні умови. Запровадження системи моніторингу і оцінки ризиків, розвиток стратегій адаптації до зовнішнього середовища, а також зміцнення корпоративної культури можуть суттєво підвищити рівень економічної безпеки підприємства. Відтак, реалізація комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки є критично важливою для стабільного функціонування підприємства і, в ширшому контексті, для економічного розвитку країни. Для економічної безпеки підприємства характерна сукупність якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень економічної безпеки.

Отже, економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. У зв'язку з цим актуальною науковою проблемою, що має велике теоретичне і практичне значення, представляється наукове осмислення можливостей застосування нових підходів, методів та інструментів управління економічною безпекою господарюючого суб'єкта з метою підвищення результативності та ефективності його функціонування.

Список використаних джерел:

1. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2012. 251с.
2. Грибіненко О.М., Шагоян С.М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 2. Ч.1 С. 98-100.
3. Фролова Л. В., Бугенко К.А. Зміцнення економічної безпеки на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6034>
4. Кошельок Г.В., Божко Д. О. Шляхи підвищення рівня економічної безпеки транспортно-експедиторських компаній. *Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету*. 2024. № 1-2 (314-315). С. 146-153.
5. Божко Д. О. Сучасні тенденції розвитку економічної безпеки підприємства в Україні. *Науковий студентський вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 35 (2). С. 112-115.
6. Денисенко М.П., Колісніченко П. Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 31-35.

Катерина САЛІЙ *,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ (DEFI) – ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ

***Анотація.** У цій статті розкрито суть децентралізованих фінансів (DeFi), революційної новинки у фінансовому світі. Завдяки їй можна зробити фінансові послуги більш доступними, прозорими та інклюзивними. Створений за допомогою технології блокчейн і смарт-контрактів, DeFi пропонує новий підхід до традиційних фінансових продуктів, усуваючи посередників і забезпечуючи безперебійну автоматизацію процесів. У статті досліджено основу DeFi, включаючи децентралізовані біржі (DEX) - вони забезпечують безпечну та швидку торгівлю криптовалютами та різні кредитні платформи, які дозволяють користувачам отримувати та видавати позики без посередництва банків. Також, розкривається розробка децентралізованих програм (DApps), які розширюють потенціал DeFi і відкривають нові горизонти як для звичайних користувачів, так і для інвесторів і підприємців.*

***Abstract.** This article explains the essence of decentralised finance (DeFi), a revolutionary innovation in the financial world. It can make financial services more accessible, transparent and inclusive. Created using blockchain technology and smart contracts, DeFi offers a new approach to traditional financial products by eliminating intermediaries and providing seamless process automation. The article explores the basis of DeFi, including decentralised exchanges (DEX) - which provide secure and fast trading of cryptocurrencies - and various lending platforms that allow users to receive and disburse loans without the intermediary of banks. The article also covers the development of decentralised applications (DApps) that expand the potential of DeFi and open up new horizons for both ordinary users and investors and entrepreneurs.*

Вступ. Що таке DeFi? З розвитком децентралізованих технологій, зокрема технології блокчейн, з'явилися інновації – децентралізовані фінанси – які позбавляють фінансову систему її традиційних недоліків. Децентралізовані фінанси, або DeFi (від англ. Decentralized Finance) – це новий тип відкритих фінансових застосунків, які розгортаються на технології блокчейн та за допомогою смарт-контрактів. Різниця між децентралізованими та традиційними централізованими фінансами дозволила першим отримати широку популярність

* Науковий керівник: к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Олексій БОЙКО

за короткий період [1].

Виклад основного матеріалу. Екосистема DeFi охоплює всі аспекти фінансових послуг та операцій, включаючи кредитування, позикові операції та торгівлю в рамках децентралізованих структур. Будь-який користувач інтернету може взаємодіяти з економічною системою та управляти активами за допомогою пірингових (P2P) та децентралізованих додатків (dApps). Peer-to-peer, P2P (з англ. – рівний до рівного) – варіант архітектури системи, в основі якої стоїть мережа рівноправних вузлів. Особливістю роботи децентралізованих систем є те, що у таких системах кожен вузол системи (комп'ютер) здійснює обчислення, на відміну від централізованих та розподілених систем [3].

Основними функціями децентралізованих фінансів є:

1. Забезпечення банківських монетарних послуг, таких як емісія стейблкоїнів. Прикладом цього є криптовалютні банки, які є цифровими альтернативами традиційних. При цьому вони пропонують такі послуги як кредитування, кастодіальні сервіси та депозити цифрових валют.

2. Проведення однорангових депозитних та кредитних процесів. Такі стейблкоїнів як USDC та DAI дозволяють займати фінанси напряму через блокчейн за допомогою смарт-контрактів.

3. Використання фінансових інструментів, що забезпечують перші дві функції: децентралізовані біржі, деривативи, аналітика ринку.

4. Страхування. Сервіси DeFi використовуються не тільки у банківській сфері – їх інструменти можуть знадобитися і в дотичних сферах. Знову ж таки, компанії витрачають величезні фінанси на посередні операції та брокерів, а в DeFi довіру формує сама програма [2].

Розглянемо переваги DeFi перед традиційними фінансами у табл. 1.

Таблиця 1

Переваги DeFi перед традиційними фінансами

DeFi	Традиційні фінанси
Гроші зберігаються у вас	Гроші зберігають компанії
Ви самі контролюєте куди потрапляють ваші гроші	Компанії самі вирішують як розпоряджатися вашими грошима
Переказ у кілька хвилин і під псевдонімом	Транзакції від кількох днів і вказуються ваші особисті данні.
Ринки завжди відкриті	Закриття на перерви
Прозорість	Діяльність прихована

Джерело сформоване автором на основі[2].

Як працюють децентралізовані фінанси ?

Децентралізовані фінанси більш доступні, оскільки вони не вимагають використання ваших особистих даних. Робота DeFi здійснюється без участі третьої сторони, оскільки вона здійснюється відповідно до запрограмованих правил, а інформація про транзакції записується в блокчейн, де змінити або підробити дані неможливо. Основна технологія, яка використовується в роботі – блокчейн. Блокчейн – це децентралізована мережа, що складається з декількох

вузлів (комп'ютерів), які працюють з транзакціями.

Смарт-контракт представляє собою угоду, яку написано у формі комп'ютерного коду та яку можна укласти, змінити чи розірвати тільки за допомогою певної комп'ютерної програми. Такі угоди набувають усе більшої популярності, оскільки вони полегшують життя своїм підписантам за рахунок їх автоматизації.

Смарт-контракти засновані на технології блокчейну, яка дозволяє здійснювати транзакції без втручання фінансових установ. Тому сторонам смарт-контракту потрібно обрати середовище для укладення такого виду угоди. Зазвичай таким середовищем виступає Ethereum, а також Polkadot, Ripple та Tron та інші [4]. Наприклад, якщо користувач бере кредит на платформі DeFi, смарт-контракт автоматично забезпечить передачу активів, коли користувач надасть забезпечення, що кредит буде погашено.

Децентралізовані додатки й біржі: DApps – додатки, які є інтерфейсом для взаємодії з блокчейн-платформами. Їх використовують для обміну криптовалютами, взяття кредиту, торгівлі тощо. DEX-платформи (біржі), де можна обмінювати криптовалюту без участі центрального органу. В таких біржах використовуються смарт-контракти для торгівлі. Користувачі можуть підключати свої криптовалютні гаманці до бірж, потім торгувати активами з іншими користувачами безпосередньо. Це дозволяє уникнути комісії та зменшує ризик втрати активів через злом централізованих платформ.

Кредитування: ця послуга також працює через смарт-контракти. Користувачі розміщують свої активи як заставу для отримання кредиту. Також можна позичати їх іншим користувачам і отримувати відсотки.

Процес створення запитів у децентралізованих фінансах (DeFi) базується на використанні смарт-контрактів і блокчейн-технологіях. Коли надсилається запит, наприклад, на позику або обмін активу, цей запит автоматично обробляється без посередника. Всі умови і дії, пов'язані з активом, заздалегідь визначені в смарт-контракті і автоматично виконуються при виконанні певних умов, таким чином усуваючи необхідність залучати банк або іншу фінансову установу. Основні кроки:

1. Вибір платформи: Користувачі обирають децентралізовану фінансову платформу або протокол (наприклад, Uniswap, Aave, Compound) в залежності від послуги, яку вони хочуть використовувати (наприклад, торгівля, кредитування, стейкінг).

2. Підключення гаманця: Користувач підключає свій криптовалютний гаманець до платформи. Це дозволяє йому взаємодіяти з протоколами DeFi.

3. Вибір активу та функції: Користувачі обирають, з якими активами вони зацікавлені мати справу і з якими функціями (наприклад, обмін, надання ліквідності, кредитування).

4. Створення запиту:

○ Обмін: у випадку запиту на обмін, користувач вводить суму активів, яку він бажає обміняти, і вибирає активи, які він бажає отримати.

○ Кредитування: у разі запиту на кредитування користувач вказує

кількість токенів, які він бажає позичити, і на який термін.

○ Стейкінг: у разі запиту на стейкінг користувач вибирає кількість токенів, які він бажає заблокувати в пулі.

5. Перевірка даних: платформа перевіряє наявність активів у гаманці, умови запиту (наприклад, ліквідність у пулі) та заставу (якщо потрібно).

6. Перевірка транзакцій: користувачі перевіряють транзакції у своїх гаманцях. На цьому етапі може стягуватися плата за газ залежно від навантаження на мережу.

7. Виконання запиту: транзакція надсилається в блокчейн, де її підтверджує майнер. Після підтвердження запит виконується, а результат відображається в гаманці користувача.

8. Моніторинг: користувачі можуть відстежувати статус своїх запитів (наприклад, стан кредиту та ліквідності) через інтерфейс платформи.

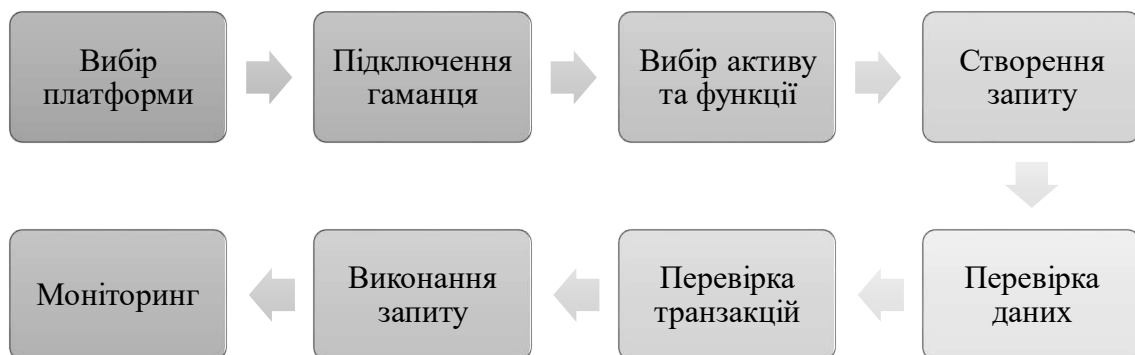

Рис 1. Створення запиту користувачем

Джерело сформоване автором на основі [3]

Напрямки розвитку децентралізованих фінансів:

Основними напрямками розвитку децентралізованих фінансів є децентралізоване кредитування, децентралізовані обмінники (біржі). Одним з найбільш капіталізованих проєктів є MakerDAO. Це проєкт, який оперує стейблкоїнами DAI, які прив'язані до долара США. Рішення MakerDAO – це поєднання позики на ринку децентралізованих фінансів зі стабільною криптовалютою. Це дозволило позичальникам знати точно суму повернення, а позикодавцям – суму отримання.

Ще одним із найбільших напрямів розвитку децентралізованих фінансів є децентралізовані біржі, серед яких однією з провідних є Uniswap. Така біржа дозволяє обмінюватися токенами без залучення централізованої платформи прямо зі свого гаманця без необхідності вносити токени на біржу. Uniswap використовує інноваційний механізм, відомий як Automated Market Making, для автоматичного розрахунку обмінного курсу за допомогою алгоритмів.

Оцінюючи розвиток децентралізованих фінансів в Україні, можна стверджувати, що резиденти України, зокрема малий та середній бізнес, поступово заходять на цей ринок, будучи роздрібними інвесторами. Основними

перешкодами до освоєння ринку децентралізованих фінансів є відсутність відповідних знань, складність оцінки ризиків та висока невизначеність, оскільки ринок перебуває ще на стадії свого формування [1].

Висновок. Децентралізовані фінанси (DeFi) це одна з найперспективніших інновацій сучасної фінансової системи, яка базується на блокчейн-технологіях. Новинка у сфері фінансів пропонує користувачам новий рівень фінансової свободи та незалежності від централізованих інститутів. DeFi використовує смарт-контракти та децентралізовані програми для прозорого кредитування, торгівлі, обміну криптовалютою та управління активами без посередників.

Проте децентралізовані фінансові ринки все ще перебувають у зародковому стані, і їм потрібно буде подолати проблеми, пов'язані з ризиком, технологічною складністю та регуляторною невизначеністю, щоб досягти широкого впровадження.

Незважаючи на ці перешкоди, DeFi продовжує розвиватися та має великий потенціал для трансформації глобальної фінансової системи та залучення нових користувачів, зокрема компаній та інвесторів.

У сучасному світі зі стрімким розвитком технологій компанії по-стають перед необхідністю використання таких функціональних засобів, що дають змогу отримувати додатковий дохід за рахунок зниження витрат. Тобто вони потребують упроваджувати такі інновації, які забезпечать повноцінну діяльність підприємства, його взаємодію з клієнтами, при цьому вимагатимуть не стільки грошових, як енергетичних ресурсів та будуть не тільки якісними, але й матимуть високий ступінь захисту, оскільки рівень кіберзлочинності невинно зростає.

Блокчейн – це технологія розподілених баз даних, яка базується на постійно зростаючому ланцюжку записів. На початку свого існування застосовувалася в криптовалютах, а саме в технології біткоїна, оскільки давала змогу проводити ланцюгові транзакції з високим рівнем захисту від фальсифікації та підробки чи викрадення даних, а також високою швидкістю обробки операцій

Список використаних джерел:

1. Цибуляк В. С. Децентралізовані фінанси: новітня альтернатива традиційним фінансам. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea381bb4-ab29-487b-adfe-1a86251b5e8f/content>
2. Неміш Ю.В. DeFi – система децентралізованих фінансів URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11117/1/%D0%A1%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%2C%20%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf#page=246>
3. Волкова В.М., Дмитренко Т.Л. Децентралізовані фінанси: їх розвиток у сучасній фінансовій системі та ризики, які вони спричиняють. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/11/8>
4. Дар'я Задобрюк. Що таке смарт-контракти і які принципи їх роботи. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/shho-take-smart-kontrakty-i-yaki-pryntsyphu-yih-roboty/>

Serhii SOLONINKO*,
4th year student,
Faculty of Economics, Information Technologies
and Service Industry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

DEVELOPMENT OF AUTOMATED CLIMATE CONTROL SYSTEMS BASED ON METEOROLOGICAL DATA FOR INDUSTRIAL AND AGRICULTURAL ENTERPRISES

***Abstract.** The article examines automated climate control systems based on meteorological data, which contribute to increasing the efficiency of industrial and agricultural production processes. It is shown that such systems provide precise control of microclimatic parameters, reduce resource consumption, and improve product quality. Special attention is given to the application of machine learning algorithms for analyzing and predicting climate changes. The article also analyzes examples of successful implementation of these technologies in various industries and outlines their advantages and disadvantages.*

***Анотація.** У статті розглянуто автоматизовані системи контролю кліматичних умов на основі метеорологічних даних, що сприяють підвищенню ефективності виробничих процесів на промислових і сільськогосподарських підприємствах. Показано, що такі системи забезпечують точний контроль мікрокліматичних параметрів, знижують витрати на ресурси та підвищують якість продукції. Окрема увага приділена застосуванню алгоритмів машинного навчання для аналізу та прогнозування кліматичних змін. Проаналізовано приклади успішного впровадження цих технологій у різних галузях та наведено їхні переваги й недоліки.*

Introduction. In modern conditions of intensive development of industrial and agricultural enterprises, the control of climatic conditions is of particular importance. Optimum climatic conditions can significantly affect productivity, efficiency of production processes and quality of final products. For agriculture, this means optimizing the processes of growing crops, which helps to increase yields and reduce losses from adverse weather conditions. In industrial enterprises, climate control affects technological processes and production stability.

Automated climate control systems based on meteorological data provide accuracy, efficiency and flexibility in climate management at enterprises. They are able to analyze a large amount of data in real time, which allows correction of microclimatic

* Scientific supervisor: assistant of the Department of Computer Sciences and Digital Economy of VNAU, Svitlana KIPORENKO

parameters, such as temperature, air humidity, light level, etc. This helps to optimize the use of energy and water resources, which, in turn, reduces operating costs and increases the environmental sustainability of enterprises.

Thus, the implementation of such systems is relevant both for large industrial enterprises and for farms, as it provides the possibility of effective microclimate management in various environments, which contributes to increasing productivity, product quality and saving resources.

Presentation of the main material. Automated climate control systems consist of several key elements, each of which is responsible for a separate aspect of environmental management. Such components include:

- sensors for data collection. These are sensors that measure various parameters: air temperature, humidity, level of sunlight, wind speed, etc. In agricultural enterprises, special sensors are used to measure soil moisture and the condition of plants, which allows you to accurately determine the need for watering or additional lighting.

- data processing. Data from the sensors is collected and analyzed using software that can use machine learning algorithms to analyze historical and current meteorological conditions. The system is able to predict future changes in global climate parameters, which allows you to adjust the microclimate in advance in accordance with the changes.

- automatic system management. Based on the collected data, the system can automatically adjust parameters such as heating, ventilation or watering. This ensures an accurate and timely response to changes in climatic conditions, minimizing human intervention.

A key element of automated systems is the integration of meteorological data into the microclimate management process. The systems collect information from open sources, such as meteorological stations or satellite data, which allows for accurate weather forecasts. The use of such data makes it possible to predict critical climate changes, such as sudden changes in temperature, heavy rains or droughts, which is important to ensure the stability of production.

In agriculture, this is especially important for managing irrigation systems. Knowing the exact meteorological conditions, the system can automatically adjust the watering of plants, ensuring the optimal level of soil moisture without over-wasting water.

The use of automated climate control systems has significant advantages for industrial enterprises. Here are the main ones:

- Increasing production productivity. Optimum climate control allows you to ensure the stability of production conditions, which contributes to reducing the number of defective products and increasing quality indicators.

- Cost reduction. Automated climate control systems reduce the need for manual control and allow optimizing the consumption of energy resources. For example, accurate temperature control allows you to reduce costs for heating or air conditioning of production premises.

- Flexibility and adaptability. Systems can quickly respond to changes in external conditions, which allows to minimize the negative impact of unforeseen

circumstances.

Automation of climate control in agriculture provides a significant impact on the productivity and efficiency of agricultural processes. Here are some key benefits:

- Improvement of productivity. Thanks to precise control over the conditions of growing crops, it is possible to ensure favorable conditions for plant growth. This helps to reduce the number of losses due to adverse weather conditions and improve the quality of the crop.

- Automation of watering. Control systems can automatically adjust watering based on soil moisture data and weather forecasts. This allows you to avoid both drying out of the soil and excessive moisture, which can have a negative effect on plants.

- Saving resources. Automated climate control systems help to reduce the consumption of water, electricity and other resources, which helps to reduce costs and increase the environmental sustainability of the economy.

The growing interest in automated climate control systems has led to the emergence of many successful cases of their use in both agriculture and industry, such as:

The Netherlands is a leader in the application of high-tech solutions in agriculture. In many greenhouses in the country, automated climate control systems are used, which allow controlling temperature, humidity and lighting depending on external meteorological conditions. One key aspect of these systems is the integration of sensors to monitor plant health and weather conditions in real time. Using this data, the system automatically adjusts watering and light levels to provide optimal conditions for plant growth. As a result, the yield in greenhouses increases significantly, and water and energy costs decrease [11,12].

In the production of pharmaceuticals, the control of climatic conditions is critically important, since even slight fluctuations in temperature or humidity can affect the quality of products. At CSL Behring in Marburg, Germany, an automated climate control system was implemented, which allowed for precise regulation of all parameters in the premises. Thanks to the use of sensors and intelligent algorithms, the system automatically adapts to external conditions and ensures stable temperature and humidity in production workshops. This made it possible to reduce product losses due to adverse climatic conditions and increase the overall efficiency of production [9].

Australian company COALA is helping farmers increase irrigation efficiency by 20% by analyzing satellite data using artificial intelligence. Thanks to these innovative technologies, farmers can optimally use water, precisely determining when and where it is most needed. This allows not only to reduce water costs, but also to ensure stable crops in the difficult climate of Australia [7,8].

In the wine industry, climatic conditions affect the quality of grapes and, accordingly, the taste and quality of wine. At wineries in France, namely Château Saincrit and Château Coutet, an automated climate control system has been installed that monitors temperature and humidity both in the vineyards and in the wine fermentation rooms. This system helped ensure precise control over the grape growing and fermentation process. As a result, the enterprise reduced the amount of waste and losses, which contributed to the improvement of the quality of the final product [10].

The use of automated climate control systems has its advantages and disadvantages, they are listed in the table. 1.

Table 1

Analysis of advantages and disadvantages of using automated systems

Advantages	Disadvantages
Productivity improvement	High cost of implementation
Reduction of costs for energy resources	The need for regular maintenance
Accurate control of climatic parameters	Work disruptions are possible due to weather conditions
Optimizing the use of water and resources	Expensive integration of machine learning algorithms

Source: built by the author based on [2].

Automated climate control systems use a variety of machine learning algorithms to analyze data and predict future changes in climate conditions. The main ones are:

- Random Forest algorithm. It is used to analyze a large number of variables and their influence on the result. In agriculture, it helps to determine the impact of meteorological data on yield [5].

- Support Vector Machines (SVM). This method allows you to make predictions based on data, dividing them into categories for more accurate analysis[5].

- Neural networks. Deep neural networks are used to analyze complex relationships between various parameters, such as meteorological data, plant condition and climatic conditions. They allow the system to «learn» on its own and improve forecasting accuracy with each new iteration [6].

The accuracy of forecasting climatic conditions using different machine learning algorithms is different, approximate data are shown in fig. 1.

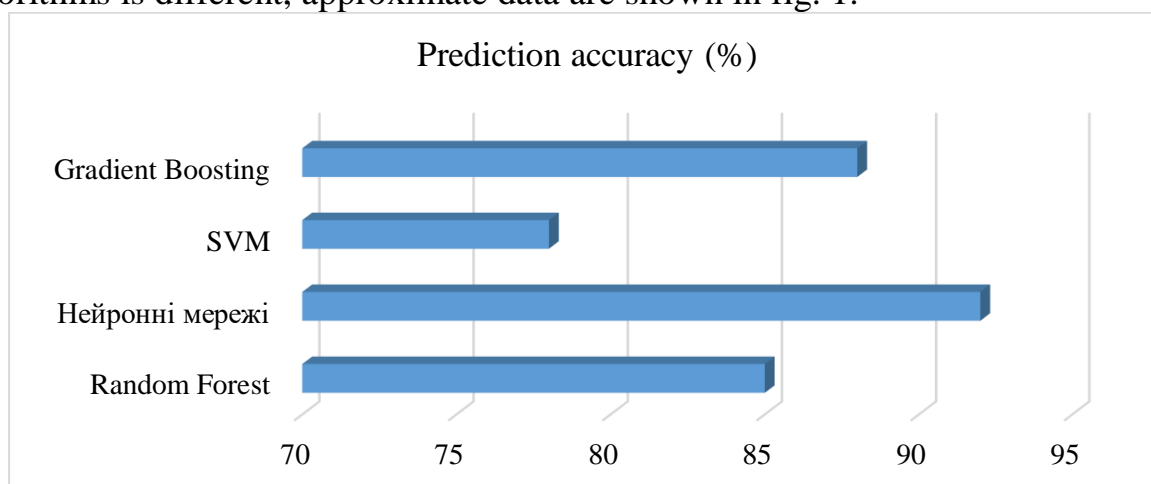

Figure. 1. Accuracy of forecasting climatic conditions by machine learning algorithms

Source: built by the author based on [9,10].

Conclusions. Automated systems for controlling climatic conditions based on meteorological data are an important tool for increasing the efficiency of production processes in both industrial and agricultural enterprises. Thanks to the integration of data from meteorological sensors and the use of machine learning algorithms, such systems are able to provide precise control over climatic parameters and quickly

respond to environmental changes. For industrial enterprises, the automation of climate control allows to reduce the costs of energy resources, to increase the stability of technological processes and the quality of products. In agriculture, automated systems help to increase yields, optimize water use, and reduce agronomic costs. The use of artificial intelligence and forecasting based on meteorological data allows farmers to better prepare for changes in weather conditions and avoid crop losses.

The station could communicate with the Node- Red through a device denominated “gateway”. This device makes the connection for the transmission of information from the sensors. In relation to the communication of the station with the gateway, data are transmitted by means of radio-frequency waves, where in the same gateway, several stations can be wired considering its range of 18 km of radius for the connection to the stations. Regarding the communication between the gateway and Node-RED, this is done over the internet, via WI- FI, and information can be sent from the many stations connected to the gateway, if the machine using Node-Red supports it.

Therefore, the introduction of automated climate control systems is not only an innovative solution, but also a necessary step to increase the sustainability and productivity of enterprises in the modern world. The further development of this technology opens up new perspectives for the integration of additional data and improvement of the process of microclimatic index correction.

References

1. Dopovid FAO (Prodovolcha ta silskohospodarska orhanizatsiia OON). Innovatsiini tekhnolohii u silskomu hospodarstvi: avtomatyzatsiia ta shtuchnyi intelekt. FAOHome. URL: <http://www.fao.org>
2. Tekhnolohii avtomatyzatsii v silskomu hospodarstvi. NNTs Instytut aharnoï ekonomiky - Holovna. URL: <http://www.iae.org.ua>
3. Watson J. Smart Climate Control Systems in Agriculture: Efficiency and Sustainability. *International Journal of Agricultural Technology*. 2024.
4. The Climate Data Exchange. The Role of Meteorological Data in Automated Industrial Control Systems. URL: <https://www.climatedata.org>
5. Comparative Study of Random Forest and Support Vector Machine Algorithms in Mineral Prospectivity Mapping with Limited Training Data. MDPI. URL: <https://www.mdpi.com/2075-163X/13/8/1073>
6. Q-Learning vs. Deep Q-Learning vs. Deep Q-Network | Baeldung on Computer Science. Baeldung on Computer Science. URL: <https://www.baeldung.com/cs/q-learning-vs-deep-q-learning-vs-deep-q-network>
7. MDPI. Case Studies on Climate Control Systems in Industrial Applications. URL: <https://www.mdpi.com>
8. Priva. Automated Climate Control in Greenhouses: Case Studies. URL: <https://www.priva.com>
9. Haenel. CSL Behring AG. URL: <https://www.haenel.nl/us/solutions/csl-behring-ag/>
10. Bordeaux. Bordeaux Wines Involved in Sustainable Development: Discover Actors of Change in the Bordeaux Vineyards. URL: <https://www.bordeaux.com/gb/Journal/Education/Bordeaux-wines-involved-Sustainable-development-discover-4-actors-of-change-in-the-Bordeaux-vineyards>
11. Dutch Greenhouses. «Technology». URL: <https://dutchgreenhouses.com/en/technology/>

12. Marharyta SUSIDKO*,
1st year student,
Faculty of Economics, Information Technologies
and Service Industry,
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine

ANALYSIS AND COMPARISON OF CMS PLATFORMS FOR WEBSITE DEVELOPMENT

Abstract. *The article analyzes and compares the most popular content management systems (CMS/CMS), such as WordPress, Joomla, Drupal, Wix, Squarespace, and others. CMSs allow you to automate routine content management operations, including work with templates, menus, and categories. The review covers the key features of the platforms, including ease of use, customization, security, scalability, and SEO support. The analysis will help you choose the best platform for your website, depending on your technical skills and project needs.*

Анотація. *У статті здійснено аналіз і порівняння найпопулярніших систем управління контентом (CMS/CKB (Система керування вмістом)), таких як WordPress, Joomla, Drupal, Wix, Squarespace та інші. CMS дозволяють автоматизувати рутинні операції з управління вмістом, зокрема роботу з шаблонами, меню та категоріями. Огляд охоплює ключові характеристики платформ, зокрема простоту використання, гнучкість налаштування, безпеку, масштабованість та підтримку SEO. Проведений аналіз допоможе обрати найкращу платформу для створення веб-сайту залежно від технічних навичок і потреб проекту.*

Introduction. In the world of web development, choosing the right content management system (CMS) plays a key role in creating a functional and user-friendly website. There are many platform options that vary in capabilities, ease of use, and scalability. In this article, we will look at the most popular CMS, compare their main characteristics and decide on the best choice for a future project, taking into account all technical needs.

Presentation of the main material. CMS (Content Management System) - site content management systems - is a certain class of software for automated execution of routine operations (working with templates, menu items, categories, etc.). CMS are used to manage content related to a certain subject area (unstructured data that is managed by a database management system), they are used to store and publish a large

*Scientific supervisor: Doctor of Economics, Professor of the Department of Computer Sciences and Digital Economy, Svitlana KOLIADENKO

number of documents, images, sound and video files. These are software tools that can be used to manage the information resources of an educational institution. The use of such systems makes it possible to manage information resources on the website using a convenient toolbar for processing, saving and publishing these resources [1].

When analyzing and comparing content management platforms (CMS), it is worth paying attention to such key aspects as ease of use, flexibility of configuration, security, scalability and support for search engine optimization (SEO).

Each CMS has different features for creating and managing a website, different features for creating and managing websites.

It is important to evaluate the available development tools and the ability to integrate additional features such as e-commerce and multilingual support. The right choice of CMS will affect the efficiency of work and meeting the needs of the project.

Figure. 1. CMS types

Source: built by the author based on [1].

Commercial CMS – having created a good program, its authors try to make a profit from sales, and the user must pay not only for the program, but also for its support and guarantees of usability.

Freely distributed – there are many programmers in the world who create programs and distribute them for free, most often under one of the free licenses - GPL (General Public License) or BSD (Berkeley Software Distribution).

Offline- or online-CMS – the site can be managed both with the help of a program at the level of the operating system and with the help of a browser (program for viewing web pages).

Based on the types of site content management systems, depending on which functions will be implemented using a certain CMS, the following types of sites can be distinguished: [2].

Business card site - this type of site is designed to provide some static data about an institution or service.

An information site – the main purpose of this type of site is to provide the user with the widest possible range of data and options for accessing them.

The portal site is the last and most ambiguous type in this division. There are no specific features, it is simply «all in one» – services are provided through the portal for all its visitors.

Regardless of the type of site that can be created, such a CMS platform should have certain key characteristics [1]:

- ✓ Advanced personalization options. A quality CMS should provide the ability to create a unique site with flexible templates that allow you to customize and personalize almost every element and aspect of such a site.

- ✓ Ease of use. Each CMS on my list has a control panel with a simple and clear menu structure, and requires no coding skills to create a fully functional, attractive site - meaning you can focus more on growing your business than learning HTML tags.

- ✓ Applications and extensions. E-commerce site optimization, security, and SEO tracking tools can provide great benefits to such a site. It is almost impossible to provide every site with all the necessary features and tools, so the ability to install extensions is critical for every CMS.

- ✓ Advanced development functions. Each CMS platform mentioned in this article allows authors to write their own code – or hire a developer to do it – so developers or owners can create a site completely customized to meet these needs. In addition, the platform should provide the ability to embed custom code in case a specific feature or design element is needed.

- ✓ Available customer support channels. If something goes wrong outside of business hours, we need to know where and how to get help to solve the problem - via «live» chat, email, phone or in the knowledge base provided by the service.

Table 1 shows a comparison of two types of CMS (content management systems) - free CMS and commercial CMS.

Table 1

Comparative characteristics of CMS types

Freely distributed CMS	Commercial CMS
Open source CMSs are distributed freely, they provide free support with the help of the community on their own forums or specialized «email» newsletters. Open-source website content management systems are not inferior in quality and functionality to commercial such systems, but this statement is not always true for new or legacy CMSs.	Commercial CMS are divided into two types: - systems with closed code (the source code is coded (encrypted) and does not allow any changes); - open source systems (for making changes to any of the functionality, the source code is open).

Source: built by the author based on [4].

A modern CMS should be completely modular, because such systems should be flexible and adaptable to the specific needs of each project. Every module, or almost every module, can be considered a «service». All CMS modules (services) can be divided into 4 groups [2]:

Having such a classification (albeit partially formal), we can say that the content

(content) management system of a website is a certain set of modules (services), the use of which provides the necessary opportunities to work with a certain type of content (content depends on the specifics of the site). and enables the user (or administrator) to abstract from the nuances of the used hardware, server, programming language, etc. [2].

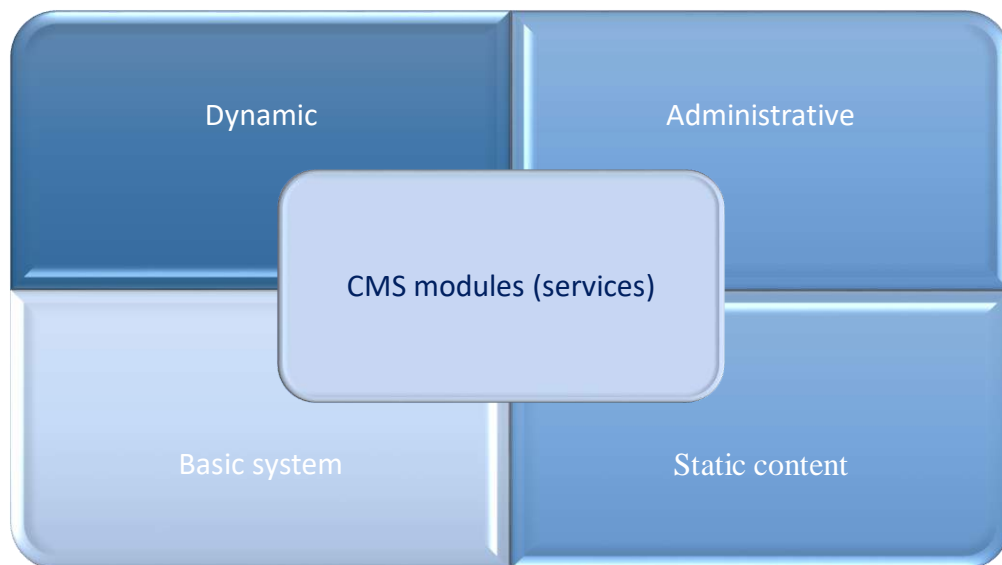

Figure. 2. CMS modules (services)

Source: built by the author based on [3].

1). Basic system modules (services). These modules are completely internal and do not include or only include an administrative interface. With their help, the functioning of other modules is ensured and the core of the entire CMS is formed;

2). Static content modules. These are the modules that allow working with static content, for example, the module that displays articles. Such modules, on the one hand, are interconnected with other modules within the CMS, on the other hand, they are equipped with a graphical interface;

3). Administrative modules. These are specialized modules, the use of which provides the user with convenient management options for the CMS itself, individual modules (other services) and the site as a whole.

Here are the 10 most popular CMS for website development in 2023 [6]:

1).WordPress: Known for its user-friendly interface and extensive plugin ecosystem.

2). Joomla: a universal CMS known for its reliability and scalability.

3). Drupal: Offers advanced customization options and excellent security features.

4). Shopify: Mainly designed for e-commerce websites, providing a complete online store solution.

5). Magento: A powerful CMS specialized in e-commerce websites with advanced features.

Table 2 lists the main disadvantages and advantages of CMS platforms for

website development.

Table 2

Disadvantages and advantages of CMS platforms for website development

Advantages	Disadvantages
You can create a site yourself and in a short period of time.	Updates and compatibility of new versions with additions should be monitored.
No need to understand design and programming.	Performance usually slows down when there are many plugins on the site.
Website development will cost less.	Not all functionality will be implemented.
It is convenient to manage the content of the site.	Not suitable for non-typical tasks.

Source: built by the author based on [7].

Conclusions. Choosing a CMS is an important step in website development, as the right platform has a significant impact on functionality and performance. It is important to pay attention to the possibilities of customization, support for search engine optimization, scalability and security; each CMS has its own characteristics and should be chosen according to the needs of the project. Commercial and free systems have their advantages and disadvantages, but modern CMSs are highly flexible and allow you to create both simple and complex web projects without in-depth programming knowledge. Choosing the right CMS platform can make or break your business. As a wide variety of content management systems (CMS) are available, we're here to help you make the best decision for your needs. Let's look at the top ten best CMS for website development, and compare them side by side.

The number of websites in the world is growing at an astronomical rate, and it's predicted to reach over 5.5 billion by 2023. What's more, almost 80% of all websites are using CMS (content management systems) to power their sites, which means that if your site doesn't have one yet you may be leaving money on the table by not making the switch.

References

1. Wiki. HOSTiQ Wiki. URL: <https://hostiq.ua/wiki/ukr/cms/>
2. Halytskyi O.V. Web-orientovani kompiuterni systemy dlia upravlinnia informatsiinykh resursamy v osvityakh zakladakh. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya №2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia: Zbirnyk naukovykh prats. K.: NPU imeni M.P. Drahomanova. 2021. № 15(22). S.131-135.
3. Emma Aires. 6 Krashchykh System Upravlinnia Kontentom u 2024 rotsi. Kyiv, 2020. URL: <http://surl.li/xgksgs>
4. Franchuk V.M., Halytskyi O.V. Vybir systemy upravlinnia vmistom сайту. Kyiv. 2020. URL: <https://sj.edu.ua/index.php/kosn/article/view/487/400>
5. Top 10 CMS for Website Development: Comparison and Review While Web Production. *While Web Production*. URL: <https://whileweb.com/uk/blog/10-najpopulyarnishih-cms-dlya-rozrobki-veb-sajtiv-porivnyannya-ta-oglyad/>
6. Halytskyi O.V. Web-orientovani kompiuterni systemy dlia upravlinnia informatsiinykh resursamy v osvityakh zakladakh. URL: <http://surl.li/dlggrl>
7. Analiz perevah ta nedolikiv CMS – Marketynh tsestr "DALI" - pershe reklamne ahentstvo. URL: <https://dali.te.ua/dali/964-analiz-perevah-ta-nedolikiv-cms.html>

Владислав ТЕРЕЛЮК ,*
студент 2 курсу магістратури,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** У статті визначено проблемні питання підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Для досягнення конкурентних переваг важливо мати чітке розуміння власних можливостей, сильних і слабких сторін. Окрім цього, ключовим фактором успіху є здатність нейтралізувати можливі загрози, що передбачає ефективний контроль над внутрішнім середовищем підприємства. У статті розглядаються основні шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, зокрема впровадження інноваційних технологій, вдосконалення виробничих процесів і стратегічне планування.*

***Abstract.** The article identifies key issues in enhancing the competitiveness of agricultural enterprises. To achieve competitive advantages, it is important to have a clear understanding of one's capabilities, strengths, and weaknesses. Additionally, a crucial success factor is the ability to neutralize potential threats, which requires effective control over the internal environment of the enterprise. The article examines the main ways to improve the competitiveness of agricultural enterprises, including the implementation of innovative technologies, optimization of production processes, and strategic planning.*

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та зростаючої конкуренції аграрні підприємства відіграють ключову роль у розвитку економіки багатьох країн, зокрема України. Від ефективності їхньої діяльності залежить забезпечення продовольчої безпеки, стабільність сільського господарства та економічне зростання регіонів. Однак, аграрний сектор постійно стикається з викликами, такими як зміни клімату, ринкові коливання, економічні кризи та міжнародна конкуренція. У зв'язку з цим питання підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств набуває особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Аграрні підприємства, які здатні ефективно використовувати сучасні технології, впроваджувати інноваційні рішення та активно взаємодіяти з ринком, матимуть змогу не лише зберігати свою конкурентоспроможність, але й значно посилити її, що сприятиме їхньому сталому розвитку та економічному зростанню.

*Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАСЦЬКА

Такі вітчизняні вчені-економісти, як: В. Андрійчук, П. Гайдуцький, О. Гудзь, Л. Євчук, Д. Доманчук, П. Саблук, О. Калюжна, С. Кваша, Н. Тарнавська та ін. присвятили свої наукові праці вирішенню проблеми підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору національної економіки. Проте, не зважаючи на велику кількість робіт присвячених темі підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств залишається багато питань, які потребують окремих досліджень. На рис. 1 відображено етапи аналізу конкурентоспроможності аграрних підприємств.

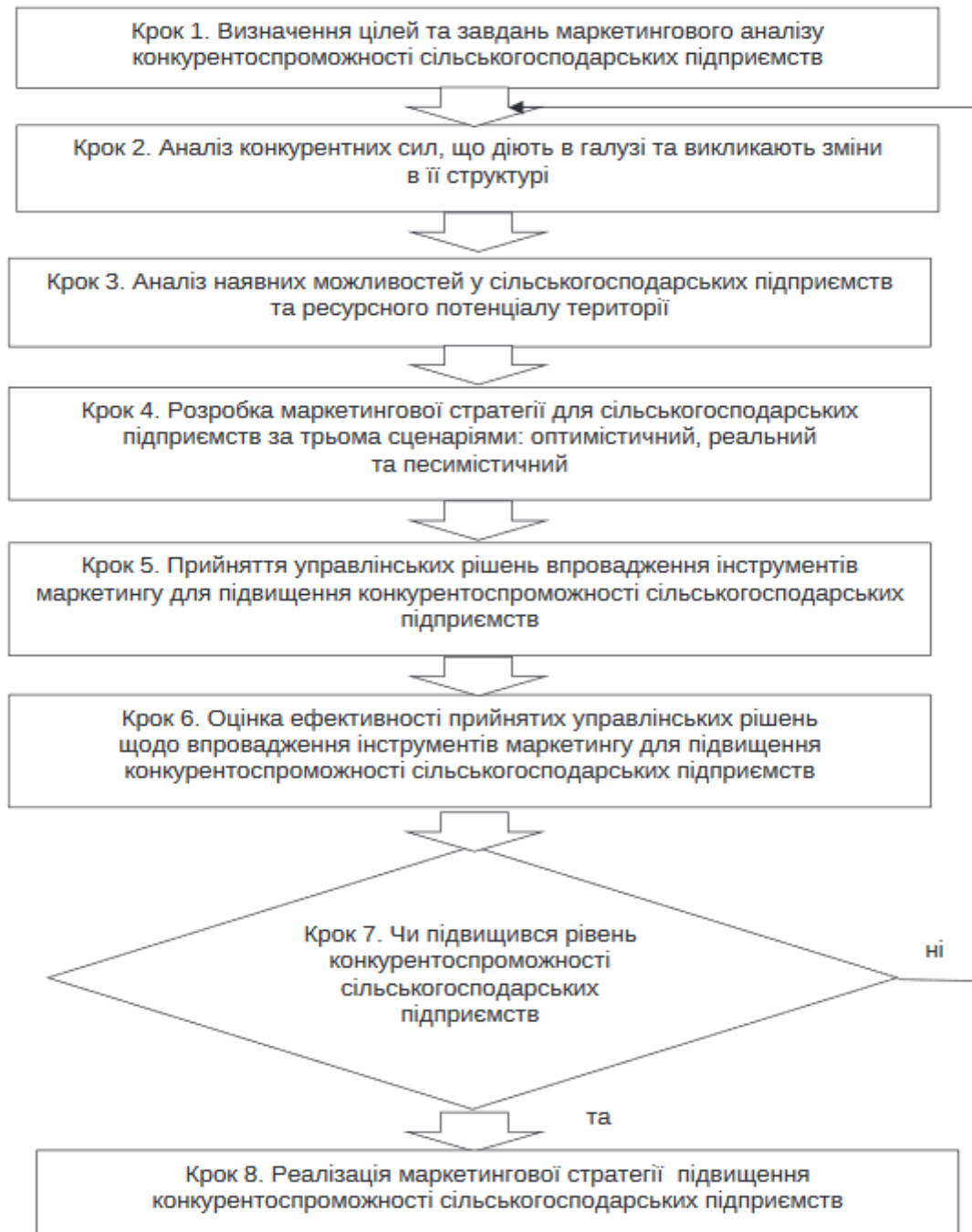

Рис. 1. Етапи маркетингового аналізу конкурентоспроможності аграрних підприємств в Україні

Джерело: побудовано на основі даних [2].

Останніми роками в Україні експерти у сфері аграрного розвитку дедалі частіше відзначають стабільну тенденцію до посилення конкуренції на ринку та зростання вимог до економічної поведінки сільськогосподарських підприємств. Подальше продовження таких тенденцій зумовлює необхідність підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та забезпечення конкурентоспроможності підприємств у цій сфері. Для досягнення цих цілей важливо за допомогою маркетингового аналізу визначити чинники, що впливають на формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, розділивши їх на внутрішні та зовнішні. Це дозволить більш точно окреслити передумови для підвищення конкурентних позицій [4].

Важливим чинником, що впливає на діяльність підприємств, є вплив пандемії COVID-19, економічної кризи та повномасштабного російського вторгнення. Дослідження цих факторів і шляхів їх оптимізації стає актуальним сьогодні, оскільки дозволяє виявити слабкі та сильні сторони підприємств, нові можливості й потенційні загрози, що можуть допомогти розробити стратегію розвитку в умовах політичної та економічної нестабільності.

Конкурентоспроможність продукції визначається комплексом її споживчих і цінових характеристик, які визначають успіх товару на ринку, тобто здатність його конкурувати з іншими виробниками. Вона є результатом ефективності виробничої, науково-технічної, економічної, організаційної та маркетингової діяльності підприємства. Для підтримання і підвищення конкурентоспроможності необхідно регулярно відстежувати зміни як всередині підприємства, так і в зовнішньому середовищі, та вносити відповідні зміни до політики діяльності. Це може включати зміну товарної стратегії, впровадження нових технологій, диверсифікацію виробництва, зміну організаційно-правової форми, модернізацію збуту продукції, вихід на нові ринки або створення спільних виробництв

До організаційних заходів, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємства, можна віднести цілу низку дій, спрямованих на покращення якості продукції, адаптацію до вимог ринку та посилення позицій у конкурентному середовищі. Одним із ключових заходів є забезпечення пріоритетності продукції, що передбачає її просування на ринку як унікального або більш якісного продукту, здатного задовольнити потреби споживачів краще, ніж товари конкурентів. Це досягається через постійний аналіз ринку і зміни попиту, що дозволяє ефективно реагувати на нові тенденції та запити [1].

Зміна якості продукції та її технічних характеристик також є важливим кроком у підвищенні конкурентоспроможності. Це дозволяє адаптувати вироби до конкретних вимог споживачів і підвищити їхню привабливість на ринку. Постійне вдосконалення продукту, виходячи з аналізу побажань клієнтів, дозволяє підприємству зберігати свою актуальність і привабливість в умовах конкуренції.

Крім того, підприємства мають виявляти та активно використовувати переваги свого товару в порівнянні із заміниками, а також досліджувати слабкі

сторони продукції конкурентів. Це дає змогу вдосконалити свої пропозиції, підкреслити унікальність власного товару і знизити ризик втрати клієнтів на користь аналогічних товарів [5].

Важливо також постійно вивчати стратегії конкурентів, зокрема їхні заходи щодо вдосконалення аналогічної продукції. Це дозволяє своєчасно реагувати на їхні інновації та розробляти власні кроки для збереження лідерських позицій. Використання цінових факторів підвищення конкурентоспроможності також є важливим елементом. Це може включати як розробку оптимальної цінової політики, так і запровадження гнучких знижок, акцій або інших механізмів стимулювання попиту.

Крім того, важливо визначити нові пріоритетні сфери використання продукції. Це дозволяє розширити ринок збуту, збільшити обсяги продажів і знайти нові можливості для зростання. Диференціація продукції є одним із ключових елементів стратегії підвищення конкурентоспроможності. Це означає створення продукту, який відрізняється від аналогів на ринку і має стабільні переваги для певної групи споживачів, що дозволяє зайняти міцні позиції серед конкурентів.

Основні завдання ресурсного забезпечення для розробки та реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства включають:

- забезпечення високого наукового рівня робіт та процесів, спрямованих на збереження ресурсів;
- ретельне обґрунтування напрямків використання ресурсів і об'єктів їх споживання як всередині підприємства, так і в зовнішньому середовищі шляхом реалізації інноваційних проектів;
- застосування науково обґрунтованих методів прогнозування, оптимізації, економічного аналізу та нормування потреб у різних видах ресурсів;
- пошук джерел та форм ресурсного забезпечення з різних джерел;
- узгодження в стратегії та інноваційно-інвестиційних проектах цільових завдань, об'єктів, витрат ресурсів, місця, строків, виконавців, ефективності та інших важливих складових;
- впровадження передових логістичних технологій для організації матеріальних потоків;
- використання сучасних інформаційних технологій для нормування, планування, обліку та контролю витрат ресурсів;
- аналіз ефективності використання ресурсів;
- заохочення підвищення ефективності їх використання;
- організація навчання персоналу прогресивним технологіям, методам, моделям та інструментам раціонального використання ресурсів [4].

Окрім організаційних заходів, підприємства часто використовують загальні шляхи підвищення конкурентоспроможності та збільшення своєї частки на ринку. Одним із них є виведення на ринок нових видів продукції, що дозволяє оновити асортимент і залучити нових споживачів. Іншим ефективним способом є зниження ціни на продукцію або послуги, що робить їх більш доступними та

привабливими для клієнтів.

Широке використання рекламних заходів також є важливим інструментом. Це може включати рекламні кампанії в різних медіа, активну присутність у соціальних мережах, участь у виставках або інших заходах для підвищення впізнаваності бренду. Нарешті, розширення мережі збуту через збільшення кількості торгових представників дозволяє підприємству охопити більший ринок і покращити доступність своєї продукції для кінцевого споживача.

Висновки. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є важливою умовою для їхнього довгострокового успіху та розвитку. Впровадження інноваційних технологій, вдосконалення виробничих процесів, орієнтація на потреби споживачів і ефективне використання ресурсів забезпечують підприємствам стабільність і зростання на ринку. Крім того, важливими елементами є стратегічне планування та гнучкість у реагуванні на виклики ринку, такі як цінові коливання та зміни в регуляторній політиці.

Одним із ключових шляхів підвищення конкурентоспроможності є диверсифікація виробництва, впровадження нових продуктів і технологій, що дозволяють підприємствам швидко адаптуватися до змін попиту та умов конкуренції. Також важливою є стратегія цінової політики та активне використання маркетингових інструментів для залучення нових споживачів і підтримки лояльності існуючих клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. Київ: КНЕУ, 2014. 624с.
2. Благун І.І., Гриневич Л.В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин в Україні. *Економіка і суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economy-ndsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2123/2052>
3. Любежаніна С.О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства в умовах війни. 2023: Матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток підприємництва як фактор зростання національної економіки» 22 листопада 2023 року. URL: <https://conf-keip.kpi.ua/article/view/294468>
4. Строченко Н., Ковальова О. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрямки зміцнення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2024 № 19, С. 114-121. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.14>
5. Гомза В. М. Шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств Економіка АПК. 2014. № 12. С. 109-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_12_18
6. Хлопоніна-Гнатенко О.І. Особливості управління конкурентоспроможністю товару. Current scientific opinions on the development of current education: матеріали міжнар. наук.-техн. конф., м. Мілан, Італія, 19-21 черв. 2023 р. Харків, Україна, 2023. С. 64 -66
7. Черкасов Р.С., Папіж Ю.С. Теоретичні основи ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства. Економіка і управління у промисловості: матеріали міжнар. наук.-техн. конф., м. Дніпро, 24-28 квіт. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 491-493

Валентина ЧЕРНІЙ*,
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячена історії розвитку комп'ютерних наук в Україні, яка починається ще з радянського періоду і триває до сьогодні. У статті розглядаються ключові етапи становлення комп'ютерної науки, починаючи від створення однієї з перших електронних обчислювальних машин (МЕОМ) під керівництвом академіка Сергія Лебедева, до сучасних досягнень у сфері ІТ-технологій. Особливу увагу приділено внеску видатних українських вчених, таких як Віктор Глушков та Катерина Ющенко, у розвиток кібернетики і програмування. Також висвітлюються трансформації комп'ютерних наук після здобуття незалежності, роль освітніх закладів у підготовці ІТ-спеціалістів та сучасний розвиток інноваційних технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн. Стаття також торкається викликів, з якими стикається Україна в умовах війни, та перспектив у сфері інформаційних технологій.*

***Annotation.** The article is devoted to the history of the development of computer science in Ukraine, which begins with the Soviet period and continues to the present. The article discusses the key stages of the formation of computer science, starting from the creation of one of the first electronic computers (MESM) under the leadership of Academician Sergey Lebedev, to modern achievements in the field of IT technologies. Special attention is paid to the contribution of prominent Ukrainian scientists, such as Viktor Glushkov and Kateryna Yushchenko, to the development of cybernetics and programming. It also highlights the transformations of computer science after independence, the role of educational institutions in training IT specialists, and the current development of innovative technologies such as artificial intelligence and blockchain. The article also touches on the challenges faced by Ukraine in the conditions of war and its prospects in the field of information technology.*

Вступ. Історія розвитку комп'ютерних наук в Україні є важливим і багатогранним явищем, що охоплює кілька етапів – від перших електронних обчислювальних машин, що були створені у середині ХХ століття до сучасних

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Світлана КОЛЯДЕНКО

технологічних досягнень у сфері штучного інтелекту та блокчейн-технологій. Українські вчені та інженери зробили значний внесок у світову науку і техніку, їхні здобутки стали фундаментом для розвитку глобальної ІТ-індустрії. Піонерські проекти, такі як розробка однієї з перших у Європі електронних обчислювальних машин, а також новаторські дослідження в галузі кібернетики, створили основу для формування потужного наукового і технічного потенціалу країни.

Цей шлях не був легким – різні етапи історії України, зокрема економічні та політичні виклики, вплинули на розвиток комп'ютерних наук. Однак завдяки наполегливості та інноваційним підходам українські фахівці змогли не лише подолати труднощі, а й закріпити за собою статус провідних розробників у міжнародній ІТ-спільноті. Вивчення історії розвитку комп'ютерних наук в Україні дозволяє глибше зрозуміти, як технологічний прогрес вплинув на наукові дослідження, економіку та суспільство, а також прогнозувати майбутні перспективи цієї важливої галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія розвитку комп'ютерних наук в Україні має багатий та різнобічний характер, адже на території нашої держави працювали визначні вчені, чиї досягнення вплинули на становлення сучасної інформаційної ери. Перші кроки в цьому напрямі були зроблені ще в радянський період, коли Україна була частиною Радянського Союзу, але після здобуття незалежності в 1991 році, країна продовжила розвивати свої науково-технічні можливості у сфері комп'ютерних наук.

Перші наукові роботи, що стосувалися обчислювальної техніки, були проведені в Україні в середині 20-го століття. Важливим етапом стало створення в 1951 році в Києві Інституту кібернетики Національної академії наук України, заснованого академіком Сергієм Лебедевим. Лебедев вважається одним із піонерів комп'ютерних наук у світі, і саме в Україні під його керівництвом був створений один із перших в Європі електронних цифрових комп'ютерів – МЕОМ (Мала електронно-обчислювальна машина).

Ця машина стала першою універсальною ЕОМ у континентальній Європі, здатною виконувати близько 180 тисяч операцій за секунду. Перші програми для МЕОМ написала Катерина Ющенко, що свідчить про активну участь жінок у розвитку комп'ютерних технологій [4].

МЕЛІМ стала знаковим проривом в обчислювальній техніці, яка в подальшому вплинула на розвиток різних наукових і технічних галузей. Завдяки цим досягненням Україна отримала можливість розвивати комп'ютерну техніку та кібернетику на державному рівні [6].

У 1953 році Лебедев розробив велику електронно-обчислювальну машину (ВЕОМ), яка на той час була найпотужнішою в Європі. Ця машина використовувалася для складних наукових розрахунків і стала основою для подальших досліджень у галузі комп'ютерних наук [4].

Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова, заснований у 1962 році, став однією з провідних науково-дослідних установ у сфері комп'ютерних наук. Видатний український вчений Віктор Глушков зробив неоціненний внесок у

розвиток як кібернетики, так і автоматизованих систем управління.

Глушков запропонував створення загальнодержавної автоматизованої системи управління економікою (ЗДАС), яка могла б об'єднати та обробляти великі обсяги даних, використовуючи електронно-обчислювальні машини. Хоча цей проєкт не був реалізований, ідеї Глушкова залишаються актуальними для розвитку сучасних інформаційних систем [5].

Після здобуття Україною незалежності, розвиток комп'ютерних наук зазнав трансформацій. Наукові інститути зіткнулися з браком фінансування, але українські науковці продовжували роботу в різних напрямках, зокрема в галузях інформаційної безпеки, штучного інтелекту, та програмного забезпечення.

Одним із ключових досягнень цього періоду стало створення в Україні першої комп'ютерної мови – розробка українськими програмістами мови програмування Діалог, яка була популярна серед користувачів в освітніх установах.

Водночас вищі навчальні заклади України, такі як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет радіоелектроніки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» продовжують готувати фахівців у галузі комп'ютерних наук. Ці університети стали центрами підготовки інженерів-програмістів, які сьогодні працюють у провідних ІТ-компаніях світу [2].

Розвиток комп'ютерних наук можна розділити на кілька поколінь (табл. 1).

Таблиця 1

Основні етапи розвитку комп'ютерних наук в Україні

1951 рік	В Україні була створена перша в континентальній Європі електронно-обчислювальна машина (ЕОМ) – Мала електронна обчислювальна машина (МЕОМ), розроблена під керівництвом Сергія Лебедева. Ця машина могла виконувати близько 180 тисяч операцій за секунду.
1959-1963 роки	Під керівництвом Віктора Глушкова в Інституті кібернетики були розроблені нові моделі ЕОМ, такі як ЕОМ «Київ» та «Дніпро», що стали основою для подальших досліджень у галузі.
1991 рік	Після здобуття незалежності України починається активний розвиток ІТ-сектора. Першими компаніями, що з'явилися, були «Технософт» та «Eleks», а також заснування інтернет-провайдерів.
1992-1995 роки	З'являються перші українські мови програмування, такі як С++ та Python. В Україні починає функціонувати сертифікаційний орган Укрсертсофт.
2000-ті роки	Виникає бум сервісних компаній, які починають активно пропонувати свої послуги на міжнародному ринку. З'являються нові стартапи, що спеціалізуються на програмному забезпеченні та веб-розробці.
2006 рік	Заснування таких компаній, як SoftServe, стало знаковим моментом для українського ІТ-сектора, який почав завойовувати світову репутацію.
2010-ті роки	Український ІТ-сектор виходить на новий рівень розвитку з акцентом на продуктові компанії та стартапи. Держава починає активно співпрацювати з ІТ-компаніями, що сприяє розвитку інфраструктури та інвестицій
2020 рік і далі	Зростає популярність технологій штучного інтелекту та великих даних, що відкриває нові можливості для українських фахівців на глобальному ринку.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

З початку 2000-х років Україна переживає справжній бум в сфері інформаційних технологій. Вітчизняні програмісти і компанії стали важливими гравцями на міжнародній ІТ-арені. ІТ-аутсорсинг став однією з провідних галузей економіки України, а українські розробники здобули визнання у всьому світі.

Розвиток цифрових технологій у цей період супроводжувався створенням багатьох стартапів, які отримували міжнародне фінансування та підтримку. Стартапи, такі як Grammarly, Reface і Petcube, стали прикладами успіху українських інновацій на глобальному ринку.

Українські освітні установи продовжують відігравати важливу роль у підготовці нових фахівців. Університети активно впроваджують нові навчальні програми з комп'ютерних наук, штучного інтелекту, кібербезпеки та блокчейн-технологій [3].

Інформація та технології стають загальнодоступними, навчання іншим шкільним та вузівським дисциплінам повинно обов'язково базуватися на їх використанні, але інформаційні технології розвиваються швидше, ніж адаптуються до них освітні системи та окремі особистості. В такому випадку на допомогу повинні прийти не помноження знання, а оволодіння універсальними технологіями та методами їх опанування.

На сучасному етапі Україна є однією з ключових країн у сфері інформаційних технологій в Європі. Завдяки великому потенціалу в галузі розробки програмного забезпечення та послуг ІТ-аутсорсингу, українські ІТ-фахівці активно працюють над проєктами глобального масштабу. Відомі компанії, такі як EPAM Systems, SoftServe, Luxoft та інші, стали платформами для розвитку українських програмістів.

Серед видатних постатей, які вплинули на розвиток комп'ютерних наук в Україні, варто відзначити Любомира Романківа, який винайшов метод виготовлення тонкоплівкових мікроголовок для запису інформації [1]. Його розробки стали основою для жорстких дисків, які використовуються до сьогодні.

Також Україна продовжує розвивати дослідження в галузі штучного інтелекту, блокчейн-технологій та кібербезпеки. В останні роки держава сприяє розвитку стартапів та інноваційних проєктів, багато з яких отримують міжнародне визнання.

На жаль, війна, яка почалася в 2014 році, а також повномасштабне вторгнення росії в 2022 році, внесли свої корективи в науково-технічну діяльність. Багато інфраструктурних об'єктів було знищено або пошкоджено, науковці та ІТ-фахівці були змушені емігрувати або змінити напрям своєї діяльності.

Водночас українська ІТ-галузь продемонструвала здатність до адаптації, продовжуючи працювати під час війни та підтримуючи як цивільні, так і військові потреби, зокрема в галузі кібербезпеки.

Розвиток комп'ютерних наук в Україні залежатиме від кількох ключових факторів: інвестицій у науку, підтримки інновацій, державної політики в галузі

освіти та технологій, а також інтеграції українських компаній і науковців у світові ринки. Уряд України активно працює над цифровізацією країни, що сприяє розвитку електронного урядування, впровадженню сучасних технологій в управлінні та безпеці.

Крім того, розвиток кібербезпеки стає одним із ключових пріоритетів. Українські спеціалісти успішно протистоять кіберзагрозам з боку ворожих держав, розвиваючи нові рішення для захисту даних та інформаційних систем.

Незважаючи на численні виклики, серед яких були економічні труднощі та політичні зміни, українська науково-технічна спільнота продовжувала демонструвати інноваційність та гнучкість. Визнання українських програмістів та ІТ-компаній на міжнародному рівні, а також розвиток сучасних технологій, підтверджують високий потенціал України у цій сфері.

Сьогодні країна продовжує активно розвивати інноваційні проекти, зокрема у сфері штучного інтелекту, блокчейн-технологій та цифрової безпеки [6]. Перспективи подальшого розвитку комп'ютерних наук в Україні залежать від інтеграції наукових досягнень з економічною та освітньою політикою держави. Впровадження інноваційних технологій, розвиток кібербезпеки та інвестиції у науку й освіту стануть ключовими чинниками, які визначатимуть місце України на світовому ІТ-ринку у майбутньому.

Історія розвитку комп'ютерних наук в Україні є яскравим прикладом того, як країна може стати важливим гравцем на світовій арені технологій. Завдяки зусиллям українських учених та інженерів, а також підтримці держави, Україна має всі шанси стати одним із лідерів у сфері інформаційних технологій у майбутньому.

Висновки. Отже, Україна має давню і багату історію розвитку комп'ютерних наук, яка почалася ще в середині 20-го століття з досягнень таких піонерів, як Сергій Лебедев і Віктор Глушков.

Незважаючи на складнощі пострадянського періоду та військові виклики останніх років, українські фахівці продовжують робити важливий внесок у світову комп'ютерну науку та ІТ-індустрію, утворюючи Україну як ключового гравця на світовій арені інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Винаходи українців в ІТ-галузі. URL: <https://cityhost.ua/uk/blog/izobreteniya-ukraincev-v-it-otrasli.html>.
2. Габович О., Кузнецов В., Семенова Н. Українська фундаментальна наука і європейські цінності. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 284 с.
3. Данильян О. Г. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 448 с.
4. Історія розвитку комп'ютерної техніки. URL: <https://www.kursak.com/istoriia-rozvytku-kompiuternoї-tekhniky/>
5. Українське коріння комп'ютерної революції. URL: <http://www.golos.com.ua/article/217814>.
6. Як народжувався перший комп'ютер. URL: <https://uacom-puting.com/stories/mesm/>

Дарина ЩЕРБИНА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** Стаття аналізує стан малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні до та після початку повномасштабної війни. Незважаючи на значні виклики, спричинені пандемією COVID-19 та військовими діями, МСБ продовжують відігравати ключову роль в економіці країни, забезпечуючи робочі місця та підтримуючи значну частку ВВП. Дослідження висвітлює основні проблеми, з якими стикаються українські підприємці: нестача кваліфікованих кадрів, обмеження мобілізації, логістичні труднощі та адаптація до нових умов роботи. Водночас, стаття підкреслює адаптивність українського бізнесу та його готовність до відновлення після війни.*

***Abstract.** The article analyzes the state of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine before and after the full-scale war. Despite significant challenges caused by the COVID-19 pandemic and military actions, SMEs continue to play a key role in the country's economy, providing jobs and supporting a significant share of GDP. The study highlights the main problems faced by Ukrainian entrepreneurs: a shortage of qualified personnel, mobilization restrictions, logistical difficulties, and adaptation to new working conditions. At the same time, the article emphasizes the adaptability of Ukrainian businesses and their readiness for post-war recovery.*

Вступ. Зараз малий та середній бізнес має низку важливих проблем, серед яких економічна нестабільність, відтік кадрів, знищення і пошкодження активів, а також багато інших фактів, які впливають на всю економіку країни. Оскільки малий та середній бізнес займає близько 40-45% ВВП України. Тому данна тема є дуже важливою не тільки для економіки держави, а й для благополуччя всієї нації. Частка малого та середнього бізнесу у загальному обсязі реалізованої продукції складає близько 55-60%. Для України розвиток малого та середнього бізнесу є необхідним для економічного відновлення, створення стійкої та самодостатньої економіки, особливо в умовах війни та відбудови країни.

Виклад основного матеріалу. МСБ складає основу зайнятості та є важливим джерелом доходів для значної частини населення. Під час війни, коли

*Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри економіки і підприємницької діяльності ВНАУ, Людмила БОЛТОВСЬКА

великі підприємства можуть зупиняти свою діяльність через руйнування або втрату ринків, саме малий і середній бізнес залишається гнучким інструментом підтримки економіки, адаптуючись до нових умов та забезпечуючи населення товарами і послугами першої необхідності. Без належної підтримки цього сектору відновлення економіки після війни буде суттєво ускладненим.

Крім того, розвиток МСБ під час війни та в післявоєнний період має вирішальне значення для відбудови країни. Малий і середній бізнес може стати головним драйвером відновлення економічної активності у регіонах, постраждалих від бойових дій, створюючи нові робочі місця та підвищуючи рівень життя населення. Тому вирішення проблем МСБ, таких як доступ до фінансування, подолання логістичних труднощів та відновлення бізнес-інфраструктури, є стратегічно важливим для економічного відродження України та забезпечення стійкості у післявоєнний період. Одним із найбільших викликів для підприємців стало фізичне руйнування бізнес-інфраструктури. Підприємства в регіонах, де проходять активні бойові дії, зазнали значних збитків: виробничі потужності знищено, ланцюги постачання перервано, а доступ до ключових ринків ускладнено або взагалі неможливий. Багато підприємств було змушено припинити свою діяльність або перенести її в інші регіони, що супроводжувалося додатковими витратами та логістичними проблемами.

За два роки до війни (2020-2021) малий та середній бізнес (МСБ) в Україні показував певний розвиток, проте зіткнувся з численними викликами. За даними Державної служби статистики України, у 2020 році на МСБ припадало близько 40% ВВП країни, що свідчить про їхню важливу роль в економіці України. У 2021 році цей показник залишався на подібному рівні, але зростання було обмежене через пандемію COVID-19 та пов'язані з нею обмеження, що спричинили значне скорочення ділової активності[1]. Водночас, МСБ забезпечували близько 60% робочих місць в Україні, що підкреслює їх важливість у створенні робочих місць і підтримці зайнятості населення. Основними галузями діяльності МСБ були торгівля, промисловість та послуги, де частка малих підприємств була особливо помітною[2].

Ці дані показують, що навіть за умов численних викликів, МСБ залишаються критичним елементом економіки України, забезпечуючи робочі місця і підтримуючи значну частину ВВП країни.

Український бізнес поступово відновлюється після початку війни, хоча процес ускладнюється постійними втратами та обмеженнями. За даними Європейської Бізнес Асоціації, 47% компаній працюють у повному обсязі, тоді як у квітні їх було лише 28%. Ще 50% підприємств працюють з обмеженнями. Основні перешкоди для розвитку бізнесу включають втрати майна, обмежену географію присутності, роботу в онлайн-форматі та закриття офісів. Крім того, бізнесу заважають обмеження, введені на початку війни, такі як Перелік критичного імпорту та проблеми з бронюванням працівників для виїзду за кордон. Попри всі труднощі, компанії підтримують економічну стабільність, допомагаючи армії, надаючи фінансову та матеріальну підтримку. 67% опитаних підприємств готові долучитися до відбудови країни після війни [3].

Ось головна інформація щодо ситуації з персоналом в українському бізнесі на 2024 рік [4].

Таблиця 1

Ситуації з персоналом в українському бізнесі

Очікування зростання персоналу	Майже половина представників МСБ (44,5%) заявила, що очікує на збільшення кількості працівників у 2024 році. Більшість очікують незначне зростання до 10%, однак 14,5% сподіваються на суттєве розширення штату на 20–40%, а 4% — на збільшення персоналу на понад 50%.
Проблеми з кадрами	Основні труднощі включають нестачу кваліфікованих працівників, що заважає розвитку компаній. Проблема відсутності кваліфікованого персоналу стала значно більш відчутною порівняно з минулими періодами (42,1% у січні 2024 року проти 32,4% у листопаді 2023 року).
Причини для релокації бізнесу	Безпека, доступ до клієнтів і наявність кваліфікованих кадрів є ключовими факторами для компаній, які вирішили перемістити свій бізнес.
Проблеми мобілізацією	Військовий призов впливає на доступність робочої сили. Відсутність персоналу через мобілізацію фахівців є вагомою перешкодою, що ускладнює ведення бізнесу.

Джерело: сформовано автором

В умовах війни робота приватного сектору не лише наповнює бюджет, а й сприяє посиленню обороноздатності країни. Також український бізнес посилив свою соціальну відповідальність - підприємці активно займаються волонтерською та гуманітарною допомогою.

Згідно з результатами дослідження від «Advanter», у якому взяли участь понад 500 керівників і власників малих та середніх підприємств, станом на кінець 2023 року 9,6% все ще зупинені або майже не працюють.

Щодо ділової активності (Ukrainian Business Index), то у листопаді 2023 року цей показник становив 36,3 пункти зі 100 можливих. З огляду на тенденції, що склалися, та на невизначеність, яку спричиняє економічна турбулентність, гранти для малого та середнього бізнесу сьогодні є життєво необхідними.

Саме підприємці підтримують макроекономічну стабільність, сплачують податки в бюджети різних рівнів. Цей сегмент бізнесу формує середній клас, який є потужним фактором захисту демократії, зростання добробуту населення та швидкого відновлення життя, особливо у деокупованих громадах та регіонах. Під час війни грантові кошти здатні врятувати сотні українських бізнесів, які можуть стати справжніми драйверами успішного відновлення та економічного зростання.

Грантові програми допомагають бізнесу зменшити фінансове навантаження та звільняти або залучати ресурси на розвиток, зокрема на маркетинг продукції, підвищення ефективності виробничих процесів, навчання персоналу. Ці кроки посилюють потенціал та стійкість мікро-, малого та

середнього підприємництва (ММСП) навіть в умовах війни.

Мікро-, малий та середній бізнес є однією з ключових рушійних сил економічного відновлення України. Макрофінансова допомога партнерів дозволяє збалансувати бюджет, проте саме підтримка приватного сектору сприяє економічному зростанню. Успішний та сталий розвиток українського бізнесу, розширення його експортних можливостей та підвищення конкурентоспроможності на європейських ринках стануть надійним фундаментом для відбудови та подальшого економічного розвитку України. Розвиток приватного сектору також є важливим елементом інтеграції України у глобальні економічні процеси, забезпечуючи стійкість економіки навіть в умовах криз та викликів. [5].

Крім того, залучення інвестицій та грантових коштів для розвитку бізнесу сприятиме не лише відновленню економіки, але й створенню нових робочих місць. Це має особливе значення у постконфліктний період, коли багато українців потребують реінтеграції у трудовий ринок. Підтримка підприємництва також сприяє розвитку інноваційних технологій та впровадженню стійких бізнес-моделей, які можуть допомогти вирішити сучасні виклики. Таким чином, розвиток малого та середнього бізнесу не лише зміцнить економіку країни, але й підвищить її конкурентоспроможність на світовій арені.

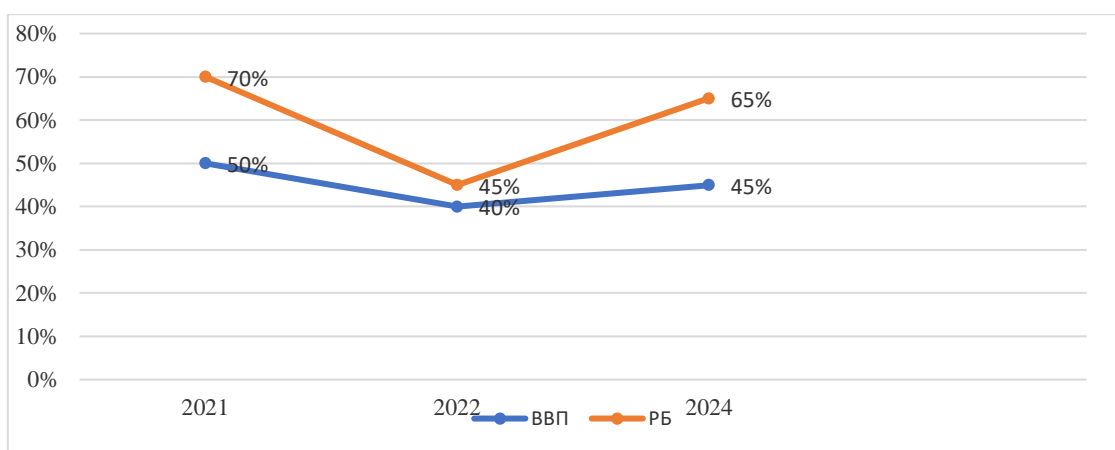

Рис. 1. Вплив МСБ на ВВП та кількість робочих місць

Джерело: сформовано автором на основі [5].

У 2021 році малий і середній бізнес (МСБ) складав близько 50% від валового внутрішнього продукту (ВВП) України та забезпечував понад 70% робочої сили країни. Однак, через війну та економічну кризу у 2022 році, частка МСБ в економіці значно зменшилася. Очікується, що вклад МСБ у ВВП впав до приблизно 40%, оскільки багато бізнесів були зруйновані, а ринки скоротилися. Кількість робочої сили в секторі МСБ також різко зменшилася через мобілізацію та вимушену міграцію населення.

Станом на жовтень 2024 року частка МСБ у ВВП поступово відновлюється і досягає 45-47%, що стало можливим завдяки підтримці міжнародних інвестицій та програм економічного відновлення. Робоча сила в секторі МСБ також зростає, досягнувши 65-67% від загальної кількості зайнятих, що свідчить про поступове

відновлення бізнес-активності та економічного потенціалу країни.

Висновок. Оскільки малий та середній бізнес є рушійною силою економіки будьякої держави, в тому числі й України, впровадження заходів, спрямованих на їх підтримку та розвиток, є вкрай важливим. Дослідження демонструє, що війна суттєво вплинула на діяльність МСБ, спричинивши втрати майна, обмеження географії присутності та проблеми з персоналом. Однак український бізнес демонструє високу стійкість та адаптивність, продовжуючи працювати в нових умовах.

Ключовими викликами для МСБ залишаються нестача кваліфікованих кадрів, проблеми з мобілізацією та обмеження, пов'язані з військовим станом. Водночас, підприємці виявляють готовність долучитися до відбудови країни та активно підтримують економічну стабільність. Підтримка держави є необхідною для малого та середнього бізнесу, зокрема, через грантові програми, які дозволяють підприємствам зменшити фінансове навантаження та розвиватися в складних умовах. Окрім фінансової підтримки, важливим аспектом є розвиток інфраструктури та доступу до нових ринків, що дозволить малому та середньому бізнесу не тільки виживати, але й розширюватися. Для економічної безпеки підприємства характерна сукупність якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень економічної безпеки. Отже, економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою.

У зв'язку з цим актуальною науковою проблемою, що має велике теоретичне і практичне значення, представляється наукове осмислення можливостей застосування нових підходів, методів та інструментів управління економічною безпекою господарюючого суб'єкта з метою підвищення результативності та ефективності його функціонування

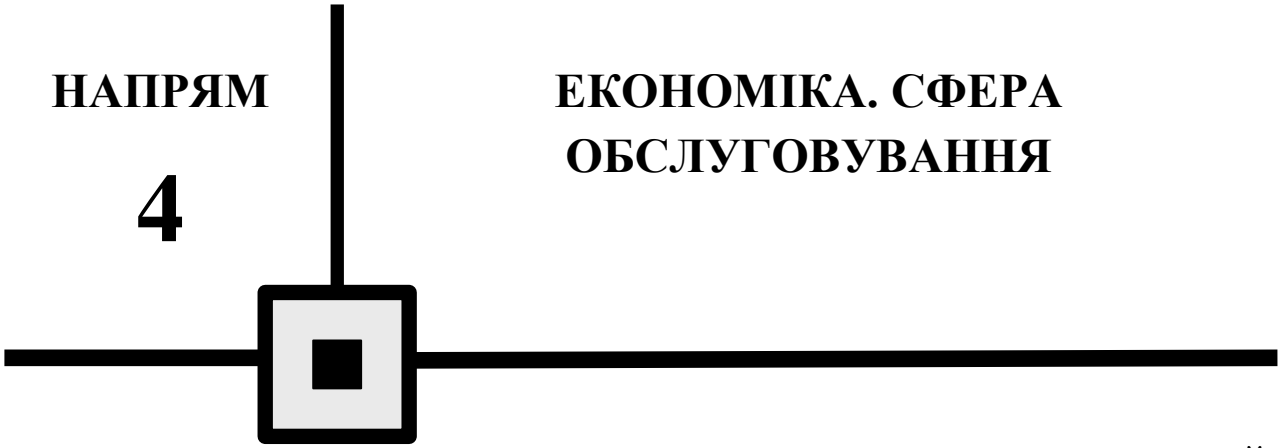
Список використаних джерел:

1. State Statistics Service Ukraine. URL: <https://stat.gov.ua>
2. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <https://dntb.gov.ua>.
3. Дерев'янко А. Головна задача – вистояти, що турбує бізнес в Україні під час війни URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespokoit-biznes-1655831867.html>
4. Дослідження стану потреб бізнесу в умовах війни : результати опитування в грудні 2023 - січні 2024 року URL: <https://business.diaa.gov.ua/en/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku>
5. Ливч Д. Мікро-, малий та середній бізнес: стійкість в часи війни, потенціал для відбудови України URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/2/709420/#:~:text=%25D0%2590%25D0%25BB%25D0%25B5%2520%25D0%25BF%25D0%25BE%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25B4%252066%25%2520%25D1%2583%25D0%25BA%25D1%2580%25D0%25B0%25D1%2597%25D0%25BD%25D1%2581%25D1%258C%25D0%25BA%25D0%25B8%25D1%2585%2520%25D0%259C%25D0%259C%25D0%25A1%25D0%259F>
6. Длігач А. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. URL: https://www.openforest.org.ua/273019/#google_vignette.

НАПРЯМ

4

ЕКОНОМІКА. СФЕРА
ОБСЛУГОВУВАННЯ

Вікторія БАБІЙ*
студентка 3 курсу,
факультет технології виробництва,
переробки та робототехніки у тваринництві
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО

***Анотація.** Вказано, що ефективне управління трудовими ресурсами є критично важливою складовою успішної роботи підприємств будь-якої галузі. Зазначено, що належний рівень управління трудовими ресурсами підприємства безпосередньо впливає на продуктивність, управління організаційну ефективність і загальну продуктивність. Наведено сучасні виклики в процесі управління трудовими ресурсами підприємства та перспективи. В даній роботі досліджуються конкретні аспекти управління трудовими ресурсами на підприємствах, включаючи планування робочої сили, набір, мотивацію та утримання, а також проблеми, пов'язані з зовнішніми факторами, такими як економічні умови, технологічний прогрес і соціальна динаміка.*

***Annotation.** It is indicated that the effective management of labor resources is a critically important component of the successful operation of enterprises of any industry. It is noted that the proper level of management of labor resources of the enterprise directly affects productivity, management, organizational efficiency and overall productivity. Modern challenges in the process of managing the company's labor resources and prospects are presented. This paper examines specific aspects of human resource management in enterprises, including workforce planning, recruitment, motivation, and retention, as well as issues related to external factors such as economic conditions, technological progress, and social dynamics.*

*Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія КОВАЛЬ.

Вступ. В сучасних складних умовах ведення бізнесу, нагальною проблемою є адаптація трудових ресурсів до важких умов в яких перебуває на сьогодні населення України. За даними Центру економічної стратегії на січень 2024 року за кордоном перебуває 4,9 млн українських біженців, з яких майже 65% люди працездатного віку [3]. Враховуючи цей фактор, а також погіршення економічної ситуації в країні, значна кількість вітчизняних підприємств змогла адаптуватись до ситуації, яка склалась в сучасному бізнес-середовищі. Управління трудовими ресурсами має важливе значення для досягнення балансу між потребами підприємства та наявністю людського капіталу. Відповідно цей процес включає не лише забезпечення наявності потрібної кількості працівників з необхідними навичками, але й розробку стратегій їх ефективного використання. Динаміка ринків праці, глобалізація та технологічні зміни підвищили важливість ефективного управління трудовими ресурсами на сучасних підприємствах.

Метою даного дослідження є вивчення особливостей управління трудовими ресурсами підприємства, зазначення викликів сьогодення та перспективи майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Управління робочою силою підприємства включає всі дії та процеси, необхідні для того, щоб організація на рівні підприємства мала потрібну кількість кваліфікованих працівників у потрібному місці в потрібний час для досягнення бізнес-цілей. Це включає в себе різні аспекти функцій людських ресурсів і управління часом співробітників, як-от планування співробітників, відстеження робочого часу, відвідуваність, призначення завдань, керування робочим навантаженням, відповідність і інструменти звітності. Для належного управління трудовими ресурсами підприємства важливим є планування трудових ресурсів. Варто зазначити те, що планування передбачає майбутні потреби у робочій силі на основі цілей організації та вимог ринку.

Прогнозування попиту в управлінні трудовими ресурсами передбачає кількість працівників, необхідних у майбутньому, на основі таких факторів, як розширення бізнесу, сезонні коливання та технологічні зміни. Сучасні підприємства стикаються з кількома проблемами в цій сфері через демографічні зміни, коливання на ринку праці та зростаючу важливість технологічних навичок. З появою цифрових платформ змінилися процеси підбору персоналу. Тепер підприємства використовують онлайн-портали вакансій, соціальні медіа та системи відстеження кандидатів з тією метою, щоб оптимізувати процеси найму та виявити найкращі таланти [1].

Беззаперечно, що мотивація працівників є ключем до забезпечення високого рівня продуктивності та задоволеності роботою. Стратегії управління мають бути гнучкими, щоб відповідати індивідуальним потребам і робочій силі, що розвивається. Утримання кваліфікованих працівників є серйозною проблемою для підприємств. Висока плинність кадрів може призвести до втрати продуктивності та збільшення витрат на наймання. Фактори, що впливають на плинність кадрів, включають задоволеність роботою, можливості кар'єрного зростання, винагороду та організаційну культуру. Управління талантами

зосереджується на виявленні та вихованні співробітників з високим потенціалом [4]. Проведені дослідження існуючих сучасних моделей управління трудовими ресурсами, що впроваджені у світовій практиці, дозволили виокремити американську, японську та європейську моделі управління персоналом підприємства.

На сьогоднішній день вітчизняні підприємства мають адаптуватися до світових тенденцій розвитку HR-менеджменту запроваджуючи нові підходи до системи управління кадровим потенціалом, що засновані на професійному досвіді та навичках, змінити структуру посад з ієрархічної на проектну. Вдосконалення професійних знань та навичок персоналу шляхом отримання нових сучасних адаптованих до існуючих економічних умов знань, зокрема шляхом підвищення сертифікації є рушійною силою розвитку підприємств. Сучасні виклики, котрі постають в управлінні трудовими ресурсами підприємства є наступними:

1. Технологічні досягнення та автоматизація. Швидкі темпи технологічного прогресу, зокрема автоматизації, штучного інтелекту і цифровізації, змінюють ландшафт робочої сили. Багато традиційних робіт застарівають, у той час як з'являються нові посади, які вимагають передових технічних навичок. Це створює розрив у навичках, оскільки компаніям важко знайти кваліфікованих співробітників для цих сучасних ролей [2].

2. Глобалізація та віддалена робота. Глобалізація призвела до посилення конкуренції за таланти, і тепер компанії набирають персонал з міжнародних ринків праці. Зростання дистанційної роботи, прискорене пандемією COVID-19, окрім цього і війна додає ще один рівень складності в управлінні трудовими ресурсами.

Компанії повинні прийняти гнучку робочу політику, яка обслуговує як віддалених, так і офісних співробітників. Інструменти цифрової співпраці, такі як програмне забезпечення для керування проектами та комунікаційні платформи (наприклад, Slack, Microsoft Teams), можуть допомогти забезпечити безперебійну командну роботу [5].

3. Очікування працівників і баланс роботи та особистого життя. Сучасні працівники, особливо представники молодшого покоління, як-от представники міленіалів і цифрове покоління, приділяють більше уваги балансу між роботою та особистим життям, цілеспрямованій роботі і гнучким умовам праці.

Традиційні підходи до залучення співробітників стають менш ефективними, і тепер перед компаніями постає завдання відповідати цим змінним очікуванням щодо утримання талантів [6].

4. Утримувати найкращих талантів стає дедалі складніше на сучасному динамічному ринку праці. Висока плінність кадрів може призвести до збільшення витрат, зниження продуктивності та порушення робочого процесу. Співробітники часто звільняються через відсутність кар'єрного зростання, незадоволення робочим середовищем або кращі можливості в іншому місці.

Програми управління талантами, спрямовані на розвиток кар'єри, наставництво та внутрішню мобільність, можуть допомогти співробітникам

побачити майбутнє в організації.

5. **Різноманітність та інклюзія.** У світі, що стає дедалі різноманітнішим, перед компаніями постає завдання створити інклюзивне робоче середовище, де працівники з різного походження відчуватимуть себе цінними та включеними. Різноманітність на робочому місці може призвести до інноваційних ідей і покращити бізнес-результативність, але якщо нею не керувати належним чином, вона також може призвести до конфліктів і непорозумінь [8].

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ

1. Збільшення використання штучного інтелекту і автоматизації.

Інтеграція штучного інтелекту та автоматизації в управління працею буде продовжувати зростати, впливаючи на підбір персоналу, моніторинг співробітників, оцінку ефективності та оптимізацію робочої сили.

2. Персоналізований досвід співробітників. Майбутнє управління трудовими ресурсами буде зосереджено на створенні персоналізованого досвіду співробітників.

3. Віддалена та гібридна робота як норма. Перехід до дистанційних і гібридних моделей роботи, спричинений пандемією COVID-19 та війною, стає постійною рисою майбутнього робочого місця.

4. Навчання впродовж життя та постійний розвиток навичок. Майбутнє роботи вимагатиме постійного розвитку навичок через швидкий темп технологічного прогресу та зміну робочих ролей.

5. Акцент на різноманітності, справедливості та інклюзії і надалі залишатиметься критичним фактором в управлінні трудовими ресурсами. Виникає необхідність розробляти та впроваджувати комплексні стратегії справедливості та інклюзії, спрямовані на наймання, навчання та розвиток лідерства.

6. Гіг-економіка та інтеграція позаштатної робочої сили стають невід'ємними частинами сучасних ринків праці. Компанії все більше покладаються на незалежних підрядників, фрілансерів і тимчасових працівників, щоб заповнити прогалини в спеціалізованих навичках або впоратися зі змінним навантаженням.

7. Зосередження на добробуті та психічному здоров'ї працівників. Бізнесу необхідно зосередитися на підтримці не лише фізичного, а й психологічного благополуччя аби запобігти виснаженню, стресу і відключенню.

8. Етичне лідерство та корпоративна соціальна відповідальність відіграватимуть все більшу роль у тому, як компанії керують своїми трудовими ресурсами. Співробітників, особливо молоде покоління, більше приваблюють підприємства, які демонструють прихильність до соціальних справ, екологічної стійкості та етичної ділової практики.

Рис. 1. Основні напрями підвищення ефективності управління трудовими ресурсами підприємства

Джерело: [1; 2; 6; 8].

6. Економічна нестабільність, спричинена такими факторами, як інфляція, політичні заворушення, глобальні кризи та війна. А це створює невизначеність як для компаній, так і для працівників. Компанії можуть зіткнутися з бюджетними обмеженнями, коливанням попиту або необхідністю раптового скорочення, що ускладнює ефективне планування та управління трудовими ресурсами.

7. Здоров'я та благополуччя працівників. Зростаюча обізнаність про психічне здоров'я та благополуччя на робочому місці стала серйозною проблемою. Стрес, виснаження та поганий баланс між роботою та особистим життям негативно впливають на продуктивність працівників, прогули та загальну ефективність компанії [7].

8. Відповідність законодавству та нормам. Трудове законодавство та нормативні акти постійно розвиваються, і компанії повинні забезпечити дотримання місцевого, національного та міжнародного трудового законодавства. Недотримання вимог може призвести до юридичних санкцій, шкоди репутації та невдоволення співробітників. Підприємства повинні підтримувати спеціальну юридичну команду та команду з питань відповідності, яка постійно в курсі останніх трудових законів і норм [1; 2; 6; 7; 8].

Висновок. Таким чином, управління трудовими ресурсами залишається наріжним каменем успіху підприємства. Зосереджуючись на плануванні робочої сили, підборі, мотивації та утриманні, підприємства можуть створити продуктивну та залучену робочу силу, яка адаптується до постійно мінливого бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Ареф'єва О. В., Коваленко Н. В., Степанюк Я. О. Економічне забезпечення формування та використання трудового потенціалу підприємством. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. № 1. Т. 30(69). URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108778/103721>
2. Базалійська Н. П. Світовий досвід управління трудовою діяльністю персоналу в країнах з розвинутою ринковою економікою. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2015_1_26
3. Вишлінський Г., Самойлюк М., Михайлишина Д., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? *Друга хвиля дослідження. Вебсайт Центру економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-fi-nal-report/> (дата звернення: 20.09.2024).
4. Бессонова А.В., Черната Т.М. Аналіз методів розвитку кадрового потенціалу. *Центральноукраїнський науковий журнал*. 2021. Вип. 6 (39). С. 97-105.
5. Ведерніков М. Д., Волянська-Савчук Л. В., Зелена М. І., Чернушкіна О. О., Горбатюк О. В. Впровадження корпоративної системи мотивації як напряму формування ефективної моделі організаційної культури. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 3. С. 139-147. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-20>
6. Дашко І. М., Крилов Д. В., Серова В. Ю. Сучасні системи управління персоналом. *Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки*. 2021. Вип. 4(52). С. 121-128.
7. Тенденції у сфері управління персоналом 2024. Website Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2024/human-capital-trends.html> (дата звернення: 18.09.2024).
8. Череп О., Калюжна Ю., Михайліченко Л. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-24>.

Ірина БЛИК*,
студентка 2 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті визначено перспективні напрямки розвитку аграрного сектору сучасної економіки на основі міжнародного досвіду. Проаналізовано роль аграрного сектору в економіці країни. Визначено перспективні напрямки розвитку аграрного сектору. Наведено приклад провідних країн в розвитку аграрної сфери. Представлено порівняльну характеристику державної підтримки сільського господарства в світі та Україні.*

***Abstract.** The article identifies promising directions for the development of the agricultural sector of the modern economy based on international experience. The role of the agricultural sector in the country's economy is analyzed. Prospective directions for the development of the agricultural sector have been determined. An example of the leading countries in the development of the agrarian sphere is given. A comparative description of state support for agriculture in the world and in Ukraine is presented.*

Вступ. Аграрний сектор України є однією з основних галузей економіки країни. Проте, для досягнення більшої стабільності та розвитку галузі, необхідно визначити перспективні напрямки розвитку аграрного сектору на основі міжнародного досвіду. Впровадження європейських стандартів в аграрному секторі передбачає значні зміни в управлінні галуззю. Підприємства аграрного сектору в Україні змушені адаптуватися до нових вимог щодо якості продукції та забезпечення безпеки харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу. За останнє десятиліття економіка сільського господарства та агропромислового комплексу в Україні зазнала значних змін. З одного боку, спостерігається значне зростання виробництва сільськогосподарської продукції, особливо зернових, овочів та фруктів. Зважаючи на війну в Україні, сільське господарство та агропромисловий комплекс стикаються з новими викликами. Втрата контролю над частинами території, де розташовані родючі землі, призводить до зменшення обсягів виробництва та негативно впливає на безпеку продовольства. Крім того, бойові дії призвели до масової міграції населення, що створює нестачу робочої сили в

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАСЦЬКА

аграрному секторі. Це, в свою чергу, ускладнює не лише вирощування, а й догляд за сільськогосподарськими культурами, що негативно позначається на економічних показниках галузі.

Доходи аграріїв та фермерів також зазнають впливу через низькі ціни на окремі види продукції та високі ціни на інші [1].

На початку 2020 року вітчизняне сільське господарство та агропромисловий комплекс, як і багато інших галузей, зазнали значного впливу пандемії COVID-19. Вже у 2022 році аграрний сектор стикнувся з проблемою повномасштабного вторгнення, що ускладнило ефективне функціонування та виконання звичних робіт, таких як вирощування, збирання, переробка і транспортування продукції. В умовах економічної нестабільності та змін у споживанні та попиті на сільськогосподарську продукцію, аграрний сектор має знаходити нові підходи економічного розвитку України.

Україна, як одна з провідних аграрних країн світу, має значний потенціал для розвитку свого аграрного сектору, що сприяє сталому економічному зростанню. Ключову роль у розвитку аграрного сектору відіграють передові претрики а галузі землеробства та тваринництва, а також впровадження новітніх технологій та наукові розробок [2]. Для успішної інтеграції в європейський аграрний ринок необхідно проводити реформи та підвищувати ефективність виробництва.

Частка аграрної продукції складає понад 10% ВВП, що забезпечує понад 40% експортного потенціалу та є одним з найбільших роботодавців у сільській місцевості. Одним з найважливіших аспектів розвитку аграрного сектору є використання новітніх технологій та впровадження інноваційних підходів у сільському господарстві. Міжнародний досвід демонструє, що застосування таких технологій, як сільськогосподарські дрони, GPS-навігація, роботизація процесів та інші, може значно підвищити ефективність роботи фермерів і знизити витрати на виробництво.

Інший важливий напрямок – це розвиток біологічного сільського господарства. Багато країн світу з розвинутою аграрною галуззю активно переходять на виробництво органічної продукції, яка стає все більш популярною серед споживачів, орієнтованих на здоровий спосіб життя. Такий підхід дозволяє підвищити конкурентоспроможність продукції та відкриває доступ до нових ринків збуту. Органічне сільське господарство в Україні, незважаючи на виклики, що постали перед країною через повномасштабну війну, продовжує демонструвати стійкість та розвиток. Протягом останніх років було здійснено значні кроки в напрямку законодавчого регулювання та підтримки органічного виробництва, що дозволило Україні залишатися серед лідерів у постачанні органічної продукції до ЄС.

Ще одним перспективним напрямком розвитку аграрного сектору є збільшення обсягів виробництва продуктів з високою доданою вартістю. Це може бути досягнуто завдяки розробці нових видів продукції, таких як екзотичні фрукти та овочі, сировина для виготовлення екологічно чистої косметики та інших продуктів. Збільшення доданої вартості продукції дозволить підвищити прибуток від продажу та створити нові робочі місця.

Крім того, українські фермери стикаються з проблемами доступу до кредитів та інвестицій для розвитку свого бізнесу. Тому одним із пріоритетних напрямків розвитку аграрного сектору є створення умов для залучення інвестицій та підтримки малих і середніх фермерських господарств [4].

Реалізація Європейського зеленого курсу безпосередньо пов'язана з імплементацією принципів циркулярної економіки, зокрема, в аграрному секторі, що потребує реорієнтації агробізнесу в напрямі екологізації виробництва й розвитку розумного землеробства [6]. Зокрема, передбачено зниження використання пестицидів, мінеральних добрив та антибіотиків у сільському господарстві.

Для впровадження сталого розвитку в українську стратегію потрібна державна політика, орієнтована на програми розвитку провідних країн світу. Важливим першим кроком є розробка законодавчої бази для визнання та імплементації сталого розвитку як основного орієнтира в державній політиці [6]. Проте ситуація щодо сталого розвитку в Україні залишається відносно несприятливою, що зумовлено рядом факторів, а саме: економічна обмеженість, соціальна нерівність, екологічні проблеми, інституційна недосконалість.

Швидкий перехід до концепції сталого розвитку і його імплементація в українську стратегію в умовах сьогодення є складно реалізованим, проте актуальним. Головним є відновлення ресурсів та усвідомлення межі зростання, котра не зашкодить довкіллю і забезпечить належні умови життя для населення. Тому розробка конкретних заходів і механізму забезпечення сталого розвитку з урахуванням інтересів зацікавлених сторін становить завдання для подальших наукових досліджень [6].

Для досягнення цих цілей в Україні потрібно:

- визнання сталого розвитку як основного орієнтира в державній політиці та створення відповідного законодавства;
- поступове зменшення використання пестицидів, мінеральних добрив та антибіотиків у сільському господарстві;
- введення заборони на імпорту харчової продукції з ринків, де не дотримуються екологічних стандартів ЄС;
- реорієнтація агробізнесу на екологічно чисті методи виробництва та розвиток розумного землеробства;
- подолання економічної обмеженості та соціальної нерівності, що заважають сталому розвитку;
- удосконалення інституційної бази та підвищення ефективності державних установ у сфері охорони довкілля.

Сучасний етап розвитку світового господарства чітко визначає тенденцію сільського господарства до посилення наукової складової у виробництві, і світовий досвід економічного розвитку підтверджує, що розширене відтворення та отримання прибутку здійснюється завдяки інноваціям. Тенденцію до впровадження аграрних інновацій визначають економічно розвинені країни, які мають необхідний кадровий та ресурсний потенціал для створення та інтеграції агроінновацій у виробництво.

Для ефективного розвитку аграрного сектору України реалізувати цілий спектр заходів, візуалізованих на рис. 1.

Рис. 1. Досягнення аграрних цілей в Україні

Джерело: побудовано на основі даних [6]

Впровадження інновацій у сільському господарстві підвищує рівень безпеки держави в плані продовольства, забезпечуючи внутрішній та зовнішній ринки продуктами першої необхідності. Крім того, розробка нових сортів рослин, порід тварин, підходів до оптимального використання ресурсного потенціалу, оновлення техніки та технологій є запорукою конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників. Організація Об'єднаних Націй прогнозує, що до 2050 року фермерам потрібно буде виробляти в півтора рази більше продукції, щоб задовольнити попит населення продуктами харчування [2]. Звичайно, досягти цього можна за рахунок впровадження інновацій у сільське господарство.

Однією з країн світових лідерів у галузі впровадження інновацій є США. Аграрний сектор США також не є виключенням. Як відомо, у США сільське господарство відіграло визначну роль ще з моменту започаткування держави. Саме фермерство виступало гарантом успішного розвитку для мігрантів, що переселялись на нові землі, переважно з Європи [5].

Серед європейських держав провідні позиції за розвитком інновацій в сільському господарстві займає Німеччина. Незважаючи на те, що Німеччина поступається лідерам, США та Великобританії, вона вирізняється здатністю до кооперування та тісною співпрацею з науково-технологічними центрами, закладами вищої освіти та дослідницькими інститутами [5]. Окрім того, уряд Німеччини займається фінансуванням наукових досліджень, які мають як короткостроковий, так і довгостроковий характер.

Україні необхідно активно адаптувати інноваційні підходи з інших країн до своїх реалій аграрного сектору. Тут важливо враховувати не лише вже існуючі інновації, але й створювати власні, пристосовані до потреб українських

фермерів. Зокрема, сприяти цьому може посилення співпраці між освітніми закладами та сільськогосподарськими підприємствами.

Фінансування наукових досліджень та розробок в аграрній галузі є ключовим аспектом, оскільки воно стимулює створення та впровадження нових технологій. Залучення бізнес-структур до цього процесу також є важливим, оскільки воно сприяє комерціалізації інновацій та їх подальшому використанню в аграрному секторі [5]. Важливо також враховувати екологічні аспекти, так як зосередження на сталому розвитку може стати додатковим стимулом для інновацій у сільському господарстві. В загальному Україна має значні перспективи, для нарощення обсягів виробництва аграрної продукції, проте першочерговим є подолання проблем, які спричинені повномасштабним вторгненням бо без цього неможливим є розвиток цієї галузі, оскільки було втрачено значну частку врожаю саме через наслідки воєнних дій унеможливилася процедура експорту нашої аграрної продукції за кордон [6].

Висновки. Аналізуючи стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції, можна зробити кілька висновків. Аграрний сектор є важливим сегментом економіки України, який забезпечує не тільки продовольчу безпеку країни, але й становить значну частину експортних доходів. Однак в умовах євроінтеграції він стикається з великою кількістю викликів та проблем, таких як недостатній рівень інвестицій, низька конкурентоспроможність продукції, відсутність ефективного управління та інші не менш важливі проблеми. Наразі сектор потребує масштабного проведення реформ з боку держави та залучення приватного сектору для покращення ситуації та розробку ефективних стратегій розвитку. Необхідно забезпечити ефективне фінансування аграрного сектору, розвивати технічну інфраструктуру, підвищувати якість продукції та інше.

Список використаних джерел:

1. Шульга В. Підтримка аграрного сектору в умовах воєнного стану: що варто знати? Офіційний сайт ЮРЛІГА: Правове інформаційне поле для бізнесу і юристів. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/213396_pdrimka-agrarnogo-sektoru-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-var-to-znati.
2. Негода Ю., Новак І. Інноваційне забезпечення аграрного сектору України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-40>.
3. Хаєцька О., Удалов Д. Сучасні аспекти розвитку органічного сільського господарства України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-107>
4. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. Національний інститут стратегічних досліджень. Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ. 2023. №3. С. 288-295. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryny-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
5. Мазур І. І., Фесун Ю. А.. Світовий досвід господарювання та впровадження інновацій в аграрний сектор економіки. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.8 URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/10.pdf
6. Буринський В. М., Україна на шляху до сталого розвитку: міжнародний досвід та внесок української наукової спільноти. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1129>

Ілля ВОРОНОВ*,
студент 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВИКОРИСТАННЯ АГРОДРОНІВ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглянуто інноваційні та економічні аспекти використання агродронів у сільському господарстві України. Наведенно економічні вигоди та ризики запровадження даних технологій у агропромислових комплексах. Представлено порівняльний аналіз витрат і вигід використання агродронів, а також наведено динаміку збільшення кількості дронів-оприскувачів. Запропоновано рекомендації щодо заходів державної підтримки та стимулювання розвитку ринку агродронів в Україні.*

***Abstract.** The article examines the innovative and economic aspects of the use of agricultural drones in the agriculture of Ukraine. The economic benefits and risks of introducing these technologies in agro-industrial complexes are presented. A comparative analysis of the costs and benefits of using agricultural drones is presented, as well as the dynamics of the increase in the number of spraying drones. Recommendations regarding state support measures and stimulation of the development of the agricultural drone market in Ukraine are offered.*

Вступ. Сільське господарство являється однією з провідних галузей виробничого сектору економіки України, який забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту та валютних надходжень від експорту. У контексті світових тенденцій до цифровізації, автоматизації та впровадження штучного інтелекту, використання агродронів стає рушійною силою для підвищення продуктивності аграрного сектору. В статті розглядає економічні аспекти використання агродронів, аналізуючи їхні переваги, витрати та економічний ефект для фермерів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Агродрони – це безпілотні літальні апарати (БПЛА), що використовуються для виконання різноманітних завдань у сільському господарстві, таких як моніторинг стану посівів, обприскування, внесення добрив, розмітка територій посівів та збирання даних. Дрони збирають первинні дані, які перетворюються на корисну інформацію для моніторингу роботи ферм. Оснащені камерами дрони полегшують аерофотозйомку та огляд полів, розташованих як на близькій, так і на далекій відстані.

*Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри економіки, інформаційних технологій та сфери обслуговування ВНАУ, Анна ДЮК

Ці дані оптимізують застосування добрив, води, насіння й пестицидів, забезпечуючи в такий спосіб точне землеробство. Крім того, дрони полегшують відстеження худоби, геозонування та моніторинг випасу. Вони літають над полями й роблять фотографії, які ранжуються від простих фото у видимому світлі до багатоспектральних зображень, які допомагають в аналізі врожаю, ґрунту та полів.

Незважаючи на те що дрони не підходять для моніторингу домашньої птиці, оскільки їх рух лякає птахів, вони ефективні для моніторингу худоби, зокрема випасу, та догляду за сільськогосподарськими культурами. Стартапи також працюють над дронами, які будуть здатні вимірювати рівень хлорофілу, ріст бур'янів, а також мінеральний і хімічний склад ґрунту. Вони допомагають підвищити ефективність аграрних робіт, що має значний економічний ефект [2].

1. Переваги агродронів:

1. Економія ресурсів: Агродрони дозволяють зменшити витрати на обробку полів завдяки точному внесенню добрив і хімічних засобів шляхом ручного або автоматизованого керування. Це призводить до позитивних економічних ефектів такі як економія добрив, хімічних засобів до 30% витрат на гербіциди та пестициди.

2. Зменшення витрат на паливо: Використання агродронів значно знижує необхідність у використанні важкої сільськогосподарської техніки, що зменшує витрати на паливо та обслуговування.

3. Підвищення врожайності: Завдяки можливості деталізованого моніторингу та оперативного реагування на поточні проблеми, агродрони допомагають підтримувати сприятливі умови для росту сільськогосподарських культур, що здатне збільшити врожайність на 15-20%.

4. Зменшення витрат на амортизацію техніки: Саме через невисоку ціну використання агродрона в порівнянні із традиційною технікою є більш доцільнішим та зменшить витрати на готовий продукт [5].

2. Ризики та економічні витрати:

1. Висока вартість впровадження: Придбання агродронів та підготовка персоналу пов'язані зі значними фінансовими витратами. Для малих фермерських господарств це може стати суттєвою перешкодою для впровадження нової технології.

2. Ризик пошкодження та обслуговування: Агродрони потребують щоразового технічного обслуговування, а у випадку несправності витрати на ремонт можуть бути досить високими.

3. Доступність технологій: Обмеженість доступу до сучасного програмного забезпечення та відсутність кваліфікованого персоналу можуть стати бар'єром для ефективного використання агродронів.

4. Неприятливі погодні умови: Дощова погода, сильні пориви вітру, обмежена оглядовість стануть викликом для використання агродрона та можуть нанести збитки малому господарству через не своєчасність внесення добрив і тому подібному [4].

Використання дронів в агросекторі України почалося з звичайних функцій,

таких як аерофотозйомка та моніторинг стану посівів. Дані технології дозволяли агровиробникам отримувати коректні дані про стан своїх полів, виявляти хвороби, вологість, шкідників та проблеми з розвитком рослин. Перші агродрони на українських полях почали впроваджуватися починаючи з 2014 року. Дрони-обприскувачі почали обертати культурні рослини з 2019 року. Станом на сьогодні, кількість дронів в агробізнесі збільшилася вразі і продовжує рухатися в тому ж напрямку.

До прикладу, на рис. 1, зображено динаміку збільшення кількості дронів-обприскувачів, за період з 2018 по 2024 р.р. [4].

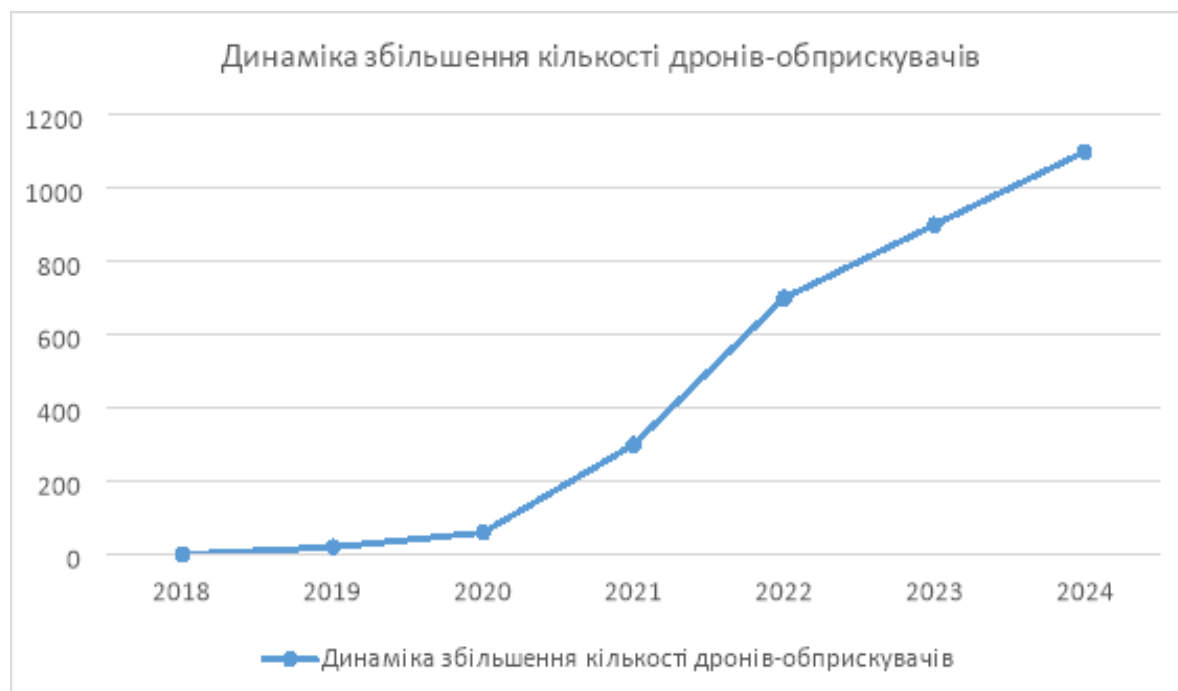

Рис 1. Динаміка збільшення кількості дронів-обприскувачів, за період з 2018 по 2024 р.р.

Джерело : сформовано автором на основі [4].

З 2018 року кількість агродронів почала зростати, причому найбільш стрімке зростання відбулося після 2020 року. У 2018 році цей показник дорівнював нулю, тоді як у 2024 році він досягає 1100 одиниць. У період з 2018 по 2020 роки кількість агродронів збільшилася поступово (з 0 до 60 одиниць). Однак, з 2021 року кількість різко зросла до 300, а потім у 2022 році – до 700.

Такий стрибок може свідчити про впровадження нових програм або політик, спрямованих на підтримку діджиталізації аграрного сектору. У 2023 році показник досягає 900 одиниць, а у 2024 – 1100. Це може бути ознакою зростання популярності технології та підвищення довіри фермерів до агродронів як ефективного інструменту для збільшення продуктивності та зниження витрат.

Згідно з рис. 1, використання агродронів в Україні стрімко зростає, особливо у період після 2020 року. Це свідчить про збільшення інвестицій та інтересу до сучасних технологій у сільському господарстві, що, ймовірно, сприяє підвищенню врожайності та рентабельності фермерських господарств.

Таблиця 1

Порівняння витрати на обробку 1 га агродромом та традиційною технікою 2022 рік

Тип обприскувача	Вартість комплексу, тис грн	Приблизна вартість ремонту за сезон, тис грн	Витрати палива й енергії на обробку 1 га	Витрати на обробку 1 га, грн	Амортизація, роки
Агрокоптер DJI Agas T30 + тз для транспортування	1 240 000	100 000	0,5 л ДП, 350 мл бензину	240	2
Причпний обприскувач + трактор МТЗ для транспортування	1 318 000	100 000	1,5 л ДП	140	3-4
Самохідний оприсувач	6 587 000	150 000	1,5 л ДП	200	4-5

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Беручи до уваги дані та розрахунки з таблиці 1 за умови, що ми щойно розпочали власну справу, придбавши, окрім комплексу коптера, ще й автомобіль, враховуючи сервісне обслуговування, бензин і зарплатний фонд бригади, отримуємо затрати 200 грн на гектар. До речі, оплата праці бухгалтера та утримання офісу вже також передбачені в цій цифрі.

Даний математичний аналіз наведений в таблиці 1 актуальний у випадку, якщо починати абсолютно з нуля. В середньому послуга обприскування з агродронів в Україні коштує 350 грн/га з ПДВ. З урахуванням податку отримуємо 240 грн/га.

Різниця в 110 грн на кожному гектарі і є чистим прибутком. І це за умови обробітку по 350 грн за гектар. Але тенденції на ринку невблаганні – за прогнозами експертів, дешевше, ніж 500 грн/га, наступного сезону ніхто з сервісних бригад навіть не почне працювати.

Стосовно наземного обприскувачу складно провести обрахунки, адже мало хто купує весь комплект з нуля. Треба мати на увазі багато факторів, як-от підвезення води.

Згідно з інформацією на декількох фермах підраховали, що одне обприскування вартує їм близько 85-90 грн/га. Але то за умови, що сам обприскувач вже є у господарстві, до того ж він вже давно амортизований. Якщо ми повернемося до моделювання ситуації, коли «все з нуля», то витрати на обприскування 1 га складуть приблизно 140 грн. Аналогічно, якщо все рахувати по-чесному також для «самоходки», обробка гектара коштуватиме 200 грн [3].

Висновки. Агродрони є перспективною технологією для сільського господарства України, яка здатна підвищити ефективність аграрних робіт, створити нові робочі місця, сприяти розвитку технологій агродронів та

впровадження власних розробок на ринок та зменшити витрати фермерів. Однак, для успішного впровадження цієї технології потрібна підтримка з боку держави у вигляді субсидій, грантів, тренінгів, створення спеціалізованих рад при уряді за участі фермерів для ефективного впровадження інновацій, освітніх програм та податкових пільг. Це дозволить не лише відчутно збільшити врожайність, але й сприятиме розвитку аграрного сектору в цілому, підвищуючи його конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Однак у Японії дрони вже витісняють вертольоти. Привабливі вони й для України. У вас традиційно використовуються вертольоти й літаки, але ця техніка дуже стара і відтак дуже затратна в обслуговуванні. До того ж якщо необхідно обробити 100 га, а в поле зайти неможливо, то організувати вертоліт для такої площі дуже дорого. От на 2000 га вертольоту немає альтернативи.

У випадку з багаторічними насадженнями перевага дрона полягає в більшій точності обприскування. Щоправда, для цього слід застосовувати дрони-обприскувачі, які працюють по RTK-сигналу, що забезпечує точність до 10 см. Перед цим слід виконати електронну карту саду з відповідною точністю за допомогою легкого дрону, на якому встановлено устаткування для дистанційного зондування і картування.

На карті з розділенням у 10 см можна ідентифікувати кожне дерево. Відповідно, дрон може облітати кожну перешкоду і максимально ефективно обробляти кожне дерево. Це теж одна з переваг безпілотників. Наприклад, дрон може літати над полем на висоті 2-2,5 м, тоді як для вертольота мінімальна безпечна висота становить 10 м, а для літака, навіть найменшого, - 20 м. Відповідно, знесення під час обприскування дроном практично нульове.

Безпілотні літальні апарати та дрони вже сьогодні є важливим сегментом світового ринку, що стрімко розвивається. І цей сегмент знаходить застосування в абсолютно різних галузях людської життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В., Томашук І.В. Вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № (1) 47 С. 30-47

2. 10 найкращих тенденцій, технологій та інновацій у сільському господарстві за 2022 рік. URL: <https://mind.ua/publications/amp/20250592-10-najkrashchih-tendencij-tehnologij-ta-innovacij-u-silskomu-gospodarstvi-za-2022-rik>

3. Ключко Анна Математика обприскування агродронами. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1173-matematika-obpriskuvannya-agrodronami--vse-pro-vartist-tarentabelnist-vikoristannya>

4. Пилипчук Андрій Основні проблеми при використанні дронів в сільському господарстві. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/osnovni-problemi-pri-vikoristanni-droniv-v-silskomu-gospodarstvi>

5. Agro Copter – офіційний дилер XAG Ukraine Переваги внесення 33Р безпілотними літальними апаратами. URL: https://agrocopter.net/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwvKi4BhABEiwAH2gcw9OSPrTMUdKNpMquwVydZBrW38kim0p7QqVWmg_wq-tp89jh7z78bRoCbvcQAvD_BwE

Олександр ГРАБОВСЬКИЙ*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** У статті проаналізовано вплив цифровізації на стабільність економіки країни. Серед позитивних впливів цифровізації на економіку виокремлено підвищення ефективності та продуктивності, диверсифікацію економіки, покращення доступу до фінансів, зменшення тіньової економіки, антикризові рішення та адаптивність. Одночасно визначено негативні впливи цифровізації на економіку через посилення соціальної нерівності, залежності від технологій, автоматизації та безробіття, концентрації ринкової влади тощо.*

***Abstract.** The article analyzes the impact of digitalization on the stability of the country's economy. Among the positive effects of digitization on the economy, the improvement of efficiency and productivity, the diversification of the economy, the improvement of access to finance, the reduction of the shadow economy, anti-crisis solutions and adaptability are highlighted. At the same time, the negative effects of digitalization on the economy due to increased social inequality, dependence on technology, automation and unemployment, concentration of market power, etc. have been identified.*

Вступ. Цифровізація суспільства – це процес впровадження цифрових технологій у різні аспекти життя, включаючи економіку, освіту, державне управління, медицину, культуру та повсякденне життя громадян. Цей процес змінює спосіб взаємодії людей між собою, бізнесів із клієнтами, а також держави з громадянами. Стабільність економіки під час війни є важливою умовою перемоги нашої країни. Одною з умов стабілізації економіки вважається цифровізація суспільства.

Виклад основного матеріалу. Проблема цифровізації України та її вплив на економіку розглядається у різних аспектах. Так, Джеджула О. досліджує вплив цифровізації на економіку через діджиталізацію освіти [1], Довбуш А.В., Белова І.М. [2], Захарченко В.І. [3], та інші аналізують цифровізацію економіки як фактор стійкого розвитку держави на тлі масштабної воєнної агресії.

Цифровізація суспільства – це процес впровадження цифрових технологій у різні аспекти життя, включаючи економіку, освіту, державне управління,

* Науковий керівник: д.п.н., професор, кафедри математики, фізики та інформаційних технологій ВНАУ, Олена ДЖЕДЖУЛА

медицину, культуру та повсякденне життя громадян.

Цей процес змінює спосіб взаємодії людей між собою, бізнесів із клієнтами, а також держави з громадянами. Мета цифровізації полягає у підвищенні ефективності, доступності послуг та покращення якості життя громадян шляхом інтеграції цифрових рішень у всі сфери суспільства. Основні аспекти цифровізації наведено на рис.1.

Цифровізація суттєво впливає на економіку, змінюючи її структуру, способи виробництва, взаємодію між суб'єктами ринку та моделі ведення бізнесу. Цифрові технології дозволяють автоматизувати багато процесів, що призводить до значного зростання продуктивності. Наприклад, використання штучного інтелекту та машинного навчання може оптимізувати виробничі процеси, мінімізувати людські помилки та скоротити витрати на ресурси. Цифровізація стимулює появу нових бізнес-моделей, таких як електронна комерція, платформи обміну послугами (як Uber або Airbnb), краудфандинг і підписні сервіси. Це дозволяє бізнесам швидше адаптуватися до ринкових змін і створювати нові можливості для доходу.

Завдяки цифровим платформам та інтернету, компанії можуть легше виходити на міжнародні ринки, знижуючи бар'єри для торгівлі. Це сприяє створенню глобальної економіки, де бізнес може пропонувати товари та послуги на світовій арені [5].

Цифрові рішення, такі як хмарні обчислення, автоматизація та інтернет речей (IoT), допомагають зменшити витрати на управління, виробництво та комунікації. Компанії можуть оптимізувати свої витрати на оренду, персонал і обслуговування завдяки цифровим інструментам.

З розвитком цифрових технологій виникає потреба у фахівцях нових напрямків, таких як аналітики даних, розробники програмного забезпечення, фахівці з кібербезпеки та експерти в галузі штучного інтелекту. Ці професії створюють нові можливості для працевлаштування та економічного розвитку.

Технологія блокчейн та децентралізовані фінанси (DeFi) створюють нові можливості для ведення бізнесу та управління фінансами без посередників, таких як банки або фінансові установи. Це може значно змінити фінансову інфраструктуру та спосіб здійснення транзакцій.

Цифровізація знижує бар'єри для входу на ринок, що стимулює конкуренцію. Нові стартапи можуть конкурувати з великими корпораціями, використовуючи інноваційні технології. Це спонукає бізнеси до інновацій та вдосконалення своїх продуктів та послуг.

Використання цифрових валют, криптовалюта та електронних платіжних систем значно спрощує фінансові транзакції і робить їх швидшими та безпечнішими. Це також відкриває нові можливості для міжнародної торгівлі та залучення інвестицій.

Хоча цифровізація створює нові робочі місця, вона також замінює багато традиційних професій через автоматизацію і роботизацію. Це може призвести до скорочення робочих місць у деяких секторах, таких як виробництво та логістика, та створювати виклики для людей, які потребують перенавчання.

Рис. 1. Основні напрями цифровізації суспільства

Джерело: узагальнено автором на основі [2, 3, 6]

Завдяки цифровим технологіям та електронним урядам, бізнес-операції стають більш прозорими, що сприяє боротьбі з корупцією і покращує довіру до державних та комерційних структур.

Цифрові технології підвищують ефективність бізнесу, знижують витрати і прискорюють виробничі процеси. Це допомагає економіці функціонувати стабільніше, особливо в умовах швидких змін або кризи, оскільки бізнеси стають більш гнучкими та менш вразливими до зовнішніх факторів. Серед найсуттєвіших впливів цифровізації на стабільність економіки варто виділити декілька аспектів.

Цифровізація створює нові галузі та ринки, такі як ІТ, електронна комерція, фінтех та цифрові медіа. Це зменшує залежність економіки від традиційних секторів і забезпечує більшу стійкість до зовнішніх економічних потрясінь.

Цифрові платежі, криптовалюти, блокчейн та інші фінансові технології спрощують трансакції та роблять їх безпечнішими, що сприяє розвитку світової економіки.

Завдяки розвитку фінансових технологій (фінтех) і електронних платежів, більше людей отримує доступ до фінансових послуг. Це розширює можливості для бізнесу і споживачів, зменшує нерівність і сприяє економічній стабільності, особливо в країнах, де банківська інфраструктура слабка.

Впровадження цифрових технологій у фінансові операції, системи оподаткування та електронне урядування підвищує прозорість бізнес-процесів. Це сприяє зменшенню тіньової економіки та корупції, що позитивно впливає на макроекономічну стабільність.

Цифрові технології дозволяють швидко реагувати на кризи. Наприклад, під час пандемії COVID-19 багато підприємств перейшли на віддалену роботу та онлайн-торгівлю, що дозволило їм вижити в умовах обмежень. Це зменшує вплив глобальних або локальних криз на економіку.

Проте цифровізація впливає на стабільність економіки як позитивно, так і викликає певні виклики.

Варто розглянути й деякий негативний вплив цифровізації на економіку країни та її подальший розвиток.

Хоча цифровізація відкриває нові можливості, вона може посилити економічну та соціальну нерівність. Ті, хто не має доступу до сучасних технологій або не володіє цифровими навичками, можуть опинитися в нерівних умовах. Це може спричинити соціальне невдоволення та дестабілізувати економіку в довгостроковій перспективі.

Залежність економіки від цифрових технологій робить її вразливою до технічних збоїв, кібератак і втрат даних. Вразливість інфраструктури або серйозні порушення в роботі можуть спричинити значні економічні втрати і нестабільність. Автоматизація та впровадження штучного інтелекту можуть призвести до скорочення робочих місць у певних секторах економіки. Це може викликати економічні потрясіння через зростання безробіття, особливо серед малокваліфікованих працівників, які не встигнуть адаптуватися до нових вимог ринку праці. Великі технологічні компанії, такі як Google, Amazon, Microsoft, можуть стати занадто впливовими у своїх сферах і домінувати на ринку.

Це може призвести до монополізації та зменшення конкуренції, що впливає на економічну рівновагу та динаміку ринку. Цифровізація економіки робить її більш вразливою до глобальних політичних та економічних ризиків. Наприклад, технологічні санкції, торгові війни або обмеження в доступі до технологій можуть серйозно вплинути на стабільність економік окремих країн або цілих регіонів. Ці перспективи роблять цифровізацію важливим напрямом розвитку національних економік і міжнародних ринків. Тенденція до цифрових трансформацій зростає, і в майбутньому її вплив лише посилиться.

Висновки. Цифровізація має як позитивний, так і негативний вплив на економічну стабільність. Вона покращує продуктивність, відкриває нові ринки і підвищує прозорість, але водночас створює виклики, пов'язані з нерівністю,

безробіттям і кіберзагрозами. Ключем до успішної цифровізації є адаптація суспільства та державних інституцій до нових умов, щоб максимізувати позитивні ефекти і мінімізувати ризики. Перспективи розвитку цифровізації суспільства є дуже широкими, оскільки цей процес постійно набирає обертів та охоплює дедалі більше сфер життя.

Цифровізація є одним із провідних соціально-економічних трендів сучасності. Як будь-яке складне явище вона має багато граней свого прояву. Назвемо лише дві ключові. Одна з них пов'язана з переходом технічних і господарських систем від аналогових до цифрових методів фіксації і трансляції інформації. Друга передбачає фазовий перехід до нової моделі організації економічних систем, яка умовно може бути названа «цифровою економікою». Обидва напрями цифровізації тісно пов'язані між собою.

Багато країн протягом останніх двох десятиліть активно розвиваються у напрямі глобального інформаційного суспільства. Інформаційні та комунікаційні технології, тобто цифрові технології, проникають у нові й нові сфери життя, особливо у професійний світ.

Нині можна констатувати, що цифрове перетворення йде повним ходом. Воно часто трактується політиками та бізнесменами як неминуче та необоротне. Зростання використання цифрових технологій від великої промисловості до середніх компаній необхідне підвищення продуктивності та ефективності з допомогою інтелектуальних виробничих процесів. Цифровізація активно проникає у сферу освіти, як середньої та вищої, так і додаткової.

У сфері послуг цифрові технології дозволяють здійснювати діяльність з будь-якого куточка світу, проводити відеоконференції, купувати продукти та різні побутові товари через мережу Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Гринчук Ю.С., Коваль Н.В. Креативний потенціал України: аналіз, <http://efm.vsau.org/> 137 Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2023, № 1. С. 6-15. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.7.6>
2. Джеджула О.М., Волонтир Л.О. Діджиталізація як основний фактор розвитку індустрії гостинності у країнах Євросоюзу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 3(57). С. 194-210. DOI: 10.37128/2411-4413-2021-3-13
3. Довбуш А.В., Белова І.М. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах цифровізації економіки. *Інноваційна економіка*. 2023. № 2(94). С. 176-181. DOI: 10.37332/2309-1533.2023.2.23
4. Захарченко В.І. Які гроші стануть мейнстримом грошового обігу – електронні чи віртуальні? *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 2 (60). С. 22-36. DOI: 10.37128/2411-4413- 2022-2-2
5. Ляхович Г.І., Вакун О.В. Використання штучного інтелекту для підвищення ефективності системи управлінського обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2023. № 3(56). С. 28- 33. DOI: 10.26642/rbo-2023-3(56)-28-33
6. Wang Z., He Y., Jiang H., Yu C. Enterprise Intelligent Accounting System Structure and Intelligent Accounting Algorithm. In: Hung, J.C., Yen, N.Y., Chang, J.W. (eds) *Frontier Computing. Lecture Notes in Electrical Engineering*. 2023. № 1031. DOI: 10.1007/978-981-99-1428-9_140

Анастасія ДАНИЛОВА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті досліджено економічний механізм управління капіталом. Розглянуто сутність капіталу, його структуру, особливості та мету. Проаналізовано методи управління капіталом, такі як планування, оперативне управління та моніторинг, а також діагностику ефективності управління власним капіталом. Визначено механізми покращення процесу управління капіталом задля забезпечення ефективного розвитку підприємства.*

***Abstract.** The article studies the economic mechanism of capital management. The essence of capital, its structure, features and purpose are considered. Methods of capital management, such as planning, operational management and monitoring, as well as diagnostics of efficiency of equity management, are analysed. The mechanisms for improving the capital management process to ensure the effective development of the enterprise are determined.*

Вступ. Сучасна система господарювання, яка утвердилася в Україні, являє собою розвиток підприємств різних організаційно-правових форм, що засновані на різних видах приватної власності. На загал, економіко-правове середовище бізнесу в Україні утвердилося та воно характеризується постійним характером і відрізняється, по-перше, свободою у виборі напрямів та методів діяльності, самостійністю у прийнятті рішень, по-друге, відповідальністю за їх ухвалення та виконання, по-третє, існуванням ризику, збитків, й банкрутств. Вітчизняний бізнес чітко орієнтований на отримання прибутку, однак за одночасного задоволення суспільних потреб. Це важливіша причина зацікавленості в результатах фінансово-господарської діяльності. Реалізація цього принципу залежить не тільки від наданої підприємствам самостійності, необхідності фінансувати особисті витрати, але й від того обсягу прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств після сплати податків.

Виклад основного матеріалу. У ринкових умовах розвитку економіки капітал відіграє значну роль у розвитку підприємства, забезпеченні інтересів його власників та є важливим елементом в управлінні фінансовим станом суб'єкта господарювання. Капітал підприємства характеризує загальну вартість

*Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності, Інна ТОМАШУК

засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення його активів та являє собою один з найважливіших елементів, який є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства. Розмір капіталу та його структурна модель мають безпосередній вплив на фінансовий стан суб'єкта господарювання, зокрема на прибутковість, рентабельність, платоспроможність, кредитоспроможність та ліквідність.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, необхідно, в першу чергу, виділити окремі його особливості (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Особливості капіталу підприємства

Особливість	Сутнісна характеристика
<i>Джерело формування добробуту його власників</i>	<ul style="list-style-type: none"> Капітал, що накопичується, повинен задовольнити потреби його власників, як у поточному, так і у перспективному періоді, тобто сформувати рівень майбутнього їх добробуту
<i>Об'єкт власності та розпорядження</i>	<ul style="list-style-type: none"> Капітал відображає, як індивідуальні та колективні, так і загальнодержавні форми власності. При цьому визначаються пропорції його використання, що виражається у співвідношенні його власного і позиченого капіталу
<i>Джерело доходу</i>	<ul style="list-style-type: none"> Здатність приносити дохід є однією з головних характеристик капіталу. Джерелом доходу капіталу є відсотковий дохід, що отримують власники від його використання, як інвестиційного ресурсу, фактора виробництва або позикового капіталу
<i>Показник рівня ефективності господарської діяльності</i>	<ul style="list-style-type: none"> Зростання власного капіталу високими темпами обумовлено ефективним розподілом прибутку компанії та її спроможністю регулювати фінансову стійкість, використовуючи внутрішні джерела.
<i>Вимір ринкової вартості підприємства</i>	<ul style="list-style-type: none"> У цій якості виступає власний капітал компанії, який визначає обсяг його чистих активів. Розмір власного капіталу характеризує також потенціал залучення ним позикових коштів, як забезпечують отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими факторами формується основа оцінки ринкової вартості підприємства
<i>Накопичена цінність</i>	<ul style="list-style-type: none"> Капітал як накопичена цінність розглядається у формі запасів основних засобів, цінних паперів, нематеріальних активів або товарно-матеріальних цінностей
<i>Основний фактор виробництва</i>	<ul style="list-style-type: none"> Як фактор виробництва капітал характеризується продуктивністю, яка визначається результатом виробничої діяльності до суми виробничого капіталу. В економічній теорії існує три основних фактори виробництва, які забезпечують господарську діяльність підприємств: капітал; земля та інші природні ресурси; трудові ресурси. Капіталу відводиться пріоритетна роль серед цих факторів, оскільки він слугує для них об'єднуючою ланкою;

Джерело: [2].

Управління капіталом підприємства є системою взаємопов'язаних елементів, націлених на формування оптимальної структури капіталу, яка б забезпечувала ефективне фінансування діяльності підприємства. Система управління капіталом підприємства складається з підсистеми управління

формуванням капіталу (формування достатнього обсягу капіталу, оптимізація структури капіталу та ін.); підсистеми управління використанням капіталу (фінансування необоротних та оборотних активів підприємства, мінімізація фінансового ризику, фінансовий контроль). Основна мета управління капіталом підприємства полягає у забезпеченні достатнього обсягу капіталу та у формуванні його оптимальної структури, яка б давала можливість ефективного фінансування діяльності підприємства та досягнення головної мети його створення [6].

Управління капіталом підприємства зорієнтовано на вирішення таких основних завдань, як: оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання; забезпечення ефективності використання капіталу під час фінансово-господарської діяльності підприємства; мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з використанням капіталу за визначеного рівня його прибутковості; забезпечення умов досягнення максимальної дохідності капіталу за визначеного рівня фінансового ризику; забезпечення збалансованості обсягу залученого капіталу та обсягів сформованих активів підприємства; забезпечення своєчасного реінвестування капіталу та фінансового контролю з боку його засновників щодо використання капіталу підприємства [2].

Головними напрямками управління капіталом підприємства поділяються на управління власним капіталом, залученим капіталом та позиковим капіталом. Поєднання власного і позиченого капіталу у своїй діяльності формує структуру капіталу, яка формує багато аспектів фінансової, операційної та інвестиційної діяльності та справляє активний вплив на кінцеві результати цієї діяльності.

У сучасній практиці українських підприємств використовуються такі методи управління капіталом, як:

- планування, яке передбачає розробку системи планів його формування та розподілу з урахуванням найбільш ефективних напрямів використання.

- оперативне управління капіталом, яке дає вибір найбільш оптимального рішення та методів його реалізації для конкретної економічної ситуації для його фінансування.

- моніторинг системи управління грошима, що являється процесом систематичного збору інформації про параметри управління грошима, яка може бути використана для вдосконалення процесу прийняття рішень [4].

Структура капіталу – це співвідношення різних джерел, власних і позикових коштів у пасивах підприємства (рис 1). Тому, коли підприємство використовує власні кошти, воно не зобов'язане здійснювати регулярні платежі у заздалегідь визначеному розмірі [3]. Управління капіталом підприємства, як і весь процес управління, залежно від термінів, має два напрями: стратегію і тактику управління. Під стратегією розуміється залучення додаткових фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази. Тактика управління полягає у виборі оптимального рішення та методів його реалізації в існуючій ситуації. Механізм управління капіталом підприємства передбачає:

- визначення певних цілей та завдань управління капіталом;
- ефективність аналізу усіх видів капіталу;

- розробку шляхів покращення процесу управління капіталом;
- розробку продуктивного методу управління високоліквідними оборотними активами;
- розробку спільної стратегії управління капіталом;
- використання прибуткових методів і моделей у процесі управління капіталом [4].

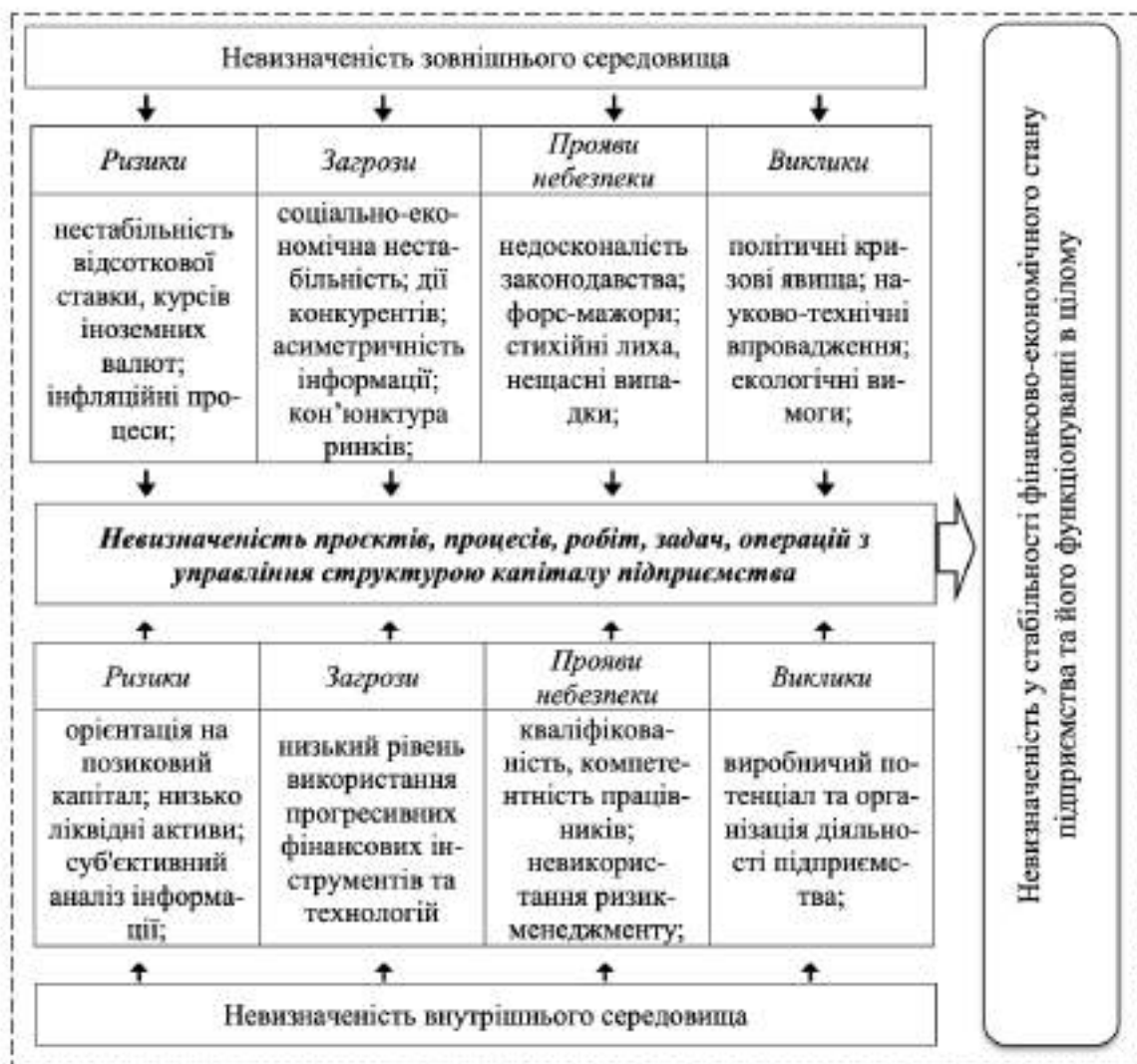

Рис. 1. Вплив економічної невизначеності на управління структурою капіталу підприємства

Джерело: [3]

Діагностика ефективності управління власним капіталом є інструментом для оцінки ефективності внутрішнього використання фінансових ресурсів підприємства. Вона має на меті оцінити ступінь використання капіталу підприємства для отримання максимальної прибутковості та забезпечення сталого фінансового стану підприємства.

Оцінювання ефективності управління власним капіталом підприємства може бути здійснене шляхом порівняння показників зі стандартами та нормами галузі, аналізу динаміки показників протягом кількох років, використання різних

аналітичних інструментів та методів, таких як SWOT-аналіз, аналіз фінансових звітів та інше. При підготовці до діагностики ефективності управління власним капіталом підприємства важливо також враховувати специфіку галузі, в якій діє підприємство, та ризики, які можуть вплинути на фінансовий стан підприємства.

Усі ці показники та методи дають можливість не тільки діагностувати ефективність управління власним капіталом підприємства, але й забезпечувати розуміння поточного стану підприємства та його зростання у перспективі.

Висновки. Ефективне управління капіталом підприємства є ключовим фактором забезпечення фінансової стійкості підприємства. Правильно підібрані методи управління капіталом забезпечують підприємству стабільний розвиток, зокрема ріст таких аспектів як прибутковість, рентабельність, платоспроможність, кредитоспроможність та ліквідність, а також забезпечує інтереси власників підприємства, що є однією з її функцій.

Основними методами управління капіталом є: планування; оперативне управління капіталом; моніторинг системи управління грошима.

Діагностика ефективності управління власним капіталом дає можливість оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує капітал, що також є важливим чинником його економічного зростання.

Сучасна система господарювання, яка утвердилася в Україні, являє собою розвиток підприємств різних організаційно-правових форм, що засновані на різних видах приватної власності.

На загал, економіко-правове середовище бізнесу в Україні утвердилося та воно характеризується постійним характером і відрізняється, по-перше, свободою у виборі напрямів та методів діяльності, самостійністю у прийнятті рішень, по-друге, відповідальністю за їх ухвалення та виконання, по-третє, існуванням ризику, збитків, й банкрутств.

Список використаних джерел:

1. Панченко В. Управління капіталом підприємств АПК України. URL: [http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2023/VKNU-ES-2023-N2\(316\).pdf#page=129](http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2023/VKNU-ES-2023-N2(316).pdf#page=129) (дата звернення: 20.09.2024).
2. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6f8f946-2133-4673-922c-91a0a85ae970/content>
3. Благодир Л.М., Мотрук Д.А. Структура капіталу сучасного підприємства та її особливості. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37346/127206.pdf?sequence=2>
4. Шацька Н.А. Методичний підхід щодо управління капіталом підприємства в сучасних умовах. URL: http://kbi.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik_11.04.pdf#page=160
5. Сірий С.Ю. Діагностика ефективності управління власним капіталом підприємства. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f9e345fc-1556-4c67-9860-976e7e710c72/content>
6. Tomashuk I., Timhenko O., Zakharova T. Agricultural enterprise development strategy and its efficiency in the modern economic conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 2. P. 265-281. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-2-265-281>

Ангеліна ДОВГАЛЮК*,
студентка 1 курсу,
факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті наведено вплив війни на аграрний сектор економіки України. Розкрито питання про збитки в аграрному секторі, завданні країною-агресором. Показано міжнародну фінансову підтримку аграрного сектору економіки України. Проаналізовано роль земельних ресурсів в економіці України. Визначено необхідність державного фінансування сільськогосподарського виробництва. Наведено напрями державної підтримки сільського господарства. Представлено фінансову систему аграрного сектору.*

***Abstract.** The article analyzes the impact of the war on the agricultural sector of Ukraine's economy. The issue of losses in the agrarian sector caused by the aggressor country is revealed. International financial support for the agricultural sector of Ukraine's economy is shown. The role of land resources in the Ukrainian economy is analyzed. The necessity of state financing of agricultural production is determined. The directions of state support for agriculture are given. The financial system of the agricultural sector is presented.*

Вступ. Аграрний сектор економіки України є одним із ключових елементів забезпечення продовольчої безпеки країни та нарощування її експортного потенціалу. Проте стабільний розвиток цього сектора вимагає значних фінансових ресурсів, що є суттєвим викликом для багатьох сільськогосподарських підприємств, особливо в умовах війни, економічної нестабільності та глобальних змін. Фінансова підтримка аграрного сектору, як з боку держави, так і через залучення міжнародних інвестицій, відіграє важливу роль у стимулюванні зростання виробництва, модернізації інфраструктури та підвищенні конкурентоспроможності агропромислового комплексу на світових ринках.

Виклад основного матеріалу. Україна має розвинений продовольчий комплекс, здатний не тільки повністю забезпечити населення країни харчовими продуктами, але й займати активну позицію на міжнародних ринках ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно сильному продовольчому експорту, Україна є одним з гарантів світової продовольчої безпеки.

До початку повномасштабної війни Україна входила до п'ятірки

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ольга ХАЄЦЬКА

найбільших експортерів зернових у світі, експортуючи 75% від виробленого, тоді як внутрішнє споживання становило лише 20–25% [2].

Завдяки підтримці міжнародних партнерів, Україна продовжує залишатися ключовим постачальником зерна та соняшникової олії на світових ринках, займаючи понад 10% частки міжнародної торгівлі цими продуктами. Ця співпраця дозволяє зберігати конкурентоспроможність аграрного сектору, забезпечувати стабільний експорт, а також сприяти продовольчій безпеці у багатьох країнах світу. Міжнародна фінансова допомога та технічна підтримка сприяють впровадженню сучасних технологій, підвищенню продуктивності та стійкості аграрного сектору України навіть в умовах складної економічної ситуації. [3].

Військові дії, що тривають в Україні внаслідок широкомасштабної агресії росії, призвели до погіршення продовольчої безпеки в країні. Це пов'язано з порушенням логістичних ланцюгів, зруйнованою інфраструктурою, знищеними господарствами та виробництвами, а також зменшенням обсягів виробництва на працюючих підприємствах. Станом на червень 2023 року сума прямих збитків, завданих агропромислому комплексу України, складає 8,7 млрд доларів США, з яких понад 4,7 млрд доларів припадає на втрати через знищення та пошкодження сільськогосподарської техніки, а 1,9 млрд доларів – на втрати через знищення та крадіжки виробленої продукції. Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд доларів США [2].

За оцінками ФАО, війна завдала сільським домогосподарствам в Україні збитків на суму близько 2,25 млрд доларів США. В результаті війни 25% сільськогосподарських домогосподарств в Україні припинили або зменшили обсяги виробництва, а в прифронтових областях ця частка становить 38% [2].

В умовах війни в аграрному секторі сталися такі зміни [2]:

- збір за всіма групами сільськогосподарських культур у 1,5-3 рази перевищує потреби внутрішнього споживання;
- потреби внутрішнього ринку м'яса й м'ясопродуктів цілком забезпечено;
- поступово відновлюється вітчизняна молочна галузь у сільськогосподарських підприємствах;
- нарощується виробництво овочів;
- попит громадян на плодово-ягідні культури цілком забезпечено.

Поступово відновлюються обсяги експорту агропродукції. У 2023 р., за попередніми оцінками, експортовано 67,5 млн т. агропромислової продукції різних видів, що на 15 % перевищує показник 2022 р. Разом з тим, експортний виторг у 2023 р. склав 21,9 млрд дол. США, що на 8 % менше від показника 2022 р. через падіння цін майже на всі види агропродукції проти попереднього року та дорогу експортну логістику [2].

В економічному розвитку будь-якої країни, земельні ресурси відіграють важливу роль, будучи її стратегічним ресурсом. Концепція сталого розвитку, затверджена на Всесвітній конференції з навколишнього середовища та розвитку ООН у Ріо-де-Жанейро у 1992 році, підкреслює необхідність збалансованого використання земельних ресурсів.

Збалансоване використання земельних ресурсів передбачає гармонізацію економічної, соціальної та екологічної складових. Це включає збереження родючості ґрунтів, раціональне землекористування, попередження деградації земель і боротьбу з ерозією. Важливим аспектом є також захист біорізноманіття та підтримка природних екосистем, що сприяють збереженню довгострокової продуктивності земель. Для цього необхідно впроваджувати сучасні технології та екологічно відповідальні методи ведення сільського господарства.

Сталий розвиток передбачає забезпечення потреб сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. У контексті земельних ресурсів це означає їх ефективне використання для економічного зростання, з одночасним збереженням екологічної рівноваги та забезпеченням соціального добробуту [4].

Необхідність державного фінансування сільськогосподарського виробництва обумовлена не лише специфікою галузі, але й рядом особливостей, характерних для українського сільського господарства. Серед них: зниження купівельної спроможності населення, що обмежує можливості підвищення цін на сільськогосподарську продукцію; потреба в інвестиціях для підтримки родючості ґрунту; низький рівень розвитку інфраструктури в сільській місцевості; розрив сталих економічних і технологічних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу [1].

Крім того, необхідність державної підтримки сільського господарства пов'язана з рядом інших факторів, серед яких більша залежність цієї галузі від погодних умов, що значно впливають на обсяги та якість врожаю, а отже, і на результативність всього аграрного виробництва. Також сільське господарство характеризується уповільненим оборотом коштів порівняно з іншими галузями економіки. У сільському господарстві виробничий цикл триває не менше року, тоді як у торгівлі та банківській сфері – декілька днів [1]. Все це вимагає надання значно більшої підтримки сільському господарству з боку держави.

За підрахунками екологів, щороку планета втрачає 24 млрд тонн родючих ґрунтів. Якщо ця тенденція збережеться, до 2050 року рівень деградації ґрунтів у світі може сягнути 95%. Причинами цього є відсутність стратегії землекористування, порушення законів землеробства та екологічної рівноваги. Наразі 30% території України є зоною підвищеної небезпеки в землеробстві. Один із негативних чинників – порушення ґрунтового покриву, що включає механічні деформації, теплове та хімічне забруднення, захаращення поверхні. За попередніми оцінками фахівців НААН України, економічні збитки від деградації ґрунту становили близько 40 млрд грн на рік [4].

Крім того, деградація ґрунтів негативно впливає на аграрний потенціал країни, знижуючи врожайність і якість сільськогосподарської продукції. Це, у свою чергу, посилює продовольчу небезпеку, а також зменшує експортний потенціал України як одного з провідних постачальників зерна на світовому ринку. Необхідність негайного впровадження ефективних екологічних та агротехнічних заходів є нагальною для збереження ґрунтів. Без належного втручання та модернізації підходів до землекористування ситуація може погіршитися, що призведе до значних економічних втрат та погіршення

екологічної ситуації в регіоні.

У складі державної підтримки сільського господарства є три основних напрями, які продемонстровані в таблиці нижче:

Таблиця 1

Напрями державної підтримки сільського господарства

Субсидії виробникам	Бюджетне фінансування загальних послуг	Трансферти споживачам
Фінансова допомога, яка безпосередньо надається агровиробникам з метою підтримки їхньої діяльності, підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції. Цей напрям включає дотації, пільгові кредити, а також компенсації витрат на виробничі ресурси.	Кошти, спрямовані на розвиток інфраструктури, дослідження, консультування, освіти та інші послуги, що підтримують аграрний сектор в цілому. Ці інвестиції не мають прямого впливу на доходи виробників, але створюють сприятливі умови для розвитку галузі.	Підтримка, яка спрямована на захист споживачів від коливань цін на сільськогосподарську продукцію. Вона включає цінове регулювання, субсидії на харчові продукти та інші механізми, що знижують витрати для кінцевих споживачів

Джерело: побудовано на основі даних [6].

Решту бюджетних коштів фінансової підтримки витрачаються на розвиток інфраструктури, сільськогосподарську освіту, маркетинг і просування товарів та інші загальні послуги. У структуру фінансів як цілісної категорії входять кілька взаємозв'язаних ланок (інститутів), кожна з яких сприяє накопиченню та використанню відповідних грошових фондів. Фінансовий інститут – це група однорідних економічних відносин, які регулюються правом і взаємозв'язані за формами та методами акумуляції або розподілу грошових коштів. Сукупність цих інститутів, утворює фінансову систему (рис. 1).

Рис. 1. Фінансова система аграрного сектору

Джерело: побудовано на основі даних [5]

Центральне місце у фінансовій системі України займає бюджетна система, яка формує фонди грошових коштів державних і адміністративно-територіальних утворень. До фінансової системи України також входять фінанси

юридичних осіб і громадян. Фінансова система України складається з фондів грошових коштів і відповідних правових інститутів: державного бюджету, місцевих фінансів, спеціальних позабюджетних фондів і фінансів підприємств [5].

Висновки. Повномасштабна війна, що триває в Україні, призвела до погіршення продовольчої безпеки. Це пов'язано з порушенням логістичних ланцюгів, зруйнованою інфраструктурою, зменшенням площі можливих засівів, замінуванню полів та угідь, знищеними господарствами та виробництвами, а також зменшенням обсягів виробництва на працюючих підприємствах.

Фінансова підтримка аграрного сектору економіки України є ключовим чинником забезпечення стабільності та розвитку галузі. У сучасних умовах основними тенденціями фінансової підтримки є зростання державних інвестицій у розвиток сільського господарства, впровадження нових фінансових інструментів, таких як кредитування під державні гарантії, а також активізація міжнародної фінансової допомоги.

Ці заходи сприяють зміцненню фінансової стійкості аграрного сектору та забезпечують умови для його стійкого розвитку в довгостроковій перспективі.

Варто зазначити, що передумовою формування системи сталого землекористування можуть бути лише глибинні перетворення відносин економічної структури суспільства – відносин власності на землю.

Останніми роками в Україні також виникла необхідність удосконалення земельних відносин у системі управління земельними ресурсами з метою налагодження ефективної та дієвої взаємодії між суб'єктами з приводу раціонального землеволодіння та землекористування як сприятливої умови сталого розвитку в природно-ресурсній сфері.

Для України стан сільськогосподарських земель сьогодні стає однією з ключових проблем. У країні наразі не засівається близько 2,5 млн га земель сільськогосподарського значення. Внаслідок повномасштабної війни близько 20% площі всіх природоохоронних територій України перебувають в небезпеці, під загрозою знищення наразі.

Список використаних джерел:

1. Голуб Т.І. Історичний досвід та аналіз тенденцій державної підтримки розвитку аграрного сектору України. *Молодий вчений: збірник наукових праць*. 2015. Частина 1. С. 39-48.
2. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. Національний інститут стратегічних досліджень. *Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ*. 2023. №3. С. 288-295. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
3. Загроза продовольчій безпеці світу / Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu>.
4. Хаустова В. С., Трушкіна Н. В. Забезпечення сталого та раціонального землекористування: міжнародний досвід та українські реалії. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-218-234>
URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-218_234.pdf
5. Правдюк Н.Л., Формування сталої фінансової системи аграрного сектору. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/formuvannya-staloi-finansovoi-sistemi-agrarnogo-sektoru.html>
6. Кернасюк Ю. Державна підтримка АПК. *Агробізнес сьогодні*. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/880812.pdf>

Валентина ЖИЛА*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ

Анотація. У статті досліджено сучасні тренди і інновації у сфері ресторанної індустрії. Розглянуто особливості впровадження додаткових послуг ресторанним закладами, що несуть і поєднують в собі соціальний і дохідний контексти. Сформовано таблицю типових додаткових послуг ресторанного закладу з їх описом, вартістю та особливостями. Проаналізовано такі додаткові послуги, як банкетне обслуговування, організація кейтерингу, оренда VIP-зони для приватних подій, замовлення живої музики для створення святкової атмосфери. Описано послуги для сімей з дітьми, зокрема організацію дитячих свят з аніматорами та спеціальним дитячим меню. Враховано позиції активного відпочинку, тобто можливість скористатися майданчиком для барбекю, а для поціновувачі вин – послугами професійного сомельє. Досліджено особливості проведення кулінарних майстер-класів від шеф-кухаря, що є чудовою можливістю для гостей зануритися у світ високої кухні.

Abstract. The article examines modern trends and innovations in the restaurant industry. The peculiarities of the implementation of additional services by restaurants, which carry and combine social and income contexts, are considered. A table of typical additional services of a restaurant with their description, cost and features has been created. Such additional services as banquet service, organization of catering, rental of VIP area for private events, order of live music to create a festive atmosphere were analyzed. Services for families with children are described, including the organization of children's parties with animators and a special children's menu. The position of active recreation is taken into account, that is, the opportunity to use the barbecue area, and for wine connoisseurs - the services of a professional sommelier. Peculiarities of cooking master classes by a chef have been studied, which is a great opportunity for guests to immerse themselves in the world of haute cuisine..

Вступ. Роботу сервісного бізнесу під час війни можна порівняти із соціальною ініціативою. Адже українські підприємці впродовж

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

повномасштабного вторгнення виживають лише завдяки гнучкості та постійному пошуку нових і нових антикризових рішень.

З огляду на нестабільний попит на відвідування ресторану та відпочинок у готелі, підприємства вирішили поєднати соціально важливий сервіс з підвищенням прибутку, зокрема, запропонувавши низку додаткових послуг.

Виклад основного матеріалу. Ресторанний бізнес, як і всі інші галузі сфери гостинності є достатньо динамічним. Він швидко реагує на зміни зовнішнього середовища і результатом відгуку є задоволення попиту на продукцію та послуги. Щоб залишатися конкурентним на ринку ресторанних послуг заклади відстежують сучасні тренди і інновації і впроваджують їх в діяльність для забезпечення достатнього рівня відвідування споживачів і отримання прибутку. Добре відомо, що на розвиток закладів харчування та появу нових трендів у значній мірі впливають як соціальні, політичні так і економічні умови всередині країни. Це забезпечує формування затребуваних часом трендів у галузі [1]:

1. Доставка та реалізація їжі для споживання поза залою ресторану. Є найбільш актуальним напрямом розвитку підприємств ресторанного господарства останніх років. Розвиток культури доставки їжі та замовлень їжі онлайн дуже активно розвивається в Україні. Це було досить актуальним під час пандемії і лишається затребуваним сьогодні, під час воєнного стану.

2. Мультиканальність. Представляє собою сполучення реалізації страв у залах підприємства та доставка їжі додому споживачам або надання можливості забрати замовлення самостійно.

3. Casual та здорове харчування. Все більше споживачів приділяють увагу харчуванню, але при цьому намагаються економити час, користуючись послугами популярного формату fast-casual, які пропонують споживачам меню, наближене до ресторанного, але за більш «приємними» цінами. При цьому тривалість очікування замовлення є мінімальним.

4. Автоматизація та диджиталізація. Заклади ресторанного господарства намагаються оптимізувати швидкість обслуговування, економлячи при цьому на заробітній платні персоналу. Тому все більше рестораторів звертають увагу на тренд автоматизації шляхом використання планшетів, десктопних систем замовлення, кіосків самообслуговування тощо.

5. QR-коди. Все більше ресторанів уникають використання паперових меню, замінюючи його QR-кодами. Застосування цієї технології виключає потребу у додатковому обладнанні, дозволяючи не лише замовити, але й оплатити рахунок за допомогою смартфона. QR-код може містити різну інформацію: меню, умови доставки, історію ресторану або дані персональних карток лояльності. За допомогою коду також можна створити нотатку в календарі з акцією чи подією, яка відбудеться у закладі, або можна просто перенаправити відвідувача на сторінку відгуків [3].

Нині говорити про високий рівень прибутковості ресторанів, що працюють в тому ж форматі, що і до повномасштабної війни, дуже важко. Саме тому заклади впроваджують у свою щоденну роботу додаткові послуги, що несуть і

поєднують в собі соціальний і дохідний контексти. Серед них:

– підвишені страви та напої. Зазвичай це роблять у тих ресторанах, які відвідують військові.

– коворкінг. Ресторани виділяють певну кількість столів, де люди можуть попрацювати, зарядити телефон, скористатися Wi-Fi за відсутності світла. Гості в більшості таких випадків віддають ресторанам свою шану, замовляючи щось з меню. Здебільшого це вигідно як одній, так і другій стороні.

– доставка їжі. Вона і далі має попит, оскільки більшість людей не відвідують заклади через безпекові питання, або ж заощаджують на бензині чи транспорті. Проте обирають не відмовляти собі в улюблених стравах.

– їжа з соціальним підтекстом. Мова про заклади, що називають деякі страви в меню назвами, пов'язаними з військовою тематикою. Тут важливо розуміти різницю: якщо це зроблено тільки заради підвищення популярності ресторану, то це негативно вплине на його імідж, натомість якщо це виконано з соціальною функцією.

Орієнтовні, найрозповсюджені додаткові послуги ресторану відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Типові додаткові послуги ресторанного закладу

№	Тип послуги	Опис	Вартість (грн)	Особливі умови
1	2	3	4	5
1	Банкетне обслуговування	Організація свят, банкетів, корпоративів з індивідуальним меню та оформленням	Від 5000	Мінімальна кількість осіб -10
2	Кейтеринг	Доставка та сервірування страв на замовлення у будь-яке місце	Від 2000	Залежить від відстані доставки
3	VIP-зона	Оренда приватної зали для особистих подій або бізнес-зустрічей	1000 за годину	Попереднє бронювання
4	Жива музика	Виступ музичних гуртів або сольних виконавців під час заходів	Від 3000	За домовленістю з артистами
5	Дитячі свята	Організація тематичних свят з аніматорами та дитячими меню	Від 1500	Мінімальна кількість осіб: 5
6	Барбекю на відкритому повітрі	Оренда майданчика та обслуговування барбекю для великої компанії	Від 4000	Залежить від кількості гостей
7	Сервіс сомельє	Консультація професійного сомельє з підбору вин до страв	500 за годину	За попереднім замовленням
8	Майстер-класи	Проведення кулінарних майстер-класів від шеф-кухаря ресторану для гостей	Від 2500	Мінімальна кількість учасників: 5

Джерело: власні дослідження

Крім цього, варто відмітити, що при формуванні переліку додаткових послуг враховують цільову групу гостей підприємства, їх потреби, вікову категорію, національність, соціальний статус і т. ін. Правильне та ефективне надання додаткових послуг важливе не лише для формування сприятливого враження у відвідувача ресторанного закладу, але й для підвищення статусу та конкурентоспроможності на ринковому просторі.

Проте, сама організація додаткових послуг також потребує чималих матеріальних та фінансових видатків. Насамперед, необхідний сучасний інвентар, велика площа приміщень та певне обладнання (рекреаційне, комп'ютерне, музичне та ін.).

Повне переосмислення принципів роботи допомогло вижити багатьом підприємцям, які вимушені працювати під час воєнного стану, а декому дозволило навіть процвітати. Сфера гостинності не має ігнорувати вимоги часу та змушена впроваджувати нові технології [2]:

1. Онлайн-замовлення та доставлення. Створюються власні служби або залучається сторонній аутсорсинг.

2. Безконтактна оплата. Як особливо важливу цю можливість відзначають 34 % споживачів (за оцінками розробників платформи Toast).

3. Бронювання столиків онлайн. Це дозволяє збирати дані про відвідувачів, їх смакові переваги та впливати в такий спосіб на лояльність.

4. Цифрові табло. Інформаційні технології в ресторанному бізнесі допомагають вибудовувати замовлення пріоритетності, запам'ятовувати особливі дієтичні потреби, контролювати час доставлення, відстежувати товарні запаси.

5. Автоматизація керування постачанням. Коли та в якій кількості поповнювати запаси харчових продуктів та напоїв – замість персоналу це вирішує програмне забезпечення.

6. Технологія очищення повітря. Усвідомлення власної безпеки гостем, який дихає очищеною від вірусів атмосферою, приваблює його, спонукає повернутися до закладу знову.

Також у правильному підході до організації та надання додаткових послуг важлива наявність компетентного та висококваліфікованого персоналу. Відповідно, чим вища кваліфікація обслуговуючого персоналу ГРК, тим вищий статус підприємства.

При впровадженні нової послуги повинна бути комунікація з гостем. Це досягається за рахунок проведення рекламної компанії з демонстрацією своїх послуг (через соціальні мережі, месенджери), всередині ГРК за допомогою використання друкованої продукції (плакатів, листівок, буклетів тощо), інтерактивних екранів або оригінальних експозицій, що демонструють можливості гостю.

Висновок. Отже жорстка конкуренція на ринку ресторанних послуг змушує менеджерів максимально застосовувати нові технології, використовувати нові можливості для задоволення потреб цільових споживачів, які постійно змінюються, та залучити неохоплений сегмент потенційних

споживачів на даний момент часу.

Фактично нині головна задача рестораторів – це триматися на плаву, зберегти команду та максимально вкластися в перемогу України, забезпечуючи допомогу зібраними коштами. Варто не забувати, що нині українці надають перевагу соціально орієнтованому сервісному бізнесу, на відміну від того, що не бере ніякої участі у волонтерських проєктах. І після закінчення війни ця тенденція лише посилиться. Управління конкурентними перевагами підприємств готельно-ресторанного бізнесу та їх розвитком є складним процесом, на який впливає дуже багато факторів. Тому його можна розглядати як досить складну, динамічну систему з активним спрямуванням.

Конкурентні переваги підприємств готельно-ресторанного бізнесу насамперед залежать від зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на функціонування підприємства та формування його конкурентних переваг.

Внутрішні фактори, що впливають на ефективне функціонування підприємства, це насамперед фактори, що формуються всередині підприємства та залежать від рівня компетентності системи управління та забезпеченості матеріальними та нематеріальними активами. Під час формування адаптивно-орієнтованої системи управління конкурентними перевагами підприємств готельно-ресторанного бізнесу доцільно використовувати всі підходи у системній взаємодії. Науковий і практичний інтерес становлять такі підходи, як комплексний, системний, функціонально-інтеграційний, маркетинговий, стратегічно-інноваційний, ситуаційний. Кожен із підходів має власну цільову спрямованість, критерії оцінки не повторюють, а доповнюють один одного.

На нашу думку, управління конкурентними перевагами повинно стати однією із складових частин загальної системи управління підприємств готельно-ресторанного бізнесу із власними якісними та кількісними характеристиками.

Список використаної літератури:

1. Боковець В. В., Гарафонова О. І., Сідлак С. В. Інноваційна діяльність в Україні. *Вісник Хмельницький національний університет*. 2021. Том 1. № 6. С. 711.
2. Додаткові послуги + допомога: як сервісний бізнес працює під час війни. *Ribas hotels group*. URL: <https://ribashotelsgroup.ua/blog/dopolnitelynie-uslugi--pomoshchy-kak-servisniy-biznes-rabotaet-vo-vremya-voyni/>
3. ДСТУ 4281:2004. Заклади ресторанного господарства. Класифікація URL: <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-939>
4. Дишкантюк, О.В., Власюк, К. В., Тітомир, Л. А., Жмудь, А. В. Інновації в ресторанному господарстві: адаптація технологій харчування до сучасних вимог сталого розвитку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки*, 2024 (6), 113-119. <https://doi.org/10.32782/tnv-tech.2023.6.13>
5. Ставська Ю.В., Яхно Л.С. Формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу в умовах Євроінтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2 (56). С. 181-196. DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-13

Вікторія КОРОЛЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІКА ІННОВАЦІЙ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ: ВІД СТАРТАПІВ ДО ВЕЛИКИХ КОРПОРАЦІЙ

***Анотація.** Метою даної наукової статті є аналіз економіки інновацій та її впливу на розвиток держави. У роботі вказано, що високий рівень науково-технічного прогресу (НТП) кардинально змінює суспільне життя, створюючи нові можливості для розвитку інновацій і підприємництва. Наголошено, що стартапи не лише прискорюють інтеграцію нових технологій у повсякденне життя, але й формують нові бізнес-моделі, які адаптуються до швидкозмінних умов глобальної економіки. Зауважено, що у сучасному світі стартапи стали ключовим елементом розвитку інновацій і технологічного прогресу, відіграючи важливу роль в трансформації економік на глобальному рівні. Вказано, що в сьогоднішній день стартапи мають величезну перевагу — вони можуть швидко масштабуватися та залучати увагу глобальної аудиторії завдяки інтернету та цифровим технологіям.*

***Abstract.** The aim of this scientific article is to analyze the innovation economy and its impact on the development of the state. The paper indicates that a high level of scientific and technological progress (STP) fundamentally transforms societal life, creating new opportunities for the development of innovation and entrepreneurship. It emphasizes that startups not only accelerate the integration of new technologies into everyday life but also create new business models that adapt to the rapidly changing conditions of the global economy. It is noted that in today's world, startups have become a key element in the development of innovation and technological progress, playing a significant role in the transformation of economies at a global level. It is also highlighted that startups today have a significant advantage they can rapidly scale and attract the attention of a global audience thanks to the internet and digital technologies.*

Вступ. Високий рівень науково-технічного прогресу (НТП) кардинально змінює суспільне життя, створюючи нові можливості для розвитку інновацій і підприємництва. Це особливо актуально в контексті стартапів — нових компаній, які впроваджують передові технології та нестандартні рішення для вирішення сучасних проблем. Вони відіграють ключову роль у технологічному ландшафті, сприяючи прогресу в таких галузях, як штучний інтелект,

* Науковий керівник: PhD, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ Денис ТІТОВ

робототехніка, біотехнології, фінансові технології, зелена енергетика та багато інших.

Стартапи здатні швидко тестувати нові ідеї, масштабувати успішні рішення та створювати продукти, які відповідають потребам сучасного суспільства, сприяючи його сталому розвитку. Завдяки гнучкості та інноваційному підходу, забезпечується швидке та ефективне реагування на виклики, з якими стикається людство, включаючи зміни клімату, демографічні зміни та зростаючі вимоги до якості життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме слово стартап вперше почав використовувати журнал *Forbes* у серпні 1976 року і у вересні 1977 року в *Business Week* для позначення компаній з короткою історією діяльності, а в 1990-ті роки воно закріпилось, проте найбільш поширеним визначенням вважається формулювання успішного американського підприємця Стіва Бланка: «стартап — це тимчасова організаційна структура, метою якої є пошук і реалізація масштабованої бізнес-ідеї». [1, 2].

На сьогодні підприємницька діяльність визнана ключовою рушійною силою ефективної економіки. Для успішного розвитку та процвітання в умовах сучасної висококонкурентної економіки підприємці прагнуть впроваджувати інноваційні технології та використовувати передовий досвід. Тому в багатьох країнах стимулювання творчості, інновацій та підприємництва стало одним з пріоритетів. Особливу увагу приділяють пошуку ефективних способів інтеграції науки, освіти, бізнесу та влади, особливо в контексті реалізації прибуткових інноваційних проектів у формі малих інноваційних підприємств.

Сьогодні терміни «стартап» і «спін-офф» стали знайомими багатьом українським підприємцям, хоча для багатьох це все ще нові поняття, попри те, що серед найвідоміших стартапів є такі проекти, як *Wikipedia*, *Instagram* і *YouTube*. Також активно розвиваються технологічні додатки та реконструкція мистецьких творів у повсякденному житті. Завдяки високій прибутковості цих проектів стартапи набули великого значення в сучасній економіці. Наприклад, у Європі, Азії та Америці активно залучаються технопарки, наукові парки та інноваційно-інвестиційні фонди (зокрема венчурні фонди та бізнес-інкубатори), які просувають ризиковані проекти з метою збільшення свого капіталу [3].

Слід зазначити, що стартапи можуть бути тимчасовими утвореннями, що існують лише під час пошуку ефективної бізнес-моделі. Їх діяльність завжди супроводжується невизначеністю та ризиками, через що стартапи можна порівняти з дослідниками або першовідкривачами нових, невідомих територій. Високі ризики можливих невдач частково компенсуються очікуваними прибутками для підприємців. Їхня стратегія, яку фахівці зі стратегічного менеджменту називають «стратегією дослідника», передбачає радикальне перетворення ринкових умов для впровадження інноваційних проектів і їх комерціалізації. Країни, де створено сприятливі умови для розвитку стартапів, випереджають ті, де таких умов немає. Щодо соціального розвитку, варто зазначити, що малий бізнес є тим середовищем, де людина може реалізувати свій потенціал. Його можна вважати ключовим чинником формування середнього

класу і важливою умовою соціального добробуту держави. Ті країни, що створили умови для розвитку малого бізнесу, включно зі стартапами, розробили ефективні механізми економічного і соціального прогресу [4].

Натомість, інтерес інвесторів до стартапів обумовлений потенційно високими прибутками. Незважаючи на великі ризики невдачі, успішні стартапи можуть приносити значні фінансові вигоди, часто багаторазово перевищуючи початкові інвестиції. Це створює нову динаміку розвитку економіки, де малі інноваційні компанії відіграють важливу роль у формуванні нових галузей та сприяють появі нових робочих місць.

Значний внесок українських стартапів у створення робочих місць є важливим показником економічного розвитку та технологічного прогресу країни. Вітчизняні компанії в різних сферах, від онлайн-ігор до медіа та е-комерс, не лише впроваджують інновації, але й активно розвивають внутрішній ринок праці. Ось приклади таких компаній:

- EVOPLAY — розробник онлайн-ігор і проєктів у сфері кіберспорту, що забезпечує роботою 2050 співробітників.

- Genesis — розробник і власник проєктів у сфері медіа, е-комерс, мобільних застосунків, а також венчурний фонд з інвестиціями в понад 15 стартапів, із командою з 1450 працівників.

- EVO — компанія, яка працює в сфері е-комерс (prom.ua, bigl.ua тощо) та сервісу пошуку виконавців роботи (kabanchik.ua). У 2018 році EVO об'єдналася з групою Rozetka, і наразі має 1179 співробітників.

- Ajax Systems — розробник і виробник систем безпеки та датчиків для дому, де працює 900 осіб.

- Parimatch — букмекерський холдинг, що створює онлайн-беттінгові сервіси, з командою з 837 працівників.

- MEGOGO — найбільший в Україні провайдер відео на замовлення та інтернет-ТБ, з 538 співробітниками.

- Murka Games — розробник мобільних ігор і ігор для соціальних мереж, що має 505 працівників.

- Netpeak Group — провайдер SEO-сервісів та розробник аналітичних інструментів для інтернет-маркетингу, з командою з 497 співробітників [5].

Можна впевнено стверджувати, що практично кожна успішна компанія, яка сьогодні діє на ринку, колись починалася як ідея, що була втілена в стартап. Від найменших підприємств до гігантів світової економіки, всі вони пройшли етапи розвитку від концепції до продукту, часто зазнаючи великих труднощів, перш ніж знайти своє місце на ринку. У сучасну епоху інформаційних технологій цей процес значно прискорився, а їх кількість стрімко зросла завдяки доступності ресурсів, технологічних інструментів та платформ для залучення інвестицій.

Сьогодні стартапи мають величезну перевагу — вони можуть швидко масштабуватися та залучати увагу глобальної аудиторії завдяки інтернету та цифровим технологіям. Використання онлайн-реклами, соціальних медіа та інших маркетингових інструментів дозволяє їм швидко отримувати визнання та

здобувати нових клієнтів без значних фінансових витрат на традиційні маркетингові кампанії. Це створює умови, за яких стартапи, які раніше могли залишатися маловідомими протягом тривалого часу, здатні буквально "вибухнути" у своїй галузі за лічені місяці.

Завдяки таким технологіям, як штучний інтелект, блокчейн, великі дані та хмарні обчислення, стартапи мають змогу вирішувати проблеми, які раніше здавалися нерозв'язними. Це не тільки привертає увагу клієнтів, але й стимулює інвесторів вкладати кошти у нові перспективні проекти. Вибухове зростання таких стартапів часто супроводжується хвилею інвестицій та стрімким розширенням клієнтської бази, що дозволяє їм швидко зайняти лідерські позиції на ринку.

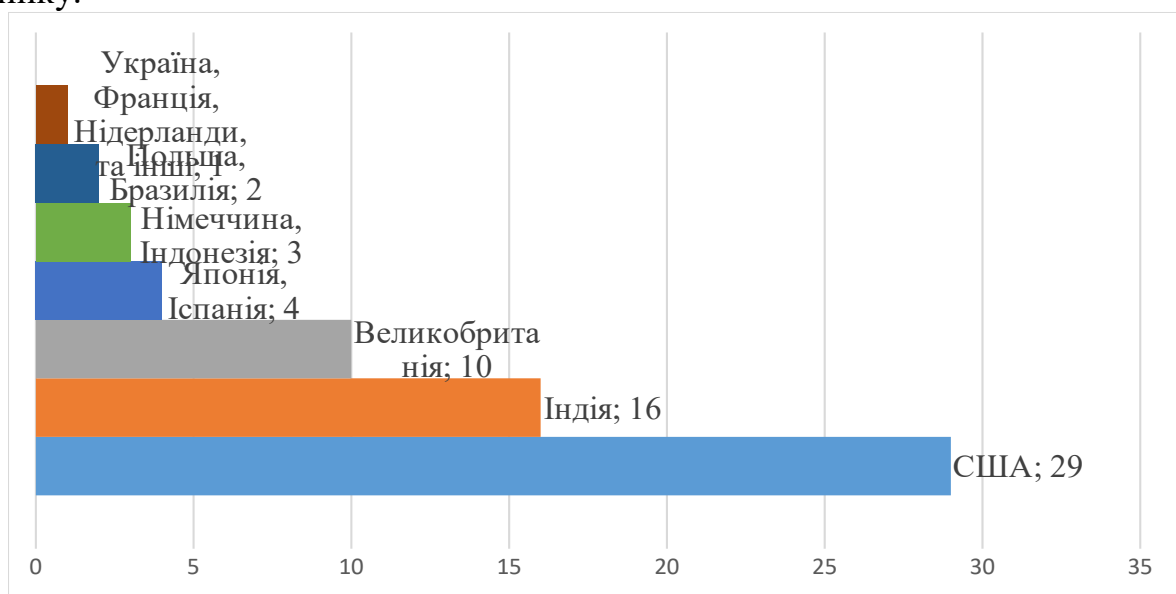

Рис. 1. Кількість стартапів із Топ 100 за країнами

Джерело: складено автором на основі [6]

За даними графіка, лідерами за кількістю стартапів є США, Індія та Великобританія, де загальна кількість становить 55 із 100 стартапів. США займають перше місце з 28 стартапами, за ними йде Індія з 16 стартапами, і третє місце посідає Великобританія з 10 стартапами. Інші країни мають значно менші показники, що свідчить про концентрацію інноваційної діяльності в цих трьох країнах.

Стартапи, які досягли успіху, стають прикладами для наслідування для майбутніх підприємців і створюють нові тренди в галузі інновацій. Завдяки швидкості, гнучкості та здатності адаптуватися до нових умов, вони перетворюють індустрію, що відкриває нові можливості для розвитку ринку та створення сучасних бізнес-моделей.

Основним викликом для розвитку стартапів в Україні є нестача внутрішнього попиту на кінцеві продукти. Український ринок, на жаль, ще не достатньо розвинений, щоб стати надійним джерелом клієнтів для нових інноваційних проектів. Це створює ситуацію, коли багато стартапів змушені орієнтуватися на закордонних клієнтів, щоб мати можливість успішно

розвиватися та масштабувати свої проєкти. Найбільш перспективними ринками для українських стартапів стають США, Європа, Азія та інші регіони з більш розвиненою економікою та великим попитом на технологічні рішення.

Орієнтація на зовнішні ринки дає стартапам більше можливостей для залучення інвестицій, адже міжнародні інвестори зацікавлені у фінансуванні проєктів з потенціалом виходу на глобальні ринки. Це дозволяє стартапам не лише легше знайти фінансування, але й довести свої ідеї до стадії серійного виробництва, комерційної реалізації або виходу на біржу через IPO (первинне публічне розміщення акцій).

Однак, хоча цей підхід дозволяє досягати значних успіхів на світовій арені, він також підкреслює необхідність розвитку внутрішнього ринку в Україні. Зміцнення локальної економіки, розвиток інфраструктури для підтримки стартапів і формування потужної бази замовників могли б забезпечити стійкіший розвиток стартап-екосистеми в країні

Висновки. На сучасному етапі розвитку інноваційної економіки спостерігається активне зростання як українських, так і міжнародних стартапів, які стрімко набирають оберти та залучають велику кількість користувачів. Однак недостатня підтримка з боку української держави щодо інноваційних проєктів змушує молоді компанії шукати партнерів серед іноземних інвесторів. Саме ці інвестори часто стають ключовими для реалізації проєктів, надаючи необхідне фінансування та допомагаючи стартапам досягати конкурентоспроможності на глобальному ринку. Створення такої підтримки не лише дозволить стартапам розвиватися всередині України, а й підвищить привабливість країни для іноземних інвестицій. Це може допомогти зберегти талановитих підприємців в Україні, знизити "витік мізків" і зміцнити позиції українських підприємств на світовій арені. Інноваційні технології та стартапи є потужним драйвером економічного зростання, і їхній розвиток повинен стати одним з пріоритетних напрямків державної політики.

Список використаних джерел:

7. Поняття про стартап. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стартап> (дата звернення: 01.10.24).
8. С. Бланк, Б. Дорф. Стартап.; пер. с англ. Альпіна, публікація. 2013. 616 с.
9. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Інструмент політичної підтримки програми «Горизонт 2020». URL: https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/sites/default/files/rio/report/Policy%2520messages%2520and%2520Summary_PSF_UA_in%2520Ukrainian_1.pdf (дата звернення: 03.10.24).
10. Гецці А., Кавалло А. Інноваційна модель гнучкого бізнесу в цифровому підприємстві: підходи до ощадливих стартапів. *Журнал бізнес-досліджень*. 2020. № 110 519–537 с.
11. Сфера продуктивних іт-компаній та стартапів. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/aa/8a/75/59/regulation.gov.ua_IT-product-companies-startups_web.pdf (дата звернення: 03.10.24).
12. Топ-100 країн за кількістю стартапів URL: <https://www.startupranking.com/top> (дата звернення: 08.10.24).

Ірина КУЗЬ*,
студентка 3-го курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У статті розглядається роль інновацій у підвищенні конкурентоспроможності підприємства в умовах сучасної ринкової економіки. Відображено вплив інноваційних технологій та процесів на ефективність виробництва, якість продукції та здатність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Особлива увага приділена стратегіям впровадження інновацій, які дозволяють підвищити продуктивність і знизити витрати підприємства. Визначено перелік провідних інноваційних підприємств України, які активно впроваджують інновації для підвищення своєї конкурентоспроможності.*

***Abstract.** The article considers the role of innovation in increasing the competitiveness of the enterprise in the conditions of the modern market economy. The impact of innovative technologies and processes on production efficiency, product quality and the ability of the enterprise to adapt to changes in the external environment is analyzed. Special attention is paid to strategies for introducing innovations that allow to increase productivity and reduce costs of the enterprise. The list of leading innovative enterprises of Ukraine, which actively implement innovations to increase their competitiveness, is presented.*

Вступ. У сучасних умовах швидкого розвитку технологій і глобалізації ринків інновації стають ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств. Однак, саме інноваційна діяльність є невід'ємною частиною виробничо-господарської діяльності підприємства, зорієнтованої на оновлення та вдосконалення його виробничих сил і організаційно-економічних відносин. Крім того, інновації є важливим чинником у формуванні іміджу та ринкової позиції підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній науці конкурентоспроможність розглядається як комплекс економічних, науково-технічних, виробничих, організаційних, управлінських та інших факторів, що реалізуються в товарах та послугах, які успішно конкурують на внутрішніх і світових ринках.

Світовий досвід демонструє, що важливими умовами досягнення більш

* Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана ДОЦЮК

високого рівня конкурентоспроможності країни є: сприяння створення і оволодіння новими знаннями у якості головної основи ефективної конкурентної боротьби; розвиток внутрішньої конкуренції, що сприяє інноваційній активності; створення конкурентних переваг шляхом використання інновацій, нових технологій, знань та інформації; здатність окремих підприємств та промисловості в цілому впроваджувати нововведення, удосконалювати та модернізувати їх; розуміння, що утримати конкурентні переваги можна тільки шляхом безперервного впровадження нових та удосконалення вже існуючих інновацій, оскільки будь-яке досягнення є доступним для повторення конкурентами; створення сприятливого середовища з метою стимулювання розвитку передових галузей, появи нових галузей та нових підприємств [9].

На рисунку 1 представлено вплив інноваційності на конкурентоспроможність підприємства.

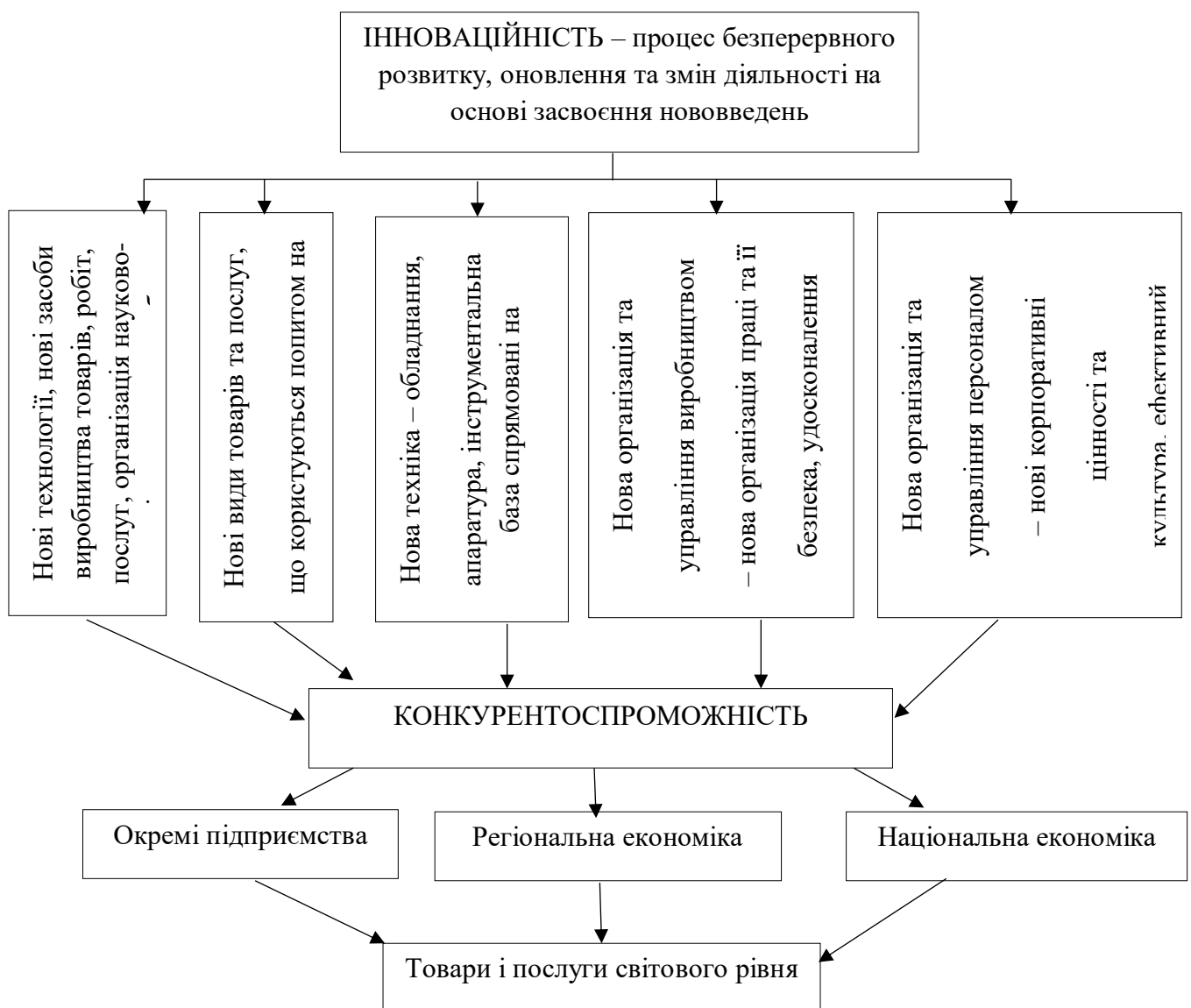

Рис.1. Вплив інноваційності на конкурентоспроможність підприємства

Джерело [2]

Впровадження інновацій на підприємстві вимагає продуманої стратегії для досягнення максимальної ефективності та конкурентоспроможності. До основних стратегій впровадження інновацій включають:

– Інноваційну культуру: Створення середовища, де інновації стають частиною корпоративної культури. Це передбачає заохочення працівників до участі в інноваційних проектах, стимулювання ініціативи та готовність керівництва до ризиків. Підприємства, які активно залучають своїх співробітників до інноваційного процесу, часто досягають довгострокових успіхів і стійкості на ринку.

– Дослідження та розробки: Інвестиції у власні дослідження та розробки дозволяють підприємствам розробляти нові продукти та вдосконалювати наявні. Для цього необхідно створити внутрішні відділи з дослідження та розробки або співпрацювати з науково-дослідними інститутами, які забезпечать постійний потік нових ідей та інновацій.

– Впровадження новітніх технологій: Стратегія полягає у виборі сучасних технологій, які найкраще відповідають потребам підприємства. Це можуть бути цифрові інструменти, такі як автоматизація виробничих процесів, аналітика великих даних або штучний інтелект.

– Партнерство та колаборація: Співпраця з іншими компаніями, стартапами або дослідницькими організаціями сприяє обміну знаннями та технологіями. Це дозволяє швидше адаптуватися до нових трендів та отримати доступ до інновацій, які можуть бути недоступні через внутрішні ресурси.

– Моніторинг ринку та споживчих трендів: Аналіз ринкових трендів та поведінки споживачів допомагає підприємствам передбачати майбутні потреби і розробляти інноваційні продукти або послуги, які матимуть попит на ринку. Ця стратегія спрямована на динамічну реакцію на зміни, які відбуваються у навколишньому середовищі.

Крім того, введення інновацій дозволяють автоматизувати та оптимізувати виробничі процеси, що призводить до підвищення продуктивності та зниження витрат. Наприклад, використання робототехніки та автоматизованих ліній дозволяє скоротити час на виробництво продукції, мінімізувати людські помилки та знизити витрати на оплату праці. Також впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як ERP-системи, дозволяє підприємствам ефективно керувати ресурсами та прогнозувати виробничі потреби.

Інноваційні технології покращують контроль якості на всіх етапах виробництва. Прикладом можуть послугувати сучасні системи контролю, вони забезпечують безперервний моніторинг продукції, виявлення дефектів та забезпечення стабільної якості. Використання новітніх матеріалів та технологій обробки також сприяє підвищенню довговічності та функціональності продукції, що робить її більш конкурентоспроможною.

Адаптація до змін зовнішнього середовища стала менш проблемною завдяки інноваціям. Вони підвищують гнучкість підприємства в умовах швидких

змін ринку та технологій. Використання технологій прогнозування та аналізу даних дозволяє підприємствам краще розуміти споживацькі тренди, змінювати стратегії відповідно до потреб ринку та швидше впроваджувати нові продукти.

До того ж, впровадження екологічних стандартів та енергоефективних технологій допомагає підприємствам адаптуватися до підвищених вимог щодо сталого розвитку.

Вважаємо, що інновації – це саме те, що потрібно для економіки України. Тому що, це рух у краще майбутнє. В Україні є чимало підприємств, які активно впроваджують інновації для підвищення своєї конкурентоспроможності. Серед таких підприємств варто виділити кілька провідних: ALFA Smart Agro, Caparol Ukraine, Delta Medical, ENSO, KNESS і ще багато інших, які входять до ТОП- 25 інноваційних підприємств України. Ці підприємства є прикладом того, як інновації допомагають не лише утримувати позиції на ринку, але й активно розвиватися, попри виклики сучасної економіки [8].

Важливо зазначити, що впровадження інновацій також сприяє підвищенню ефективності внутрішніх процесів на підприємстві. Це може бути досягнуто через оптимізацію виробничих ланцюгів, впровадження нових технологій, автоматизацію процесів тощо. В умовах стрімко зростаючої конкуренції інноваційний підхід дозволяє підприємствам адаптуватися до змін ринкового середовища і вимог споживачів, залишаючись конкурентоспроможними на глобальному ринку.

Впровадження інновацій вимагає гнучкості у підходах до управління та готовності до змін з боку всього персоналу підприємства. Важливо забезпечити належну комунікацію між усіма відділами і рівнями менеджменту, щоб уникнути можливих ризиків і помилок. Крім того, керівництво має бути готовим до того, що не всі інноваційні проєкти будуть успішними з першої спроби, тому важливо розвивати культуру толерантності до невдач і вміння швидко реагувати на виклики.

Тому успішне впровадження інновацій не лише забезпечує зростання прибутку і частки ринку, але й створює передумови для довгострокової стійкості та розвитку підприємства в умовах постійних змін у бізнес-середовищі.

Впровадження інновацій є основною частиною менеджменту підприємства. Воно починається з первинного аналізу ринку, аналізу потреб споживачів та аналізу конкуренції. Подальші етапи включають комплексну оцінку знань, технічного стану організації, визначення інноваційної діяльності, виділення команди, яка працює над впровадженням інновацій, розробку концепції, проєктів, економічну оцінку. І на останок, приймається рішення і впроваджується інноваційний проєкт. Підприємство, яке вдало впроваджує інновації може сподіватися на отримання переваг. Разом з тим, основною перевагою для підприємства є зростання частки ринку, адже завдяки цьому воно зміцнює відносини з постійними споживачами та налагоджує їх з новими, а також підвищує свою привабливість в порівнянні з іншими [3].

Успішна інноваційна діяльність також полягає у встановленні стратегічних партнерств із зовнішніми стейкхолдерами. Окремим видом співробітництва є

злиття та поглинання (M&A – mergers and acquisitions), в яких підприємства шукають шляхи масштабування власної присутності на нові ринки та географію.

В контексті інновацій найбільш поширеним варіантом такого співробітництва є поглинання стартапів, що допомагає компаніям швидко та помірно дешево опанувати нові технології та експертизу, яких може бракувати всередині підприємств, особливо, великих і бюрократичних, з низьким темпом прийняття рішень та реалізації змін.

Висновки. Отже, інновації відіграють вирішальну роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Інноваційна стратегія дозволяє підприємству не лише зберігати свої позиції на ринку, але й випереджати конкурентів. Однак для цього необхідна постійна увага до нових тенденцій, інвестиції у дослідження та розвиток, а також створення умов для творчої і гнучкої роботи команди. Інноваційна діяльність вимагає систематичного підходу та підтримки на всіх рівнях управління. Лише за умови належної організації процесу впровадження інновацій, включно з ефективним управлінням ресурсами та ризиками, підприємство зможе отримати максимальні переваги від своїх інвестицій в нові технології та продукти. Важливо також створити культуру постійного навчання та розвитку, яка сприятиме генерації нових ідей та їх успішній реалізації.

Список використаних джерел:

1. Асланян О. І. Аналіз впливу інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 55-57.
2. Богма О.С., Болдуєва О.В., Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Запорізького національного університету*. №3 (7), 2010, С. 166-170.
3. Гринкевич С.С., Беньо Ю.І. Інновації як чинник забезпечення конкурентних переваг підприємства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 10. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-04-05>.
4. Доцюк С.О. Концептуальні оцінки пріоритетів розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 3 (08). С. 19-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-3>.
5. Доцюк С.О. Особливості функціонування аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 3 (65). С. 90-102. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2023-3-6>.
6. Токар К.С. Інновації маркетингової діяльності аграрних підприємств Вінницького регіону. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 941-955. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2\(44\)-941-955](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-2(44)-941-955).
7. Томашук І.В. Стратегія розвитку підприємства: інновації та внутрішня гнучкість. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика*: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. м. Київ, 2 грудня 2021 р. С. 198–201.
8. Топ-25 інноваційних компаній України <https://www.dsnews.ua/ukr/reitingi/top-25-innovacionnyh-kompaniy-ukrainy-25102021-440469>.
9. Чичкало-Кондрацька І.Б., Семука Г.М. Інноваційне лідерство країн як основа їх конкурентоспроможності. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/17025/1/2.pdf>.

Ольга ЛЕВИЦЬКА*
студентка 1 курсу,
факультет економіки інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ВІННИЦЬКОМУ РЕГІОНІ

***Анотація.** Вінницький регіон має значний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності завдяки природним, історико-культурним та водним ресурсам. Проте існує низка проблем, що обмежують ефективне використання цих ресурсів. Серед них – недостатня інфраструктура для туризму, екологічні проблеми, зокрема забруднення водних ресурсів та погіршення стану лісових масивів, а також брак інвестицій у розвиток рекреаційних зон. Іншою важливою проблемою є відсутність комплексного підходу до планування та управління рекреаційними ресурсами. Для їх сталого використання необхідно розробити стратегії, що враховують екологічну стійкість, інвестиційну привабливість та збереження природної спадщини регіону.*

***Abstract.** The Vinnytsia region has significant potential for the development of recreational activities thanks to its natural, historical, cultural and water resources. However, there are a number of problems that limit the effective use of these resources. Among them are insufficient infrastructure for tourism, environmental problems, in particular water pollution and the deterioration of forest areas, as well as a lack of investment in the development of recreational areas. Another important problem is the lack of an integrated approach to the necessary to develop strategies that take into account environmental sustainability, investment attractiveness and preservation of the region's natural heritage.*

Вступ. Вінницький регіон має унікальні природні та культурні ресурси, які роблять його привабливим для розвитку туризму та рекреації. Лісові масиви, мальовничі річки, озера та історико-культурні пам'ятки створюють можливості для залучення внутрішніх і зовнішніх туристів. Однак використання цих ресурсів у повній мірі залишається проблематичним через низку факторів, серед яких недостатня розвиненість інфраструктури, екологічні проблеми, брак державної підтримки та інвестицій. Стаття досліджує основні проблеми забезпечення та використання рекреаційних ресурсів у Вінницькому регіоні та пропонує можливі рішення.

Виклад основного матеріалу . Тему забезпечення рекреаційними

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

ресурсами Вінницького регіону у своїх працях досліджували такі науковці, як О. Клочковський, Л. Кирилук, Н. Турло, І. Власенко, М. Дзюмак, М. Костриця, М. Русинський, Ю. Ряд питань даної проблеми ще потребують додаткових наукових досліджень.

Розвиток Вінницького регіону регулюється Програмою соціально-економічного розвитку Вінницької області та Стратегією збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. Відповідно до цих програм та стратегій необхідно розглянути як Вінниччина забезпечена рекреаційними ресурсами.

Основною характеристикою рекреаційних ресурсів є їхня здатність відновлювати та зміцнювати як духовні, так і фізичні сили людини. Ці ресурси можуть використовуватися як для безпосереднього, так і для непрямого споживання, забезпечуючи різноманітні послуги в сфері курортного лікування та рекреаційного туризму.

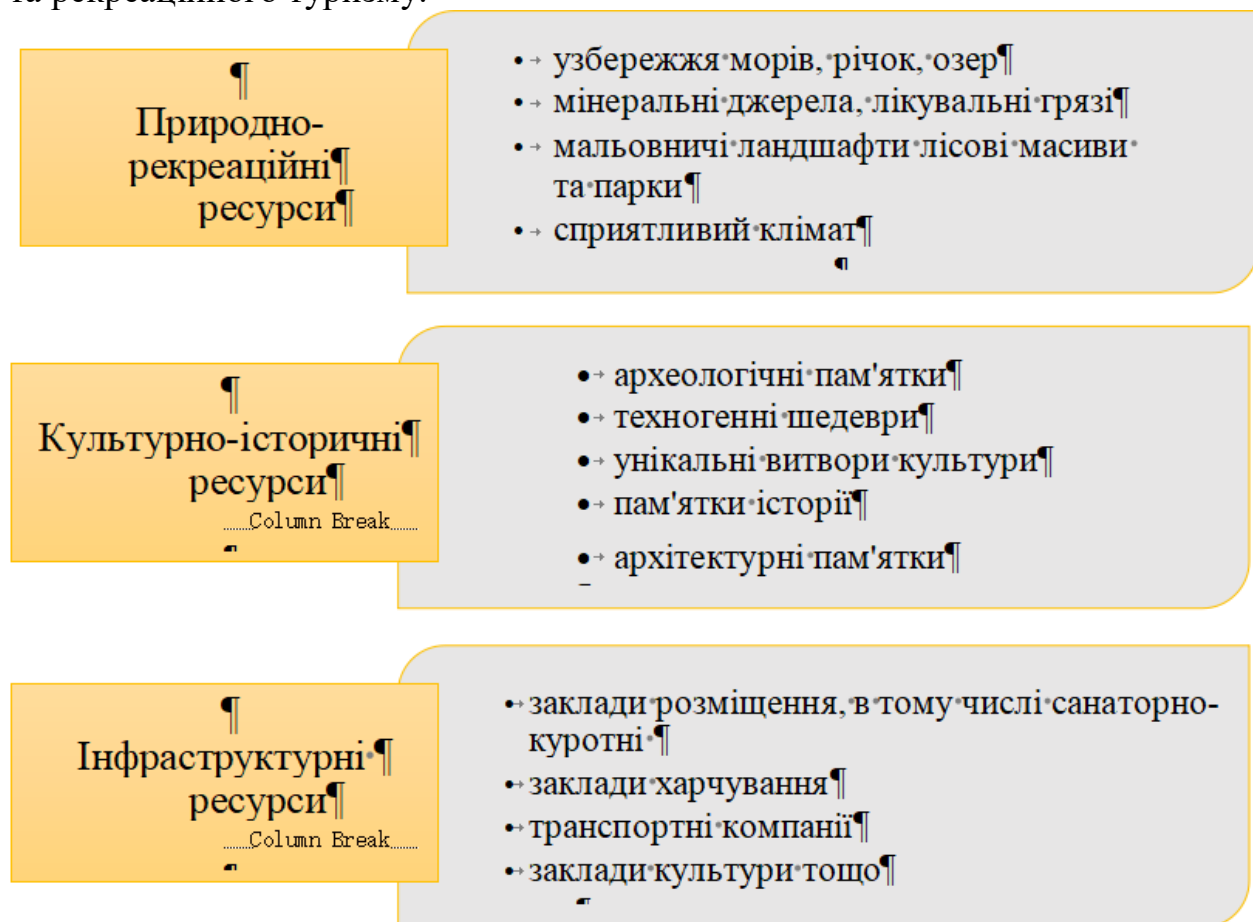

Рис. 1. Основні рекреаційно-туристичні ресурси

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Серед пріоритетних напрямків використання рекреаційного потенціалу області можна виділити охорону, збереження та популяризацію культурної спадщини, а також розвиток зеленого та сільського туризму і оздоровчої рекреації.

Під туристичними ресурсами науковці та фахівці туристичної сфери

розуміють сукупність природно-кліматичних, оздоровчих, історико-культурних, пізнавальних та соціально-побутових ресурсів відповідної території. Наявність і різноманітність рекреаційно-туристичних ресурсів певної території впливає не лише на територіальну організацію рекреаційної діяльності та спеціалізацію туризму, а й відбивається на економічній ефективності функціонування області, оскільки є складовою ресурсного потенціалу господарства [1].

Сучасна поверхня області — це хвиляста, подекуди горбиста рівнина. Загальний похил території — на південний схід. В цьому напрямку тече головна річкова артерія області — Південний Буг. Вона може використовуватись для організації купання та водних видів туризму, а їх мальовничі долини надають привабливості ландшафтам [3].

Вінниччина займає басейн межиріччя Південного Бугу і лівих приток Дністра. Вінницьке Придністров'я — це своєрідна “гірська країна”. Тут Подільське плато має нахил в бік Дністра і відзначається значною розчленованістю річками на окремі пасма.

Для Придністров'я також характерні цікаві форми вивітрювання. Все це створює можливості для організації зимових видів відпочинку, навчальних та пізнавальних екскурсій.

Дністер та Південний Буг - водні артерії області створюють місця неповторної краси. Тут багато заповідників, заказників, урочищ.

З 2000 року функціонує Державний історико-культурний заповідник «Буша», до складу якого увійшли пам'ятки археології, скельний храм, залишки фортеці і підземних ходів XVI ст.

До пам'яток історії національного значення належить Музей-садиба М.Коцюбинського і М.Пирогова, могили видатних композиторів М. Леонтовича, П.Ніщинського, також могила соратника Б.Хмельницького - Данили Нечая.

Область дійсно багата на історично-архітектурні та природні пам'ятки. Вінниччину називають країною палаців та садиб. Кожен раз ця область відкриває для туриста щось нове, цікаве та неповторне. В області функціонує більше сотні музеїв. А ще тут є рекреаційні зони, діє багато оздоровлювальних центрів. Тут є родовища столових мінеральних вод [4].

На території Вінницької області вивчено два типи мінеральних лікувально-столових вод: хлоридних натрієвих та кремнієвих.

Хлоридні натрієві води типу «Миргородської» розкриті 300-метровою свердловиною серед вулканічних і осадових порід верхнього протерозою на території санаторію «Гірський», розташованого на околиці с.Бронниця Могилів-Подільського району. Вода вивчена українським НДІ медичної реабілітації та курортології і рекомендована для промислового розливу під назвою «Бронничанка». Вона також використовується для лікувальних цілей в санаторії.

Кремнієві води за складом близькі до звичайних столових і відрізняються тільки підвищеним вмістом розчиненої кремнієвої кислоти, яка зумовлює лікувальні властивості. Ці води видобуваються приблизно 100-метровими свердловинами з кристалічних порід поблизу с.Тростяничок Тростянецького району та на околиці м.Козятин [5].

У Піщанці, що на півдні Вінниччини, могли відкрити лікувальний курорт, або завод мінеральних вод. У лісі, що за кілька кілометрів від містечка, протікає два джерела. Одне з них цілюще. Вода там сірководнева. Напевно, свій специфічний присмак та запах отримала від поствулканічних порід. Незадовго до розпаду «совка», робили дослідження. З'ясували, що по своїм якостям вода місцева не поступається знаменитій «Нафтусі». І тут навіть ходили розмови про відкриття заводу мінеральних вод [6].

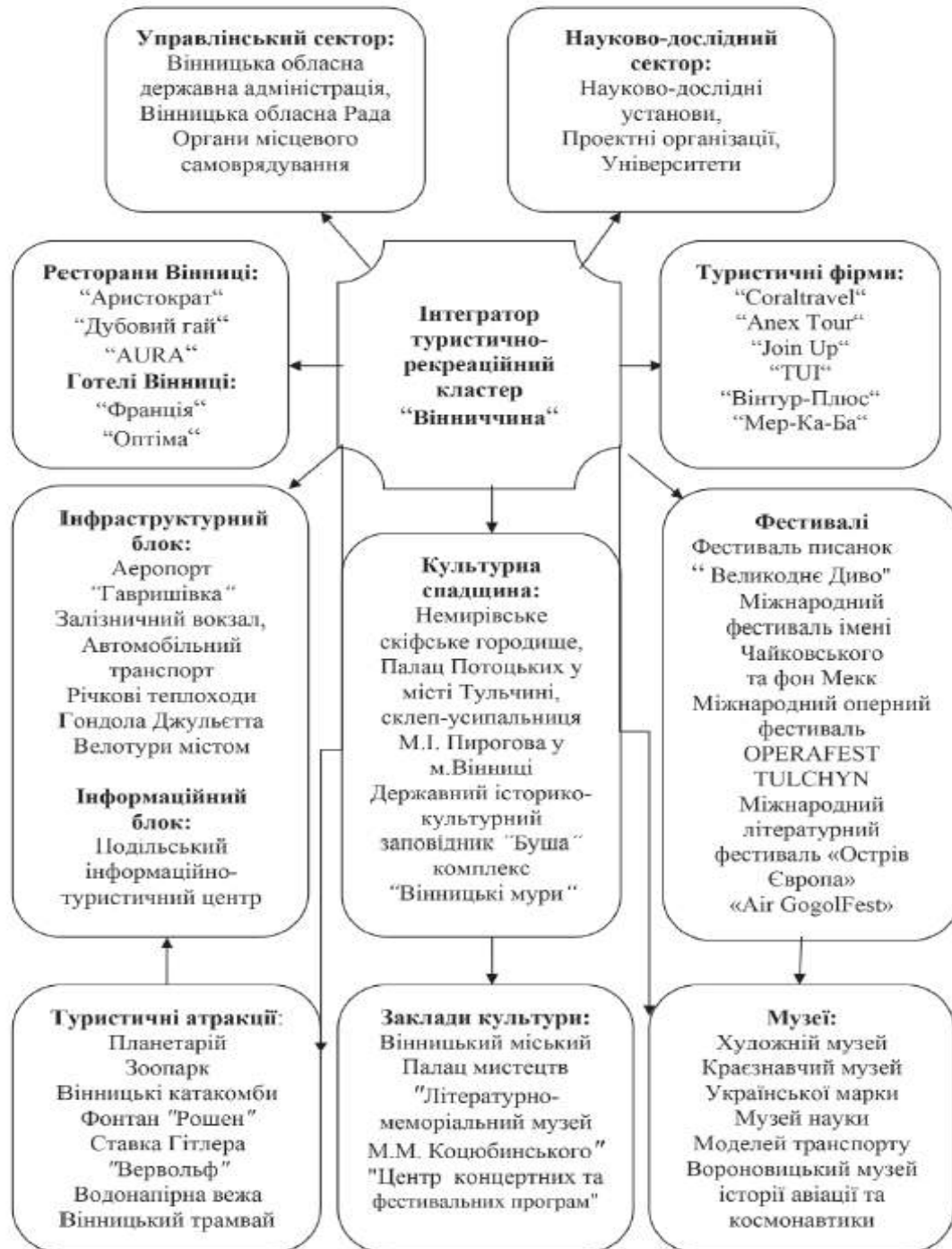

Рис. 3. Проектна модель туристично кластера «Вінниччина»

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Природно-заповідний фонд Вінницької області нараховує 424 природних

комплексів та об'єктів, котрі виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу регіону [7]. У цей фонд входить один Національний природний парк та чотири регіональних ландшафтних парки. Їх загальна площа - біля 60 тисяч гектарів, що складає 2,2 % від площі регіону. В області дуже різноманітна фауна: водиться багато як лісових звірів (лосі, олені, зубри, дикі свині, бобрі, вовки, лиси, кози, їжаки, борсуки, куниці, тхори, зайці), так і степових (гризуни) та водяних (норка, видра). Багато водяного, болотяного, лісового й степового птаства (дикі гуси й качки, чорногуз, чапля, журавель, голуби, перепелиця), джолі в липових лісах, а в річках і озерах – розмаїття риби (короп, лящ, сом).

Історико-культурні ресурси. Вгідно з вітчизняним законодавством об'єкти культурної спадщини поділяються на:

- археологічні- рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

- історичні - будинки, споруди, їх комплекси, місця масових поховань військовослужбовців, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народу;

- об'єкти монументального мистецтва, твори образотворчого мистецтва: що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками.

- об'єкти садово-паркового мистецтва - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами [3].

Цікаві текстові матеріали, написані барвистою, живою мовою, художні фотографії та влучні ілюстрації привертають увагу та викликають живий інтерес до презентованих пам'яток, серед яких Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир; унікальна православна святиня, наш «Подільський Афон» — Лядовський скельний монастир; Шаргородська синагога — архітектурна перлина єврейської громади Поділля; визначна пам'ятка класицизму — палац родини Потоцьких у центрі м. Тульчин, побудований за проектом французького архітектора Лакруа. Чимало вінничан і гостей області відвідують заповідник «Буша» на Ямпільщині, перші об'єкти якого датуються ще IV тис. до н. е. Мовчазною величчю вражають туристів Великі вали Немирівського городища. Об'єктом паломництва вітчизняних і зарубіжних екскурсантів є музей-садиба Миколи Івановича Пирогова - геніального хірурга і громадського діяча, де відтворено атмосферу часів видатного вченого [3].

Люди все більше шукають можливості насолодитися природною красою, Проблеми забезпечення та використання рекреаційних ресурсів у Вінницькому регіоні потребують термінового вирішення. Комплексний підхід, що включає розвиток інфраструктури, співпрацю з бізнесом та активну популяризацію екологічного туризму, може сприяти покращенню ситуації. Лише за умов збереження природних ресурсів та розвитку рекреаційної інфраструктури Вінницький регіон зможе стати привабливим місцем для туристів та жителів області, що, в свою чергу, сприятиме економічному зростанню регіону.

Висновки. Перспективність та прибутковість рекреаційно-туристичної галузі обумовлює доцільність сприяння розвитку туристичного бізнесу. Одним із напрямків такого сприяння може бути створення спеціальних туристично-рекреаційних зон. Важливим засобом підвищення ефективності рекреаційного природокористування в умовах ринкової економіки є плата за використання рекреаційних ресурсів. У практиці рекреаційного господарювання застосовується три види платежів: платежі за використання природних рекреаційних ресурсів; відрахування за понаднормативне їх використання і за користування загальною інфраструктурою.

Кількісна обмеженість і якісні відмінності рекреаційних ресурсів в умовах ринкової економіки породжують різницю в результатах господарського використання цих ресурсів, тобто суб'єкти господарювання отримують різну величину додаткового прибутку.

Важливе значення щодо використання природних ресурсів у сфері туризму має також діяльність місцевих органів управління, громадських і приватних організацій, які розробляють і реалізують програми розвитку конкретних територій з метою рекреації і туризму.

Список використаних джерел

1. Визначні пам'ятки та цікаві місця України. URL: <https://landmarks.in.ua>
2. Біля цілющого джерела на Вінниччині могли збудувати завод мінеральних вод та лікувальний курорт. URL: <https://vinnitsa.info/article/bilya-tsilyushchoho-dzherela-na-vinnychchini-mohly-zbuduvaty-zavod-mineral-nykh-vod-ta-likuval-nyu-kurort-foto-i-video>
3. Природно-заповідний фонд Вінницької області. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4_%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96
4. Де на Вінниччині є заповідники та що там можна побачити. URL: <https://vn.20minut.ua/Podorozhi/de-na-vinnichchini-e-zapovidniki-ta-scho-tam-mozhna-pobachiti-10507504.html>
5. Сім чудес Вінниччини. URL: <https://vinnytsia-museum.in.ua/printings/seven-wonders?showall=1>
6. Огієнко А. В. Теоретичні засади дослідження туристично- рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 1(1). С. 31-37.
7. Прилуцький А.М., Мазур С.А. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6122>
8. Табенська О.І. Туристичний бренд Вінниччини: реалії та перспективи. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 1. С. 25-30. Doi: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.1.5>

Світлана ЛЕВЧУК,*
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНО-РИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО, ЙОГО ТИПИ ТА МОДЕЛІ

***Анотація.** У статті розглядається соціально-ринкове господарство як соціально-економічна система, що поєднує принципи ринкової свободи та соціальної справедливості. Описано ключові принципи СРГ, такі як економічна свобода, соціальна справедливість та регулююча роль держави. Стаття досліджує різні моделі соціально-ринкового господарства, включаючи німецьку, шведську та японську, аналізує їх переваги, виклики та роль держави у забезпеченні стабільності та соціального вирівнювання. Особлива увага приділена важливості підтримки балансу між ринковою конкуренцією та соціальними завданнями. Підкреслюється, що соціально орієнтована ринкова економіка є не лише економічною моделлю, але й системою організації соціальних завдань, яка підвищує ефективність функціонування економіки і забезпечує добробут громадян.*

***Abstract.** The article considers the socio-market economy as a socio-economic system that combines the principles of market freedom and social justice. The key principles of the JWG, such as economic freedom, social justice and the regulatory role of the state, are described. The article examines various models of the socio-market economy, including German, Swedish and Japanese, analyzes their advantages, challenges and the role of the state in ensuring stability and social equalization. Particular attention is paid to the importance of maintaining a balance between market competition and social objectives. It is emphasized that a socially oriented market economy is not only an economic model, but also a system of organization of social tasks, which increases the efficiency of the economy and ensures the well-being of citizens.*

Вступ. Соціально-ринкове господарство (СРГ) є однією з найпоширеніших економічних систем у світі, яка прагне поєднати ефективність ринкових механізмів із соціальним захистом населення. Ця модель економіки виникла після Другої світової війни і стала відповіддю на необхідність збереження ринкової свободи поряд з активною участю держави в забезпеченні соціальної рівності та добробуту громадян. СРГ є динамічною системою, яка в різних

* Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Ірина ТОМАШУК

країнах розвивається за різними моделями, враховуючи національні особливості, історичний контекст та економічні виклики. Розгляд різних типів і моделей соціально ринкового господарства допоможе краще зрозуміти, як економічні та соціальні процеси можуть взаємодіяти для створення стійкої економіки, що забезпечує справедливість і стабільність.

Виклад основного матеріалу. Під соціально-ринковим господарством слід розуміти певну соціально-економічну політику, яка поєднує в собі принципи свободи на ринку з принципом соціального вирівнювання, тобто поєднання вільної конкуренції з соціальною справедливістю. Такий соціально-економічний устрій і відповідна йому політика переслідують певні цілі. Економіка має в цілому розвиватися на ринкових засадах, кожна людина має отримувати якнайбільше свободи в економічній сфері, особиста ініціатива приватних підприємців одержує значного сприяння і заохочення, державне втручання потрібне лише в громадянських інтересах в цілому і для безперервного функціонування соціально ринкової економіки [6].

Провідна мета соціально-ринкового господарства – якнайповніше задоволення потреб і якнайвищий добробут кожного громадянина. Соціально-ринкове господарство проходить ряд ступенів розвитку, при цьому першим ступенем є чисте ринкове господарство, або, згідно з розповсюдженою термінологією в марксистській та немарксистській літературі - чистий капіталізм, капіталізм вільної конкуренції. Чисте ринкове господарство характеризується приватною власністю на ресурси (засоби виробництва тощо), використанням системи ринків і вільних цін. Вільна конкуренція означає, що діє велика кількість продавців і покупців кожного ресурсу (засобів виробництва і робочої сили, за марксистською термінологією) і кожного продукту (предметів споживання в марксизмі). Роль уряду тут зводиться до захисту приватної власності й створення необхідних юридичних структур для забезпечення функціонування вільних ринків.

Кругообіг у ринковому господарстві є кругообігом ресурсів, продуктів і доходу, а капітал – лише один із ресурсів. Ця модель має бути поповнена і розвинута в процесі сходження від абстрактного до конкретного. Кругообіг ресурсів, продуктів і доходу є тим механізмом, у якому йде процес перетворення асоційованої праці на безпосередньо суспільну, але це відбувається шляхом конкуренції, для якої держава (уряд) повинні створити певні умови [6].

Соціально орієнтована ринкова економіка є системою організації соціальних завдань держави, окремих соціальних груп і громадян, а також економічних засобів і механізмів їхнього досягнення, що, своєю чергою, підвищує ефективність функціонування економіки на будь-якому рівні. Соціально-орієнтована ринкова економіка є системою організації соціальних завдань держави, окремих соціальних груп і громадян, а також економічних засобів і механізмів їхнього досягнення, що, своєю чергою, підвищує ефективність функціонування економіки на будь-якому рівні. Ця модель створює умови для стабільного розвитку, забезпечуючи справедливий розподіл ресурсів і можливостей, сприяючи підвищенню якості життя населення [2].

Важлива особливість цієї системи полягає в тому, що це визначена форма ринкового господарювання, що керується і координується державою так, що кінцеві завдання господарювання підпорядковуються не інтересам одних тільки власників засобів виробництва, але також й інших громадян (рис. 1).

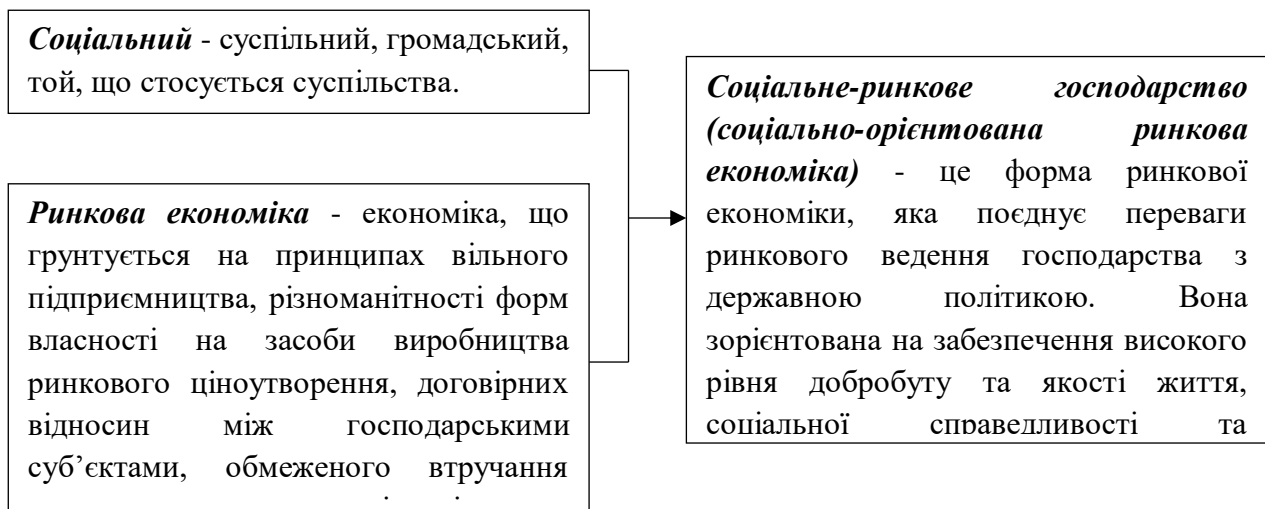

Рис. 1. Схеми узгодження понять, внаслідок аналізу та синтезу яких було виведено поняття «соціальної ринкової економіки»

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Основними елементами структури соціального ринкового господарства є:

1) конкурентний лад, який заснований на приватній власності на засоби виробництва, адже конкуренція сприяє економічному зростанню, підвищенню продуктивності, технічному прогресу. Конкуренція може виконувати і соціальну функцію, будучи інструментом забезпечення самостійності господарювання, стимулом пошуку оптимальних рішень;

2) ринок, який виступає як координуючий механізм і регулятор господарської діяльності;

3) домашні господарства, промислові, сільськогосподарські, банківські, торговельні та інші підприємства виступають як суб'єкти господарювання;

4) держава, яка за допомогою політики зміцнення конкурентного ладу забезпечує і контролює загальні умови функціонування ринкової системи та сприяє соціальному вирівнюванню, обґрунтування особливої ролі держави.

Соціально-ринкове господарство (СРГ) є економічною системою, яка поєднує ринкові механізми з активною роллю держави в регулюванні соціальних аспектів розвитку. Основна мета такої моделі - забезпечення економічної ефективності та соціальної справедливості. СРГ виникло як відповідь на виклики індустріалізації, яка часто супроводжувалася соціальною нерівністю та економічними кризами [1].

Соціально-ринкове господарство базується на низці ключових принципів, що забезпечують баланс між ринковою свободою та соціальним добробутом. Основні з них включають:

1) *економічну свободу*, де ринкові механізми визначають основні

економічні процеси, такі як ціноутворення, конкуренція та розподіл ресурсів, де підприємства мають свободу вибору щодо виробництва і торгівлі;

2) **соціальну справедливість**, тобто, держава забезпечує механізми соціального захисту, підтримує рівність можливостей для громадян через перерозподіл доходів, доступ до освіти, медицини та соціальних гарантій;

3) **регулюючу роль держави**, де уряди створюють нормативну базу, що захищає конкуренцію, запобігає монополізації ринку, забезпечує стабільність економічного розвитку [4].

Існують різні типи та моделі соціально-ринкового господарства, які можуть варіюватися залежно від конкретних умов та політичних уявлень кожної країни. Деякі з найвідоміших моделей включають німецьку модель «Rhineland capitalism», шведську модель соціальної добробуту та японську модель «Keiretsu». Кожна з цих моделей має свої особливості та підходи до поєднання ринкових механізмів з соціальними цілями.

Рис. 2. Моделі соціально-ринкового господарства

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Соціально-ринкова модель має низку переваг, включаючи стійкий економічний розвиток, високий рівень зайнятості, захист соціальних прав громадян та зменшення нерівності. Однак є й виклики:

1) необхідність балансу між державним втручанням і ринковою свободою, аби не допустити перевантаження економіки соціальними зобов'язаннями. Надмірне державне втручання може знизити ефективність ринку та сприяти збільшенню податкового тиску, що негативно впливає на підприємницьку активність [5];

2) постійна потреба в оновленні законодавства та регулювання в умовах глобалізації та технологічних змін. Глобалізація та технологічні зміни викликають нові виклики для ринкових економік, зокрема в питаннях працевлаштування, автоматизації, цифровізації та зміни структури виробництва.

Соціально-ринкове господарство є важливою моделлю економічного розвитку, яка дозволяє поєднувати ринкові переваги з високими соціальними стандартами. Воно є основою для стабільного суспільства, що здатне забезпечити добробут громадян через рівність можливостей і соціальний захист. Моделі СРГ можуть варіюватися в залежності від національних умов, проте їх основна мета залишається незмінною - забезпечення збалансованого економічного і соціального розвитку.

Висновки. Отже, соціально-ринкове господарство є важливою економічною моделлю, яка забезпечує ефективне поєднання ринкових механізмів із соціальною справедливістю. Його основною метою є досягнення максимального добробуту кожного громадянина шляхом створення умов для економічної свободи, підтримки конкуренції та забезпечення соціального захисту. Важливу роль у цій моделі відіграє держава, яка втручається лише тоді, коли необхідно захистити суспільні інтереси та сприяти стабільному розвитку економіки. Різноманітність моделей соціально-ринкової економіки демонструє гнучкість підходів до вирішення соціальних і економічних викликів, зважаючи на національні особливості. Однак завжди важливим залишається баланс між ринковою свободою та державним втручанням, що гарантує довгострокову стабільність і процвітання.

Список використаних джерел

1. Брояка А.А. Поведінка споживача в сучасній ринковій економіці. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №4. С. 32-40.
2. Геєць В. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально орієнтованої економіки в Україні. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 4-11.
3. Лібанова Е.М. Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства. *Вісник НАН України*. 2018. № 8. С. 3-14.
4. Молнар О.С. Політична економія : посібник. Молнар Олександр, Гетманенко Олексій, Кушнір Юрій. Ужгород : РІК-У, 2020. 126 с.
5. Петровська О.С. Сучасна модель економічного розвитку національної економіки. *Економічна Теорія*. 2018. № 1. С. 30-40.
6. Ткаченко А.А. Теоретична економіка: навчальний посібник. Запоріжжя: Дике Поле, 2013. 472 с.

Віолетта ЛЕГКУН*
студентка 6 курсу магістратури,
факультету економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОБСЛУГОВУВАННЯ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕС

***Анотація.** У статті досліджено основні аспекти управління якістю в ресторанному господарстві. Визначено ключові критерії оцінки якості послуг на підприємствах цієї галузі та розроблено систему параметрів для їх оцінювання. Запропоновано інтегровану модель, яка демонструє вплив якості послуг на показники результативності діяльності підприємств ресторанного господарства. Також обґрунтовано методичні підходи до комплексної оцінки якості послуг. Отримані результати можуть бути застосовані для розробки систем управління якістю на підприємствах ресторанної індустрії. Сьогодні для ефективної роботи та розвитку підприємств ресторанного господарства недостатньо мати досконалі бізнес-процеси. Враховуючи постійно прискорювані темпи технологічних і соціальних змін, здатність компаній швидко адаптуватися до нових ситуацій і динамічно приймати ефективні рішення є надзвичайно важливим.*

***Abstract.** The article examines the main aspects of quality management in the restaurant industry. The key criteria for assessing the quality of services at enterprises in this industry have been determined and a system of parameters for their assessment has been developed. An integrated model is proposed that demonstrates the impact of service quality on performance indicators of restaurant enterprises. Methodical approaches to comprehensive assessment of service quality are also substantiated. The obtained results can be applied to the development of quality management systems at enterprises of the restaurant industry. Today, it is not enough to have perfect business processes for the efficient operation and development of restaurant enterprises. Given the ever-accelerating pace of technological and social change, the ability of companies to quickly adapt to new situations and dynamically make effective decisions is extremely important.*

Вступ. Управління якістю послуг у закладах ресторанного господарства – складний процес, який охоплює організаційний, економічний та соціальний напрями діяльності ресторанного підприємства. Управління якістю ресторанних послуг – це сукупність взаємопов’язаних елементів управління, орієнтованих на

* Науковий керівник: к.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

розроблення та задоволення вимог до якості такої категорії як ресторанний продукт, що поєднує організацію харчування та відпочинку з елементами додаткового обслуговування. Дієвим інструментом регулювання цього процесу виступає стандартизація. Отже, щоб досягти високих показників якості надання ресторанного продукту необхідно визначити, прописати та дотримуватись певної системи внутрішніх стандартів обслуговування у закладі ресторанного господарства.

Заклад ресторанного господарства повинен відпрацювати та постійно вдосконалювати ті ланки процесу обслуговування, які важливі і необхідні конкретній цільовій аудиторії, і які додають цінності самій послугі або продукту в очах споживачів.

Виклад основного матеріалу. З метою підвищення управління якістю послуг обслуговуючого персоналу підприємства можуть застосовуватися різні технології корпоративного управління, серед яких: система бережливого виробництва, реінжиніринг, система загального виробничого обслуговування обладнання, система впорядкування, збалансована система показників, системи безперервного вдосконалення і кардинальне поліпшення якості, метод самооцінки.

Логічне та обґрунтоване створення конкурентоспроможної бізнес-моделі підприємства ресторанного господарства неможливе без аналізу понятійного апарату, зокрема визначення сутності терміну «якість» та ключових категорій управління якістю.

Першим дослідником даної категорії вважається давньогрецький філософ і вчений Аристотель. Він визначив її як «видову відмінність» однієї сутності від іншої, що належить до того ж виду [1]. З часом розуміння сутності категорії «якість» трансформувалося набувало нових відтінків (рис. 1).

Сьогодні ключовою детермінантою формування якісної бізнес-моделі підприємств ресторанного господарства є ступінь відповідності сукупності власних характеристик кожної її компоненти вимогам споживачів в залежності від споживчого сегменту.

Якість послуги – сукупність характеристик послуги, які надають їй здатність задовольняти потреби. Якість обслуговування – сукупність характеристик процесу і умов обслуговування, які забезпечують задоволення встановлених або ймовірних потреб споживача [3].

Для багатьох підприємств ресторанного господарства підвищення якості обслуговування є найбільш ефективним інструментом підвищення ефективності діяльності, ніж маркетинг, просування або реклама. На практиці, в перший раз клієнта можна вразити рекламою, інтер'єром або різноманітним меню, проте вдруге він приходить завдяки якості страв, які пропонує підприємство ресторанного господарства та високому рівню якості обслуговування, що перевірений при попередньому відбудуванні.

Процес безперервного поліпшення якості послуг, що надаються підприємствами ресторанного господарства проходить цикл функціональних стадій виготовлення продукції і організації її споживання. Відповідно до цього,

безперервний характер відтворювальних процесів на підприємствах ресторанного господарства зумовлює необхідність реалізації комплексного підходу до побудови систем контролю та управління якістю на різних стадіях. Це дозволить скоординувати процеси управління якістю на всіх етапах: починаючи із вибору постачальників товарних запасів, їх придбання, зберігання, виробництва та обслуговування. [1].

Рис. 1. Еволюція поняття «якість»

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2].

Управління якістю у закладах ресторанного господарства за вагомістю посідає визначальну роль ще при розробці концепції закладу та поряд з політикою управління витратами визначає ефективність його роботи. незаперечно, що в основі управління якістю лежать основоположні принципи управління якістю ДСТУ ISO 9000; 2015 [5]. Стандартизація, відповідно до Закону України «Про стандартизацію» [4], – це «діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері». Відповідно, «стандарт – нормативний

документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості». Основою для розробки системи управління якістю послуг обслуговуючого персоналу є структурування цілей управління окремими співробітниками з урахуванням особливостей їх роботи та специфіки діяльності самого підприємства громадського харчування. Для побудови цієї системи ми пропонуємо модель, засновану на змістовному підході до управління якістю персоналу (рис. 2).

Рис. 2. Система управління якістю обслуговуючого персоналу закладів ресторанного господарства

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Оцінка якості продукції та послуг підприємств ресторанного господарства з позицій цінності для споживача впливають на формування інших критеріїв результативності діяльності, таких як: лояльності споживача, привабливості підприємства ресторанного бізнесу, рівень корпоративного та соціального іміджу, стабільність доходів та рівень конкурентоспроможності.

Проектування системи управління якістю обслуговування на підприємствах ресторанного господарства повинне будуватися з урахуванням умов існування підприємства та відповідно до рекомендацій стандартів ISO

9001. На основі діючої організаційної структури підприємства обрати відповідні структурні одиниці, які будуть відповідати за виконання функцій побудованої системи якості на підприємстві та розроблення нових нормативних документів для виконання цих функцій. Однією з надзвичайно важливих рекомендацій для ресторанного господарства є впровадження ефективних стандартів управління, прийнятих провідними світовими ресторанными організаціями, формування високопрофесійної команди з клієнтоорієнтованим обслуговуванням.

Висновки. Розробка внутрішніх стандартів обслуговування у ресторані має враховувати ряд принципів, серед яких можемо виділити:

- урахування рівня розвитку науки і техніки, рівня соціальної відповідальності перед громадами та навколишнього середовища;
- показників економічної доцільності та ефективності всіх технологічних процесів;
- забезпечення відповідності до нормативних актів, міжнародних, національних та регіональних стандартів, вимог інших нормативних документів;
- залучення до розробки та вдосконалення стандартів обслуговування внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів;
- застосування інформаційних систем і технологій ;
- відкритість та зрозумілість учасникам процесу надання ресторанных послуг;
- відповідність, раціональність, несуперечність;
- можливість перевірки та контролю їх дотримання.

Стандартизація сервісу, підтримання високої якості обслуговування і конкурентна перевага закладу ресторанного господарства – тісно пов'язані речі, де внутрішні стандарти обслуговування виступають інструментом забезпечення високої якості ресторанного продукту, що визначає рівень конкурентоздатності закладу на ринку.

Список використаних джерел:

1. Гросул В.А., Іванова Т.П. Практичні аспекти управління якістю при формуванні бізнес-моделі підприємства ресторанного господарства. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2016. №7(1179) С. 132-137.
2. ДСТУ ISO 9000:2007. Системи управління якістю. Основні положення та словник. Київ: Держспоживстандарт України, 2008. 29 с. URL: [www/URL:http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf](http://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf)
3. Павлова С.І. Управління якістю послуг ресторану через механізми впровадження внутрішніх стандартів обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2021. Випуск № 34.. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/988/946>
4. Про стандартизацію : Закон України від 5.06.2014 р. № 1315-VII. Законодавство України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>
5. Системи управління якістю. Основні положення та словник. ДСТУ ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT). Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 49 с.
6. Шацька З.Я., Семко В.В. Впровадження нових технологій на вітчизняних підприємствах : Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні» : 2017 р. : матеріали Міжнар. нак.-практ. конф., 24 травня 2017 р. Київ : КНУТД, 2017. С. 370-373.

Руслана ЛИСАКОВА*,
студентка 1 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних технологій та
сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячена військовому туризму як окремому напрямку туристичної індустрії, що дозволяє глибше зрозуміти історію, культуру та військові події, відвідуючи місця битв, музеї та пам'ятники. Військовий туризм поділяється на кілька різновидів, зокрема військово-історичний та мілітарний туризм, кожен з яких має свої унікальні особливості.*

У статті розглядаються найбільш значущі військові об'єкти України, такі як Національний музей історії України у Другій світовій війні, Поле Берестецької битви та місто Батурын. Важливу увагу приділено сучасному військовому туризму, що виник на основі подій російсько-української війни, зокрема в деокупованих містах Київщини. Окремо визначені проблеми розвитку військового туризму в Україні, серед яких – нестача інфраструктури, недостатнє фінансування та відсутність стратегії розвитку.

***Abstract.** The article is dedicated to military tourism as a distinct branch of the tourism industry, which provides a deeper understanding of history, culture, and military events by visiting battle sites, museums, and monuments. Military tourism is divided into several types, including military-historical and militaristic tourism, each with its own unique features.*

The article highlights the most significant military sites in Ukraine, such as the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War, the Field of the Battle of Berestechko, and the city of Baturyn. Special attention is given to modern military tourism, which has emerged based on the events of the Russo-Ukrainian War, particularly in the recently de-occupied towns of the Kyiv region. The article also emphasizes the challenges in developing military tourism in Ukraine, such as a lack of infrastructure, insufficient funding, and the absence of a development strategy.

Вступ. До російського військового вторгнення туризм був однією з найбільш динамічних галузей господарського комплексу України, стимулюючи розвиток суміжних видів діяльності, будучи джерелом валютних надходжень та активно сприяючи створенню нових робочих місць. Загальновідомо, що Україна

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Анатолій ПРИЛУЦЬКИЙ

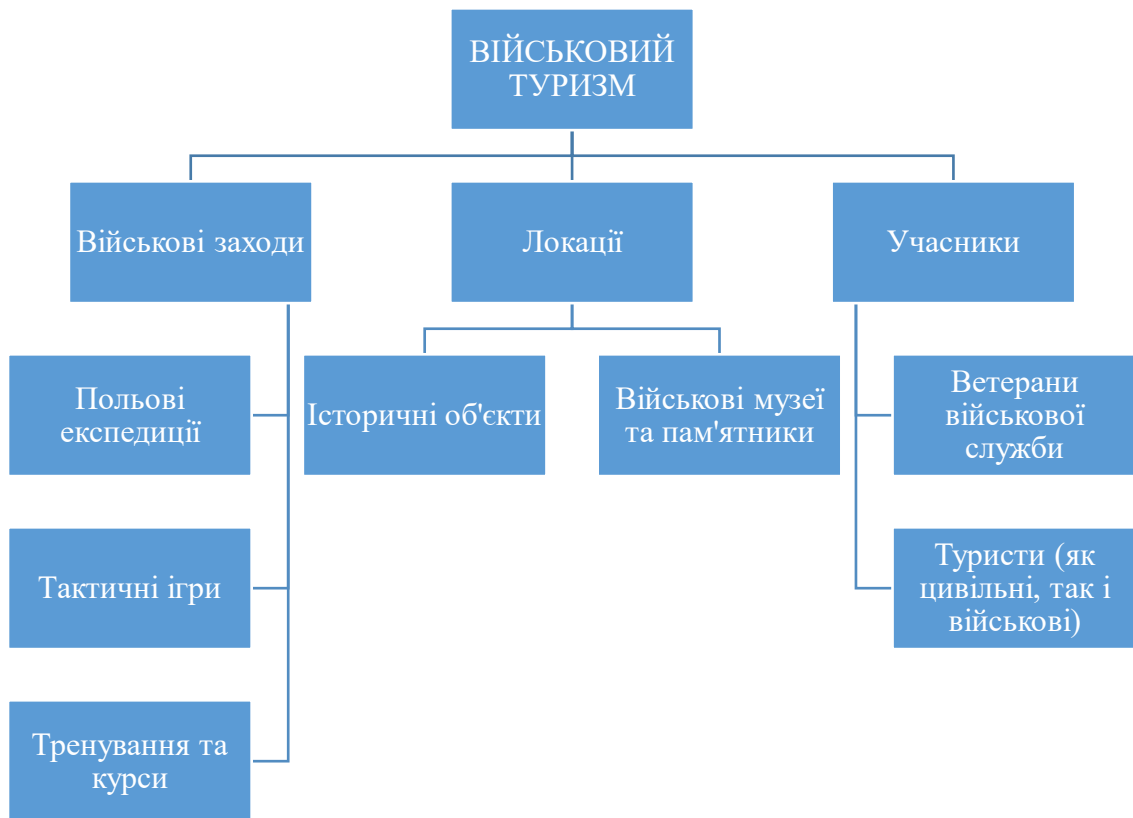
має всі історичні, географічні, природні, соціально-демографічні та економічні передумови для розвитку внутрішнього та в'їзного туризму.

Військовий туризм як спеціалізований вид туристичної діяльності має багатовікову історію, адже відвідування місць, пов'язаних з війнами та битвами, завжди викликало інтерес у людей. У сучасних умовах цей вид туризму набуває нових форм та глибшого змісту, особливо в контексті України, яка переживає повномасштабне військове вторгнення.

Головні об'єкти уваги включають меморіальні комплекси, місця значних історичних битв, військові музеї та сучасні території, де відбувалися або відбуваються бойові дії. До цього також додаються локації, де відбувалися масові злочини й терор над українським народом, що робить такі місця важливими як для пам'яті, так і для розуміння історичних подій.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 24 лютого в'їзні туристичні потоки були втрачені практично на 100%, діловий туризм був заморожений, місцевий туризм перетворився на внутрішню міграцію, а туризм у центральній, східній та південній Україні повністю зупинився. Жоден регіон України не є повністю безпечним під час війни, і це має прямий вплив на туристичну привабливість країни, яка наразі близька до нуля. Іноземні туристи не можуть або не бажають відвідувати Україну через регулярні масштабні ракетні обстріли та бомбардування, значні руйнування інфраструктури, підвищені ризики, створені військовими діями та призупиненням авіасполучення. Повномасштабні бойові дії в Україні призвели до реструктуризації всього туристичного сектору, і очікується, що після завершення бойових дій з'являться нові популярні туристичні напрямки. Одним із шляхів відновлення туристичної галузі України є розвиток військового туризму [1, С.35].

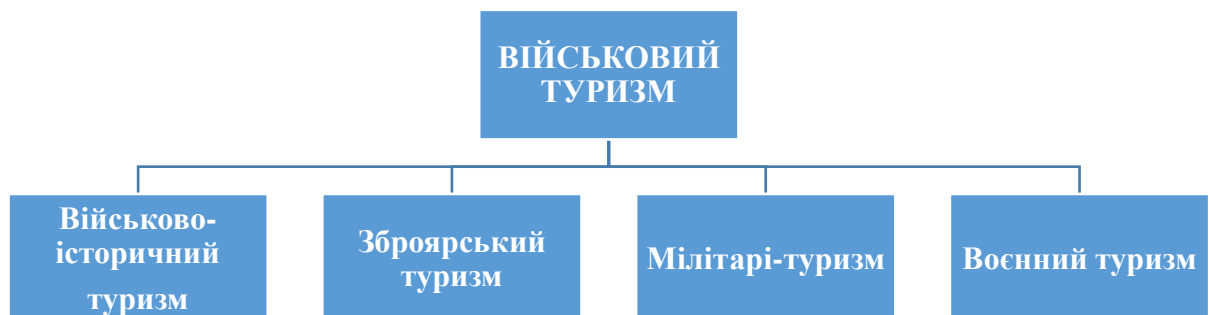
Потенціал воєнного туризму в Україні в загальному визначається як досить широкий. На сьогоднішній день в країні спостерігається значна кількість мілітарі-туристів – це активні, патріотично налаштовані, пристрасні люди, які захоплюються Батьківщиною та бажають знати якнайбільше про історію своєї країни. Сучасна молодь бажає вивчати історію не по книжкам, а, безпосередньо, з місця подій. До об'єктів воєнного туризму, що користуються найбільшою популярністю останні роки слід віднести: численні оборонні споруди різних періодів, місця боїв та визначних битв, військово-історичні музеї, пам'ятники загиблим воїнам різних періодів, військові полігони, військові частини, страйкбольні клуби, мисливські угіддя, діяльність патріотичних об'єднань, які проводять вишкільні табори, діяльність клубів військово-історичної реконструкції, численні військово-історичні фестивалі. Військовий туризм — це один із різновидів галузі, який дає змогу зануритися в історію та краще зрозуміти культуру і події, пов'язаних з війною. Він передбачає відвідування місць, де відбувалися важливі військові події, битви, а також історичні військові об'єкти. Це можуть бути військові бази, фортеці, пам'ятки та музеї, що мають військове значення.

*Рис. 1. Складові військового туризму
Джерело: сформовано автором на основі [1]*

Туристи мають можливість обирати напрямки, які найбільше відповідають їхнім інтересам.

Одним із найпоширеніших з військового туризму є військово-історичний туризм. Він охоплює відвідування пам'ятників, історичних місць та музеїв. Популярність цього напрямку зростає, зокрема завдяки багатій історичній спадщині та великій кількості об'єктів, що пов'язані з визначними військовими подіями. Україна має багато таких пам'яток, які охоплюють різні періоди.

*Рис. 2. Основні напрямки військового туризму:
Джерело: сформовано автором на основі [1]*

Серед найбільш цікавих місць в Україні – «Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс», заснований 17 жовтня 1974 року на честь 30-річчя визволення України від нацистських загарбників. Розташований у Києві, колишньому Кловському палаці на Печерську, пізніше було збудовано новий комплекс на вулиці Січневого повстання, 44, який відкрився 9 травня 1981 року [4]

«Поле Берестецької битви» – національний заповідник, що зберігає пам'ять про одну з найбільших битв козацької доби. Він розташований у Рівненській області та присвячений битві між військом Богдана Хмельницького та польськими військами 1651 року. На його території є музей та меморіальні комплекси, що відтворюють козацьку історію.

Місто Батурин, розташоване на Чернігівщині, яке колись було столицею Гетьманщини. Це місце відоме тим, що тут знаходилася резиденція українських гетьманів, зокрема Івана Мазепи. Однак Батурин також пов'язаний з жахливими подіями в історії — жорстокою спробою знищення і спалення міста, під час якої місцеве населення стало жертвами різанини. Серед загиблих не щадили нікого: страждали як діти, так і літні люди.

Таблиця 1

Перелік основних об'єктів військово-історичний туризм

Назва музею/фортеці	Розташування	Тематика або історичний період	Кількість експонатів
Національний музей історії України у Другій світовій війні	Київ	Друга світова війна	Понад 300 тисяч експонатів
Музей АТО	Дніпро	Війна на сході України, 2014-2019	Близько 5 тисяч експонатів
Хотинська фортеця	Хотин, Чернівецька область	Середньовіччя, битва під Хотиним 1621 року	Близько 2 тисяч експонатів
Музей військової техніки «Битва за Дніпро»	Запоріжжя	Друга світова війна, битва за Дніпро	Понад 50 одиниць техніки
Луцький замок	Луцьк, Волинська область	Середньовіччя, Литовсько-руська доба	Понад 500 експонатів
Дубенський замок	Дубно, Рівненська область	Оборонні споруди, шляхетські війни	Понад 1 тисяча експонатів

Джерело: сформовано автором на основі [2], [3].

Відвідавши ці історичні міста, ти зможеш зануритися в атмосферу минулого, де кожна вулиця і будівля зберігають пам'ять про події давніх часів. Кожен об'єкт, на який ти звертаєш увагу, має свою унікальну історію, що розповідає про життя і випробування людей минулих епох.

Окремим напрямом є мілітарний туризм. Це варіант для тих, хто любить активний відпочинок і екстрим. Він дозволяє зануритися в атмосферу військових

навчань і маневрів. Участь у таких заходах дає можливість випробувати себе в умовах, максимально наближених до бойових дій, брати участь у стрільбах з різними видами зброї, а також покататися на військовій техніці, що викликає велике захоплення. Крім цього, напрямок пропонує польоти на військових літаках і вертольотах, що дарує неперевершені емоції та враження. Цей вид туризму не лише насичує адреналіном, а й відкриває глибше розуміння військової культури та історії.

Один із найскладніших напрямків це воєнний туризм. Наші реалії постійно розвивають цей напрямок: щодня з'являються нові місця, де відбувалися бойові дії. Багато людей прагнуть відвідати такі місця, щоб краще зрозуміти події війни та побачити наслідки на власні очі. Серед таких місць – деокуповані міста Київщини, які першими зазнали нападу російських військ у лютому 2022 року. Наразі ці містечка Київщини поступово повертаються до буденності, однак вони зберігають пам'ять про всіх, хто став жертвою підступного нападу та жахливої війни [5].

Село Романівка, через яке проходила "дорога життя", стала символом спротиву. Місто-Герой Ірпінь стало ще одним епіцентром трагічних подій. Тут проходила лінія фронту, де позиції постійно переходили з рук у руки, зокрема в районі ТЦ "Жираф". Місто Буча, яке стало всесвітнім символом жахів війни. Кадри з розстріляними мирними жителями на вулиці Яблуневій побачив увесь світ.

Таким чином, кожен з цих населених пунктів не лише зберігає сліди бойових дій, а й стає важливою частиною історії спротиву та пам'яті про війну. Але перш ніж відвідати ці місця, треба морально підготуватися, оскільки є страшні видовища, які важко сприймати. Ще в цих місцях живуть люди, які стали свідками подій і не тільки. Над ними могли знущатися. Наразі важливо розуміти, що війна має свої наслідки, і до людей, які пережили окупацію та полон, треба ставитися етично.

Розвиток і просування військового туризму в Україні може мати такі позитивні результати:

- Збільшення надходжень та поповнення державної казни.
- Сприяння розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.
- Потенціал для залучення іноземних інвестицій.
- Ремонт та покращення існуючої інфраструктури.
- Створення нових туристичних напрямків та покращення вже існуючих.

Політика розвитку туризму має бути спрямована не лише на створення сприятливих умов для його розвитку, але й на сам розвиток. Таким чином, буде більше сенсу покращувати привабливість об'єктів та впроваджувати нові туристичні дестинації, цікаві для туристів.

Основним завданням на шляху до розвитку воєнного туризму в Україні є: створення сприятливого організаційно-правового та економічного середовища, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту, забезпечення соціально-економічного ефекту та екологічної безпеки. Стратегія розвитку воєнного туризму в Україні також

передбачає розробку національної політики у сфері туризму

На сьогодні поняття військового туризму залишається недостатньо дослідженим. Водночас військовий туризм – це спеціалізований вид туризму, який передбачає: відвідування пам'ятних військових локацій (об'єктів) минулого і сучасності, залучення туристів до елементів сучасного військового побуту, участь у безпечних військових заходах, військових навчаннях та маневрах. Військовий туризм здатний виховати патріотизм та національну самосвідомість, створити підґрунтя для осмислення сутності сучасних військових подій та конфліктів.

Висновки. Військовий туризм в Україні відкриває унікальні можливості для занурення в історію та культуру, пов'язані з війною. Цей вид туризму дозволяє відвідувати важливі пам'ятки та історичні місця, що свідчать про військові події, як-от Національний музей історії України у Другій світовій війні, Поле Берестецької битви та багато інших. Завдяки цим об'єктам, туристи можуть краще зрозуміти, як війна вплинула на життя людей і формування національної ідентичності. Військовий туризм стає важливою складовою для патріотичного виховання та вивчення історії, оскільки дозволяє глибше зануритися в події минулого і усвідомити їх значення для сучасності. Незважаючи на виклики, такі як недостатня інфраструктура та обмежена промоція, цей напрям має значний потенціал для розвитку. Залучення інвесторів і активне поширення інформації можуть сприяти зростанню військового туризму, який також формуватиме патріотичну свідомість. У майбутньому, після перемоги нашої країни, ми зможемо досягти високого рівня військового туризму, що позитивно вплине на економіку та відродить гордість за нашу історію і культурну спадщину.

Список використаних джерел:

1. Роїк О.Р. Недзвецька О.В Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. *Економіка та управління національним господарством*. URL: <https://www.ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/783/754>
2. Менеджмент туристичної індустрії: підручник у 3-х частинах. Руденко В. П., Вацеба В.Я., Підгірна В.Н., Цепенда М.В. та ін. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. С. 504 с
3. Левченко М. Розвиток військового туризму як складова державної гуманітарної політики. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління*. URL: <http://journals.maur.com.ua/index.php/political/article/view/1280/1775>
4. Каднічанський Д., Каднічанська Н. Мілітарний туризм: проблематика термінології та класифікації. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали XIV Міжнародної наукової конференції*. 9 жовтня 2020 р. Львів, 2020. С. 132-138.
5. Горб, К.Д, Крутякова, Ю.П. Нові перспективи військового туризму в Україні. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід*. 2020. С.87.

Юлія МАКАРОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЯ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ

***Анотація.** У статті проаналізовано суттєві виклики, пов'язані із економічною нестабільністю, змінами ринкових умов та порушеннями ланцюгів постачання внаслідок війни. Однак ці труднощі також відкривають нові можливості для інновацій та адаптації. В умовах війни українські підприємці активно пристосовуються до нових реалій, використовуючи цифрові технології, виходячи на міжнародні ринки та відповідаючи на зміну попиту. Особливо значну роль відіграє інноваційна діяльність, яка стає пріоритетною для великих підприємств і допомагає зберегти та розширити бізнес.*

***Abstract.** The article analyzes the significant challenges associated with economic instability, changes in market conditions, and disruptions in supply chains as a result of war. However, these challenges also open up new opportunities for innovation and adaptation. In the conditions of war, Ukrainian entrepreneurs are actively adapting to new realities, using digital technologies, entering international markets and responding to changes in demand. An especially significant role is played by innovative activity, which becomes a priority for large enterprises and helps preserve and expand business.*

Вступ. Підприємництво в умовах воєнного стану зазнає значних випробувань, але водночас відкриває нові можливості для адаптації та розвитку. В умовах, коли економіка переживає кризи, підприємці стикаються з викликами нестабільності, змін ринкових умов і порушення ланцюгів постачання. Проте саме в такі моменти з'являються нові шанси для розвитку інновацій, оптимізації процесів і розширення сфер діяльності.

Українські підприємці продовжують працювати навіть у найскладніших умовах, пристосовуючи свій бізнес до нових реалій. Використання цифрових технологій, пошук нових ринків збуту та адаптація до міжнародних стандартів дозволяють не лише зберегти бізнес, а й сприяти економічній стійкості країни. В умовах воєнного стану підприємництво стає не лише економічною діяльністю, а й важливим чинником підтримки національної оборони та соціальної стабільності.

* Науковий керівник: асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Світлана ДОЦЮК

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан є найбільш руйнівним для підприємництва чинником; загальна слабкість економічного сектору, ріст витрат держави на забезпечення воєнних дій та оборони, непередбачувані фінансові і матеріальні втрати, постійні ризики, а також значні обмеження у сфері міжнародної торгівлі спричиняють поступову дестабілізацію кожної із ланок системи. Т

ак, бізнес України, за підсумками 2022 року, зазнав безпрецедентно великих прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення, їх обсяг оцінюється у 13 млрд дол.; значна частка із зазначеної суми (орієнтовно 9 млрд дол.) припадає на великий та середній бізнес, щонайменше 109 господарюючих суб'єктів з них зазнали прямих збитків: 19 зруйновано повністю, ще 90 пошкоджені частково. Непрямі збитки підприємницького сектору України за аналогічний період сягнули позначки у 33,1 млрд дол [7].

Найкраще в умовах війни вистояв ІТ-сектор. Жоден з українських проєктів не було закрито, більше того, сотні з них отримали додаткові інвестиції та мали великий попит на українському і міжнародному ринках. Серед таких можна назвати проєкти Skyworker, Trinetix, RevMyWork та інші [10].

Один із найперших і найпомітніших викликів, із яким зіткнулися підприємці під час війни, – це зміна пріоритетів і потреб ринку. Війна кардинально змінила попит: окремі сектори економіки майже зупинилися, в той час як інші відчули значне зростання попиту.

Наприклад, попит зріс на військове спорядження, продукти харчування, медичні товари та послуги з безпеки. Підприємці змушені переходити на онлайн-формати торгівлі та надання послуг, що дозволяє зберігати активність навіть за умов відсутності клієнтів. Крім того, зріс попит на послуги доставки, онлайн-консультації, віддалені сервіси.

Інновації також відіграють значну роль у кризовий час. Вони стали частиною адаптації бізнесу під час війни. Оскільки фізична торгівля в багатьох регіонах стала ускладненою або неможливою. Інновації допомагають підприємствам підвищувати ефективність, знижувати витрати, залучати нових клієнтів і залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Як і в мирний час, актуальність інновацій залежить від розміру бізнесу. Зі збільшенням розміру підприємства зростає ймовірність того, що запровадження інновацій є пріоритетом у роботі або актуальне в конкурентних ситуаціях. Зокрема, інновації є пріоритетом для 38% великих підприємств, але лише для 8% мікро- і 13% малих підприємств (рис. 1) [4].

Одним із найефективніших способів розвитку підприємництва в умовах воєнного стану стало фінансування бізнесу за рахунок грантів. Таким чином, за кошти грантів в Україні реалізовано понад 7 тис. бізнес-проєктів (пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо). Бізнеси, що вчасно зреагували на ці зміни, змогли не тільки продовжувати працювати, але й отримати нові можливості для розширення.

Розглянемо актуальність інновацій за розміром підприємства, % опитаних, які відображені на рисунку 1.

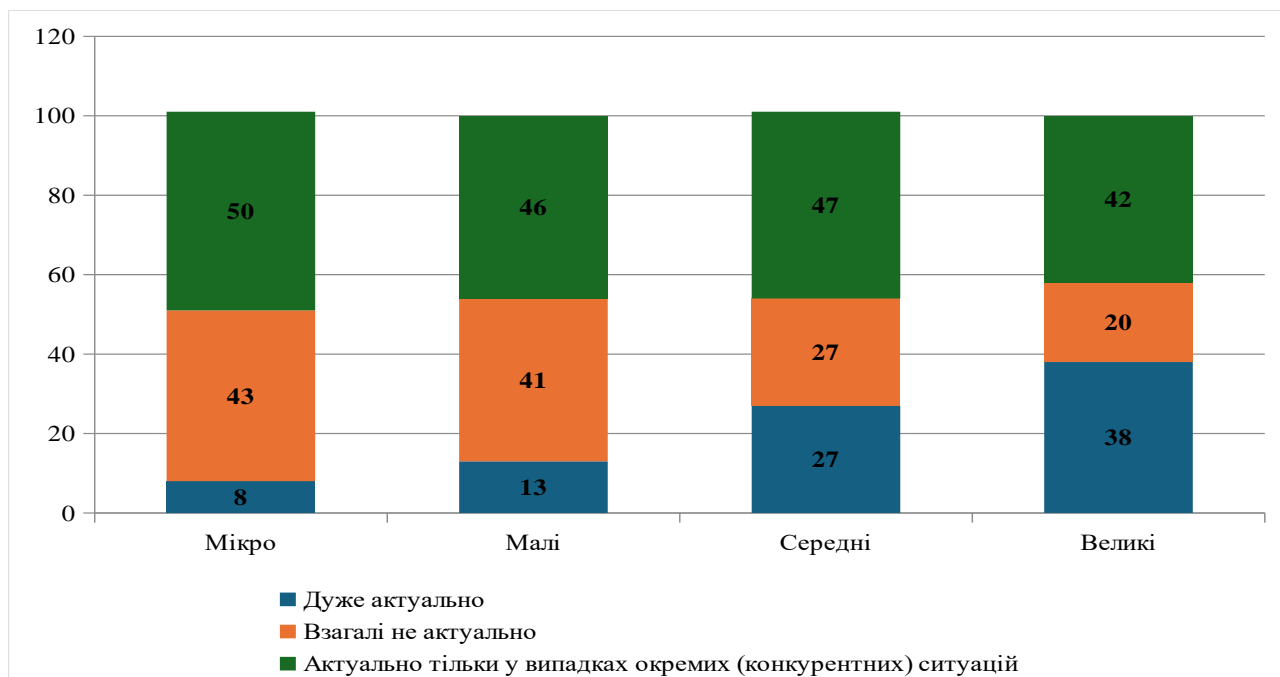

Рис. 1. Актуальність інновацій за розміром підприємства, % опитаних
Джерело: [4]

* Опитування проводив Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2023 р.

Після повномасштабного вторгнення країною-агресором на територію України багато підприємств почали шукати нові ринки збуту за межами країни, особливо в Європі та інших регіонах, де є попит на українську продукцію. У таблиці 1 представлено основні напрямки українського експорту під час війни, зокрема на ринки Європи та Китаю.

Таблиця 1

Експорт українських підприємств

Країна	Експорт у 2023 році (млрд дол.)	Основні товари
Польща	4,7	Метали, продукти харчування, дерево
Румунія	3,7	Продукти сільського господарства
Китай	2,4	Залізна руда, кукурудза, металопродукція, ячмінь, соняшникова олія
ЄС загалом	Більше 50% загального експорту	Сільське господарство, ІТ-послуги, продукти харчування

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Порівняно з іншими формами виходу підприємства на світові ринки продукції за умов експорту забезпечується мінімальний ризик для суб'єкта підприємницької діяльності, оскільки експорт потребує від підприємця мінімальних інвестиційних витрат та поточних грошових зобов'язань, мінімальних змін у товарному асортименті та власне структурі підприємства. Разом з тим, ухвалюючи рішення про експорт продукції на світові ринки, суб'єкт підприємницької діяльності повинен керуватися експортною стратегією,

зважаючи на те, що світова торгівля порівняно з внутрішньою є більш ризикованішою, через відмінності економічних, правових, соціальних та інших умов у різних державах [8, с. 128]. Досить важливим для України залишається те, що Європейський Союз спростив умови для експорту українських товарів, що відкрило нові можливості для малого та середнього бізнесу. Окрім цього, участь у міжнародних проектах, грантових програмах та інвестиційних ініціативах сприяє залученню капіталу та пошуку нових партнерів.

Вважаємо, що важливим для України залишається сектор агропромислового комплексу. Сьогодні український агробізнес працює в надскладних умовах і демонструє гнучкість та ефективність. Через складну логістику зернових, сільське господарство переорієнтовується, фермери все більше роблять ставку на олійні культури. Потрібно знаходити варіанти збуту вирощеної продукції. Виклики сьогодення викрили проблему сировинного вектора експорту України та дозволили без спротиву збільшити темпи переорієнтації аграрного сектору на продукти із вищою доданою вартістю [1].

Через блокування чорноморських портів українські аграрії почали активніше використовувати наземні маршрути через західні кордони. Було розроблено нові логістичні рішення для транспортування продукції до Європи, що дозволяє хоча б частково компенсувати втрати від блокади морських шляхів. Крім того, аграрний сектор залишається одним із ключових джерел валютних надходжень для держави.

У сезоні 2022/2023, за даними Мінагрополітики, аграрії зібрали 55 млн т зерна, що на 36% менше, ніж роком раніше. Шляхи транспортування агропродукції залишаються порушеними, а значна частина земель-недоступними [6].

Незважаючи на важливу роль фермерських і особистих селянських господарств у забезпеченні внутрішньої продовольчої безпеки, їхні інтереси часто ігноруються державою, яка в основному підтримує великий бізнес. Протягом багатьох років в Україні діяли програми підтримки різних форм ведення сільського господарства, але на їх реалізацію часто впливають інтереси великого бізнесу [9]. До війни сільське господарство давало самій Україні 20% ВВП і 40% українського експорту. А у світі Україна одноосібно покривала половину потреб Світової харчової програми ООН. Основою всього були зернові та олійні культури. Вони ж на другий рік війни спричинили розбрат з ключовим союзником і сусідом – Польщею [11]. Рішення Польщі обмежити імпорт українського зерна суперечило позиції Європейського Союзу, який підтримував вільний транзит української продукції. Це призвело до напруженості між Польщею та ЄС, особливо в контексті загальних санкцій і політики підтримки України.

Попри війну, аграрний сектор України продовжує функціонувати, а з урахуванням блокади чорноморських портів та зростаючого попиту на продовольство в світі, агропідприємства можуть шукати нові ринки збуту в Європі та світі.

Український уряд зараз повинен підтримувати модель сільського господарства, яка розглядається багатьма політиками як спосіб реконструкції та

відновлення країни після війни. Окрім того, ця модель має на меті зміцнення позицій України як одного з провідних світових експортерів сільськогосподарської продукції, що сприятиме стабілізації національної економіки та залученню іноземних інвестицій.

Висновки. Підприємництво в умовах війни стикається з численними викликами, але водночас відкриває нові можливості для зростання та розвитку. Ключовим фактором для виживання бізнесу є здатність до швидкої адаптації та пошуку альтернативних шляхів діяльності. Цифровізація, освоєння нових ринків збуту та інновації стають основними інструментами для збереження і розвитку підприємств.

Попри кризу, підтримка з боку держави та міжнародних організацій у вигляді грантів і програм фінансування допомагає малим та середнім бізнесам долати труднощі й навіть масштабувати свої операції.

Таким чином, підприємництво в умовах війни залишається важливим рушієм економіки, сприяючи не лише її стійкості, але й майбутньому відновленню країни.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада ухвалила законопроект про «клуб білого бізнесу». URL: https://lb.ua/economics/2024/06/18/619466_verhovna_rada_uhvalila_zakonoproiekt.html.
2. Доцюк С.О. Концептуальні оцінки пріоритетів розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 3 (08). С. 19-25.
3. Доцюк С.О. Формування експортного потенціалу підприємств АПК в умовах євроінтеграції. *Бізнес-навігатор*. 2024. № 2 (75). С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.75-7>.
4. Інновації під час війни не на часі, але як без них відновити країну? URL: <https://zn.ua/ukr/amp/macroeconomics/innovatsiji-pid-chas-vijni-ne-na-chasi-ale-jak-bez-nikh-vidnoviti-krajinu.html>.
5. Інновації під час війни - чи на часі? URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/innovatsiyi-pid-chas-viyny/>.
6. Карта українського агроекспорту. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/karta-ukrainskogo-agroeksportu-2023-16042024-20423>.
7. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: [file:///C:/Users/Svitlana/Downloads/2144-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2068-1-10-20230303%20\(12\).pdf](file:///C:/Users/Svitlana/Downloads/2144-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2068-1-10-20230303%20(12).pdf). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>.
8. Сментина Н. Інструменти державного регулювання експорту в умовах воєнного стану. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 1. С. 128-134. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-22>.
9. Українське сільське господарство у воєнний час. URL: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>.
10. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/>.
11. Як найбільше багатство України може перешкодити її вступу до ЄС. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2023/10/16/yak-naybilshe-bagatstvo-ukrayini-mozhe-pereshkoditi-yiyi-vstupu-yes/>.

Ганна НАКАЗНА *,
студентка 1 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті розглянуто історичний розвиток ролі людини в економічних процесах від первісних суспільств до сучасної цифрової ери. На початкових етапах розвитку суспільства людина виступала як основний фактор виробництва, де фізична праця та навички були критичними для виживання та розвитку. З розвитком аграрних суспільств роль людини змінилася, включаючи управління ресурсами та організацію праці. Стаття підкреслює важливість адаптації до нових викликів та можливостей, що виникають у сучасному світі, та закликає до подальших досліджень у цій галузі.

Abstract. This article examines the historical development of the role of man in economic processes, from primitive societies to the modern digital age. In the early stages of societal development, man acted as the main factor of production, where physical labor and skills were necessary for survival and development. With the development of agrarian societies, the role of humans changed, including resource management and labor organization.

Вступ. Роль людей в економічних відносинах можна визначити як сукупність функцій та обов'язків, які індивіди виконують у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ. Ця роль еволюціонувала разом із соціально-економічним розвитком, відображаючи зміни в технологіях, соціальних структурах і культурних цінностях.

Рис. 1. Місце людини в економічній системі

Джерело: [1]

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування ВНАУ, Олена КОВАЛЬ

Швидкий розвиток технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект та інформаційні технології, значно змінює структуру зайнятості та вимоги до кваліфікації робочої сили. Глобалізація сприяє мобільності робочої сили, культурним змінам та інтеграції ринків. Зростання економічної нерівності, зміни в соціальній структурі та демографічні тенденції впливають на економічні відносини. Аналіз ролі людини в економічних відносинах допоможе зрозуміти, як адаптуватися до нових умов та використовувати їх для економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація має значний вплив на мобільність робочої сили, культурні зміни та інтеграцію ринків. Вона дозволяє працівникам вільніше пересуватися між країнами і шукати кращі можливості для працевлаштування та навчання. В результаті полегшується обмін знаннями та досвідом, що позитивно впливає на економічний розвиток. Культурні зміни, спричинені глобалізацією, проявляються у міжкультурному взаємопроникненні, яке збагачує суспільства і сприяє толерантності та взаєморозумінню. Люди мають можливість познайомитися з різними традиціями, мовами та способами життя, що сприяє культурному збагаченню. Ринкова інтеграція дозволяє країнам більш ефективно використовувати свої ресурси, розширювати ринки збуту та залучати іноземні інвестиції. Це сприяє економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та створенню робочих місць. Однак глобалізація також ставить перед країнами нові виклики, такі як адаптація до швидких змін та забезпечення соціальної справедливості.

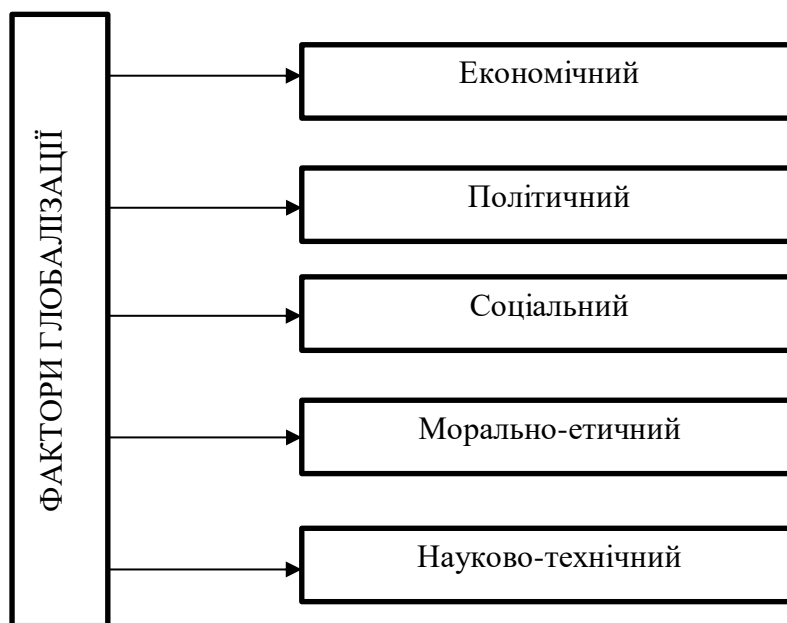

Рис.2. Фактори глобалізації

Джерело: сформовано авторами на основі [2].

Розуміння ролі людей у глобалізованій економіці є важливим для розробки стратегій ефективного використання нових можливостей та мінімізації ризиків. Саме це веде до сталого економічного розвитку та підвищення соціального

добробуту.

Міжкультурне змішування має значний позитивний вплив на суспільство. Коли люди з різних культур взаємодіють, відбувається обмін знаннями, традиціями та цінностями, а культури збагачуються. Це робить суспільство більш відкритим і різноманітним, сприяє толерантності та взаєморозумінню.

Культурне збагачення проявляється у багатьох сферах життя, таких як мистецтво, музика, кухня, мода і мова. Люди знайомляться з новими ідеями та підходами, що сприяє творчості та інноваціям. Наприклад, кулінарні традиції різних країн об'єднуються для створення нових страв, які користуються популярністю у всьому світі.

Ще одним важливим аспектом культурного обміну є підвищення рівня толерантності та взаєморозуміння. Знайомство з різними культурами допомагає людям зрозуміти і поважати відмінності, а також позбутися упереджень і стереотипів. Це, в свою чергу, сприяє створенню більш гармонійного і мирного суспільства, де кожен може вільно виражати власну ідентичність. Таким чином, міжкультурне змішання збагачує суспільство, сприяє толерантності та взаєморозумінню, а також стимулює творчість та інновації. Це важливий аспект глобалізації, який допомагає створити більш відкритий і взаємопов'язаний світ.

Інтеграція ринків дійсно має значний вплив на економічний розвиток країн. Вона дозволяє країнам ефективніше використовувати свої ресурси, розширювати ринки збуту та залучати іноземні інвестиції, що сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності. Основні переваги інтеграції ринків:

1. Ефективне використання ресурсів:

- Інтеграція ринків дозволяє країнам спеціалізуватися на виробництві тих товарів і послуг, у яких вони мають конкурентні переваги.
- Сприяє більш ефективному використанню природних, людських та фінансових ресурсів, що підвищує продуктивність та економічну ефективність.
- Розширення ринків збуту:
- Відкриття нових ринків збуту дозволяє підприємствам збільшувати обсяги виробництва та продажів, що сприяє економічному зростанню.
- Також стимулює інновації та розвиток нових продуктів і послуг, що відповідають потребам різних ринків.
- Залучення іноземних інвестицій:
- Інтеграція ринків створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій, що сприяє розвитку інфраструктури, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення.
- Іноземні інвестиції також сприяють передачі технологій та знань, що підвищує конкурентоспроможність національної економіки [3].

Ринкова інтеграція є важливим елементом економічного розвитку, що дозволяє країнам більш ефективно використовувати свої ресурси, розширювати ринки збуту та залучати іноземні інвестиції. Це сприяє економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та добробуту.

Екологічні проблеми, зокрема зміни клімату, вимагають від нас переосмислення ролі людини в економіці та переходу до стійких моделей розвитку. Це питання є надзвичайно актуальним, оскільки вплив людської діяльності на навколишнє середовище стає все більш очевидним і загрозливим.

Основні аспекти екологічно відповідального виробництва та споживання:

1. Зменшення викидів парникових газів:

- Людина може сприяти зниженню викидів парникових газів шляхом впровадження енергоефективних технологій та використання відновлюваних джерел енергії.

- Включає перехід на сонячну, вітрову та гідроенергію, а також розвиток інфраструктури для електромобілів.

Раціональне використання ресурсів:

- Важливо впроваджувати принципи циркулярної економіки, які передбачають повторне використання, переробку та зменшення відходів.

- Людина може сприяти цьому шляхом свідомого споживання та підтримки компаній, які дотримуються екологічних стандартів.

2. Збереження біорізноманіття:

13. Людина може сприяти збереженню біорізноманіття шляхом захисту природних екосистем та підтримки сталого сільського господарства.

14. Включає зменшення використання пестицидів та хімічних добрив, а також підтримку органічного землеробства.

3. Екологічна освіта та свідомість:

- Важливо підвищувати рівень екологічної освіти та свідомості серед населення, щоб люди розуміли важливість екологічно відповідальної поведінки.

- Це може включати освітні програми, кампанії з підвищення обізнаності та залучення громадськості до екологічних ініціатив. [3]

Перед обличчям екологічних викликів важливо переосмислити роль людей в економіці для забезпечення сталого розвитку. Люди можуть зробити свій внесок в екологічно чисте виробництво та споживання, зменшуючи викиди парникових газів, раціонально використовуючи ресурси, зберігаючи біорізноманіття та підвищуючи екологічну свідомість. Це допоможе захистити довкілля для майбутніх поколінь і забезпечити сталий економічний розвиток.

Еволюція ринку праці є важливим аспектом сучасної економіки, оскільки зміни в структурі зайнятості, поява нових професій та зникнення старих вимагають адаптації робочої сили. Дослідження цього процесу допоможе зрозуміти, як підготувати людей до нових умов праці та забезпечити їхню конкурентоспроможність на ринку.

Технологічний прогрес та автоматизація призводять до зменшення попиту на деякі традиційні професії, водночас створюючи нові робочі місця в інших галузях. Наприклад, зменшення кількості робочих місць у виробництві компенсується зростанням зайнятості у сфері інформаційних технологій та послуг. Розвиток нових технологій та інновацій створює попит на нові професії, які раніше не існували. Це включає професії, пов'язані з штучним інтелектом,

кібербезпекою, аналізом даних та екологічними технологіями [4].

Деякі професії стають застарілими через автоматизацію та зміни в економічних умовах. Це вимагає від працівників адаптації та перекваліфікації для того, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку праці. Важливо забезпечити можливості для навчання та перекваліфікації працівників, щоб вони могли адаптуватися до нових умов праці. Це включає розвиток програм професійного навчання, підвищення кваліфікації та підтримку безперервного навчання протягом усього життя.

Для забезпечення конкурентоспроможності працівників важливо розвивати навички, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Це включає як технічні навички, так і м'які навички, такі як комунікація, креативність та здатність до вирішення проблем.

Таким чином, еволюція ринку праці вимагає від працівників адаптації до нових умов та постійного розвитку навичок. Дослідження цього процесу допоможе зрозуміти, як підготувати людей до змін та забезпечити їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Це дозволить створити стійку та ефективну економіку, яка здатна відповідати на виклики сучасного світу.

Висновки. Еволюція ролі людини в системі економічних відносин є складним і багатограним процесом, що відображає зміни в технологіях, соціальних структурах і культурних цінностях. Глобалізація, технологічний прогрес, соціально-економічні виклики та екологічні проблеми вимагають переосмислення ролі людини в економіці та адаптації до нових умов.

Глобалізація сприяє мобільності робочої сили, культурному обміну та інтеграції ринків, дозволяючи країнам більш ефективно використовувати свої ресурси, розширювати ринки збуту та залучати іноземні інвестиції. Водночас екологічні проблеми, такі як зміна клімату, вимагають переходу до моделей сталого розвитку та екологічно безпечного виробництва і споживання.

Еволюція ринку праці, включаючи зміни в структурі зайнятості, появу нових професій і зникнення старих, вимагає від працівників постійного підвищення кваліфікації та адаптації до нових умов праці. Це забезпечить конкурентоспроможність на ринку та сприятиме економічному зростанню.

Список використаних джерел

1. Економічна теорія: Політекономія - Базилевич В.Д. - § 4. Місце і роль людини в економічній системі. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/54259--4-mtse-rol-lyudini-v-ekonomchny-sistem.html>
2. Глобалізація економіки та загальноцивілізаційні проблеми людства. URL: https://pidru4niki.com/1278021240010/politekonomiya/globalizatsiya_ekonomiki_zagalnotsivilizat_siyi_problemi_lyudstva .
3. Evolutionary Economics: Overview, History, Examples. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/evolutionary-economics.asp> .
4. Interpersonal relationships, human development, and the trajectory of economic change: a social constructionist perspective. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12232-023-00414-x>.

Вікторія ОРАЗМЕДОВА*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфер обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ОПТИМІЗАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ І ПРОМИСЛОВОСТІ: МОДЕЛІ, АЛГОРИТМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У цій статті буде розглянуто основні оптимізаційні методи, зокрема лінійне та нелінійне програмування, генетичні алгоритми, методи теорії ігор, а також їх застосування в економіці та промисловості. Ми також дослідимо перспективи розвитку цих методів в умовах швидкого зростання технологій, таких як штучний інтелект і машинне навчання. Проаналізовано приклади застосування в реальних умовах, а також перспективи розвитку оптимізаційних методів у поєднанні з новітніми технологіями, зокрема штучним інтелектом. Стаття підкреслює важливість цих методів для підвищення ефективності економічної діяльності та виробничих систем у сучасному світі.*

***Abstract.** This article will review the main optimization methods, including linear and non-linear programming, genetic algorithms, game theory methods, as well as their application in economics and industry. We will also explore the prospects for the development of these methods in the context of rapidly growing technologies such as artificial intelligence and machine learning. Examples of application in real conditions are analyzed, as well as prospects for the development of optimization methods in combination with the latest technologies, in particular artificial intelligence. The article emphasizes the importance of these methods for increasing the efficiency of economic activity and production systems in the modern world.*

Вступ. У сучасному світі економічні та промислові процеси стають дедалі складнішими, що вимагає від організацій прийняття ефективних рішень для досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах. Для вирішення цих завдань широко використовуються оптимізаційні методи та моделі, які дозволяють знайти найкращі рішення у складних багатофакторних середовищах. Оптимізація є однією з ключових областей математичного моделювання, яка застосовується в багатьох сферах — від логістики та виробничих процесів до фінансів та управління. Знайдення оптимального плану зазвичай є непростю задачею і належить до класу екстремальних задач, де потрібно визначити максимум або мінімум (екстремум) функції з урахуванням заданих обмежень.

* ** Науковий керівник: асистент кафедри комп'ютерних наук та цифрової економіки ВНАУ, Роман ЯРОЦЬУК

Оптимізаційне моделювання є розділом прикладної математики, що вивчає задачі пошуку екстремуму функції за певних умов. Об'єктами оптимізаційного моделювання є різні сфери людської діяльності, де необхідно вибрати найкращий варіант дій у певних ситуаціях. Основою цього вибору є розв'язання екстремальної задачі за допомогою методів оптимізаційного моделювання [2].

Під час розв'язання екстремальної економічної задачі виконуються такі кроки: створення економіко-математичної моделі, визначення оптимального плану, проведення економічного аналізу отриманих результатів та оцінка можливості їх практичного застосування.

Виклад основного матеріалу. Оптимізаційна модель економічного об'єкта (системи) — це його спрощене відображення, представлене у вигляді набору математичних співвідношень, таких як рівняння, нерівності, логічні умови, графіки тощо. Оптимальний план підприємства дозволяє ефективно збалансувати його ресурси. Це збалансування має вирішальне значення, оскільки вказує на можливі зміни у формуванні ресурсів для максимізації фінансових результатів. Задача оптимізації плану підприємства також допомагає узгодити внутрішні та ринкові умови його діяльності, забезпечуючи спрямування внутрішніх ресурсів на реалізацію портфеля угод щодо продукції або послуг, що сприяє оптимізації фінансових показників [6].

У суто математичному сенсі деякі оптимізаційні задачі були відомі ще в давній Греції. Однак сучасне оптимізаційне моделювання зосереджене переважно на вивченні властивостей і розв'язках математичних моделей економічних процесів. Тому його розвиток як самостійної наукової дисципліни почався з перших спроб застосування методів оптимізаційного моделювання в прикладних дослідженнях, зокрема в економіці. На сучасному етапі оптимізаційне моделювання охоплює широкий спектр завдань з відповідними методами їх розв'язання, які стосуються різних аспектів розвитку та функціонування реальних економічних систем. Створюються банки економіко-математичних моделей, які, в поєднанні з потужною обчислювальною технікою та сучасним програмним забезпеченням, формують системи ефективної підтримки прийняття рішень у різних сферах економіки. Математична модель виробничої задачі може бути використана для розв'язання різних економічних проблем, де потрібно вибрати оптимальний варіант розподілу обмежених ресурсів. Незважаючи на те, що на перший погляд такі задачі можуть не стосуватися виробничих процесів, підхід до їх розв'язання залишається аналогічним [1].

Оптимізаційні методи — це математичні підходи, які використовуються для знаходження найкращого рішення в заданих умовах. Залежно від характеру задачі та її обмежень, існують різні класи оптимізаційних методів:

1. Лінійне програмування (ЛП) — це метод, який застосовується для вирішення задач, де цільова функція та обмеження є лійними. ЛП є однією з найпоширеніших технік оптимізації завдяки своїй простоті та ефективності у випадках, коли задача має чіткі обмеження і може бути математично описана у вигляді системи лінійних рівнянь та нерівностей.

2. Нелінійне програмування (НЛП) — використовується у випадках, коли цільова функція або обмеження є нелінійними. Цей метод дозволяє враховувати складні взаємозв'язки між змінними, але потребує більш складних алгоритмів і обчислень.

3. Генетичні алгоритми — це еволюційний підхід до оптимізації, заснований на принципах природного відбору та генетики. Цей метод ефективний у випадках, коли пошук оптимального рішення ускладнюється великою кількістю можливих варіантів, наприклад, у задачах логістики або оптимізації виробництва.

4. Методи теорії ігор — застосовуються для оптимізації у ситуаціях, де взаємодіють декілька учасників або агенти, які прагнуть досягти своїх інтересів. Теорія ігор дозволяє аналізувати конкурентні середовища та приймати оптимальні стратегії у складних системах з багатьма учасниками.

Оптимізаційні методи відіграють ключову роль у сучасній економіці, допомагаючи підприємствам і державним органам знаходити ефективні рішення в умовах обмежених ресурсів та зростаючої конкуренції.

Однією з основних сфер застосування оптимізації є розподіл обмежених ресурсів для досягнення максимального прибутку або зменшення витрат. Лінійне програмування, зокрема, використовується для вирішення задач виробничого планування, де підприємства можуть оптимально розподілити ресурси, такі як працівники, сировина і обладнання, щоб досягти максимального виходу продукції або мінімізувати витрати.

Наприклад, компанії можуть використовувати лінійне програмування для розробки оптимальних графіків виробництва, враховуючи обмеження по ресурсам і вимоги до продуктів. Це допомагає зменшити витрати на сировину і енергію, а також покращити загальну ефективність виробництва.

В оптимізації фінансових процесів використовуються різні методи для оцінки і управління інвестиційними ризиками, а також для максимізації доходів. Нелінійне програмування та методи теорії ігор можуть бути застосовані для портфельного управління, де необхідно вибрати оптимальне поєднання активів для досягнення заданих цілей прибутковості при мінімізації ризиків.

Фінансові аналітики можуть також використовувати ці методи для оцінки проектів, враховуючи їхню прибутковість та ризики, що допомагає у прийнятті рішень щодо інвестицій і фінансування.

Оптимізаційні методи дозволяють компаніям визначати оптимальні ціни на свої товари та послуги, щоб максимізувати прибуток, враховуючи еластичність попиту та конкуренцію. Методи теорії ігор, наприклад, можуть бути використані для розробки стратегій ціноутворення в конкурентних ринках, де ціни конкурентів можуть впливати на вибір споживачів і прибутковість компанії [3].

Аналіз даних і прогнозування попиту, засновані на оптимізаційних моделях, також допомагають у розробці ефективних маркетингових стратегій і кампаній, що дозволяє компаніям краще орієнтуватися на цільову аудиторію і знижувати витрати на рекламу.

В управлінні ланцюгами постачання оптимізаційні методи використовуються для покращення ефективності і зменшення витрат на транспортування, складування і управління запасами. Генетичні алгоритми та інші евристичні методи можуть допомогти у пошуку оптимальних маршрутів для постачання і зменшення витрат на логістику. Ці методи дозволяють компаніям зменшити затримки в постачаннях, покращити рівень обслуговування і зменшити витрати на зберігання товарів.

Крім того, оптимізаційні моделі широко застосовуються для зменшення екологічних витрат. Наприклад, оптимізація енергоспоживання у промислових підприємствах дозволяє знижувати вплив на навколишнє середовище, зменшуючи викиди парникових газів і витрати на енергетичні ресурси. Це не тільки знижує витрати, але й дозволяє підприємствам виконувати екологічні стандарти та законодавчі вимоги.

У сучасному світі оптимізаційні методи відіграють ключову роль у різних аспектах економіки та промисловості. Їх ефективне застосування дозволяє підприємствам та організаціям досягати максимальних результатів при оптимальних витратах ресурсів. Нижче представлена таблиця, що ілюструє розподіл застосування основних оптимізаційних методів у різних сферах економічної діяльності.

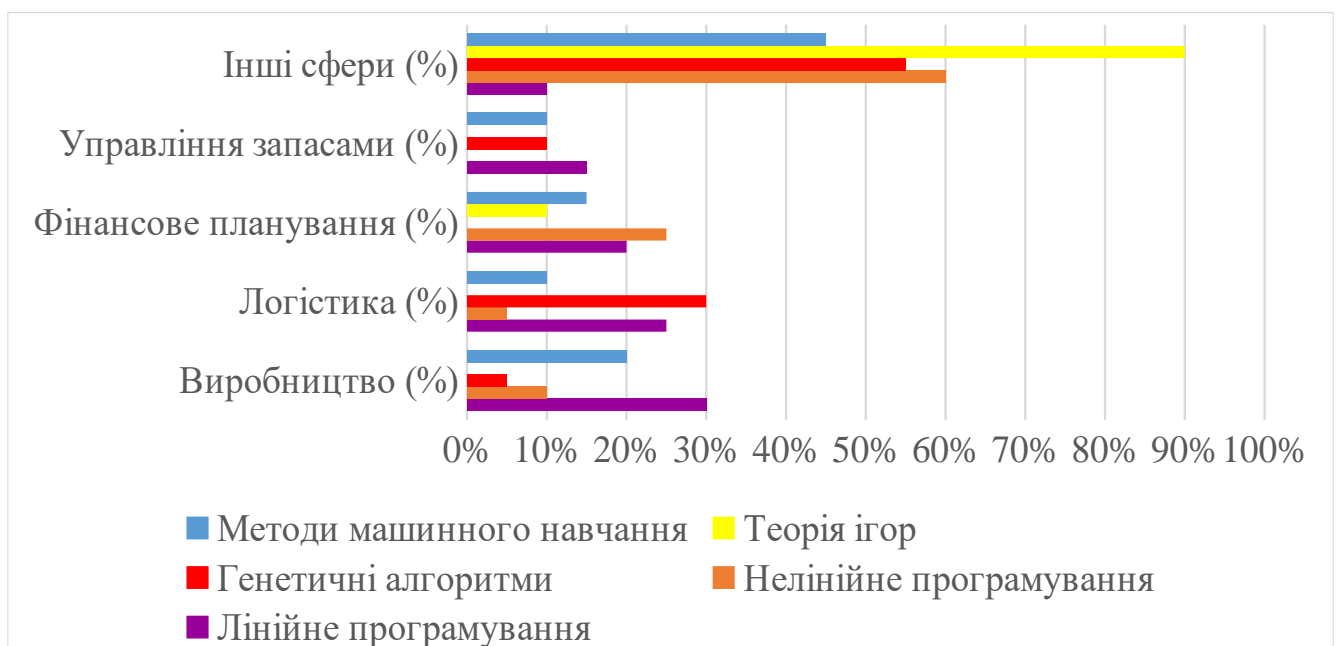

Табл. 1 Застосування основних оптимізаційних методів у різних сферах економічної діяльності

Джерело: складено автором на основі [4]

Оптимізаційні моделі також використовуються для прогнозування економічних тенденцій і аналізу ринкових умов. Наприклад, методи регресійного аналізу та часових рядів можуть використовуватися для прогнозування майбутніх економічних показників, таких як ВВП, інфляція та рівень безробіття. Аналіз даних, заснований на оптимізаційних моделях,

дозволяє державним органам і бізнесу приймати обґрунтовані рішення щодо економічної політики і стратегій розвитку.

Висновок. Сучасні оптимізаційні методи відіграють критичну роль у трансформації економіки та промисловості, надаючи компаніям інструменти для підвищення ефективності, зниження витрат і адаптації до змінюваних умов ринку. Від традиційних підходів, таких як лінійне програмування та класичні алгоритми, до інноваційних технологій на основі штучного інтелекту та машинного навчання — сучасні моделі оптимізації демонструють високу гнучкість і універсальність у вирішенні складних проблем. Їх широке застосування охоплює всі галузі економіки та промисловості: від оптимізації ланцюгів постачання, виробничих процесів та логістики до фінансового моделювання, прогнозування попиту і зменшення екологічних витрат [5].

З появою квантових обчислень та великих даних перспективи розвитку оптимізаційних моделей ще більше розширюються. Квантові алгоритми, що можуть обробляти величезні обсяги даних, відкривають нові горизонти для промисловості, підвищуючи точність і швидкість прийняття рішень. Водночас, інтеграція екологічних та соціальних аспектів в оптимізаційні моделі дає змогу створювати більш стійкі бізнес-практики. Майбутнє оптимізаційних методів полягає у поєднанні різноманітних інструментів і технологій, що дозволить вирішувати багатовимірні та комплексні проблеми з урахуванням економічних, соціальних і екологічних чинників. Ці методи стануть основою для прийняття стратегічних рішень, що допоможуть компаніям залишатися конкурентоспроможними в умовах глобальних змін, забезпечуючи сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Скорук О. В. Оптимізаційні методи і моделі: навч. посіб. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2023. 273 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22437>
2. Atallah, M. J., & Lynch, N. A. Modern Optimization: Theory and Practice. CRC Press. Описує сучасні теорії та алгоритми оптимізації, а також їх практичні застосування. URL: <https://aotp.fabad-ihe.ac.ir/>
3. Волонтир Л.О., Потапова Н.А., Ушкаленко І.М., Чіков. І.А. Оптимізаційні методи та моделі в підприємницькій діяльності. внау – 2020 URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/25186%20%D0%9D%D0%9F%202020.pdf>
4. Якимова Л. П. Оптимізаційні методи та моделі : практикум в MS Excel : навч.- метод. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 272 с. URL: <http://surf.li/xsyjfo>
5. Арутюнян Є.Е.. Оптимізаційна модель організації. URL: <http://btrp.dit.edu.ua/article/view/258202>
6. Карімов І.К. Оптимізаційні методи і моделі: навч. посіб. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/3/17/3-21-rp58.pdf> (дата звернення 30.09.2024).

Аліна ПРИБІЛОВИЧ*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та сфери
обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті аналізуються сучасні тенденції та інструменти розвитку внутрішнього туризму в Україні в післявоєнний період. Розглядається саме поняття «внутрішній туризм», яке визначено в Законі України «Про туризм», а також класифікація його основних видів, таких як екскурсійний, агротуризм, культурний, гастрономічний, екотуризм та інші. Особливу увагу приділяється новим викликам, що виникли в результаті військових дій, таким як руйнування інфраструктури, небезпечні зони, зміна вимог до туристичних закладів та зміни в поведінці туристів. Стаття також аналізує ключові напрями розвитку внутрішнього туризму за умов війни, акцентуючи на відновленні транспортної та туристичної інфраструктури, підтримці малого та середнього бізнесу, залученні інвестицій та ролі державної підтримки у відбудові галузі. Також проаналізовано популярні напрямки внутрішнього туризму в Україні.*

***Annotation.** The article analyzes current trends and tools for the development of domestic tourism in Ukraine in the post-war period. The very concept of «domestic tourism», which is defined in the Law of Ukraine «On Tourism», as well as the classification of its main types, such as sightseeing, agritourism, cultural, gastronomic, ecotourism and others, are considered. Particular attention is paid to new challenges that have arisen as a result of hostilities, such as the destruction of infrastructure, dangerous areas, changing requirements for tourist establishments and changes in the behavior of tourists. The article also analyzes the key areas of development of domestic tourism during the war, focusing on the restoration of transport and tourism infrastructure, support for small and medium-sized businesses, attracting investment and the role of state support in rebuilding the industry. The popular directions of domestic tourism in Ukraine are also analyzed.*

Вступ. Внутрішній туризм є важливим фактором економічного зростання, соціальної стабільності та культурного обміну. В умовах післявоєнного періоду для України розвиток внутрішнього туризму набуває особливого значення, адже

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

цей сектор може стати каталізатором відновлення регіонів, стимулювання локального бізнесу, створення робочих місць та інтеграції населення, яке постраждало від війни. Для реалізації потенціалу внутрішнього туризму необхідно застосувати комплекс інструментів, спрямованих на відновлення інфраструктури, стимулювання бізнесу та культурний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме поняття «внутрішній туризм» закладено в Законі України «Про туризм», де чітко визначено, що «внутрішній туризм – це подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на її території, в межах держави» [4].

Відповідно до мети подорожі виділяємо такі види внутрішнього туризму як екскурсійний туризм, агротуризм, лікувально-оздоровчий, екотуризм, культурний, гастрономічний, релігійний та інші види (табл. 1). Слід зауважити, що цей перелік не є вичерпним, адже існує чимало інших видів спеціалізованого туризму [5].

Таблиця 1

Напрями внутрішнього туризму України

Вид внутрішнього туризму	Опис
Екскурсійний туризм	Подорожі для відвідування музеїв, історичних пам'яток, архітектурних об'єктів та інших культурних місць.
Агротуризм	Подорожі до сільської місцевості для ознайомлення з традиційним сільським життям і відпочинку на природі.
Курортний туризм	Відпочинок на курортах різного типу, таких як гірські або пляжні курорти.
Екотуризм	Подорожі в заповідні зони та природні парки з метою вивчення і захисту природи.
Культурний туризм	Подорожі для ознайомлення з культурою та мистецтвом, включаючи музеї, галереї, та інші культурні заходи.
Гастрономічний туризм	Подорожі для знайомства з місцевою кухнею та дегустації традиційних страв.

Джерело: сформовано автором на основі [2].

Щодо видів туризму, то цей розподіл має наступний вигляд: (рис. 1).

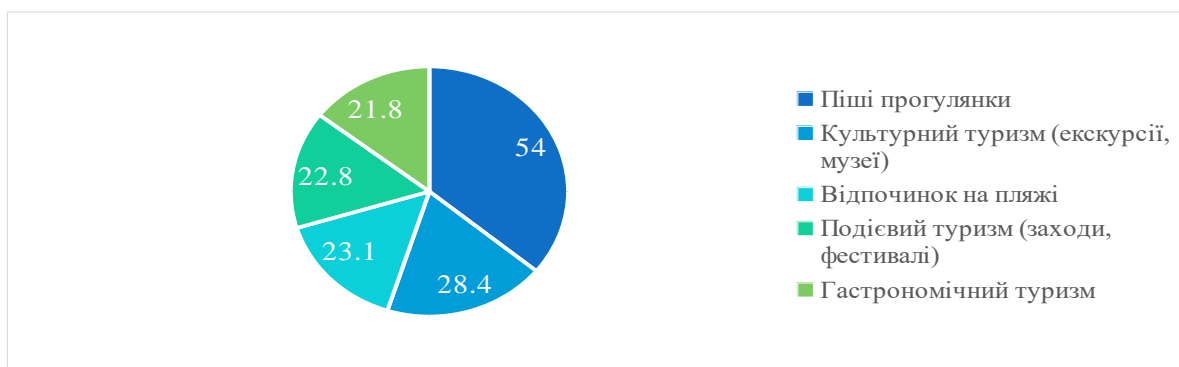

Рис. 1. Структура різновидів внутрішнього туризму в Україні, %.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

В лютому 2022 року війна з росією в період березень-травень паралізувала

туристичну індустрію і вона практично зупинилась. Східні та південні регіони України стали недоступні для туристів через активні бойові дії, небезпеку життя людей, руйнацію історико-культурної спадщини, систематичні обстріли та мінування курортних зон Миколаївської, Херсонської та Одеської областей.

Зважаючи на нинішню ситуацію в Україні, у внутрішньому туризмі виникли певні нові тенденції (рис. 2). Серед них варто виділити наступні [7]:

- посилення інтересу до санаторних (оздоровчих) турів, оскільки багато українців прагнуть відновити своє фізичне та психологічне здоров'я після стресу, спричиненого війною;
- зростання попиту на бронювання турів «на завтра», адже через невизначеність, викликану конфліктом, туристи віддають перевагу короткостроковому плануванню і бронюють тури на найближчі дати;
- скорочення тривалості туристичних поїздок відбулось у зв'язку з підвищеною небезпекою та обмеженими можливостями пересування, саме тому нині туристи обирають короткі подорожі замість тривалих відпусток;
- зміна вимог до туристичних закладів, яка полягає в тому, що тепер вони орієнтуються на безпеку, доступність і гнучкість, що спонукає туристичні об'єкти адаптувати свої послуги до нових реалій;
- зміни в економічних умовах і безпеці призвели до появи нового портрету туриста, з іншим рівнем доходів, уподобаннями та потребами;
- соло-туризм стає популярнішим, оскільки він дозволяє людям бути більш мобільними та менш залежними від планів інших;
- зростання інтересу до туристичних програм, які підтримують Збройні Сили України, тобто більшість подорожей спрямовані на підтримку національної оборони та благодійні ініціативи, приваблюють все більше людей.

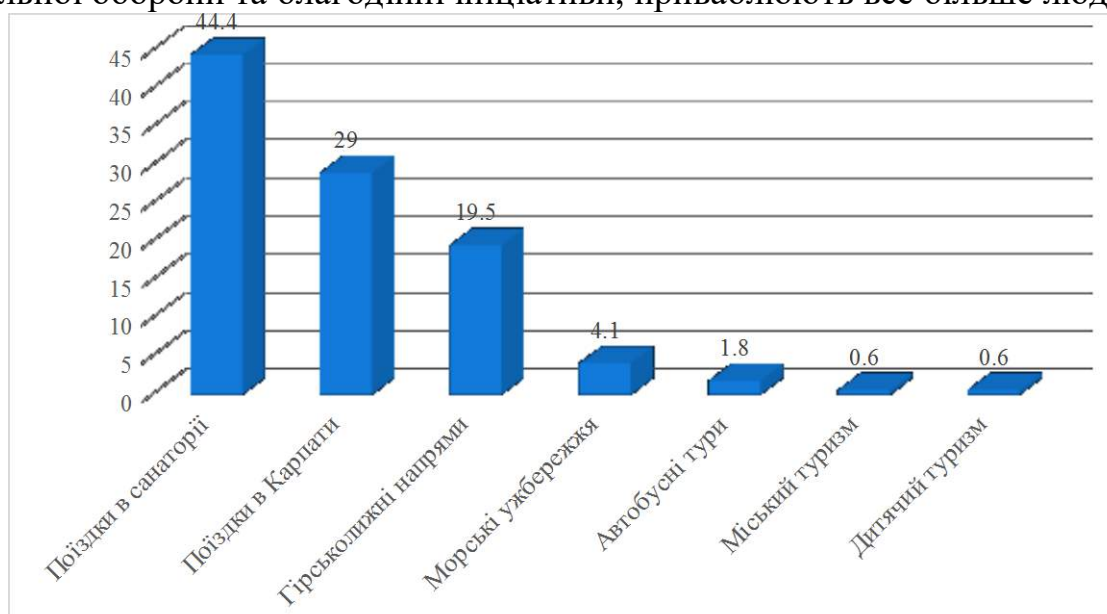

Рис. 2. Популярні напрями внутрішнього туризму в Україні, %.
Джерело: сформовано автором на основі [3].

Розглянувши рисунок 2 ми відмітили, що внутрішній туризм в Україні набув нових рис через поточні обставини. Основна тенденція полягає в зростанні

попиту на санаторії та оздоровчі поїздки, які дозволяють відпочити в безпечних умовах, подалі від повітряних тривог і вибухів - це відображає зростаючу цінність здоров'я та спокою в умовах війни. Люди прагнуть провести час у місцях, де можуть відновити своє здоров'я та емоційний стан. Компанія Join UP!, що займається продажем туристичних послуг в Україні, оприлюднила статистику, яка підтверджує цю тенденцію: 44,4% замовлень пов'язані з санаторними турами. Друге місце за популярністю займають поїздки в Карпати (29%), а третє - гірськолижні курорти (19,5%), особливо привабливі взимку.

Перебування України в стані війни це – нові виклики розвитку внутрішнього туризму, які ускладнюються низкою проблем, а саме:

- зони окупації та активних воєнних дій є небезпечними для туристів;
- втрати значної частини природного та історико-культурного потенціалу туристичних територій;

- руйнація туристичної інфраструктури;
- зменшення заощаджень на відпочинок;
- порушення логістики в межах України;
- виїзд працездатного населення за кордон тощо [6].

- З огляду на глобальні тенденції, екологічний туризм стає все більш популярним. Післявоєнна Україна має унікальні природні ресурси, які можуть стати основою для екологічного туризму:

- створення природних заповідників та національних парків. Охорона природних територій та їх інтеграція у туристичні маршрути дозволить залучати туристів, які цікавляться екологічним туризмом.

- популяризація активних видів відпочинку. Розвиток велотуризму, пішохідних маршрутів, водних видів спорту може залучати туристів, які шукають активний відпочинок.

- розвиток зеленого туризму. Підтримка агротуризму, коли туристи проживають у сільській місцевості та беруть участь у фермерських роботах, може стати цікавою опцією для сімейного відпочинку та міжнародних відвідувачів [2].

Розвиток внутрішнього туризму неможливий без активної участі держави та приватних інвесторів. Важливо створити сприятливі умови для інвестицій та державного регулювання:

5. законодавчі ініціативи. Необхідно ухвалити закони, які спрощуватимуть інвестування у туристичну галузь та захищатимуть інтереси як бізнесу, так і туристів.

6. партнерство між державою та приватними компаніями. Спільні проекти з розвитку інфраструктури, зокрема державне фінансування великих проектів за участі приватних інвесторів, сприятимуть швидшому розвитку галузі.

7. іноземні інвестиції. Важливо залучати міжнародних інвесторів через створення сприятливого інвестиційного клімату, використовуючи міжнародні грантові програми для відновлення туристичних об'єктів [1].

Таким чином, навіть попри воєнні дії, внутрішня туристична індустрія України продовжує функціонувати, хоча й зіткнулася з численними труднощами. Відзначаються проблеми, зумовлені небезпечними умовами в зонах бойових дій, втратою інфраструктури, порушеннями логістики та відтоком персоналу через міграцію чи військову службу.

Тож нинішні складнощі потребують комплексного підходу для підтримки галузі, яка не лише забезпечує робочі місця, а й генерує кошти, що спрямовуються на відновлення та оборону країни, а вітчизняний туристичний сектор має розширювати власний потенціал та постійно сприяти розвитку економіки навіть у складні часи.

Висновки. Отже, розвиток внутрішнього туризму у післявоєнний період є стратегічно важливим для відновлення економіки, соціальної інтеграції та популяризації культурної спадщини України. Основні інструменти, такі як відновлення транспортної та туристичної інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу, цифровізація галузі, екологічний та активний туризм, державна підтримка і залучення інвестицій, створюють міцну основу для стійкого розвитку цієї сфери. Ефективне використання цих інструментів дозволить не лише стимулювати економіку, а й сприяти реабілітації постраждалих регіонів, зміцнюючи національну ідентичність та залучаючи як місцевих, так і міжнародних туристів.

Список використаних джерел

1. Божко Л. Д., Холодок В. Д. Туризм: проблеми та перспективи розвитку під час війни. *Культура України*. 2022. № 77. С. 60-62.
2. Габчак Н.Ф., Габчак С.Є. Внутрішній туризм України: тенденції, проблеми та можливості розвитку у воєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2592/2510>
3. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
4. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. *Liga 360*. 1995. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z950324?an=475921> (дата звернення: 11.10.2024).
5. Зарубіна А., Онойко Ю., Щербатюк Н. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227/2150>
6. Ставська Ю.В. Європейський досвід продуктивних інструментів розвитку туристичного бізнесу України. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3567/3499>
7. Чубрей О. С., Зарубіна А. В., Голубець І. М. Ринок туризму: пандемічні проблеми та новітні перспективи. *Наукові перспективи*. 2022. № 1 (19). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-391-403](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-391-403)

Марина РАЇН* ,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДІАГНОСТИКА КРИЗОВИХ ЯВИЩ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ЛІКВІДАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

***Анотація.** У статті розглядаються підходи до діагностики кризових явищ на підприємстві та заходи щодо їх подолання. Вказується, що процес діагностики включає аналіз фінансових показників, ідентифікацію ризиків та оцінку операційної діяльності. Особлива увага приділяється заходам з фінансового оздоровлення, оптимізації бізнес-процесів та маркетинговим стратегіям. Наголошується на важливості контролю за реалізацією антикризових заходів для забезпечення стабільного функціонування підприємства.*

***Abstract.** The article examines approaches to diagnosing crisis phenomena at the enterprise and measures to overcome them. The diagnostic process includes analysis of financial indicators, identification of risks and assessment of operational activity. Special attention is paid to measures for financial improvement, optimization of business processes and marketing strategies. The importance of monitoring the implementation of anti-crisis measures to ensure the stable functioning of the enterprise is indicated.*

Вступ. Сучасні підприємства функціонують у складних економічних умовах, що зумовлює необхідність своєчасної діагностики кризових явищ та розробки заходів щодо їх ліквідації. Кризові явища можуть виникати з різних причин: внутрішніх (недоліки в управлінні, низька продуктивність праці, неефективне використання ресурсів) і зовнішніх (економічна рецесія, зміни законодавства, нестабільна політична ситуація). Тому важливо вміти своєчасно виявляти та усувати ці фактори, щоб запобігти серйозним негативним наслідкам для підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діагностика кризових явищ є ключовим етапом у процесі управління підприємством, оскільки дозволяє вчасно виявити загрози та визначити потенційні проблеми, які можуть перерости в кризу (рис. 1). Цей процес включає кілька основних підетапів, зокрема: фінансовий аналіз, що є основою для оцінки стану підприємства, оскільки фінансові показники відображають загальний рівень ефективності роботи (табл. 1).

* Науковий керівник: д.ф.е., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Інна ТОМАШУК

Рис. 1. Основні аспекти виникнення небезпеки кризи на підприємстві
Джерело: сформовано за результатами дослідження

Таблиця 1

Основні фінансові показники для діагностики кризових явищ на підприємстві

№	Назва показника	Формула для розрахунку	Сутнісна характеристика
1	Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи / Короткострокові зобов'язання	Показує здатність покривати короткострокові зобов'язання.
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Грошові кошти + Дебіторська заборгованість + Інвестиції) / Короткострокові зобов'язання	Показує здатність швидко покрити зобов'язання без продажу запасів.
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти / Короткострокові зобов'язання	Відображає здатність негайно погасити борги грошовими коштами.
4	Рентабельність активів (ROA)	Чистий прибуток / Середня вартість активів	Відображає ефективність використання активів для отримання прибутку.
5	Рентабельність власного капіталу (ROE)	Чистий прибуток / Власний капітал	Показує, на скільки ефективно підприємство використовує власний капітал
6	Рентабельність продажів (ROS)	Чистий прибуток / Виторг	Показує частку прибутку на кожну одиницю проданих товарів.
7	Коефіцієнт автономії	Власний капітал / Загальний капітал	Показує незалежність підприємства від позикових коштів.
8	Коефіцієнт заборгованості	Позиковий капітал / Власний капітал	Показує залежність підприємства від боргів.
9	Коефіцієнт покриття боргу	Операційний прибуток / Витрати на обслуговування боргу	Відображає здатність підприємства обслуговувати борги операційним прибутком.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Після діагностики кризових явищ важливим кроком є розробка та впровадження ефективних заходів для їх подолання. Ці заходи включають фінансові, операційні та стратегічні рішення, спрямовані на відновлення стабільності підприємства, покращення його фінансового стану та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Одним з головних завдань у подоланні кризи є відновлення фінансової стабільності. Цього можна досягти за допомогою реструктуризації боргів, коли компанії можуть домовитися з кредиторами про зміну умов погашення заборгованості та зменшення навантаження на поточні фінансові ресурси [4]. Наприклад, виплати можуть бути відтерміновані, відсоткові ставки знижені або строки погашення подовжені.

Подолання фінансової кризи можливе за рахунок залучення додаткових інвестицій, коли компанії можуть залучати нові джерела фінансування через інвестиції та позики. Це може задовольнити поточні потреби у фінансуванні та забезпечити розвиток. Важливо, щоб умови фінансування були сприятливими та відповідали стратегії розвитку компанії. Оптимізація витрат також сприяє стабілізації кризового явища на підприємстві, тобто, перегляд структури витрат може допомогти виявити неефективні або непотрібні витрати [1]. Це може включати скорочення адміністративних витрат, підвищення продуктивності праці та перегляд постачальників на більш вигідних умовах.

Для підвищення операційної ефективності та уникнення подальших кризових явищ підприємствам слід зосередитися на вдосконаленні бізнес-процесів, які передбачають впровадження сучасних технологій для автоматизації бізнес-процесів, що може зменшити витрати та мінімізувати людські помилки [3]. Прикладом такого підходу є автоматизація бухгалтерського обліку, контроль запасів, виробництва та продажів. Вихід із кризової ситуації підприємства також можливий за рахунок реінжинірингу бізнес-процесів, що передбачає повне перепроєктування бізнес-процесів для підвищення їхньої ефективності [7]. Цей підхід передбачає фундаментальні зміни у способі ведення бізнесу, включаючи перерозподіл функцій між відділами, оптимізацію ланцюгів постачання та впровадження нових технологій управління.

Варто розглянути у даному контексті і підвищення продуктивності праці, адже інвестиції в навчання та розвиток працівників сприяють підвищенню їхньої кваліфікації, що, своєю чергою, призводить до зростання продуктивності.

Оскільки кризові явища на підприємствах часто супроводжуються проблемами, пов'язаними зі збутом продукції та послуг, маркетингові стратегії відіграють важливу роль у подоланні кризи [2]. Для збільшення продажів компанії можуть виходити на нові ринки, як національні, так і міжнародні. Це включає аналіз потенційних ринків, встановлення нових ділових контактів та відкриття представництв у нових регіонах. Також в умовах конкуренції компанії можуть пропонувати унікальні продукти та послуги, які виділяють їх на ринку. Наприклад, вони можуть покращувати якість продукції, впроваджувати інновації або розробляти нові моделі для залучення клієнтів. Крім того, збільшення

інвестицій у маркетинг та рекламу може підвищити впізнаваність бренду та залучити нових клієнтів (рис. 2). Це можуть бути як традиційні засоби (телевізійна та друкована реклама), так і цифрові канали (соціальні мережі, контекстна реклама).

Рис. 2. Взаємозв'язок маркетингу та антикризового управління підприємством

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Під час кризи компанії часто вдаються до тимчасового зниження цін та промоакцій, щоб збільшити продажі та стимулювати попит. Це дозволяє їм зберегти свої позиції на ринку та забезпечити стабільні грошові потоки.

Для успішного подолання кризових явищ компаніям необхідно змінити свій підхід до управління, адже нова стратегія розвитку, що включає як короткострокові, так і довгострокові цілі, дозволить краще реагувати на ринкові зміни та кризи. Крім того, компаніям варто здійснювати регулярний моніторинг фінансових та управлінських показників, щоб вчасно виявляти відхилення та реагувати на них [6]. Не менш важливим елементом подолання кризових явищ є робота з персоналом. Від мотивації та залученості працівників залежить ефективність усіх інших заходів. Компанії можуть запропонувати різні програми допомоги співробітникам: психологічна підтримка, тренінги та курси

підвищення кваліфікації для співробітників у кризових ситуаціях можуть значно підвищити лояльність і продуктивність праці. Мотиваційні заходи значно стимулюють підвищення продуктивності праці у працівників, зокрема: премії та інші системи заохочення за досягнення конкретних результатів допоможуть підвищити продуктивність і підтримають працівників під час кризи.

Контроль за впровадженням антикризових заходів є ключовим для досягнення стабільності підприємства. У даному контексті варто, постійно відслідковуються фінансові (ліквідність, рентабельність, платоспроможність), операційні, маркетингові та соціальні показники [5]. Це дозволяє оцінити ефективність заходів. Варто здійснювати регулярне порівняння фактичних показників із запланованими. У разі відхилень аналізуються причини та можливі шляхи їх усунення. Гнучке управління дозволяє коригувати стратегію, якщо заходи не приносять бажаних результатів. Можливі нові заходи, зміна пріоритетів. Після завершення кризи оцінюються довгострокові наслідки: фінансова стабільність, конкурентоспроможність та ефективність управління.

Висновки. Діагностика кризи компанії має вирішальне значення для забезпечення її стабільності та ефективності. Раннє виявлення проблем за допомогою фінансового аналізу, оцінки внутрішніх процесів та аналізу зовнішніх факторів може допомогти зменшити ризики та уникнути серйозних наслідків. Впровадження антикризових заходів, таких як фінансова реструктуризація, оптимізація управлінських процесів та покращення комунікацій, не тільки допомагає подолати кризу, але й створює умови для подальшого розвитку. Таким чином, компанії, які впроваджують системний підхід до діагностики та управління кризою, мають більше шансів подолати труднощі та досягти сталого зростання в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Кривов'язюк І.В. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор». 2020. 396 с.
2. Сало А.В. Характеристика сутності та поняття антикризового фінансового управління. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 22. С. 412–418.
3. Отенко І.П., Азаренков Г.Ф., Івашенко Г.А. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
4. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. P. 7. P. 63-73.
5. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. Enterprise development strategy: innovation and internal flexibility. *Colloquium-journal*. 2021. № 3 (90) Vol. 4. P. 51-66. DOI: 10.24412/2520-2480-2021-390-50-64
6. Олешко А.А. Механізм антикризового управління фінансовими корпораціями. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. С. 12–20.
7. Мостенська Т.Л., Юрій Е.О. Інструменти антикризового управління. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 1. С. 64–72.

Наталія РИБКІНА *,
студентка 4 курсу
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування
ННІ бізнесу та управління
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗНАЧЕННЯ БРЕНДУ В СФЕРІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

***Анотація.** У статті досліджено підходи до визначення та розуміння поняття «бренд-менеджмент» та запропоновано власне бачення. Розглянуто особливості процесу управління бренд-менеджментом. Розроблено модель ДНК бренду підприємств ресторанного господарства та визначено, що основним компонентом ДНК бренду виступає його ядро – провідна ідея бренду, легенда, спрямована на споживача, що має на меті завоювання та підтримання його довгострокової прихильності. Досліджено особливості бренд-менеджменту підприємств ресторанного господарства.*

***Abstract.** The article examines approaches to defining and understanding the concept of "brand management" and offers its own vision. Features of the brand management process are considered. A model of the brand DNA of restaurant enterprises was developed and it was determined that the main component of the brand DNA is its core - the leading idea of the brand, a legend aimed at the consumer, which aims to win and maintain his long-term commitment. Peculiarities of brand management of restaurant enterprises have been studied.*

Вступ. нематеріальні актив за сучасних умов щораз активніше укріплюють позиції підприємств на ринку та гарантують отримання грошових доходів для суб'єктів господарювання. І саме бренд є одним із таких нематеріальних активів, який дає змогу підприємству впевнено позиціонувати себе на ринку, оскільки він володіє вищим ступенем своєї унікальності порівняно із матеріальними активами.

На основі бренду виділяють такий такий важливий якісний інструмент, як брендинг, який за сучасних умов набуває нового змісту та щораз більшої зацікавленості суб'єктів бізнесу у різних галузях економіки. Зокрема, сфера ресторанного бізнесу, яка динамічно розвивається, постійно потребує уніфікованих засобів і стимулів для свого функціонування, і саме якісний брендинг підприємства є тим ключовим напрямом, на основі якого воно може діяти з найкращим результатом.

Виклад основного матеріалу. Українська економіка трансформується від

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Юлія СТАВСЬКА

традиційної моделі розвитку до інноваційної, в рамках якої новому поколінню належить жити і реалізовувати постійні зміни в умовах безперервних криз та перетворень, що стосуються системи взаємодій багатьох учасників відносин, орієнтованої на пошук внутрішніх резервів і закріплення їх конкурентних позицій на ринку, що змінюється. Але без структурних перетворень економіки й у промисловості, зокрема, забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності українського бізнесу неможливо. Концепція системної модернізації економіки охоплює всі рівні та підрозділи народного господарства та визначає основні компоненти стратегії модернізації підприємств України як основних ланок економіки країни.

Саме підприємство (господарюючий суб'єкт) у виробничій сфері має стати основною ланкою («полігоном») системної модернізації, тому що в рамках створюваних ним маркетингово-комунікаційних полів можуть бути здійснені різноманітні процеси модернізації – від техніко-технологічних до організаційноуправлінських і далі до соціально-моральних, що зачіпають мотиваційні сприйняття, комунікаційні уподобання, соціогуманістичні орієнтири тощо.

Конкурентний успіх будь-якої компанії залежить від її вміння створювати моделі брендів та керувати бренд-комунікаціями. Знання, ресурси, компетенції працівників, мотивації суб'єктів з їхньої успішній розвиток виступають джерелом можливостей, які можна реалізовані бізнесом під час побудови ним ланцюжків створення цін на благо суспільства, держави, бізнесу та пересічної людини. Ці ланцюжки створення варт повинні трансформуватися в тих сферах промисловості, які можуть стати драйверами економічного зростання і можуть бути пізнаваними на міжнародних, національному та регіональних ринках тими, хто формує портфелі інноваційних проектів та інвестує ресурси в наукомісткі та ефективні за характером використовуваних ресурсів сфери діяльності.

В умовах жорсткої конкуренції перед широко відомими підприємствами виникає досить складне завдання: як утримати свої позиції на ринку і зберегти ефективність діяльності. Зазвичай керівництвом організацій здійснюється ряд заходів щодо збільшення частки на ринку, зниження витрат з метою здійснення цінової конкуренції та ще безліч інших. Але найчастіше цього буває мало, щоб вижити.

Багато фахівців все більше схиляються до висновку, що основним фактором успіху більшості підприємств є вірність споживачів, тобто їхня лояльність. Дане поняття нещодавно виникло в нашій країні, але вже завоювало інтерес багатьох. Найвищий ступінь лояльності (відданості) споживачів – це майже фанатичне шанування бренду.

Сьогодні менеджери підприємств розглядають власну організаційну культуру як потужний стратегічний інструмент, що забезпечує орієнтацію всіх підрозділів та окремих працівників підприємства на загальну мету, підвищує ініціативність співробітників, стимулює прагнення персоналу працювати на благо компанії, а також полегшує спілкування всередині фірми.

Загалом можна створити модель ДНК бренду як поєднання його

зовнішньої оболонки (атрибути бренду) та внутрішньої оболонки (ідентичність бренду), вкладених одна в одну.

«ДНК» бренду – це суть бренду, яка містить у собі його зовнішні і внутрішні характеристики, відтворює його переваги і передає їх до споживача. Її елементи повинні бути достатніми й узгодженими між собою. Занадто насичена або невизначена «ДНК» бренду не сприймається споживачами. Цінність бренду безпосередньо пов’язана зі змістом такої «ДНК» [1].

Атрибути бренду – це сукупність сенсорних характеристик продукту, які споживач сприймає через зоровий, слуховий, нюховий, тактильний або смаковий контакт і які формують функціональні характеристики бренду (наприклад, ім’я бренду, фірмовий знак, логотип, кольорові поєднання, фірмові шрифти тощо).

Під ідентичністю бренду слід розуміти його зміст, що формується розробниками. Вона становить «генетичний код» бренду, в який зашифровано сім компонентів, таких як: асоціації бренду, імідж бренду, індивідуальність бренду, позиція бренду, сприйнята якість бренду, цінності бренду і ядро бренду, які можуть бути поділені на менші складники – «нуклеоїди» (табл. 1).

Таблиця 1

Модель ДНК бренду підприємства ресторанного господарства

Ядро «ДНК» бренду			
Ідентичність бренду (система ознак і якостей бренду, що забезпечує його ідентифікацію і диференціацію).	Якість	рівень задоволення потреб клієнтів, суб’єктивна оцінка клієнтами корисності від споживання продукції і послуг підприємства.	Атрибути бренду (набір звукових, візуальних, емоційних, позитивних чи негативних асоціацій).
	Цінність	поєднання функціональних, соціальних та індивідуальних характеристик бренду, які впливають на вибір споживача, встановлюють значущість товару (послуги) в його свідомості	
	Індивідуальність	особливі, неповторні якості, з якими асоціюють клієнти бренд підприємства	
	Імідж	образ підприємства, який існує у свідомості клієнтів, що складається під впливом комплексу заходів, які реалізуються, в т.ч. корпоративної соціальної відповідальності, а також власного досвіду та комунікацій безпосередньо клієнтів і підприємства	
	Асоціації бренду	система знань клієнта про готельно-ресторанний комплекс; система почуттів, які виникають у клієнта при спогадах про бренд, при взаємодії з його атрибутами або під впливом комунікацій.	
	Позиція бренду	місце бренду в свідомості споживача поряд із конкурентними брендами	

Джерело: розроблено автором на основі проведених досліджень

Основним компонентом «ДНК» бренду виступає його ядро – провідна ідея бренду, легенда, спрямована на споживача, що має на меті завоювання та підтримання його довгострокової прихильності.

Бренд-менеджмент ресторанного бізнесу має одночасно дві гілки: управління брендом ресторанних товарів (напої та страви, що пропонуються закладом) та управління брендом ресторанних послуг (способи обслуговування

клієнтів, атмосфера закладу, його внутрішній та зовнішній вигляд тощо).

Висновок. Отже, управління бренд-менеджментом посідає важливе місце в системі менеджменту підприємства. Як показує практика, ефективно розроблений бренд та активна політика щодо його розвитку і підтримки є важливими елементами комунікацій зі споживачами. Саме розвиток бренду сприяє формуванню у свідомості споживача певних асоціацій та спогадів, які сприяють здійсненню повторного споживання товару чи послуги.

Брендинг у ресторанній індустрії виходить сьогодні за межі традиційного розуміння торгової маркита ідентифікації субєкта ресторанного господарства на ринку. Це є сукупність правил, дій, засобів, механізмів і інструментів, здатних сформувати сталий образ у ресторанній сфері та забезпечити стійкі позиції субєкта на ринку.

Сучасні реалії потребують постійної та швидкої реакції субєктів ресторанного бізнесу на ті трансформації, які відбуваються у країні та у світі загалом. Конкурентні умови, в яких перебувають та функціонують ресторани, потребують диференціації ресторанних послуг того чи іншого бренду, зважаючи на запит тієї чи іншої групи клієнтів. Це призводить до створення різних торгових марок, які об'єднуються під одним брендом, покликаною обслуговувати різні сегменти ринку.

Управління стратегічним розвитком підприємств ресторанної сфери потребує концептуально нових підходів, зважаючи на посилення конкуренції, насичення ресторанного господарства різноманітними послугами, загальноекономічну ситуацію у країні та у світі, а також на перспективи розвитку субєктів господарювання у досліджуваній сфері. І саме ефективний брендинг сприятиме активному розвитку ресторанної сфери на інноваційних засадах.

Список використаної літератури:

1. Бліщук К. М., Козак І. І. Брендінг у сфері готельного бізнесу. *Ефективність державного управління*. 2023. (68/69), С. 22-32. URL: <https://doi.org/10.36930/506802>
2. Бренд-менеджмент : маркетингові технології. *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 11 березня 2021 р.). відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 394 с.
3. Пашенко О.П., Закапко О.І., Борушак Н.О., Теоретичні та практичні аспекти бренд-менеджменту підприємств ресторанного господарства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 1 (18). С. 126-131. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2020/1_18_ukr/25.pdf
4. Смерічевський С. Ф. Петропавловська С. Є., Радченко О. А. Бренд-менеджмент: навч. посібник. К. : НАУ, 2019. 156 с.
5. Ставська Ю.В., Яхно Л.С. Формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу в умовах Євроінтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2 (56). С. 181-196. DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-13

Діана СЕЧКО*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки, комп'ютерних технологій
та сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ WELLNES-ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

***Анотація.** У роботі досліджуються сучасні тенденції у міжнародному розвитку spa & wellness туризму. Окреслено сутність spa & wellness послуг як важливої складової туристичного ринку, що стрімко розвивається на тлі зростаючого інтересу до здорового способу життя. У дослідженні розглянуто різноманітні підходи до визначення понять «spa» та «wellness», що відображають специфіку цієї індустрії в різних країнах та регіонах. Проаналізовано поточний стан ринку spa & wellness послуг, включаючи його ключові сегменти, рівень конкуренції та попит на оздоровчі послуги в різних частинах світу. У роботі також виявлено основні проблеми та виклики для розвитку spa & wellness туризму.*

***Annotation.** The work examines modern trends in the international development of spa & wellness tourism. The essence of spa & wellness services as an important component of the tourism market, which is rapidly developing against the background of growing interest in a healthy lifestyle, is outlined. The study examines various approaches to defining the concepts of "spa" and "wellness", reflecting the specifics of this industry in different countries and regions. The current state of the spa & wellness services market is analyzed, including its key segments, the level of competition and the demand for wellness services in different parts of the world. The work also revealed the main problems and challenges for the development of spa & wellness tourism.*

Вступ. У ХХІ столітті зростання інтересу до здорового способу життя та добробуту вплинуло на значний розвиток wellness індустрії. Відвідування оздоровчих центрів, курортів і санаторіїв стало однією з найпопулярніших форм подорожей, орієнтованих на здоров'я та релаксацію. Метою цієї статті є дослідження сучасних тенденцій у міжнародному розвитку spa & wellness туризму, а також визначення ключових факторів, які впливають на його динаміку, а й пошук можливостей для подальшого розвитку цієї галузі в умовах зростаючого інтересу до здорового способу життя та оздоровчих подорожей.

Виклад основного матеріалу. Wellness – це своєрідна система

* Науковий керівник: доктор економічних наук, професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ГОЛОВНЯ

оздоровлення, що дозволяє досягти емоційної і фізичної рівноваги в умовах сучасного урбанізованого життя. Складовими цієї системи є помірно і комфортно фізичне навантаження, здорове харчування, комплексний догляд за шкірою, хороший відпочинок, оптимізм і позитивне мислення. Нині в нашій країні wellness розвивається все стрімкіше. Крім спортивних клубів, салонів краси, SPA-салонів або фітнес-залів все частіше з'являються wellness-студії і wellness-центри.

Асортимент пропонованих wellness-послуг дуже широкий і застосовуються вони в різних країнах по-різному. Так, в США філософію wellness використовують, головним чином, у сферах фізичної культури та косметології. В Азії, паралельно зі східними культурами руху, найбільш помітно розвивається сектор wellness, що займається красою та доглядом за тілом. В Європі концепція wellness відіграє найбільш помітну роль в туризмі тих країн, де є численні термальні джерела та купальні курорти.

Оскільки вимоги гостей стають дедалі конкретнішими, заклади все частіше звертаються до технологій, щоб зробити обслуговування більш ефективним і персоналізованим. Використовуючи технології та впроваджуючи інновації в гостинність, підприємства можуть покращити враження гостей, оптимізувати роботу та отримати конкурентну перевагу. В таких складних економічних умовах для готельно-ресторанного бізнесу заклади для своєї популяризації змушені проводити різні PR-заходи та використовувати різні інструменти мерчандайзингу на основі нейромаркетингу [4].

Не помічати wellness стає неможливо, тому готельєри не залишають без уваги цю тенденцію і все частіше збільшують комплекс послуг для гостей готельного підприємства за рахунок включання послуг загальнооздоровчого комплексу. Мова йде про симбіоз готельного бізнесу та індустрії краси і здоров'я, результатом якого є wellness-готелі та готелі з wellness-центрами.

Тенденції в готельному бізнесі змінюються разом з вимогами споживачів. Якщо раніше перевага надавалася lifestyle готелям, то зараз все більше уваги приділяється оздоровчим готелям, які орієнтовані на повноцінний фізичний та ментальний відпочинок. Основні інновації, які можна очікувати у цій сфері:

- системи кондиціонування та контролю температури, що оптимізують мікроклімат для відпочинку гостей;
- використання ароматерапії для покращення самопочуття;
- встановлення спеціальних ортопедичних матраців із «ефектом пам'яті»;
- можливість налаштовувати освітлення та затемнення в кімнатах під настрої клієнта;
- вітамінізовані душі, що додають енергії та підвищують імунітет;
- спортивне обладнання в номерах для індивідуальних тренувань;
- зони для медитації та ментального відпочинку, включаючи кімнати для розмальовування;
- медичний супровід для гостей.

У недавньому дослідженні дослідники з King's College London виявили, що перебування на свіжому повітрі позитивно впливає на психічне здоров'я людини. Цей тренд підтримує зростання популярності відкритих «spa-садів» у таких

країнах, як Скандинавія та Великобританія, де клімат не завжди сприяє відпочинку на вулиці. Проте попит на такі оздоровчі послуги лише зростає [5].

В Україні в м. Львів також відкрився готель з концепцією персоналізації простору. Це революційний підхід до готельного сервісу, де кожен гість має можливість адаптувати своє проживання відповідно до особистих потреб та побажань [6].

Термін «spa» зазвичай асоціюється з водними процедурами, масажем та терапією, що використовує природні ресурси, такі як мінеральні джерела, термальні води та грязі. Водночас «wellness» охоплює більш комплексний підхід до підтримки фізичного та ментального здоров'я, включаючи вправи, харчування, медитацію, йогу та лікувальні програми.

Неможливо говорити про тенденції в області здоров'я, не обговорюючи медитацію. За даними Global Wellness Summit, медитація є однією з найбільш швидкозростаючих оздоровчих тенденцій в Америці: студії, додатки і бренди медитації з'являються всюди. Медитація, яку називають одним з трьох стовпів благополуччя, знімає стрес і сприяє усвідомленості, що є ідеальним рішенням для неспокійного і напруженого способу життя. Ця популярність також пов'язана з її поліпшеною доступністю завдяки появі додатків для смартфонів, які гарантують, що де б не знаходилися споживачі, вони можуть легко і миттєво практикувати медитацію [1].

Залежно від країни та культурних традицій, підхід до wellness послуг може значно відрізнятись (табл. 1). Наприклад, у Європі популярні термальні курорти, у той час як в Азії великого значення надають традиційним східним практикам, таким як аюрведа та тайський масаж.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення поняття «wellness»

№ з/п	Підхід	Країна/регіон	Опис
1.	Традиційний	Європа	Спрямований на гідротерапію, використання мінеральних джерел та грязей.
2.	Східний	Азія	Включає практики аюрведи, йоги, медитації та традиційні східні методи.
3.	Екологічний	США, Європа	Орієнтований на стійкий розвиток, екологічно чисті продукти та процедури.
4.	Ментальний	США, Європа	Зосереджений на психологічному добробуті, включаючи медитацію та терапію.

Джерело: складено автором на основі [3]

Зокрема, тайський масаж – це різновид масажу всього тіла, у якому використовується поєднання глибокого тиску на тканини, розтягування м'язів і суглобів, а також м'яке приведення тіла в пози, схожі на йогу. Це техніка, яка існує тисячі років і є однією з найпоширеніших форм альтернативної медицини в Таїланді. Як і інші види масажу, тайський масаж допомагає розслабити тіло та розум. Численні дослідження виявили клінічні переваги тайського масажу, зокрема полегшення болю, рухливості суглобів і скутості м'язів.

Серед основних тенденцій розвитку «spa & wellness» туризму можна виділити такі:

1) Європа є лідером у сфері spa-послуг за доходами, кількістю закладів та зайнятих працівників.

2) Азіатсько-Тихоокеанський регіон стає популярним напрямком для spa-туризму.

3) Жінки є основними споживачами spa-послуг. Соціологічне дослідження в Європі та США показало, що середній клієнт – це успішна кар'єрна жінка віком близько 45 років, з високим рівнем доходів та освіти.

4) Молода аудиторія (до 30 років) також починає цікавитися wellness-послугами.

5) Основний мотив spa-туристів – зняття стресу. Зовнішній вигляд та фізична форма не є пріоритетом. У Канаді та США spa-послуги сприймаються як спосіб відпочити, розслабитися та позбутися стресу.

До тенденцій розвитку також можемо віднести: 1) Екологічний підхід. Зростає попит на екологічно чисті та стійкі wellness продукти, що відповідають сучасним тенденціям захисту довкілля. 2) Цифровізація. Під час пандемії COVID-19 цифрові платформи та додатки для медитацій і тренувань значно зросли в популярності. 3) Оздоровчі тури для молоді. Все більше молодих людей віком до 30 років стають клієнтами wellness послуг, що раніше були більш популярні серед старших туристів.

На світовій арені центральне місце серед міжнародних організацій з питань wellness-індустрії Global Wellness Institute. Global Wellness Institute (GWI) – некомерційна організація, чією місією є сприяння глобальному здоров'ю шляхом навчання державного та приватного секторів профілактичному здоров'ю та добробуту. Щороку GWI займає центральне місце на Глобальному саміті з питань охорони здоров'я та благополуччя – найпрестижнішому зборі лідерів високого рівня в галузі охорони здоров'я та благополуччя для презентації нових інноваційних досліджень у світовій економіці.

Global Wellness Summit – провідна організація, яка об'єднує лідерів та візіонерів, щоб позитивно сформуванати майбутню багатомільярдну глобальну економіку охорони здоров'я. Її майбутня конференція проводиться щороку в різних місцях світу і відвідала США, Швейцарію, Туреччину, Балі, Індію, Марокко, Мексику, Австрію, Італію та Сінгапур. GWS також проводить регулярні віртуальні зустрічі, включаючи майстер-класи з оздоровлення, огляди сфери охорони здоров'я та заходи «Зворотний крок» для інвесторів. Щорічний звіт організації про глобальні тенденції в галузі охорони здоров'я «Future Health» пропонує експертні прогнози майбутнього здоров'я. Саміт відбудеться в Сент-Ендрюс, Шотландія, в листопаді 2024 року [2].

За прогнозами Global Wellness Institute середньорічне зростання ринку wellness буде на рівні 9,9%, і у 2025 р. глобально економіка оздоровлення досягне майже 7 трлн дол. США. Ці цифри дають впевненість у тому, що людство все частіше звертає свою увагу на превентивний підхід, профілактику захворювань, що є одним з найважливіших принципів wellness.

Згідно з даними Global Wellness Institute, економіка оздоровлення включає одинадцять секторів: особиста гігієна та краса; здорове харчування та продукція для схуднення; фізична активність; оздоровчий туризм; громадське здоров'я, профілактика та персоналізована медицина; оздоровлення на робочому місці; традиційна та комплементарна медицина; Wellness Real Estate; психічне здоров'я; SPA; термальні/мінеральні джерела.

Сектор здорового харчування та продуктів для схуднення був єдиним, який зберіг позитивну динаміку зростання під час пандемії й зріс з 912 млрд дол. США у 2019 р. до 946 млрд дол. США у 2020 р. Люди прагнуть харчуватися здорово і збалансовано, прагнуть позбавитися зайвої ваги (до слова, в Україні на ожиріння страждає 22,1% населення, а у 2025 р., передбачають науковці, цей показник може досягти рівня 25,9%) [3].

Wellness – це не тільки усвідомлений здоровий спосіб життя, і набагато більше, ніж просто відсутність хвороб. Головне в ньому – це прагнення до оптимального фізичного та духовного стану.

Висновки. Індустрія wellness туризму демонструє стабільне зростання та розвиток на міжнародній арені, відповідаючи на змінні потреби суспільства, яке все більше орієнтується на здоровий спосіб життя та підвищення якості свого фізичного і ментального здоров'я. Цей сегмент туристичного ринку стає невід'ємною складовою глобальної економіки, привертаючи увагу не лише споживачів, а й бізнесу та інвесторів. Важливим трендом у цій галузі є екологічність та стійкий розвиток, що відображається у зростаючому попиті на екологічно чисті продукти, органічну косметику та стійкі методи обслуговування.

Список використаних джерел:

1. 5-велнес трендів, які формують майбутнє індустрії. URL: <https://theaquaspace.com/blogs/news/5-wellness-trends-that-shape-the-future-of-the-industry>
2. Global Wellness Institute. URL: <https://globalwellnessinstitute.org>
3. Глобальний ринок індустрії wellness (оздоровлення) втричі більший за фармацевтичний ринок. URL: <https://investgazeta.ua/blogs/hlobalnyi-rynok-industrii-wellness-vtrychi-bilshyi-za-farmatsevtichnyi>
4. Головня О.М. Використання PR-технологій, інструментів мерчандайзингу та нейромаркетингу в готельно-ресторанному бізнесі. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3295/3331>
5. Тренди wellness-індустрії: Між спа-салонами й коворкінгами стираються кордони. URL: https://mind.ua/kmbs_alumni/news/20223758-trendi-wellness-industriyi-mizh-spa-salonami-j-kovorkingami-stirayutsya-kordoni
6. У Львові відкрився перший готель з концепцією персоналізації простору – LEV Lifestyle Hotel. URL: https://www.unian.ua/society/u-lvovi-vidkrivsy-pershiy-gotel-z-koncepciyeyu-personalizaciji-prostoru-lev-lifestyle-hotel-12763368.html#goog_rewarded

Крістіна СОСНА*
студентка 1 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

***Анотація.** У статті розглядаються ключові аспекти виробництва сільськогосподарської продукції під час військових дій, а також її роль як стратегічного ресурсу. Аналізується вплив військових конфліктів на аграрний сектор, зокрема на зниження посівних площ, втрату врожаїв, руйнування інфраструктури та проблеми з постачанням ресурсів. Окремо розглядається ситуація в Україні під час війни з російською федерацією, а також виклики, пов'язані з окупацією частини територій, замінування сільськогосподарських земель, зниженням інвестицій та проблемами логістики. Розглянуто динаміку посівних площ, на якій видно тенденцію на зменшення. Також проаналізовано виробництво основних сільськогосподарських культур в Україні. Стаття також розглядає шляхи підтримки та відновлення аграрного сектору, зокрема через фінансову допомогу, збільшення посівних площ, накопичення матеріально-технічних ресурсів і стимулювання місцевих продовольчих систем.*

***Annotation.** The article discusses the key aspects of agricultural production during hostilities, as well as its role as a strategic resource. The impact of military conflicts on the agricultural sector is analyzed, in particular on the reduction of sown areas, loss of crops, destruction of infrastructure and problems with the supply of resources. The situation in Ukraine during the war with the Russian Federation, as well as the challenges associated with the occupation of part of the territories, are discussed separately. mining of agricultural land, reduced investment and logistical problems. The dynamics of sown areas is considered, which shows a downward trend. The production of the main crops in Ukraine is also analyzed. The article also examines ways to support and restore the agricultural sector, in particular through financial assistance, adaptation of cultivated areas, accumulation of material and technical resources, and stimulation of local food systems.*

Вступ. В умовах сучасних військових конфліктів виробництво сільськогосподарської продукції набуває особливого стратегічного значення. Сільське господарство стає важливим елементом національної безпеки, адже

*Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ, Ольга ХАЄЦЬКА

забезпечує населення та армію продовольством, сприяє збереженню економічної стабільності і має вирішальне значення для виживання держави. Під час війни стабільне функціонування аграрного сектору стає критично необхідним, оскільки продовольча безпека безпосередньо впливає на здатність країни витримувати тривалі військові дії, підтримувати моральний дух населення та забезпечувати бойові сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор України володіє потужними ресурсами, зокрема, майже чвертю світових запасів родючих чорноземів. Ці природні умови створюють можливості для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур, що робить країну важливим гравцем на світовому ринку продовольства.

В умовах повномасштабної війни аграрний сектор України стикається з численними викликами, такими як дефіцит фінансових ресурсів та зростання собівартості виробництва. Проте, відновлення аграрного сектору на сучасних засадах може стати рушієм для розвитку суміжних галузей, таких як переробка агропродукції, харчова промисловість, біоенергетика та аграрне машинобудування. Під час військових дій, забезпечення продовольством населення стає особливо важливою стратегічною задачею. Виробництво сільськогосподарської продукції стає ключовим ресурсом для забезпечення життєвих потреб населення, а також військових підрозділів [1].

Агропромислова галузь – є однією з ключових галузей національної економіки України. До початку повномасштабної війни щорічне зростання галузі становило 5-6%, частка сільськогосподарського виробництва у ВВП становила 10%. Україна була лідером із міжнародної торгівлі олією соняшnikовою (перше місце у світі), ріпаком та ячменем (третє та четверте місця відповідно) та іншою продукцією. Торгівля сільськогосподарською продукцією та продовольчими товарами приносила Україні щорічно близько 22 млрд. дол. США та становила 41% усього експорту. Залучення в сільськогосподарський обіг максимальної кількості сільськогосподарських угідь мало відповідні наслідки, за рахунок нарощування земельного банку та поступового переходу до інтенсивного росту за рахунок поліпшення технологій виробництва, виробництва товарів із більшою доданою вартістю, оновлення парку техніки та будівництва сховищ тощо.

Під час військових дій, сільське господарство зазнає серйозної шкоди через руйнування і знищення врожаїв, перерву в постачанні ресурсів та інфраструктури, а також втрат робочої сили. Тому важливо мати стратегію збереження та підтримки сільського господарства під час військових конфліктів.

В умовах війни між росією та Україною, яка триває вже більше двох років, Україна стикається з загрозою зниження виробництва сільськогосподарської продукції. Це обумовлено скороченням посівних площ через те, що значна частина територій України нині забруднена вибухонебезпечними снарядами, зокрема мінами, які залишилися після відступу армії країни-агресора. Інші посівні території перебувають під окупацією або знаходяться в зоні активних бойових дій. Крім того, ситуацію ускладнюють логістичні проблеми та загальне зменшення інвестицій у цю галузь через повномасштабне вторгнення на

територію України [4].

Незважаючи на складні умови воєнного стану, сільськогосподарські підприємства України демонструють стійкість та адаптивність. Провідними культурами залишаються пшениця, кукурудза та ячмінь, на які припадає близько 90% загального виробництва [6]. Важливою тенденцією є підвищення ефективності виробництва за рахунок впровадження інновацій. Зокрема, спостерігається поширення використання в сільськогосподарських підприємствах нових сортів та гібридів рослин, що дозволяє збільшити урожайність основних культур [5].

Розглянемо динаміку змін посівних площ сільськогосподарських культур, що є важливим для оцінки масштабу аграрного виробництва, планування врожаїв, розподілу ресурсів та аналізу змін у структурі сільського господарства (таблиця 1).

Таблиця 1

Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га

Роки	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	площа насаджень культур плодових та ягідних
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2021	15995	227	6622	1283	460	217
2022	12171	184	5293	1208	378	193
2023	10985	250	5220	1210	397	187

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Так, у динаміці за період статистичних досліджень, спостерігаються незначні коливання площ під виробництво зернових та зернобобових культур, зі зменшенням площ за період 2019-2023 роки на 4333 тис. га. Соняшник демонструє зростання посівних площ, з 5,928 тис. га у 2019 році до 5,220 тис. га в 2023 році, але зменшення в 2024 році. Передбачаються певні зміни у розподілі посівних площ у 2024 році, що може свідчити про адаптацію до ринкових умов або потреб споживання.

У 2021-2023 роках спостерігалася загальна тенденція до зменшення площі посівів основних сільськогосподарських культур, але врожайність багатьох із них покращилася, особливо в 2023 році. Обсяг виробництва у 2022 році значно знизився для більшості культур, зокрема пшениці, кукурудзи та ячменю, але в 2023 році показники відновилися, частково завдяки зростанню врожайності. Винятком стали соя, буряк цукровий та картопля, які демонстрували стабільне зростання протягом трьох років, що може свідчити про ефективне використання агротехнологій та адаптацію до зовнішніх умов.

У таблиці 2 наведено обсяг виробництва (валовий збір), зібрану площу та урожайність сільськогосподарських культур. Формування валового збору сільськогосподарських культур залежить від кількох ключових факторів, таких

як кліматичні умови, природна родючість ґрунтів, рівень застосування сучасних агротехнологій, правильний підбір високопродуктивних сортів, використання засобів захисту рослин, а також інвестиції, доступ до ресурсів і ефективне управління виробництвом.

Таблиця 2

Виробництво основних сільськогосподарських культур в Україні

Вид продукції	Роки		
	2021	2022	2023
обсяг виробництва (валовий збір), тис.ц			
пшениця	64269,6	38476,4	42161,5
кукурудза	57254,1	35843,5	42703,1
ячмінь	16947,0	8038,2	8348,2
жито	779,6	276,6	252,4
соняшник	33088,8	20787,9	27220,4
соя	6296,1	5766,9	8720,1
буряк цукровий	5170,8	5501,7	9126,6
картопля	1303,0	1076,1	977,7
культури плодові та ягідні	1609,3	1408,1	1533,1
площа зібрана, тис.га			
пшениця	1472,2	1070,7	969,9
кукурудза	759,1	588,2	557,5
ячмінь	442,9	263,8	223,4
жито	21,4	8,4	7,6
соняшник	1402,1	1095,1	1161,2
соя	253,1	277,0	365,0
буряк цукровий	9,4	9,5	15,3
картопля	6,0	4,7	4,1
культури плодові та ягідні	13,8 ²	11,83	11,4 ³
урожайність ц з 1 га площі зібраної			
пшениця	43,7	35,9	43,5
кукурудза	75,4	60,9	76,5
ячмінь	38,3	30,5	37,3
жито	36,6	32,1	32,9
соняшник	23,6	19,0	23,4
соя	24,9	20,8	23,9
буряк цукровий	549,6	587,4	600,0
картопля	215,5	226,7	236,2
культури плодові та ягідні	154,9	154,4	175,5

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Основними факторами вразливості для аграрного сектора стали:

- неможливість проведення польових робіт у зоні конфлікту, оскільки вони окуповані, перебувають під постійними обстрілами або заміновані;
- блокування експорту сільськогосподарської продукції морським напрямом, що впливає на дохідність вітчизняних сільгоспвиробників, знижує експортні надходження;
- руйнування інфраструктури виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;

- погіршення забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами, брак фінансових ресурсів, неможливість довгострокового планування діяльності внаслідок можливих бойових дій.

Основними напрямками забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектора до функціонування в умовах війни мають бути:

1. Максимальне залучення прямих і непрямих фінансових заходів, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграріїв, збереження ними найманих працівників, недопущення банкрутства суб'єктів господарювання.

2. Формування резервів пально-мастильних матеріалів для забезпечення агровиробників необхідними ресурсами для ведення польових робіт [3].

3. Досягнення стійкості продовольчих систем шляхом стимулювання створення замкненого ланцюга забезпечення матеріально-технічними ресурсами (сільськогосподарська техніка, добрива, засоби захисту рослин).

4. Перегляд формування структури посівних площ сільськогосподарських культур в напрямі її збалансування згідно з пріоритетами задоволення потреб внутрішнього ринку важливими соціальними харчовими продуктами, потреб тваринництва й поглибленого перероблення.

6. Поступове відновлення технічних можливостей експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування [3].

7. Розроблення Стратегії розвитку агросектора, яка повинна врахувати його конкурентні переваги, необхідність розвитку багатокладності, структури виробництва, широкого впровадження інновацій тощо.

Висновки. Виробництво сільськогосподарської продукції не лише забезпечує продовольчу безпеку населення, а є критичним ресурсом для підтримки армії та стабільності держави. Незважаючи на виклики, які постають перед аграрним сектором України, важливими напрямками залишаються стабілізація виробничих процесів, залучення фінансування, розмінування територій, відновлення інфраструктури та налагодження нових експортних маршрутів. Інвестиції у сучасні агротехнології, відновлення земель та інфраструктури дадуть змогу аграрному сектору стати ключовим елементом сталого розвитку економіки України у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Даниленко В. І. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 4. С. 93-98.

2. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html

3. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/osoblyvosti-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektora-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh>

4. Томашук І.В., Хаєцька О.П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>

5. Як війна вплинула на прибутковість сільгоспвиробництва в Україні? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3874972-ak-vijna-vplinu-na-pributkovist-silgospvirobnictva-v-ukraini.html>

Артем ТВЕРДОХЛІБ*,
студент 4 курсу,
факультету економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЕКОТУРИЗМУ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

***Анотація.** Екотуризм є одним з найбільш ефективних способів збереження природних ресурсів та навколишнього середовища. Метою цього дослідження є аналіз впливу екотуризму на збереження природних ресурсів на прикладі природних парків та заповідників. У статті розглянуто основні принципи екотуризму, його переваги для навколишнього середовища, а також проаналізовано конкретні приклади успішної реалізації екотуристичних проектів у різних регіонах світу. Результати дослідження показують, що екотуризм може бути ефективним інструментом для захисту природних територій, підтримки місцевих громад та сталого використання природних ресурсів. Зроблено висновок, що стимулювання розвитку екотуризму є ключовим для збереження унікальних природних екосистем у майбутньому.*

***Abstract.** Ecotourism is one of the most effective ways to preserve natural resources and the environment. The purpose of this study is to analyze the impact of ecotourism on the conservation of natural resources on the example of natural parks and reserves. The article discusses the basic principles of ecotourism, its benefits for the environment, and analyzes specific examples of successful ecotourism projects in different regions of the world. The results of the study show that ecotourism can be an effective tool for protecting natural areas, supporting local communities and sustainable use of natural resources. It is concluded that stimulating the development of ecotourism is key to preserving unique natural ecosystems in the future.*

Вступ. Збереження природних ресурсів є одним з найважливіших викликів сучасності. Зростання населення, інтенсифікація господарської діяльності та нераціональне використання природних багатств призвели до значного виснаження та деградації навколишнього середовища в багатьох регіонах світу. За даними Організації Об'єднаних Націй, близько 1 мільйона видів рослин та тварин перебувають під загрозою зникнення, а близько 75% наземних екосистем зазнали значних змін через діяльність людини. Ці тривожні тенденції вимагають терміново вжиття ефективних заходів для захисту довкілля.

У відповідь на ці загрози все більшої популярності набуває концепція екотуризму - виду туризму, орієнтованого на відповідальне відвідування

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

природних територій з метою їх збереження та поліпшення добробуту місцевих громад. Екотуризм розглядається як один із найбільш перспективних напрямів туристичної галузі, здатний поєднати економічний розвиток та охорону навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Екологічна трансформація туристичної індустрії необхідна не лише для збереження планети, але й для самого туризму, оскільки вона сприяє підвищенню його конкурентоспроможності та стійкості. У цьому контексті важливим завданням є пошук сталих і екологічно безпечних шляхів розвитку.

Україна має значний потенціал для розвитку екотуризму: більше 33 тисяч природоохоронних територій загальною площею більше 10 мільйонів гектарів, серед яких налічується 19 національних природних парків, 17 біосферних заповідників, 12 регіональних ландшафтних парків та багато інших заповідних об'єктів [5]. В країні є різноманітна ресурсна база підприємств розміщення в усіх регіонах. Для прийому екотуристів найчастіше використовуються екоготелі. Наразі Україна бере участь у міжнародній сертифікаційній програмі «GreenKey» і займає 21-е місце серед таких країн, як Швейцарія, Іспанія, Туніс і Домініканська Республіка. У світі загалом 2900 готелів у 57 країнах пройшли екологічну сертифікацію в рамках цієї програми, яка є ініціативою Міжнародної організації з екологічної освіти.

Таблиця 1

Готелі, що пройшли екологічну сертифікацію «GreenKey»

Місце розташування	Назва екоготелів
Київська обл.	Екодім «Maison Blanche» (Березівка)
	Екодім «Maison Blanche» (Mytnitsa)
м. Київ	RadissonBluHotel,KyivPodyl
	Екодім «MaisonBlancheB&B»
	Park Inn by Radisson, Kyiv Troyitska
	RadissonBluHotelKyiv
	InterContinentalHotel
Івано-Франківська обл.	Radisson Blu Resort Bukove

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Вітчизняні науковці Стройко Т., Лазаренко О. [7], торкаючись проблематики розвитку екологічного туризму аналізують сприятливі та несприятливі чинники його впровадження під час пандемії. Автори наголошують на важливості впровадження міжнародних стандартів туристичного обслуговування у сільській місцевості, які стануть запорукою стабільного розвитку вітчизняної туристичної сфери.

Екотуризм базується на принципах мінімізації негативного впливу на довкілля, підтримки місцевих спільнот та освіти відвідувачів щодо важливості охорони природи. На відміну від традиційних масових туристичних напрямків, екотуризм передбачає обмежене навантаження на вразливі природні екосистеми та активне залучення місцевого населення до туристичної діяльності. Таким чином, екотуризм може стати ефективним інструментом збереження унікальних

природних комплексів, підтримки сталого розвитку місцевих громад та формування екологічно відповідальної туристичної поведінки. Основні принципи та переваги екотуризму:

1. Мінімізація негативного впливу на довкілля. Еко туристи намагаються звести до мінімуму шкоду, яку їхня діяльність може завдати навколишньому середовищу, зокрема, шляхом обмеження кількості відвідувачів, використання екологічно чистих технологій та матеріалів, а також дотримання правил збереження природи.

2. Підтримка місцевих громад. Еко туризм передбачає активне залучення місцевого населення до туристичної діяльності, створюючи для них нові робочі місця та економічні можливості. Це сприяє соціально-економічному розвитку та покращує добробут місцевих спільнот, підвищуючи їхню зацікавленість в охороні природних ресурсів.

3. Освіта та підвищення обізнаності відвідувачів. Еко туризм має на меті не лише рекреацію, а й просвітницьку діяльність, спрямовану на формування у туристів екологічної свідомості та відповідальної поведінки щодо природи. Це допомагає поширювати екологічні цінності та практики серед широкої аудиторії.

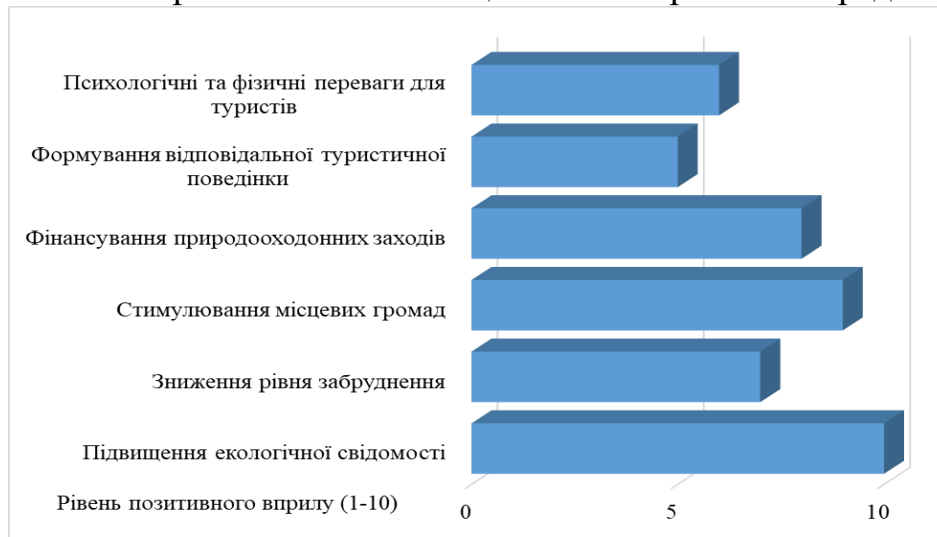

Рис. 1. Основні переваги екотуризму

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Завдяки цим принципам, еко туризм може забезпечити значні переваги для збереження природних ресурсів та навколишнього середовища (рис. 1):

- фінансування природоохоронних заходів за рахунок туристичних доходів. Кошти, отримані від еко туристичної діяльності, можуть спрямовуватися на фінансування заходів з охорони природи, підтримку заповідників, національних парків та інших природоохоронних територій;

- стимулювання місцевих громад до збереження природи як джерела їхніх економічних вигід. Отримуючи доходи від еко туризму, місцеві жителі зацікавлені в збереженні унікальних природних ресурсів, які приваблюють туристів;

- зниження рівня забруднення та деградації природних екосистем через

обмежене навантаження. На відміну від масового туризму, екотуризм передбачає контрольований доступ відвідувачів до вразливих природних територій, що сприяє їх збереженню;

- підвищення екологічної свідомості та відповідальної поведінки туристів. Завдяки освітнім компонентам екотуризму, туристи стають більш обізнаними щодо екологічних проблем та застосовують на практиці природоохоронні практики.

Як зазначає М. Кіпер, «екотуризм може забезпечити гармонійний баланс між потребами туристів, потребами місцевої громади та необхідністю збереження природного середовища» [2]. Реалізація цього балансу через дотримання ключових принципів екотуризму є запорукою його ефективності для охорони природних ресурсів.

Численні дослідження свідчать, що екотуризм може мати значний позитивний вплив на збереження природних ресурсів. Так, доходи від екотуристичної діяльності можуть спрямовуватися на фінансування природоохоронних заходів та підтримку існування природних парків і заповідників. Крім того, екотуризм стимулює місцеві громади до охорони природи, оскільки вони отримують економічні вигоди від збереження унікальних природних об'єктів. Наприклад, національний парк Мачу-Пікчу в Перу є одним з найбільш популярних екотуристичних напрямків у світі. Завдяки надходженням від туризму, місцева влада змогла впровадити ефективну систему управління парком, контролювати кількість відвідувачів та фінансувати заходи з охорони навколишнього середовища. В результаті, парк Мачу-Пікчу залишається одним з найкраще збережених археологічних пам'яток Південної Америки.

Аналогічний приклад можна навести щодо національного парку Кілиманджаро в Танзанії. Завдяки розвитку екотуризму, місцева влада змогла обмежити викиди парникових газів, боротися з незаконною вирубкою лісів та браконьерством на цій території. Це дозволило зберегти унікальні високогірні екосистеми Кілиманджаро, які перебувають під загрозою через наслідки зміни клімату. Як зазначають науковці «залучення місцевих громад до екотуристичної діяльності та розподіл вигід від неї сприяє формуванню позитивного ставлення до охорони природи» [4]. Таким чином, екотуризм не лише приносить економічні вигоди, а й змінює ставлення місцевого населення до збереження унікальних природних територій.

Щодо стану екотуризму в Україні, країна має значний потенціал для розвитку екотуризму завдяки наявності унікальних природних територій, зокрема національних природних парків, біосферних заповідників та інших об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, Шацький національний природний парк, Карпатський національний природний парк, Асканія-Нова біосферний заповідник є привабливими напрямками для екотуристів [8].

Проте, на сьогодні рівень розвитку екотуризму в Україні є недостатнім порівняно з міжнародною практикою. Основними проблемами є: недостатнє фінансування природоохоронних заходів, слабка інфраструктура, низька

обізнаність громадськості про екотуризм, а також недосконала нормативно-правова база.

Для стимулювання екотуризму в Україні необхідно розробити та впровадити ефективну державну політику, яка б передбачала: створення сприятливих умов для розвитку екологічно орієнтованого туризму; фінансову підтримку природоохоронних заходів за рахунок туристичних надходжень; залучення місцевих громад до управління екотуристичними об'єктами; підвищення рівня обізнаності населення щодо важливості екотуризму.

Реалізація таких заходів дозволить Україні розкрити свій потенціал у сфері екотуризму та забезпечити збереження унікальних природних ресурсів. Крім того, розвиток екотуризму сприятиме соціально-економічному розвитку регіонів, підвищенню екологічної свідомості громадян та зміцненню позицій України як туристичного напрямку, орієнтованого на сталий розвиток.

Висновки. Отже, екотуризм є ефективним інструментом збереження природних ресурсів та навколишнього середовища. Залучення туристичних доходів до фінансування природоохоронних заходів, активне залучення місцевих громад до туристичної діяльності та формування екологічно відповідальної поведінки відвідувачів дозволяють зберігати унікальні природні екосистеми для майбутніх поколінь.

Результати дослідження показують, що екотуризм може бути ефективним інструментом для захисту природних територій, підтримки місцевих громад та сталого використання природних ресурсів. Стимулювання розвитку екотуризму, особливо у регіонах з унікальними природними об'єктами, має стати пріоритетним завданням для забезпечення збереження навколишнього середовища у світі.

Список використаних джерел:

1. Honey M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?*, Island Press. 2008. 304p.
2. Kiper T. Role of Ecotourism in Sustainable Development. *InTech*. 2013. 164 p.
3. Mizhnarodna proghrama «Green Key». *Mizhnarodna proghrama «Green Key»*. 2018. URL: <http://www.greenkey.global>.
4. Stem, C. J., Lassoie, J. P., Lee, D. R., Deshler, D. D., & Schelhas, J. W. Community participation in ecotourism benefits: The link to conservation practices and perspectives. *Society & Natural Resources*. 2003. №27. С. 387-413.
5. Нікітенко К. Розвиток екотуризму в Україні: потенціал та проблеми. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 15 С. 259-263.
6. Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2023. Випуск 9. С. 203-212
7. Стройко Т.В., Лазаренко О.В. Розвиток екологічного туризму в Україні в умовах глобальної пандемії. *Modern transformations in economics and management: V International scientific-practical conference* (March 26-27, 2021. Klaipeda, Lithuania). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. 2021. P. 53–57.
8. Шушулков О. Тенденції розвитку екологічного туризму в сучасних економічних реаліях. URL:<http://ujae.org.ua/tendentsiyi-rozvytku-ekologichnogo-turyzmu-v-suchasnyh-ekonomichnyh-realiyah/>

Андрій ТИМОЩУК*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація. У статті розглянуто значення контент-маркетингу в соціальних мережах як важливого інструменту для бізнесів та брендів, що прагнуть взаємодіяти зі своєю аудиторією в цифровому середовищі. Описано переваги створення персоналізованого контенту, який залучає нових клієнтів та утримує існуючих, формуючи довгострокові стосунки, засновані на довірі. Також я акцентую увагу на різних форматах контенту для різних соціальних платформ, таких як Instagram, TikTok, Facebook, та LinkedIn, та підкреслюю важливість креативності, інноваційності і постійного аналізу ефективності контенту. Окрім того, я описую використання інструментів автоматизації і взаємодію з аудиторією для створення спільноти навколо бренду.

Annotation. The article examines the significance of content marketing on social media as a crucial tool for businesses and brands seeking to engage with their audience in the digital environment. It describes the advantages of creating personalized content that attracts new customers and retains existing ones, building long-term relationships based on trust. I also focus on different content formats for various social platforms, such as Instagram, TikTok, Facebook, and LinkedIn, highlighting the importance of creativity, innovation, and continuous analysis of content effectiveness. Additionally, I describe the use of automation tools and audience engagement to create a community around the brand.

Вступ. У наш час, коли інформація доступна в необмеженій кількості, привернути увагу потенційних клієнтів стає все складніше. Соціальні мережі перетворилися на потужний інструмент для комунікації та взаємодії, а контент-маркетинг став одним із найефективніших способів завоювати увагу потенційних споживачів.

Ця стаття присвячена розгляду важливості контент-маркетингу в соціальних мережах для сучасних бізнесів. Я розкрию, як створення цінного та релевантного контенту допомагає залучати нових клієнтів, будувати довгострокові відносини з існуючими, а також підвищувати впізнаваність бренду. Читач зможе дізнатись про різноманітні формати контенту, які можна використовувати на різних соціальних платформах, а також про важливість аналізу ефективності та адаптації стратегії до змін.

* Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, доцент кафедри обліку і оподаткування ВНАУ, Наталія КОВАЛЬ

Прочитавши цю статтю, ви отримаєте практичні поради та інсайти, які допоможуть вам розробити успішну стратегію контент-маркетингу в соціальних мережах та досягти своїх бізнес-цілей.

Виклад основного матеріалу. Контент-маркетинг в соціальних мережах є потужним інструментом для сучасних бізнесів і брендів. Цей підхід стає дедалі популярнішим, оскільки споживачі все більше часу проводять у цифровому просторі, спілкуючись, дізнаючись новини та шукаючи інформацію про продукти та послуги. Соціальні мережі стали головною платформою для комунікації брендів зі своєю аудиторією, і контент-маркетинг займає центральне місце в цій взаємодії. Відображаючи не лише інформацію про продукт або послугу, але й цінності, місію та культуру бренду, контент у соціальних мережах створює емоційний зв'язок з аудиторією, що підвищує рівень залученості та довіри.

Однією з головних переваг медійного маркетингу в соціальних мережах є можливість точно націлювати повідомлення на конкретну аудиторію. Сьогодні соцмережі надають інструменти для аналітики, що дозволяють маркетологам детально досліджувати свою аудиторію, розуміти її потреби, вподобання і поведінку. Завдяки цим даним створюється персоналізований контент, що стає більш релевантним і привабливим для користувачів. Це дає змогу брендам залучати нових клієнтів і утримувати існуючих, створюючи при цьому довгострокові стосунки, які ґрунтуються на довірі [3].

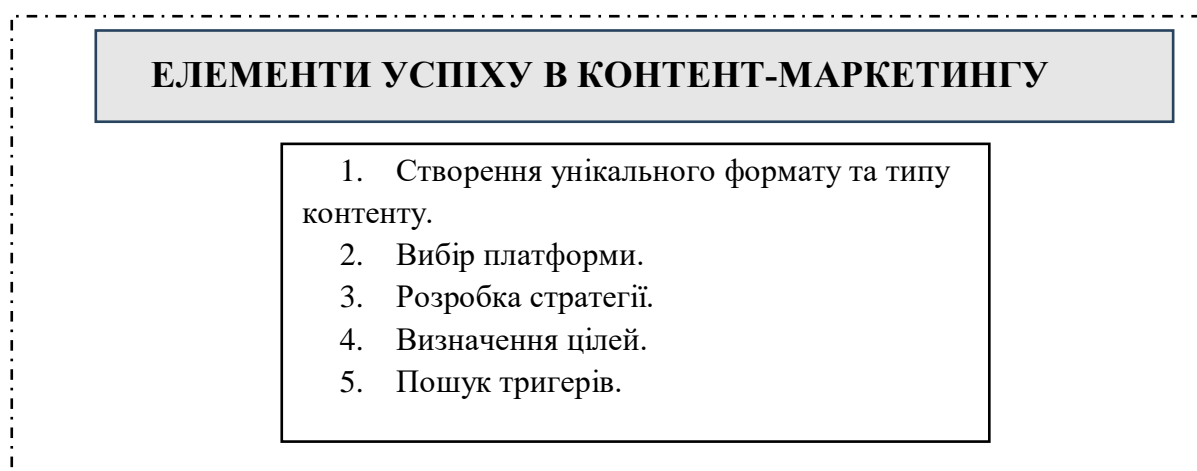

Рис. 1 Основні елементи успіху в контент-маркетингу

Джерело: [3]

Успіх у контент-маркетингу залежить від ретельного поєднання кількох ключових елементів. Один із них – формат контенту, який визначає, як саме інформація буде представлена аудиторії. Це можуть бути статті, відео, подкасти, інфографіка чи пости в соціальних мережах. Важливо обирати формат, який найкраще відповідає потребам вашої аудиторії і ефективно передає основне повідомлення.

Цілі – ще один важливий елемент, що визначає напрямок усіх зусиль у контент-маркетингу. Це можуть бути збільшення впізнаваності бренду,

залучення нових клієнтів, підвищення продажів або формування лояльності до бренду. Чітко визначені цілі допомагають фокусуватися на досягненні конкретних результатів і оцінювати успіх кампаній.

Для просування контенту найчастіше використовуються такі соціальні мережі та платформи, як Facebook, Instagram, Twitter, Foursquare, LinkedIn, YouTube, TikTok. Поширення контенту на кожній із цих платформ має певні особливості, які необхідно враховувати для успішної маркетингової стратегії [2; 4].

Платформа, де розміщується контент, має велике значення для його успіху. Вибір між Instagram, Facebook, LinkedIn або YouTube та іншими платформами залежить від того, де знаходиться ваша цільова аудиторія і які канали вони використовують для отримання інформації. Кожна платформа має свою специфіку і аудиторію, тому важливо адаптувати контент до її особливостей.

Рис. 2 Порівняння джерел інформації які українські користувачі використовують для отримання маркетингових послуг

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Стратегія контент-маркетингу включає в себе планування, створення та поширення контенту, а також визначення, як він буде підтримувати загальні бізнес-цілі. Це довгостроковий план, що враховує всі аспекти маркетингу, від дослідження аудиторії до аналізу результатів, і дозволяє підтримувати послідовність і ефективність у роботі.

Тригери – це елементи контенту, що викликають емоційний відгук або стимулюють дію з боку аудиторії. Це можуть бути актуальні теми, гумор, заклики до дії або персоналізовані звернення, які роблять контент більш релевантним і цікавим для користувачів.

Нарешті, тип контенту визначає, яку інформацію ви передаєте аудиторії.

Це може бути освітній, розважальний, інформаційний або рекламний контент. Важливо, щоб тип контенту відповідав потребам вашої аудиторії та цілям вашої маркетингової стратегії, що забезпечить його максимальну ефективність [1].

Останні роки демонструють посилення зв'язку між соціальними мережами та електронною комерцією. Соціальні платформи активно розвивають можливості для здійснення покупок, впроваджуючи функції, такі як Facebook Shops та Instagram Shopping.

У період 2022–2023 рр. соціальні мережі значно інтегрувалися з електронною комерцією, що підтверджується високим відсотком споживачів (87%), які заявляють, що саме соціальні медіа вплинули на їхні рішення щодо придбання товарів. Бізнеси тепер більше орієнтуються на створення легкого та розважального контенту. Більшість великих компаній активно ведуть власні блоги, де публікують корисну інформацію, демонструючи свою експертність у своїй галузі, що сприяє зміцненню довіри користувачів, впізнаваності бренду та ефективнішому просуванню товарів і послуг.

Також за останні роки зросла важливість місцевих інфлюенсерів, які мають численних підписників і значний вплив на споживачів у соціальних мережах. Співпраця з такими інфлюенсерами може допомогти підвищити репутацію бренду та залучити нових клієнтів. Наприклад, кампанія «I Will What I Want» бренду Under Armour була підтримана через соціальні медіа та співпрацю з впливовими особами. Головна ідея кампанії полягала в тому, що жінки можуть подолати будь-які труднощі та досягти своїх цілей, і це послання знайшло відгук серед споживачів різного віку та статі [2].

Аналіз ефективності контент-маркетингу є невід'ємною частиною цього способу рекламування. Для цього використовуються різні показники, такі як кількість підписників, кількість переглядів, рівень залученості, кількість репостів та коментарів. Важливо також стежити за показниками конверсії, що показують, наскільки контент сприяє досягненню бізнес-цілей, таких як продажі або підписка на розсилки. Такий аналіз допомагає визначити, який контент працює найкраще, і вносити необхідні корективи в стратегію.

Використання новітніх технологій без перебільшення найважливіше, що потребує сучасний контент-маркетинг. Прикладом інновацій в цій сфері є: геофенсінг, технологія, що дозволяє визначати місцезнаходження користувачів і надсилати їм персоналізовані пропозиції. Наприклад, проходячи повз магазину, ви можете отримати повідомлення про знижки. Ефективність цього інструменту доведена: 53% людей, які отримали таке повідомлення, відвідують магазин. До 2025 року ринок геофенсінгу зросте до 2 мільйонів доларів, що пояснюється зростанням використання мобільних пристроїв [3; 4].

Сьогодні існують платформи, які дозволяють автоматизувати публікацію постів, аналіз ефективності та навіть створення контенту. Це значно спрощує процес управління контентом, дозволяючи маркетологам більше часу приділяти стратегічному плануванню та креативності.

Однак варто пам'ятати, що навіть найкраща стратегія контент-маркетингу не буде ефективною без довіри та залученості аудиторії. Для цього бренди

повинні постійно взаємодіяти з підписниками, відповідати на їхні коментарі та запити, залучати їх до обговорення і створення контенту. Наприклад, проведення опитувань або прохань ділитися власним досвідом, використання бренду, може значно підвищити рівень залученості і створити почуття спільноти.

Контент-маркетинг у соціальних мережах – це складний і багатогранний процес, який вимагає постійного моніторингу, аналізу та адаптації до змін середовища і потреб аудиторії. Однак, при правильному підході, він може стати одним із найефективніших інструментів для досягнення бізнес-цілей, створення міцних відносин з клієнтами і зміцнення репутації бренду. Секрет успіху полягає в тому, щоб створювати автентичний, цікавий та корисний контент, який знаходить відгук у серцях людей [1; 2].

Висновок. Контент-маркетинг у соціальних мережах – це не просто інструмент просування, а стратегія побудови довготривалих відносин з аудиторією. Створення спільноти навколо бренду, відповіді на коментарі та залучення користувачів до обговорення – невід’ємна частина успішної стратегії контент-маркетингу. В сучасному цифровому світі, де увага користувачів розпорошена на безлічі каналів, саме якісний, цікавий та релевантний контент допомагає брендам виділитися з натовпу і завоювати лояльність клієнтів. Використання різних форматів контенту (тексти, відео, інфографіка тощо) дозволяє охопити ширшу аудиторію і зробити контент більш цікавим. Регулярний аналіз ефективності контенту допомагає виявляти сильні та слабкі сторони стратегії і вносити необхідні корективи.

Список використаних джерел:

1. Альошина Т. В., Козенков Д. Е., Сало М. Д. Контент-маркетинг як сучасний елемент маркетингової стратегії підприємства. *Економічний вісник*. 2022. № 3. С. 59–68. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/79.059>.
2. Руденко М. В., Кирилюк Є. М., Хуторна М. Е. Цифровізація: маркетингові тренди та платформи реалізації. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. № 5–6 С. 80–87. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-5-6-294-295-80-87>.
3. Продіус О. І., Донецькова В. А. Інструменти digital-маркетингу в комплексному просуванні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2022. № 1(19). С. 56–63. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2022/No1/56.pdf>
4. Чорна О. «Опора»: Основним джерелом інформації майже 80% українців є соціальні мережі. *Детектор-медіа*. 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-opora-osnovnym-dzherelom-informatsii-mayzhe-80-ukrainsiv-ie-sotsialni-merezhi/>

Катерина ШЕПТИЦЬКА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки інформаційних технологій та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу світового досвіду розвитку круїзного туризму, який є важливим сегментом туристичної індустрії. У ній розглядаються основні тенденції та особливості круїзного ринку в різних регіонах світу, такі як Європа, Північна Америка, Азія та Карибський басейн. Особлива увага приділяється аналізу ключових факторів успішного розвитку круїзного туризму, включаючи інфраструктуру, маркетингові стратегії, екологічну відповідальність та інноваційні рішення. Окрім того, досліджуються перспективи розвитку круїзної індустрії в сьогоденні. Стаття може бути корисною для фахівців у сфері туризму, дослідників та широкого кола читачів, які цікавляться питаннями світового туризму.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the world experience in the development of cruise tourism, which is an important segment of the tourism industry. It examines the main trends and features of the cruise market in different regions of the world, such as Europe, North America, Asia and the Caribbean. Particular attention is paid to the analysis of key factors in the successful development of cruise tourism, including infrastructure, marketing strategies, environmental responsibility and innovative solutions. In addition, the prospects for the development of the cruise industry in the post-pandemic reality are being investigated. The article can be useful for tourism professionals, researchers and a wide range of readers interested in global tourism issues.

Вступ. Круїзний туризм є одним з перспективних напрямів світової туристичної індустрії, що приваблює мільйони туристів щороку. Він сприяє розвитку економіки прибережних регіонів, стимулюючи інфраструктурні проекти, створення робочих місць і розвиток туризму в цілому. Різні регіони світу демонструють свої особливості в розвитку круїзного ринку, що залежить від місцевих умов, попиту та інфраструктури.

Зростання попиту на круїзні подорожі сприяє культурному обміну між різними країнами та культурами та є значним джерелом доходів для багатьох країн. Сучасні круїзи пропонують різноманітні програми, включаючи тематичні круїзи, круїзи для сімей, експедиційні круїзи, що робить їх привабливими для різної категорії туристів. Незважаючи на позитивні аспекти, даний вид

* Науковий керівник: асистент кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Тетяна ЗАХАРОВА

подорожей зіштовхується з екологічними викликами та може негативно впливати на навколишнє середовище та екосистеми портових міст. Отже, світовий досвід круїзного туризму має забезпечувати сталий розвиток країн та піклуючись про екологію та використовуючи сучасні запити туристів формуючи цікаві туристичні маршрути.

Виклад основного матеріалу. Круїз - це подорож на водних видах транспорту, що включає берегові екскурсії, огляд пам'яток портових міст, а також різноманітні розваги на борту морських і річкових лайнерів. Круїзний туризм поділяється на: морський (морська подорож, зазвичай по замкнутому колу з поїздками із портів у внутрішні райони країн) та річковий круїз (подорож водним транспортом по внутрішніх водних артеріях) [1].

Подорожі на круїзному лайнері зазвичай тривають кілька днів або навіть тижнів і включають відвідування різних портів та міст. Круїзна галузь наприкінці ХХ століття демонструвала найвищі темпи розвитку серед усіх сегментів туристичного ринку. Такий успіх пояснюється тим, що круїзи пропонують багатогранний відпочинок, який поєднує в собі різноманітні активності: від релаксу на борту судна до активного відпочинку та пізнавальних екскурсій. Однак, розвиток цього сегмента вимагає значних інвестицій як у судна, так і в інфраструктуру портів. Організація сучасного круїзу – це складний процес, що вимагає застосування високотехнологічних рішень для планування маршрутів, управління бронюваннями, забезпечення безпеки та створення незабутніх вражень для пасажирів.

У світі на сьогодні існує понад 150 морських круїзних компаній, серед яких багато іспанських, грецьких, італійських, американських, данських та норвезьких. Серед найбільш відомих операторів у цій галузі можна виділити Carnival Cruise Lines, Royal Caribbean International, Celebrate Cruises, Princess Cruises, Norwegian Cruise Lines та Costa Cruises. Щороку кількість круїзних компаній зростає, що пов'язано з постійним збільшенням числа туристів, які обирають цей спосіб подорожей. За даними UNWTO, пасажирів круїзних суден, які відвідують інші країни, не користуються готелями та ресторанами, а класифікуються як екскурсанти з особливим імміграційним режимом. У більшості країн транзиту для виходу на берег не потрібна спеціальна віза, однак перебування на території зазвичай обмежується 72 годинами [2].

На 2024 рік круїзний туризм демонструє значне зростання. За даними останнього звіту CLIA, кількість пасажирів досягне 35,7 мільйона, що на 6% більше в порівнянні з 2019 роком. Це свідчить про те, що круїзна індустрія не тільки відновилася після пандемії, але й перевищила історичні показники 2019 року. Європейський ринок також продовжує активно зростати - його річний приріст становить 12,6% із прогнозом подальшого розширення до 2030 року.

Крім того, доходи круїзної індустрії перевищують середній приріст числа пасажирів, оскільки компанії інвестують у нові технології, зокрема в екологічні рішення. Наприклад, активно тестуються альтернативні джерела палива, такі як зелений метанол і водень, що сприятиме зниженню викидів і досягненню цілей щодо нульових викидів до 2050 року. Прогнози свідчать, що популярність круїзів

продовжуватиме зростати. Збільшення добробуту населення та попит на ексклюзивний відпочинок стимулюють розвиток цього сегмента туристичного ринку. До 2022 року Україна мала всі шанси стати одним з лідерів у цій галузі, за умови впровадження масштабних інвестицій та ефективної маркетингової стратегії. В Україні круїзний туризм зараз знаходиться у складному становищі через воєнні дії. Внутрішні річкові круїзи, які раніше були популярними, наразі тимчасово зупинені [3].

Круїзний туризм продовжує активно розвиватися після пандемії COVID-19. Незважаючи на тимчасовий спад, цей сектор швидко відновлюється завдяки новим маршрутам, інноваційним круїзним лайнерам і підвищеній увазі до екологічності. У різних регіонах світу існують специфічні особливості, що впливають на розвиток круїзного ринку.

Таблиця 1

Особливості круїзного ринку світу

Круїзний ринок	Специфічні особливості
Європейський круїзний ринок	Найбільший та найрізноманітніший у світі. Серед основних напрямків виділяються Середземне море, Північна Європа та Балкани. Середземне море залишається найбільш популярним регіоном, завдяки культурній спадщині країн, таких як Італія, Іспанія, Франція і Греція. Попит на круїзи в Європі зростає завдяки збільшенню кількості нових лайнерів, таких як MSC World Europa та Costa Smeralda, які пропонують широкий вибір розваг на борту.
Північноамериканський ринок круїзів	Ключовими напрямками є круїзи вздовж узбережжя США, до Карибського басейну та Аляски. Особливістю цього регіону є великий попит на люксові круїзи та розширені програми для сімейного відпочинку. Круїзи на Аляску особливо популярні серед туристів, які шукають унікальні природні краєвиди, такі як льодовики і дикі тварини. Важливу роль відіграє екологічна стійкість, через що компанії активно інвестують в екологічно чисті технології на борту лайнерів.
Круїзний туризм в Азії	Основні напрямки включають Південно-Східну Азію, Японію, Китай та Південну Корею. Після пандемії Азія відновлюється, і зняття обмежень стимулює зростання кількості подорожей. В цих місцевостях круїзи здебільшого приваблюють туристів з місцевого регіону, але збільшується й кількість міжнародних мандрівників. Китай стає важливим ринком для глобальних круїзних компаній завдяки зростаючому класу середнього достатку.
Карибський басейн	Традиційний центр круїзного туризму, який приваблює туристів з усього світу. Величезна кількість островів, тропічні пляжі, багата культура і численні курорти роблять Кариби ідеальним місцем для подорожей на круїзних лайнерах. Особливістю регіону є велика кількість коротких круїзів (3-5 днів), що дозволяє туристам швидко зануритися в атмосферу тропіків.

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Основні райони морських круїзів – Карибський басейн і Середземне море.

Головною перевагою Карибського басейну є те, що круїзи можна проводити круглий рік. Тривалість круїзних маршрутів коливається від 3 днів до 2 тижнів. Класичні морські круїзи – це Середземне море.

Таблиця 2

Найбільші круїзні порти світу

Країна	Порт
Іспанія	Барселона
Італія	Чивітавекк'я
Сша	Маямі
Сша	Еверглейдс
Куба	Гавана
Сінгапур	Сінгапур
Велика Британія	Саутгемптон
Іспанія	Пальма-Де-Майорка
Франція	Марсель
Данія	Копенгаген

Джерело: сформовано автором на основі [4].

Сучасний круїзний туризм — це дійсно глобально інтегрована галузь, яка має зв'язки з багатьма ключовими секторами світової економіки. Він залежить від інфраструктури суднобудування, транспорту, гостинності, індустрії розваг, харчової промисловості та навіть енергетики. Починаючи з 1950-х років, круїзи стали еволюцією трансатлантичних пасажирських перевезень, перетворюючись на повноцінну індустрію відпочинку і розваг. Зараз круїзні компанії інвестують мільярди доларів у розробку нових лайнерів і пропонують туристам доступ до широкого спектру послуг та зручностей.

Світовий круїзний флот налічує 512 суден, а кількість круїзних портів у світі становить 650. Із них 158 портів розташовані у Середземному морі, а 16 — у Чорному морі. На території України знаходяться 6 круїзних портів, не враховуючи порти Азовського моря та гирла річки Дунай [4].

Ефективна портова інфраструктура є основою для успішного круїзного туризму. Вона включає модернізацію терміналів, забезпечення зручностей для туристів, доступ до транспорту та управління потоками пасажирів. Інфраструктура визначає перший контакт туристів з дестинацією, що впливає на загальне враження та зручність пересування між судном і берегом, вони повинні співпрацювати з місцевими підприємствами, щоб підтримувати економіку регіону та забезпечувати якісні послуги для туристів. Круїзні компанії орієнтуються на різні категорії туристів, пропонуючи спеціальні маршрути та послуги, такі як екологічний туризм, культурні програми або розкішні круїзи. Стратегії спрямовані на залучення туристів з урахуванням їх інтересів та бюджетів [5].

Впровадження екологічно чистих технологій на круїзних суднах, таких як використання альтернативних видів палива та зменшення викидів. Це включає в себе управління відходами, контроль за забрудненням вод та повітря, а також зниження навантаження на прибережні екосистеми.

Інновації, як-от мобільні додатки для пасажирів, безконтактні сервіси та вдосконалена навігація на борту, підвищують комфорт туристів і забезпечують кращу організацію круїзних поїздок. Інвестиції у модернізацію флоту, використання більш енергоефективних суден та впровадження технологій для підвищення безпеки та зручності на борту створюють конкурентні переваги та підвищують привабливість круїзних турів [6].

Протягом останніх десяти років круїзна індустрія стала однією з найбільш динамічних сфер туризму, що приваблює дедалі більше мандрівників. Завдяки високому рівню комфорту на борту, якісному обслуговуванню, багатому вибору розваг та харчування, а також гнучкості у виборі страв і послуг круїзний туризм відкриває неперевершені можливості для подорожей і відпочинку. Цей вид туризму швидко розвивається завдяки постійному вдосконаленню конструкцій суден, підвищенню їх комфортності, розробці нових маршрутів та покращенню сервісу на борту лайнерів. На даний момент глобальна круїзна індустрія відновлюється після наслідків пандемії COVID-19, активно розробляючи стратегії для подальшого зростання в умовах значних втрат. У зв'язку з цим, ідентифікація ключових кризових ситуацій та аналіз ефективних методів їх подолання стає першочерговим завданням для забезпечення стабільного функціонування круїзного туризму в постковідний період.

Висновки. Узагальнюючи світовий досвід розвитку круїзного туризму, можна стверджувати, що цей сегмент туристичної індустрії демонструє динамічний ріст та адаптацію до сучасних викликів і змін у споживчих уподобаннях. Ключовими факторами успішного розвитку круїзного туризму є інвестиції в інфраструктуру портів, розробка ефективних маркетингових стратегій, які враховують потреби цільової аудиторії, а також акцент на екологічну відповідальність. В умовах глобальних викликів, війни та пандемії, круїзні компанії змушені адаптувати свої стратегії, аби зберегти конкурентоспроможність і привабливість своїх продуктів.

Список використаних джерел:

1. Зацепіна Н.О. Історія виникнення та сучасний стан круїзного туризму в світі. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2022. №34. С. 232-234.
2. Паньків Н., Пелешок А. Аналіз сучасного стану круїзного туризму у світі: досвід для України. *Development Service Industry Management*. 2023. №3. С. 162–177. URL: <https://dsim.khmnu.edu.ua/>
3. Розмір і перспективи європейського круїзного ринку, 2024-2030 рр. URL: <https://www.grandviewresearch.com/>
4. Матеріали з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Круїзний_туризм.
5. Розвиток портової інфраструктури. URL: <https://agro-business.com.ua/>
6. Бакун А.О. Інноваційні процеси у розвитку сучасного круїзного туризму: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» бізнесу. Херсон. 2024. С. 48. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/19779>

Владислав ШИМАНСЬКИЙ*
студент 4 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій та
сфери обслуговування
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

***Анотація.** У статті розглянуто основні проблеми розвитку туристичної галузі України та світу внаслідок глобальної кризи, спричиненої повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Зазначені базові припущення та основні принципи, що лежать в основі перспективних напрямів розвитку туризму в контексті економіки вражень. Проаналізовано міжнародний досвід післявоєнного відновлення та розвитку туристичної сфери. Охарактеризовані чинники, що сприятимуть розвитку туризму або стримуватимуть його. Запропоновано першочергові заходи для розвитку туристичної сфери, серед яких повернення іміджу безпечної країни для комфортного перебування туристів, створення економічних умов стимулювання розвитку туризму, лібералізація фіскальної політики, залучення іноземних інвестицій, впровадження інноваційних проєктів для маркетингу та організації туристичної діяльності.*

***Annotation.** The article examines the main problems of the development of the tourism industry in Ukraine and the world as a result of the global crisis caused by the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine. The basic assumptions and basic principles underlying the prospective directions of tourism development in the context of the economy of impressions are indicated. The international experience of post-war recovery and development of the tourism sphere is analyzed. The factors that will contribute to the development of tourism or restrain it are characterized. Priority measures for the development of the tourism sector are proposed, including restoring the image of a safe country for a comfortable stay of tourists, creating economic conditions for stimulating the development of tourism, liberalizing fiscal policy, attracting foreign investments, implementing innovative projects for marketing and organizing tourist activities.*

Вступ: Туристична галузь включає в себе кілька різних видів діяльності, а саме: розміщення, харчування, транспорт, послуги та індустрії дозвілля, які створюють робочі місця та економічне зростання. Туризм має найвищий

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри бізнесу та сфери обслуговування ВНАУ, Олена ПОЛЬОВА

мультиплікаційний ефект у сфері послуг, є надзвичайно впливовим фактором на ринку праці, надаючи мільйони прямих і непрямих робочих місць. Незважаючи на негативний вплив війни, сфера туризму в Україні продовжує функціонувати.

Так, у 2022 році держбюджет втратив близько 30% надходжень від туристичної галузі. Туристичні організації та підприємства можуть відігравати різні ролі під час війни, переважно вони розглядаються як жертви, оскільки «війни створюють надзвичайно негативне середовище та негативний набір умов, за яких туризм може вижити» [7].

У той же час, туристичні та готельні компанії можуть бути адаптивними та інноваційними, наприклад, якщо туристичні компанії надають послуги гуманітарним установам або займаються волонтерською діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фокус досліджень конкурентоспроможності країн з точки зору привабливості туристів зосереджений на ресурсах, установах, витратах, геополітиці, культурі, рівні корупції, економічній відкритості, дипломатичних відносинах тощо.

За словами Річі та Крауча «робить туристичний напрямок дійсно конкурентоспроможним його здатність збільшувати туристичні витрати, все більше залучати відвідувачів, надаючи їм задоволення, незабутні враження, і робити це в вигідний спосіб, одночасно підвищуючи добробут жителів країни та зберігаючи природний капітал країни для майбутніх поколінь».

Державна служба статистики України, починаючи з 2021 року у зв'язку із воєнним станом, не оприлюднює статистичні дані з туризму. Тенденція розвитку туризму за попередні роки свідчить про наявний потенціал туристичної сфери: з 2018 року кількість іноземних та внутрішніх туристів почала зростати, але у зв'язку військових дій з боку РФ позитивна динаміка розвитку була втрачена. Виходячи з інформації про кількість найнятих працівників у готельно-ресторанній індустрії в період 2020-2023 років варто зазначити негативну тенденцію зниження темпів приросту розширення кадрового потенціалу галузі на 0,6%, та фактичне зменшення показника на 39,8 тис. робочих місць (табл. 1).

Єдиними позитивними змінами на ринку туристичних послуг було збільшення доходів, і відповідно податкових платежів від роботи пансіонатів та гуртожитків у розмірі 46%, що стали прихистком для тисяч українців. Негативною була тенденція зниження податкових платежів від туроператорів на 35%, турагентів на 27%, турбаз, кемпінгів на 57%. Загально втрати держави, внаслідок руйнування стабільності ринку туристичних послуг можна оцінити зменшенням податкових надходжень від індустрії на 30%.

Традиційні види туризму, такі як пляжний туризм, спортивний туризм, агротуризм користуватимуться відкладеним попитом, оскільки в Україні ще деякий час триватиме розмінування окупованих територій. Відновлення туристичної індустрії України може відбуватись за рахунок продуктивних інновацій, таких як розробка нових раніше невідомих на ринку турів та створення нових туристично-рекреаційних територій, розвиток екзотичного та мілітарі-туризму [3], а також туризму пам'яті. Значний потенціал для розвитку на внутрішньому та світовому туристичному ринках та покращення

економічного й соціального становища України має український етнічний туризм через унікальні національні традиції, українську гостинність та національну кухню, величезну історію та багату культуру [1]. У післявоєнний період розвиток туристичної галузі відбуватиметься під впливом комплексу чинників, які будуть сприяти розвитку або стримувати його .

Таблиця 1

**Результати діяльності туристичних підприємств
за період 2020-2023 років**

Показник/рік	2020	2021	2022	2023	Темп росту 2023/2020, %
Кількість найнятих працівників у готелях/ресторанах (тис.)	101,3	84,5	84,4	61,5	- 0,6
Кількість найнятих працівників у сфері розваг та відпочинку (тис.)	26,8	25,7	28,0	24,7	0,9
Обсяг реалізованих послуг у готелях/ ресторанах (млн грн)	42201,9	30215,0	48059,1	35617,4	-0,8
Обсяг реалізованих послуг у сфері розваг та відпочинку (млн грн)	8050,8	5573,7	10559,2	8441,7	1
Баланс підприємств тимчасового розміщення та харчування (млн грн)	48679,0	54873,0	54249,8	53483,6	1,1
Фінансовий результат у готелях/ресторанах (млн грн)	4648,0	-4440,9	5347,2	8594,7	1,8
Фінансовий результат у сфері розваг та відпочинку (млн грн)	120,3	-1540,3	-2608,4	-3807,7	-31,7
Частка збиткових готельно-ресторанних підприємств (%)	29,1	40,9	36,3	44,2	1,5
Частка збиткових підприємств у сфері розваг та відпочинку (%)	34,6	46,6	43,9	52,1	1,5

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Усі перераховані вище негативні тенденції ринку зарубіжного туризму, звісно, відрізняються від тих, які з'явилися на українському туристичному ринку внаслідок військової агресії з боку рф. Туризм зі зрозумілих причин понівечений: більшість готелів закрито або відремонтовано, щоб задовольнити потреби внутрішньо переміщених осіб. Немає сумнівів, що український туризм після війни отримає новий шанс для розвитку, туристи повернуться як тільки стане абсолютно безпечно. Інтерес до таких міст, як Буча, Ірпінь, Бородянка та Маріуполь обов'язково зросте, стануть популярними нові види туризму. Туризм є одним із найпростіших і найшвидших шляхів залучення іноземного капіталу в українську економіку. «Сьогодні весь світ захоплюється українським народом, і, говорячи про мужність і героїзм нашого народу, важливо нарощувати іноземне залучення до процесу відбудови та відновлення» [9].

Деякі напрямки розвитку вже запропонувало Національне агентство розвитку туризму: новий зміст внутрішнього туризму: «Навіщо їхати в Україну?»; розвиток туризму в Донецькій і Луганській областях після війни, коли схід України стане безпечним; розробка туристичних програм по визначним місцям військових операцій, це стосується безпосередньо міжнародного права.

Важливу увагу слід приділити галузям, що мають достатній розвиток, аби конкурувати із зарубіжними. Гірськолижні курорти в Україні не гірші ніж у Словаччині чи Австрії, але при цьому дешевші. Необхідне брендування України як країни з багатьма середньовічними замками. Для любителів міської культури необхідно рекламувати Київ, який може бути цікавий як місто всесвітньо відомих авторів. Львів має стати візитівкою початку подорожі Україною. Карпати та Закарпаття – цікаві місця для любителів екотуризму, ремісничих турів та екскурсій унікальними виноградниками.

2023 рік став роком активного розвитку внутрішнього туризму для України. Державне агентство розвитку туризму сформувало перелік «Туристичних магнітів України, який охопив 170 відомих туристичних місць в Україні з усіх областей та Криму. В західних регіонах України зосереджена найбільша кількість туристичних магнітів – 61 об'єкт, який включає у себе значні культурні, релігійні та історичні пам'ятки. У центральних областях України розташовано 32 туристичних об'єкти, серед яких 8 заповідників та національних парків, що підкреслює різноманітність природного багатства цієї місцевості. На півдні країни та в Криму знаходиться 31 туристична атракція, переважно культурного та природного характеру, що демонструє унікальність цих регіонів. Північ України відома своїми 27 туристичними дестинаціями.

«Туристичні підприємства, які трансформуються внаслідок негараздів, можуть стати рушійною силою та опорою для відновлення регіону, оскільки вони можуть відігравати провідну або координуючу роль у відновленні, вдосконаленні чи заміні пошкоджених економічних структур.

Використання цього потенціалу вимагає ресурсів для розвитку особистої стійкості власників і менеджерів, особливо для підвищення впевненості в спільній роботі та розвитку навичок, щоб справлятися з невизначеністю. Для трансформації та зростання підприємства з інноваційними та креативними менеджерами потребують більшої свободи (наприклад, у сфері оподаткування, регулювання), щоб експериментувати в туристичній індустрії та поза нею.

В умовах тривалої війни відновлення не може чекати закінчення збройного конфлікту, і важливу роль у цьому процесі може відіграти туристичний бізнес у тилкових районах. Ще одним заходом, який принесе користь економіці в постпандемічному сценарії, стан державна підтримка залучення іноземних інвестицій для відновлення туристичної галузі. За допомогою іноземних інвестицій можна створити робочі місця в туристичному секторі та покращити економічні показники. Прикладами державних програм відновлення туристичної галузі могли б бути програма звільнення від податків, а також запровадження туристичного кеш-беку для стимулювання внутрішнього туризму.

Туризм не тільки сприяє економічному зростанню, але й підвищує престиж країни та її світове становище. Це впливає на сприйняття країни міжнародною спільнотою та власними громадянами. Туристичний ринок надзвичайно чутливий і реагує на зміни в туристичному попиті та пропозиції. Він однаково сприйнятливий до зовнішніх факторів, включаючи політичну, економічну та соціальну динаміку

Висновки. Анексія територій, військова агресія суттєво впливають на економіку країни, є соціальною катастрофою і значно знижують туристичну привабливість України. Але безпрецедентна підтримка нашої країни світовою спільнотою та глобальними міжнародними організаціями, репутація та імідж України як щита Європи, а українців як символу свободи та відданості державі, відкривають значні перспективи розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період. [5]. Дані свідчать про значний потенціал туристичної галузі України, але також підкреслюють вразливість сектору до внутрішніх та зовнішніх викликів. З одного боку, зростання туристичного збору в певних регіонах свідчить про привабливість України як туристичного напрямку, з іншого – потребує відновлення та розвитку інфраструктури в окремих регіонах.

Відновлення туристичної інфраструктури, зруйнованих пам'яток культури, відновлення транспортної логістики, туристичний брендинг потребують значних капіталовкладень. Першочерговими заходами для розвитку туристичної сфери, на нашу думку, є повернення іміджу безпечної країни для комфортного перебування туристів, створення економічних умов стимулювання розвитку туризму, лібералізація фіскальної політики по відношенню до туристичних підприємств, залучення іноземних інвестицій, впровадження інноваційних проектів для маркетингу та організації туристичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ковешніков В.С., Ліфіренко О.С., Стукальська Н.М. Інноваційні види туризму. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 38–44.
2. Кукліна Т., Цвілій С., Журавльова С. Загальні тенденції розвитку світового туризму: військової агресії. Підприємництво та інновації. 2022. № 23. С. 12–15. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/23.2>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Після війни внутрішній туризм в Україні економічно сильно «просяде», а згодом дещо зміниться – олова Держтуризму. URL: <https://interfax.com.ua/ews/general/826786.html>
5. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>.
6. Фалько Є.А., Копитько О.О. Розвиток етнотуризму в Україні. Інфраструктура ринку. 2023. Випуск 71. С. 281–287.
7. Фастовець О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2022. 3(80). С. 87–97. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2022-3-87-97>.
8. Фесенко Г.О. Проблеми та перспективи розвитку туризму в стратегії післявоєнного відновлення Херсонського регіону. Ефективна економіка. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022>.

Софія ШОЛОХОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки, інформаційних технологій
та сфери обслуговування,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

***Анотація.** У статті проаналізовано важливість економічної діагностики як ключового інструменту оцінки стану підприємства, виявлення проблем та визначення перспектив розвитку в умовах глобалізації та економічної нестабільності. Охарактеризовано основні методи та етапи економічної діагностики, які дозволяють підприємствам приймати обґрунтовані рішення для забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності. Висновки підкреслюють важливість економічної діагностики для адаптації підприємств до мінливих ринкових умов та їх успішного управління.*

***Abstract.** The article analyzes the importance of economic diagnostics as a key tool for assessing the state of an enterprise, identifying problems, and determining development prospects in the context of globalization and economic instability. It describes the main issues, methods, and stages of economic diagnostics, which enable enterprises to make informed decisions to ensure financial stability and competitiveness. The conclusions emphasize the importance of economic diagnostics for adapting enterprises to changing market conditions and successful management.*

Вступ. Економічна діагностика є одним з ключових елементів ефективного управління підприємствами в сучасному динамічному та непередбачуваному бізнес-середовищі. Зміни в законодавстві, коливання валютних курсів, зростання інфляції та інші зовнішні фактори є постійним викликом для підприємств. Водночас, внутрішні проблеми, такі як неефективне використання ресурсів, недосконалість бізнес-рішень і вибір неправильної стратегії розвитку, також можуть мати значний вплив на фінансовий стан і конкурентоспроможність бізнес-структур. Діагностика дозволяє керівництву глибше зрозуміти поточну фінансову ситуацію, виявити приховані проблеми та можливості для оптимізації управління. Завдяки комплексному підходу, що включає аналіз фінансових показників, оцінку внутрішніх і зовнішніх ризиків та прогнозування тенденцій розвитку, економічна діагностика надає, необхідну інформацію для прийняття стратегічних рішень. Вона допомагає підприємствам підтримувати фінансову стабільність, та адаптуватися до мінливих ринкових умов. Таким чином, в

* Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ, Ірина ТОМАШУК

умовах глобалізації та посилення конкуренції економічна діагностика стає не тільки інструментом виявлення проблем, але й засобом підвищення конкурентних переваг, забезпечення сталого розвитку та успішної адаптації до змін, а також неодмінною частиною сучасного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Економічна діагностика є важливим інструментом для оцінки та аналізу поточного стану підприємств. Цей комплексний процес, що охоплює різні аспекти управління компанією, такі як аналіз фінансових показників, оцінка внутрішніх і зовнішніх ризиків та прогнозування майбутніх тенденцій розвитку [1, 5]. Основною метою економічної діагностики є виявлення та інтерпретація економічних показників, які можуть свідчити про проблеми або потенційні загрози для компанії. Це дає можливість керівництву вчасно вжити необхідних заходів для виправлення ситуації, забезпечуючи тим самим стабільність і стійкість компанії на ринку.

Процес економічної діагностики починається з детального аналізу поточних економічних показників, таких як доходи, витрати, рентабельність, ліквідність та інших фінансових параметрів, що відображають стан підприємства [2, 7]. Економічна діагностика являє собою аналітичний процес постійного моніторингу за станом економічних процесів та явищ для його оцінки і своєчасного виявлення проблем функціонування суб'єкта господарювання за прямими і непрямими ознаками, спрямований на розробку напрямків і заходів щодо усунення причин погіршення технічних параметрів та економічних показників діяльності [3, 9]. Основним завданням економічної діагностики є надання підприємствам інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих бізнес-рішень. На рис. 1 наведено фактори успіху підприємства, які досягаються завдяки проведенню економічної діагностики їх діяльності.

Рис. 1. Фактори успіху підприємства

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Одним з ключових завдань є оцінка поточного стану підприємства, яка містить оцінку його поточних фінансово-економічних показників та визначення рівня стабільності та ефективності його діяльності. Цей процес допомагає виявити як сильні, так і слабкі сторони підприємства і є важливим для подальшого планування та прийняття рішень.

Важливо також порівняти отримані результати з характеристиками та нормативними значеннями аналогічних компаній. Це не тільки дозволяє оцінити поточну ситуацію компанії в порівнянні з галузевими стандартами, а й допомагає визначити, наскільки ефективно вона працює в порівнянні з конкурентами. Такі порівняння можуть допомогти виявити можливості для вдосконалення, а також вказати на необхідність адаптації бізнес-процесів до нових обставин [4; 6]. Окрім документування змін, важливо також зрозуміти причини цих змін, що допоможе виявити ключові проблеми та ризики, які можуть негативно вплинути на майбутню діяльність компанії. Такий аналіз є основою для розробки заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу та посилення позитивних тенденцій. Прогнозування тенденцій розвитку підприємства також є завданням економічної діагностики, яка не тільки передбачає можливі зміни, але й оцінює їх потенційний вплив на підприємство. Оптимізація діяльності, в свою чергу, підвищує ефективність управління, сприяє більш раціональному використанню ресурсів і допомагає підприємствам досягати своїх стратегічних цілей (рис. 2).

У табл. 1 наведено основні види економічної діагностики, які передбачають оцінку довгострокової стратегії, конкурентоспроможності та можливості розвитку компанії. Процес економічної діагностики включає кілька важливих етапів, кожен з яких відіграє ключову роль у забезпеченні точності та ефективності аналізу.

Рис. 2. Напрямки економічної діагностики

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Першим кроком є встановлення цілей діагностики та визначення обсягу

дослідження. На цьому етапі необхідно чітко окреслити, що саме підлягає дослідженню і які конкретні питання потребують вирішення. Наприклад, оцінка фінансового стану компанії, виявлення операційних проблем та визначення потенційних загроз для розвитку компанії.

Таблиця 1

Види економічної діагностики

№	Назва	Сутнісна характеристика
1	<i>Фінансова діагностика</i>	Спрямована на оцінку фінансового стану, ліквідності, платоспроможності та прибутковості компанії. Її функція полягає в аналізі фінансових показників для виявлення проблем, передбачення можливих ризиків і формулювання рішень для поліпшення фінансової стабільності.
2	<i>Стратегічна діагностика</i>	Дозволяє оцінити довгострокову стратегію, конкурентоспроможність та можливості розвитку компанії. Основними функціями стратегічної діагностики є аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища, виявлення сильних і слабких сторін, визначення перспектив і ризиків.
3	<i>Інноваційна діагностика</i>	ІЕД досліджує інноваційний потенціал підприємств та оцінює їхню здатність адаптуватися до нових технологій та інноваційних рішень. Його функція полягає у визначенні готовності компаній до впровадження інновацій та формулюванні рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності за рахунок інновацій.
4	<i>Антикризова діагностика</i>	Використовується для виявлення кризових явищ на підприємствах та розробки контрзаходів для їх подолання. Її функція полягає у виявленні факторів, що погіршують стан підприємства, та формуванні стратегії протидії кризі.
5	<i>Операційна діагностика</i>	Аналізує поточну діяльність компанії, бізнес-процеси та ефективність використання ресурсів. Її функція полягає в підвищенні ефективності діяльності шляхом оптимізації процесів і виявлення можливостей для економії витрат.

Джерело: складено на основі [8]

Наступним кроком економічної діагностики є вибір системи показників, від яких залежить точність аналізу. До них належать фінансові коефіцієнти, ліквідність, прибутковість тощо. Після цього проводиться аналіз стану підприємства на основі фінансової звітності, ефективності використання ресурсів та ринкової позиції. Результати дозволяють виявити проблеми та можливості розвитку, на основі яких розробляються рекомендації. Останній етап - перевірка ефективності рішень і коригування стратегії для подальшого вдосконалення управління підприємством.

Економічна діагностика сприяє розробці гнучких стратегій, оптимізації ресурсів та підвищенню ефективності роботи підприємства. Вона дає можливість швидко адаптуватися до змін ринку, що є вирішальним фактором для підвищення конкурентоспроможності. Таким чином, систематичне застосування економічної діагностики забезпечує підприємству стійкі позиції на ринку, збільшує шанси на довгостроковий успіх та зростання.

Висновки. Економічна діагностика є важливим інструментом

забезпечення ефективного управління підприємствами в сучасній ринковій економіці. Вона дозволяє керівництву отримати детальне уявлення про поточний фінансовий стан компанії, вчасно виявити потенційні загрози та використати можливості для розвитку. Завдяки комплексному аналізу та інтерпретації економічних даних діагностика допомагає зрозуміти причини теперішніх проблем, а також розробити стратегії їх усунення. В результаті можна підвищити ефективність управління, оптимізувати бізнес-процеси та зберегти конкурентні переваги.

Економічна діагностика відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств, оскільки вона дає змогу глибоко аналізувати всі аспекти діяльності, виявляти проблемні зони та потенціали для покращення. Конкурентоспроможність підприємства визначається його здатністю конкурувати на ринку, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, стратегії розвитку та вмінням реагувати на зміни зовнішнього середовища.

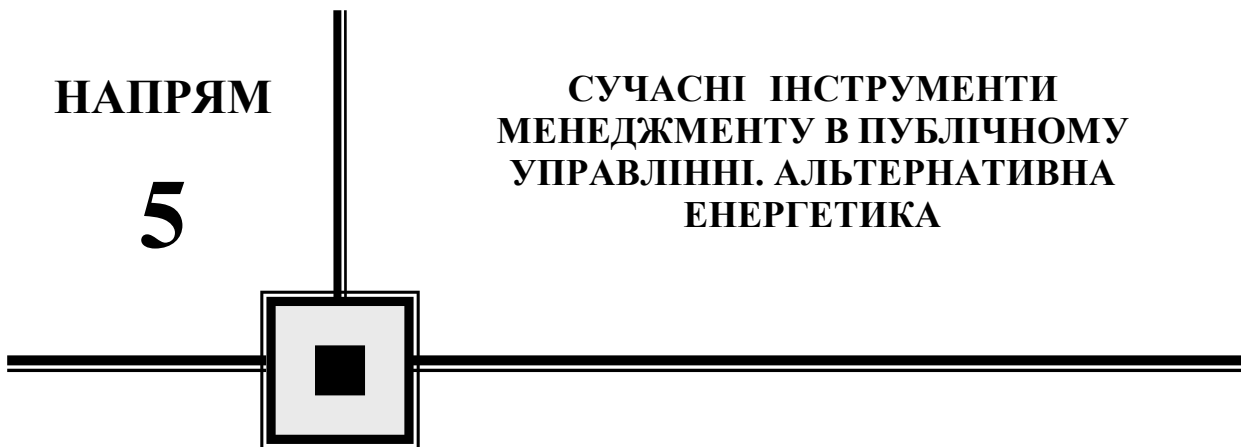
Список використаних джерел:

1. Атюшкіна В.В., Бурко Я.В., Галгаш Р.А. Економічна діагностика : навч. посіб.; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ : Аграр. Медіа Груп, 2018. 233 с.
2. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економічна діагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Центр навчальної літератури, 2007. 307 с.
3. Карпенко Н.В. Економічна діагностика : навч.-метод. посіб.; Федерація проф. спілок України, Акад. праці, соц. відносин і туризму. Київ : АПСВТ, 2014. 109 с.
4. Литвин З.Б. Необхідність діагностики в умовах антикризового управління діяльністю підприємства. *Економічний аналіз*. 2015. №2. Том 21. С. 152-156.
5. Сарай Н.І. Економічна діагностика: *навч. посіб.* Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 165 с.
6. Синиця Т.В., Осьмірко І.В. Економічна діагностика: навч.-метод. посіб.; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2017. 18
7. Tomashuk I. Competitiveness of agricultural enterprises in market conditions and ways of its increase. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2023. № 1. Vol. 4. P. 64-81. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-7>.
8. Tomashuk I., Dzhedzhula O., Koval O. Organization of marketing activities in agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 1. P. 222-236. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-1-222-236>
9. Tomashuk I., Baldynyuk V. Financial risk management as a component of the financial and economic activities of business entities. *Socio-economic and ecological aspects of the development of the economy of Ukraine in the conditions of European integration. Monograph*. Primedia eLaunch. Boston. USA. 2022. P. 74-102. DOI – 10.46299/979-8-88722-616-3

НАПРЯМ

5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА
ЕНЕРГЕТИКА

Дмитро СИРІТКО*
бакалавр 4-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

**ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ. НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ
КОНТРОЛІНГУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ**

Анотація: У статті представлені теоретичні засади щодо фінансового контролінгу, проведено зв'язок з фінансовим плануванням на підприємстві. Також визначено види фінансового контролінгу та їх характеристика, запропоновано напрями удосконалення системи фінансового контролінгу. На сьогодні запровадження контролінгу на підприємстві є дуже актуальною темою. Оскільки саме контролінг безпосередньо впливає на діяльність підприємства. Впровадження системи контролінгу забезпечує ефективне функціонування підприємства в нестійких економічних умовах та постійних змінах зовнішнього середовища. Особлива відповідальність перед керівниками підприємства, так як від правильності прийняття управлінських рішень залежить майбутнє підприємства. Фінансовий контролінг сприяє досягненню фінансових цілей, з його допомогою можна зробити аналіз розбіжностей між фактичними та прогнозованими результатами, коригувати напрямок розвитку підприємства відповідно до цілей та задач, поставлених керівництвом. Систему фінансового контролінгу слід розцінювати як складовий елемент планування на підприємстві загалом, використовуючи один і той же підхід методів та інструментів. Служба контролінгу перш за все має сформулювати взаємозв'язок контролінгу з усіма функціями, ретельно контролювати витрати підприємства, так як вони є основним об'єктом управління, пропонувати

* Науковий керівник – к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Дмитренко Р.М.

ефективні напрями покращення фінансового становища. Кожне підприємство самостійно формує службу контролінгу, визначає склад та структуру.

Abstract: *The article presents the theoretical foundations of financial controlling, drawing a connection with financial planning at an enterprise. The article also defines types of financial controlling and their characteristics, suggests directions of improvement of the financial controlling system. Today, the introduction of controlling at an enterprise is a very relevant topic. Since it is controlling that directly affects the activities of an enterprise. Implementation of the controlling system ensures efficient functioning of an enterprise in unstable economic conditions and constant changes in the external environment. It is of particular responsibility to the company's managers, since the future of the company depends on the correctness of management decisions. Financial controlling contributes to the achievement of financial goals, it can be used to analyse discrepancies between actual and forecasted results, and to adjust the direction of the company's development in accordance with the goals and objectives set by management. The financial controlling system should be regarded as an integral part of the enterprise's overall planning, using the same approach, methods and tools. First of all, the controlling service should form the interconnection of controlling with all functions, carefully monitor the company's expenses, since they are the main object of management, and propose effective ways to improve the financial situation. Each company independently forms a controlling department, determines its composition and structure.*

Вступ. У сучасних умовах українським підприємствам надається право самостійно розробляти власні виробничі програми, плани виробничого і соціального розвитку, визначати стратегії цінової політики. Це призводить до значного підвищення відповідальності керівників за прийняті ними управлінські рішення. Для цього їм потрібна достовірна інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства. Це завдання виконує контрольна служба підприємства. Відповідно, сучасна концепція комплексної системи управління підприємством, що включає управлінський облік для контролю всіх статей витрат, всіх підрозділів і всіх складових надання продукції або послуг, а також їх перспективне планування, називається контролем. Забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку процесів ухвалення рішень в управлінні організацією [1; 2]. Система контролінгу – це принципово нова концепція інформації і управління, яку можна визначити як обліково-аналітичну систему, що реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю, планування, забезпечує як оперативне, так і стратегічне управління процесами досягнення цілей [2]. Основою системи управління є регулярний та своєчасний збір інформації про функціонування підприємства та стан ринкового середовища для її функціонування, аналіз та планування цієї інформації вкрай важливі у сучасних

реаліях. У цьому напрямі збільшується інтенсивність та насиченість інформаційних потоків, що потребує систематизації, уніфікації для забезпечення ефективності управління бізнесом. На сьогоднішній день контролінг є одним із найкращих систематизаторів великих інформаційних потоків про обіг економічної інформації на промислових підприємствах з метою координації прийняття управлінських рішень. Для ефективності управлінських рішень необхідно не тільки забезпечити оборот інформації, що відображає реальний стан справ, організувати єдину, коротку, чітку та просту форму їх подання, а й дотримуватись своєчасності їх надання [6]. Тому необхідна розробка конкретного підходу до планування та бюджетування у частині внутрішнього контролю компанії, операційних витрат компанії та створення системи очікуваних показників та системи обліку витрат згідно з організаційною структурою (мал. 1).

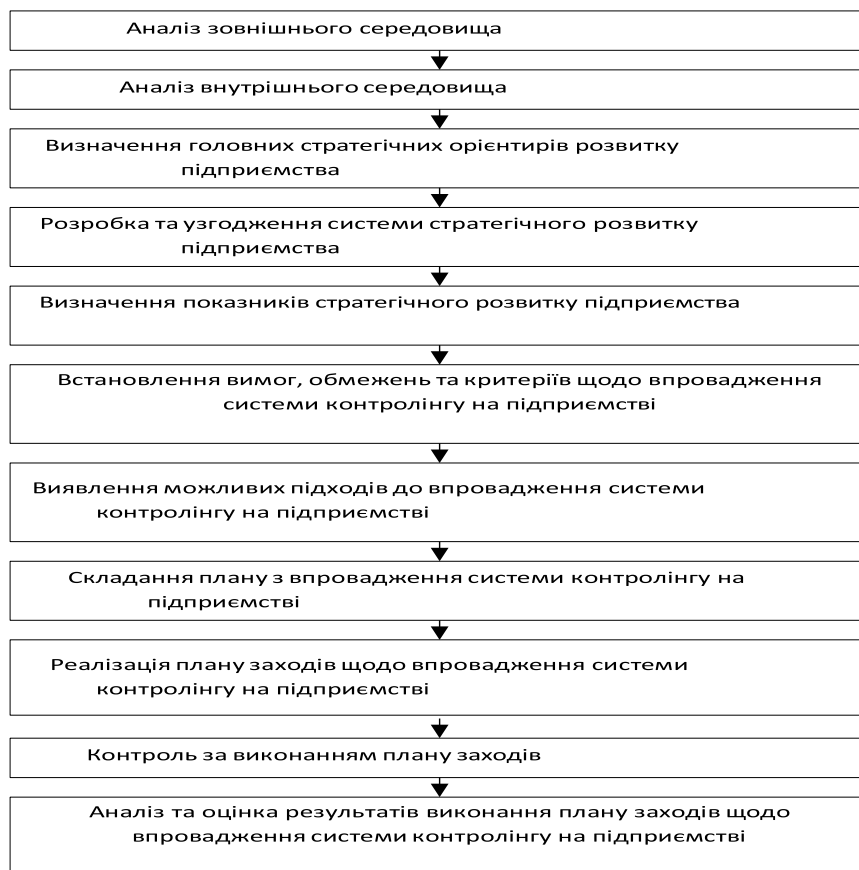

Рис. 1. модель впровадження системи контролінгу на підприємстві

Джерело[1]

Контролінг – досить складне поняття, в останньому німецькому виданні лексикону економіки бізнесу воно визначається як концепція інформації та управління. Система контролінгу як система управління вперше була описана та найбільш повно застосована в США. Звідси й значення терміна «контролінг». Наразі багато українських компаній потребують впровадження контролю, оскільки залишаються проблеми у сфері управління: низька ефективність інформації; процес планування від виробництва, а не від маркетингу продукту;

змішування концепцій управління прибутком і управління грошовими потоками; труднощі з розділенням змінних і постійних витрат; відсутність контролю за досягненням цілей компанії; брак інформації для прийняття управлінських рішень, інформація часто залишається незатребуваною; низька культура аналізу цілей, отримання прибутку часто є метою підприємства [8]. Результатом впровадження системи контролінгу є: можливість швидко та точно розрахувати ціну прийнятого замовлення за договірною ціною, а також прийняти замовлення за фіксованою ціною, якщо ціна запропонована замовником;

- створення формалізованих інформаційних потоків (документообігу), що дозволяють оперативно фіксувати поточний стан виконання тих чи інших показників;
- вміння планувати поточну діяльність та прогнозувати її результати; створити модель майбутнього стану підприємства;
- забезпечувати поточний контроль та аналіз результатів фінансово-господарської діяльності компанії;
- вміння визначати реальні причини тих чи інших явищ та формування стилю управління;
- автоматизація облікових, контрольних, аналітичних та планових функцій компанії.

Згідно з дослідженнями щодо визначення поняття «контролінг», можна сказати, що єдиного визначення не існує. Проаналізувавши безліч визначень, дійшли висновку, що під контролінгом розуміють комплексну систему, яка поєднує пошук, збір та систематизацію необхідної інформації про діяльність підприємства з метою управління, запобігання можливих ризиків та прийняття якісних управлінських рішень. Згідно з наведеними принципами, можна виділити основні цілі фінансового контролінгу. Вони полягають у: забезпеченні достатнього рівня ліквідності, збереженні платоспроможності в довгостроковій перспективі, досягненні оптимального рівня рентабельності. Фінансовий контролінг сприяє досягненню фінансових цілей, з його допомогою можна зробити аналіз розбіжностей між фактичними та прогнозованими результатами, коригувати напрямок розвитку підприємства відповідно до цілей та задач, поставлених керівництвом. Головними принципами системи контролінгу є наступні (мал. 2).

В процесі фінансового планування виявляється загальна сума необхідних коштів для фінансування виробничо-господарської діяльності і можливості одержання цих коштів [9]. Фінансове планування допомагає попередити наднормативні та надпланові витрати товарно-матеріальних цінностей і фінансових ресурсів як по одиничним видам діяльності, так і взагалі по підприємству.

Фінансове планування виступає процесом створення системи фінансових і планових показників забезпечення організації фінансовими ресурсами та збільшення продуктивності її фінансової діяльності в перспективі.

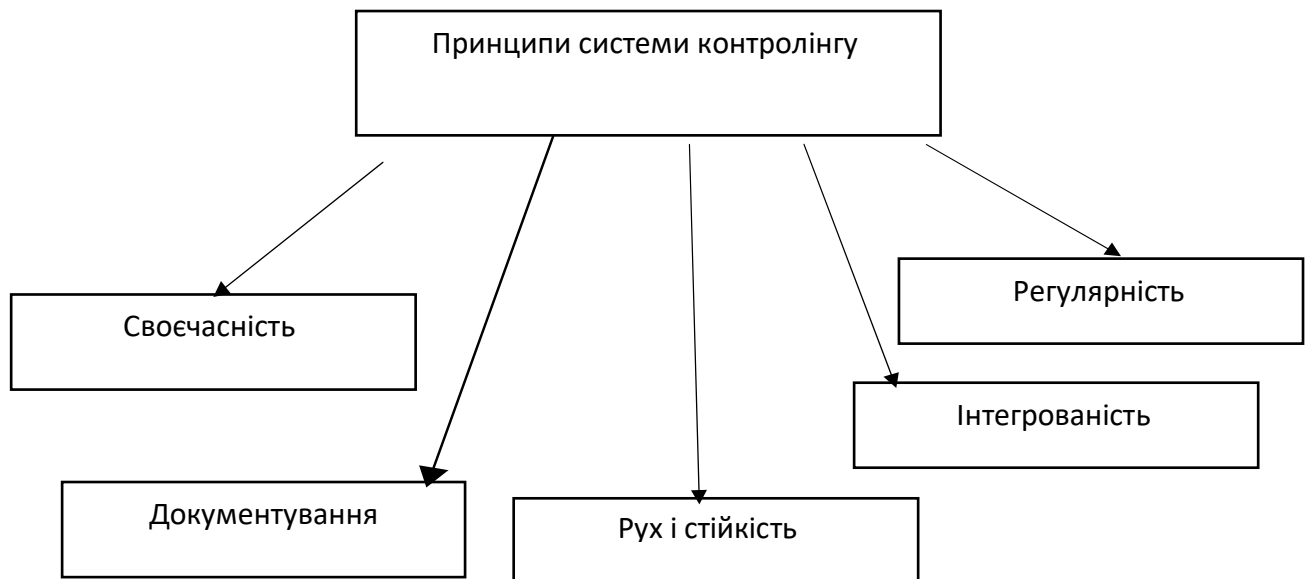

Рис. 2. Головні принципи системи контролінгу на підприємстві

При проведенні даного виду фінансового контролінгу, особлива увага надається статтям «доходи» і «витрати» та звіту про рух грошових коштів. Стратегічний фінансовий контролінг характеризується досягненням довгострокових цілей, забезпечуючи при цьому ефективність діяльності підприємства. Він базується на вивченні ризиків, розробленні перспектив, виявленні сильних та слабких сторін суб'єкта господарювання.

Для більш зрозумілого роз'яснення щодо видів фінансового контролінгу, зобразимо основні їх задачі в табл. 1

Таблиця 1.

Основні задачі операційного та стратегічного фінансового контролінгу підприємства

Операційний контролінг	Стратегічний контролінг
Забезпечення оптимального рівня рентабельності та ліквідності підприємства	Визначення довгострокових цілей діяльності підприємства
Мінімізація ризиків у збуті та, відповідно, у виробництві, ефективність використання ресурсів	Розробка стратегії покращення діяльності підприємства за рахунок припущень щодо поточної діяльності
Досягнення кооткострокових цілей	Оцінка виконання поставлених завдань за рахунок аналізу фінансових показників
Здійснення операційного управління на основі аналізу фінансових показників	Аналіз розбіжностей в планах сформованої стратегії
Аналіз планових показників	Оцінювання інвестиційних проектів
Управління грошовими потоками та контроль за поточним фінансовим становищем	Пропозиції за новими напрямками діяльності

Джерело[7]

Отже, фінансовий контролінг зосереджений на оптимізації фінансових результатів підприємства за достатнього рівня ліквідності, стійкості та платоспроможності. На сьогодні є безліч методів фінансового контролінгу, які полегшують процес контролю на підприємстві. Серед них: CVP-аналіз, SWOT-аналіз, вартісний аналіз, бенчмаркінг, коефіцієнтний аналіз, система раннього реагування. При здійсненні операційного контролінгу зазвичай використовують коефіцієнтний аналіз, а при стратегічному – надають перевагу аналізу SWOT. Одним з ключових способів збільшення ефективності фінансового управління в

компанії вважається вдосконалення внутрішньофірмового фінансового планування і контролінгу.

Розглянемо на прикладі ПрАТ «Київстар» можливість запровадження фінансового контролінгу. Як відомо, дане підприємство є лідером серед мобільних операторів в Україні. Особливо популярні послуги з доступу до Інтернету, а також телефонні послуги, якими користуються понад 25 млн. абонентів. Тому даному підприємству слід впровадити систему фінансового контролінгу для підвищення ефективності діяльності, збереження репутації та запобігання можливих збитків, поліпшення оперативності та якості управлінських рішень. Досягнення цілей підприємства характеризує продуктивність підприємства, платоспроможність, підприємливість, рентабельність, ліквідність, інноваційну активність [10]. Тому сьогодні питання організації контролю в українських компаніях вирішуються індивідуально для кожної компанії з урахуванням специфіки та обсягів її діяльності.

Висновки. Фінансовий контролінг – це система, що включає методи обліку, аналізу, планування та контролю, вона спрямована на досягнення мети підприємства, забезпечує ефективне управління підрозділами та підприємством в цілому. В сучасних умовах фінансовий контролінг є пріоритетним в системі управління суб'єктами господарювання. Створення та основні напрями вдосконалення контролінгу пов'язані зі змінами у зовнішньому середовищі. Дуже важливим є правильно організувати фінансовий контролінг, щоб запобігти появі фінансових криз. Все більша кількість підприємств в Україні застосовує фінансовий контролінг, проте не всім вдається успішне його запровадження

Список використаних джерел.

1. Григораш І. О. Контролінг як сучасна система управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 11(113). С. 96–107.
2. Гужавіна І. В., Сьомкіна Т. В., Згурська О. М. Фінансовий контролінг у системі управління торговельним підприємством. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 11-14.
3. Загорудько В. Л., Давиденко О. Р., Смаль О. В. Дослідження перспектив впровадження контролінгу на підприємствах України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5(05). С. 120-123.
4. Капліна А. І. Контролінг у системі ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8630> (дата звернення: 24.09.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.70.
5. Прокопенко Л. В. Контролінг як інструмент управління підприємством. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 39-2. С. 17-20.
6. Птащенко Л. О., Сержанов В. В. Фінансовий контролінг : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2016. 344 с.
7. Сабліна Н. В. Фінансовий контролінг : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 161 с.
8. Стефанюк І. Б. Поняття, сутність і причини виникнення контролінгу. *Фінанси України*. 2015. № 2. С.146–153.

Богдан КОРЕЦЬКИЙ*,
магістрант другого року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОСІЙСЬКА ВОЄННА АГРЕСІЯ ЯК ВИКЛИК УКРАЇНСЬКІЙ І СВІТОВІЙ БЕЗПЕЦІ

***Анотація.** Російська воєнна агресія проти України є не лише локальним конфліктом, але й значним викликом глобальній системі безпеки. У цій статті розглядаються наслідки російської агресії для України, Європи та світу, аналізуються впливи на політичні, економічні та військові аспекти глобальної безпеки. Особлива увага приділяється реакції міжнародної спільноти, ролі НАТО, ЄС та ООН, а також механізмам протидії агресії.*

***Abstract.** The Russian military aggression against Ukraine is not only a local conflict but also a significant challenge to the global security system. This article examines the consequences of Russian aggression for Ukraine, Europe, and the world, analyzing the impacts on political, economic, and military aspects of global security. Special attention is given to the international community's response, the role of NATO, the EU, and the UN, as well as mechanisms for countering aggression.*

Вступ. З початку агресії у 2014 році, яка розпочалася з анексії Криму та ескалувала в масштабний конфлікт на Донбасі, світ стикнувся з новим етапом геополітичного протистояння. Ситуація особливо ускладнилась у 2022 році з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Цей конфлікт не лише загрожує суверенітету України, але й має глобальні наслідки для безпеки, зокрема в Європі.

Російська агресія змінила підходи до глобальної безпеки, адже поставила під сумнів ефективність міжнародних безпекових механізмів, таких як ООН, і змусила країни переглядати свої стратегії захисту. У цьому контексті Україна стала своєрідним «полем бою» за збереження демократичних цінностей та світового порядку.

Виклад основного матеріалу. Війна як соціально-політичне явище є однією з найскладніших і найбільш суперечливих форм взаємодії між державами та суспільствами. *Війна* – соціально-політичне явище, що являє собою одну з форм розв'язування засобами збройного насильства суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, національних, територіальних, релігійних та інших суперечностей між державами, народами, націями, класами, соціальними

* Науковий керівник – д.е.н., професор, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Володимир ЗАХАРЧЕНКО

групами. Вона є продовженням політики насильницькими засобами і пов'язана зі зміною відносин між суб'єктами політики [1].

Сутність війни завжди була об'єктом досліджень науковців, які намагаються виявити внутрішні механізми виникнення та розвитку військових конфліктів. На сьогодні постановка наукової проблеми полягає у визначенні тих аспектів війни, зокрема російсько-української, що залишаються недостатньо вивченими, насамперед щодо її соціально-політичної природи в умовах глобалізації та новітніх викликів міжнародної безпеки.

Російсько-українська війна уже призвела до масштабної гуманітарної кризи. З початку повномасштабного вторгнення понад 14 млн українців – третина населення країни – залишили свої домівки. [2].

На кінець лютого 2024 року 69% респондентів жили там, де й до початку повномасштабного вторгнення росії 22 лютого 2022 року; 23% опитаних переїхали, але вже повернулися на постійне місце проживання; 8% покинули свої домівки та не повернулися. Частка тих, хто залишився на постійному місці проживання, була найменшою в травні 2022 року – 59%, 29% же респондентів тоді покинули постійне місце проживання. (табл. 1).

Таблиця 1

Міграція українців через війну

Категорії мігрантів за мобільністю	Лютий 2022	Березень 2022	Квітень 2022	Травень 2022	Липень 2022	Грудень 2022	Квітень 2023	Грудень 2023	Лютий 2024
Залишаються на постійному місці проживання (яке вони мали до 24 лютого 2022 року)	83%	69%	68%	59%	58%	60%	67%	64%	69%
Переїхали, але вже повернулися на постійне місце проживання				11%	15%	18%	18%	22%	23%
Покинули постійне місце проживання і не повернулися	13%	27%	30%	29%	26%	22%	15%	14%	8%
Важко відповісти	4%	4%	2%	1%	2%	0,2%	1%		
Респонденти	1561	874	828	922	832	937	840	1124	1000

Джерело: складено автором на основі [2]

Україна від початку повномасштабної російсько-української війни змушена була перебудувати власні системи безпеки та оборони. Збройні сили

України пройшли масштабну модернізацію, зокрема завдяки підтримці Заходу у вигляді військової техніки та навчання військових кадрів. Це дозволило Україні ефективно захищатись, а також успішно контратакувати.

Економічна криза в Україні через війну та масштабні руйнування інфраструктури, зупинку виробництва та зниження інвестицій тільки посилилася. Якщо станом на червень 2023 р. загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України, складала \$150,5 млрд, то в січні 2024 р. вона зросла до \$154,9 млрд. [3, с. 4; 4]. На зростання суми збитків суттєво позначився підлив країною-агресором Каховської ГЕС 6 червня 2023 року.

Найбільша частка у загальному обсязі прямих збитків на початку 2024 р. належала житловим будівлям (38,0% або \$58,9 млрд) та інфраструктурі (23,8% або \$36,6 млрд). Втрати активів бізнесу становлять мінімум \$13,1 млрд і продовжують зростати. Через бойові дії продовжує також зростати сума прямих збитків від руйнувань енергетичної інфраструктури – до \$9 млрд, матеріальних активів агропромислового комплексу – \$8.7 млрд. Крім того, станом на початок 2024 р. зросли збитки сфер житлово-комунального господарства – \$4.5 млрд та охорони здоров'я – ще на \$1.4 млрд до \$3.1 млрд [4].

Агресія Росії проти України кардинально змінила безпекову ситуацію у світі. Держави, які раніше займали нейтральну позицію, зокрема Фінляндія та Швеція, вступили в лави оборонного альянсу НАТО для захисту своїх кордонів від можливої загрози з боку Росії.

Значною мірою на ситуацію вплинули економічні санкції проти Росії, які торкнулися енергетичного сектору, банківської системи та торгівлі. Внаслідок цього, глобальна економіка також зазнала удару, зокрема через зростання цін на нафту та газ, а також порушення ланцюгів постачання критично важливих товарів, таких як зерно. За прогнозами, фінансове майбутнє Росії в контексті поточних санкцій та обмежень на ціни свідчить про значне зниження доходів від продажу нафти: із \$163 млрд у 2024 р. до \$143 млрд у 2025 р. [5]

Реакція міжнародної спільноти на агресію була переважно одностайною. Багато країн Заходу активно підтримали Україну дипломатично, економічно та військово. Особливо варто відзначити роль НАТО, ЄС та США у постачанні зброї, фінансової допомоги та посиленні санкційного тиску на Росію.

Проте, деякі країни, такі як Китай та Індія, зайняли більш нейтральну позицію, зберігаючи торговельні відносини з Росією. Такий підхід підриває єдність міжнародної спільноти та показує, що далеко не всі країни готові йти на економічні жертви задля збереження глобальної стабільності.

Під час війни, що триває в Україні, певні плани, зв'язки та ідеї пройшли або не пройшли випробування на міцність і життєздатність. Вочевидь деякі стратегічні цілі України необхідно переосмислити, оцінки – переглянути, механізми забезпечення національної безпеки і стійкості – посилити або перебудувати. З огляду на значні зміни безпекового середовища, що тривають, в Україні після війни має бути започаткований новий процес стратегічного планування та оновлення стратегічних документів держави у сфері забезпечення

національної безпеки й розвитку як незалежної, вільної, сильної демократичної держави.

Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики, як підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами, відновлення економічного і людського розвитку України, підвищення ефективності державного управління тощо.

Висновки. Російська воєнна агресія стала одним із найсерйозніших випробувань для світової системи безпеки після завершення Холодної війни. Цей конфлікт виявив слабкі місця міжнародних безпекових структур та показав необхідність посилення міжнародних альянсів і колективної оборони. Крім того, глобальна спільнота зіткнулася з новими викликами в економіці та енергетиці. Військовий аспект конфлікту демонструє важливість аналізу сучасних тактик і стратегій, що включають поєднання класичних методів з гібридними, такими як кіберзагрози, інформаційні атаки, економічний тиск і ядерний шантаж з боку Росії. Україна, незважаючи на значні виклики, виявила виняткову стійкість і здатність швидко адаптуватися до нових умов, отримуючи вагому підтримку від міжнародних партнерів у вигляді зброї, розвідки та військової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Пилявець Р. І. Війна. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34448> (дата звернення: 04.09.2024).

2. Павлушенко Т. Міграція під час війни. *Forbes*. 2024. 20 березня. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/migratsiya-pid-chas-viyni-blizko-20-ukraintsiv-mozhut-viikhati-zakordon-u-razi-zagostrennya-situatsii-shcho-krim-bezpeki-sponukae-do-tsogo-naselennya-visnovki-z-doslidzhennya-gradus-research-pro-migr-20032024-20013>

3. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. Київ: ГО «Громадська організація «Інститут Київська Школа Економіки», 2023. 59 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf (дата звернення: 08.09.2024).

4. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. *Kyiv School of Economics*: офіц. сайт. 2024. 12 лютого. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-sichen-2024-roku/>

Сергій НЕПИЙВОДА*
магістрант другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК СЕКТОРІВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Анотація. У статті розкрито сутність процесів диджиталізації економіки на світовому і національному рівнях, визначено сутність цифрової економіки та виокремлено її основні сектори, зокрема такі, як ІТ-сфера, Індустрія 4.0, Military-tech, відновлювана енергетика, біоекономіка, Transport-tech, електронна торгівля, «зелена» економіка, креативна економіка, R&D, EdTech, MedTech, FinTech та InsurTech. Проаналізовано тенденції розвитку секторів цифрової економіки в Україні та світі. Показано роль цифрової економіки, зокрема Індустрії 4.0 та Military-tech, у забезпеченні національної, зокрема воєнної, безпеки України. Розкрито перспективи розвитку окремих секторів цифрової економіки.

Abstract. The article reveals the essence of the processes of digitalization of the economy at the world and national levels, defines the essence of the digital economy and allocates its main sectors, in particular, such as IT sphere, Industry 4.0, Military-tech, renewable energy, bioeconomy, Transport-tech, e-commerce, "green" economy, creative economy, R&D, Ed Tech, MedTech, FinTech and InsurTech. It analyses tendencies of development of sectors of digital economy in Ukraine and the world. The role of the digital economy, in particular Industry 4.0 and Military-tech, in ensuring the national, in particular military, security of Ukraine is shown. Prospects for the development of individual sectors of the digital economy are disclosed.

Вступ. Процеси, що відбуваються нині в економіці передових країн світу (США, КНР, Японії, Німеччині, Великій Британії, Франції, Південній Кореї, Сінгапуру та ін.), дозволяють ставити питання про формування у ній багатьох секторів нового (яскраво вираженого інноваційного) типу, які Дон Тепскотт у 1995 р. запропонував визначати як «цифрова економіка». Цифрова економіка (англ. *Digital economy*) – економіка, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Ця економіка все глибше вкорінюється в життя країн світу. Наприклад, третина економіки Китаю незабаром буде представлена секторами цифрової економіки [1].

Виклад основного матеріалу. Україна, згідно Національної економічної стратегії на період до 2030 року, також бере курс на розбудову цифрової

*Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Володимир ЗАХАРЧЕНКО

економіки. Позитивним стартовим моментом для неї є те, що вона все ще зберігає досить широку науково-технічну спеціалізацію, залишаючи таким чином «точки опори» для цифрової економіки у вигляді виробництв шостого технологічного укладу (рис. 1).

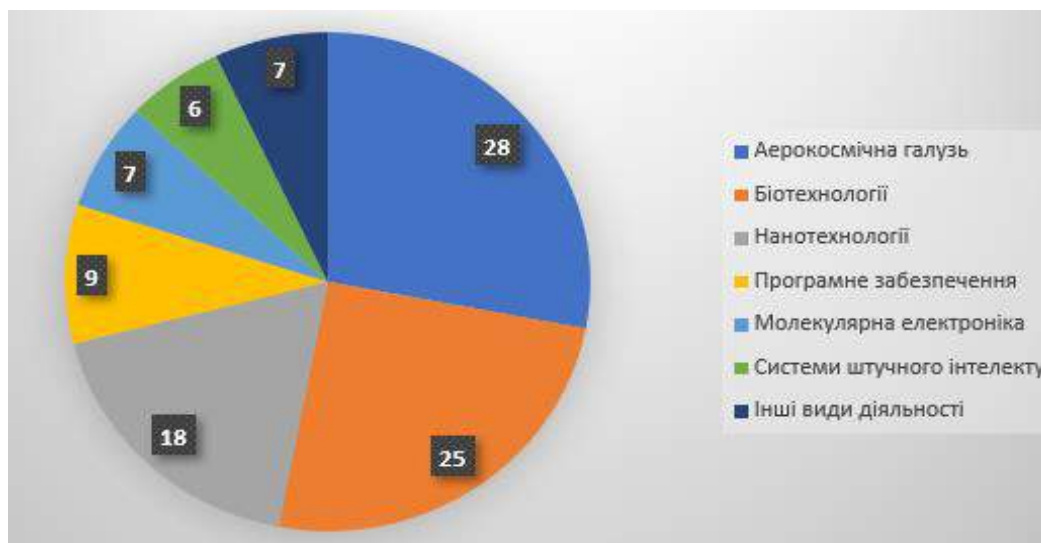

Рис. 1. Розподіл продукції виробництв шостого технологічного укладу в Україні за видами діяльності (у %), 2021 р.

Джерело: побудовано автором за даними [2]

В Україні на основі використання новітніх, зокрема інформаційних, технологій найбільший розвиток в ході її відбудови мають одержати такі галузі цифрової економіки:

1. ІТ-сфера. Вона забезпечує комп'ютеризацію та цифровізацію усіх процесів в усіх сферах нової і старої економіки і таким чином надає низку переваг для розвитку економіки. Як показує дослідження McKinsey, галузі що використовують цифрові технології, зростають у 2-4 рази швидше, аніж галузі які використовують аналогові підходи. Такі галузі, як освіта, медицина, транспорт та інші, якщо вони модернізуються завдяки цифровим технологіям, стають набагато ефективнішими.

В Україні в ІТ-сферу вже залучено 285 тисяч працівників. У довоєнному 2021 році вони принесли економіці країни 6,9 млрд дол експортної виручки, продемонструвавши прискорене зростання – на 38% у порівнянні з 2020 роком. Найбільші українські ІТ-хаби до 24 лютого 2022 р. були у Києві, Львові, Харкові, Дніпрі та Одесі. Проте з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну значна частина працівників галузі із прифронтових регіонів переїхала в західні області України і за кордон. Згодом деяка частина із них повернулася в Україну, найбільше – у Київ, а 18% із них планує легалізуватися за кордоном [3].

ІТ-сфера має зробити неocenенняй внесок у післявоєнну відбудову країни. З цією метою у вересні 2022 р. Мінінфраструктури разом з Мінцифри і коаліцією RISE Ukraine презентували дизайн електронної системи управління відбудовою.

Але ще до цього Україна мала значний досвід зі створення таких державних електронних систем, як ProZorro, «ProZorro.Продажі», eHealth та «Дія».

2. *Індустрія 4.0* – провідний тренд «Четвертої промислової революції». Вперше про цю революцію мова зайшла у 2011 р. на промисловій виставці в Ганновері. Тоді уряд Німеччини презентував програму з використання інформаційних технологій у промисловому виробництві. Головна мета цієї програми – зміцнення конкурентних переваг підприємств країни і ЄС загалом на основі технологій Індустрії 4.0.

Слід зауважити, що у 2019 р. капіталізацію глобального ринку Industry 4.0 вже оцінювали в 71,7 млрд. дол., а за прогнозом компанії McKinsey, до 2025 р. сукупний економічний ефект від впровадження тільки промислового інтернету складе до 11 трлн. дол. на рік [4].

В Україні, насамперед з огляду на протреби військово-промислового комплексу (ВПК), прискорений розвиток Індустрії 4.0 є конче необхідним. Тому у нас уже створено рух «Індустрія 4.0 в Україні». Велику увагу його розбудові приділяє Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППА). Позитивним є те, що з'явилися компанії, наприклад IT-Enterprise, які вирішують завдання Індустрії 4.0, зокрема в рамках модулів «Виробництво» та ERP-систем, на рівні кращих світових зразків [5]. І це дає велику надію на розбудову ВПК України на основі Індустрії 4.0 і, конкретно, Military-tech.

3. *Military-tech*. Війна показала, що якщо ми не будемо виробляти високоефективні інноваційні системи бойової складової, то у нас не буде усього необхідного для стримання загарбницьких дій країни-агресора і забезпечення воєнної безпеки. Тому Military-tech в Україні розвивається з небаченою досі швидкістю. Проекти, зокрема з виробництва дронів, на реалізацію яких раніше відводили 1,5–2 роки, втілюються нині за 2–3 місяці.

4. *Відновлювана енергетика*. Вона також потребує використання новітніх технологій, бо саме вони дозволяють знаходити нові види енергії та економно її використовувати. Позитивним є те, що Україна має всі необхідні умови для виробництва рідкого біопалива, а не експорту сировини для нього. До речі, експортовані Україною ріпак, соя і технічна олія, еквівалентні 1,6-1,9 млн т біодизеля. Ця кількість могла б замінити до 30% імпортованого дизелю та ще 10% імпорту бензину – шляхом додавання до нього біостанолу вітчизняного виробництва [6].

5. *Біоекономіка*. Впровадження сучасних біотехнологій у різних галузях сільського господарства та харчової промисловості України без сумніву дасть позитивний ефект у вигляді зростанні обсягів виробництва та зменшенні собівартості отриманої продукції. Так, упровадження в Україні комерційного культивування біотехнологічних сільськогосподарських рослин дозволить забезпечити чисте зростання прибутковості фермерських господарств до понад 0,5 млрд. дол. США на рік [7].

6. *Transport-tech*. Значна частина транспортних засобів, що експлуатуються українськими водіями та перевізниками, є застарілими й неефективними. Крім того, вони справляють значний негативний вплив на

довкілля та здоров'я громадян. Тому екологізація транспорту або перехід до «зеленого» транспорту є одним із стратегічних напрямів його розвитку в Україні. На це вказує те, що Національна транспортна стратегія України передбачає до 75% електротранспорту серед нових авто до 2030 року і збільшення рівня застосування альтернативного палива і електроенергії в транспорті до 50% [8].

7. *Електронна торгівля.* Світовий обсяг продажів в e-commerce щорічно збільшується і в 2020 р. 20% покупок в світі були зроблені через інтернет. Якщо звичайні продажі зросли всього на 1% за рік, то в інтернеті вони збільшилися на 24%. Позиції e-commerce зміцнюються і в Україні. За даними дослідження компанії CBR, наприкінці 2020 року в Україні 10,6 млн людей регулярно купували в інтернеті – це третина населення [9].

8. *«Зелена» економіка.* Світова економіка потужно працює нам тим, щоб до 2050 року звести викиди в атмосферу парникових газів до нуля. Якщо цього не зробити – людство очікує кліматичний колапс. Тому навіть відновлення української економіки має відбуватися з урахуванням екологічного чинника – з використанням сучасних екоощадних та екозберігаючих технологій.

9. *Креативна економіка.* У ЄС креативні індустрії створюють 8,3 млн робочих місць, забезпечуючи роботою вдвічі більше людей, аніж виробники автомобілів. Знаковою подією для розвитку креативних індустрій в Україні стало ухвалення закону «Про культуру» у 2019 році, у якому з'явилося нове поняття – «креативні індустрії». Це дозволило значно підвищити внесок цієї індустрії у ВВП держави, частку осіб, зайнятих в цих сферах, кількість підприємств та їхній оборот. До речі, цей тренд в Україні підтримує ЄС в рамках програми «Креативна Європа».

10. *R&D*, тобто наука як сектор високотехнологічних послуг (дослідження, розробки тощо). Загострення проблем обороноздатності країни, охорони здоров'я людей та багатьох інших ставить на порядок денний питання інклюзивного формування національної інноваційної системи цифрової економіки. З цією метою створюються мережі центрів дослідницької та інноваційної інфраструктури – технопарки, інноваційні центри, науково-навчальні центри, інноваційні кластери та бізнес-інкубатори, центри інновацій і трансферу технологій, центри комерціалізації інтелектуальної власності, регіональні центри науки та інновацій, венчурні фонди тощо.

11. *EdTech.* Сутність EdTech полягає у впровадженні нових технологій в освіту. Причому контекст EdTech ширший, аніж звичні на сьогодні комп'ютерні програми та інтерактивні панелі. До них ще додаються онлайн-курси, засоби доповненої реальності, дистанційне та гібридне навчання, робототехніка, штучний інтелект тощо. Це означає, що сучасна освіта повинна створювати додаткові можливості для навчання професіям майбутнього.

12. *MedTech.* Майбутнє світової медицини в цілому пов'язане з прогресом в галузі MedTech (біомедичних цифрових технологій), зокрема таких, як штучний інтелект, генетичне тестування, віртуальна реальність, 3D-друк, робототехніка, нанотехнології, використання стовбурових клітин і пуповинної крові тощо. Так, в Україні розробляються методики із застосування пуповинної

крові для лікування різних захворювань: крові, нервової системи, вроджених вад серця тощо [10].

13. *FinTech*. Розвиток фінтех-індустрії в Україні першочергово був спричинений банківською кризою 2008–2009 рр. Особливо великий приплив інвестицій у Fintech було зафіксовано у 2017–2018 рр., коли на ринку України з'явилося одразу 60 компаній, у т. ч. такі, як Finmap, Ring, Hotline finance та LiteGo. Основою подальшого розвитку вітчизняної Fintech-галузі мають стати консорціуми фінтехкомпаній та діяльність Уряду щодо розробки ефективної політики державного регулювання ринку Fintech, зокрема блокчейн-платформ.

14. *InsurTech*. Впровадження цифрових технологій у страхову справу в Україні має свої особливості за такими трендами її трансформації, як [11]:

- використання штучного інтелекту та машинного навчання для сегментації клієнтів;
- трансформація продуктів у формат електронних полісів;
- використання мобільних додатків;
- блокчейн-технології для управління безпекою даних;
- розвиток співпраці між страховими компаніями та іншуртех-стартапами;
- використання платформ для оптимізації бізнес-процесів.

Висновки. Цифрова економіка все глибше вкорінюється в життя передових країн світу. Україна, згідно Національної економічної стратегії на період до 2030 року, також бере курс на розбудову таких галузей цифрової економіки, як ІТ-сфера, Індустрія 4.0, Military-tech, відновлювана енергетика, біоекономіка, *Transport-tech*, електронна торгівля, «зелена» економіка, креативна економіка, R&D, EdTech, MedTech, FinTech та InsurTech. Позитивним стартовим моментом для розвитку цифрової економіки є те, що вона зберігає «точки опори» у вигляді виробництв шостого технологічного укладу.

Список використаних джерел:

1. Нова економіка. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/kztjqe> (дата звернення: 04.09.2024).
2. Державна служба статистики України : офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.09.2024).
3. Бодняк О. Чи будуть в Україні айтівці після війни? *Zaxid.net* : вебсайт. 2022. 01 серпня. URL: <http://surl.li/wtqvkj> (дата звернення: 07.09.2024).
4. Мкртчян Е. Індустрія 4.0 як інноваційний тренд України. *Interfax-Україна*. 2022. 18 лютого. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/799334.html> (дата звернення: 08.09.2024).
5. Особливості та перспективи Індустрії 4.0 в економіці України (науковий огляд) / Г. В. Задорожний, Н. Г. Дуна, О. Г. Задорожна та ін. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 159–179. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).159-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).159-179).
6. Калетнік Г. М., Пришляк Н. В. Розвиток галузі біопалив як детермінанта сталого розвитку України. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 71–81. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102071>
7. Біоекономіка. *Інститут інноваційної біоекономіки* : вебсайт. URL: <http://www.iipnaan.com.ua/nauka/183-bioekonomika> (дата звернення: 11.09.2022).

Альона ШЕВЧУК*
магістрантка другого року навчання,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОВАЛ РИНКОВИХ РЕФОРМ ЯК ПЕРШООСНОВА КРИЗОВОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЧИННИК РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

***Анотація.** У статті розкрито сутність процесів ринкових перетворень в Україні, визначено їх науково-практичні засади. Проаналізовано тенденції розвитку економіки і соціальної сфери в умовах становлення ринкових відносин та повномасштабного вторгнення росії в Україну. Показано згубність деіндустріалізації країни в аспекті підтримання її воєнної безпеки. Розкрито можливості для економіки і безпеки України у разі її вступу до НАТО та Європейського Союзу.*

***Abstract.** The article reveals the essence of the processes of market transformations in Ukraine, defines their scientific and practical principles. It analyses tendencies of development of economy and social sphere in conditions of formation of market relations and full-scale invasion of Russia into Ukraine. Shows the perniciousness of deindustrialization of the country in terms of maintaining its military security. The possibilities for the economy and security of Ukraine in case of its joining NATO and the European Union are revealed.*

Вступ. В період довготривалої кризи української економіки, яка бере свій відлік з першої половини 1990-х років і була пролонгована російською воєнною агресією до нинішнього часу, гострою є необхідність пошуку її першопричин, які своїм «корінням» сягають ринкових трансформацій. Їх з'ясування необхідне не тільки для того, щоб з меншими витратами і швидше вийти із кризи, а й щоб зрозуміти, наскільки глибоким був економічний спад в Україні і чи не став він одним із вагомих чинників російської воєнної агресії.

Виклад основного матеріалу. На момент розпаду СРСР (26 грудня 1991 р.), коли ринкові перетворення ще тільки розгорталися, економіка України у світовому табелі про ранги займала позицію значно вищу за середину. Так, за показником ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності [ПКС]) – 6,8 тис. дол. вона займала 60-те місце з-поміж майже 250 країн, випереджаючи за цим показником такі країни, як Бразилія (6,8), Польща (6,0) та Румунія (5,2) [1].

*Науковий керівник: д.е.н., професор, професор кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Володимир ЗАХАРЧЕНКО

На жаль, при переході до ринкової економіки українська влада не скористалася її ключовими перевагами і драйверами динамічного розвитку, до яких відносяться: 1) економічна свобода, що базується на приватній власності; 2) механізм конкуренції; 3) автоматизм регулювання попиту, пропозиції і цін на товари і послуги. Навпаки, взявши на озброєння рекомендації Вашингтонського консенсусу – модель монетаристської макроекономічної політики, яку МВФ і Світовий Банк стали нав'язувати країнам третього світу та країнам з транзитивною економікою з 1989 р., Україна пішла хибним шляхом. Ця модель зводилася до жорсткої економії, а отже, суттєвого скорочення сукупних витрат, що звужувало попит і заганяло українську економіку в довготривалу рецесію.

Оціночним щодо цієї моделі є запитання, яке того часу поставив нобелівський лауреат в галузі економіки В. Леонтьєв: «Чи уявляють собі люди, які стоять при владі у ... Києві ... , яке саме суспільство і яку економічну систему вони хочуть «побудувати?». І сам же відповів на нього: «Часом здається, що вони хочуть капіталізму, якого вже нема на Заході» [2, с. 122]. Отже, та економічна модель, яку взяли на озброєння в Україні, швидше підтримувала її регрес, ніж забезпечувала прогрес. Значно кращою була б модель, що базується на кейнсіанських рецептах економічного піднесення. Вона передбачає збільшення (в короткостроковому періоді) сукупних витрат. І це, як показує світовий досвід, дозволило б «оживило» б економіку і, водночас, не призвело б до надмірної інфляції.

Реалізація ж на практиці моделі економічного розвитку за рецептами Вашингтонського консенсусу мала для України такі негативні наслідки, що «шлейф» від них тягнеться донині. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України у 1990-1998 рр. скоротився із 157,9 млрд. дол. США в 1990 р. до 40,8 млрд. дол. у 1998 р. або на 74,2 % (до речі, навіть у роки Другої світової війни втрати економічного потенціалу України були значно меншими – на рівні 40 %). Зовнішні борги країни в 1998 р. зросли до 40,7 % ВВП, а борги за рахунок невиконаних зобов'язань – до 31%. Крім того, бартеризація економіки (різке загострення кризи неплатежів), прискорила процеси банкрутства багатьох промислових підприємств: до 1998 р. збанкрутувало кожне друге підприємство [3].

Ключовим детермінантом економічного колапсу в Україні була деіндустріалізація. Вона стала результатом науково необґрунтованого поспішного переходу до ринкових відносин, усунення держави від багатьох регуляторних функцій (вкрай важливих саме для трансформаційного періоду) та технологічної відсталості національного промислового комплексу (НПК).

НПК України ще до ринкових перетворень потрапив у ситуацію т. зв. «технологічного пату» (за Г. Меншем), коли вихід із кризи був ускладнений через застарілість техніки та відсутність базових інновацій. На жаль, українська держава на початку 1990-х рр. ще більше погіршила ситуацію. Замість того, щоб виступати «агентом розвитку», вона найбільшу підтримку надавала тим видам промислової діяльності (ВПД), які відносяться до «старих» (першого, другого і третього) технологічних укладів. Їх питома вага у НПК на той час була дуже

високою (близько 85 %). Звичайно, за пріоритетної державної підтримки цих ВПД, їхня частка у структурі НПК не могла скорочуватися. Така державна політика у короткостроковому періоді дала певний економічний ефект: у вигляді заморожування інфляції витрат, наповнення бюджету тощо. Однак у довгостроковому періоді вона не орієнтувала НПК на інноваційний розвиток і країну загалом на економічний прогрес.

На це вказує те, що обсяги продукції НПК скоротилися у 1998 р. проти рівня 1990 р. на 52 %. Одночасно різко погіршилася структура НПК. На негативні зміни в ній, зокрема в структурі видів діяльності НПК, вказує те, що у 1991 р. продукція машинобудування складала 27 % від загального обсягу, тоді як у 1995 р. – тільки 15 %. Внесок електронної промисловості у ВВП скоротився за 1990-1997 рр. у 100 разів і складав тільки 0,13 %. Натомість частка ВПД паливно-енергетичного комплексу та чорної металургії за цей же час зросла у 2,4 рази. Відповідно частка машинобудівного комплексу зменшилась в 1,8 раза, харчової промисловості – в 1,3, а легкої – в 6,6 рази. Це означає, що в той час практично не розвивалися ВПД з високою часткою доданої вартості. У зв'язку з цим зауважимо, що частка доданої вартості в сировинних та енергомістких ВПД зазвичай не перевищує 10 %, тоді як у виробництві супутників вона складає близько 2000 %, суперкомп'ютерів – 1700 % і т. д. [3].

Скорочення обсягів промислового виробництва і, певною мірою, погіршення його структури значною мірою відбулося тому, що військово-промисловий комплекс (ВПК) України, на який у 1990 р. припадало близько третини загального обсягу, залишився без більшості державних замовлень. Це стало можливим через хибні уявлення керівництва держави щодо неможливості війни росії проти України. «Окремі керівники, – як зазначає академік Б. Данилишин, – навіть знаходили позитиви в «деіндустріалізації» економіки напередодні (як виявилось) великої війни. Іноді складається враження, що вся довоєнна економічна політика України була цілеспрямованою діяльністю певних осіб з ослаблення країни» [4, с. 8]. З позицій сьогодення до цього можна додати те, що без відновлення промислового й, зокрема, військово-промислового потенціалу України її незалежність і територіальна цілісність і надалі будуть перебувати під величезною загрозою з боку росії.

Стан глибокої кризи національної економіки 1990-х рр. суттєво позначився на показниках людського розвитку країни. Кількість населення Україна за 1990-1998 рр. скоротилася на 2 млн. осіб. Смертність майже удвічі перевищила народжуваність. 80 % населення опинилося за межею бідності. Рівень безробіття (включно з прихованим) склав у 1998 р. майже 40 % [3].

І хоча в українській економіці у 2000-х рр. були подолані найбільш негативні тенденції (щодо скорочення обсягів випуску товарів і послуг, структурного спрощення, критичного технологічного відставання тощо), однак вона так і не змогла вийти на траєкторію сталого розвитку. Якщо у 1990 р. Україна була на 14-му місці у світі за ВВП за ПКС (337,4 млрд. дол.), то у 2013 р. за даними МВФ (до гібридної агресії росії) – на 42-му (373 млрд. дол.), а у 2020-му (до повномасштабного вторгнення росії) – на 49-му (381 млрд. дол.): після

таких країн, як Польща (23-тє/1236 млрд. дол. з приблизно однаковою кількістю населення – близько 40 млн. осіб.), Казахстан (40/531 з населенням понад 18 млн. осіб), Румунія (42/525 з населенням близько половини від українського) [5, с. 57; 6].

І якщо у 1990 р. ВВП України за ПКС на душу населення перевищував середньосвітовий рівень на 11%, то у 2018 р. (за даними МВФ) складав тільки 55,3 % від нього – 9283 дол. [5, с. 57; 7]. За цим показником Україна нині значно поступається країнам-сусідам і країнам, що були республіками колишнього СРСР (табл. 1).

Таблиця 1

ВВП за ПКС на душу населення в Україні та інших країнах

Країна	Дол. США		% до України		Місце у світі
	2018	2020	2018	2020	
Україна	9283	12400	100,0	100,0	111
Польща	31 939	32 200	344,1	259,7	43
Росія	29 267	26500	315,3	213,7	49
Казахстан	27 550	25300	296,8	204,0	53
Румунія	26 447	28800	284,9	232,3	54
Білорусь	20 003	19100	215,5	154,0	65

Джерело: розраховано і складено авторкою на основі [7; 8]

Згідно рейтингу агентства Bloomberg (світового постачальника фінансової інформації), Україна ще до повномасштабного вторгнення росії входила до п'ятірки із 63 країн світу з найгіршими економіками (за рівнем безробіття, інфляції тощо). Гірший стан в економіці відмічався тільки у Венесуелі, Аргентині, ПАР і Греції [9].

Повномасштабна воєнна агресія росії ще більше погіршила стан економіки України. За результатами звіту Світового банку «Швидка оцінка шкоди та потреб в Україні», прямі збитки, завдані внаслідок повномасштабної війни, становлять близько 138,2 млрд євро, а потреби на відновлення – 440,5 млрд євро. Найбільше постраждали житловий сектор, транспорт, енергетика, торгівля та промисловість [10, с. 6]. На жаль, масштаби руйнувань продовжують зростати.

Повномасштабна війна також поглибила демографічну кризу, яка тягнеться ще від початку ринкових перетворь. За період з 1991 р. по 1 лютого 2022 р. (до повномасштабної війни) населення України, за даними Держслужби статистики, скоротилося з 51,9 млн. осіб до 40,96 млн. осіб (без тимчасово окупованих росією АР Крим та м. Севастополя). Під час війни населення України скоротилося ще більше: станом на липень 2024 воно становило тільки 35,8 млн. осіб, причому близько 5 млн осіб проживали на тимчасово окупованих територіях. Серед ключових чинників поглиблення демографічної кризи відзначимо такі: надзвичайно низька народжуваність – 0,9 дитини на одну жінку, при нормі відновлення 2,2; висока передчасна смертність та інтенсивне демографічне старіння – 22% населення віком 65+ років; масова еміграція,

спричинена війною, – близько 5 млн українців зараз перебувають за кордоном [11].

Аби підвищити гарантії національної безпеки та зупинити деструктивні процеси в економіці і соціальній сфері, Україна прискорює процеси євроатлантичної та європейської інтеграції. Після повномасштабного вторгнення росії країни НАТО стали надавати Україні допомогу на безпрецедентному рівні – з метою гарантування її основоположного права на самооборону. А 23 червня 2022 року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Не слід, однак, думати, що членство України в НАТО і ЄС автоматично вирішить більшість соціально-економічних та безпекових проблем. Україна сама має докласти максимум зусиль для їхнього вирішення.

Висновки. Ринкові реформи, розпочаті в Україні на початку 1990-х рр., на жаль, не були в цілому успішними, що призвело до глибокої кризи національної економіки, занепаду соціальної сфери і зниження обороноздатності країни. Це стало одним із вагомих чинників російської воєнної агресії. Аби переломити негативні тенденції в усіх сферах, українська влада має розробити і реалізувати стратегію ринкових реформ «другого покоління», яка має бути інноваційною та орієнтовною на процеси євроатлантичної та європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. DataBank. World Development Indicators / World Bank Group. URL: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators&preview=on> (дата звернення: 05.10.2024).
2. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України. Вінниця : Гіпаніс, 2004. 548 с.
3. Економічні реформи. *Економічна енциклопедія* / відп. ред. С. В. Мочерний. [у 3 т.]. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 864 с. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/1052-ekonomichni-reformi.html> (дата звернення: 05.10.2024).
4. Данилишин Б. М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10 (731). С. 3–14. DOI: <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2022.10.003>
5. Захарченко В. І. Причини кризового стану української економіки в контексті її ринкового реформування. *Принципи забезпечення розвитку підприємств в умовах змін ринкового середовища* : зб. тез наук. робіт Всеукр. наук.-практ. конф. у 2 ч., м. Одеса, 8-9 грудня. 2017 р. Одеса: ЦЕДР, 2017. Ч. 1. С. 55–58.
6. Список країн за ВВП (ПКС). *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/uwsuky> (дата звернення: 07.10.2024).
7. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/gezojs> (дата звернення: 08.10.2024).
8. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення. URL: *Merkator.org.ua : сайт*. URL: <https://merkator.org.ua/dovidnyk/spysok-krajn-za-vvp-pks-na-dushu-naselenna/> (дата звернення: 08.10.2024).
9. These Are the World's Most Miserable Economies. Misery index of inflation, unemployment shows 2015 economies about as depressed as expected, while economists see more of same this year. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-02-04/these-are-the-worlds-most-miserable-economies> (дата звернення: 09.10.2024).

Яна БЕРЕЖАНСЬКА*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

***Анотація.** У статті досліджуються основні принципи ефективного управління земельними ресурсами, включаючи їх раціональне використання, правове регулювання та економічну оцінку. Розглядається динаміка площі земельних угідь України 2015-2020 рр., критерії та показники ефективності системи управління земельними ресурсами на підприємстві, модель управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств.*

***Abstract.** The article examines the main principles of effective management of land resources, including their rational use, legal regulation and economic evaluation. The dynamics of the land area of Ukraine in 2015-2020, criteria and indicators of the effectiveness of the management system are considered land resources at the enterprise, model of management of land resources of agricultural enterprises.*

Вступ. Земельні ресурси є основним фактором виробництва в аграрному секторі. Валовий збір сільськогосподарських культур в Україні перевищує внутрішні потреби у 1,5–3 рази. На кінець грудня 2023 року аграрії збрали 79,2 млн тонн врожаю, з яких 58,4 млн тонн припадає на зернові та зернобобові культури, а 20,8 млн тонн – на олійні. Крім того, зібрано 11,9 млн тонн цукрових буряків. Це стало можливим завдяки високій урожайності зернових (до 55 ц/га). За оцінками УКАБ, у 2023 році виробництво зернових зросло на 10 % порівняно з 2022 роком, а олійних культур — на 18 %. Виробництво цукрових буряків збільшилося на 29 %. На 11 січня 2024 року збір кукурудзи становив 90 % від прогнозованого обсягу. Згідно з поліпшеним прогнозом Мінагрополітики, у 2023 р. завдяки вищим, ніж очікували, урожаям пізніх культур аграрії зможуть зібрати 81,3 млн т зернових та олійних культур, з яких зернових – 59,7 млн т та олійних – 21,6 млн т.[2].

Від ефективного використання земельних ділянок залежить продуктивність, економічна стійкість і розвиток аграрних підприємств. Важливість раціонального використання землі особливо актуальна в умовах зростаючого тиску на природні ресурси. Земля є одним із найважливіших національних багатств нашої країни (таблиця 1). Її значення охоплює різні аспекти – економічний, соціальний, екологічний, культурний та політичний. Як

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

ресурс, земля має фундаментальне значення для розвитку суспільства, забезпечення його добробуту, а також для збереження національної ідентичності та незалежності.

Таблиця 1

Динаміка площі земельних угідь України, 2015-2020 рр.

Види угідь	2015	2017	2018	2019	2020	2020р. у % до 2015 р.
Сільськогосподарські угіддя	41511,7	41504,9	41489,3	41329,0	41310,9	99,5
рілля	32531,1	32543,4	32544,3	32698,5	32757,3	100,6
сіножаті	2407,3	2402,9	2399,4	2294,4	2283,9	94,8
пасовища	5441,0	5430,9	5421,5	5282,6	5250,3	96,4
перелоги	239,4	230,6	229,3	190,5	166,7	69,6
багаторічні насадження	892,9	897,1	894,8	863,0	852,7	95,4

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Ефективне управління земельними ресурсами є необхідним для забезпечення сталого розвитку, підвищення економічної продуктивності та збереження екологічної рівноваги. Це потребує поєднання правового регулювання, економічних стимулів, екологічних заходів та участі громадськості для досягнення балансу між використанням земельних ресурсів та їх охороною.

Виклад основного матеріалу. Питання ефективності використання земельних угідь є актуальним для сьогодення, бо це стосується перш за все, екологічного захисту зовнішнього середовища та екологічно-безпечного використання земельних ресурсів, охорони ґрунтів та підвищення родючості.

Земельне питання є одним з пріоритетних у формуванні сталого розвитку аграрної галузі національного господарства. Тому проблематика ресурсного потенціалу, в даному разі – землі, земельних угідь, повинна базуватися на концепції ресурсозбереження, екологізації земель та природоохоронних тенденцій державних програм [5].

Ефективність системи управління земельними ресурсами на підприємстві відображає низка показників і критеріїв, які поділяються на економічні, екологічні та соціальні (таблиця 2).

У основі теоретичного підґрунтя формування процесу управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств знаходяться принципи управління, які розглядаються як «основні правила, ідеї, норми поведінки, розроблені управлінською наукою та практикою, дотримання яких гарантує ефективне управління виробничо-господарською та соціальною діяльністю організацій». У основу узагальнення сукупності принципів управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств

доцільно, покласти загальні принципи управління, з однієї сторони, та принципи управління економічним потенціалом підприємства, з іншої (з огляду на ресурсний характер досліджуваного явища) [3].

Таблиця 2

Критерії та показники ефективності системи управління земельними ресурсами на підприємстві

Показники та критерії ефективності	
Економічна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> – зростання ефективності землекористування за рахунок організації території; – чистий дохід, прибуток; – вартість додаткової продукції, отриманої в результаті зменшення негативної дії на землю; – вартість додаткової продукції, отриманої за рахунок розміщення культур на еколого-придатних землях; – вартість додаткової продукції, отриманої за оптимальними попередниками; – окупність витрат під час вирощування сільськогосподарських культур; – рівень ефективності використання земель
Екологічна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> – удосконалення структури земельних угідь та посівних площ; – рівень мінералізації гумусу в ґрунті; – поліпшення якісного стану техногенно забруднених та деградованих і малопродуктивних земель; – показники розміщення сівозмін за екологічно придатними землями; – показники меліоративного стану земель; – показник стабільності ландшафту; – показник екологічної активності
Соціальна ефективність	<ul style="list-style-type: none"> – створення умов господарювання на землі для різних форм власності; – зростання заробітної плати; – поліпшення умов праці; – рівень розвитку соціальної інфраструктури; – зростання задоволення працею на землі, скорочення плинності кадрів та ін.

Джерело: [9]

Модель управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств представлена на рис.1.

Потрібно відзначити, що управління землекористуванням має своїм завданням також збільшення родючості ґрунтів, досягнення бездефіцитного балансу гумусу, поступове його збільшення та відтворення в їх орному шарі. Найбільш доступним, простим і, в той же час, економічно вигідним та доцільним джерелом нагромадження гумусу є розширення посівів багаторічних злаково-

бобових культур, дотримання структури сівозмін, внесення органічних добрив, використання екологічнобезпечних машинно-тракторних агрегатів.

У процесі виробництва земля, за правильного її використання, підвищує свою родючість, а тому є вічним засобом виробництва. Однак вона обмежена в просторі і штучно не відновлюється [4].

Проблеми управління земельними ресурсами мають значний вплив на ефективність аграрних підприємств та екологічну стабільність.

Основні виклики, пов'язані з управлінням земельними ресурсами, включають:

1. Деградація ґрунтів: Це явище виникає через виснаження ґрунтів, яке спричиняється надмірним використанням мінеральних добрив, пестицидів та агрохімікатів.

2. Ерозія ґрунту: Втрата родючого шару через ерозію є серйозною проблемою, яка виникає внаслідок водної та вітрової дії.

3. Неefективне управління земельними ресурсами: Недостатня увага до ротації культур і неправильне використання земельних ділянок знижують продуктивність.

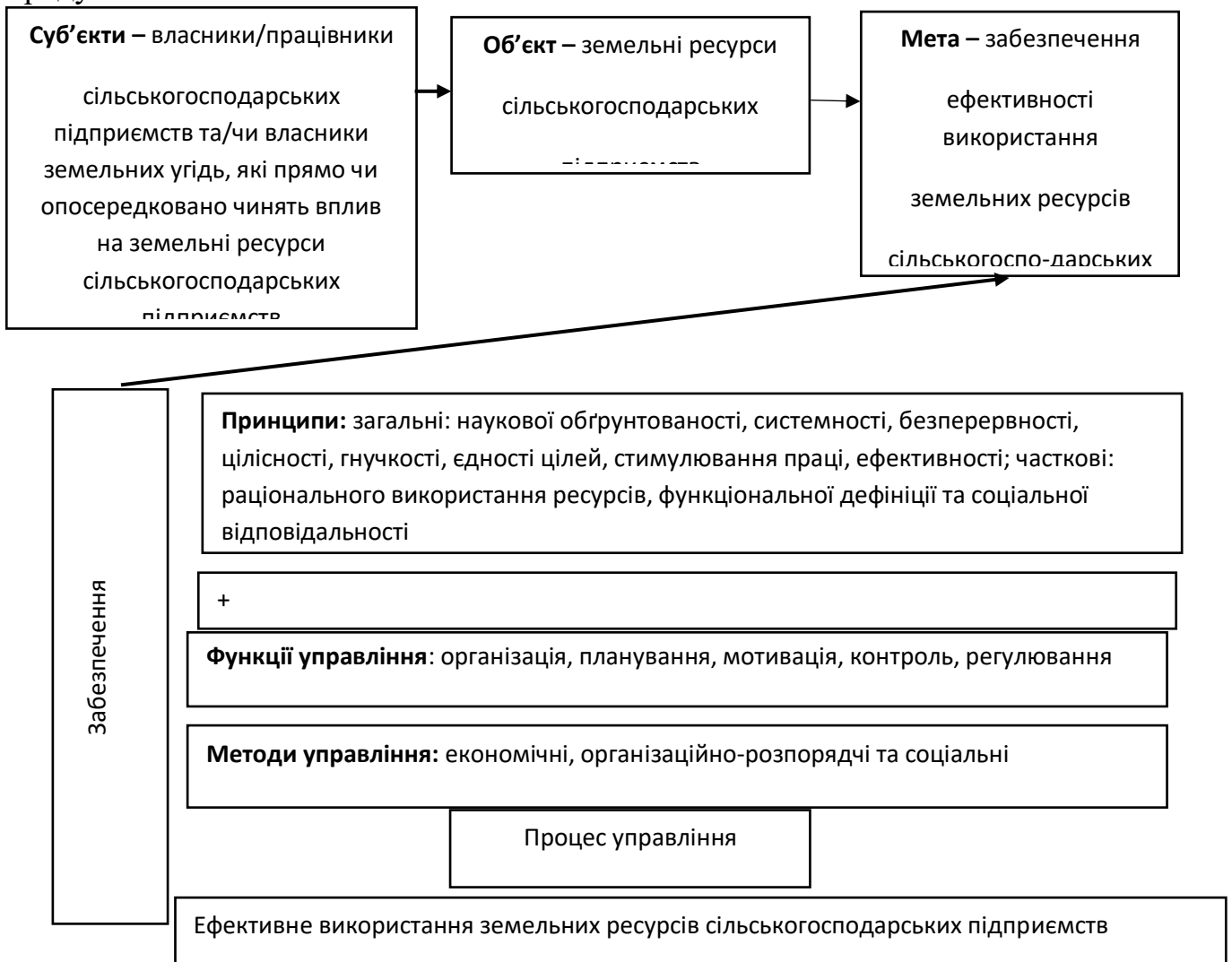

Рис. 1. Модель управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств

Дуже великою проблемою нашої держави є низька якість проведення оцінки землі як чинника зростання добробуту, основного природного ресурсу на сучасному етапі розвитку країни. Особливо гостро в умовах децентралізації влади України постають питання саме землекористування [1].

У цих умовах потрібно застосовувати принципово нові управлінські рішення, згідно з якими екологічна ефективність повинна супроводжуватись вигідними економічними показниками використання землі. Це означає, що при проектуванні систем сівозмін та їх впровадженні у практику господарювання аналіз балансу гумусу у ґрунтах має супроводжуватись визначенням обсягів урожайності сільськогосподарських культур, їх потенціалу, рентабельності та доходності виробництва. Іншими словами, управлінські рішення повинні передбачати еколого-економічні наслідки впровадження сівозмін [6].

Висновок. Земельні ресурси є ключовим елементом у системі управління аграрним підприємством, оскільки вони визначають продуктивність, економічну стійкість і екологічну відповідальність господарства. Ефективне управління цими ресурсами вимагає комплексного підходу, що включає оптимізацію їх використання, впровадження сучасних технологій та дотримання екологічних норм. Важливу роль відіграє також узгодженість управлінських рішень з аграрною політикою держави та ринковими умовами. Лише за умови раціонального використання земельних ресурсів аграрне підприємство може забезпечити стабільний розвиток та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку.

Список використаних джерел:

1. Андріаш В., Громадська Н., Малікіна О. Управління земельними ресурсами: поняття, змісти та особливості. Літопис Волині. *Всеукраїнський науковий часопис*. 2022. Чис. 27. С. 231–236. URL: <http://www.litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/391/330> (дата звернення 21.09.2024).
2. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення 10.09.2024).
3. Бережницька Г.І. Теоретичні засади управління земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 6. С. 104–108. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/16.pdf (дата звернення 15.09.2024).
4. Значення земельних ресурсів. URL: <https://buklib.net/books/26454/> (дата звернення 10.09.2024).
5. Корабльова К. А., Хамініч С. Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_5_57 (дата звернення 23.09.2024).
6. Мармуль Л. О. Управління земельними ресурсами аграрних підприємств на засадах оптимізації орендних відносин, землеустрою, меліорацій. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4624> (дата звернення 21.09.2024).
7. Сільське господарство України 2022. *Статистичний збірник*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf (дата звернення 23.09.2024).
8. Сільське господарство: пріоритети сталих інвестицій для сприяння відновленню України. URL: <https://ecoaction.org.ua/sh-priorityty-stalykh-investytsij.html>.

Катерина ГОНЧАР*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРИЙНЯТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості управління ризиками в умовах воєнного стану та моделі поведінки сучасних підприємств у ситуаціях невизначеності. Зокрема, акцентується увага на процесах управління підприємством в умовах невизначеності, ризиках, з якими стикається бізнес в Україні, а також ризики пов'язаними із повномасштабним вторгненням Росії. Результати дослідження можуть бути корисними для створення ефективних систем ризик-менеджменту на сучасних підприємствах в умовах воєнного стану.*

***Annotation.** The article examines the peculiarities of risk management in the conditions of martial law and the behavior models of modern enterprises in situations of uncertainty. In particular, attention is focused on the processes of enterprise management in conditions of uncertainty, the risks faced by business in Ukraine, as well as the risks associated with a full-scale invasion of Russia. The results of the study can be useful for creating effective risk management systems at modern enterprises under martial law.*

Вступ. Умови, що виникли в Україні через повномасштабне російське вторгнення, вплинули на всі галузі та економіку в цілому, створивши нові виклики та загрози. Постійні обстріли, зміни законодавства, демографічні зміни та інші чинники стали невід'ємною частиною роботи підприємств, що потребує належної уваги, ефективного управління, мінімізації негативних впливів та постійного контролю. Воєнний стан супроводжується значними ризиками для бізнесу, такими як перебої в постачаннях, зміни економічного середовища та погіршення умов праці. Розробка ефективних моделей управління ризиками в цих умовах дозволить підприємствам зменшити ймовірність негативних наслідків і забезпечити стійкість своєї діяльності навіть в умовах війни. Отже, дослідження поведінки сучасних підприємств щодо управління ризиками під час воєнного стану є актуальним та важливим для подальшого розвитку бізнесу і економіки загалом. Незважаючи на численні наукові дослідження, в сучасному бізнес-середовищі вивчення впливу ризиків на діяльність установ у воєнних умовах вимагає постійного уточнення, оскільки часи змінюються, і з'являються

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

нові непередбачувані ризики, які щоденно загрожують підприємствам. Під час війни організації змушені адаптувати свої управлінські підходи відповідно до зовнішніх умов для створення нових моделей поведінки.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі існують різноманітні підходи до тлумачення терміну «ризик» в залежності від контексту, що в певній мірі відображає складність у розгляді його походження та значний вплив на різні аспекти діяльності. Наприклад, З. Д. Калініченко зазначає, що ризик – це процес, що передбачає рішення у ситуації обов'язкового вибору, де існує можливість оцінити якісно і кількісно ймовірність досягнення очікуваного результату, провалу або відхилення від поставленої мети [4]. В. А. Гросул, М. О. Усова визначають, що це поняття у економіці відображає ступінь невизначеності, що виникає у виробничих процесах. Ризик також може бути визначений як ймовірність визнання втрат організацією у результаті будь-яких дій [2]. Т. В. Романчук зауважує, що ризик – це шанс на втрату частини ресурсів, упущення можливості заробити дохід або виникнення додаткових витрат внаслідок певних видів діяльності [8]. В. П. Пильнова, О. М. Гавриш, Т. В. Капелюшна підходять до трактування ризику як можливості вибору, а не зумовленості, варіативної величини, яка визначає можливість реалізації декількох альтернатив [6].

Воєнні дії стали надзвичайною ситуацією, до якої більшість підприємств не була готова, що негативно вплинуло на економіку України. Збройна агресія Росії триває понад 10 років, а повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року викликало ще більші руйнування. Експерти надають різні оцінки завданих збитків, які відрізняються через різні методи розрахунку та відсутність інформації з окупованих територій. На рис. 1. представлено структуру завданих збитків по кожній сфері.

Рис.1. Структура збитків, завданих різним сферам національної економіки України через війну

Джерело: [5,7]

Отже, найбільших втрат зазнали сфери житлово-комунального господарства – 37,1% від загальних збитків, транспортна інфраструктура та транспорт – 22,5%, торгівля та промисловість – 10,6%, енергетика – 7,3%, а сільське господарство – 6,6%. Це свідчить про значні втрати української економіки через збройну агресію Росії. У перші дні повномасштабного вторгнення підприємницька діяльність опинилася під загрозою через невизначеність і нові ризики, що виникли.

За даними Світового банку, близько 18% підприємств зазнали руйнувань внаслідок бойових дій, причому найбільші втрати понесли підприємства в основних зонах конфлікту на півдні та сході країни. Найбільше постраждала металургійна галузь: у березні 2022 року Росія зруйнувала два основні металургійні заводи в Маріуполі, що призвело до зниження виробництва металів приблизно на 60% у 2022 році [3].

Малий бізнес також зазнав значного впливу війни, оскільки майже половина тих, хто повністю зупинив свою діяльність, належить до цього сектору. Зазначимо, що підприємництво завжди пов'язане з різноманітними ризиками, однак з початком війни їх кількість, ймовірність виникнення та серйозність наслідків зросли у кілька разів. У таблиці 1 представлено основні види ризиків, спричинені війною, та їх вплив на підприємства.

З початком повномасштабного російського вторгнення ризики для підприємств значно зросли, що створює серйозну загрозу для їх стабільної діяльності. Тому важливо правильно управляти ризиками з кількох причин:

1. Збереження бізнесу: Це допоможе захистити діяльність підприємств в умовах війни, уникнути фінансових втрат або зменшити їх, а також зберегти ресурси та активи.

2. Мінімізація втрат: Ретельне планування та управління ризиками дозволять знизити можливі втрати від воєнних дій, таких як знищення майна або перерви у виробництві.

3. Захист працівників: Забезпечить безпеку працівників під час воєнних дій, включаючи заходи безпеки на робочих місцях та евакуацію за потреби.

4. Збереження репутації: Дозволить уникнути ситуацій, які можуть негативно вплинути на ділову репутацію під час війни, зокрема порушення етичних норм.

5. Забезпечення стійкості: Допоможе підприємству зберегти стійкість і продовжити діяльність у надзвичайних умовах, що є критично важливим у період війни.

Управління ризиками під час війни є критично важливою стратегією для забезпечення безпеки та стійкості підприємств у непередбачуваних умовах. У таких умовах важливо розуміти, що немає універсального рішення; ефективне управління вимагає поєднання різних стратегій і гнучкості у їх реалізації. Обираючи модель поведінки в умовах воєнного стану, слід враховувати всі аспекти ситуації для забезпечення виживання та адаптації підприємства[1]. Найзручнішим інструментом вважається процес страхування воєнних ризиків.

Цей механізм може суттєво зменшити фінансові втрати у разі виникнення ризиків і забезпечити захист під час війни.

Наразі держава розглядає можливість впровадження цього методу для всіх підприємств. Концепція полягає в тому, що існує певна ймовірність виникнення ризику, наприклад, пожежі, яка залежить від різних факторів, таких як географічне положення та криміногенна обстановка. При страхуванні майна від такого ризику страхова компанія визначає премію, яка пропорційна ймовірності настання події. У разі реалізації ризику страховик компенсує зазначену суму збитків [10].

Висновок. Прийняття управлінських рішень в умовах воєнного стану вимагає особливої уваги до ризиків та нестабільності. Ефективні стратегії управління повинні враховувати непередбачувані зміни, забезпечувати гнучкість і адаптивність підприємства. При прийнятті управлінських рішень у сфері управління підприємствами використання моделей, орієнтованих на ризики, та впровадження алгоритмів дій допоможуть мінімізувати можливі втрати, підтримувати стабільність і репутацію бізнесу. В умовах воєнних дій надзвичайно важливо дотримуватись етичних норм, що сприяє збереженню довіри споживачів і партнерів.

Список використаних джерел:

1. 5 найважливіших ризиків для бізнесу під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/news/225615_5-nayvazhlivshikh-rizikv-dlya-bznesu-pd-chas-vyni (дата звернення 25.08.2024).
2. Гросул В. А., Усова М. О. Ризик: сутність, причини виникнення та основні види. *Економічний простір*. 2021. № 176. С. 58–64. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1186> (дата звернення 07.09.2024).
3. Звіт Світового банку. 2023. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/56478284-da0c-4f4d-ac9c-10d12870564e/content> (дата звернення 25.03.2024).
4. Калініченко З. Д. Ризик-менеджмент: навч. посібн. для здобувачів спец. 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент». Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 224 с. URL: <https://nemk.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/> (дата звернення 01.09.2024).
5. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstructionneeds-assessment-released> (дата звернення 24.08.2024).
6. Пильнова В. П., Гавриш О. М., Капелюшна Т. В. Формування системи управління підприємницькими ризиками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 51–57. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7258&i=6> (дата звернення 03.09.2024).
7. Потреби України у відновленні оцінюють у 486 мільярдів доларів: оновлений звіт RDNA3. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35306.html> (дата звернення 25.08.2024).
8. Романчик Т. В. Небезпека, загроза, ризик: аналіз термінологічного апарату теорії економічної безпеки. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. № 17. С. 257–267. URL: <https://www.researchgate.net/publication/348017130> (дата звернення 03.09.2024).
9. ТОП-10 ризик-факторів для бізнесу в 2024 році URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/228751_top-10-rizik-faktorv-dlya-bznesu-v-2024 (дата звернення 27.08.2024).

Діана НАВЕРТЮК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються моделі прийняття рішень у надзвичайних ситуаціях на прикладі військового досвіду з акцентом на їх застосування у бізнесі та державному управлінні. Військові конфлікти та кризи потребують швидких, зважених і рішучих управлінських кроків, які враховують високий рівень невизначеності та ризиків. Проаналізовано ключові підходи до прийняття рішень у екстремальних умовах. Особлива увага приділяється важливості командної роботи, лідерства та використання аналітичних даних у прийнятті ефективних рішень.*

***Abstract.** The article examines decision-making models in emergency situations on the example of military experience with an emphasis on their application in business and public administration. Military conflicts and crises require quick, measured and decisive management steps that take into account the high level of uncertainty and risks. Key approaches to decision-making in extreme conditions are analyzed. Special attention is paid to the importance of teamwork, leadership and the use of analytical data in making effective decisions.*

Вступ. Надзвичайні ситуації – це обставини, що вимагають негайної реакції і часто супроводжуються високим ступенем невизначеності та ризику. У таких умовах критично важливо приймати швидкі та обґрунтовані рішення.

У військових діях прийняття рішень в надзвичайних ситуаціях є ключовою складовою успішних операцій. Військові стратегії, зокрема системи командування, моделі оцінки ризиків і методи швидкого аналізу, стали джерелом натхнення для інших сфер, зокрема для бізнесу та уряду. Висока адаптивність та організованість військових моделей дозволяють ефективно реагувати на складні та непередбачувані ситуації.

Така паралель між військовим досвідом і підходами, що застосовуються у сфері управління бізнесом та урядовими установами, стає особливо актуальною в сучасному світі, де кількість кризових ситуацій зростає. Організації, що здатні застосовувати військові методи управління для забезпечення стабільності та розвитку під час криз, можуть досягати високої ефективності в управлінні ризиками, зберігаючи при цьому свою гнучкість та інноваційність. Таким чином,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

дослідження моделей прийняття рішень у воєнних умовах може стати цінним ресурсом для розробки стратегій у бізнесі та державному управлінні, допомагаючи оптимізувати управління у кризових обставинах та зберегти контроль над ситуацією [1].

Виклад основного матеріалу. Прийняття рішення – це більше, ніж просто сам вибір. Кожний крок у процесі прийняття рішення є важливим; на кожному з них можна допуститися помилки і кожний може потенційно бути підтриманий деяким видом автоматизованої допомоги.

Прийняття управлінських рішень в умовах війни – це надзвичайно складний і багатогранний процес, який потребує швидкої реакції, гнучкості та глибокого розуміння ситуації. Під час війни всі організаційні, урядові та бізнесові структури працюють в умовах постійної невизначеності, ризиків та обмежених ресурсів. Розглянемо докладніше «сімку» кроків у загальній моделі процесу прийняття рішення (рис.1).

Крок 1. Визначення проблеми;
Крок 2. Визначення осіб, що прийматимуть рішення (держателів роблеми);
Крок 3. Збирання інформації;
Крок 4. Описування й оцінювання альтернатив;
Крок 5. Вибір оптимальної альтернативи;
Крок 6. Упровадження
Крок 7. Перевірка виконання й оцінювання

*Рис. 1. «Сімка» кроків у загальній моделі процесу прийняття рішення
Джерело:[2]*

Сучасна наука у галузі прийняття управлінських рішень досягла нового рівня розвитку, що дозволяє створювати ефективні управлінські технології для вирішення складних завдань. Використання цих технологій є ключовою характеристикою успішного керівника, оскільки рішення, які він приймає, мають вплив не лише на нього самого, а й на працівників, організацію та суспільство у цілому. Важливо зазначити, що відповідальність за наслідки рішень завжди лежить на керівникові.

Прийняття рішень потребує формування чіткого уявлення про систему управління та процеси, що відбуваються в ній. Одним із найбільш ефективних методів цього формування є моделювання, яке представляє собою процес створення образу реального об'єкта (моделі), що відображає його ключові властивості та заміщує його для дослідження. Однак слід пам'ятати, що модель є лише спрощеним відображенням реальних подій та управлінських ситуацій.

Причини використання моделювання включають складність реальних управлінських об'єктів, велику кількість факторів, що впливають на процеси в системі, неможливість проведення експериментів у деяких ситуаціях, а також орієнтацію на майбутні події, які ще не відбулися. Економічним системам властиві такі характеристики, які важливо враховувати при моделюванні: цілісність системи, динамічність економічних процесів, невизначеність розвитку

явищ та взаємозалежність від зовнішнього середовища. Важливо підкреслити, що ефективність управлінських рішень визначається поєднанням декількох методів, кожен з яких має свої переваги і недоліки залежно від конкретної ситуації [4]. Методи розробки, прийняття та реалізації рішень поділяються на кілька ключових категорій (рис. 2).

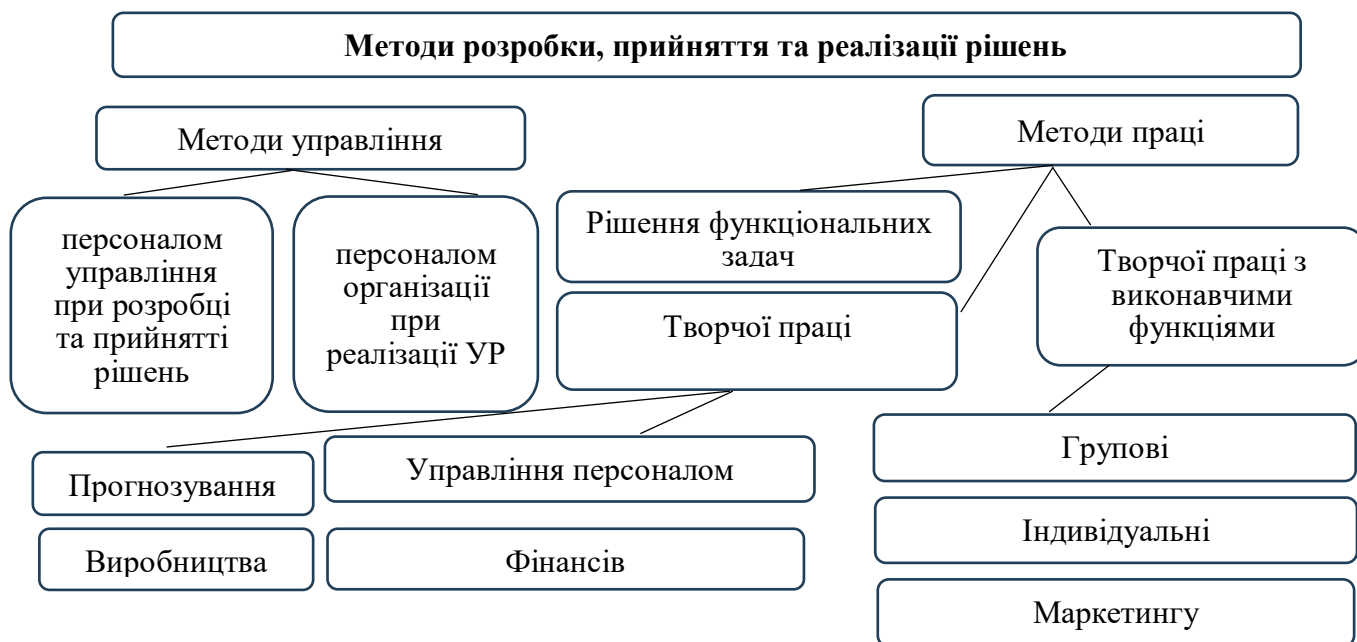

Рис. 2. Методи розробки, прийняття та реалізації рішень

Джерело: [6]

Прийняття управлінських рішень в умовах війни потребує особливої уваги до деталей, врахування багатьох факторів ризику та постійної готовності адаптуватися до змін, адже на сучасному етапі головні виклики для розвитку національної економіки та бізнесу в Україні пов'язані не стільки з прямими руйнуваннями від російської військової агресії, скільки з соціально-економічними наслідками цих руйнувань. Основна мета ворожої влади – знищення соціально-економічної системи України як частини загального руйнування державності. Тому важливим завданням є виведення українського бізнесу з кризи та його відновлення після зняття безпосередньої загрози. Водночас міжнародні організації та уряди різних країн розробляють підходи для підтримки бізнесу в умовах збройних конфліктів і природних катастроф, кожен з яких адаптований до конкретних обставин [5].

Розглянемо ці підходи детальніше, з акцентом на їхню сутність, спільні риси та відмінності. У контексті збройного конфлікту можна виокремити такі ключові блоки:

- оцінка ризиків та планування: бізнес має розробляти стратегії дій у разі розширення конфлікту, включаючи евакуацію, захист активів і збереження даних;

- адаптація бізнес-моделей: необхідно швидко адаптуватися до нових умов, зокрема переорієнтуватися на інші ринки або продукцію для військових

потреб;

– забезпечення безпеки персоналу: важливо організувати дистанційну роботу та розробити інструкції з безпеки.

Таблиця 1

Стратегії підтримки бізнесу, що постраждав через військову агресію та природне лихо

Стратегії	Коментарі
Невідкладні заходи підтримки на короткостроковому горизонті	
Основна допомога безпосередньо на підтримання операційної роботи та життєздатності бізнесу	Забезпечити пряму фінансову підтримку бізнесу за допомогою грантів і інших інструментів для покриття необхідних витрат під час кризових періодів, включно з оплатою праці співробітників, орендною платою та комунальними платежами.
Відновлення функціонування аварійної інфраструктури	Забезпечити швидке відновлення критично важливої інфраструктури, включаючи транспортні мережі, електричні системи, інтернет-зв'язок, в рамках сприяння відновленню бізнесової діяльності.
Підтримка ланцюгів поставок	Сприяти створенню альтернативних мереж поставок або надавати логістичну підтримку бізнесу для скорочення розривів в операційному циклі внаслідок руйнування усталених ланцюгів поставок.
Уможливлення доступу до нових ринків	Забезпечити створення зав'язків з раніше недоступними ринками та надати можливості бізнесу просувати та розповсюджувати свою продукцію, зокрема для тих, хто втратив свої локальні чи традиційні ринки в результаті збройного конфлікту.
Зміцнення стійкості бізнесу на довгостроковому горизонті	
Підтримка інтелектуальної інфраструктури бізнесу	Надати комплекс навчання, інструментів і кращих практик для адаптації бізнесу на довгостроковому горизонті в частині покращення практик операційного, ринкового та фінансового управління.
Технічна підтримка інновацій	Сприяти інноваціям, забезпечуючи доступ до новітніх технологій, виділяючи ресурси для R&D, та надаючи специфічні знання для розробки та імплементації інноваційних бізнес-моделей або продуктів.
Підтримка зміни на краще бізнес-екосистеми	
Адвокація коротко- та довгострокових змін	Співпрацювати з органами влади для створення сприятливих умов для відновлення та розширення бізнесу. Це може включати податкові пільги, підтримку інвесторів, спрощення нормативно-правової рамки.
Інвестиції в інфраструктуру спільноти	Виділяти (крім задоволення безпосередніх потреб бізнесу) ресурси на відновлення спільноти та інфраструктуру людського капіталу, що сприяють створенню сприятливого бізнес-клімату в таких напрямках як освіта, охорона здоров'я, громадська безпека.

Джерело: [3]

У той же час у випадку природних катастроф ключовими аспектами є:

- оцінка ризиків та планування: аналогічно збройним конфліктам, фокус на швидкому відновленні роботи після ліквідації наслідків катастрофи;
- страхування: страхові інструменти можуть покрити значну частину збитків від природних лих;
- відновлення інфраструктури: пріоритетним є зміцнення інфраструктури для зниження майбутніх ризиків.

На основі досвіду таких організацій, як UNDP та OECD, виділяються стратегії, спрямовані на підтримку бізнесів, що постраждали від конфліктів або катастроф. Вони охоплюють фінансову допомогу, відновлення інфраструктури та створення нових ринків збуту. У довгостроковій перспективі ключовими факторами успіху є впровадження інновацій, підтримка людського капіталу та зміни у нормативно-правовому середовищі, що сприятиме сталому розвитку бізнесу (таблиця 1)[3].

Таким чином, у таблиці 1 представлено ключові стратегії, які можуть бути використані для підтримки підприємств, вимушених переміститися через військові конфлікти або природні катастрофи. Стратегії охоплюють фінансову допомогу, консультаційні послуги, інфраструктурну підтримку та розвиток партнерських відносин для сприяння відновленню бізнесу та забезпечення його стійкості в умовах кризи, що дає можливість керівникам підприємств приймати дієві управлінські рішення у складних умовах воєнного стану.

Висновок. Отже, управлінські рішення в умовах надзвичайних ситуацій та війни має базуватися на інформаційно-аналітичному забезпеченні, яке включає збір і обробку оперативних даних із зон надзвичайних ситуацій (НС) та розробку можливих варіантів рішень із застосуванням математичних моделей. Найкращих результатів у вирішенні завдань з ліквідації наслідків НС можна досягти, поєднуючи різні стратегії, залежно від масштабу проблеми та характеру завдань.

Список використаних джерел:

1. Яковчук Р.С., Саміло А.В. Теоретичні аспекти розробки та прийняття управлінських рішень в умовах надзвичайних ситуацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. №10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1134> (дата звернення 05.09.2024).
2. Сміт, Дж. К. Комп'ютеризовані системи підтримки прийняття рішень: теорія та практика. Лондон: Springer, 2019. 412 с. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/SPPR_tema-2.pdf (дата звернення 05.09.2024).
3. Алексін Г.О. Стратегії підтримки переміщеного бізнесу в умовах збройної агресії та природного лиха в системі корпоративних фінансів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-08-04/2024-12-08-04>. (дата звернення 05.09.2024).
4. Вілсон К. Військові моделі прийняття рішень для цивільного використання: досвід країн. *Управління в кризових ситуаціях*. 2018. № 4. С. 35–50. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Військовий_процес_прийняття_рішень (дата звернення 10.09.2024).
5. Корж С. Прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику: методи, розробка стратегії. URL: [https://what.com.ua/priniattia-rishen-v-umovah-ne/](https://what.com.ua/priniattia-rishen-v-umovah-nev-umovah-ne/) С. 1–5. (дата звернення 05.09.2024).

Єлізавета ПАВЛІЧУК*
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СИСТЕМА ВИРОБНИЧОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

***Анотація.** У статті розглядаються основні аспекти виробничого менеджменту, його значення для ефективного функціонування підприємств, а також роль управління виробничими процесами у підвищенні конкурентоспроможності підприємства на ринку. Особливу увагу приділено питанням організації та планування виробництва, управління якістю та ресурсами, а також адаптації до змін у зовнішньому середовищі. Також охарактеризовано сучасні підходи до оптимізації виробничих процесів, що сприяють зниженню витрат і підвищенню продуктивності. Крім того, аналізуються стратегії впровадження інновацій та їх вплив на довгостроковий розвиток підприємств.*

***Abstract.** This article examines the main aspects of production management, its importance for the effective functioning of enterprises, as well as the role of production process management in increasing market competitiveness. Special attention is paid to issues of production organization and planning, quality and resource management, as well as adaptation to changes in the external environment. It also contains modern approaches to the optimization of production processes, which help reduce costs and increase productivity. In addition, innovation implementation strategies and their impact on the long-term development of enterprises are analyzed.*

Вступ. Система виробничого менеджменту є невід’ємною складовою ефективного функціонування будь-якої організації, що займається виробництвом товарів або наданням послуг. Вона забезпечує комплексне управління всіма етапами виробничого процесу – від планування та організації до контролю і вдосконалення операцій. Основою цієї системи є структурно-процесний підхід, який дозволяє інтегрувати різні елементи виробничого циклу та забезпечити їхню узгодженість. Дослідження структурних та процесних характеристик виробничого менеджменту дозволяє виявити ключові фактори, що впливають на успішність виробничих операцій і стійкість організації на ринку.

Виклад основного матеріалу. Методологічною базою виробничого менеджменту є системний підхід, загальна теорія систем. Теорія виробничого

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу – Оксана КУБАЙ

менеджменту формується у рамках основних принципів системного підходу. Системний підхід до управління виробничою системою розглядається як спосіб мислення щодо організації та управління, а не як набір готових правил для менеджерів. Локальний підхід передбачає аналіз певної структури та функціональних особливостей її автономних елементів.

Системний підхід трактує кожен об'єкт як систему і фокусується на виявленні різних типів зв'язків з метою їх об'єднання в єдине ціле. Цей підхід тісно пов'язаний із загальною теорією систем і служить методологією для аналізу та синтезу об'єктів природи, науки, техніки, а також організаційних і виробничих комплексів як систем. Система визначається як сукупність або комбінація взаємопов'язаних елементів або частин, що формують єдине ціле і взаємодіють певним чином для досягнення встановленої мети [3].

Одним із таких компонентів організаційної системи є виробнича система, яка є частиною цілого, що виділяється у результаті суспільного поділу праці й здатна самостійно або у взаємодії з іншими системами задовольняти потреби потенційних споживачів через створення товарів і послуг [1].

Виробничі системи представляють собою специфічний тип систем, що складаються з працівників, засобів та об'єктів праці, а також інших компонентів, необхідних для ефективного функціонування. У процесі діяльності таких систем створюються товари та послуги.

Виробниче підприємство є складною динамічною системою, де її складові взаємодіють між собою в єдиному процесі, генерують корисний результат і тим самим сприяють функціонуванню інших систем.

Виділяють два основні типи систем: закриті та відкриті. Закрита система має чітко визначені межі, і її діяльність не залежить від зовнішніх умов. Наприклад, годинник — це закрита система, у якій взаємозалежні деталі рухаються безперервно й точно. І поки в годиннику є джерело накопиченої енергії, він працює незалежно від зовнішнього середовища [7].

Відкрита система відрізняється взаємодією з зовнішнім середовищем. Така система не є самодостатньою, оскільки вона залежить від енергії, інформації та ресурсів, що надходять із зовнішніх джерел. Для того щоб продовжувати функціонувати, система повинна мати здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Всі підприємства, компанії та організації є відкритими системами. Існування будь-якого підприємства визначається впливом оточуючого середовища [1].

Визначення об'єкта управління починається з встановлення цілей управління, тобто досягнення бажаного стану об'єкта, який визначається конкретними параметрами і задається керівником. Ціллю управління розвитком підприємства пропонується вважати підвищення рівня організованості та конкурентоспроможності підприємства. При цьому підвищення організованості є внутрішнім аспектом, а збільшення конкурентоспроможності — зовнішнім відображенням розвитку підприємства. Графічно процес розвитку доцільно представити у вигляді системи (рис. 1).

Усі компоненти виробничої системи працюють з єдиною спільною метою

– розробкою, проектуванням і виготовленням потрібної продукції. Великі складові системи, такі як виробнича ділянка або цех, часто самі є системами. Вони, своєю чергою, можуть складатися з менших підсистем (бригада, робоче місце). Належність підсистеми до певного рівня системи визначається сукупністю її специфічних властивостей [6].

Рис. 1. Логічний генезис поняття «розвиток підприємства»

Джерело [7]

Ефективність функціонування організації залежить від правильного вибору виробничої стратегії. Виробнича стратегія являє собою функціональну стратегію, що сприяє реалізації корпоративної та бізнес-стратегій, узгоджуючи функціональну систему підприємства (виробничий процес) з досягненням загальних цілей. В її рамках концентруються ресурси, що забезпечують виконання ключових стратегій (рис. 2). Виробнича стратегія базується на продуктових стратегіях і включає прийняття рішень щодо: придбання або створення нових виробничих потужностей; модернізації, реконструкції та технічного переоснащення існуючих виробництв; вдосконалення структури основного, допоміжного та обслуговуючого виробництв, а також співвідношення між ними; встановлення ефективної взаємодії між об'єктом і суб'єктом управління [7].

Виробнича стратегія орієнтована на оптимізацію виробничого процесу підприємства та забезпечення його ефективної діяльності. Відповідно до обраної стратегії формується виробнича система. Виробнича система є однією з ключових частин будь-якої організації, в рамках якої реалізується виробнича функція, тобто відбувається процес виготовлення продукції або надання послуг

споживачам [2].

У основі виробничої системи лежать два ключові поняття: продукт і виробничий процес. Вони займають різні ролі в системі: один є результатом у вигляді товару чи послуги, інший – це діяльність, спрямована на його створення. У таблиці 1 представлена структура системи виробничого менеджменту[7].

Рис. 2. Основні альтернативи стратегії виробництва

Джерело [6]

У сучасних умовах постійно змінюються підходи до функціонування операційної системи, яка є невід'ємною частиною діяльності підприємства. Тому важливо дати визначення терміну «операційна система».

Таблиця 1

Структура системи виробничого менеджменту

Структура	Короткий зміст
Виробниче планування	Виробниче планування є фундаментальною складовою виробничого менеджменту, яка визначає стратегію та обсяги виробництва
Організація виробничих процесів	Організація виробничих процесів включає вибір відповідних технологій, структурування робочих місць, розподіл обов'язків серед персоналу та забезпечення безперервності виробничого циклу.
Контроль і аналіз виробничої діяльності	Контроль і аналіз виробничої діяльності спрямовані на забезпечення відповідності процесів і результатів встановленим стандартам і планам.
Управління запасами та логістика	Управління запасами та логістика є критично важливими для підтримання безперервності виробничого процесу.

Джерело [5]

Операційна система (виробнича система) – це комплекс, який використовує операційні запаси організації для перетворення вхідних ресурсів у готову продукцію. Операційна система – це багатогранне поняття, оскільки вона виступає керівним компонентом (рис. 3).

Її впровадження та використання здійснюються у відповідності зі стратегією операційної діяльності, що узгоджується з напрямками розвитку

підприємства. Операційна система компанії вимагає значної відповідальності через необхідність прийняття ефективних управлінських рішень та їх якісного виконання [5].

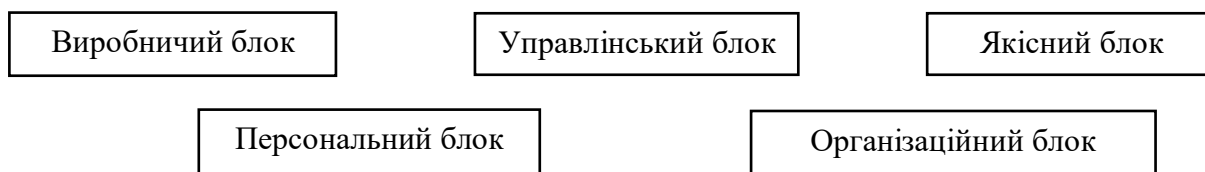

Рис. 3. Класифікація операційних систем за допомогою поділу на функціональні блоки

Джерело [4]

Виходячи з цієї класифікації, стає зрозуміло, що незалежно від досконалості операційної системи, вона не буде ефективно функціонувати без участі людини [4].

Висновок. Система виробничого менеджменту є ключовим елементом ефективного функціонування підприємства. Вона забезпечує комплексне управління процесами виробництва, від планування ресурсів до контролю якості продукції або послуг. Виробничий менеджмент сприяє раціональному використанню ресурсів, оптимізації виробничих процесів, а також адаптації до змін зовнішнього середовища. Завдяки чіткій структурі і взаємодії підсистем, таких як технічне забезпечення, планування і контроль, виробничі системи здатні протистояти процесам і залишатися конкурентоспроможними на ринку. Управління виробничими системами спрямоване на досягнення стратегічних цілей і стабільний розвиток підприємства.

Список використаних джерел:

1. Management First. URL : <http://www.management.com.ua/links/goto.php?id=12> (дата звернення 30.08.2024).
2. Всесвітні веб-ресурси з економіки URL: <http://www.management.com.ua/links/goto.php?id=86>. (дата звернення 19.09.2024).
3. Іванова В. Й. Операційний менеджмент у системі управління організацією навчальної дисципліни «Операційний менеджмент» : [навчальний посібник]. ХНЕУ, 2019. (дата звернення 25.08.2024).
4. Іщейкін Т.С., Кривчун Р. Ю. Теоретико-методичні засади управління операційною системою підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2021. Вип. 2 (63). С. 87– 92. URL : http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2021/63_2021/17.pdf . (дата звернення 27.09.2024).
5. Коцко Т.А. Виробничий менеджмент: Навчально-методичний комплекс дисципліни. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. Вип. 19 частина 3. С. 4-60. [Електронний ресурс] URL : <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/a9e9181e-6d8a-4af6-91db-0e4d99b3fa08/content>. (дата звернення 27.09.2024).
6. Овчиннікова В.О., Тарасенко А. О. Ключові аспекти виробничого менеджменту. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 241-245. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/38.pdf (дата звернення 10.09.2024)

Єлизавета ЛЕВЧЕНКО*,
Студентка 4 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ: ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Метою даної статті є дослідження цифрових платформ для аграрного бізнесу в Україні, їх ефективності та перспектив розвитку. У статті розглядаються основні види цифрових платформ, що використовуються в аграрному секторі, зокрема платформи для управління даними, моніторингу врожайності та прогнозування ринкових тенденцій. Також аналізується їх вплив на продуктивність аграрних підприємств та оптимізацію процесів. Особлива увага приділяється перспективам розвитку цифрових технологій в Україні, зокрема впровадженню штучного інтелекту, великих даних та Інтернету речей у сільське господарство. У статті наведено приклади успішного використання цифрових платформ в аграрному бізнесі як в Україні, так і за кордоном, що демонструють підвищення врожайності, зменшення витрат та покращення якості продукції. Розглянуто основні виклики, з якими стикаються аграрії під час впровадження нових технологій, а також надано рекомендації для успішної цифровізації аграрного бізнесу в Україні.*

***Abstract.** The purpose of this article is to study digital platforms for agricultural business in Ukraine, their effectiveness and development prospects. The article examines the main types of digital platforms used in the agricultural sector, including platforms for data management, yield monitoring, and forecasting market trends. It also analyzes their impact on the productivity of agricultural enterprises and process optimization. Particular attention is paid to the prospects for the development of digital technologies in Ukraine, in particular, the introduction of artificial intelligence, big data and the Internet of Things in agriculture. The article provides examples of successful use of digital platforms in the agricultural business both in Ukraine and abroad, demonstrating increased yields, reduced costs and improved product quality. The main challenges faced by agrarians in the implementation of new technologies are discussed, and recommendations for successful digitalization of the agricultural business in Ukraine are provided.*

Вступ. Цифрові платформи відіграють дедалі важливішу роль в аграрному бізнесі, допомагаючи підвищити ефективність управління ресурсами та оптимізувати виробничі процеси. В умовах стрімкого розвитку технологій,

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Логоша Р.В.

сільське господарство в Україні стає все більш залежним від цифрових рішень, які дозволяють відстежувати стан ґрунтів, прогнозувати врожайність та аналізувати ринкові тенденції. У світовій практиці приклади успішного впровадження цифрових платформ відображені в таких роботах, як «Четверта промислова революція» Клауса Шваба [1, с. 243], де підкреслюється значення штучного інтелекту та великих даних для аграрного сектору.

У книзі «Менеджмент фермерських господарств» Горьового В. та Тимчук С. [2, с. 164] детально розглядаються технології, що впливають на продуктивність фермерських господарств. Незважаючи на труднощі, такі як відсутність належної інфраструктури та фінансування, цифрові платформи вже демонструють потенціал в Україні.

Метою статті є аналіз ефективності цифрових технологій та перспектив їх розвитку в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу. Цифрові платформи відіграють ключову роль у трансформації аграрного бізнесу, надаючи численні переваги, які суттєво підвищують ефективність і конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств. Одна з основних переваг впровадження цифрових платформ це підвищення продуктивності. Платформи, такі як Scorio, забезпечують точний моніторинг стану посівів та аналіз агрономічних даних, що дозволяє аграріям своєчасно виявляти проблеми та коригувати свої дії [3]. Це сприяє покращенню урожайності сільськогосподарських культур, зменшенню втрат і підвищенню загальної продуктивності.

Також на ринку досить багато платформ для управління ресурсами, наприклад, AgriChain, дозволяють ефективно планувати та контролювати використання води, добрив і пального. Це допомагає знижувати витрати та уникати надмірного використання ресурсів, що позитивно впливає на економічні показники підприємства. Інструменти, такі як AgroOnline, автоматизують управління фінансами, логістикою і постачанням, що знижує адміністративні витрати та підвищує точність управлінських рішень. Це також забезпечує швидкий доступ до важливої інформації для прийняття обґрунтованих рішень. Платформи для моніторингу і аналізу, такі як Agrosmart, допомагають виявляти ризики, пов'язані з кліматичними умовами, шкідниками та хворобами. Це дозволяє своєчасно вжити заходів для запобігання втратам і підвищити стійкість аграрних підприємств до негативних факторів.

В Україні широко використовуються в аграрному секторі такі платформи як:

1. Scorio – платформа для моніторингу стану посівів та управління урожайністю, що активно використовується аграріями для підвищення продуктивності і точності управлінських рішень. Наприклад, фермерські господарства в Україні, які використовують Scorio, змогли значно зменшити витрати на добрива та засоби захисту рослин, отримуючи при цьому вищий урожай.

2. AgriChain – платформа, яка допомагає аграріям управляти всіма аспектами виробництва, від планування до реалізації продукції. Вона успішно

використовується для оптимізації процесів і підвищення ефективності управління ресурсами [4].

За кордоном широкого використання платформи як:

1. John Deere Operations Center – платформа для моніторингу і управління сільськогосподарською технікою і процесами, яка застосовується в США та Європі. Вона дозволяє фермерам інтегрувати дані з різних джерел, таких як трактори, комбайни і системи поливу, що забезпечує комплексний контроль над виробництвом [3].

2. Climate FieldView – платформа для аналізу агрономічних даних, яка використовується в Канаді та Австралії. Вона надає аграріям інструменти для точного моніторингу стану полів, прогнозування врожайності і аналізу впливу кліматичних умов [3-4].

Впровадження цифрових платформ дозволяє зменшити витрати на ресурси, такі як добрива і пестициди, завдяки точному дозуванню та управлінню. Цифрові платформи дозволяють точніше дозувати використання добрив і пестицидів, що знижує негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, платформи для точного землеробства допомагають зменшити викиди забруднюючих речовин і витрати води.

Таким чином, цифрові платформи забезпечують значні переваги для аграрного бізнесу, включаючи економічну ефективність, оперативну точність і зменшення екологічного навантаження, що підтверджується успішними прикладами їх використання як в Україні, так і за кордоном.

Впровадження цифрових платформ в аграрний бізнес має численні переваги. По-перше, такі платформи сприяють підвищенню продуктивності через оптимізацію агрономічних практик і ефективного використання ресурсів. По-друге, вони допомагають знижувати витрати на ресурси та покращують управлінські процеси, що позитивно впливає на економічні результати. По-третє, цифрові рішення дозволяють знижувати екологічне навантаження завдяки точному дозуванню добрив та пестицидів, що сприяє сталому розвитку аграрного сектору.

Великі дані (Big Data) відіграють ключову роль у цифрових платформах для аграрного бізнесу, надаючи аграріям можливість аналізувати великі обсяги інформації про стан полів, погоду, врожайність та інші фактори. Це дозволяє робити точні прогнози і оптимізувати агрономічні практики, що, у свою чергу, підвищує ефективність виробництва.

Штучний інтелект та машинне навчання використовуються для обробки і аналізу даних, що збираються з різних джерел, таких як супутникові знімки або сенсори в полях. Ці технології дозволяють створювати моделі для прогнозування врожайності, оцінки ризиків та автоматизації агрономічних рішень. Наприклад, платформи можуть використовувати штучний інтелект для прогнозування потреб у воді та добривах.

Інтернет речей забезпечує інтеграцію сенсорів і пристроїв для збору даних в реальному часі про стан полів, рівень вологи, температуру та інші параметри. Це дозволяє здійснювати точний моніторинг і управління агрономічними

процесами, що сприяє підвищенню ефективності і зменшенню витрат. Наприклад, системи поливу на основі інтернет речей автоматично регулюють подачу води відповідно до реальних потреб рослин.

Тенденції розвитку цифрових технологій в аграрному секторі України включають зростання впровадження інноваційних рішень, таких як системи точного землеробства, автоматизація агрономічних процесів і використання великих даних. Очікується, що в найближчі роки зросте інтерес до інтеграції нових технологій, що забезпечать ще більшу ефективність і сталий розвиток аграрного сектора.

Державна політика і інвестиції відіграють важливу роль у розвитку цифрових платформ для аграрного бізнесу. Залучення державних субсидій, грантів та підтримки інвестицій у інфраструктуру сприяє впровадженню новітніх технологій.

В Україні активно реалізуються програми підтримки інновацій в аграрному секторі, що створює сприятливе середовище для розвитку цифрових рішень. Українські аграрії стикаються з кількома проблемами і викликами, такими як недостатня інфраструктура для підтримки цифрових технологій, висока вартість впровадження нових рішень і обмежений доступ до сучасних технологій. Також важливим є забезпечення належного рівня освіти і підготовки кадрів для ефективного використання цифрових платформ. Вирішення цих проблем вимагатиме комплексного підходу та активної співпраці між державою, бізнесом і науковими установами.

Висновки. Цифрові платформи відіграють ключову роль у сучасному аграрному бізнесі, забезпечуючи значні переваги через підвищення ефективності, зменшення витрат та поліпшення управлінських процесів. В Україні впровадження таких платформ відкриває нові можливості для аграріїв, зокрема для оптимізації агрономічних практик, моніторингу врожайності та управління постачанням і збутом. Однак, існуючі виклики, такі як інфраструктурні обмеження, високі витрати на впровадження, недостатня кваліфікація персоналу та питання безпеки даних, можуть стримувати ефективність та темпи розвитку цифрових рішень в аграрному секторі.

Для подолання цих перешкод необхідно забезпечити комплексний підхід, включаючи підтримку з боку держави, інвестиції у розвиток інфраструктури та освіти спеціалістів. З огляду на поточні тенденції та прогноз розвитку цифрових технологій, аграрний сектор в Україні має потенціал для значного покращення завдяки інтеграції новітніх цифрових платформ.

Список використаних джерел:

1. Шваб К. Приклади успішного впровадження цифрових платформ. Четверта промислова революція. 2019. 416 с.
2. Горьовий В., Тимчук С. Технології, що впливають на продуктивність фермерських господарств. Менеджмент фермерських господарств 2019. 366 с.
3. Цифрові платформи та їх переваги в аграрному бізнесі URL: <https://aggeek.net/ua-blog/yak-tochni-meteorologi-zbilshuyut-urozhajnist-ta-yak-ih-otrimati->

Артем МЕНЗУЛ*,
Студент 2 курсу
Факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** Метою даної статті є визначення основних напрямів вдосконалення інтернет-маркетингу в діяльності аграрних підприємств, розгляд існуючих методів та інструментів просування продукції через інтернет, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності маркетингових заходів у цифровому середовищі. Розглянуто сутність інтернет-маркетингу та його вплив на маркетингову діяльність аграрних підприємств. Проведено аналіз переваг та потенційних труднощів у процесі впровадження інтернет-маркетингу для цих підприємств. Визначено стратегії та інструменти, які можуть забезпечити ефективне застосування інтернет-маркетингу в аграрному секторі. У роботі розширено розуміння ролі інтернет-маркетингу для аграрних підприємств та визначено нові можливості їх розвитку в умовах цифрової економіки. Отримані результати можуть стати корисними для аграрних підприємств та фермерських господарств, допомагаючи їм розкрити потенціал інтернет-маркетингу та сформуванати стратегії для його успішної реалізації. Це сприятиме підвищенню ефективності маркетингових активностей та зміцненню конкурентних позицій аграрних підприємств та фермерських господарств. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на глибший аналіз ефективності окремих інтернет-маркетингових стратегій у аграрному секторі та вивчення нових трендів та інновацій у цій сфері.*

***Abstract.** The purpose of this article is to identify the main directions for improving Internet marketing in the activities of agricultural enterprises, to consider the existing methods and tools for promoting products via the Internet, and to develop recommendations for improving the efficiency of marketing activities in the digital environment. The essence of Internet marketing and its impact on the marketing activities of agricultural enterprises are considered. The advantages and potential difficulties in the process of implementing Internet marketing for these enterprises are analyzed. Strategies and tools that can ensure the effective use of Internet marketing in the agricultural sector are identified. The paper expands the understanding of the role of Internet marketing for agricultural enterprises and identifies new opportunities for their development in the digital economy. The results obtained can be useful for*

* Науковий керівник: д.е.н., професор, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Логоша Р.В.

agricultural enterprises and farms, helping them to unlock the potential of Internet marketing and formulate strategies for its successful implementation. This will help to increase the efficiency of marketing activities and strengthen the competitive position of agricultural enterprises and farms. Further research can be aimed at a deeper analysis of the effectiveness of individual Internet marketing strategies in the agricultural sector and the study of new trends and innovations in this area.

Вступ. Інтернет-маркетинг відіграє надзвичайно важливу роль у сучасній маркетинговій діяльності аграрних формувань, оскільки він надає можливість підвищити конкурентоспроможність, збільшити обсяги продажів, розширити ринки збуту та встановити більш тісний зв'язок з кінцевими споживачами. Використання цифрових інструментів у маркетингових стратегіях аграрних підприємств є актуальним як для великих агрохолдингів, так і для малих фермерських господарств, що прагнуть ефективно представити свою продукцію на ринку.

Інтернет-маркетинг охоплює широкий спектр діяльності, зокрема веб-дизайн, пошукову оптимізацію, контент-маркетинг, просування через соціальні мережі, онлайн-рекламу та електронну комерцію. Для аграрних підприємств та фермерських господарств це є можливістю донести інформацію про свої товари та послуги, підвищити впізнаваність бренду, забезпечити прозорість процесів виробництва сільськогосподарської продукції та надання послуг, а також отримати зворотний зв'язок від споживачів. Проте ефективне використання інтернет-маркетингу потребує комплексного підходу та врахування особливостей аграрного ринку [1].

Метою статті є визначення основних напрямів вдосконалення інтернет-маркетингу в діяльності аграрних підприємств та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності маркетингових заходів у цифровому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Інтернет-маркетинг – це комплекс заходів, спрямованих на просування товарів і послуг через Інтернет з використанням цифрових каналів комунікації. Він включає такі інструменти, як SEO, контент-маркетинг, реклама в соціальних мережах, електронна пошта, онлайн-реклама тощо. Основними цілями інтернет-маркетингу аграрних підприємств є:

1. Підвищення впізнаваності бренду;
2. Розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції (послуг);
3. Залучення нових клієнтів;
4. Зміцнення лояльності існуючих клієнтів;
5. Збільшення обсягів продажу сільськогосподарської продукції (послуг);
6. Створення позитивного іміджу аграрного підприємства.

Інтернет-маркетинг для аграрних підприємств має свої особливості, оскільки включає не лише продаж готової продукції, але й комунікацію з партнерами, постачальниками та іншими учасниками агропромислового ланцюга. Такі аспекти, як сезонність виробництва, особливості транспортування та зберігання продукції, а також потреба у формуванні довіри до якості товару, впливають на розробку маркетингових стратегій в аграрному секторі [2].

Серед основних переваг інтернет-маркетингу для аграрних підприємств виділяють:

1. Економічність, адже інтернет-маркетинг, порівняно з традиційною рекламою, є менш витратним, що дозволяє малим аграрним підприємствам та фермерам брати активну участь у конкуренції за ринки збуту.

2. Широке охоплення, а саме можливість виходу на міжнародний ринок та взаємодія з покупцями з різних регіонів.

3. Точний таргетинг, як засіб, що передбачає впровадження цифрових інструментів які дозволяють налаштовувати рекламу на конкретні групи споживачів, що забезпечує високу ефективність маркетингових кампаній.

4. Швидкий зворотний зв'язок, який забезпечується через соціальні мережі та платформи для відгуків надають можливість миттєво отримувати інформацію та вчасно реагувати на потреби клієнтів [3, с. 445].

Ефективний інтернет-маркетинг для аграрних підприємств вимагає комплексного підходу, врахування тенденцій та адаптації стратегій під особливості галузі.

До основних напрямів вдосконалення інтернет-маркетингу в маркетинговій діяльності аграрних підприємств належать:

1. Вдосконалення сайту аграрного підприємства та його оптимізація. Сайт аграрного підприємства є основою для будь-якої онлайн-стратегії аграрного підприємства. Це не лише платформа для продажу продукції, а й віртуальна вітрина, що демонструє споживачам цінності аграрного підприємства, його історію, переваги і конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, методи і технології її вирощування та переробки тощо.

Основними аспектами вдосконалення сайту є:

- Структуризація інформації. Сайт має містити детальну інформацію про сільськогосподарську продукцію (послуги) аграрного підприємства, з акцентом на екологічність, безпеку та інноваційність процесів. Важливо, щоб структура сайту була простою, логічною та зручною для користувача.

- SEO-оптимізація, тобто пошукова оптимізація є ключовим елементом для забезпечення видимості сайту у пошукових системах. Основні заходи включають оптимізацію контенту за ключовими запитами, поліпшення швидкості завантаження сторінок, налаштування метатегів, використання внутрішніх і зовнішніх посилань.

- Адаптивний дизайн сайту – це розробка сайту з позиції його зручності для перегляду на мобільних пристроях, оскільки велика частина користувачів здійснює пошук інформації саме зі смартфонів чи планшетів.

- Інтерактивні елементи, що передбачають додавання інтерактивних функцій, таких як онлайн-консультації, калькулятор вартості, інтерактивні карти тощо, підвищує залученість відвідувачів та сприяє збільшенню конверсії.

2. Використання соціальних мереж для просування сільськогосподарської продукції. Соціальні мережі є важливим інструментом для формування довготривалих відносин зі споживачами. Аграрні підприємства можуть використовувати соціальні платформи для інформування про нові продукти,

залучення уваги до екологічних аспектів виробництва, а також для формування іміджу соціально відповідальної компанії.

Основні стратегії використання соціальних мереж включають:

- Розробка контент-стратегії передбачає, що контент має бути різноманітним і цікавим для цільової аудиторії. Це можуть бути освітні пости, поради, рецепти, новини з полів, звіти про збирання врожаю сільськогосподарської продукції, відеоролики з процесу виробництва тощо.

- Просування через відеоконтент, що передбачає створення і поширення відео, що є потужним інструментом комунікації, оскільки воно дозволяє візуально продемонструвати процеси вирощування та збору врожаю, знімати інтерв'ю з фермерами, проводити екскурсії фермою.

- Інтерактивність та зворотний зв'язок, адже соціальні мережі дозволяють аграрним підприємствам взаємодіяти з клієнтами, відповідати на їхні запитання, брати участь у дискусіях, проводити конкурси та акції.

- Таргетована реклама, яка передбачає, що платформи в соціальних мережах (Facebook, Instagram) надають можливість ефективного налаштування рекламних кампаній для охоплення конкретних сегментів аудиторії за інтересами, місцем проживання, демографічними характеристиками [4, с. 463].

3. Застосування контент-маркетингу є одним із ключових інструментів інтернет-маркетингу, що передбачає створення та поширення цінного контенту для залучення цільової аудиторії. Для аграрних підприємств контент-маркетинг може включати: експертні статті та огляди, ведення блогу на сайті аграрного підприємства, створення та поширення освітніх матеріалів та залучення лідерів думок (співпраця з агрономами, аграрними експертами, блогерами).

4. Використання електронної комерції та торговельних платформ. Електронна комерція стає все більш важливим елементом для аграрних підприємств, особливо у контексті збільшення попиту на органічну продукцію та продукти з високою доданою вартістю. Основні напрями розвитку електронної комерції для аграрних підприємств включають: власні інтернет-магазини, співпраця з торговельними платформами, платформи для агроринку.

5. Аналітика та використання Big Data дозволяють аграрним підприємствам збирати та аналізувати дані про поведінку споживачів, ефективність маркетингових заходів, тенденції на ринку. Використання великих даних (Big Data) допомагає підприємствам приймати більш обґрунтовані рішення щодо маркетингових стратегій, сегментації ринків та управління ланцюгами постачання.

Таким чином, інтеграція інтернет-маркетингу в маркетингову діяльність аграрних підприємств створює широкі можливості для подальшого розвитку та вдосконалення цієї галузі. У сучасних умовах цифрового середовища аграрні компанії повинні активно застосовувати інтернет-технології та маркетингові інструменти для реалізації своїх стратегічних цілей.

Висновки. Вдосконалення інтернет-маркетингу є важливим кроком для аграрних підприємств, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції на ринку та ефективно взаємодіяти зі споживачами у сучасному цифровому середовищі.

Використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності дозволяє аграрним підприємствам не лише підвищити впізнаваність бренду, але й розширити ринки збуту, залучити нових клієнтів та збільшити обсяги продажів.

Основні напрямки вдосконалення інтернет-маркетингу включають оптимізацію корпоративного сайту, активне використання соціальних мереж, впровадження контент-маркетингу, розвиток електронної комерції та застосування аналітичних інструментів. При цьому аграрні підприємства мають враховувати особливості галузі, сезонність, специфіку продукції та змінні тенденції споживацьких вподобань.

Таким чином, інтеграція інтернет-маркетингу в загальну стратегію розвитку аграрних підприємств є необхідною умовою для підвищення їх конкурентоспроможності, створення сильного бренду та забезпечення стабільного зростання. Для успішної реалізації інтернет-маркетингових стратегій аграрні підприємства повинні враховувати індивідуальні особливості своєї продукції (послуг), вибудовувати комплексний підхід до онлайн-просування та активно використовувати сучасні цифрові технології, які відкривають нові можливості для бізнесу у аграрній сфері.

Список використаних джерел:

1. Омеляненко О.В. Особливості інтернет-маркетингової діяльності підприємств аграрного сектору. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 238-243.
2. Тілмані Д. Маркетинг продовольства та сільськогосподарської продукції в Інтернеті. URL: <http://co.marketmaker.uiuc.edu/uploads/3c6e50379b0e65c81ade0a0d951c5a09.pdf>
3. Логоша Р.В., Козловська Л.М. Механізм реалізації маркетингової стратегії просування біопрепаратів в Internet-торгівлі. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. №10 (24). С. 441–453. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-441-453](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-441-453)
4. Ільченко Т.В. Роль маркетингових інструментів в інноваційному розвитку аграрних підприємств. *Бізнес-Ін-форм*. 2020. № 10. С. 460-468.

Андрій ТИМОЩУК*
студент 3-го курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ І ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН КОЛЕКТИВУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

***Анотації.** У статті мною досліджено питання тайм-менеджменту та його вплив на підвищення ефективності роботи підприємств, зокрема в умовах сучасних українських реалій. Описано основні методи тайм-менеджменту, такі як правило 80/20, техніка Pomodoro, діаграма Ганта та інші інструменти для планування й оптимізації часу. Розглянуто також роль менеджерів у підтримці психологічної стійкості колективу під час війни в Україні, зокрема важливість своєчасного реагування на ознаки емоційного вигорання. Висвітлено практики, які допомагають співробітникам ефективно використовувати свій час, підтримуючи баланс між роботою та особистим життям.*

***Annotation.** The article investigates time management and its impact on enhancing enterprise effi*

ciency, particularly within the context of contemporary Ukrainian realities. It outlines primary time management methods such as the 80/20 rule, the Pomodoro Technique, Gantt charts, and other planning and optimization tools. The article also examines the role of managers in supporting the psychological resilience of their teams during the ongoing war in Ukraine, emphasizing the importance of timely responses to signs of emotional burnout. The study highlights practices that help employees effectively utilize their time while maintaining a work-life balance.

Вступ. У сучасних умовах ефективно управління часом стає критично важливим фактором успіху будь-якої організації. Тайм-менеджмент дозволяє не лише покращити продуктивність працівників, але й забезпечити стійкість компанії на конкурентному ринку. Водночас в умовах війни в Україні питання управління робочим часом та підтримки психологічної стійкості працівників набуває особливої ваги. Менеджери повинні не лише організовувати робочі процеси, але й дбати про емоційний стан своїх колег, аби забезпечити ефективність роботи компанії в складних умовах. У статті розглянуто основні методи тайм-менеджменту та підходи до управління емоційним вигоранням у колективі.

Виклад основного матеріалу. Управління часом є важливим елементом ефективної роботи підприємства, оскільки сприяє досягненню кращих

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу - Софія ТРАПАЇДЗЕ

результатів і оптимізації використання часу та ресурсів. Застосування технік тайм-менеджменту дозволяє компанії раціонально розподіляти час і ресурси, допомагає працівникам уникати перевантажень, мінімізувати втрати часу на неефективні дії, що в підсумку підвищує конкурентоспроможність, продуктивність праці, якість продукції та збільшує прибутки. [3]

У таблиці 1 детально розказано про методи тайм-менеджменту, які найчастіше використовують менеджери:

Таблиця 1

Основні методи тайм-менеджменту

Метод тай-менеджменту	Характеристика
«Принцип 80/20» або «Закон Парето»	Стверджує, що 80% результатів може бути досягнуто за допомогою 20% зусиль і відповідно 80% зусиль приносить лише 20% результату.
«Техніка Pomodoro»	Передбачає роботу над завданням протягом 25 хвилин, після чого слід робити коротку перерву, яє правило 5 хв.
Метод "Eisenhower Box"	Розподілить завдання на чотири категорії відносно їх важливості та терміновості.
Подвійна записова система	Записуйте завдання та терміни виконання у два окремі файли для більшої точності
Правило 2-хвилин	Відразу виконуйте завдання, якщо вони займають менше 2 хвилин
АВС-аналіз	Розподіл завдань за пріоритетом (А - високий, В - середній, С - низький)
Метод "Getting Things Done" (GTD)	Система організації завдань та інформації
Ганттівська діаграма	Створення графіку завдань з вказанням часових рамок для кожного
Принцип «9 справ» або «Принцип 1-3-5»	Для продуктивного витрачання часу та не перевантажувати себе протягом дня, необхідно виконати 1 велику справу, 3 середніх і 5 невеликих.
Правило «Fresh or Fried»	Виявити проміжок часу в який ви є найбільш продуктивні і намагатися в цей період виконувати найважливіші справи

Джерело: [4,5,6]

Вчені визначили, що існують 4 хронотипи: леви, вовки, ведмеді та дельфіни.

- Леви: люди, які можуть прокидатися без будильника в період з 7:30 до 10:00. Їхня найвища продуктивність припадає на проміжок з 10:00 до 17:00, а оптимальний час для відходу до сну — до 22:30.

- Вовки: це ті, кому важко вставати вранці, але вони прокидаються між 7:30 та 12:00. Найкраще працюють до 20:00, а лягають спати близько півночі.

- Ведмеді: легко прокидаються між 7:00 та 11:00. Пік їхньої активності триває з 11:00 до 18:00, а засинати їм бажано до 22:30.

- Дельфіни: здатні прокидатися з 7:00 до 10:00 і при необхідності швидко заснути знову. Вони найпродуктивніші між 10:00 і 18:00, а для кращого сну рекомендується за дві години до нього вимикати всі електронні пристрої. [7]

Пропонуємо ознайомитись з програмним забезпеченням для планування та управління робочим часом, яке представлено у таблиці 2:

Таблиця 2

Види програмного забезпечення для планування та управління робочим часом

Scoro	Відстеження фактично відпрацьованого часу та часу, який підлягає оплаті. Перерахунок годин для виставлення рахунків. Широкі можливості для управління проектами, завданнями та клієнтами. Звіти щодо виконаної роботи, результатів продажів, бюджету тощо.
ProofHub	Онлайн-інструменти для контролю планування часу як для менеджерів, так і для команд. Візуалізація проектів через діаграми Ганта. Мобільний додаток для Android та iOS.
Clarizen	Необмежені можливості планування часу та завдань. Автоматизовані процеси нагадування про заплановані події. Відстеження бюджетів і управління витратами.
Harvest	Створення кошторисів та рахунків на основі відпрацьованого часу. Звіти в реальному часі про запланований та витрачений час на проекти. Можливість відстеження часу через браузер, Mac, iPhone або Android.

Джерело: [8]

Щоб кожен співробітник міг самостійно вдосконалювати свою особисту ефективність, важливо мати добре розвинену силу волі. Однак ця риса є вкрай рідкісною серед людей, тому існують спеціальні інструменти, як-от тайм-менеджмент. Важливо правильно презентувати ці технології – не як обтяжливу та монотонну дисципліну, а як актуальну й корисну тенденцію, яка допомагає зекономити власний час. Тоді співробітники сприймуть її з цікавістю. Якщо ж протягом певного часу не проводяться семінари з тайм-менеджменту, працівники можуть навіть висловлювати невдоволення, кажучи, що «давно нас не вчили, як ефективніше використовувати час».

Тайм-менеджмент – це як філософія, так і технологія, що допомагає як окремим співробітникам, так і колективу в цілому. Візьмімо виробниче

підприємство для прикладу. Одним із його ключових завдань є зниження вартості сировини (що дорівнює зменшенню вартості продукції). У будь-якій організації схоже завдання, але продуктом є виконані завдання. Використовуючи технології тайм-менеджменту, співробітники витрачають менше часу і зусиль на виконання того самого обсягу роботи, адже мінімізується "відхід" – марнування часу.

Український банк ПУМБ активно розвивався протягом останніх п'яти років. Після впровадження стандартів тайм-менеджменту чисельність співробітників зросла з 48 до 200, а зараз це вже близько 600. Сьогодні ПУМБ входить до п'ятірки найбільш прибуткових фінансових установ країни.

Такі успішні компанії, як Toyota, вже давно інтегрували тайм-менеджмент у всі процеси організації. Принципи тайм-менеджменту підходять для всіх, однак варто пам'ятати, що інструменти для керівників та рядових співробітників відрізнятимуться. Більшість менеджерів працюють у постійно змінних умовах, коли рішення потрібно ухвалювати швидко, незважаючи на обмежену інформацію. Тому спроба чітко розпланувати свій робочий день для них задалегідь приречена на провал. Проте це не означає, що керівник може взагалі відмовитися від планування. [9,10,11]

В умовах війни в Україні роль менеджера у підтримці психологічної стійкості колективу набуває особливої ваги. Окрім традиційних завдань управління, менеджер повинен приділяти значну увагу емоційному стану своїх працівників, адже від їхньої психологічної стійкості залежить ефективність роботи та загальний моральний клімат в організації. Насамперед, керівник повинен стати прикладом емоційної підтримки та розуміння.

Постійна напруга та занепокоєння, які українці відчувають із початку війни, призводять до стресу, що зачіпає всі аспекти життя та спричиняє емоційне вигорання серед працівників. Емоційне вигорання — це синдром постійної втоми та емоційного виснаження [1]. В таблиці 3 представлено детальний опис стадій емоційного вигорання працівників:

Таблиця 3

Стадії емоційного вигорання працівників

Медовий місяць	Людина задоволена роботою, віддана, енергійна, креативна
Втома	Людина не задоволена роботою, ухиляється від ухвалення рішень, уникає складних емоцій або використовує інші нездорові стратегії (переїдання, куріння, пиття/тощо (начебто контролюване), соцмережі, серіали тощо)
Хронічний стрес	Хронічне виснаження, неконтрольований гнів, депресія, фізичні захворювання
Нестерпність	Сильне розчарування в роботі, песимізм і невпевненість у собі домінують у мисленні, фізичні симптоми посилюються або загострюються
Синдром відрази	Симптоми професійного вигорання стають частиною різних сфер життя, людина відчуває відразу до робочих процесів, з агодом — і всіх сфер професійної діяльності

Джерело: [2]

Важливо створювати атмосферу, де працівники можуть відкрито говорити про свої переживання, страхи та тривоги. Це сприятиме зменшенню стресу та зростанню довіри в колективі. Крім того, менеджер має вчасно помічати ознаки емоційного вигорання на різних його стадіях (наприклад, втома чи хронічний стрес) та оперативно вживати заходів, аби зменшити їхній вплив на працівників. У випадках прояву ознак вигорання, таких як хронічна втома чи розчарування в роботі, менеджеру варто допомагати співробітникам знаходити баланс між роботою та відпочинком. Наприклад, можна пропонувати гнучкий графік або додаткові дні для відновлення. Важливо також організовувати тренінги з емоційної грамотності або залучати психологів для роботи з колективом, що допоможе працівникам навчитися управляти стресом.

Висновок. Впровадження технологій тайм-менеджменту є важливим інструментом підвищення продуктивності праці, яке не тільки зменшує витрати часу на виконання завдань, але й сприяє збереженню психологічної стійкості працівників. У складних умовах, зокрема під час війни, роль менеджерів полягає не лише в організації робочого процесу, але й у підтримці здорового емоційного клімату в колективі. Вчасне реагування на ознаки емоційного вигорання та створення атмосфери відкритості сприятимуть підвищенню загальної ефективності роботи організації та зміцненню морального стану працівників.

Список використаних джерел

1. Miller law firm. Релокація бізнесу: що це таке та як це працює?. URL: <https://millerlawfirm.ua/relokacziya-biznesu-shho-cze-take-ta-yak-cze-praczyuye/> (дата звернення 13.04.2023).
2. S. Taylor and C. Gibbs, «How Leaders can Support Employees in Times of Crisis», Harvard Business Review, March 16, 2020.
3. Ратушняк, О., Бадя, Я., Гірник, М. Тайм-менеджмент як основна складова ефективної діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. *Innovation and Sustainability*, 2022. (3), 186–192.
4. Парето-принцип. Британська енциклопедія. 2023. URL: <https://www.britannica.com/science/Pareto-principle>. (дата звернення 24.01.24)
5. Вайда Т. С. Прокрастинація як компонент поведінки працівників ОВС та її профілактика під час професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України. *Юридичний бюлетень*. 2016. Вип. 2. С. 197–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2016_2_22 (дата звернення 24.01.24)
6. Кулакова С. Ю. Впровадження європейської практики таймменеджменту на підприємствах України. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2016/27.pdf. (дата звернення 24.01.24)
7. Кубіцький С.О., Урсакий Ю.А., Мрозакевич О.Р. (2024). Необхідність та особливості формування лідерських компетенцій персоналу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. Вип. 86. С. 173-177.
8. Шевченко І.Ю., Кубіцький С.О., Кубіцький Ю.С. (2024). Вплив ефективного управління розвитком персоналу на конкурентоспроможність підприємства. *Економіка суспільство*. Вип.62.
9. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). *Техніка управлінської діяльності: навчальний посібник*. К.: Міленіум. 424 с.

Роман ОЛЬХОВИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КРАЇНАХ АЗІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті проаналізовано досвід запобігання та протидії корупції в Китаї, Японії та Сінгапурі, де впроваджені різні підходи до боротьби з корупцією. Китай використовує переважно репресивні заходи, тоді як у Японії акцент робиться на економічних реформах, прозорості публічної служби та громадському контролі. Сінгапур зосереджується на усуненні причин корупції, забезпечуючи суворе розмежування професійних і приватних інтересів. У статті робиться висновок про можливість адаптації успішних антикорупційних практик цих країн для вдосконалення антикорупційної політики України.*

***Abstract.** The article analyzes the experience of preventing and combating corruption in China, Japan, and Singapore, where different approaches to combating corruption have been implemented. China uses mostly repressive measures, while Japan emphasizes economic reforms, public service transparency, and public control. Singapore focuses on eliminating the causes of corruption by ensuring a strict separation between professional and private interests. The article concludes about the possibility of adapting the successful anti-corruption practices of these countries to improve Ukraine's anti-corruption policy.*

Вступ. Проблема запобігання та протидії корупції є однією з найбільш нагальних для багатьох країн, зокрема України, яка продовжує стикатися з труднощами в цій сфері. Корупція залишається суттєвим гальмом для розвитку держави та підриває довіру громадян до інституцій. Успішний досвід азійських країн, таких як Китай, Японія та Сінгапур, показує, що систематичний підхід до боротьби з корупцією, включаючи застосування як репресивних заходів, так і превентивних механізмів, може значно знизити рівень корупційних правопорушень.

Проте виникає питання: наскільки такі підходи є універсальними та можуть бути адаптовані до українських реалій? Враховуючи різні соціальні, політичні та економічні умови, необхідно дослідити, які конкретні елементи азійських антикорупційних стратегій можуть бути ефективними в Україні. Проблема також

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії - Колесник Т.В.

полягає в тому, щоб виявити можливі перешкоди для впровадження цих механізмів, а також знайти шляхи їх подолання для підвищення ефективності національної антикорупційної політики.

Виклад основного матеріалу. Характерною рисою нормативно-правового регулювання антикорупційної діяльності в Японії є фактична відсутність спеціального законодавчого акту. Попри це, країна ефективно бореться з корупцією. Наприклад, за підсумками 2023 року Японія займає 18-те місце серед країн з відносно низьким рівнем корупції [7].

Особлива увага приділяється обмеженням для політиків, державних і муніципальних службовців. Для останніх існують суворі правила, що унеможливають їхню політичну діяльність і підприємництво не тільки під час роботи на державних посадах, а й після їх звільнення. Крім того, в японському законодавстві чітко регламентовані обмеження на фінансування політичних кампаній, передвиборчу агітацію та інші політичні організації, а також встановлено процедуру здійснення благодійних внесків і подання фінансової звітності.

У Японії корупційним правопорушенням вважаються дії політиків, які за винагороду сприяють інтересам третіх осіб, впливаючи на рішення інших посадових осіб з метою досягнення бажаних результатів для цих третіх осіб. Одним із головних напрямків антикорупційної політики є кадрова політика, що полягає в наданні публічним службовцям достатньої матеріальної винагороди, яка стимулює їх до доброчесної поведінки.

Публічна служба тісно пов'язана з професійною етикою, яка отримала своє правове закріплення в спеціальних законодавчих і підзаконних актах (наказах уповноважених органів). У цих документах визначено поняття «зацікавлена особа» і докладно описано дії, що вважаються неетичними для публічних службовців, що сприяє уникненню подвійного трактування антикорупційного законодавства [6].

В Японії фактично були визначені такі основні пріоритети в сфері боротьби з корупцією: 1) розробка і впровадження ефективних економічних інструментів для запобігання корупції, як-от обов'язкове регулярне звітування політичного керівництва перед суспільством, проведення фінансових реформ у частині фінансування політичних організацій та державних підприємств; 2) створення інституту публічної служби сучасного типу з гідними умовами праці, високим стабільним фінансовим забезпеченням і розвиненою системою стимулів; 3) впровадження громадського контролю над діяльністю державних установ, де основну роль відіграє громадськість [1, с. 49].

Деякі прихильники боротьби з корупцією вважають, що її можна викоринити лише шляхом формування сильної держави з авторитарним управлінням, диктатурою та репресіями. Однак приклад Китаю (який у 2021 році посів 65-те місце в Індексі сприйняття корупції [7]), де публічні страти чиновників, що вчинили корупційні дії, стали звичною практикою, свідчить про зворотне. За період з 2014 по 2021 рік 10 тисяч посадовців були публічно страчені, а 120 тисяч отримали тривалі тюремні строки від 10 до 20 років [3].

Втім, як показують міжнародні дані, наведені вище, репресивні методи не дають очікуваних результатів – кількість хабарників, навіть якщо й зменшилася, то незначно, а розміри хабарів зросли через "високий ризик". Очевидно, що демократичний режим не здатен забезпечити повну перемогу над корупцією, але він створює необхідні передумови для ефективної боротьби.

Адже саме демократичні цінності, такі як свобода слова і політична конкуренція, сприяють виявленню та поширенню інформації про корупційні дії, а також підтримують створення незалежних громадських комісій, що мають на меті боротьбу з корупцією.

Еталонний приклад «культури прозорості» був створений у Південній Кореї, зокрема в Сеулі, де з 1999 року діє програма «OPEN». Ця програма являє собою систему моніторингу процесу розгляду звернень громадян посадовцями міської адміністрації. Важливо зазначити, що впровадження цієї програми стало справжньою сенсацією серед національних антикорупційних ініціатив і яскравим прикладом політичної волі у боротьбі з корупцією [8].

О. В. Жур наголошує, що «вільний доступ до інформації про хід справ виключає необхідність особистих контактів із чиновниками або підкупу для пришвидшення ухвалення рішень. Таким чином, «OPEN» виключає фактор особистого спілкування між урядовцями і громадянами, що є необхідною умовою для корупційних проявів, виконуючи основне завдання – запобігання корупції та відновлення довіри до міської адміністрації» [1, с. 50].

Антикорупційна політика Сінгапуру демонструє надзвичайні успіхи – країна займає 5-те місце у світовому рейтингу з протидії корупції за 2023 рік [7].

Основою їхньої стратегії є усунення або мінімізація причин і умов, що спонукають до корупційної діяльності. Для цього в країні запроваджено низку ефективних антикорупційних заходів: 1) застосування санкцій до обох сторін корупційних дій – як до тих, хто дає хабарі, так і до тих, хто їх приймає; 2) неминучість правової відповідальності за корупційні правопорушення, що супроводжується громадським осудом для досягнення суспільного ефекту; 3) чітке розмежування між професійними обов'язками державних службовців та їхніми приватними інтересами, що не дозволяє вирішувати особисті проблеми за рахунок ресурсів публічної служби; 4) утвердження верховенства права через винесення судами обвинувальних вироків, що підвищує довіру суспільства до правової системи; 5) прозорість і зрозумілість методів управління для зменшення можливості корупційного впливу на адміністративні рішення.

Крім того, в Сінгапурі високі вимоги до особистих і професійних якостей держслужбовців. Призначення на посади здійснюється виключно на основі кваліфікації, без використання сімейних зв'язків, що сприяє об'єктивності кадрових рішень. Чиновники, помічені у корупції, піддаються публічному осуду, а ЗМІ активно інформують громадськість про подібні випадки, формуючи культуру нетерпимості до корупції.

Важливим чинником успіху є гідна оплата праці державних службовців, рівень якої прирівнюється до заробітної плати топ-менеджерів приватних компаній. Це усуває необхідність корупційних дій заради фінансової вигоди.

Також ключову роль у розвитку економіки відіграє боротьба з надмірними адміністративними бар'єрами, а щорічна декларація майна державними службовцями забезпечує контроль за їхніми активами та боргами, що дозволяє перевірити можливі корупційні джерела доходів.

Важливу роль у механізмі протидії корупції в Сінгапурі відіграє інституційна складова, зокрема створення потужної системи антикорупційних органів. Центральне місце в цій системі займає Бюро з розслідування корупції [9], яке володіє політичною та функціональною незалежністю.

Це Бюро відповідає за запобігання і протидію корупції як у державному, так і в приватному секторах, шляхом проведення досудових розслідувань, виконання необхідних слідчих дій і розробки превентивних заходів [4, с. 92-30].

Одним із важливих завдань Бюро є контроль за зловживаннями службовими повноваженнями, публікація інформації про ці факти та інформування відповідних органів для проведення службових розслідувань і притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності.

Крім того, Бюро аналізує існуючі методи запобігання корупції та розробляє нові, спрямовані на усунення прогалин у системі управління, які можуть сприяти розвитку корупції. У випадку виявлення потенційних ризиків, Бюро рекомендує керівництву відповідних органів або підрозділів вжити заходів для попередження порушень [9].

Бюро з розслідування корупції Сінгапуру наділене широкими повноваженнями, включаючи можливість затримання підозрюваних у корупційних злочинах та проведення обшуків без судового ордеру.

Особливий акцент робиться на глибоке слідство, яке охоплює перевірку не тільки підозрюваного, але й його родичів та близьких осіб, а також банківських рахунків і фінансових документів цих осіб. Крім того, Бюро має повноваження проводити розслідування пов'язаних правопорушень, які можуть бути "супутніми" корупційній справі [5].

Висновок. У висновку, сучасне сприйняття корупції еволюціонувало від розгляду її як соціально-політичної проблеми до уявлення про неї як про «абсолютне зло», яке неможливо повністю викоринити. Проте важливо обмежувати її вплив, оскільки корупція є серйозною загрозою національній безпеці та викликом ХХІ століття.

Чинна антикорупційна система в Україні за останні роки інтегрувала ряд ефективних механізмів, відповідних міжнародним стандартам.

Аналіз зарубіжного досвіду, зокрема країн Азії, вказує на кілька позитивних аспектів, які можуть бути корисними для вдосконалення антикорупційної системи в Україні. Зокрема, виключно репресивні заходи не можуть забезпечити повного подолання корупції.

Ефективна система має поєднувати превентивні механізми з безвідвратною відповідальністю за корупційні правопорушення, включаючи особисті обмеження. Формування системи оплати праці для державних службовців у прив'язці до зарплат у приватному секторі може підвищити їхню зацікавленість у досягненні позитивних результатів. Досвід підвищення

заробітної плати для високопосадовців без додаткових пільг може зменшити корупційні ризики та дати посадовим особам більше свободи у використанні коштів для виконання своїх обов'язків. Таким чином, запозичення цих принципів може сприяти ефективнішій боротьбі з корупцією в Україні.

Список використаних джерел:

1. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення: навчально-методичні матеріали / Ю. В. Баскакова, В. М. Гаврилюк, П. В. Качанова, Г. О. Усатий; упоряд. О. В. Жур. К.: НАДУ, 2021. 108 с.

2. Боднарчук О. Г. Сінгапурська модель боротьби з корупцією – приклад застосування ефективної антикорупційної стратегії в Україні. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/13.pdf (дата звернення: 09.21.2024).

3. Мізрах І. А. Сім найоригінальніших методів боротьби з корупцією / Антикорупційний портал. URL: <https://www.acrc.org.ua/ua/news-andevents/articles/all/7-najoriginalnishix-metodivborotbi-z-korupcieyu.html> (дата звернення: 09.24.2024).

4. Скомаров О. В. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2020. Вип. 4. С. 92-93.

5. Стельмах О. В. Боротьба з корупцією: досвід Сінгапуру і Грузії. URL: http://www.vichnaukraina.org.ua/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=62 (дата звернення: 09.22.2024).

6. Чепелюк В.М. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. Антикорупційний вісник «Ваша надія». URL: <http://www.antikor.info/en/dosv%D1%96dzarub%D1%96zhnikh-kra%D1%97n-uborotb%D1%96-z-korupc%D1%96%D1%94ju/> (дата звернення: 09.24.2024).

7. Індекс сприйняття корупції у світі (станом на 2022 рік) / Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeksspryjnuyattya-koruptsiyi-2021/> (дата звернення: 09.22.2024).

8. Міжнародний досвід застосування поліграфа при працевлаштуванні на державну службу. Досвід інших держав у боротьбі із корупцією (антикорупційні органи, попередження та особливості боротьби із корупцією) Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України: інформаційна довідка. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28956.pdf> (дата звернення: 09.24.2024).

9. Офіційний сайт Бюро по розслідуванню корупції Сінгапура. URL: <https://www.cpiib.gov.sg/> (дата звернення: 09.24.2024).

Марія КРИЖОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу змін у боротьбі з корупцією в Україні в умовах повномасштабного вторгнення. Вона підкреслює важливість активізації антикорупційних заходів навіть у воєнний час, ґрунтуючись на результатах соціальних опитувань. Оцінюються дії антикорупційних органів та їх ефективність, а також законодавчі зміни, що вплинули на цю діяльність. Визначаються ризики, пов'язані з новими законодавчими нормами, та причини корупції в умовах війни, такі як економічна нестабільність і недовіра до влади. У статті також висвітлюються позитивні кроки, які вже були здійснені для подолання корупції, зокрема відновлення електронних декларацій та впровадження нових процедур. Завершується висновком про необхідність вдосконалення антикорупційної стратегії в Україні.*

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of changes in the fight against corruption in Ukraine under the conditions of a full-scale invasion. She emphasizes the importance of intensifying anti-corruption measures even in wartime, based on the results of social surveys. The actions of anti-corruption bodies and their effectiveness, as well as legislative changes that affected this activity, are evaluated. The risks associated with the new legal norms and the causes of corruption in the context of war, such as economic instability and distrust of the authorities, are identified. The article also highlights the positive steps that have already been taken to combat corruption, including the restoration of electronic declarations and the introduction of new procedures. It ends with a conclusion about the need to improve the anti-corruption strategy in Ukraine.*

Вступ. Корупція залишається однією з найгостріших проблем, які турбують українців, що підтверджується численними соціальними опитуваннями. Це соціальне явище стало об'єктом дослідження багатьох вітчизняних науковців і практиків, які вивчали його визначення, причини виникнення та руйнівний вплив на державний розвиток. Втім, початок повномасштабного вторгнення вніс суттєві зміни до механізмів протидії корупції, що зумовлює необхідність дослідження специфіки антикорупційних заходів в умовах воєнного стану. Таким чином, виникає актуальна проблема визначення особливостей боротьби з корупційними

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії - Колесник Т.В.

явищами в умовах війни, оцінка їхньої ефективності та встановлення взаємозв'язку між корупцією і безпекою держави. Це дослідження є важливим для розробки ефективних антикорупційних стратегій, які можуть бути реалізовані навіть у складних умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Взимку 2023 року на замовлення Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» спільно з Проектом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI) було проведено загальнонаціональне опитування на тему «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення». Згідно з ключовими висновками цього опитування, 89% громадян вважають корупцію найсерйознішою проблемою для України після початку повномасштабної війни [1]. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва разом із соціологічною службою Центру Разумкова та Київським міжнародним інститутом соціології влітку 2023 року також провів опитування, за результатами якого 78% респондентів вважають, що Президент України несе пряму відповідальність за корупцію [2]. За інформацією Transparency International, Україна отримала 33 бали зі 100 можливих за індексом сприйняття корупції у 2022 році та посіла 116 місце з 180 країн, що вкотре підкреслює наявність проблеми в нашій державі [3].

Неможливо однозначно стверджувати, чи зріс рівень корупції під час воєнного стану, адже думки українців з цього питання значно різняться. Проте можна з упевненістю стверджувати, що протидія корупційним явищам у нашій країні є надзвичайно актуальною. У сучасних реаліях корупційні прояви безумовно пов'язані з безпекою держави. Ми поділяємо думку про те, що корупція стала центром політичного життя, глибоко вкоренилася і перетворилася на «підпільний обмін», який практично набув офіційного статусу, що нині дуже важко приховати від сторонніх очей [4, с. 130]. Сьогодні особливо важливим є недопущення, щоб корупція з соціальної аномалії (патології) поступово перетворилася на щоденну практику та виступала як звичний спосіб вирішення життєвих проблем, нормою функціонування влади та способом життя значної частини членів суспільства [5].

Перш за все, корупція може призвести до відставки як окремих посадових осіб, так і цілих урядів, що, в свою чергу, викликатиме суттєві зміни в зовнішній та внутрішній політиці держави. Корупція також є однією з причин обмеження міжнародних інвестицій і перешкодою для інтеграції в міжнародні структури. І, звичайно, не можна оминати той факт, що це соціальне зло є загрозою економічному занепаду держави.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України [6], а також Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7], було введено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні. Тому з початком повномасштабного вторгнення діяльність антикорупційних органів зазнала обмежень, зумовлених введенням воєнного стану.

По-перше, з огляду на заходи безпеки, було призупинено процес обов'язкового декларування майна, дозволивши подавати дані про свої статки вже після скасування воєнного стану. Зокрема, Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) обмежило доступ до публічної частини реєстру декларацій. Більш того, відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану», було дозволено приймати подарунки посадовцям у будь-якому розмірі за умови, що їх буде використано на потреби армії чи гуманітарну допомогу постраждалим від війни. Також було дозволено державним службовцям (окрім державних службовців категорії «А») та посадовим особам місцевого самоврядування займатися іншою оплачуваною діяльністю, якщо вони перебувають у відпустці без збереження зарплати або у разі простою [8].

Незважаючи на те, що вищезгадані заходи були вжиті з метою забезпечення безпеки, вони безсумнівно стали основою для виникнення корупційних ризиків. Введені обмеження викликали невдоволення у більшості громадян, що також підтверджується створеною петицією на сайті президента, яку підтримав сам президент. За даними, наведеними на сайті НАЗК, у 2022 році декларації подали понад 190 тисяч осіб, тоді як лише 13 народних депутатів. Тому ми вважаємо, що відновлення обов'язку подавати декларацію є невідкладним заходом у боротьбі з корупцією навіть під час воєнного стану.

Приємною новиною є те, що 6 вересня 2023 року на сайті Офісу президента з'явилася петиція з вимогою накладити вето президента на законопроект № 9534 щодо декларування статків чиновниками та повернути його до парламенту з вимогою відкрити реєстр майнових декларацій. Українці лише за добу зібрали понад 25 тисяч підписів під цією петицією. Президент України Володимир Зеленський 12 вересня ветовав закон та направив пропозиції щодо його вдосконалення Верховній Раді України, яка 20 вересня ухвалила виправлений закон.

Отже, через значне обурення суспільства та великий резонанс 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України № 3384-IX [9], яким відновлено декларування та функції НАЗК. Таким чином, щорічні декларації за 2021–2022 роки суб'єкти декларування повинні подати до 31 січня 2024 року, а за 2023 рік – у звичний для всіх декларантів термін – до 31 березня 2024 року включно. В свою чергу, НАЗК відкриє публічний доступ до Єдиного державного реєстру декларацій 10 грудня 2023 року з урахуванням безпекових заходів. Саме тоді журналісти та активісти отримають доступ до даних посадовців і зможуть допомогти правоохоронним органам та НАЗК швидше виявити осіб, які незаконно збагатилися під час війни.

Незважаючи на вищезгадані обмеження, НАЗК відновило роботу з проведення моніторингу способу життя та розпочало моніторинг щодо 78 декларантів. За цей час було складено адміністративні протоколи щодо 5 народних депутатів України через зазначення недостовірних відомостей у декларації на загальну суму понад 3,1 млн грн, заступника міністра, прокурора,

3 міських голів, 9 голів районних рад, 11 державних службовців. За словами керівника НАЗК, було зафіксовано рекорд незаконного збагачення на суму 188 мільйонів гривень екскерівником Одеського регіонального центру комплектування та соціальної підтримки. Було затверджено 18 обґрунтованих висновків про виявлення ознак правопорушень, пов'язаних з корупцією. Окрім того, НАЗК досліджувало корупційні ризики та висвітлювало їх у таких роботах: «Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану», «Корупційні ризики під час обмеження обігу лікарських засобів в умовах воєнного стану» [10]. Проте для відновлення ефективної роботи НАЗК необхідно терміново повернути обов'язковість декларування посадовців.

На початок повномасштабного вторгнення у роботі детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) перебувало 886 кримінальних проваджень, ще понад 200 справ слухались у суді. НАБУ вжило необхідних заходів для збереження всіх даних, жодне кримінальне провадження не було втрачено, включно з завершенням термінів розслідування. Центральний офіс НАБУ передислокувався до Львова, де досить швидко відновив роботу за своїм основним напрямом [11]. Незважаючи на складнощі роботи під час повномасштабного вторгнення, НАБУ продовжувало ефективно виконувати свої функції.

Станом на 30 червня 2023 року до суду надіслали 946 обвинувальних актів, серед яких 147 за перше півріччя 2023 року. Крім того, вже на початку 2023 року НАБУ затримало заступника Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури під час отримання хабаря у розмірі 400 тисяч доларів США. Ці кошти він отримав за сприяння в укладанні контрактів на закупівлю обладнання та техніки.

Після призначення нового Директора НАБУ 6 березня, 22 березня 2023 року детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) викрили злочинну організацію у Фонді державного майна України. Загалом у першому півріччі 2023 року НАБУ та САП повідомили про підозру 11 високопосадовим особам держави, виявили недобросовісні дії 26 керівників державних підприємств і притягнули до відповідальності 7 суддів. Цей результат забезпечують менше ніж 300 детективів НАБУ та прокурорів САП, частина з яких приєдналася до лав Збройних Сил України та територіальної оборони [12].

Однак для підвищення ефективності цього антикорупційного органу критично важливим є збільшення чисельності штату та зміцнення його інституційної спроможності. Таким чином, 21 листопада 2023 року Верховна Рада України підтримала в першому читанні Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо зміцнення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України (далі – Проект № 10203-1) [13], який передбачає збільшення максимальної чисельності штату з 700 до 1000 осіб, зокрема, кількість осіб начальницького складу зростає з 500 до 750 осіб. Згідно з Пояснювальною запискою до Проекту № 10203-1, його метою визначено підвищення

ефективності виконання завдань, покладених на НАБУ, у частині запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності. Також заплановано поетапне проведення конкурсу на заміщення вакантних посад: у 2024 році – на 100 посад; у 2025 році – на 100 посад; у 2026 році – на 100 посад [14].

Також варто зазначити, що однією з важливих інституцій у посиленні боротьби з корупцією є САП, яка, попри те, що входить до єдиної системи прокуратури в Україні, має законодавчо закріплені особливості організації та діяльності, щодо яких постійно триває дискурс у експертному середовищі. Водночас, з огляду на міжнародні зобов'язання, взяті Українською державою, а також для вирішення проблем, зазначених у Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки, стосовно необхідності запровадження достатніх гарантій інституційної та операційної незалежності САП, був розроблений законопроект № 8402 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» (далі – Законопроект № 8402) [15], який був зареєстрований 31 січня 2023 року. Наприкінці лютого вже було отримано негативний висновок профільного комітету Верховної Ради України [16]. Законопроект № 8402 має значний обсяг та стосується як організаційних питань роботи прокуратури (зміни до Закону України «Про прокуратуру»), так і функціональних (зміни до Кримінального процесуального кодексу України). Однак саме організаційні пропозиції законопроекту викликали більш різкі зауваження та критику.

Питання посилення незалежності та автономії САП потребують якомога швидшого, але якісного вирішення. Законопроект № 8402 дійсно має положення, які потребують уточнення та доопрацювання, з огляду на необхідність обмеження впливу політичних, бізнесових та інших груп на діяльність органів влади, зокрема, й обмеження впливу з боку інших правоохоронних органів та їхніх посадових осіб.

Значною подією стало призначення нових керівників САП та НАБУ у липні 2022 року та березні 2023 року відповідно, після прозорих та меритократичних процедур відбору за участю незалежних експертів. З моменту свого призначення НАБУ та САП активізували співпрацю та розслідування справ про корупцію на найвищому рівні.

У свою чергу, розгляд кримінальних справ у Вищому антикорупційному суді (далі – ВАКС) у 2022 році традиційно залишався найзначнішим і становив майже 100% загальної кількості розглянутих справ і матеріалів. Протягом вказаного періоду ВАКС розглянув 49 кримінальних проваджень стосовно 101 особи, які обвинувачувалися у вчиненні кримінальних правопорушень. За результатами розгляду цих справ суд ухвалив 37 вироків, що складає 76% всіх судових рішень, ухвалених у результаті розгляду кримінальних проваджень. Серед них 49 осіб визнано винними у скоєнні кримінальних правопорушень та отримали покарання, що становить 48% усіх осіб, щодо яких ВАКС завершив

кримінальні провадження [17]. У першому півріччі 2023 року ВАКС розглянув ще 40 кримінальних проваджень, з яких 33 завершилися винесенням вироку, а 7 проваджень були закриті [18].

Також значний внесок у запобігання, виявлення та припинення корупційних проявів у державних органах та суспільстві загалом робить державна антикорупційна політика. Вона має визначатися Антикорупційною стратегією, тобто системою заходів, що включає процедури, принципи та дії, спрямовані на протидію будь-яким проявам корупційних правопорушень. Особливості формування антикорупційної політики викладено в ст. 18 Закону України «Про запобігання корупції» [19]. Як видно з останньої, засади державної антикорупційної політики на відповідний період визначаються Верховною Радою України в Антикорупційній стратегії, яка затверджується законом. Реалізація антикорупційної стратегії здійснюється шляхом виконання плану дій, що розробляє НАЗК і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Надзвичайно важливим результатом перезавантаження НАЗК стала розробка Антикорупційної стратегії на 2020–2024 роки. НАЗК провело численні консультації з громадськістю, проект стратегії погоджено з 37 органами влади. Таким чином, 16 вересня 2020 року її підтримав Уряд, а 5 листопада 2020 року Парламент ухвалив законопроект № 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» в першому читанні [20]. Після цього законопроект півтора року готувався депутатами до другого читання, проте такий тривалий процес його розгляду у Парламенті не покращив його зміст, зокрема у частині запобігання корупції в діяльності органів поліції та прокуратури.

Так, під час другого читання депутати відхилили важливі поправки, що стосувалися необхідності внесення змін до законів щодо впровадження конкурсних принципів перед призначенням на посаду Генерального прокурора. Окрім того, депутати значно послабили положення Стратегії, яке стосувалося органу, що виконує кваліфікаційно-дисциплінарні функції щодо прокурорів. Також не пройшла прогресивна правка, спрямована на незалежність САП від Генерального прокурора у випадку відсутності керівника САП [21].

І, нарешті, після внесення ряду правок 20 червня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2322-ІХ «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», який набрав чинності 10 липня 2022 року і яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки [22]. На початку березня 2023 року рішенням КМУ було затверджено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки для забезпечення реалізації Антикорупційної стратегії [23]. Документ містить понад 1,7 тисячі заходів у п'ятнадцяти сферах суспільного життя, які мають на меті зменшення рівня корупції та забезпечення доброчесності в органах влади.

Безумовно, ухвалення Антикорупційної стратегії є величезним позитивним кроком для українського суспільства та держави у боротьбі з корупцією, проте у процесі розгляду проекту Стратегії не пройшли низка важливих поправок щодо прокуратури та поліції. Тому варто продовжувати

працювати в цьому напрямку, зокрема серед пріоритетних напрямків державної політики має бути створення ефективного антикорупційного законодавства, впровадження механізмів його ефективного застосування, поінформованість громадськості про заходи з запобігання та протидії корупції, а також створення умов для взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Висновок. Отже, успішна боротьба з корупцією в Україні залежить від наявності чіткого антикорупційного законодавства та його ефективного застосування державними органами. Важливими факторами є також координованість дій, інформованість громадськості про заходи із запобігання корупції, а також взаємодія між інститутами громадянського суспільства і державою у формуванні та реалізації антикорупційної політики.

Для досягнення ефективності антикорупційних заходів необхідні довгострокові соціально-економічні, політичні та правові реформи, які потребують політичної волі та готовності до змін. Хоча представники вищого політичного керівництва часто роблять заяви про боротьбу з корупцією, їхні дії не завжди відповідають словам.

В умовах війни пріоритети можуть змінюватися, але проблема корупції залишається актуальною. В Україні досі існують випадки корупційних зловживань, зокрема в сфері гуманітарної допомоги та оборони. Наявність воєнного стану не може бути виправданням для порушення антикорупційного законодавства; навпаки, у цей складний час важливо забезпечити контроль за його дотриманням, притягувати до відповідальності винних у корупційних злочинах і гарантувати право на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення: веб-сайт. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Сприйняття загрози корупції громадянами: оцінка влади та вимоги до змін під час війни : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/spriynnyattya-zagrozi-koruptsii-gromadyanami-otsinka-vladi-ta-vimogi-do-zmin-pid-chas-viyni> (дата звернення: 21.09.2024).
3. Індекс сприйняття корупції 2022 : веб-сайт. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Розвиток культурного потенціалу державних службовців в Україні [Текст] : наукові праці / Українська академія держ. управління при Президентові України ; заг. ред. В. А. Ребкало. – Житомир : Полісся, 2002. – 244 с.
5. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
6. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.09.2024).
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
8. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах

воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text> (дата звернення: 21.09.2024).

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» від 20.09.2023 № 3384-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-IX#Text> (дата звернення: 21.09.2024).

10. На світлому боці: як НАЗК працювало під час війни? : веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/bez-kategoriyi/na-svitlomu-botsi-yaknazk-pratsyovalo-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 21.09.2024).

11. Звіт: перше півріччя 2022 року : веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-report-first-half-2022/> (дата звернення: 21.09.2024).

12. Звіт: перше півріччя 2023 року : веб-сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-first-half-2023/> (дата звернення: 21.09.2024).

13. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України від 14.11.2023 № 10203-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43196> (дата звернення: 21.09.2024).

14. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України від 14.11.2023 № 10203-1 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43196> (дата звернення: 21.09.2024).

15. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 31 січня 2023 року реєстр. №8402 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41263> (дата звернення: 21.09.2024).

16. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та деяких інших законів України щодо посилення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 31.01.2023 реєстр. № 8402 URL: <pubFile/1683233> <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1683233> (дата звернення: 21.09.2024).

17. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2022 році (як судом першої інстанції) / Відділ судової статистики, аналітичної роботи та узагальнення судової практики від 01.02.2023 URL: <https://first.vaks.gov.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/02/Analiz-zdiysnennia-sudochynstva-VAKS-u-2022-rotsi.pdf> (дата звернення: 21.09.2024).

18. Звіт про розгляд справ і матеріалів кримінального провадження на перше півріччя 2023 року, затверджено Наказом Вищого антикорупційного суду від 08.06.2021 № 23-а URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-K_10-07-2023.pdf (дата звернення: 21.09.2024).

19. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.09.2024).

20. Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки: проект Закону України від 21.09.2020 р. № 4 135. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70007 (дата звернення: 21.09.2024).

21. Малишев Б. Закон про нову Антикорупційну стратегію: зміни у діяльності прокуратури і органів правопорядку. URL: <https://bit.ly/3V4HSV5> (дата звернення: 21.09.2024).

22. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 21.09.2024).

Іван ВОЛОВОДІВСЬКИЙ*,
студент 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті аналізуються корупційні практики, що загрожують ефективній післявоєнній реконструкції України, зосереджуючи увагу на факторах, які сприяють їх виникненню в умовах значного державного фінансування. Обговорюються наслідки війни, які потребують залучення значних ресурсів, що можуть бути об'єктами зловживань. Автори розглядають законодавчі ініціативи, що забезпечують прозорість і підзвітність у процесах відновлення, акцентуючи на важливості дотримання принципів належної адміністративної процедури. Зазначено, що для успішної протидії корупції необхідний комплексний підхід, що включає зусилля на різних рівнях державного управління та суспільства. Стаття підкреслює, що створення атмосфери нетерпимості до корупції є критично важливим для забезпечення ефективного використання ресурсів під час відбудови країни.*

***Abstract.** The article analyzes corrupt practices that threaten the effective post-war reconstruction of Ukraine, focusing on the factors that contribute to their emergence in conditions of significant state funding. The consequences of war are discussed, which require the involvement of significant resources that may be subject to abuse. The authors consider legislative initiatives that ensure transparency and accountability in recovery processes, emphasizing the importance of following the principles of due administrative procedure. It is noted that a comprehensive approach is needed to successfully combat corruption, including efforts at various levels of state administration and society. The article emphasizes that creating an atmosphere of zero tolerance for corruption is critical to ensure the efficient use of resources during the reconstruction of the country.*

Вступ. Післявоєнна реконструкція України є надзвичайно складним процесом, який вимагає значних фінансових і ресурсних вкладень. Однак, у ситуації, коли країна стикається з численними викликами, пов'язаними з корупційними практиками, існує ризик, що ці ресурси можуть бути використані неефективно або зловживатися. Корупція може підірвати довіру суспільства до

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії - Колесник Т.В.

державних інститутів і знижувати ефективність заходів відновлення, що є критично важливими для стабільності та розвитку країни в післявоєнний період.

Детермінанти корупції, що проявляються в різних сферах суспільного життя, зокрема в контексті державних витрат, вимагають детального аналізу та впровадження ефективних механізмів протидії. Відсутність належної прозорості, підзвітності та дотримання принципів справедливості у державному управлінні може призвести до значних зловживань. Отже, існує нагальна потреба в комплексному підході, який охоплює всі рівні управління, для створення атмосфери нетерпимості до корупції та забезпечення ефективного використання ресурсів у процесі відбудови України.

Виклад основного матеріалу. У країнах, які пережили війну, етап післявоєнної відбудови є критичним періодом, коли суспільство стикається з численними викликами та перешкодами на шляху до відновлення та розвитку. Україна, після значних втрат і руйнувань внаслідок конфлікту, відчуватиме наслідки війни ще тривалий час, проте прагне ефективно відновити свою економіку, інфраструктуру та соціальні структури. Серед усіх викликів, з якими стикається країна, однією з найбільших загроз для відновлення залишається корупція [1].

Корупція, як системний соціальний та економічний феномен, негативно впливає на всі аспекти суспільного життя, створюючи нерівність, знижуючи ефективність і підірваючи довіру громадян до державних структур. У період післявоєнної відбудови, коли значні фінансові ресурси вкладаються в реконструкцію та розвиток, небезпека корупційних схем стає особливо актуальною. Тому важливо проаналізувати основні детермінанти корупції в різних сферах суспільного життя, які, як очікується, будуть найбільш фінансованими в процесі післявоєнної відбудови, для запобігання цьому негативному явищу та забезпечення стійкого та справедливого розвитку країни [2].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день найбільш корумповані сфери діяльності в Україні охоплюють широкий спектр секторів, які мають важливе значення для функціонування суспільства та держави. Наприклад, однією з найбільш уразливих сфер є державні закупівлі, де надмірні витрати, неконкурентні умови та корупційні схеми часто призводять до розкрадання державних коштів. Позабюджетні рахунки також стають джерелом незаконного накопичення фінансових ресурсів владних осіб, тоді як податкові відносини можуть стати полем для зловживань і ухилення від сплати податків. Додатково, продаж сировинних товарів за цінами нижче ринкових, приватизація державних підприємств, а також земельні відносини можуть бути використані для неправомірного збагачення. Контроль над тіньовою економікою та нелегальним бізнесом може сприяти розповсюдженню корупційних схем і підвищенню вартості послуг. Важливими також є механізми видачі дозволів і ліцензій, контроль за судовою системою, а також нагляд за дотриманням правил і стандартів у сферах освіти, охорони здоров'я та безпеки, які можуть бути використані для отримання неправомірних вигод та впливу.

Ці сфери, в яких важко виділити лише деякі, стають ареною для корупційних практик, що суттєво ускладнюють економічний, соціальний та політичний розвиток країни. Тому для боротьби з корупцією необхідні комплексні заходи, спрямовані на підвищення прозорості, впровадження ефективних механізмів контролю та відповідальності, а також на активізацію свідомості громадськості [3].

В цілому, корупційні відносини завдають значної шкоди, оскільки порушують усі законні процедури вирішення різних ситуацій та встановлюють альтернативні схеми поведінки. Це створює ілюзію, або навіть віртуальну реальність, що існує поза рамками закону. Ця злочинна реальність розвивається паралельно зі справедливою правовою системою, конкуруючи з нею та привертаючи увагу все більшої кількості зацікавлених громадян.

При цьому, детермінанти корупційних загроз у сучасній Україні, на думку А. Баланди, визначаються значними перевищеннями «ціни виконання закону» (законослухняної поведінки) над «ціною нелегальності» та «ціною ухилення від покарання» (наприклад, через надання неправомірної вигоди).

Зрозуміти процес детермінації корупційної злочинності та визначити роль різних детермінант дозволяє їх класифікація, яка здійснюється за різними критеріями: функціональним призначенням, рівнем функціонування, сферою дії, значенням у процесі детермінації тощо. Згідно з рівнем їх функціонування, детермінанти корупційної злочинності поділяють на: причини та умови злочинності загалом, тобто в контексті масового соціального явища (основні); причини та умови окремих видів (груп) злочинів, тобто специфічних видів злочинності (загальні); причини та умови конкретного злочину, тобто індивідуальної злочинної поведінки (безпосередні) [4].

Т. Корнякова виділяє основні детермінанти корупції в таких сферах: політичній, економічній, правовій, організаційно-управлінській та соціально-психологічній. Політичні фактори включають повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, відсутність моральних та професійних якостей серед службовців і невизначеність антикорупційної політики. Економічні аспекти охоплюють несприятливі умови для діяльності суб'єктів господарювання, непрозорість процесів приватизації та податкових процедур, а також розрив між доходами підприємців і державних службовців. Правові причини включають відсутність цілісної системи правових заходів проти корупції та прогалини в законодавстві. Організаційно-управлінські фактори зосереджені на широких повноваженнях посадових осіб та необ'єктивності у призначеннях на посади. Соціально-психологічні аспекти відображають спрямованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих проблем, що перетворює корупцію на прийнятний спосіб поведінки [5].

Таким чином, поняття «детермінант» охоплює всі прояви загального зв'язку соціальних явищ і процесів. Загалом, соціально-політичні наслідки корупції проявляються в різних аспектах, таких як функціональна, політична та моральна деградація центральних і місцевих органів влади. Це викликано поширенням політичної корупції, внаслідок чого спостерігається зниження рівня

відкритості та відповідальності в політичній сфері та збільшення соціальної напруженості. Також загострюється соціальна нерівність, оскільки найменш забезпечені верстви населення стикаються з обмеженим доступом до соціальних послуг, таких як безкоштовна освіта, медична допомога та пенсійне забезпечення. Крім того, відбувається втрата кадрового потенціалу, зупинка процесу регенерації еліт та зниження значення освіти й професійних заслуг. Зростання корупції також сприяє поширенню правового нігілізму, що створює сприятливе середовище для подальшого розповсюдження корупційних практик. Така ситуація веде до поширення подвійних моральних стандартів і двоїстої поведінки [6].

Важливо зауважити, що Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) оприлюднило результати соціологічного опитування, яке проводиться щорічно для оцінки рівня корупції в Україні за 2023 рік. Це одне з найдетальніших досліджень, що враховує ключові аспекти корупції в різних сферах суспільного життя. За результатами опитування, корупція залишається на другому місці серед найбільш серйозних проблем країни, визначених після збройної агресії росії. Це підтверджують як представники бізнесу (73%), так і звичайні громадяни (72%). Також до п'яти найбільш актуальних проблем входить несправедливість у системі правосуддя. Обидві категорії респондентів зазначають цю проблему на четвертому місці: відповідно 56% підприємців та майже 60% громадян [7].

Для громадян найбільш критичними областями, які потребують боротьби з корупцією, є судова система (51%), митниця (38%) та державна і комунальна медицина (30%). У свою чергу, підприємці вважають пріоритетними боротьбу з корупцією у митниці (58%), проведення публічних закупівель робіт і послуг у сфері будівництва, ремонту та утримання автомобільних доріг (33%) та реформування судової системи (включаючи виконання судових рішень) – 32%. Ці дані свідчать про широко розповсюджений вплив корупції на різні сфери суспільства. Підтвердженням цього є те, що як представники бізнесу, так і звичайні громадяни вважають корупцію однією з найсерйозніших проблем країни. Також вказується на конкретні сфери, які, на думку населення та підприємців, потребують найбільшої уваги у боротьбі з корупцією. Це підкреслює необхідність системних заходів для подолання корупції та відновлення довіри громадян до державних інститутів та системи правосуддя [8].

З огляду на наведену інформацію, А. Марченко відзначає, що серед пріоритетів антикорупційної реформи в Україні після війни слід розглянути низку заходів. Крім того, безперечно важливим є усвідомлення того, що технічний прогрес є головним рушієм глобалізації, що також матиме велике значення у післявоєнний період. Загалом, війна стала значним стимулом у розвитку вітчизняного виробництва технологічних товарів як у військовій, так і в гуманітарній сферах. Обставини спонукали нашу систему стратегічного зв'язку швидко перейти на новий рівень - супутниковий інтернет. Мова йде про впровадження обладнання Starlink від компанії Ілона Маска. Хоча Україна не є першою країною, яка використовує такий тип інтернет-зв'язку, обставини

змусили нас впроваджувати його значно швидше та активніше, оскільки Starlink є дорогим та складним технологічним рішенням.

Після війни відновлення дорожньо-транспортної мережі стає ключовим завданням для відновлення економіки та соціальної сфери країни. Всі наслідки військових дій можуть значно ускладнити процес відновлення дорожньої інфраструктури. Для подолання цих викликів необхідно розробити ефективну стратегію відновлення дорожньої інфраструктури, спрямовану на оптимальне використання ресурсів та зменшення витрат.

Для цього можна застосувати такі підходи: 1) планування, тобто ефективна стратегія відновлення дорожньої інфраструктури повинна базуватися на детальному аналізі пошкоджень та визначенні пріоритетів у відновленні доріг і мостів; 2) координація, яка полягає в тому, що відновлення дорожньої інфраструктури може бути складним завданням, що потребує співпраці між державними та приватними організаціями, а також залучення зовнішніх джерел фінансування [9].

Важливо зазначити, що для післявоєнної відбудови країни необхідні значні фінансові ресурси. Наприклад, наразі основним джерелом фінансування проєктів відбудови в громадах залишаються кошти з Державного бюджету. Умови війни змушують Державний бюджет спрямовувати кошти на національну безпеку та оборону, і капітальні трансферти для громад відсутні. Проте існують певні можливості для органів місцевого самоврядування отримати фінансування з державного бюджету для відновлення та розвитку інфраструктури на своїх територіях. Розгляньмо деякі з них.

Крім того, одним з основних інструментів державної підтримки проєктів відновлення в громадах є зміцнення координації спеціалізованих антикорупційних органів разом з іншими державними установами та суспільством з метою розшуку, арешту та конфіскації активів російських військово-політичних діячів та їх спільників, причетних до конфлікту в Україні, а також міжнародного співробітництва в цьому напрямку.

Важливо внести зміни до законодавства про публічні закупівлі, щоб заборонити участь у них особам, які мають зв'язки з Російською Федерацією та/або вчинили колабораційні дії. Необхідно внести зміни до земельного та містобудівного законодавства, щоб спростити процедури отримання земельних ділянок, затвердження проєктної документації та введення в експлуатацію будівель. Важливо також спростити процедури доступу до публічної служби та проведення спеціальних перевірок осіб, які претендують на такі посади, а також залучити громадськість та бізнес до боротьби з корупцією, використовуючи сучасні засоби комунікації.

Додатково, Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (далі – Фонд) отримує кошти від конфіскації російських активів (26 млрд грн) та 50% прибутку Національного банку України (36 млрд грн) у 2023 році. Ці кошти використовуються наступним чином: у червні 2023 року Фонд виділив субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам у розмірі 11,4 мільярда

гривень на виконання проєктів, спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії (визначених Міжвідомчою комісією у 2023 році) [10].

Також варто відзначити, що в Державному бюджеті на 2023 рік було передбачено субвенції місцевим бюджетам на відновлення та відбудову в наступних напрямках.

Отже, після закінчення війни та початку процесу відновлення сфери суспільного життя, що можуть отримати найбільше фінансування, часто стають осередками корупції. Основні детермінанти корупції можуть проявлятися в таких сферах: будівництво та інфраструктура, де великі кошти, виділені на відновлення, можуть залучати корупційні елементи для отримання неправомірних вигод, завищення цін та підробки контрактів; публічні закупівлі, де недостатня прозорість і порушення законодавства створюють ризики корупційних схем; сфера місцевого самоврядування, де недостатній контроль може сприяти зловживанням та розкраданню бюджетних коштів; судова система, де корупція може призвести до підкупу суддів і впливу на рішення; медична сфера, де корупційні дії можуть включати підроблення рецептів і завищення цін на медичні послуги.

Ці детермінанти свідчать про складність ситуації після війни. Для управління ризиками потрібна ефективна система моніторингу, прозорість і розвиток етичних стандартів.

Щоб уникнути корупції в період відновлення, необхідно підвищити прозорість у бюджетних витратах та закупівлях, провести законодавчі та інституційні реформи, залучити громадськість до контролю за витратами, впровадити етичні стандарти та механізми відповідальності, співпрацювати з міжнародними партнерами для додаткових ресурсів та підтримки, створити системи для анонімних скарг на корупційні дії. Ці заходи можуть сприяти створенню прозорого та ефективного управління під час післявоєнної відбудови.

Висновок. У висновку, дослідження детермінантів корупції в сферах суспільного життя, які найбільш фінансуватимуться під час післявоєнної відбудови України, підкреслює необхідність системних заходів для запобігання корупційним ризикам. Виявлені фактори свідчать про потенційні загрози, такі як недостатня прозорість витрачання бюджетних коштів та відсутність ефективних механізмів контролю.

Важливими умовами для подолання цих викликів є удосконалення законодавства, активна участь громадськості та залучення міжнародної підтримки. Комплексний підхід, що охоплює правові, інституційні, соціальні та міжнародні ініціативи, є ключовим для забезпечення сталого розвитку та довгострокового благополуччя громадян України. Тільки за таких умов можна створити сприятливе середовище для відновлення та процвітання країни в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Koruptsiina zlochynnist v suspilstvi ta yii naslidky [Corruption crime in society and its consequences]. pd.dsp.gov.ua. Retrieved from <https://pd.dsp.gov.ua/koruptsiina-zlochynnist-v-suspilstv/> [in Ukrainian].

2. Lehka, O. V. (2020) Osnovni determinanty, yaki zumovliuiut koruptsiini pravoporushennia v Ukraini [The main determinants of corruption offenses in Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and society (Vols. 3.)*, (pp. 44-49) [in Ukrainian].
3. Pokaznyky spryiniattia i dosvidu koruptsii deshcho pokrashchylisia u porivnianni z dovoienym rivnem: NAZK prezentovalo doslidzhennia za 2023 rik (2024) [Indicators of perception and experience of corruption have slightly improved compared to the pre-war level: NAZK presented a study for 2023]. nazk.gov.ua. Retrieved from <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/pokaznyky-spryynyattya-i-dosvidu-koruptsii-descho-pokraschylisia-u-porivnyanni-z-dovoennymrivnem-nazk-prezentovalo-doslidzhennya-za-2023-rik/> [in Ukrainian].
4. Marchenko, A. V. (2022) Prioritety antykoruptsiinoi reformy ukrainy v umovakh viiny ta v postvoienyi period [Priorities of Ukraine's anti-corruption reform in the wartime and postwar period]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoienyi period v Ukraini : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. – Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine: materials of Vseukr. science and practice conf. in three volumes, Kyiv, DZVO «University of Education Management» National Academy of Sciences of Ukraine. K. : DZVO «UMO» NAPN Ukrainy (Vols. 1)*, (pp. 81-84). [in Ukrainian].
5. Vialyi, V. I., & Reznikova, N. V. (2022) Perspektyvy pisliavoiennoho rozvytku ukrainskoi ekonomiky v umovakh podalshoi hlobalizatsii svitu [Prospects of the post-war development of the Ukrainian economy in the conditions of further globalization of the world]. *Suchasna finansova polityka Ukrainy: problemy ta perspektyvy: materialy Kh Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka – Modern financial policy of Ukraine: problems and prospects: materials of the 10th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. Kyiv*, (pp. 36-39) [in Ukrainian].
6. Kolesnyk, Yu., & Polishchuk, R., & Bilokur, M. (2023) Problemy vidbudovy dorozhno-transportnoi systemy v Ukraini [Problems of rebuilding the road and transport system in Ukraine]. *Vidbudova transportnoi infrastruktury Ukrainy : vseukrainska naukova konferentsiia zdobuvachiv osvity i molodykh uchenykh – Reconstruction of transport infrastructure of Ukraine: all-Ukrainian scientific conference of education seekers and young scientists. K.: NTU*, (p. 23) [in Ukrainian].
7. Zubenko, V. V. (2023) Dzherela finansuvannia proektiv vidbudovy ta vidnovlennia na mistsevomu rivni [Sources of financing reconstruction and restoration projects at the local level]. *Perspektyvy rehionalnoho ta mistsevoho rozvytku: materialy 2-yi konferentsii molodykh uchenykh – Perspectives of regional and local development: materials of the 2nd conference of young scientists. Lviv: NU «Lvivska politehnika»*, (pp. 25-28) [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv fondu likvidatsii naslidkiv zbroinoi ahresii [On the approval of the Procedure for the use of funds of the fund for liquidation of the consequences of armed aggression]: *Postanova KМУ vid 10 liutoho 2023 r. № 118. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
9. Pro vydilennia koshtiv z fondu likvidatsii naslidkiv zbroinoi ahresii [On the allocation of funds from the fund for liquidation of the consequences of armed aggression]: *Rozporiadzhennia KМУ vid 16 chervnia 2023 r. № 534-r. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2023-%D1%80#n15> [in Ukrainian].
10. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2023 rik [About the State Budget of Ukraine for 2023]: *Zakon Ukrainy; Biudzheth, Rozdil, Perelik vid 03.11.2022 roku № 2710-IX. zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271020#Text> [in Ukrainian].

Ангеліна БУРЛАКА*
магістр 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу ефективності реформи децентралізації у зміцненні місцевого самоврядування в Україні. У роботі досліджуються ключові досягнення реформи, зокрема покращення управлінської автономії місцевих громад, а також основні виклики, які виникають у процесі впровадження децентралізаційних змін. Окремо розглядаються питання розподілу повноважень, фінансової децентралізації, кадрового забезпечення та взаємодії між центральною і місцевою владою. Стаття також містить рекомендації щодо подальшого вдосконалення реформи для підвищення ефективності місцевого самоврядування.*

***Abstract.** The article is devoted to the analysis of the effectiveness of the decentralization reform in strengthening local self-government in Ukraine. The work examines the key achievements of the reform, in particular the improvement of the administrative autonomy of local communities, as well as the main challenges that arise in the process of implementing decentralization changes. The issues of distribution of powers, financial decentralization, staffing and interaction between the central and local authorities are considered separately. The article also contains recommendations for further improvement of the reform to improve the efficiency of local self-government.*

Вступ. Реформа децентралізації в Україні є однією з наймасштабніших реформ, яка спрямована на підвищення ефективності управління місцевими громадами та надання їм більшої автономії. Вона має на меті забезпечити реальне самоврядування на місцях, створити умови для розвитку громад та сприяти їх фінансовій незалежності. Водночас реформа стикається з рядом викликів, які ускладнюють її повну реалізацію.

Виклад основного матеріалу. З поступовим впровадженням децентралізації в життя, у віддалених куточках України громадяни почали вірити у спроможність своїх громад ефективно розвиватися і здобувати гідну перспективу майбутнього. І в селах та невеликих містечках почали з'являтися охайні парки, сквери, зупинки громадського транспорту, освітлені увечері вулиці. Для більшого міста чи обласного центру це може здаватись несуттєвим і

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Сергій БЕРЕЗЮК.

другорядним, проте для «глибинки» ці зміни стали сигналом про початок змін на краще.

Власне, у багатьох в Україні децентралізація породила надію на краще майбутнє її регіонів. Децентралізація передбачає передачу повноважень, ресурсів та відповідальності від центрального уряду до місцевих органів влади. Це дозволяє місцевим громадам самостійно приймати рішення, що відповідають їхнім потребам, і розпоряджатися фінансами для виконання локальних завдань.

Основними формами децентралізації є:

- політична децентралізація – передача повноважень прийняття рішень.
- адміністративна децентралізація – передача управлінських функцій.
- фінансова децентралізація – забезпечення місцевих бюджетів фінансовими ресурсами для виконання делегованих повноважень [2].

Усі ці типи децентралізації взаємопов'язані, підсилюють загальну тенденцію та доповнюють один одного. Ефективна децентралізація неможлива без реального самоврядування нижніх рівнів влади і демократії як способу здійснення влади.

Децентралізація являється специфічним методом управління, який є досить важливим для місцевої демократії та розвитку самоврядування. Вітчизняні науковці у своїх працях розглядають децентралізацію як перерозподіл повноважень між центром та регіонами на користь регіонів, делегування та субделегування функцій і повноважень регіонам тощо. Децентралізація характерна для системи державного управління, що зумовлене різноманітними факторами, а передусім через розподіл функцій між центральними інстанціями і місцевим самоврядуванням.

Ще один із позитивних наслідків децентралізації – це поживлення економічної активності в об'єднаних громадах. До прикладу, у сфері обслуговування: створення нових закладів харчування в старих будівлях, клубах; надання кейтерингових послуг на різних сімейних заходах. Розвитку підприємництва сприяло й те, що усі адміністративні послуги можна було отримати в межах територіальної громади, у тому числі, й відповідні дозвільні документи для ведення підприємницької діяльності. Також підвищилася й якість послуг, які надаються в громадах [2].

Децентралізація надала ще й можливості для розвитку нових форм співпраці безпосередньо між самими територіальними громадами. Особливо актуально це для тих ОТГ, які є сусідніми. Відповідний закон (про співробітництво територіальних громад) дає можливість реалізації спільних проектів в сфері культури, розвитку спорту, освіти, охорони здоров'я.

Процес децентралізації влади є одним із ключових напрямків адміністративної реформи в Україні. Він передбачає посилення ролі регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування у проведенні економічних і структурних реформ.

Децентралізація завдяки трансформації економіки регіонів, ефективнішому управлінню державним і комунальним майном, а також розвитку транскордонного та регіонального співробітництва в різних сферах суспільства.

Цей процес об'єднує інтереси регіонів і національні потреби, сприяючи балансуванню між централізацією та децентралізацією в системі місцевого самоврядування. Конституційний принцип незалежності місцевої влади є важливою умовою для наближення управління до громадян, що дозволяє оперативно і максимально точно задовольнити їхні потреби [1].

Децентралізація також є важливою формою розвитку демократії, що зберігає державні інститути, розширюючи при цьому можливості місцевого самоврядування. Це дозволяє активніше залучати населення до вирішення власних питань, зменшувати вплив держави на суспільство та сприяти саморегулюванню. Крім того, децентралізація допоможе знизити витрати на утримання державного апарату, що вигідно для держави та платників податків.

Збільшення здатності ОТГ сприяти участі демократії має двоякий характер. З одного боку, органи місцевого самоврядування у великих громадах беруть на себе більше зобов'язань щодо надання публічних послуг, що забезпечує ймовірність зростання інтересу громадян до місцевої політики. У густонаселених громадах з більшою кількістю мешканців існують сприятливі умови для змістовних політичних дискусій та залучення громадян до діяльності органів влади.

З іншого боку, у невеликих громадах більше шансів на прямий контакт громадян із посадовцями, що може зміцнити підзвітність влади перед виборцями. Протест об'єднання менших громад у більший може знизити рівень громадської активності та участі в суспільно-політичному житті.

До основних досягнень реформи децентралізації можна віднести:

1. Зміцнення фінансової автономії громад. Завдяки реформі денетралізації бюджет місцевих громад значно зріс завдяки новій системі бюджетного розподілу та збільшенню податкових надходжень.

2. Підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування. Громади отримали більше повноважень і стали активніше впроваджувати місцеві ініціативи, зокрема у сфері інфраструктури, освіти та охорони здоров'я.

3. Створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Це сприяло консолідації ресурсів і поліпшенню управлінських процесів.

Децентралізація спричинила низку позитивних змін для місцевих громад, однак соціально-економічні наслідки варіюються залежно від регіону та умов, в яких перебуває громада. Більша автономія в управлінні фінансами дозволила місцевим громадам розвивати інфраструктуру, залучати інвестиції та створювати нові робочі місця. Наприклад, будівництво доріг, шкіл, медичних закладів і громадських центрів значно покращило соціальну інфраструктуру багатьох регіонів.

Покращилося надання соціальних послуг. Передача повноважень у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту дала громадам можливість надавати послуги з урахуванням місцевих потреб. Це призвело до більш адресної та ефективної соціальної підтримки. Проте у деяких регіонах, особливо віддалених або з меншим економічним потенціалом, залишається проблема недостатнього фінансування соціальних послуг.

В умовах децентралізації успішні громади, що змогли швидко адаптуватися до нових умов децентралізації, стають центрами притоку населення, особливо молоді. Однак громади з низьким рівнем економічного розвитку стикаються з протилежною проблемою: міграцією працездатного населення, що поглиблює демографічні проблеми та скорочує податкові надходження.

Завдяки реформі децентралізації в Україні була запроваджена концепція об'єднаних територіальних громад (ОТГ), яка передбачає формування нових адміністративних одиниць через добровільне об'єднання існуючих громад. ОТГ повинні забезпечувати спільне управління та ефективніше використання ресурсів.

Створення ОТГ вимагало об'єднання різних громад з відмінними економічними і соціальними умовами, що іноді спричиняє складнощі в управлінні. У деяких випадках громади з більш розвинутою інфраструктурою і сильнішою економікою мають надавати додаткові ресурси для слабших територій, що може викликати внутрішні конфлікти.

Менші громади часто бояться втратити свою автономію та можливість самостійно вирішувати локальні питання через злиття з більшими адміністративними одиницями. Це іноді спричиняє пасивність у реформі.

Проте успішні об'єднані громади можуть слугувати прикладом для регіонів, які лише починають процес децентралізації. Спільне управління ресурсами, впровадження міжрегіональних проєктів та програм розвитку стимулює партнерство між громадами.

Незважаючи на значні досягнення, реформа стикається з такими викликами на шляху реалізації децентралізації:

1. Нерівномірний розвиток громад: через економічні та демографічні відмінності деякі громади отримали більше ресурсів і можливостей, ніж інші, що призвело до дисбалансу в розвитку.

2. Нестача кваліфікованих кадрів: в багатьох громадах бракує компетентних фахівців, що негативно впливає на ефективність управлінських рішень.

3. Неповна фінансова децентралізація: хоча громади отримали більше фінансових ресурсів, все ще існує залежність від субвенцій із державного бюджету.

4. Взаємодія з центральною владою: відсутність чітких механізмів координації між місцевими органами влади та державними структурами призводить до затримок у прийнятті рішень і реалізації проєктів.

Процес децентралізації влади являється одним із пріоритетних напрямів адміністративної реформи в Україні і передбачає збільшення ролі регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування в здійсненні економічних та структурних реформ. Децентралізація прискорює зміну економіки територій, оптимізацію управління державним і комунальним майном, розвиток транскордонного та регіонального співробітництва в різних сферах суспільного життя [4].

Для забезпечення сталого розвитку децентралізації важливо враховувати подальшу інтеграція ОТГ. З метою досягнення ефективності управління та рівномірного розподілу ресурсів необхідно забезпечити глибшу інтеграцію об'єднаних громад, стимулюючи міжрегіональне співробітництво та спільне використання фінансових і кадрових ресурсів. За допомогою впровадження цифрових інструментів для управління громадою, таких як електронні послуги, відкриті дані, системи контролю і моніторингу, може підвищити прозорість рішень і залучення громадян до процесу управління.

Для сталого розвитку децентралізації необхідно активно залучати місцеве населення до процесу ухвалення рішень через механізми громадянського суспільства: громадські слухання, консультації, участь у створенні стратегій розвитку. Також окрім залучення фінансових інвестицій, важливим є розвиток управлінських та адміністративних навичок на місцевому рівні.

Для підвищення ефективності децентралізації необхідно:

1. Розширити повноваження місцевих рад з урахуванням специфіки кожного регіону та громади, щоб забезпечити більш гнучкий підхід до управління.

2. Забезпечити рівномірний розподіл фінансових ресурсів, підтримуючи слабші громади для запобігання регіональним диспропорціям.

3. Посилити підготовку кадрів шляхом впровадження програм навчання для управлінців на місцях.

4. Вдосконалити механізми контролю та звітності для забезпечення прозорості використання коштів і ухвалення управлінських рішень.

Висновок. Реформа децентралізації в Україні вже продемонструвала значний позитивний вплив на розвиток місцевого самоврядування. Проте ефективність цієї реформи залежить від подолання низки викликів, таких як нерівномірність розвитку громад, кадровий дефіцит та складність взаємодії між різними рівнями влади.

Незважаючи на це, можливості, які відкриває децентралізація, дозволяють говорити про позитивні перспективи подальшого розвитку місцевого самоврядування. Успіх реформи залежатиме від її гнучкості та адаптації до умов конкретних громад, а також від ефективної взаємодії між державою і місцевими органами влади.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна децентралізація: ключові виклики та досягнення. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/07/24/663318/> (дата звернення: 05.09.2024).

2. Західна О.Р., Жовтяк, К.В. Бюджетна децентралізація в Україні: її особливості та сучасний стан. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. №4. С. 111-118

3. Нові райони: вікно можливостей або управлінський хаос? Дзеркало тижня: веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/novi-rajoni-vikno-mozhливостей-abo-upravlinskij-khaos.html> (дата звернення: 10.09.2024).

4. Територіальні громади (2020): перелік та основні дані. «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada> (дата звернення: 10.09.2024).

Богдан КОЛІЖУК*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

БЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ДАНИХ В СИСТЕМАХ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті досліджується питання безпеки та захисту даних у системах електронного урядування, що є критично важливим у світлі розвитку цифрових технологій та зростаючих кіберзагроз. Електронне урядування надає громадянам і бізнесу широкий доступ до державних послуг, однак водночас виникає необхідність у захисті конфіденційної інформації та забезпеченні цілісності даних.

У роботі розглядаються ключові загрози, зокрема несанкціонований доступ, кібератаки та соціальна інженерія. Окрім цього, увага приділяється ефективним заходам захисту, таким як шифрування, багатофакторна автентифікація та міжнародні стандарти безпеки. Особливо наголошується на ролі законодавства у забезпеченні захисту даних. У статті запропоновані рекомендації щодо підвищення рівня безпеки електронних урядових систем на основі міжнародного досвіду та національних стратегій кібербезпеки.

Abstract. The article examines the issue of security and data protection in e-government systems, which is critical in light of the development of digital technologies and growing cyber threats. E-governance provides citizens and businesses with broad access to public services, but at the same time, there is a need to protect confidential information and ensure data integrity. This paper discusses key threats, including unauthorised access, cyber attacks and social engineering. It also focuses on effective security measures such as encryption, multi-factor authentication and international security standards. The role of legislation in ensuring data protection is particularly emphasised. The article offers recommendations for improving the security of electronic government systems based on international experience and national cybersecurity strategies.

Вступ. Електронне урядування є одним із ключових напрямків цифрової трансформації сучасних держав. Воно спрямоване на забезпечення зручного, прозорого та ефективного надання державних послуг громадянам і бізнесу через електронні сервіси. Впровадження таких систем дозволяє скоротити бюрократичні процеси, зменшити корупційні ризики та підвищити доступність послуг для широких верств населення, незалежно від географічного

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Анна РЕВКОВА

розташування. Однак із поширенням інформаційних технологій в державному секторі виникає ціла низка нових викликів, серед яких найважливішим є питання безпеки та захисту даних.

Системи електронного урядування обробляють великі обсяги чутливої інформації, зокрема персональні дані громадян, фінансову інформацію та конфіденційні документи державних органів. У разі порушення безпеки або втрати даних може статися серйозний підрив довіри до державних інституцій, що в свою чергу вплине на ефективність функціонування уряду. Окрім того, несанкціонований доступ до таких систем може призвести до значних збитків, як фінансових, так і репутаційних.

Зростання кількості кібератак і технологічних загроз у всьому світі робить питання безпеки даних ще більш актуальним. Хакерські атаки, шкідливі програми, фішинг та інші форми кіберзлочинів можуть поставити під загрозу цілісність та конфіденційність даних, що знаходяться у розпорядженні державних органів. Це вимагає від урядів розробки ефективних механізмів захисту інформації та впровадження сучасних технологічних рішень, що забезпечують високий рівень безпеки.

Зважаючи на це, уряди багатьох країн розробляють національні стратегії кібербезпеки, які включають використання міжнародних стандартів та впровадження новітніх технологій захисту даних. Важливу роль у цьому процесі відіграють як технічні рішення (наприклад, шифрування даних, багатофакторна автентифікація), так і законодавчі ініціативи, спрямовані на регулювання збору, обробки та зберігання інформації.

Метою цієї статті є аналіз сучасних загроз безпеці даних в системах електронного урядування, дослідження існуючих методів захисту інформації та розробка рекомендацій щодо підвищення рівня безпеки.

Виклад основного матеріалу: Основні загрози та виклики для безпеки в системах електронного урядування

Системи електронного урядування, що інтегрують державні сервіси в єдину цифрову платформу, стають привабливою цілью для кіберзлочинців. Важливо розуміти, що такі загрози не обмежуються лише хакерськими атаками, а охоплюють широкий спектр ризиків, що можуть виникнути внаслідок технічних, соціальних та організаційних вразливостей.

– Кібератаки: Однією з найсерйозніших загроз є атаки типу DDoS (розподілене блокування сервісу), що можуть паралізувати роботу державних сайтів та електронних послуг. Інші поширені атаки включають віруси, трояни та шкідливі програми, які можуть завдати шкоди системам або призвести до витоку даних.

– Фішинг та соціальна інженерія: Ці методи націлені на людей, які працюють з системами електронного урядування. Використовуючи обман або маніпуляції, зловмисники можуть отримати доступ до конфіденційних даних або проникнути у внутрішні мережі. Особливо небезпечним є використання фішингових електронних листів, які маскуються під офіційні запити від державних органів або інших довірених джерел.

– Внутрішні загрози: Інколи загрози можуть походити не тільки від зовнішніх зловмисників, але й від самих користувачів систем. Недобросовісні працівники або колишні співробітники можуть використовувати свій доступ для здійснення несанкціонованих дій. Крім того, недостатня підготовка персоналу або нехтування правилами безпеки також може призвести до серйозних порушень.

Захист даних у системах електронного урядування вимагає комплексного підходу, що включає технічні, організаційні та правові заходи. Ключовими елементами цієї системи є забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

Одним із найбільш ефективних методів захисту даних є їх шифрування. Воно дозволяє гарантувати, що навіть у випадку несанкціонованого доступу до системи, викрадені дані залишаться непридатними для використання. Сучасні системи шифрування використовують алгоритми з високим рівнем захисту, що дозволяє зберігати конфіденційність інформації на різних рівнях системи.

Багатофакторна автентифікація (MFA): Для підвищення рівня безпеки доступу до систем електронного урядування використовується багатофакторна автентифікація, яка включає перевірку не лише пароля, але й додаткових факторів, таких як одноразові паролі (OTP), біометричні дані або апаратні токени.

Захист мережі: Використання сучасних фаєрволів та систем виявлення атак (IDS/IPS) дозволяє блокувати несанкціоновані спроби доступу до державних систем. Фаєрволи контролюють вхідний і вихідний трафік, а системи виявлення атак можуть миттєво реагувати на підозрілу активність, зупиняючи потенційні загрози на ранніх етапах.

Регулярний аудит та моніторинг: Для забезпечення належного рівня захисту необхідно постійно здійснювати аудит систем електронного урядування та перевіряти їх на наявність вразливостей. Окрім цього, регулярний моніторинг дозволяє виявляти потенційні загрози та вчасно на них реагувати.

Законодавча база є невід'ємною частиною системи захисту даних в електронному урядуванні. Вона регулює порядок збору, обробки, зберігання та захисту персональних даних громадян, що забезпечує прозорість та правову визначеність в процесах інформаційної безпеки.

Закон України "Про захист персональних даних": Цей закон визначає правові засади для забезпечення захисту персональних даних, що обробляються в державних інформаційних системах. Він регламентує права громадян на захист своєї інформації та встановлює вимоги до урядових органів щодо належного захисту даних.

Міжнародні стандарти (ISO/IEC 27001): Дотримання міжнародних стандартів, таких як ISO/IEC 27001, є важливим кроком для забезпечення надійної системи управління інформаційною безпекою. Цей стандарт включає рекомендації щодо управління ризиками, захисту інформаційних активів та безперервного вдосконалення кібербезпеки в організації.

Для забезпечення надійного захисту даних в системах електронного урядування необхідно впроваджувати кращі світові практики, що охоплюють як технічні, так і організаційні заходи.

Навчання персоналу: Оскільки багато загроз, таких як фішинг або соціальна інженерія, спрямовані на людей, важливо проводити регулярне навчання державних службовців. Це допоможе їм розпізнавати підозрілі дії та підвищить загальний рівень кіберграмотності.

Тестування на проникнення (Penetration Testing): Регулярне тестування систем на наявність вразливостей, зокрема шляхом симульованих кібератак, дозволяє виявити та усунути слабкі місця до того, як вони будуть використані зловмисниками.

Планування заходів реагування на інциденти: Кожна державна установа повинна мати розроблений та відпрацьований план реагування на інциденти, який дозволяє швидко відновити роботу систем після можливих атак і мінімізувати шкоду.

Висновки. Системи електронного урядування мають ключове значення для розвитку сучасного суспільства, але їх ефективне функціонування неможливе без належного захисту даних. Інформаційна безпека в таких системах повинна бути побудована на основі сучасних технологічних рішень та міжнародних стандартів, що забезпечують конфіденційність, цілісність та доступність даних. Впровадження комплексних заходів кібербезпеки, навчання персоналу та вдосконалення законодавчої бази є необхідними умовами для безпечного функціонування електронного урядування.

Список використаних джерел

1. Державне агентство з питань електронного урядування України. "Закон України про захист персональних даних", 2021. Доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
2. International Organization for Standardization. "ISO/IEC 27001:2022. Information Security Management Systems". Доступ: <https://www.iso.org/standard/27001>.
3. Міністерство цифрової трансформації України. "Національна стратегія кібербезпеки України", 2023. Доступ: <https://thedigital.gov.ua/strategies>.
4. Дорошенко О. "Кібербезпека та електронне урядування: сучасні виклики". Журнал "Інформаційна безпека", №2, 2021.
5. Євтушенко М. "Технології шифрування в системах електронного урядування". Журнал "Техніка та інновації", №1, 2023.

Богдан ТЕРТИЧНИЙ*
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У цій статті розглядаються актуальні проблеми корупції в Україні та можливі способи покращення ситуації. Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік і посіла 104 місце поміж 180 країн, повідомляє Transparency International Україна. Стаття аналізує основні чинники, що сприяють корупційним ризикам в Україні, оцінює ефективність існуючих антикорупційних заходів і пропонує рекомендації для поліпшення ситуації.*

***Abstract.** This article examines the current issues of corruption in Ukraine and potential ways to improve the situation. Ukraine scored 36 out of 100 on the Corruption Perceptions Index (CPI) for 2023 and ranked 104th out of 180 countries, according to Transparency International Ukraine. The article analyzes the main factors contributing to corruption risks in Ukraine, evaluates the effectiveness of existing anti-corruption measures, and offers recommendations for improvement.*

Вступ. Корупція залишається однією з найбільших перешкод для розвитку держави та забезпечення ефективного управління. Вона підриває довіру громадян до державних інститутів, заважає економічному зростанню та загрожує соціальній стабільності. За даними щорічного звіту Transparency International, Україна займає 104-е місце серед 180 країн за Індексом сприйняття корупції (CPI) на 2023 рік, набравши 36 з 100 можливих балів. В умовах глобалізації та інтеграції в міжнародне співтовариство боротьба з корупцією стала важливим аспектом як внутрішньої політики, так і міжнародних відносин.

Ефективні антикорупційні стратегії, реалізовані в інших країнах, можуть слугувати цінними уроками для України. Країни, такі як Сінгапур, Грузія, Швеція та Південна Корея, досягли значних успіхів у зниженні рівня корупції завдяки ефективним стратегіям та реформам.

Аналіз їхнього досвіду може виявити найбільш ефективні підходи до боротьби з корупцією і дати уявлення про те, як ці стратегії можуть бути адаптовані до українського контексту. Ця стаття має на меті розглянути основні проблеми корупції в Україні, оцінити ефективність існуючих антикорупційних заходів і запропонувати можливі шляхи покращення ситуації. Особливу увагу

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Тетяна КОЛЕСНИК

буде приділено міжнародному досвіду в боротьбі з корупцією, що дозволить визначити найбільш ефективні стратегії та моделі для впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Корупція в Україні залишається однією з основних перешкод для соціально-економічного розвитку та стабільності. Згідно з Індексом сприйняття корупції (CPI) за 2023 рік, Україна займає 104-е місце з 180 країн, що свідчить про високий рівень корупції. Протягом останнього року цей показник погіршився на 2 пункти, що вказує на зростання корупційних ризиків і недостатню ефективність антикорупційних заходів. Багато державних інститутів в Україні страждають від політичного впливу і недостатнього фінансування. Як зазначає Джеймс Вулфенсон, колишній президент Світового банку, "Корупція є одним з найзначніших бар'єрів на шляху економічного і соціального розвитку. Вона не лише підриває довіру громадян до інститутів влади, але й знижує ефективність державних витрат і економічний потенціал" [1].

До основних причини корупції в Україні можна віднести:

1. Наслідки радянської спадщини: після розпаду Радянського Союзу багато пострадянських країн, включно з Україною, успадкували адміністративно-командну систему, яка сприяла корупційним схемам. Бюрократія та централізоване управління створювали умови для зловживань владою, кумівства та хабарництва.

2. Недосконала судова система: українська судова система протягом багатьох років була осередком корупції. Незалежність суддів та їхня спроможність протистояти політичному тиску були під питанням. Це створює ситуації, коли судові рішення часто ухвалюються на користь осіб, які мають вплив або достатньо коштів для хабарів.

3. Політична корупція: уряд і політична еліта в Україні довгий час були пов'язані з олігархічними групами, які мають значний вплив на політичні рішення. Вплив олігархів на економічні та політичні процеси сприяв ухваленню рішень, що суперечать інтересам суспільства і держави, а також блокуванню реформ.

4. Низькі рівні доходів та слабкі інститути контролю: заробітна плата багатьох державних службовців, особливо на місцевому рівні, є недостатньою для забезпечення належного рівня життя. Це штовхає службовців до пошуку додаткових джерел доходів через хабарництво та незаконні платежі.

5. Відсутність належного контролю за використанням державних ресурсів: недостатній нагляд за державними фінансами та ресурсами, зокрема у сферах держзакупівель, субсидій та інших бюджетних програм, створює середовище для зловживань та корупційних схем.

Значний вплив олігархів на політику ускладнює ефективне управління та прийняття рішень. Політична корупція часто проявляється у формі хабарництва, зловживання владою та конфлікту інтересів. Як підкреслює Олександр Вишневський, експерт з антикорупційної політики, "Ефективні антикорупційні органи повинні мати незалежність і ресурси для реалізації своїх функцій, а також підтримку з боку суспільства і політичних інститутів" [2].

Судова система в Україні часто критикується за недостатню незалежність і прозорість. Корупційні зв'язки між суддями та політиками ускладнюють справедливе розслідування корупційних справ і забезпечення правосуддя. Грузія зробила значний прогрес у боротьбі з корупцією, особливо після революції троянд 2003 року, коли Михайло Саакашвілі став президентом [3]. Було проведено масштабні реформи в поліції, включаючи очищення кадрів від корумпованих елементів[4]. Поліція була переоснащена та модернізована, а їх зарплати підвищені, що зменшило спокусу до хабарництва [5].

Внесені зміни в податкову систему, спростили її та зменшили кількість податкових перевірок. Це допомогло зменшити можливості для корупційних схем. Запроваджено електронні системи для державних послуг, що дозволило зменшити контакт між чиновниками та громадянами, а отже, і можливості для хабарів. Провели кампанії з очищення державних установ, звільняючи корумпованих чиновників та забезпечуючи прозорість у їхній діяльності [6].

Реформували судову систему для підвищення її незалежності та ефективності. Велику увагу приділено боротьбі з корупцією в судах.

Основні прояви корупції в Україні:

1. Хабарництво: хабарництво на всіх рівнях державної влади, від місцевих чиновників до вищих посадових осіб, є однією з найбільш поширених форм корупції. Хабарі вимагаються за отримання ліцензій, дозволів, підписання контрактів, судові рішення та доступ до державних послуг.

2. Непрозорі державні закупівлі: державні закупівлі є одним із найкорумпованіших секторів. Однак впровадження системи ProZorro стало важливим кроком у напрямку боротьби з корупцією в цьому сегменті. Незважаючи на це, корупційні схеми, пов'язані з тендерними процедурами, досі існують, особливо через змову учасників або маніпуляції з умовами тендерів.

3. Кумівство і протекціонізм: часто на ключові посади в державних установах призначаються люди, які мають особисті зв'язки з політичними лідерами чи впливовими особами, а не фахівці з відповідною кваліфікацією. Це призводить до низької ефективності державного управління і створює додаткові умови для корупції.

4. Виведення державних коштів: корупція у сфері бюджетного фінансування та використання державних коштів, особливо у великих інфраструктурних проєктах або державних програмах, є однією з найбільших загроз для економічної стабільності країни. Часто через корупційні схеми значні суми грошей "осідають" у кишенях посадовців або бізнесменів, пов'язаних з владою.

Ще один приклад наведемо з Сінгапуром який є одним із найбільш успішних прикладів у світі в боротьбі з корупцією. Незважаючи на складні економічні умови та високий рівень корупції у 1960-х роках, країна провела серію рішучих реформ, які дозволили їй стати світовим лідером у сфері прозорості та доброчесності. Станом на 2023 рік, Сінгапур займає 5-е місце в Індексі сприйняття корупції (CPI), нарівні зі Швецією.

Основою успіху Сінгапуру стало створення незалежного Бюро з розслідування корупції (Corrupt Practices Investigation Bureau – CPIB), яке отримало широкі повноваження для розслідування і покарання корупційних злочинів. CPIB наділене правом розслідувати корупцію на будь-якому рівні, включаючи високопосадовців. Важливо, що бюро не підпорядковується будь-яким політичним інституціям, що дозволяє йому діяти незалежно.

Одним із ключових принципів боротьби з корупцією в Сінгапурі стала жорстка правова система. Корупція карається великими штрафами та тривалими тюремними термінами, незалежно від соціального статусу порушника. Випадки корупції розслідуються швидко і ефективно, що мінімізує можливості для зловживань.

Також Сінгапур ввів високі етичні стандарти для державних службовців, зокрема щодо прозорості та звітності. Державні службовці отримують конкурентоспроможні зарплати, що знижує спокусу до корупційних дій. Крім того, уряд Сінгапуру активно впроваджує технології для підвищення прозорості та зменшення людського фактору в державному управлінні, зокрема через електронні системи публічних закупівель та звітності.

Системні реформи, висока відповідальність посадовців і жорстке правозастосування дозволили Сінгапуру стати однією з найменш корумпованих країн у світі. Цей приклад демонструє, що політична воля, незалежні інституції та ефективні закони можуть значно зменшити рівень корупції навіть у країнах, де раніше корупція була поширеною.

Боротьба з корупцією в Україні є комплексним і довготривалим процесом, що потребує суттєвих реформ і вдосконалень. Нинішня ситуація, зафіксована в Індексі сприйняття корупції (CPI), підкреслює критичну необхідність ефективного підходу до антикорупційних заходів. Низький рейтинг України на міжнародній арені вказує на наявність серйозних структурних та системних проблем, що ускладнюють боротьбу з корупцією.

Досвід країн, таких як Грузія, Сінгапур, Швеція, Норвегія та Південна Корея, показує, що успішна боротьба з корупцією можливе завдяки впровадженню комплексних реформ, створенню незалежних антикорупційних органів і активному залученню громадянського суспільства. Грузія, наприклад, змогла значно знизити рівень корупції завдяки радикальним реформам у правоохоронних органах і державних закупівлях, що демонструє можливості трансформації для України.

Україні слід звернути увагу на успішні практики міжнародних прикладів і адаптувати їх до своїх умов. Ключовими напрямками для подальших дій є забезпечення незалежності судової системи, впровадження нових технологій для прозорості державних витрат, активна участь громадянського суспільства у контролі за діяльністю державних органів та посилення правового середовища.

Тільки через системні зміни і чітку реалізацію антикорупційних заходів Україна зможе досягти суттєвих покращень у боротьбі з корупцією та забезпечити стабільний і прозорий розвиток країни.

Це вимагатиме зусиль на всіх рівнях – від державних інститутів до суспільства, але це необхідний крок для побудови довіри до влади і створення сприятливого середовища для економічного росту і соціального прогресу.

Висновок. Проведене дослідження показало, що корупція залишається однією з ключових проблем, які стримують розвиток України на економічному, політичному та соціальному рівнях. Незважаючи на існування антикорупційних інституцій та прийняті законодавчі акти, показники корупції в Україні свідчать про недостатню ефективність цих заходів. Корупція в Україні залишається великою проблемою, яка перешкоджає економічному розвитку, погіршує добробут громадян і підриває довіру до державних інститутів.

Незважаючи на певний прогрес у боротьбі з корупцією через створення нових інституцій і реформ, важливі виклики, такі як політичний тиск та недосконала судова система, залишаються актуальними. Ефективна боротьба з корупцією вимагає рішучих дій на всіх рівнях, зокрема посилення незалежності судової системи та підвищення прозорості державного управління.

Зіставлення міжнародного досвіду показало, що успішна боротьба з корупцією вимагає комплексних реформ у різних сферах, зокрема, судовій системі, державних закупівлях, правоохоронних органах та забезпеченні прозорості в управлінні.

Особливу увагу слід звернути на приклади Грузії, Сінгапуру та Південної Кореї, де впровадження системних змін, новітніх технологій та незалежних антикорупційних органів дозволило досягти суттєвих результатів. На основі досвіду інших країн можна зробити висновок, що для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно посилити незалежність судової системи, забезпечити прозорість державних процесів через впровадження електронних систем, а також залучити громадянське суспільство до контролю за діяльністю державних органів. Лише за умови системних перетворень і належної імплементації реформ Україна зможе покращити ситуацію з корупцією та забезпечити сталий розвиток у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Transparency International Ukraine. "Corruption Perceptions Index 2023". <https://ti-ukraine.org>
2. World Bank. "Combating Corruption". <https://worldbank.org>
3. Wolfensohn, James. "Corruption and Development". <https://worldbank.org/speeches>
4. Wysnevsky, Olexander. "Anti-corruption Reforms in Ukraine". <https://anticorruption.org.ua>
5. Judicial Watch Report. "Judiciary Independence in Ukraine". <https://judicialwatch.org/reports>
6. Transparency International Georgia. "Georgia's Success in Fighting Corruption". <https://transparency.ge/en>
CPIB Singapore. "Singapore's Anti-Corruption Efforts". <https://cpib.gov.sg>

Ірина КУШПТА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ

***Анотація.** У даній статті розглядається стратегії спрямованих на підвищення стійкості та адаптивності агропродовольчих систем до змін у глобальній економіці. Досліджено декілька підходів стратегії для підвищення стійкості. А також важливості стратегічного управління в контексті сучасних викликів, з якими стикаються агропродовольчі системи в умовах глобалізації, кліматичних змін та зростаючих потреб населення. Мета дослідження полягає в аналізі того, як стратегічне управління може допомогти агропродовольчим системам не тільки існувати в цих складних умовах, але й процвітати.*

***Annotation.** This article considers strategies aimed at increasing the sustainability and adaptability of agro-food systems to changes in the global economy. Several strategy approaches to increase resilience have been explored. And also the importance of strategic management in the context of modern challenges faced by agri-food systems in the conditions of globalization, climate change and growing needs of the population. The purpose of the study is to analyze how strategic management can help agri-food systems not only survive in these challenging environments, but also thrive.*

Вступ. Сьогодення характеризується безпрецедентною динамікою та мінливістю, особливо гостро відчутною в аграрному та харчовому секторах. Глобалізаційні процеси, кліматичні зміни та стрімке зростання населення створюють безпрецедентні виклики для сільського господарства та харчової промисловості. У цих умовах здатність сільськогосподарських і харчових систем адаптуватися до змін та зберігати стійкість стає ключовим фактором забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку.

Дана стаття присвячена детальному аналізу стратегій, спрямованих на підвищення стійкості та адаптивності агропродовольчих систем до змін у глобальній економіці. Особлива увага приділяється ролі стратегічного управління в контексті сучасних викликів. Метою дослідження є виявлення механізмів, за допомогою яких стратегічне управління може не лише забезпечити виживання, а й сприяти процвітанню агропродовольчих систем в умовах високої невизначеності.

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Анна РЕВКОВА

У статті розглядаються різноманітні підходи до стратегічного управління, які можуть бути ефективними для підвищення стійкості агропродовольчих систем. Зокрема, аналізується роль інновацій та технологій в адаптації до змін, важливість диверсифікації виробництва та ринків збуту, значення партнерств та мережевих взаємодій, необхідність розвитку людського капіталу та підвищення кваліфікації працівників, а також роль державної політики у підтримці сталого розвитку агропродовольчого сектору

Виклад основного матеріалу. Щоб забезпечити стабільний прибуток, сільськогосподарське підприємство потребує чітко розробленого стратегічного плану. Саме стратегічне управління дозволяє визначити конкретні цілі та розробити ефективні шляхи їх досягнення в умовах мінливого ринку. Стратегічне управління - це управлінська діяльність по опрацюванню і реалізації рішень, направлених на повне та ефективне використання наявних ресурсів, спрямованих на виконання завдань поставлених перед організацією на перспективу [1].

Стратегічне управління в сільському господарстві полягає не лише у визначенні напрямку, а й у визначенні комплексу заходів щодо забезпечення сталого розвитку підприємства.

Його робота полягає в тому, щоб виробити чітке бачення майбутнього, визначити стратегічні цілі та розробити ефективні плани їх досягнення. Особлива увага приділяється комплексному аналізу зовнішнього середовища, ідентифікації потенційних ризиків і можливостей, оцінці внутрішніх ресурсів компанії.

Такий системний підхід дозволяє агропідприємствам адаптуватися до ринкових змін, мінімізувати негативний вплив непередбачуваних подій та утримувати лідируючі позиції на агропродовольчому ринку.

Дослідженнями встановлено, що стратегії поділяються на дві групи: стратегії функціонування і стратегії розвитку. Стратегія функціонування відображає поведінку сільськогосподарського підприємства на ринку продукції, що воно виробляє. Американський дослідник М. Портер виділив три основних варіанта таких стратегій: лідерство за низькими витратами, диференціації та фокусування. Стратегія розвитку пов'язана з діяльністю сільськогосподарського підприємства на ринку і направлена на розвиток його потенціалу [2].

Стратегія розвитку майбутнього підприємства обирається з урахуванням найперспективніших напрямків діяльності агроформування. Загальну стратегію сільськогосподарського підприємства формує керівництво, розподіляє відповідальність між виконавцями, координує проведення заходів по реалізації стратегічних завдань [2].

Процес стратегічного управління розвитком агропродовольчого потенціалу підприємства включає два основні етапи: розробку та впровадження стратегії.

Формулювання стратегії передбачає багато дій, таких як оцінка зовнішнього середовища, визначення місії та стратегічних цілей, проведення

SWOT-аналізу, оцінка внутрішніх ресурсів і розробка конкретних стратегій для досягнення поставлених цілей.

Стратегічне управління – це циклічний процес, який включає три основні фази:

- На першому етапі стратегічного планування розробляється бачення майбутнього компанії, визначаються довгострокові цілі, розробляється детальний план дій.
- Другий етап – реалізація стратегії – передбачає реалізацію розроблених заходів, моніторинг їх ефективності та внесення необхідних коректив.
- Заключний етап – контрольний – дозволяє оцінити результати виконаної роботи, виявити відхилення від запланованих показників і внести відповідні зміни до стратегії.

Отже, для розвитку потрібно провести комплекс заходів, який дозволить компанії адаптуватися до змін зовнішнього середовища та досягати поставлених цілей. В нинішніх умовах господарювання пріоритетним завданням сільськогосподарських підприємств має бути впроваджено заходи щодо стратегічного розвитку агропродовольчого розвитку сільськогосподарських підприємств. Це дозволить у майбутньому збільшити кількість сільськогосподарської продукції та покращити її якість.

Для реалізації стратегії розвитку агропродовольчого потенціалу сільськогосподарських підприємств залежно від конкретних умов використовуються такі моделі: внутрішньофірмового управління у спокійному зовнішньому середовищі; управління в умовах динамічного і різноманітного ринку; модель раптово виникаючих загроз і можливостей у зовнішньому середовищі. Особливого значення набуває модель стратегії підприємства в умовах зростаючої конкуренції, яка передбачає обґрунтований аналіз його конкурентоспроможності, оцінку зовнішніх і внутрішніх факторів. [2,3].

Сукупність стратегічних рішень у площині реагування на зміни чинників внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства називають стратегією економічної безпеки [4, с. 35].

Стратегічне управління сприяє розвитку сільських територій шляхом створення робочих місць, підтримки малих фермерських господарств та розвитку інфраструктури, що забезпечує соціальну стійкість. Стратегії, орієнтовані на стійкість, включають заходи з адаптації до змін клімату, такі як розвиток систем зрошення, впровадження стійких до посухи культур, а також поліпшення систем збереження ґрунтів.

Однією з основних причин, через які важливо створювати системи економічного захисту в агробізнесі, є наявність економічних ризиків. Ці ризики виникають внаслідок протиріч між зовнішніми умовами і стратегічними цілями підприємств. Вони можуть як заважати досягненню цих цілей, так і сприяти їм, залежно від того, позитивний чи негативний вплив вони мають на бізнес.

Категорія економічної безпеки з'явилася і набула актуальності у зв'язку з формуванням в Україні економіки ринкового типу. Оскільки будь-яка система (наприклад, економічна, соціологічна) чи процес, який знаходиться в постійному розвитку, припускає проходження ряду стадій, виникає необхідність простежити еволюцію поняття економічної безпеки та визначитися з нормативно-правовим забезпеченням цього процесу.

А. І. Сухоруков дійшов висновку, що економічна безпека обумовлена впливом зовнішнього середовища, що у ринковій економіці весь час змінюється, вона ніколи не залишається стабільною, постійною або незмінною [5, с. 74].

Водночас дослідження внутрішнього середовища сільськогосподарського підприємства, дані про її сильні й слабкі сторони доповнюють характеристики зовнішніх можливостей і загроз. Слабкі сторони агроформувань – це внутрішні характеристики, які призводять до зниження їх агропродовольчого потенціалу. До них відносять ряд факторів, серед яких: наявність значної частини населення пенсійного віку; низький рівень заробітної плати працівників сільського господарства; недостатня кількість кваліфікованих працівників для інноваційного виробництва агропродовольчої продукції; незначний відсоток залучення іноземних та внутрішніх інвестицій; нераціональна структура сільського господарства, що веде до низької зайнятості сільського населення; використання застарілого технічного обладнання при виробництві агропродовольчої продукції, що значно впливає на її якість[6].

Стратегічне управління сприяє розвитку інноваційних методів виробництва, таких як органічне землеробство та інтенсивні агротехнології, що підвищує ефективність використання ресурсів та продуктивність. Це, в свою чергу, сприяє забезпеченню продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Незважаючи на численні переваги, впровадження стратегічного управління в агропродовольчих системах стикається з низкою викликів. Серед них:

- відсутність доступу до сучасних технологій та фінансових ресурсів у малих фермерських господарствах.
- нестабільна політична ситуація в багатьох країнах, що обмежує довгострокове планування.
- невідповідність між екологічними вимогами та економічними інтересами виробників, що призводить до конфлікту між стійкістю та прибутковістю.

Слід підкреслити, що при розробці стратегії розвитку агропродовольчого потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно брати до уваги специфічні риси сільського господарства як складової частини національної економіки.

Ключовим завданням стратегічного управління агропродовольчим сектором є забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Це означає досягнення балансу між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною стійкістю. Сільськогосподарське виробництво

має бути не лише продуктивним та інноваційним, а й відповідальним перед суспільством та природою. Це передбачає раціональне використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття, мінімізацію негативного впливу на довкілля та забезпечення справедливих умов праці для сільськогосподарських працівників.

Стратегічне управління є важливим інструментом для забезпечення стійкості агропродовольчих систем. Правильне планування, використання ресурсів та адаптація до змін дозволяють не лише підвищити ефективність виробництва, але й забезпечити стійкий розвиток сільських територій та продовольчу безпеку в умовах глобальних викликів.

Сталий розвиток сільськогосподарських підприємств вбачає діяльність, що цілеспрямована на успішне досягнення взаємодії між різними технологіями, ресурсами і управлінням з екологічним, економічним та соціальним середовищем. За такого ведення господарювання відбувається забезпечення населення екологічною та високоякісною продукцією. При цьому дотримуються вимоги щодо використання, відтворення та збереження природних ресурсів [3].

Упровадження стратегій сталого розвитку дозволяє мінімізувати негативний вплив на довкілля, зокрема через скорочення викидів парникових газів, оптимізацію водокористування та збереження біорізноманіття.

Висновки. Проведений аналіз підтверджує, що стратегічне управління є невід'ємною складовою сталого розвитку агропродовольчих систем. Здатність підприємств адаптуватися до змін, інновацій та викликів кліматичних змін є ключовою для забезпечення продовольчої безпеки та збереження природних ресурсів.

Стратегічне управління дозволяє не лише реагувати на поточні виклики, але й проактивно формувати майбутнє галузі, враховуючи довгострокові тренди та цілі сталого розвитку. Для досягнення успіху необхідно поєднати зусилля держави, бізнесу та громадянського суспільства, створивши сприятливе середовище для інновацій, інвестицій та співпраці.

Список використаних джерел:

1. <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=5273&chapterid=1146>
2. Рульєв В. А. Менеджмент : [навч. посібник] / В. Рульєв, С. Гуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 312 с
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
4. Живко З.Б. Стратегічне планування в системі економічної безпеки підприємства. Проблеми науки. 2012. № 4. С. 32-39.
5. Система економічної безпеки держави : монографія / А. І. Сухоруков та ін. Київ : Стилос, 2009. 685 с.
6. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент) : [монографія] / [Малік М. Й., Кропивко М. Ф., Булавка О. Г. та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.

Каріна КОВАЛЬОВА,*
студентка 2 курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУЦІЯХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯХ

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу впровадження електронного документообігу (ЕДО) в публічних інституціях України в контексті цифрових трансформацій економіки та розвитку інформаційного суспільства. Особлива увага приділяється значенню ЕДО для оптимізації процесів діловодства, підвищення ефективності роботи органів державного управління та місцевого самоврядування. Впровадження ЕДО сприяє прискоренню обробки документів, покращенню контролю за їх виконанням, економії ресурсів, а також прозорості управлінських процесів. У статті розглядаються ключові принципи побудови систем ЕДО, їхні переваги та виклики. Також наведені рекомендації щодо ефективної інтеграції ЕДО в діяльність державних установ, з урахуванням їхньої інформаційної інфраструктури та специфіки роботи.*

***Annotation.** The article is devoted to the analysis of the introduction of electronic document management (EDM) in public institutions of Ukraine in the context of digital transformations of the economy and the development of the information society. Particular attention is paid to the importance of ODE for optimizing office work processes, improving the efficiency of public administration and local self-government bodies. The implementation of ODE helps to speed up the processing of documents, improve control over their implementation, save resources, as well as transparency of management processes. The article discusses the key principles of building EDM systems, their advantages and challenges. Recommendations for the effective integration of EDM into the activities of state institutions, taking into account their information infrastructure and the specifics of their work, are also provided.*

Вступ. В умовах глобальної цифровізації суспільства та розвитку інформаційних технологій дедалі більше організацій і публічних інституцій переходять на використання електронного документообігу. Такий підхід дозволяє суттєво оптимізувати управлінські процеси, підвищити ефективність взаємодії між структурними підрозділами, а також забезпечити прозорість та контроль на всіх етапах обробки документів. Електронний документообіг сприяє зменшенню витрат на паперові носії, пришвидшенню ухвалення рішень та

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ Анна РЕВКОВА

скороченню часу на обробку звернень громадян, що є критично важливим для публічного сектору. Проте впровадження електронного документообігу супроводжується низкою викликів, які потребують детального аналізу та планування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові трансформації економіки України, розбудова інформаційного суспільства, впровадження технологій електронного урядування та всеохоплююча діджиталізація усіх процесів, у тому числі і ділових, вимагають ґрунтовного вивчення та ефективного запровадження електронного документообігу.

У наш час якість функціонування органів державного управління та місцевого самоврядування прямо або опосередковано залежить від їхньої інформаційної інфраструктури, наявних чи перспективних цифрових засобів опрацювання великих потоків різнотипної інформації. Подання вхідних даних, процес їхньої обробки та відображення результатів аналітичного опрацювання, а також прийнятих на їх основі управлінських рішень, відбувається переважно у вигляді електронних документів, що вимагає оптимізації документаційного забезпечення управління органів публічної влади шляхом впровадження систем електронного документообігу [1].

В основі побудови та впровадження інтегрованої системи управління електронними документами лежать фундаментальні принципи, необхідні для успішного задоволення динамічних потреб організацій [3]. Ці принципи служать основоположними стовпами, встановлюючи стійку структуру, яка не тільки оптимізує робочі процеси з документами, але й сприяє покращеній співпраці та безперервному обміну інформацією.

Документообіг – важливий складник процесів публічного управління та прийняття рішень. Постійне збільшення кількості інформації, необхідної для прийняття правильного управлінського рішення, призвело до того, що традиційні методи роботи з документами стали неефективними. Завдяки впровадженню електронного документообігу (ЕДО) з'явилася можливість впорядкувати і підвищити ефективність діяльності органів публічного управління під час роботи з документами.

Електронний документообіг є важливою складовою цифровізації публічних інституцій та організацій. Він забезпечує ефективність, прозорість і оптимізацію процесів обробки та зберігання документів. Поступове впровадження ЕДО допомагає зменшити бюрократичні бар'єри, підвищити якість надання послуг і скоротити витрати на управління документообігом.

Основними принципами ЕДО є:

- 1) одноразова реєстрація документа, що дозволяє однозначно його ідентифікувати в будь-якій підсистемі;
- 2) одночасне виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання;
- 3) безперервність руху документа, що дозволяє ідентифікувати відповідального за його виконання у кожен момент часу життєвого циклу документа;

4) єдина база документарної інформації для централізованого зберігання документів, яка виключає їх дублювання ;

5) ефективно організована система пошуку документа, що забезпечує пошук документів за наявності мінімальної інформації про них;

б) розвинена система звітності за різних статусів та атрибутів документів, що дає змогу контролювати їх рух на різних етапах документообігу і приймати управлінські рішення, ґрунтуючись на даних зі звітів.

Однією з найбільших переваг ЕДО є прискорення документообігу (табл. 1). Замість фізичної доставки та ручного підписання документів, у системах ЕДО використовується електронний підпис, який значно пришвидшує процес погодження та затвердження документації. Завдяки автоматизації бізнес-процесів організації можуть значно скоротити час на обробку інформації, що є особливо важливим для державних структур з великим обсягом звернень громадян [4].

Таблиця 1

Переваги електронного документообігу для публічних установ

Переваги	Коротка характеристика
<i>Підвищення ефективності та прозорості роботи</i>	Електронні документи легко відстежувати, вони захищені від втрати або підробки. Це дозволяє контролювати виконання завдань та термінів.
<i>Економія ресурсів</i>	Перехід на ЕДО дозволяє скоротити витрати на папір, картриджі для принтерів, архівне зберігання документів тощо.
<i>Покращення взаємодії з громадянами та бізнесом</i>	Електронний документообіг спрощує обмін документами з контрагентами, дозволяє оперативно реагувати на їхні запити.
<i>Підвищення мобільності співробітників</i>	Доступ до документів можливий з будь-якого пристрою, що підключений до мережі Інтернет.

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Однак електронний документообіг має і недоліки. По-перше, можливість втрати інформації, проте в більшості випадків загрозу втрати документів можна усунути за допомогою заходів захисту. По-друге, це використання спеціальних навичок для роботи з відповідним програмним забезпеченням. Іноді потрібні навички високого рівня складності, які можливо забезпечити за допомогою навчання. Витрати на усунення проблем слід порівнювати з розміром коштів, які дозволить заощадити впровадження електронного документообігу [4].

Електронний документообіг дозволяє відслідковувати кожен етап обробки документа – від його створення до остаточного архівування. Це забезпечує вищий рівень прозорості та відповідальності всіх учасників процесу, оскільки всі дії з документами зберігаються в електронному вигляді і можуть бути перевірені в будь-який момент. Така прозорість є критично важливою для державних

установ, оскільки сприяє підвищенню довіри з боку громадян і зниженню рівня корупції.

ЕДО дає змогу працівникам організацій та публічних установ отримувати доступ до документів з будь-якого місця, де є Інтернет. Це особливо важливо в умовах дистанційної роботи, яка стала повсякденною реальністю під час пандемії COVID-19. Можливість працювати з документами в режимі онлайн забезпечує безперебійність роботи установ навіть за несприятливих умов.

Впровадження ЕДО потребує значних інвестицій у програмне забезпечення, технічне обладнання та навчання працівників. Для державних установ цей процес може бути ускладнений обмеженими бюджетами та відсутністю достатніх технічних ресурсів. Крім того, потрібна інтеграція нових систем з існуючими інфраструктурами, що також може стати складним і витратним завданням [3].

Docs Fusion і Docs Open є одними з найпопулярніших у світі систем класу «електронних архівів».

Optima Workflow система призначена для формалізації типових процедур роботи з документами.

PayDox (система електронного документообігу PayDox) сприяє керуванню бізнес-процесами й документами та має необмежені можливості адаптації під вимоги замовників.

Ключові функції систем електронного документообігу для публічних установ (рис. 1):

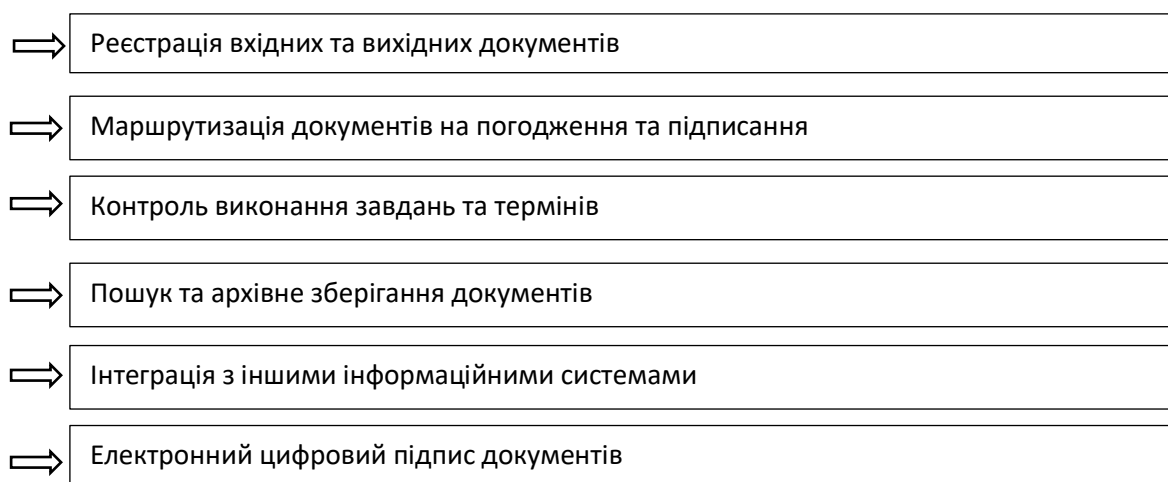

Рис. 1. Функції систем електронного документообігу

Джерело: сформовано автором на основі: [2].

Забезпечення безпеки даних є одним з основних завдань при впровадженні ЕДО, особливо у державному секторі, де обробляється велика кількість конфіденційної інформації. Системи ЕДО повинні мати високий рівень захисту від несанкціонованого доступу, кібератак та втрати даних. Це вимагає використання сучасних криптографічних технологій, регулярного аудиту безпеки та резервного копіювання інформації [4].

Етапи впровадження електронного документообігу:

1. *Аналіз потреб і аудит існуючих процесів.* Перед початком впровадження ЕДО необхідно провести детальний аналіз існуючих бізнес-процесів і визначити, які з них можуть бути оптимізовані за допомогою цифрових технологій. Це дозволить уникнути дублювання функцій і розробити систему, що максимально відповідає потребам організації. Крім того, варто провести аудит існуючої документації та оцінити можливість її переходу в електронну форму.

2. *Вибір програмного забезпечення та платформи.* На ринку існує безліч рішень для електронного документообігу, тому важливо вибрати платформу, яка відповідає специфіці організації та має необхідний функціонал. До основних критеріїв вибору варто віднести сумісність з існуючими системами, можливість масштабування, рівень безпеки та підтримку електронного підпису.

3. *Інтеграція та навчання персоналу.* Процес впровадження ЕДО повинен супроводжуватися навчанням персоналу, яке допоможе уникнути помилок та ефективно використовувати нові можливості системи. Інтеграція нової системи з існуючими процесами має бути поступовою, щоб уникнути перебоїв у роботі організації.

4. *Тестування та введення в експлуатацію.* Після впровадження ЕДО необхідно провести тестування системи для виявлення потенційних проблем і недоліків. Лише після успішного завершення тестування система може бути введена в експлуатацію на всіх рівнях організації [5].

Впровадження нових технологій завжди супроводжується опором з боку персоналу, який звик працювати в старій системі.

Висновки. Впровадження електронного документообігу є важливим етапом цифрової трансформації публічних інституцій та організацій. Хоча цей процес може стикатися з низкою викликів, таких як технологічні бар'єри та потреба в адаптації персоналу, його переваги значно переважають. Зниження витрат, підвищення прозорості та швидкості обробки документів, а також забезпечення доступності інформації роблять ЕДО ключовим інструментом для підвищення ефективності роботи державних і приватних структур.

Список використаних джерел

7. Копняк К.В., Покинйчереда В.В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1798>.

8. Королюк Т. М., Мазуренок О. Р. Діджиталізація діяльності підприємств: тенденції, цифровий облік, перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 70. № 3. С. 59-70.

9. Королюк Т., Кравчук Н., Карп І. Стан та тенденції розвитку організації документообігу в інформаційній системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 67. № 6. С. 79-89.

10. Кукарін О.Б. Електронний документообіг та захист інформації : навч. посібник / за заг. ред. Н.В. Грицяк. Київ : НАДУ, 2015. 84 с.

11. Мельничук Л.І., Головченко М.М. Питання впровадження електронного документообігу в органах державної влади. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. 2019. № 1. С. 154-159.

Олена БАРЧИШИНА*
магістр 2 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

***Анотація.** У статті розглядається роль місцевих податків і зборів у фінансовому забезпеченні територіальних громад. Аналізуються основні джерела надходжень до місцевих бюджетів, визначаються проблеми їх адміністрування і вплив на розвиток місцевих економік. Досліджуються перспективи вдосконалення системи місцевого оподаткування в контексті децентралізаційних реформ.*

***Abstract.** The article examines the role of local taxes and fees in the financial support of territorial communities. The main sources of income to local budgets are analyzed, the problems of their administration and the impact on the development of local economies are determined. Prospects for improving the local taxation system in the context of decentralization reforms are studied.*

Вступ. У сучасних умовах децентралізації влади в Україні особливої актуальності набуває роль місцевих податків і зборів. З переходом до нової моделі управління територіальними громадами, які отримали більшу автономію та відповідальність за розвиток місцевої інфраструктури, зростає значення ефективного формування їх фінансової бази. Місцеві податки, як джерело фінансування, відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Місцеві податки і збори формують основу бюджетних надходжень територіальних громад. Вони забезпечують фінансування соціально-економічних програм, розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, культури та інших важливих сфер. Прямий зв'язок між надходженнями від місцевих податків і зміною якості життя населення підкреслює необхідність їх ефективного адміністрування.

Правильно спланована податкова політика може стати стимулом для розвитку малого і середнього бізнесу. Зменшення податкового навантаження на підприємства, зокрема, через місцеві податки, може призвести до підвищення інвестиційної привабливості територій, створення нових робочих місць і збільшення доходів місцевих бюджетів.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Сергій БЕРЕЗЮК.

Місцеві податки також можуть мати соціальну спрямованість. Наприклад, податки на нерухомість або землю можуть використовуватися для реалізації програм соціальної допомоги, підтримки вразливих верств населення, а також для фінансування екологічних ініціатив. Актуальність вдосконалення місцевих податків також підкреслює необхідність адаптації до змінюваних умов національної економіки. В умовах глобалізації та збільшення конкуренції між територіями, важливо, щоб місцеві органи влади мали інструменти для ефективної податкової політики, що дозволяє залучати інвестиції і розвивати економіку. У цьому контексті, врахування специфіки кожної території, потреб та можливостей місцевих громад є важливим фактором успішності.

Встановлення розміру податків та зборів (в межах, визначених Податковим кодексом) належить виключно до компетенції органів місцевого самоврядування. Тому вони мають реальні можливості впливати на обсяги надходжень зазначених платежів до відповідних бюджетів для формування ресурсного потенціалу органів місцевого самоврядування та слугувати джерелом соціального і економічного розвитку територіальних громад.

Весь перелік відносин, що виникають у сфері справляння податків і зборів, регламентовано Податковим кодексом України (далі ПКУ). Нормами ПКУ передбачено поділ податків і зборів на загальнодержавні та місцеві. При цьому місцеві податки є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Вони встановлюються відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених ПКУ[1].

Вирішальна роль у забезпеченні виконання державної функції щодо регулювання економічних процесів належить податкам, які зараховуються до місцевих бюджетів для формування власних надходжень. Лише в частині місцевих податків і зборів місцева влада має певну самостійність. Безумовно, що установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом, забороняється.

До повноважень сільських, селищних, міських рад щодо податків та зборів належать встановлення ставок місцевих податків та зборів в межах ставок, визначених Податковим кодексом; визначення переліку податкових агентів згідно із ст. 268 Податкового кодексу (щодо туристичного збору); зміну розміру їх ставок, надання податкових пільг, яке тягне за собою зміну податкових зобов'язань платників податків.

Структура податків і зборів схематично зображена на рисунку 1.

Надходження від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до бюджету органів місцевого самоврядування. Окрім того, значна частина загальнодержавних податків і зборів зараховується до місцевих бюджетів у встановлених пропорціях.

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів у частині загальнодержавних податків і зборів є величиною, на яку органи місцевої влади не мають безпосереднього впливу.

Лише в частині місцевих податків і зборів органи місцевої влади мають певну самостійність, тому, що встановлення місцевих податків та зборів, не

передбачених Податковим кодексом, забороняється. Одним з можливих рішень для підвищення ефективності місцевих податків є створення механізмів стимулювання відповідального платника податків.

Рис 1. Місцеві податки та збори в Україні

Джерело: складено автором на основі [3]

Це можуть бути пільги для підприємств, які інвестують у соціально значущі проекти, або бонуси для сумлінних платників. Такі ініціативи не лише підвищують надходження до бюджету, а й сприятимуть розвитку місцевої економіки.

Важливим аспектом реалізації ефективної місцевої податкової політики є підвищення рівня обізнаності громадян про податкову систему та її роль у розвитку територій. Освітні програми, семінари та інформаційні кампанії можуть допомогти формувати відповідальне ставлення до сплати податків. Це також сприятиме залученню більшої кількості платників податків та зміцненню довіри до місцевих органів влади [4].

Дослідження та аналіз місцевих економічних тенденцій надзвичайно важливі для коректної адаптації податкової політики. Моніторинг змін у потребах місцевого бізнесу та населення дозволить своєчасно вносити корективи в тактику оподаткування, що забезпечить більш стабільний фінансовий фундамент для територіальної громади.

Фінансовий контролінг здійснюється у вигляді організованого адміністрацією компанії процесу перевірки виконання абсолютно всіх управлінських рішень у фінансовій сфері з метою реалізації фінансової стратегії і тактики та запобігання кризових ситуацій, що призводять до банкрутства [6]. Служба контролінгу перш за все має сформувати взаємозв'язок контролінгу з усіма функціями, ретельно контролювати витрати підприємства, так як вони є основним об'єктом управління, пропонувати ефективні напрями покращення фінансового становища [4]. Проте, на сьогоднішній день служба контролінгу ще

не повною мірою запроваджується в Україні. Тому вкрай важливою є правильна організація та налаштування системи фінансового контролінгу.

Таблиця 1

Формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень

Загальний фонд бюджетів обласного значення, районних бюджетів, бюджетів ОТГ	Загальний фонд обласних бюджетів:
Податок на доходи фізичних осіб – 60 %	Податок на доходи фізичних осіб – 15 %
Податок на прибуток підприємств комунальної власності, засновником яких є районні, міські ради, ОТГ – 100 %	Податок на прибуток – 10 %
Рентна плата за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату – 5 %	Податок на прибуток підприємств комунальної власності, засновників яких є обласна рада – 100 %
Держмитро за місцем вчинення дій та видачі документів	
Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин, водних ресурсів місцевого значення, за користування надрами не пов'язаними з видобуванням корисних копалин, за користування лісовими ресурсами (крім рубок деревини головного користування) – 100 %	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування – 50 %
Акцизний податок з роздрібною торгівлю підакцизних товарів – 100 %	
Єдиний податок – 100 %	
Збір за паркування транспортних засобів – 100 %	
Туристичний збір – 100 %	
Податок на майно – 100 %	

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Таким чином, податки, що надходять до місцевих бюджетів, є ключовим інструментом у реалізації державної функції регулювання економіки. Однак це не достатньо для повної автономії органів влади

Цей аналізований період загального обсягу податкових надходжень показує тенденцію зростання, але їх частка в бюджеті залишається нестабільною, незважаючи на абсолютне зростання. Це свідчить про те, що, хоча система оподаткування постійно вдосконалюється, фіскальний потенціал податків не використовується повною мірою через низку факторів, таких як надання податкових полів, усунення від сплати податків, недоліків в адмініструванні та накопиченні.

Для підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів, а також для збільшення надходжень до місцевих бюджетів, необхідно створити такі умови:

1. Прозорість і відкритість податкової інформації. Тобто необхідно впровадити системи публічного доступу до інформації про місцеві податки, збори та їх використання. Це підвищить довіру громадян до органів влади та стимулюватиме сумлінне виконання податкових зобов'язань. Прозорість також включає регулярне звітування про надходження до бюджету і витрати, що мінімізує корупційні ризики.

2. Автоматизація процесів адміністрування. За допомогою використання сучасних інформаційних технологій, таких як електронні платіжні системи та автоматизовані системи обліку податкових надходжень, дозволить спростити процес адміністрування та зменшити кількість помилок.

3. Підвищення фіскальної дисципліни та контроль за платниками податків. Місцевим органам влади важливо забезпечити чіткий контроль за своєчасністю та повнотою сплати податків. Це включає розробку чітких правил для платників податків і регулярні перевірки.

4. Фіскальна децентралізація. Передача більшої фінансової автономії на місця дозволить громадам самостійно визначати пріоритети в управлінні податковими ресурсами та розподілі бюджетних коштів.

5. Освіта і консультаційна підтримка платників податків. Важливо організувати навчальні програми та консультації для платників податків з метою підвищення їхньої обізнаності щодо процедур сплати податків, прав та обов'язків. Це може зменшити кількість помилок і забезпечити кращу відповідність законодавству.

6. Залучення інвестицій. Територіальні громади повинні працювати над створенням умов для залучення інвестицій. Це може включати створення спеціальних економічних зон або залучення приватних інвесторів через державно-приватне партнерство.

Висновок. Місцеві податки і збори відіграють суттєву роль у доходах бюджетів місцевого самоврядування та ОТГ. Тому головним стратегічним завданням у сфері місцевих фінансів є вдосконалення механізмів, встановлення економічно обґрунтованих ставок місцевих податків і зборів, виявлення і дієва реалізація резервів у частині розширення бази оподаткування, постійна робота щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнесового середовища, а також розроблення та реалізація інвестиційних проектів.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.
2. Офіційний веб-сайт Державна Фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/>
3. Опарін В.М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2019. № 6. С. 29-43.

Вікторія СЛОНСЬКА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЇ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

***Анотація.** Цифрова трансформація стрімко змінює ландшафт державного управління. Блокчейн-технологія, як одна з найперспективніших, надає нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та довіри до державних послуг. На сьогодні дослідження блокчейнів для публічного управління були зосереджені на окремих сферах реалізації, без урахування широкого застосування блокчейнів у публічному секторі. Такі тематичні дослідження та огляди, як правило, недооцінюють широкий спектр можливостей використання блокчейну в публічному управлінні. У той самий час аналіз показує, що блокчейн може покращити управління публічним сектором із низки аспектів, адже блокчейни найбільш корисні, коли довіра до органів влади низька (оскільки блокчейни забезпечують велику підзвітність), здатність впроваджувати блокчейн-рішення залежить від певного ступеня адміністративного та технологічного потенціалу органів влади, а головне – від їхньої готовності та бажання впроваджувати ці технології. Небажання розгортати технології блокчейнів частково пояснюється ідеєю, що блокчейни «конкурують» з державою. У даній статті розглянуто потенціал застосування блокчейн-технології в державному секторі України, а також проаналізували, як блокчейн може змінити традиційні способи надання публічних послуг, підвищити прозорість і довіру до державних інституцій, а також забезпечити більшу ефективність і безпеку державних процесів.*

***Abstract.** The digital transformation is rapidly reshaping the landscape of public administration. Blockchain technology, as one of the most promising, offers new opportunities to enhance the efficiency, transparency, and trust in public services. While research on blockchains for public administration has focused on specific implementation areas, it has often neglected the broader application of blockchains in the public sector. Such focused studies and reviews typically underestimate the wide range of possibilities for using blockchain in public administration. At the same time, the analysis shows that blockchain can improve public sector management in a number of ways, as blockchains are most useful when trust in government is low (since blockchains provide greater accountability), the ability to implement blockchain*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Тетяна КОЛЕСНИК

solutions depends on a certain degree of administrative and technological capacity of government agencies, and most importantly - on their willingness and desire to implement these technologies. The reluctance to deploy blockchain technologies is partly explained by the idea that blockchains "compete" with the state. This article examines the potential of blockchain technology in the Ukrainian public sector, and analyzes how blockchain can change traditional ways of providing public services, increase transparency and trust in government institutions, and ensure greater efficiency and security of government.

Вступ. Сучасний світ стрімко змінюється під впливом цифрових технологій, які перетворюють усі сфери людської діяльності, зокрема й публічне управління. Україна, як активний учасник глобальних процесів, не залишається осторонь цих трансформацій. Курс на євроінтеграцію вимагає від нашої держави не лише адаптації законодавства до європейських стандартів, а й кардинальної модернізації державного апарату за допомогою цифрових інструментів. Цифрова трансформація відкриває перед Україною нові можливості для розвитку. Вона дозволяє підвищити ефективність роботи державних органів, покращити якість послуг, що надаються громадянам, забезпечити прозорість прийняття рішень та зміцнити довіру до державних інституцій. Однак, шлях до цифрової трансформації в Україні ускладнюється низкою викликів.

Серед основних перешкод на шляху до цифрової трансформації можна виділити: недостатнє фінансування, відсутність чіткої стратегії та узгодженої політики у сфері цифрової трансформації, дефіцит кваліфікованих кадрів, слабка кібербезпека та опір змін з боку частини державних службовців. Крім того, важливим фактором є відсутність достатнього рівня цифрової грамотності серед населення. Одним із перспективних напрямів цифрової трансформації є впровадження блокчейн-технологій.

Блокчейн має потенціал для революціонізації багатьох сфер діяльності, зокрема й публічного управління. Завдяки своїм властивостям, таким як децентралізація, прозорість та незмінність даних, блокчейн може сприяти підвищенню довіри до державних реєстрів, забезпечити безпеку електронного голосування, спростити процедури державних закупівель та оптимізувати логістичні процеси.

Ця стаття присвячена детальному аналізу потенціалу блокчейн-технології в контексті цифрової трансформації державного управління в Україні. Ми розглянемо конкретні приклади застосування блокчейну в різних сферах державної діяльності, оцінимо переваги та виклики, пов'язані з його впровадженням, а також запропонуємо рекомендації для розробки ефективної стратегії розвитку блокчейн-технологій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація державного управління – це масштабний процес, спрямований на кардинальне покращення взаємодії громадян з державою. Одним з ключових напрямків цієї трансформації є оптимізація надання публічних послуг. Це означає, що державні послуги мають стати доступнішими, простішими у використанні та швидшими у отриманні.

Перехід на цифровий формат надання послуг дозволяє значно скоротити бюрократичні процедури, знизити витрати часу та ресурсів як для громадян, так і для державних органів. Автоматизація рутинних операцій, зменшення кількості необхідних документів та спрощення процедур дозволяють значно скоротити час надання послуг. Завдяки цифровим технологіям, всі процеси стають більш прозорими та відстежуваними. Громадяни мають можливість контролювати хід розгляду своїх звернень та отримувати детальну інформацію про всі етапи надання послуги.

Однією з найперспективніших технологій, що можуть знайти широке застосування в державному управлінні, є блокчейн. Ця технологія забезпечує високий рівень безпеки, прозорості та довіри до даних. Блокчейн може слугувати основою для створення єдиного державного реєстру документів, що дозволить уникнути дублювання інформації та спростить процедури верифікації [2].

В результаті повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, 24 лютого 2022 року, стало потужним каталізатором для розвитку та впровадження нових технологій, зокрема блокчейну, у державному секторі. Ця технологія, зі своїми властивостями децентралізації, прозорості та безпеки, виявилася надзвичайно корисною в умовах війни та повоєнної відбудови.

Блокчейн – (від англ. blockchain, дослівно перекладається як «ланцюг блоків») це спосіб зберігання даних або цифровий реєстр транзакцій, угод, контрактів та будь-яких даних, які потребують використання окремих незалежних записів. За допомогою блокчейну можна зберігати дані, наприклад, про видані кредити, набуття майнових прав, порушення правил дорожнього руху, реєстрації шлюбів тощо. Головною відмінністю блокчейна від класичних реєстрів є одночасне збереження даних в декількох місцях, які розподілені серед певної кількості вузлів (комп'ютерів) без прив'язки до конкретної локації. Будь-який користувач цієї мережі може мати доступ до актуальної версії реєстру. По суті – блокчейн є публічною базою всіх транзакцій (завершених цифрових операцій), які колись відбулися в системі. Цифрові записи об'єднуються у «блоки», які потім криптографічно та хронологічно поєднуються в цифровий «ланцюг» за допомогою відповідних математичних алгоритмів. Кожний існуючий «блок» пов'язаний з попереднім та містить у собі певний набір цифрових записів, натомість, нові «блоки» завжди додаються в кінець ланцюга операцій (транзакцій) [3].

На сьогодні існує дві моделі типологізації блокчейнів: за суб'єктами адміністрування (інклюзивний та ексклюзивний (Інклюзивний блокчейн: Це мережа, до якої може приєднатися будь-хто. Доступ до участі в консенсусі та валідації транзакцій відкритий для всіх бажаючих. Прикладом такого типу є Bitcoin. Ексклюзивний блокчейн: На відміну від інклюзивного, доступ до мережі обмежений. Дозволяється участь лише певних учасників, які відповідають певним критеріям. Часто такі мережі використовуються в корпоративному середовищі.)) та за режимом доступу до даних, операцій та транзакцій (публічний та закритий), які в наслідок комбінування створюють чотири типові шаблони організації його функціонування («інклюзивний-публічний»,

«інклюзивний-закритий», «ексклюзивний-публічний», «ексклюзивний-закритий»)[3].

Як зазначив Заступник Міністра юстиції України Денис Чернишов, у майбутньому Україна переведе всю цифрову державну інформацію на блокчейн-платформу [5]. Попри значний потенціал блокчейн-технологій, їх впровадження в Україні стикається з низкою серйозних перешкод. Однією з головних проблем є відсутність чіткої правової бази. Дарма що ініціативи щодо законодавчого регулювання криптовалют, питання використання блокчейну в інших сферах залишається недостатньо врегульованим. Це призводить до невизначеності для бізнесу та інвесторів, а також створює ризики для споживачів. Ще однією проблемою є технічна складність впровадження блокчейн-технологій. Високі витрати на енергоспоживання, проблеми масштабування та необхідність досягнення консенсусу між великою кількістю учасників ускладнюють широке застосування блокчейну. Крім того, існує ризик виникнення помилок у смартконтрактах, наслідки яких можуть бути непередбачуваними. Важливим аспектом є також соціальні та етичні питання. Автономність блокчейну та смартконтрактів може призвести до ситуацій, коли автоматизовані рішення будуть прийматися без втручання людини, що може мати негативні наслідки для окремих індивідів або суспільства в цілому. Наприклад, автоматичне блокування майна боржника може призвести до серйозних соціальних проблем [3].

Сьогодні за рівнем розвитку та впровадження у всі сфери життя ця технологія порівнюється з розвитком Інтернету в 90-ті роки минулого століття. Отже, блокчейн, як інструмент реалізації різних важливих проєктів не лише в сфері бізнесу, але й державному регулюванні (зокрема, для боротьби з корупцією в державному секторі, банківській сфері тощо) знаходиться на початку свого шляху [5]. Дослідження закордонних центрів вивчення впровадження таких новітніх технологій свідчать, що блокчейн може застосовуватися в таких сферах як: фінанси (33%), уряд (29%), охорона здоров'я (27 %) та інших [6]. Впровадження блокчейну в Україні – це процес, який потребує часу та зусиль. Хоча повна інтеграція цієї технології в наше життя може зайняти кілька років, вже зараз ми спостерігаємо перші кроки в цьому напрямку. Важливою умовою успішного розвитку блокчейну є адаптація законодавства, а також забезпечення високого рівня безпеки даних [6].

Використання блокчейну для управління цифровими ідентифікаторами громадян може значно спростити доступ до державних послуг. Ідентифікація на базі блокчейну забезпечує захищеність даних громадян і виключає можливість підробки документів або крадіжки особистих даних. Автоматизація процесів і зниження необхідності у посередниках скорочує адміністративні витрати та підвищує швидкість обробки інформації. Наприклад, реєстрація прав власності, що раніше могла займати тижні або місяці, може бути виконана за кілька хвилин.

Цифрова трансформація публічного сектору має на меті підвищення ефективності державного управління, прозорості та доступності державних послуг для громадян. Однією з провідних інноваційних технологій, які відіграють важливу роль у цьому процесі, є блокчейн. Ця децентралізована та

захищена технологія пропонує нові можливості для державних органів, сприяючи підвищенню довіри до державних інститутів та скороченню адміністративних витрат [5].

Блокчейн має потенціал стати потужним інструментом для відновлення України після війни. Завдяки своїм властивостям, таким як прозорість, безпека та децентралізація, блокчейн може допомогти вирішити багато проблем, з якими стикається держава. Однак, для успішного впровадження блокчейну необхідна комплексна стратегія, що охоплює законодавчі зміни, підтримку інновацій та співпрацю з міжнародними партнерами. Він вже сьогодні змінює наше життя, роблячи його більш прозорим, безпечним та ефективним. Хоча перед цією технологією ще багато викликів, її потенціал для розвитку державного управління та інших сфер є величезним. Ми тільки на початку шляху, і в майбутньому блокчейн може стати основою для створення більш справедливого та прозорого суспільства.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що цифрова трансформація державного управління є не від'ємним компонентом сучасного розвитку. Перехід на електронні послуги суттєво спрощує взаємодію громадян з державою, роблячи її більш доступною та прозорою. Впровадження блокчейн-технологій в державне управління відкриває нові перспективи для підвищення ефективності, безпеки та довіри до державних інституцій.

Однак, попри свій великий потенціал, технологія блокчейн стикається з багатьма проблемами, включаючи відсутність чіткої правової бази, технічні труднощі та необхідність вирішення соціальних та етичних питань. Успішне впровадження блокчейну в державному секторі вимагає комплексної стратегії, яка включає: Прийняття законів, що регулюють використання блокчейну в різних сферах державного управління; Створити необхідну технічну інфраструктуру для підтримки систем блокчейн; Навчання персоналу та спеціалістів ІТ-підрозділу ефективному використанню технології блокчейн; Діліться досвідом та залучайте інвестиції для розвитку блокчейн-проєкту.

Список використаних джерел:

1. Guk, A. (2018), Benchmarking dobrogo vryadyvannya [Benchmarking of good governance], TOV «Vydavnytstvo «Aston», Kyiv, Ukraine.
2. Kukhareva, H.P. (2015). "Good governance as a way to create an effective system of public administration in Ukraine", *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, vol. 1. pp. 76–83.
3. Цифрова технологія "блокчейн" в державному управлінні: сутність, переваги та ризики застосування / О. Карпенко, А. Осьмак // 2017. - Вип. 21. - С. 20-28.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2017_21_4
4. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні / І. В. Давидова // *Часопис цивілістики*. - 2017. - Вип. 26. - С. 38-41.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_26_10
5. Чернишов Д. У майбутньому Україна переведе всю цифрову державну інформацію на блокчейн-платформу.: <http://www.pravove-pole.info/novini/u-majbutnomu-ukraina-perevede-vsju-cyfrovu-derzhavnu-informaciju-na-blokchejnplatformu-denys-chernyshov>
6. Блокчейн – народження нової економіки. : https://www.youtube.com/watch?v=kqhuWGjJ8_Q

Олександр СОЛЬСЬКИЙ*
студент 4 курсу,
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця, Україна

ВИКЛИКИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ

Анотація: У статті досліджуються виклики кібербезпеки, що постають перед електронним урядуванням у сучасних умовах цифровізації державних послуг. В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та зростаючої залежності від цифрових інфраструктур, уряди все частіше стикаються з кіберзагрозами, які ставлять під загрозу ефективність і безпеку електронних послуг.

Автори аналізують основні тенденції розвитку кіберзлочинності в сфері електронного урядування, виділяють ключові загрози для державних інформаційних систем, а також пропонують заходи для підвищення рівня кібербезпеки. Особлива увага приділяється проблемам захисту персональних даних, забезпеченню конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Стаття надає огляд сучасних підходів до протидії кіберзагрозам та висвітлює перспективи розвитку стратегій кібербезпеки в контексті електронного урядування.

Abstract: The article examines the cyber security challenges faced by e-government in the modern conditions of digitization of public services. In the conditions of rapid development of information and communication technologies and growing dependence on digital infrastructures, governments are increasingly faced with cyber threats that threaten the efficiency and security of electronic services. The authors analyze the main trends in the development of cybercrime in the field of e-government, identify key threats to state information systems, and also propose measures to increase the level of cyber security. Special attention is paid to the problems of personal data protection, ensuring confidentiality, integrity and availability of information. The article provides an overview of modern approaches to countering cyber threats and highlights the prospects for the development of cyber security strategies in the context of e-government.

Вступ: У сучасному світі цифрова трансформація державних структур є важливою складовою розвитку суспільства та економіки. Електронне урядування, яке забезпечує надання державних послуг через Інтернет, сприяє підвищенню ефективності управління, прозорості процесів та доступності

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Анна РЕВКОВА

інформації для громадян. Однак із збільшенням обсягів цифрових даних і залежністю від інформаційних систем зростає також і кількість кіберзагроз, які ставлять під загрозу безпеці державних інформаційних ресурсів.

Кібербезпека в електронному урядуванні стала однією з найактуальніших проблем сучасності. Сучасні атаки на державні інформаційні системи можуть мати катастрофічні слідки не тільки для окремих структур, але й для загалом національної безпеки. Тому вивчення тенденцій та новітніх загроз у сфері кібербезпеки стає нагальним питанням для забезпечення стійкого функціонування електронного уряду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з первісною редакцією Закону України «Про інформацію», інформація визначалася як «систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище». У нинішній редакції цього закону під інформацією розуміють «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або представлені в електронному вигляді»

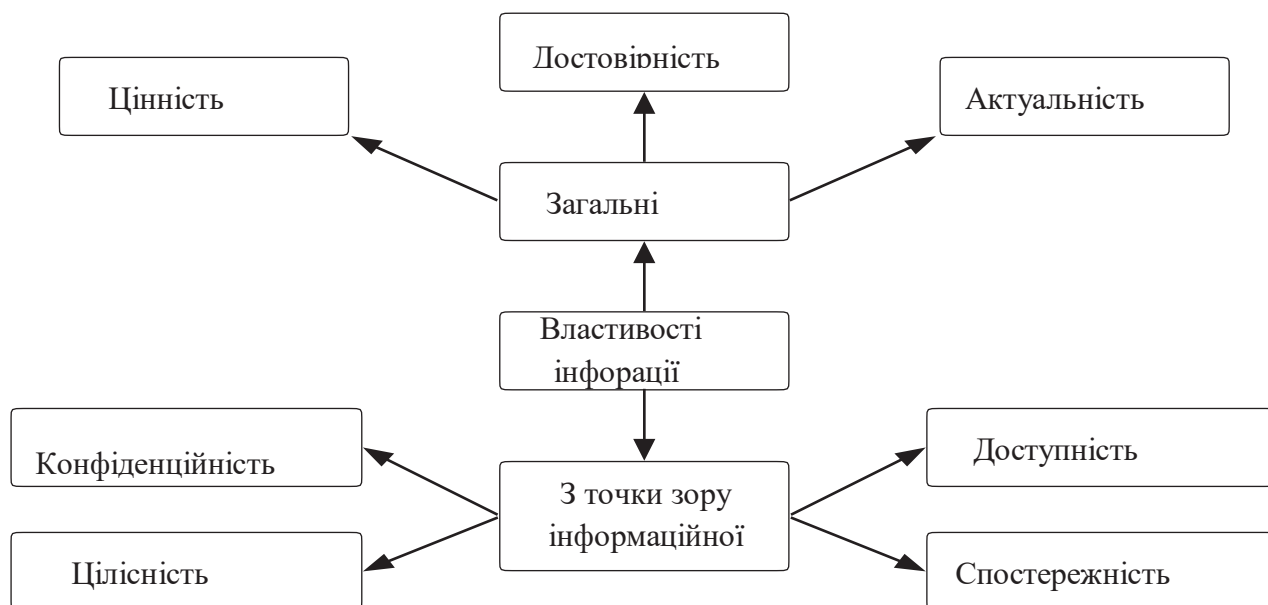

Рис. 1. Властивості інформації

Джерело: сформовано автором [1]

Інформація володіє рядом властивостей:

- Цінність – визначається її здатністю сприяти досягненню поставлених цілей користувача.
- Достовірність – відповідність наданої інформації реальним фактам і подіям.
- Актуальність – значущість і достовірність інформації у поточний момент часу.

З точки зору інформаційної безпеки, до основних властивостей інформації належать:

- Конфіденційність – означає, що доступ до інформації має лише авторизований користувач.
- Цілісність – гарантія того, що інформація не може бути змінена або пошкоджена неавторизованими користувачами.
- Доступність – можливість доступу до інформації авторизованим користувачем у потрібний час за наявності необхідних повноважень.

Інформаційна безпека – це комплекс заходів, спрямованих на захист інформації від будь-яких дій, які можуть порушити її цілісність, конфіденційність або доступність. Це стосується як державних структур, так і приватних компаній та окремих осіб.

Інтеграція зовнішніх користувачів в систему електронного урядування та надання віддаленого доступу персоналу створюють складну проблему інформаційної безпеки. Збільшення кількості точок входу в систему підвищує ризик виявлення та експлуатації вразливостей, що можуть призвести до порушення конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

В організаціях, що надають електронні державні послуги, існує потреба у чіткому розподілі обов'язків між групами, які займаються технічним обслуговуванням систем і забезпеченням їхньої інформаційної безпеки. Однак на практиці часто виникають ситуації, коли межі відповідальності розмиті, що

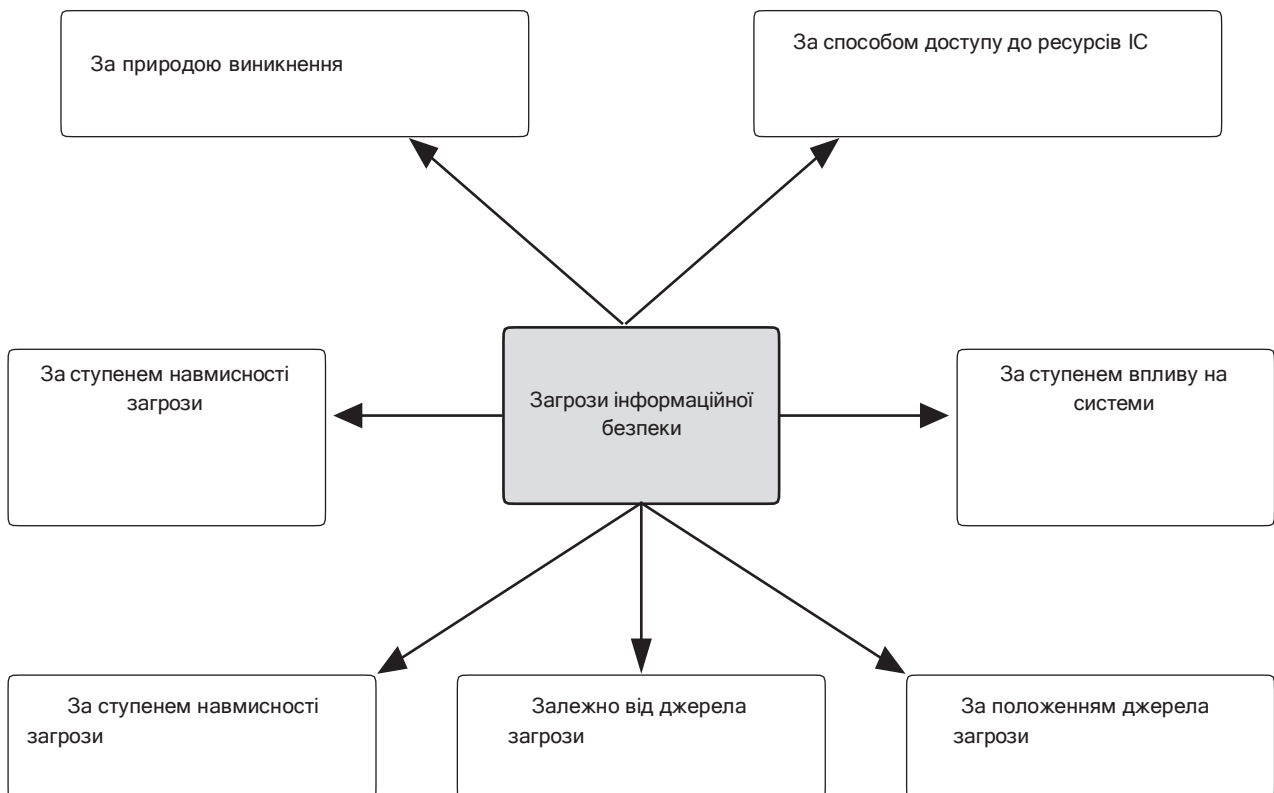

Рис. 2. Класифікація загроз інформаційній безпеці

Джерело: сформовано автором [2]

Стратегія кібербезпеки України виділяє низку проблем, які роблять країну вразливою до кібератак. Серед них: застаріла інфраструктура, недостатня захищеність важливих систем, відсутність єдиного підходу до кіберзахисту та недостатня координація між різними органами.

Згідно зі Стратегією національної безпеки України, основними загрозами інформаційній безпеці є: цілеспрямована інформаційна війна проти держави, відсутність чіткої та узгодженої комунікаційної політики на державному рівні та недостатня медіаграмотність громадян, що робить їх вразливими до маніпуляцій.

Загроза інформаційній безпеці – це потенційна небезпека, яка може призвести до порушення конфіденційності, цілісності або доступності даних. Це може бути як навмисна дія (наприклад, кібератака), так і випадкова подія (наприклад, збій обладнання).

За природою виникнення:

Природні загрози – це ризики, що виникають через об'єктивні фізичні процеси або стихійні явища, які не підлягають контролю людини (наприклад, пожежі, повені, цунамі, землетруси, техногенні збої). Їх важко або навіть неможливо прогнозувати.

Штучні загрози – це ризики, викликані діями людини.

За ступенем навмисності загроз:

Випадкові загрози – виникають через халатність або ненавмисні помилки персоналу. Наприклад, ненавмисне введення неправильних даних чи пошкодження обладнання.

Навмисні загрози – зазвичай є результатом цілеспрямованих дій зловмисників. Приклад: атака SQL-ін'єкцією на базу даних через Web-інтерфейс.

Залежно від джерела загрози:

Природні загрози – виникають через зміни в природному середовищі, такі як аномальне підвищення або зниження температури, повені, буревії тощо.

Загрози від людини – можуть бути спричинені діями недержавних організацій, які ставлять своїх людей на критичні посади в державних ІС.

Загрози з санкціонованих програмно-апаратних засобів – виникають через некомпетентне використання системних утиліт.

Несанкціоновані загрози – наприклад, інсталяція кейлогерів чи використання заражених особистих носіїв.

За положенням джерела загрози:

Зовнішні загрози – пов'язані з джерелами, що знаходяться поза контрольованою зоною, такими як перехоплення електромагнітних випромінювань або даних у каналах зв'язку.

Внутрішні загрози – виникають всередині контрольованої зони, наприклад, через використання пристроїв для підслуховування або крадіжку носіїв з конфіденційною інформацією.

За ступенем впливу на системи:

Пасивні загрози – не змінюють структуру ІС, наприклад, несанкціоноване копіювання файлів.

Активні загрози – порушують структуру системи, як, наприклад, проникнення зловмисника для моніторингу мережевого трафіку з метою перехоплення паролів.

За способом доступу до ресурсів ІС:

Стандартний доступ – загрози, що використовують традиційні методи, як-от підкуп або фізичний тиск для отримання пароля.

Нестандартний доступ – загрози, що виникають через використання незадекларованих функцій засобів захисту.

Висновки: Отже, в умовах швидкого розвитку електронного урядування, виклики кібербезпеки стають дедалі актуальнішими. Сучасні технології, хоча і відкривають нові можливості для підвищення ефективності державного управління, також створюють нові ризики та загрози.

Основними тенденціями є зростання числа кібератак, еволюція методів злочинців та збільшення важливості захисту конфіденційних даних.

Захист інформаційних систем в електронному урядуванні вимагає комплексного підходу, що включає не лише технологічні рішення, але й підвищення обізнаності користувачів, розробку надійних політик безпеки та активну співпрацю з міжнародними організаціями. В умовах постійних змін і нових загроз, державні установи повинні бути готовими адаптувати свої стратегії безпеки, щоб ефективно реагувати на кібервиклики.

Лише злагоджені дії всіх учасників процесу — від урядових структур до суспільства — можуть забезпечити надійний захист електронного урядування, зміцнюючи довіру громадян до цифрових послуг та сприяючи стабільному розвитку суспільства в умовах інформаційної ери.

Список використаних джерел

1. Артеменко, О. В. Кібербезпека в Україні: виклики та перспективи. *Науковий вісник НТУУ "КПІ"*. 2022. <http://kpi.ua/nv>
2. Гуменюк, І. С. Тенденції в розвитку електронного урядування: безпека та виклики. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. <http://dutp.org.ua>
3. Ковальчук, А. М. Кіберзагрози в системі електронного урядування: аналіз та рекомендації. *Журнал інформаційної безпеки*. 2023. <http://infosecurity-journal.org>
4. Мельник, Т. В. Електронне урядування: виклики кібербезпеки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. <http://vnkarazin.edu.ua>
5. Петренко, С. Ю. Захист інформаційних систем в електронному урядуванні: сучасні тенденції. *Науковий журнал "Інформаційні технології та системи"*. 2021. <http://its-journal.org>
6. Шевченко, В. Г. Кібербезпека в державному управлінні: основні виклики та шляхи подолання. *Економіка та держава*. 2022. <http://economyandstate.org>

Володимир ПИСАРСЬКИЙ*
бакалавр 2-го року навчання,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

***Анотація.** У цій статті розглядається актуальний стан електронного урядування в Україні, його розвиток та можливі перспективи. Україна зайняла 30 місце серед 193 країн у дослідженні ООН за Індексом електронного урядування (E-Government Development Index), 1 місце за Індексом електронної участі (E-Participation Index) та 5 місце за Індексом онлайн-ових послуг (Online Service Index). Стаття аналізує основні чинники поточного стану електронного урядування в Україні та досліджує показники інших країн.*

***Abstract.** This article examines the current state of e-government in Ukraine, its development and possible prospects. Ukraine took 30th place among 193 countries in the UN study according to the E-Government Development Index, 1st place according to the E-Participation Index and 5th place according to the Online Service Index. The article analyzes the main factors of the current state of e-government in Ukraine and examines the indicators of other countries.*

Вступ. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює і розвиток сфери державного управління, зокрема надання адміністративних послуг. Для кожної країни, що інтегрована чи прагне до інтеграції у світові організації та об'єднання з розвиненими країнами важливо впроваджувати зміни в публічному управлінні. Саме тому ООН, починаючи з 2003 року, проводить дослідження щодо рівня впровадження змін до управління, розвитку електронного урядування, для того щоб кожна країна могла визначити свій рівень та зробити висновки, щодо його покращення.

Виклад основного матеріалу. Електронне урядування має декілька визначень. Більшість науковців звертає на те, що воно є особливою формою публічного управління, але є ті, що визначають Е-урядування, як особливу форму організації державної влади із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Також П.С. Клімушин та А.О. Серенок зазначають, що концепція електронного урядування сформувалася у західних країнах виходячи з розуміння держави як постачальника послуг, де інформаційні технології повинні

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Тетяна КОЛЕСНИК

працювати на інтереси широких верств, забезпечуючи надання послуг громадянам і організаціям із боку держави. Незважаючи на відмінність визначень, всі вони зводяться до того, що Е-урядування є формою організації державної (публічної влади) із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, що дає змогу зробити процес управління більш прозорим та відкритим, а участь у цьому процесі – більш доступною, що відповідає широкій концепції електронного урядування [1, с. 32].

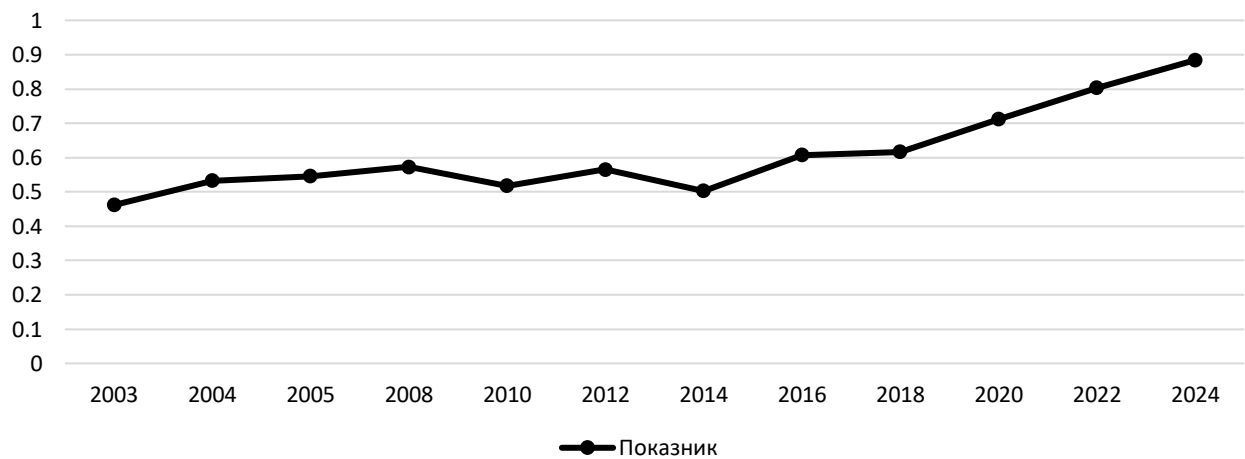
Організація Об'єднаних Націй (ООН), починаючи з 2003 року, проводить раз у 2 роки дослідження, в якому визначає рівень розвитку електронного уряду в країнах-членах ООН.

Разом з оцінкою моделей розвитку веб-сайтів у країні, індекс розвитку електронного уряду включає характеристики доступу, такі як інфраструктура та рівень освіти, щоб відобразити, як країна використовує інформаційні технології для сприяння доступу та залученню своїх людей [2].

EGDI – це зведений показник трьох важливих вимірів електронного урядування, а саме: Online Service Index (оцінює доступність онлайн послуг, які надаються урядами), Telecommunication Infrastructure Index (вимірює рівень розвитку інфраструктури телекомунікацій) та Human Capital Index (оцінює рівень людського капіталу, його освіченості та прагнення до освіти).

Україна зайняла 30 місце у рейтингу EGDI з поміж 193 країн, зі значенням індексу 0,8841. Порівняно з попередніми дослідженнями видно, що Україна значно розвинула електронне урядування, що показує наступний графік [3].

Хронологія EGDI України

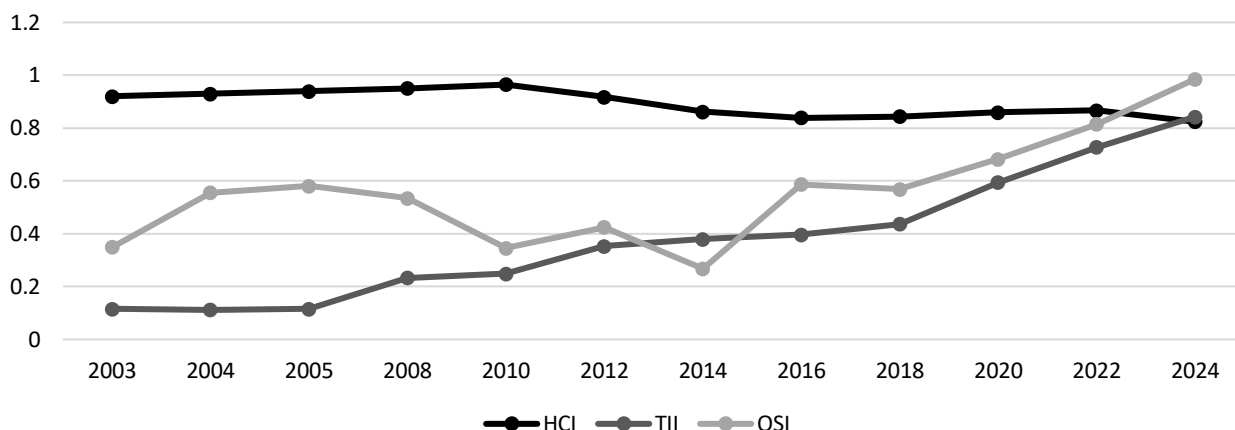
Індекс людського капіталу це єдиний показник, що має тенденцію зменшення в Україні, згідно з даних ООН. З 2010 по 2016 роки НСІ зменшувався, а з 2016 по 2022 – збільшувався, до початку війни 24 лютого і наразі показник стабільно зменшується.

Це свідчить про загальне зниження рівня освіти у населення, його бажання отримувати її та еміграція освічених людей за кордон.

Проте показники ТІІ та OSI мають тенденцію на збільшення, що свідчить про покращення технологій, інтернет-інфраструктури, якості державних онлайн

послуг, електронної грамотності населення, доступності для нього інтернет зв'язку, мобільного зв'язку та засобів комунікації.

Хронологія показників HCI, TII, OSI

Існує ще один показник, який виділяє ООН при оцінці електронного врядування – Індекс електронної участі (EPI).

E-Participation Index (EPI) — це індекс, який оцінює рівень залученості громадян до електронних урядових процесів і можливостей впливати на ухвалення рішень через цифрові платформи.

Він базується на трьох основних компонентах: E-Information (можливість участі шляхом надання громадянам публічної інформації та доступу до інформації без або за запитом), E-Consultation (залучення громадян до участі та обговорення державної політики та послуг) та E-Decision Making (розширення можливостей громадян через спільне розроблення варіантів політики та спільне виробництво компонентів послуг і способів надання) [4].

У 2024 році Україна посіла перше місце у світі за Індексом електронної участі, піднявшись на 56 позицій порівняно з 2022 роком. Одну з найважливіших ролей у розвитку EPI в Україні грає проєкт «EGAP». Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) фінансується Швейцарією і виконується Фондом Східна Європа у співпраці з Мінцифрою та Фондом Innovabridge[5]. Ключова мета даної співпраці Швейцарії та України це покращення комунікації між людьми та владою, незважаючи на місце проживання, через створення прозорих та надійних державних електронних сервісів. Хоч і Україна має доволі високі показники, але існують країни з вищим рівнем електронного врядування. Естонія – це пострадянський лідер за EGDI. Країна зайняла 2 місце в світі з показником 0,9727.

Естонія – це країна, що дуже швидкими темпами трансформувалася з пострадянської корумпованої країни до євроінтегрованої цифровізованої країни.

Після проведення освітніх програм та підготовки законодавчої бази, в Естонії було запроваджено ряд реформ, які наведені в Таблиці 1. Досвід Естонії є одним з кращих для України, так як це пострадянська країна, що впоралась з тими проблемами, що є для нашої країни актуальними і досі, зокрема корупція.

А досвід електронних виборів та єдиного реєстру населення є найважливішим для України в умовах війни.

Таблиця 1.

Хронологія впроваджень для розвитку електронного врядування

Роки	Впровадження
1995	Перший інтернет-банк в Естонії
1998	Банківська авторизація стає «стандартом»
1999	Понад 50% трансакцій в мережі Інтернет
2000	Електронний уряд, мобільне паркування
2001	X-Road, єдиний реєстр населення
2002	ID-картка, електронна податкова декларація
2004	Запуск порталу www.eesti.ee. Електронна поліція
2005	Перші електронні вибори
2009	Mobile-ID
2010	Електронний медичний рецепт
2014	Електронне громадянство
2015	Перше віртуальне «посольство даних»
2017	NiIS X-Road Консорціум. Об'єднання інфосистем Естонії та Фінляндії (NiIS)
2018	«Безшовний сервіс» - сервіс проактивних державних послуг
2019	Стратегія штучного інтелекту уряду (Government AI Strategy)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Висновок. У статті було розглянуто актуальний стан електронного врядування в Україні та його перспективи в контексті міжнародного досвіду. Україна досягла значних успіхів у цифровій трансформації державного управління, що підтверджується високими місцями в міжнародних рейтингах, таких як E-Government Development Index та E-Participation Index. Важливу роль у цьому відіграли урядові ініціативи, як-от портал «Дія» та проєкт «EGAP», спрямовані на підвищення доступності та прозорості державних послуг. Проте існують проблеми, пов'язані зі зниженням індексу людського капіталу (НСІ), що вказує на необхідність вдосконалення освітніх програм та зменшення міграції кваліфікованих кадрів.

Список використаних джерел:

1. Електронне урядування як особлива форма публічного управління: поняття та проблеми запровадження [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/915921>;
2. UN E-Government Knowledgebase [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index>;
3. UN E-Government Knowledgebase [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine>;

Ольга МАЗУР*,
Студентка 2 курсу,
Факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ В РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація: В статті розглянуто стан комунікаційних стратегій в органах державної влади України. Досліджено, що існуючі стратегії не завжди дозволяють ефективно взаємодіяти з громадськістю та досягати поставлених цілей.

Розглянемо причини таких проблем, зокрема, вплив російської пропаганди, недостатню увагу до потреб цільових аудиторій та заходи для покращення комунікаційної діяльності, включаючи розробку ефективних комунікаційних стратегій, посилення взаємодії з громадськістю та ЗМІ, а також підвищення рівня довіри до органів влади.

Надано пропозиції щодо покращення комунікаційної діяльності у публічній сфері. Обґрунтовано, що при розробці комунікаційної стратегії органи публічної влади мають забезпечити зменшення невизначеності та ризику невдачі під час прийняття стратегічних управлінських рішень.

Визначено сутність взаємодії органів публічної влади із цільовими аудиторіям, яка полягає у забезпеченні ефективної державної політики, адаптації державних реформ до можливих майбутніх змін зовнішнього середовища.

Наголошено, що досягнення цих завдань неможливе без підвищення рівня довіри та іміджу органів публічної влади серед громадян; підвищення інформованості громадян про процеси, що в них відбуваються; забезпечення активної участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень та встановлення зворотного зв'язку; покращення співпраці з національними та міжнародними ЗМІ; посилення присутності органів публічної влади на міжнародному рівні; оптимізація внутрішніх комунікацій та обміну інформацією в органах публічної влади.

Abstract: *In the article, we will consider the state of communication strategies in the state authorities of Ukraine. And we will investigate that the existing strategies do not always allow effective interaction with the public and achieving the set goals. The article will consider in detail the causes of such problems, in particular, the influence of Russian propaganda and insufficient attention to the needs of target audiences.*

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Анна РЕВКОВА

We will consider measures to improve communication activities, including the development of effective communication strategies, strengthening interaction with the public and mass media, as well as increasing the level of trust in authorities. Suggestions for improving communication activities in the public sphere are provided. It is substantiated that when developing a communication strategy, public authorities should ensure the reduction of uncertainty and the risk of failure when making strategic management decisions.

The essence of the interaction of public authorities with target audiences is determined, which consists in ensuring effective state policy, adapting state reforms to possible future changes in the external environment. It is emphasized that the achievement of these tasks is impossible without increasing the level of trust and image of public authorities among citizens; raising citizens' awareness of the processes taking place in them; ensuring active participation of the public in the process of making management decisions and establishing feedback; improving cooperation with national and international mass media; strengthening the presence of public authorities at the international level; optimization of internal communications and information exchange in public authorities.

Вступ. Сьогодні відбувається кардинальна зміна підходів до комунікації в державному управлінні. Від пасивної передачі інформації ми рухаємося до активної взаємодії з громадськістю в процесі прийняття рішень. Це вимагає розробки нових комунікаційних стратегій, які б дозволяли досягати стратегічних цілей держави на всіх рівнях.

Сучасні реалії вимагають від державних органів переосмислення традиційних моделей комунікації.

Виклад основного матеріалу. Від одностороннього інформування суспільство переходить до моделі активної взаємодії, де громадяни не лише отримують інформацію, а й беруть участь у формуванні політики. Ця трансформація вимагає розробки нових інструментів та стратегій, які б дозволили органам влади ефективно взаємодіяти з різноманітними аудиторіями та досягати стратегічних цілей.

Об'єктом дослідження є комунікаційна діяльність державних органів. Проаналізовано стан, проблеми та перспективи розвитку комунікацій у сфері державного управління.

Особливу увагу ми приділяємо стратегічному підходу до комунікації, який передбачає управління сприйняттям цільових аудиторій. Згідно з Е. Голдман, ефективна стратегічна комунікація характеризується:

- Багатоцільовим характером повідомлень, що враховують різноманітність аудиторій.
- Безперервністю комунікаційних процесів у довгостроковій перспективі.
- Орієнтацією на потреби та інтереси реципієнтів комунікації.

- Системним та скоординованим характером комунікаційних заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей.

Дослідження спрямоване на всебічний аналіз комунікаційної діяльності органів державної влади. Зокрема, планується охарактеризувати поточну ситуацію, визначити ключові проблеми та чинники, що впливають на ефективність комунікаційних процесів. На основі отриманих результатів будуть сформульовані рекомендації щодо вдосконалення комунікаційної політики державних органів в сучасних умовах.

Розуміння важливості комунікації як одного з ключових елементів управління має давню історію і сягає часів класичних теорій менеджменту. Такі видатні теоретики, як Ансофф, Файоль, Тейлор, Томпсон, Мейо та інші, підкреслювали значущість ефективних комунікацій в організаціях. В українській науці управління ці питання детально розробляли Баранов, Барікова, Бойчун, Довбуш, Загвойська, Кислюк, Кірмач, Куспляк, Мазурок та інші. Проблеми інституціоналізації стратегічних комунікацій у сфері публічного управління є предметом дослідження таких науковців, як Дрешпак, Дубов, Романенко, Рубцов, Сивак та інші.

На думку Х. Мінцберга, комунікаційна стратегія є однією з управлінських компетентностей, що визначають конкурентоспроможність будь-якої організації та досягають її за допомогою комунікаційних технологій. Отже, комунікаційну стратегію можна розглядати як сукупність стратегій, які забезпечують ефективну взаємодію органів державної влади з їх цільовими аудиторіями та спрямовані на реалізацію власної місії.

Комунікаційна стратегія використовується для створення нової цінності, яка реалізується в державних послугах, у людях, у процесах в державних органах шляхом раціонального обміну інформацією, знаннями, інтелектуальною власністю тощо.

Вибір комунікаційної стратегії базується на вивченні мікро- та макросередовища, в якому функціонує публічна влада, тобто системному зборі інформації, необхідній для всебічного аналізу ситуації, перевірки припущень щодо конкретних сфер життєдіяльності суспільства та можливих наслідків комунікації. При розробці комунікаційної стратегії органи публічної влади повинні забезпечити зменшення невизначеності та ризику невдачі під час прийняття стратегічних управлінських рішень.

Під час розробки стратегії неможливо наперед сформувати об'єктивну думку та гарантувати ефективність усіх управлінських рішень, але методологічно обґрунтоване системне дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому функціонує публічна влада, закладає основу ефективної комунікації.

Оцінюючи поточний стан, в якому функціонує орган публічної влади, варто розпочати з аналізу елементів, які безпосередньо стосуються як самої публічної служби, так і споживачів публічних послуг, ЗМІ, різноманітних державних установ та організацій, бізнесу, організацій громадського сектору та інших цільових аудиторій.

Термін "цільова аудиторія" тут означає будь-яку групу, яка має фактичний або потенційний інтерес до даного органу публічної влади або може впливати на його здатність досягати своїх власних цілей. Аналізуючи комунікаційні стратегії органів публічної влади у висновку, варто зазначити, що незважаючи на розгалужену структуру комунікаційних каналів, у системі органів публічної влади на сьогодні відсутній єдиний стандарт висвітлення інформації щодо їх діяльності в медіапросторі.

Інформація, розміщена на офіційних ресурсах, не має єдиної структури, візуального стилю, єдиних вимог до якості контенту та його поширення серед громадян.

Дані орієнтовані переважно на вузьку аудиторію, а саме державних службовців, експертів та журналістів, професійна діяльність яких вимагає відстеження останніх новин щодо діяльності органів публічної влади. Це можна пояснити, відсутністю достатнього фінансування на національні комунікаційні кампанії, які проводять комунікаційні підрозділи органів публічної влади, та браком фахівців з комунікації.

У процесі дослідження було застосовано широкий спектр наукових методів, включаючи аналіз, синтез, теоретичне узагальнення, метод аналогій, системний та комплексний підходи.

Для збору емпіричних даних було проаналізовано низку нормативно-правових документів, зокрема, рекомендації Ради національної безпеки і оборони України щодо здійснення інформаційної роботи, а також Концепцію стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України.

Реформа комунікацій у державному секторі України, розпочата у 2016 році, має на меті створити ефективну систему взаємодії органів влади з громадянами. Однак, незважаючи на зусилля, впровадження стратегічних комунікацій зіштовхується з низкою проблем.

До основних проблем належать:

- Відсутність єдиного підходу до комунікації на різних рівнях влади.
- Недостатнє фінансування комунікаційних кампаній.
- Брак кваліфікованих фахівців.
- Вплив дезінформації та маніпуляцій.
- Відсутність ефективної системи звітності та моніторингу.

Для подолання цих проблем необхідно:

- Розробити детальну і гнучку комунікаційну стратегію.
- Забезпечити достатнє фінансування та ресурси для реалізації стратегії.
- Підвищити рівень професіоналізму фахівців у сфері комунікацій.
- Створити ефективну систему моніторингу та оцінки результатів комунікаційних кампаній.

- Залучати громадськість до розробки та реалізації комунікаційних стратегій.

Майбутнє успішної комунікації державних органів залежить від здатності адаптуватися до змін та ефективно взаємодіяти з різноманітними аудиторіями. Для цього необхідно створити єдину, послідовну та прозору систему комунікації, яка буде заснована на таких принципах:

- Гнучкість: стратегія повинна бути готова до змін і адаптуватися до нових викликів.

- Прозорість: інформація повинна бути доступною, зрозумілою і достовірною.

- Взаємодія: необхідно створити ефективні канали комунікації з громадянами та залучати їх до процесу прийняття рішень.

- Професіоналізм: комунікаційні кампанії повинні проводитися на високому професійному рівні.

- Оцінка ефективності: необхідно регулярно оцінювати результати комунікаційних кампаній і вносити необхідні корективи.

Стратегія комунікації держави – це не просто слова, а добре продуманий план дій. Вона залежить від багатьох факторів: що відбувається в країні і світі, які проблеми хвилюють людей, які цілі ставить перед собою держава.

Щоб досягти успіху, держава повинна: будувати довіру; бути прозорою; залучати людей до розмови; співпрацювати з медіа; діяти наперед.

Державна комунікація повинна бути динамічною, адаптуватися до змін і бути спрямованою на взаємодію з громадянами. Вона має бути заснована на розумінні потреб і очікувань людей, а також на здатності держави швидко реагувати на виклики сучасності.

Список використаних джерел

1. Principi-strategicnih-komunikacij-u-publicnomu-upravlinni.pdf (researchgate.net)
 2. Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare | Small Wars Journal
 3. Головна | Міністерства культури та стратегічних комунікацій (mcsc.gov.ua)
 4. Розробка стратегії: чому варто надіти «культурні окуляри» - Management.com.ua
 5. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки | Кабінет Міністрів України (kmu.gov.ua)
 6. Про затвердження Концепції страт... | від 22.11.2017 № 612 (rada.gov.ua)
 7. Головна | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)
 8. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян (razumkov.org.ua)
- Євроінтеграційні прагнення українців: від амбівалентності до увиразнення - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва (dif.org.ua)

Людмила ДУЖАК*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
м.Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** У даній науковій роботі досліджується розвиток глобального ринку та інтеграція України в світове економічне співтовариство вимагають нових підходів до ведення господарської діяльності організацій, з урахуванням впливу споживчого та конкурентного середовища.*

Зміни в глобалізованому конкурентному середовищі підкреслюють необхідність пошуку сучасних та ефективних методів системного управління конкурентоспроможністю, серед яких важливими є позитивний імідж та бездоганна ділова репутація. З розвитком ринкових відносин, що відповідають світовим тенденціям, значення іміджу підприємства стає дедалі більш актуальним з теоретичної та практичної точок зору. Зміни в розумінні ролі іміджу та його впливу на результати діяльності підприємства обумовлені еволюцією управлінських підходів.

Імідж вже не є другорядним фактором у підприємстві, а стає стратегічним елементом, який суттєво впливає на конкурентоспроможність, ефективність і прибутковість організації.

***Annotation.** In this scientific work, the development of the global market and the integration of Ukraine into the world economic community are investigated, requiring new approaches to the management of economic activities of organizations, taking into account the influence of the consumer and competitive environment. Changes in the globalized competitive environment emphasize the need to find modern and effective methods of systemic competitiveness management, among which a positive image and impeccable business reputation are important. With the development of market relations that correspond to world trends, the importance of the image of the enterprise is becoming more and more relevant from the theoretical and practical points of view. Changes in the understanding of the role of the image and its influence on the results of the enterprise are due to the evolution of management approaches. The image is no longer a secondary factor in entrepreneurship, but becomes a strategic element that significantly affects the competitiveness, efficiency and profitability of the organization.*

Вступ. Сьогодні підприємства змагаються за кожного споживача. У ринковій економіці виникають нові правила для досягнення успіху, серед яких важливе місце займає імідж компанії. Досвід показує, що ті підприємства, які

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Анна РЕВКОВА

зосереджуються лише на фінансових цілях, не досягають таких позитивних результатів, як ті, що мають ширший спектр ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток українського суспільства та потреба формування нового стилю соціальної поведінки спонукають до дослідження питань, пов'язаних з іміджем, який є одним із ключових чинників ефективної та успішної діяльності.

Формування іміджу підприємства – це комплексний процес створення позитивного сприйняття організації серед її цільових аудиторій (клієнтів, партнерів, працівників, громадськості). Імідж формується на основі внутрішніх та зовнішніх факторів, таких як культура підприємства, якість продукції чи послуг, поведінка працівників, корпоративні цінності та соціальна відповідальність.

Зовнішнє середовище, в якому функціонує підприємство, є динамічним і нестабільним. Нові запити споживачів, зміна їхніх вподобань, агресивна конкуренція, серйозна нестача ресурсів, глобалізація бізнесу, нові можливості для його розвитку, зростання значення людського фактора, доступність новітніх технологій та розширення глобальних інформаційних мереж вимагають постійного вдосконалення системи управління організацією.

Імідж підприємства аналізується науковцями в різних галузях, таких як психологія, соціологія, економіка та управління. У теорії іміджу існує безліч підходів до його визначення, і це поняття має різні трактування в залежності від конкретної наукової дисципліни. Незважаючи на різноманітність визначень, дослідження, присвячені іміджу, є надзвичайно важливими, оскільки він є цінною складовою нематеріальних активів, які потребують належного управління.

Історичний розвиток поняття іміджу свідчить про його значні зміни в трактуванні та постійне наповнення новим змістом. Аналіз історії проблеми іміджу має прогностичний характер і дозволяє виявити його сутнісні характеристики на сьогодні.

У умовах жорсткої ринкової конкуренції між підприємствами, що пропонують схожі товари та послуги, питання завоювання ринку та залучення потенційних клієнтів стають особливо актуальними. Форми і методи конкуренції набирають різноманітних відтінків, що підкреслює необхідність отримання та підтримання факторів успіху, які забезпечать тривалі конкурентні переваги.

Одним із ключових інструментів для покращення ринкової позиції є позитивний імідж підприємства, який вирізняє його серед конкурентів, зміцнює ринкові позиції, підвищує ринкову вартість компанії та розширює базу постійних споживачів. Таким чином, позитивний імідж підприємства та його продуктів стає критично важливим чинником успіху.

Незалежно від бажань як підприємства, так і спеціалістів зі зв'язків із громадськістю, імідж є об'єктивним фактором, який значно впливає на оцінку конкурентоспроможності. Нехтування його формуванням і підтримкою суттєво обмежує можливості підприємства.

Слово «імідж» походить з латинської мови і буквально перекладається як «зображення, подоба, уявний образ, уявлення, символ, ікона, метафора, вид, тип, характер, порядок». З цього списку видно, що це поняття тісно пов'язане з візуальним сприйняттям.

Враховуючи всі характеристики такого багатогранного поняття, як імідж, ми вважаємо, що його визначення повинно включати:

- орієнтацію на певну соціальну групу;
- відображення потреб і запитів аудиторії в конкретний момент часу;
- символічний аспект (наявність стереотипів у свідомості); -гнучкість і ситуативність, що залежать від обставин, а також постійність і статичність;
- поєднання зовнішніх і внутрішніх елементів у процесі формування; - соціально-психологічне походження.

На нашу думку, в сучасних умовах імідж є однією з найважливіших складових конкурентоспроможності підприємства і базовою передумовою його успішної діяльності. Громадська довіра має значний вплив на стан бізнесу. Успішні підприємці давно усвідомили важливість формування позитивного іміджу, адже правильно створений і реалізований імідж є інструментом, що здатний впливати на вибір споживачів і суттєво знижувати тиск конкурентів.

Практика показує, що формування іміджу підприємства – це складний і багатогранний процес. Практично кожне підприємство, яке визнає необхідність мати певну репутацію та просуватися на ринку, має спеціально призначених працівників, що займаються цими питаннями в рамках служби маркетингу. Хоча може існувати окрема група, відповідальна за корпоративний імідж, це менш доцільно, оскільки вся діяльність повинна бути узгоджена з цілями та завданнями маркетингу.

Для формування іміджу підприємства, важливо звернути увагу на кілька додаткових аспектів, що можуть посилити позитивне сприйняття компанії на ринку:

1. Інноваційність та розвиток. Підприємства, які постійно впроваджують інновації та розвиваються, сприймаються як прогресивні та такі, що рухаються в ногу з часом. Це підвищує їх привабливість в очах клієнтів і партнерів. Важливо демонструвати, що підприємство використовує сучасні технології та шукає нові рішення для підвищення якості своїх продуктів чи послуг.

2. Соціальна відповідальність. Участь підприємства в екологічних або соціальних проєктах сприяє створенню позитивного іміджу, оскільки це показує його відповідальність перед суспільством і готовність брати участь у вирішенні важливих проблем. Це можуть бути програми з охорони навколишнього середовища, підтримка місцевих громад, благодійність або спонсорство.

3. Стабільність та надійність. Клієнти та партнери високо цінують стабільність підприємства. Репутація надійного партнера, який виконує свої зобов'язання і забезпечує стабільну якість продукції чи послуг, є потужним фактором у побудові довіри.

4. Робота з відгуками та зворотним зв'язком. Активна робота з відгуками клієнтів, вирішення їхніх проблем і врахування їхніх побажань позитивно впливає на сприйняття підприємства. Це підкреслює його клієнтоорієнтованість і готовність удосконалюватися на основі реальних потреб споживачів.

5. Партнерство та колаборації. Співпраця з іншими відомими брендами або лідерами ринку також позитивно впливає на імідж. Підприємство може залучати партнерів для спільних проєктів, що підвищує його статус і підкреслює професіоналізм.

6. Емоційний зв'язок із брендом. Створення емоційного зв'язку зі споживачами через рекламні кампанії, соціальні ініціативи або підтримку культурних чи спортивних подій сприяє формуванню лояльності. Важливо, щоб споживачі асоціювали бренд не лише з продуктом чи послугою, але й з позитивними емоціями та цінностями.

Таблиця 1

Основні етапи формування іміджу підприємства

I етап	Аналіз цільової аудиторії	Розуміння, хто є основними споживачами та партнерами підприємства, їхні потреби та очікування.
II етап	Визначення місії, цінностей та корпоративної культури	Ці елементи задають тон іміджу і допомагають побудувати чітке уявлення про підприємство.
III етап	Створення унікальної візуальної ідентичності	Важливу роль відіграє брендова атрибутика: логотип, кольори, шрифти, що асоціюються з підприємством.
IV етап	Репутаційний маркетинг	Включає роботу з громадськими зв'язками (PR), підтримку стосунків з медіа, благодійність.

Джерело: Сформовано автором [2]

При формуванні позитивного іміджу важливо також враховувати дизайн, психологію, рекламу та роботу PR-фахівців, які разом формують сприйняття підприємства в очах споживачів, в соціальному середовищі, державному секторі,

а також внутрішній імідж серед працівників і в бізнес-спільноті. Позитивний імідж компанії сприяє створенню соціального та економічного ефекту.

Економічний ефект дозволяє отримувати вищу винагороду за бренд, розширювати частку ринку, що, в свою чергу, збільшує обсяги продажів і підвищує цінність бренду. Соціальний ефект також відіграє важливу роль, оскільки він істотно впливає на споживачів, які обирають продукцію чи послугу підприємства.

З підвищенням економічного ефекту зростає і соціальний, адже підприємство отримує можливість брати участь у благодійних акціях, спонсорстві, меценатстві, громадських рухах, підтримці екології та зайнятості населення – це дуже актуальні питання сьогодні. Такий підхід є популярним у сучасному світі і має значний вплив на просування бренду.

Позитивний імідж формується як основною діяльністю компанії, так і цілеспрямованою інформаційною роботою, спрямованою на конкретні групи громадськості. Створення іміджу підприємства в ринковому середовищі здійснюється на основі стратегічного підходу та за допомогою маркетингових комунікацій.

Формування іміджу залежить від таких факторів, як: офіційна політика підприємства, корпоративна рекламна комунікація, корпоративна ідентичність, фірмовий стиль, імідж продукції, імідж партнерів і візуальні засоби.

Успішне формування іміджу підприємства передбачає постійну роботу в різних напрямках: від якості продукції до активної соціальної позиції та інноваційності. Позитивний імідж допомагає підприємству не тільки залучати нових клієнтів, але й утримувати вже існуючих, підвищувати їхню лояльність і створювати додаткові конкурентні переваги.

Висновок. Отже, процес формування позитивного іміджу підприємства є досить значущим і складним у сучасних економічних умовах. Ускладнення цього процесу викликане загостреною економічною та політичною ситуацією в країні, а також невизначеністю в зовнішньому середовищі, що породжує у керівників підприємств сумніви щодо подальшого розвитку бренду та можливостей конкурентоспроможності на нових ринках збуту. Це, в свою чергу, сповільнює загальний розвиток підприємства та його іміджу.

Список використаних джерел

1. Масловська І.І. Формування імідж: ВНАУ, 2019, С. 12-15.
2. Мазаракі А.А. Торгова реклама: теорія і практика управління: монографія / А.А. Мазаракі, В.В. Ортинська, Т.В. Дубовик. К.: КНТЕУ, 2015. 188 с.
3. Березюк С.В., Пронько Л.М., Гола О.О Основні чинники формування поведінки людини у суспільстві/ ВНАУ 16с.

Ольга КОЗИЦЬКА*
магістр 2 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД: КООПЕРАЦІЯ ТА МІСЦЕВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

***Анотація.** У статті досліджено роль інноваційних підходів у сприянні економічному розвитку сільських громад. Особлива увага приділена кооперації та розвитку місцевого підприємництва як ключовим інструментам сталого розвитку. Розглянуто міжнародний досвід, можливості впровадження нових бізнес-моделей та технологій, а також бар'єри, з якими стикаються громади на шляху до інноваційного зростання. Запропоновано низку рекомендацій щодо посилення економічного потенціалу сільських громад.*

***Abstract.** The article examines the role of innovative approaches in promoting the economic development of rural communities. Special attention is paid to cooperation and development of local entrepreneurship as key tools of sustainable development. International experience, opportunities for introducing new business models and technologies, as well as barriers that communities face on the way to innovative growth are considered. A number of recommendations on strengthening the economic potential of rural communities have been proposed.*

Вступ. Сільські громади відіграють важливу роль у розвитку національних економік, однак часто стикаються з проблемами, пов'язаними з відтоком робочої сили, недостатнім рівнем інфраструктури та обмеженими можливостями для інвестування. В умовах глобалізації і зростання економічної конкуренції сільські громади потребують нових підходів для стимулювання економічного зростання. Нові технології в аграрному виробництві дозволяють підняти продуктивність праці у сільських громадах і досягати більшої конкурентоспроможності аграрного сектору на відкритих глобальних ринках. В нових умовах аграрний сектор потребуватиме менше субсидій, що є дуже добре для бюджету, але високопродуктивний аграрний сектор також потребуватиме менше зайнятих, що є погано для сільських територій. Інновації у формі кооперації та розвитку місцевого підприємництва можуть стати ключовими факторами для зміцнення місцевої економіки, створення нових робочих місць та підвищення добробуту населення.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Тетяна КОЛЕСНИК

Виклад основного матеріалу. Інноваційні підходи головним джерелом довготривалого економічного зростання визначають наукові здобутки та їх технологічне застосування. Впровадження інновацій підвищує конкурентоспроможність сільської громади, гарантує їй економічну безпеку. Інвестиційна привабливість громади визначається рівнем науково-технічного потенціалу і впровадженням науково-дослідних розробок. Кооперація сільських громад є ефективним інструментом для об'єднання ресурсів та зусиль з метою підвищення економічної стійкості. Сільськогосподарські кооперативи, виробничі та споживчі кооперативи дозволяють громадам працювати над створенням доданої вартості, підвищенням ефективності та доступу до нових ринків. Важливими інноваційними елементами є:

1. Діджиталізація кооперативів: впровадження цифрових технологій у процеси управління, маркетингу та збуту продукції значно підвищує ефективність кооперативних підприємств.

2. Розвиток вертикальної інтеграції: кооперація, яка охоплює не тільки виробництво, але й переробку та реалізацію продукції, дозволяє створювати більш стійкі бізнес-моделі.

3. Екологічно орієнтовані кооперативи: впровадження екологічних стандартів та технологій у сільське господарство підвищує конкурентоспроможність продукції на міжнародних ринках.

Відповідно до закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» в Україні можуть створюватись і функціонувати сільськогосподарські кооперативи.

Ними визначено юридичну особу, утворену фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб.

Перевагами для сільських громад від використання даного інструменту місцевого економічного розвитку є: зниження витрат малих місцевих товаровиробників та збільшення можливостей виробництва та збуту продукції через об'єднання виробничих ресурсів та колективний територіально-орієнтований маркетинг; порівняно кращий доступ до фінансових ресурсів, ніж в малих товаровиробників; гуртування мешканців громади та малих підприємців; створення нових робочих місць; налагодження взаємодії між органом місцевого самоврядування, населенням і бізнесом, розбудова довіри між ними; розвиток місцевого бізнес-середовища та підвищення культури ведення бізнесу; збільшення надходжень до місцевого бюджету.

Орган місцевого самоврядування може сприяти формуванню і забезпечити супровід його розвитку, проте не має права втручатися у фінансово-господарську та іншу діяльність кооперативу

Кооперація дозволяє об'єднувати ресурси місцевих виробників, зменшувати витрати на виробництво, покращувати доступ до ринків і технологій, а також підвищувати рівень життя мешканців громади.

У кооперативах власність належить усім членам на рівних умовах, що сприяє колективній відповідальності за прийняті рішення. Це створює стійкішу бізнес-модель порівняно з приватними підприємствами, оскільки прибуток розподіляється між усіма учасниками, стимулюючи їх до активної участі у розвитку підприємства.

Члени кооперативу можуть отримати кращий доступ до фінансових ресурсів через спільні заявки на гранти або позики. Багато міжнародних організацій і державні установи надають підтримку саме кооперативам, вбачаючи в них ефективний інструмент для розвитку сільських територій. Це дозволяє малим підприємцям отримати доступ до ресурсів, які вони не змогли б забезпечити самостійно.

Також кооперативи дають можливість місцевим виробникам скористатися перевагами спільних закупівель, зниженням витрат на логістику та маркетинг. Участь у кооперативах дозволяє сільським виробникам бути конкурентоспроможними на національному і навіть міжнародному ринках завдяки збільшенню обсягів продукції та підвищенню її якості.

За допомогою кооперації відбувається розвиток ланцюгів доданої вартості. Це сприяє не лише виробництву сировини, але й створенню продукції з доданою вартістю через переробку та реалізацію готових товарів, що дозволяє залишати більше прибутку у громаді, створювати нові робочі місця та збільшувати економічний потенціал регіону.

Кооперативи також відіграють важливу соціальну роль, об'єднуючи людей навколо спільних економічних інтересів та сприяючи розвитку соціального капіталу. Це зміцнює соціальні зв'язки всередині громади і сприяє більш ефективному вирішенню локальних проблем.

Підтримка розвитку кооперації на території громади може відбуватися через затвердження місцевою радою відповідної програми, яка може включати:

- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед мешканців громади щодо можливості створення кооперативу, переваг кооперації над індивідуальним малим товарним виробництвом. Реалізується через місцеві ЗМІ, офіційний сайт місцевої ради та сторінки місцевої ради в соціальних мережах тощо;

- проведення опитування, фокус-груп, неформальних зустрічей для виявлення зацікавленого кола осіб, їх бажання та спроби організувати кооператив. Реалізується шляхом проведення формальних та неформальних зустрічей представника місцевого самоврядування з місцевими мешканцями та підприємцями;

- надання організаційно-методичної, інформаційної, консультаційної підтримки та практичної допомоги у питаннях забезпечення процесів створення (в т. ч. розробки і затвердження статуту кооперативу, правил внутрішньогосподарської діяльності тощо), державної реєстрації та здійснення господарської діяльності кооперативу. Реалізується органом місцевого самоврядування, в т. ч. із залученням дорадчих служб, інституцій підтримки

бізнесу в територіальній громаді, шляхом проведення тренінгів, воркшопів, індивідуальних консультацій особам, які виявили бажання створити кооператив;

- забезпечення фінансової підтримки новостворених та діючих кооперативів (внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань) у процесі формування ними матеріально-технічної бази, організації виробництва чи надання послуг шляхом часткової компенсації їх вартості. Реалізується через організацію та проведення засідань профільної комісії місцевої ради щодо виділення коштів, виділення компенсаційних коштів;

- оприлюднення інформації щодо функціонування та результатів господарської діяльності кооперативу. Реалізується через місцеві ЗМІ, офіційний сайт місцевої ради та сторінки місцевої ради в соціальних мережах.

Однією з рушійних сил розвитку сільських громад є місцеве підприємництво. Воно сприяє створенню робочих місць, зростанню доходів громади та підвищенню інноваційного потенціалу регіону. У контексті розвитку місцевого підприємництва важливими є такі інноваційні підходи:

1. Кластерні ініціативи: об'єднання місцевих підприємств у кластери для співпраці та обміну знаннями допомагає громадам підвищувати свою конкурентоспроможність.

Це може бути кластер сільськогосподарських виробників, переробних підприємств або навіть туристичних об'єктів. Така модель дозволяє підприємцям обмінюватися знаннями, спільно використовувати інфраструктуру, а також разом працювати над підвищенням якості продукції та послуг.

Прикладом можуть бути сільськогосподарські кластери в Італії, які об'єднують фермерів, переробні підприємства і дистриб'юторів для виробництва продукції під спільним брендом, що дозволяє підвищити їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

2. Соціальне підприємництво: підприємницькі ініціативи, спрямовані на вирішення соціальних проблем, можуть стимулювати розвиток громад і забезпечити їхню сталість.

Соціальне підприємництво – це форма підприємницької діяльності, метою якої є вирішення соціальних проблем громади. В сільській місцевості це може бути створення підприємств, які забезпечують місцеве населення товарами або послугами, що підвищують якість їхнього життя. Наприклад, підприємства з переробки відходів або з виробництва екологічно чистих продуктів харчування можуть забезпечити робочі місця та знизити екологічний тиск на громаду.

3. Інкубатори та акселератори бізнесу: програми підтримки стартапів і підприємців, що пропонують тренінги, фінансування та доступ до ринків, можуть значно прискорити розвиток малого бізнесу в сільських регіонах.

4. Туристичне підприємництво. Розвиток сільського туризму є ще однією перспективною сферою місцевого підприємництва. В умовах зростаючого попиту на екологічні та культурні туристичні продукти, сільські громади можуть активно розвивати туристичні послуги, пропонуючи гостям унікальний досвід. Це можуть бути агротуризм, етнотуризм або еко-туризм, які залучають

відвідувачів, сприяють розвитку інфраструктури та створюють нові джерела доходу для громади.

Функціонування соціальних підприємств не визначене у правовому полі в Україні та не є предметом законодавчого регулювання. Відповідно вони можуть бути створені у будь-яких дозволених законодавством організаційно-правових формах. Це дає змогу засновникам підприємства реєструвати його у формі залежно від специфіки діяльності, обсягів обороту, кількості учасників та інших факторів.

В Україні соціальні підприємства створюють найчастіше у вигляді ТзОВ, приватних підприємств, фізичних осіб-підприємців, громадських організацій, благодійних фондів, підприємств, заснованих громадськими організаціями осіб з інвалідністю, кооперативів, релігійних організацій, громадських спілок.

Перевагами для сільських громад від стимулювання розвитку соціального підприємництва є:

- ✓ налагодження взаємодії між органом місцевого самоврядування, бізнесом та населенням громади;
- ✓ розвиток місцевого бізнес-середовища і поява нових видів соціальних послуг (соціальні підприємці часто займають ті ніші в економіці, де звичайний бізнес не працює, оскільки не «бачить» там для себе вигоди);
- ✓ стимулювання зайнятості соціально незахищених верств населення та допомога у подоланні проблеми соціальної ізольованості;
- ✓ розвиток соціального капіталу громади (залучення населення до участі у соціальних ініціативах, волонтерства, налагодження взаємовідносин із ВПО);
- ✓ зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні важливої для громади соціальної проблеми.

Інноваційні підходи до розвитку сільських громад, такі як кооперація та місцеве підприємництво, є ефективними інструментами для підвищення економічної стійкості та конкурентоспроможності регіонів. Використання сучасних технологій, підтримка соціальних ініціатив та розвиток підприємницької культури у громадах дозволяє не лише підвищити добробут місцевих жителів, але й створювати нові можливості для розвитку.

Список використаних джерел

1. Бандур С. І. Інституційні механізми розвитку сільських територій: кооперативні підходи. *Економіка АПК*. 2021. №2. С. 35–42.
2. Мельник Л. Г., Станкевич І. В. Кооперація як інструмент сталого розвитку сільських територій: міжнародний досвід. *Економіка і суспільство* 2020. №22. С. 117–125.
3. Паламарчук В. І. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах глобальних викликів. *Агроекономіка*. 2022. №5. С. 44–51.
4. Федоренко І. В., Харченко М. П. Інноваційні підходи до розвитку місцевого підприємництва на сільських територіях. *Економіка розвитку*. 2021. Т. 20, №3. С. 58–65.
5. Ларіна Н. І. Соціальне підприємництво як чинник розвитку сільських територій. *Вісник ХНАУ*. 2020. №3. С. 98–104.

Руслана КІФА*
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЙНИМ ПРОЦЕСОМ

Анотація. У статті розглянуто роль комунікацій в управлінні організаційним процесом, підкреслено їх важливість у сучасному світі, де управлінські процеси ускладнюються, а технології відіграють значну роль. Зроблено акцент на важливості формальних і неформальних комунікацій для ефективного функціонування організації, а також вертикальних і горизонтальних потоків інформації. Стаття висвітлює, як чітка комунікація сприяє зменшенню непорозумінь, підвищенню продуктивності працівників, успішному плануванню і прийняттю рішень, що позитивно впливає на ефективність організації загалом.

Abstract. The article examines the role of communication in organizational process management, emphasizing its importance in the modern world where management processes are becoming more complex and technologies play a significant role. The focus is placed on the importance of formal and informal communications for the effective functioning of the organization, as well as vertical and horizontal information flows. The article highlights how clear communication helps reduce misunderstandings, improve employee productivity, and facilitate successful planning and decision-making, which positively affects the overall efficiency of the organization.

Вступ. Комунікації є основою організаційної діяльності, оскільки забезпечують передачу інформації, формування колективних цілей, координацію дій та прийняття рішень. В умовах сучасного динамічного світу, де зростає рівень складності управлінських процесів та збільшується роль технологій, комунікації стають ще більш важливими для ефективного управління організаціями. Вони є фундаментом, на якому базується організаційна культура, керівництво, мотивація персоналу та координація діяльності між підрозділами. Мета цієї статті полягає у детальному дослідженні впливу комунікацій на управління організаційним процесом, а також у визначенні, яким чином комунікації сприяють досягненню ефективності та продуктивності організації.

Виклад основного матеріалу. Комунікації є системою передачі

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії Тетяна КОЛЕСНИК

інформації, думок, ідей і почуттів, яка дозволяє забезпечити взаємодію між учасниками організаційного процесу. Вони відіграють критичну роль у формуванні організаційної структури, регулюванні відносин між працівниками та керівництвом, а також в налагодженні взаємодії між різними підрозділами.

Залежно від природи та мети, комунікації можуть бути формальними та неформальними. Формальні комунікації визначаються офіційними каналами передачі інформації, такими як наради, звіти, електронна пошта або документи. Неформальні комунікації відбуваються поза межами офіційних структур і забезпечують більш гнучкий обмін інформацією між співробітниками.

Управлінські комунікації передбачають інтеграцію як вертикальних, так і горизонтальних потоків інформації. Вертикальні комунікації відбуваються між різними рівнями ієрархії: від керівництва до підлеглих і навпаки. Горизонтальні комунікації, в свою чергу, пов'язують співробітників одного рівня і забезпечують обмін інформацією між підрозділами, що підвищує синергію в роботі.

Внутрішні комунікації стосуються зв'язків між різними підрозділами підприємства, управлінням та працівниками, а також особистого спілкування, що є важливою частиною господарської діяльності. Вони включають інструктаж, інформування та професійну підготовку, спрямовані на підтримку управлінської стратегії. [1].

Ділова комунікація є ключовим інструментом управління організаційним процесом, оскільки забезпечує ефективний обмін інформацією між працівниками, керівниками та іншими зацікавленими сторонами. Ефективна ділова комунікація також сприяє побудові довіри та підтримці взаємодії між різними відділами організації, що допомагає швидше реагувати на зміни ринку та внутрішні виклики.

Управління діловими комунікаціями здійснюється за допомогою низки функцій (рис. 1)

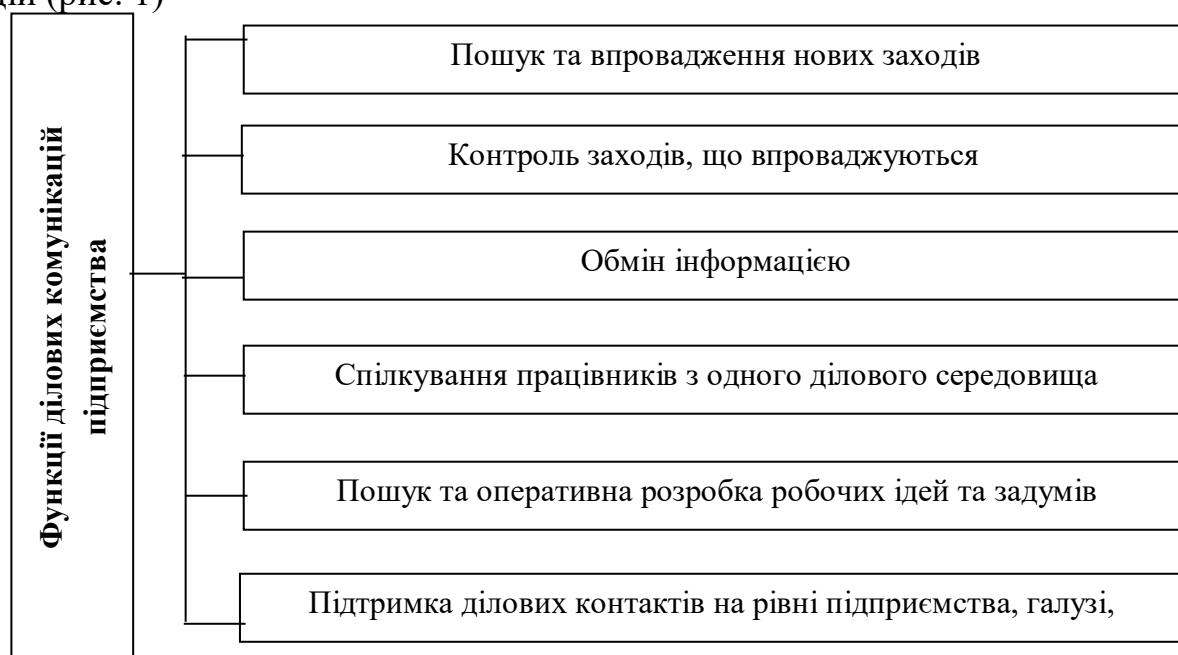

Рис. 1. Функції ділових комунікацій підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Важливо зазначити, що мотивація працівників є критично важливою для досягнення організаційних цілей, і комунікації відіграють в цьому процесі надзвичайно важливу роль. Чітка, прозора і регулярна комунікація з боку керівництва може суттєво вплинути на рівень задоволеності працівників та їхню готовність вкладати свої зусилля у роботу.

Планування є першочерговою функцією управління, і комунікації в ньому відіграють ключову роль. На етапі планування організація визначає свої стратегічні, тактичні та оперативні цілі.

Керівництво повинно чітко передати ці цілі на всіх рівнях організації, забезпечивши розуміння кожним працівником того, як його діяльність впливає на загальний результат.

Підвищення ефективності бізнес комунікації є важливою стратегічною складовою управління ризиками підприємств. Загальна схема розвитку комунікаційної стратегії підприємства може бути представлена у вигляді послідовних етапів (рис. 2) [3].

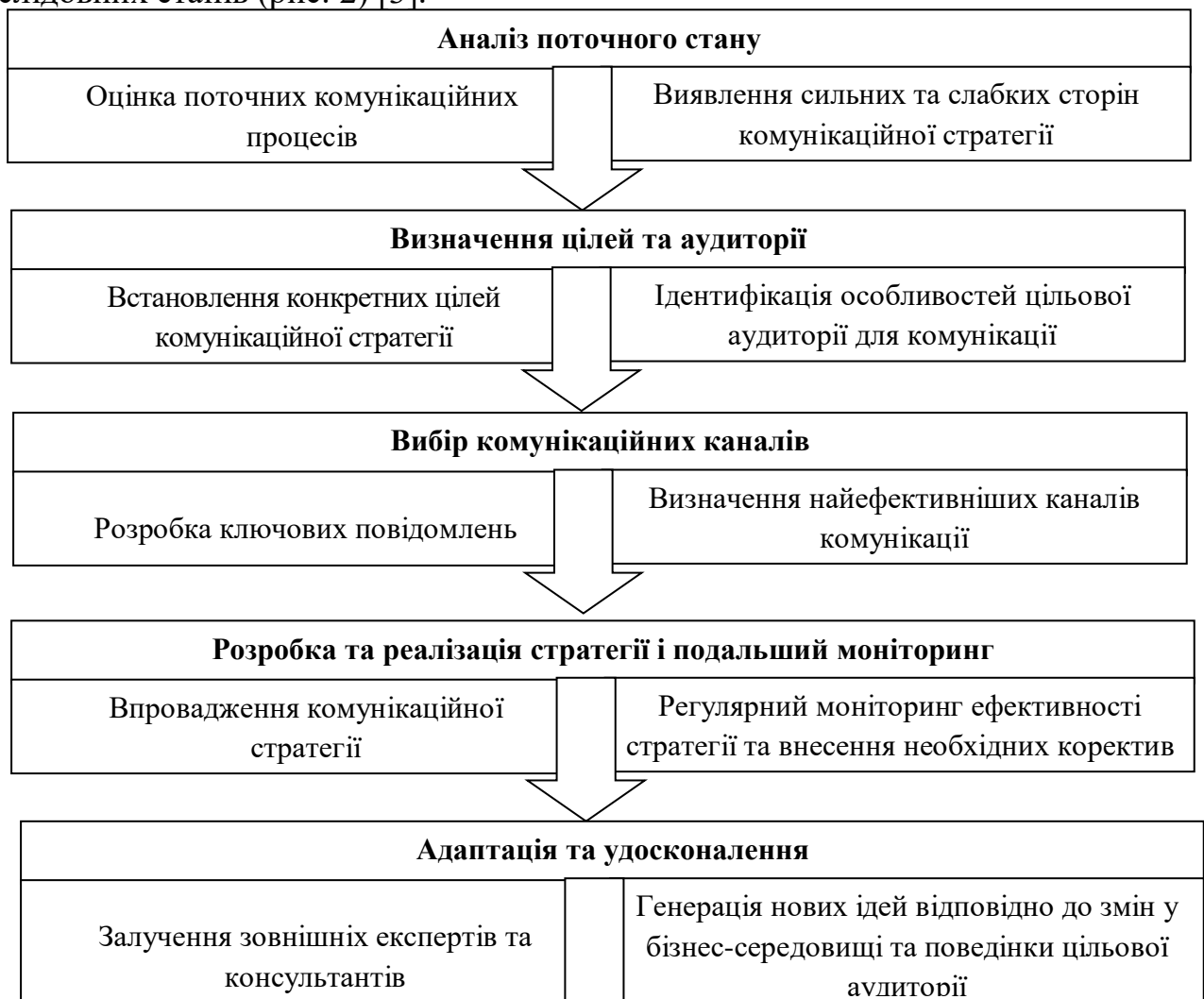

Рис. 2. Етапи розвитку комунікаційної стратегії підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Комунікації пов'язують між собою функції управління персоналом та впливають на результативність їх виконання.

Існує пряма залежність між добре налагодженим комунікаційним процесом та якістю роботи структурних підрозділів підприємства, окремих виконавців, груп працівників і підприємства загалом.

Одним з основних завдань керівників є забезпечення працівників інформацією, яка б мотивувала їх до досягнення вищих результатів. Це може включати визнання досягнень працівників, надання їм позитивного зворотного зв'язку, а також інформування про можливості професійного зростання та розвитку.

Загалом комунікації в управлінні забезпечують ефективний обмін інформацією між об'єктами і суб'єктами управління; сприяють удосконаленню міжособистісних відносин; створюють інформаційні канали для обміну інформацією між окремими співробітниками і групами та координацію їх дій; регулюють та раціоналізують інформаційні потоки всередині підприємства та між підприємством і зовнішнім середовищем [4].

Висновок. Комунікації є основоположним елементом управління організаційними процесами. Вони забезпечують як стратегічне, так і оперативне з'єднання між різними рівнями організації, створюючи базу для реалізації цілей і завдань. В сучасних умовах постійної зміни ринкових умов, глобалізації та технологічних інновацій, роль комунікацій постійно зростає. Їх ефективність стає критичним чинником успішного функціонування організації.

Перш за все, комунікації відіграють важливу роль у процесі планування. Вони не лише допомагають керівництву передавати цілі та стратегії працівникам, але й сприяють тому, щоб кожен член команди розумів свою роль і відповідальність в досягненні організаційних завдань. Цей процес значно підвищує узгодженість дій між підрозділами, знижуючи ризик помилок і непорозумінь. Координація діяльності між різними підрозділами організації також є однією з найважливіших функцій комунікацій.

Список використаних джерел:

3. Германюк Н.В. Роль комунікацій в управлінні організаційним процесом. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9408>.
4. Крисько Ж. Роль ділових комунікацій в управлінні організацією. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-43>
5. Сторожук, О., Немченко, Т., & Заярнюк, О. (2023). Ефективні бізнес-комунікації як стратегічна складова управління ризиками підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-5>.
6. Лизанець А. Г., Феєр О. В., Бондарева М.С. Внутрішні комунікації в системі управління персоналом організації. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут*. 2022. № 23. С. 127-132.

Дар'я МЕЛЬНИЧЕНКО*
студентка 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МОРАЛЬНІ ПРИНЦИПИ В УХВАЛЕННІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

***Анотація.** У статті розглядаються моральні принципи, які відіграють ключову роль в ухваленні управлінських рішень на державному рівні. Автор акцентує увагу на таких принципах, як справедливість, відповідальність, прозорість та забезпечення загального блага. Розглядаються також моральні дилеми, з якими можуть стикатися державні управлінці, та важливість підготовки фахівців, здатних враховувати етичні аспекти в процесі прийняття рішень. Стаття підкреслює необхідність забезпечення високих моральних стандартів для стабільного розвитку держави і підтримки довіри між владою і суспільством.*

***Abstract.** The article discusses the moral principles that play a key role in decision-making at the state level. The author emphasizes such principles as justice, responsibility, transparency, and the promotion of the common good. The paper also explores moral dilemmas that government officials may face, as well as the importance of training specialists capable of considering ethical aspects in the decision-making process. The article highlights the need to maintain high moral standards for the stable development of the state and to sustain trust between the authorities and society.*

Вступ. В умовах сучасного світу, коли державні органи влади ухвалюють рішення, важливими стають не лише економічні, політичні та соціальні фактори, а й моральні принципи, які безпосередньо впливають на процес прийняття рішень та їхні наслідки для суспільства. Питання етичної відповідальності управлінців, що обіймають державні посади, стає особливо актуальним в умовах зростаючої довіри суспільства до прозорості та підзвітності влади.

Виклад основного матеріалу. Моральна поведінка – це завжди вибір, це творчість. Але останнє неможливе без свободи. Без свободи нема особистості, нема моральності. Моральну свободу однозначно детермінує (визначає) добро. Сам же вибір полягає у виявленні найбільш оптимальних способів утвердження добра у конкретній ситуації, так як добро існує в багатоманітності людських вчинків. В одному випадку – в елементарній пораді, в другому – в матеріальній допомозі, в третьому – в співчутті і співпереживанні. Прийняття управлінських рішень на державному рівні передбачає врахування низки етичних норм і

* Науковий керівник: доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії - Анна РЕВКОВА

стандартів. Нижче наведені ключові моральні принципи, які повинні бути основою для ухвалення таких рішень:

1. Принцип справедливості

Справедливість у контексті державного управління означає рівне ставлення до всіх громадян без упереджень і дискримінації. Цей принцип вимагає, щоб рішення враховували інтереси всіх соціальних груп і не створювали умов для соціальної нерівності. Справедливість є основою для формування законодавчих актів, соціальних програм та економічної політики, адже від неї залежить соціальна гармонія та стабільність суспільства.

2. Принцип відповідальності

Кожен управлінець на державному рівні несе відповідальність за свої рішення перед суспільством. Ця відповідальність охоплює як позитивні, так і негативні наслідки ухвалених рішень. Відповідальний управлінець повинен розуміти, що кожне його рішення може мати довгострокові наслідки, що впливатимуть на добробут громадян. Така відповідальність формує високі вимоги до моральної обґрунтованості кожного рішення.

3. Принцип прозорості

Прозорість у процесі прийняття рішень є однією з основних вимог сучасного демократичного суспільства. Державні управлінці повинні забезпечувати відкритий доступ до інформації про процеси ухвалення рішень, що дозволяє громадянам розуміти, яким чином ті чи інші рішення були прийняті. Прозорість сприяє зміцненню довіри між державою та суспільством, що є важливою умовою для стабільного розвитку держави.

4. Принцип загального блага

Метою кожного рішення, яке ухвалюється на державному рівні, повинно бути забезпечення загального блага. Це означає, що при прийнятті рішень державні управлінці повинні враховувати інтереси не лише окремих груп або індивідів, а всього суспільства. Відмова від корисливих інтересів та дотримання загального блага є важливою складовою моральної відповідальності кожного державного управлінця.

5. Принцип гуманізму

Ціллю цього принципу є шанобливе, без упередження, ставлення до кожної особистості, орієнтація на її особисту гідність, врахування індивідуальних особливостей. З ним поряд іде принцип професійного оптимізму, який ґрунтується на вірі в людину, вірі в побудову правової, соціальної, демократичної України.

6. Принцип патріотизму

Заснований на любові до своєї держави, відданості традиціям та історичній долі України. Принцип світоглядної інтелігентності виражається у винятковій терпимості державного службовця до людей з будь-якою ідеологічною прихильністю та ідейною переконаністю.

7. Принцип сміливості в думках і вчинках

Професійна етика службовця повинна поєднуватися з бажанням перемогти догідливість, тверезою оцінкою ситуації, витримкою і терпимістю в досягненні

поставленої мети, вмінням переносити особисті неприємності та службові невдачі.

Для розуміння поведінки людини важливо з'ясувати її мотиви. Адже без належної внутрішньої мотивації, без прагнення до утвердження добра і справедливості, моральні вчинки часто залишаються лише зовнішніми проявами.

Однак, іноді складаються такі обставини, коли навіть за наявності бажання особа не може діяти на благо. Це трапляється в умовах морального конфлікту, коли державний службовець змушений вибрати між двома моральними цінностями, які в конкретній ситуації не можуть співіснувати. У таких випадках часто виникає питання про пріоритети. Наприклад, деякі посадовці досі переконані, що інтереси держави важливіші за інтереси окремого громадянина, хоча це суперечить статті 3 Конституції України.

Отже, діяльність державного службовця повинна не лише відповідати етичним нормам, але й оцінюватися з точки зору моральних та соціально-справедливих критеріїв. Нові політичні та економічні умови вимагають перегляду та створення нових стандартів суспільної поведінки на основі моралі й етики.

У державному управлінні часто виникають ситуації, коли одночасне дотримання всіх моральних принципів є неможливим через суперечності між ними. Це може призвести до моральних дилем, які вимагають від управлінців знаходити баланс між різними принципами. Наприклад, прагнення до загального блага може вступати в конфлікт із принципом справедливості, коли рішення, що забезпечує економічне зростання, водночас може призвести до нерівного розподілу ресурсів між різними соціальними групами.

Спрямованість морального виховання визначається факторами, які можуть бути як об'єктивними (незалежними від волі та свідомості вихователя чи державного службовця), так і суб'єктивними (залежними від особистості).

До об'єктивних факторів належать умови, в яких живе людина, такі як соціально-економічний стан, національні відносини, культурний рівень, політична ситуація тощо.

Висновок. Моральні принципи відіграють ключову роль у процесі прийняття управлінських рішень на державному рівні. Дотримання таких принципів, як справедливість, відповідальність, прозорість та забезпечення загального блага, дозволяє забезпечити ефективне та етичне управління державою.

Список використаних джерел:

1. Публічна політика: навчальний посібник. ПолтНТУ. Полтава. 2018. С. 234-238.
2. Зайцев, В. Моральні аспекти ухвалення державних рішень. Одеський національний університет. Одеса. 2019. С. 164-167.
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7.06. 2001 № 2493-III //ВВР. - 2001. - № 33. - Ст. 175.

Артем ПАНАСЮК*
студент 1 курсу магістратури,
Факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ

***Анотація:** В статті досліджено поняття антикризового управління та визначені основні принципи його здійснення. Правильне визначення сутності антикризового управління дозволяє створити систему найбільш ефективних методів протидії та попередження кризи.*

***Annotation:** In the article examines the concept of crisis management and defined the basic principles of its implementation. The correct definition of the essence of crisis management system allows you to create the most efficiency of a method of countering and preventing crisis.*

Вступ. Антикризове управління є важливою частиною сучасного менеджменту, спрямованою на зниження впливу несприятливих факторів і стабілізацію діяльності організацій в у⁴ мовах кризових ситуацій. Його ефективність безпосередньо залежить від здатності керівників швидко реагувати на загрози та приймати оптимальні рішення для мінімізації збитків.

Виклад основного матеріалу. Антикризове управління – це комплекс заходів, спрямованих на діагностику, попередження та подолання кризових ситуацій, які можуть призвести до негативних наслідків для організації. Основні завдання антикризового управління включають аналіз ситуації, прогнозування можливих ризиків, розробку стратегії реагування та забезпечення її виконання.

Згідно з дослідженням Ф. Котлера, антикризове управління повинно враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори. Він підкреслює важливість адаптації до змін у зовнішньому середовищі та важливість швидкого прийняття рішень на основі аналізу поточної ситуації (Котлер, 2016).

Основними елементами антикризового управління є:

Ідентифікація проблеми: Аналіз факторів, що спричинили кризу.

Розробка стратегії: Пошук оптимальних шляхів подолання кризи.

Оперативні заходи: Впровадження рішень для стабілізації ситуації.

Контроль та моніторинг: Оцінка ефективності впроваджених заходів та коригування плану дій у разі необхідності.

* Науковий керівник: декан факультету менеджменту та права, к.е.н., доцент Людмила ПРОНЬКО

Антикризове управління дозволяє мінімізувати втрати організації та запобігти її банкрутству. Воно є необхідним не тільки для великих корпорацій, але й для малих і середніх підприємств, оскільки будь-яка криза може поставити під загрозу їх подальше існування.

Причини виникнення криз та їх класифікація:

Кризи в організаціях можуть виникати під впливом різних факторів. Вони класифікуються за кількома ознаками:

За джерелами виникнення:

Внутрішні: Недоліки в управлінні, помилки у стратегії, неефективне використання ресурсів.

Зовнішні: Зміни на ринку, політична нестабільність, зміна нормативно-правового середовища.

За характером:

Економічні кризи: Спад продажів, фінансові проблеми, інфляція.

Соціальні кризи: Конфлікти в колективі, втрати лідерів.

Екологічні кризи: Природні катастрофи, техногенні аварії.

За ступенем впливу:

Локальні: Обмежений вплив на конкретні підрозділи чи ринки.

Глобальні: Торкаються всієї організації або галузі.

Основні етапи антикризового управління:

1. Діагностика кризової ситуації. На цьому етапі проводиться аналіз поточного стану компанії та її зовнішнього середовища для виявлення симптомів кризи.

2. Розробка стратегії виходу з кризи. Після діагностики необхідно розробити план дій, спрямований на стабілізацію ситуації. Важливими складовими є визначення ключових проблем та прийняття рішення про способи їх вирішення.

3. Впровадження антикризових заходів. На цьому етапі реалізуються конкретні дії, спрямовані на подолання кризи. Це може включати зміну структури управління, скорочення витрат, реорганізацію виробничих процесів або зміну стратегії.

4. Моніторинг результатів і корекція. Після впровадження антикризових заходів необхідно проводити постійний моніторинг, щоб оцінити ефективність дій і вчасно вносити корективи.

Методи антикризового управління поділяються на активні і пасивні. Активні методи передбачають активні дії, спрямовані на зниження наслідків кризи або її подолання, зокрема:

- 1) реструктуризація боргу;
- 2) оптимізація виробничих процесів;
- 3) продаж непрофільних активів.

Пасивні методи, своєю чергою, включають тимчасове скорочення витрат або призупинення певних видів діяльності до стабілізації ситуації (Мельник, 2018).

Ефективне антикризове управління дає можливість компаніям не лише уникнути банкрутства, але й вийти з кризи сильнішими. Воно сприяє:

- 1) мінімізації втрат;
- 2) збереженню робочих місць;
- 3) підвищенню ефективності діяльності у довгостроковій перспективі.

У сучасних умовах антикризове управління стає важливим інструментом стратегічного розвитку компаній. Здатність керівників швидко реагувати на виклики і своєчасно приймати рішення є вирішальним фактором у виживанні компанії під час кризи (Герасимов, 2020).

Підходи до антикризового управління

Антикризове управління може здійснюватися різними підходами залежно від природи кризи та її впливу на організацію. До основних підходів належать:

Консервативний підхід: Мінімізація ризиків шляхом зменшення витрат та збереження стабільності наявних операцій. Цей підхід підходить для криз, що вимагають швидкого реагування.

Інноваційний підхід: Орієнтація на інновації та пошук нових можливостей для розвитку, незважаючи на кризу. Цей підхід часто застосовується в умовах глобальних змін ринків.

Системний підхід: Комплексне управління кризою з урахуванням усіх аспектів діяльності організації. Включає залучення міждисциплінарних команд для вирішення проблем.

Проактивний підхід: Орієнтація на прогнозування можливих криз і запобігання їх виникненню шляхом постійного моніторингу внутрішніх і зовнішніх факторів.

Роль керівництва в антикризовому управлінні

Керівництво організації відіграє ключову роль у антикризовому управлінні. Від лідерських якостей і здатності приймати рішення залежить швидкість та ефективність виходу з кризи. Важливою складовою є здатність до комунікації, адже під час кризи необхідно підтримувати відкритий діалог із працівниками, партнерами та клієнтами.

1. Лідерство та мотивація

У кризових умовах важливо зберігати мотивацію працівників, оскільки падіння морального духу може погіршити ситуацію. Лідери повинні бути здатними показати приклад, забезпечити ясність у цілях та завданнях, а також надавати підтримку співробітникам.

2. Залучення зовнішніх експертів

Іноді в умовах кризи потрібна зовнішня допомога у вигляді консалтингу. Експерти можуть внести нові погляди та допомогти в розробці більш ефективних рішень, особливо якщо керівництво не має достатнього досвіду управління кризами.

Цікаві факти про антикризове управління:

1. **Планування та підготовка:** Ефективне антикризове управління починається з ретельного планування та підготовки. Компанії, які мають чіткі

плани дій на випадок кризи, можуть швидше реагувати на непередбачені обставини.

2. Кризові комітети: Багато організацій створюють спеціальні кризові комітети або команди, які відповідають за управління кризовими ситуаціями. Ці команди зазвичай складаються з представників різних підрозділів, що забезпечує комплексний підхід.

3. Комунікація: Ефективна комунікація є критично важливою під час криз. Важливо не лише інформувати працівників, а й підтримувати відкритий діалог з усіма зацікавленими сторонами, такими як клієнти, постачальники та медіа.

4. Вивчення минулого: Аналіз попередніх криз і помилок може допомогти організаціям краще підготуватися до майбутніх викликів. Багато компаній проводять післякризові оцінки для визначення, що спрацювало, а що — ні.

5. Гнучкість: Успішні організації зазвичай є гнучкими та здатними швидко адаптуватися до змін. Це дозволяє їм знаходити нові можливості навіть у складних ситуаціях.

6. Інновації: Кризові ситуації можуть спонукати компанії до інновацій та нових рішень. Наприклад, під час пандемії COVID-19 багато компаній швидко перейшли на дистанційні форми роботи та нові технології.

7. Емоційний інтелект: Лідери, які мають високий рівень емоційного інтелекту, можуть краще управляти стресом, як власним, так і своїх співробітників, що критично важливо під час криз.

8. Культурний контекст: Кризове управління може відрізнитися в залежності від культурного контексту. Наприклад, в деяких країнах більше уваги приділяється колективним рішенням, тоді як в інших – індивідуальним.

Антикризове управління на прикладі реальних підприємств

1. Apple: У 1990-х роках Apple пережила фінансові труднощі, але під керівництвом Стіва Джобса, який повернувся в 1997 році, компанія змінила свою стратегію, запустила нові продукти (таких як iMac і iPod) і стала однією з найбільших технологічних компаній у світі.

2. IBM: У 1990-х роках IBM зіткнулася з серйозними фінансовими проблемами через зміни на ринку комп'ютерних технологій. Компанія перейшла до програмного забезпечення та послуг, зокрема в області хмарних технологій і штучного інтелекту, що дозволило їй відновити прибутковість.

3. Netflix: У 2011 році Netflix зазнала труднощів через неефективну стратегію поділу послуг DVD і потокового відео, що призвело до втрати клієнтів. Компанія змінила свою бізнес-модель, зосередилася на виробництві оригінального контенту та стрімко зросла.

4. Starbucks: Після фінансових проблем у 2008 році Starbucks закрити багато магазинів і зосередився на підвищенні якості обслуговування та розширенні меню. Це допомогло компанії повернутися на шлях зростання.

5. Lego: У 2000-х роках Lego зіткнулася з фінансовими труднощами через конкуренцію з електронними іграми. Компанія адаптувалася, розробивши

нові набори, що відповідали сучасним трендам, та уклала угоди з популярними франшизами (як-от «Зоряні війни»), що допомогло їй повернутися на ринок.

Ці компанії продемонстрували, як важливо адаптуватися до змін на ринку та бути готовими до інновацій, щоб подолати кризи.

Висновки. Антикризове управління є комплексом дій, спрямованих на своєчасне реагування на кризові явища і подолання їх наслідків. Це багатоступеневий процес, що вимагає глибокого аналізу, розробки стратегії та постійного моніторингу результатів. У сучасних умовах його застосування є необхідною умовою успішної діяльності компаній в умовах постійних змін на ринку.

Список використаних джерел:

1. Котлер, Ф. (2016). Основи маркетингу. Київ: Логос.
2. Мельник, О. (2018). Антикризове управління: сучасні виклики. Економіка України, №12, 32-45.
3. Герасимов, С. (2020). Антикризове управління підприємством. Бізнес і право, №3, 48-52.
4. Boin, A., Hart, P. T., Stern, E., & Sundelius, B. (2005). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure*. Cambridge University Press.
5. Pearson, C. M., & Clair, J. A. (1998). Reframing Crisis Management. *The Academy of Management Review*, 23(1), 59-76.
6. Mitroff, I. I., & Anagnos, G. (2001). *Managing Crises Before They Happen: What Every Executive Needs to Know About Crisis Management*. AMACOM.
7. Coombs, W. T. (2007). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. SAGE Publications.
8. Fink, S. (2002). *Crisis Management: Planning for the Inevitable*. iUniverse.
9. Heifetz, R. A., Grashow, A., & Linsky, M. (2009). *The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World*. Harvard Business Press.
10. McKinsey & Company. (2020). *Crisis management in digital age: Why data analytics matters*.
11. Deloitte. (2021). *Crisis response: Managing and mitigating risks with technology*.

Альона РЕШЕТНИК*
студентка 3 курсу,
факультет технології виробництва,
переробки та робототехніки у тваринництві,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЙОГО СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ НА РИНКАХ

***Анотація.** У статті висвітлюється тема того, що у сучасному динамічному бізнес-середовищі конкурентоспроможність підприємства є не просто бажаною характеристикою, а ключовим фактором його виживання та розвитку. Вона визначає здатність підприємства успішно протистояти конкурентам, задовольняти потреби клієнтів та отримувати прибуток у довгостроковій перспективі. Стратегічна стійкість, у свою чергу, передбачає здатність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища та зберігати свою конкурентоспроможність у мінливих умовах ринку.*

***Annotation.** The article highlights the fact that in today's dynamic business environment, the competitiveness of an enterprise is not just a desirable characteristic, but a key factor in its survival and development. It determines the ability of an enterprise to successfully withstand competitors, meet customer needs and generate profits in the long run. Strategic sustainability, in turn, implies the ability of an enterprise to adapt to changes in the external environment and maintain its competitiveness in changing market conditions.*

Вступ. Конкурентоспроможність підприємства є одним із ключових факторів, що забезпечують його стратегічну стійкість та довгостроковий успіх на ринку. Адже саме конкурентоспроможність підприємства – є його комплексною порівняльною характеристикою, яка відбиває ступінь переваг над підприємствами-конкурентами по сукупності оціночних показників діяльності на певних ринках, за певний проміжок часу. Тобто, конкурентоспроможність можна оцінювати шляхом порівняння конкурентних позицій кількох підприємств на певному ринку.

Виклад основного матеріалу. Конкуренція на ринку з кожним днем стає все жорстокіша, йде велике суперництво між товаровиробниками за вигідніші умови виробництва та реалізації продукції, за одержання найвищого прибутку та інших переваг.

Тому необхідна оцінка конкурентоспроможності підприємства – це перш за все аналіз результатів його боротьби з конкурентами. Набір факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємства є настільки суттєвими і

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач – Германюк Н.В.

своєрідними, що не існує єдиної методики збору даних щодо їх обробки та ідентифікації для ухвалення відповідних рішень. Разом з тим, досить велике коло таких факторів, змушує приділяти особливу увагу на так звані конкурентні переваги підприємства, які забезпечують підприємству перевагу над прямими конкурентами.

Фактори, які впливають на конкурентоспроможність підприємства можуть бути:

1. Базовими або похідними (другорядними),
2. Загальними або спеціалізованими
3. Зовнішніми або внутрішніми,
4. Матеріальними або віртуальними,
5. Стратегічними або тактичними,
6. Технічними, економічними, організаційними, психологічними, природно-кліматичними, реалізованими на одній стадії життєвого циклу або на декількох і т.д. [1]

Для оцінки конкурентоспроможності підприємств можна використовувати різноманітні моделі, найвідомішою з яких є модель п'яти сил Портера.

Ця модель дозволяє проаналізувати рівень конкуренції в конкретній галузі та тиск різних факторів на бізнес. Це корисно, якщо ви відкриваєте новий бізнес, розширюєте діяльність у новому секторі, бажаєте випустити новий товар чи запропонувати нову ідею - 5 сил Портера — елегантна модель для компанії будь-якого розміру і з будь-якої галузі, яка дозволяє досить швидко сформувавши стратегію розвитку компанії навіть на декілька років уперед. Також, якщо потрібно, до цієї моделі легко додати зовнішні сили, які тиснуть на всі компанії, зокрема державне регулювання, макроекономіка, розвиток нових технологій тощо.

Але, на нашу думку, стратегія не має бути статичною — конкурентне середовище постійно змінюється. Тому доведеться її постійно корегувати та змінювати вхідні дані в моделі. Вимоги до інформації для аналізу так само високі — будь-яка дрібниця, якою ми знехтували, як неможливою або не перспективною, може зламати всю модель.

Конкурентоспроможність є одним з ключових факторів, що забезпечують стратегічну стійкість. Адже, стратегічна стійкість – це здатність підприємства виживати та розвиватися в довгостроковій перспективі, незважаючи на зміни зовнішнього середовища.

Одним із найефективніших факторів підвищення конкурентоспроможності підприємства являється впровадження інновацій. В класичному визначенні Шумпетер Й. вирізняє п'ять видів інновацій [5]:

1. інновації, наслідком яких є виробництво нового продукту, який має якісно нові особливості по відношенню до існуючих;
2. новий підхід до комерційного використання продукції, без суттєвої зміни технології її виробництва;
3. вихід на нові ринки збуту галуззю, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше чи ні;

4. використання нових джерел сировини і напівфабрикатів;
5. зміна організаційних та інституційних форм, наслідком чого може бути, наприклад, створення монопольного положення або ослаблення монопольної влади іншого підприємства.

Можливість компанії конкурувати на визначеному товарному ринку безпосередньо залежить від впровадження інновацій, конкурентоспроможності товару і сполучення економічних засобів діяльності фірми, надаючи перевагу в умовах конкурентної боротьби.

Основними завдання у підвищенні конкурентоспроможності можна вважати:

- усунення бар'єрів підприємницької діяльності;
- зменшення податкового тиску;
- удосконалення законодавства в галузі підприємницької діяльності, розроблення антимонопольного законодавства;
- забезпечення платоспроможного попиту населення;
- державна підтримка новостворених підприємств;
- створення служб інформації про новітні технології, зміни у законодавстві, перспективні ринки збуту;
- фінансове стимулювання інноваційної діяльності підприємств щодо створення нових товарів і послуг.

Ці завдання є фундаментом гарної конкуренції підприємств.

Для кращого розуміння ситуації на ринку також необхідно проводити оцінку конкурентоспроможності підприємства. Для цього проводять діагностику конкурентоспроможності підприємства – це в першу чергу визначення переваг даного підприємства порівняно з конкурентами, оцінка місткості ринку, розрахунок ринкових часток і т.п.[6]

Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства розподіляють на наступні групи:

1. Найбільш розповсюдженим підходом до оцінки конкурентоспроможності підприємства її оцінка на основі міжнародного поділу праці. Згідно цього підходу основною передумовою для отримання підприємством міцних конкурентних позицій на ринку є наявність порівняльних переваг, які забезпечують більш низькі витрати на виробництво порівняно з підприємствами-конкурентами.

2. Більш повну оцінку конкурентоспроможності підприємства можна одержувати методами, що базуються на теорії ефективної конкуренції. Згідно цієї теорії більш конкурентоспроможними є ті підприємства, де найкраще організовано виробництво і збут продукції, в також ефективне управління фінансами.

3. Методи, які засновані на теорії рівноваги підприємства і галузі. В якості показників, які аналізуються згідно цих методів виступають: процентні ставки по кредитах; відносна вартість устаткування, що закупляється; відносні ставки заробітної плати; відносна вартість матеріальних ресурсів. Недоліком даних методів не враховує вплив факторів внутрішнього середовища.

4. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства, які ґрунтуються на теорії якості продукції виступає те, що чим вища конкурентоспроможність продукції, тим буде вища конкурентоспроможність підприємства. В якості показника, який оцінює конкурентоспроможність продукції виступає співвідношення таких характеристик як: ціна та якість.

5. Однією з переваг матричних методів оцінки конкурентоспроможності є те, що вони дозволяють досліджувати розвиток процесів конкуренції в часі.

Основними матричними методами оцінки конкурентоспроможності підприємства є:

- Метод Бостонської консалтингової групи (БКГ);
- Метод МакКінсі або Шелл;
- Метод консалтингової фірми «Артур Д.Літл» (АДЛ)

Розглядаючи кожен матричний метод можливо зробити детальну оцінку певних показників діяльності підприємства, що допоможе налагодити роботу без втрат певних ресурсів.

Так, наприклад, матричний метод, розроблений Бостонською консалтинговою групою, має в основі аналіз конкурентоспроможності з урахуванням життєвого циклу товару. Сутність оцінки полягає в аналізі матриці, побудованої за принципом системи координат: по горизонталі - темпи зростання/скорочення кількості продажів у лінійному масштабі; по вертикалі - відносна частка товару/послуги на ринку.

Найпоширенішим методом проведення економічної діагностики можна вважати SWOT-аналіз, при проведенні якого ринкові можливості і загрози (зовнішнє середовище) зіставляються з сильними і слабкими сторонами діяльності конкретного підприємства (внутрішнє середовище).

Висновок. Отже можна зробити висновок, що конкурентоспроможність підприємства є фундаментом його стратегічної стійкості на ринку. Для досягнення успіху в довгостроковій перспективі підприємствам необхідно постійно працювати над підвищенням своєї конкурентоспроможності, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та впроваджувати інновації. Саме завдяки цьому підприємство зможе набувати нових вершин на усіх ринках.

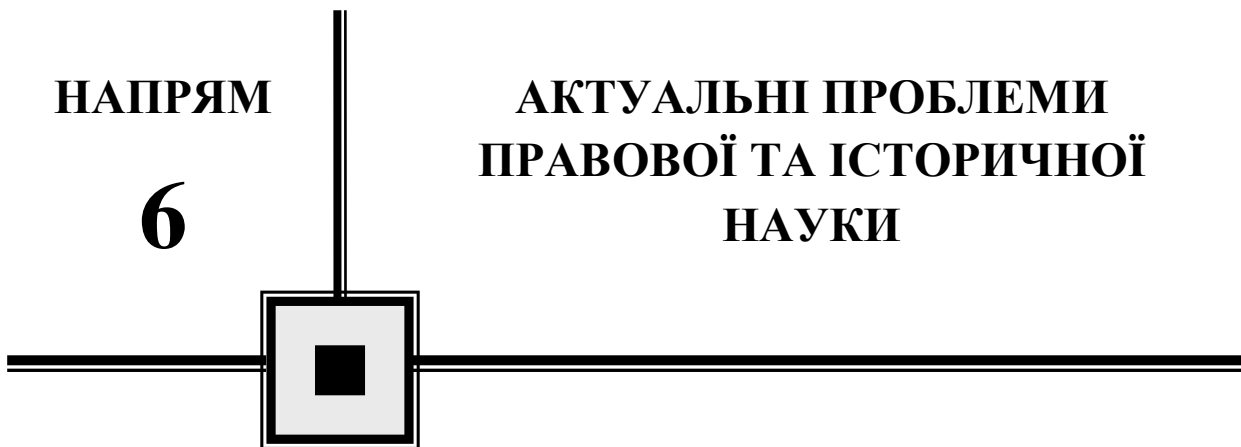
Список використаних джерел:

1. Петренко О.М. Стратегічне управління підприємством: підручник. Київ: 2020. С. 100-107
2. Іваненко В.І. Аналіз конкурентного середовища за моделлю Портера. Київ: Видавничий дім «Знання», 2023. С. 112-125
3. Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Пер. з англ. К: Основи, 1997. 390 с.
4. Мізюк, Б. М. Основи стратегічного управління: підручник. Б. М. Мізюк. Львів: Магнолія, 2009. 544 с.
5. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Пер. з англ. В. Старка. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242с

НАПРЯМ

6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
НАУКИ

Вікторія УРСОЛ*,
студентка 2-го курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА:
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються актуальні питання забезпечення та реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні. Конституція України гарантує широкий спектр цих прав, визнаючи їх найвищою соціальною цінністю держави. Однак сучасні виклики, такі як війна, економічна криза, політична нестабільність та порушення прав людини в окремих регіонах, ускладнюють їх ефективну реалізацію. У статті аналізуються ключові проблеми, пов'язані з порушенням прав, такі як вимушене переміщення осіб, корупція, економічна нерівність та труднощі в забезпеченні прав національних меншин. Також обговорюються шляхи вдосконалення правозахисних механізмів, зокрема судова реформа, боротьба з корупцією та інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство.*

***Annotation.** The article discusses topical issues of ensuring and exercising human and civil rights and freedoms in Ukraine. The Constitution of Ukraine guarantees a wide range of these rights, recognizing them as the highest social value of the state. However, modern challenges, such as war, economic crisis, political instability and human rights violations in certain regions, complicate their effective implementation. The article analyzes the key problems related to the violation of rights, such as forced displacement of persons, corruption, economic inequality and difficulties in ensuring the rights of national minorities. It also discusses ways to improve human rights mechanisms, including judicial reform, the fight against corruption, and the integration of international standards into national legislation.*

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

Вступ. Права і свободи людини є фундаментальною основою будь-якого демократичного суспільства. Вони визначають рівень розвитку правової держави, впливають на забезпечення соціальної справедливості та визначають стосунки між державою і громадянами. Реалізація прав і свобод громадян передбачає не лише їх юридичне закріплення, але й створення ефективних механізмів для їхнього захисту та забезпечення. Однак сучасний світ стикається з численними викликами, що ускладнюють повноцінне дотримання прав людини. Військові конфлікти, економічні кризи, політична нестабільність, корупція та порушення прав у певних регіонах створюють перешкоди для реалізації цих прав. У контексті України ці проблеми особливо актуальні через війну та інші внутрішні виклики.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, як і в більшості країн світу, питання забезпечення і реалізації цих прав має першорядне значення. Конституція України гарантує широкий спектр прав і свобод людини і громадянина, а також визнає їх найвищою соціальною цінністю держави. Однак сучасні виклики, зокрема війна, політична нестабільність, економічні труднощі та проблеми з дотриманням прав людини в окремих регіонах, ставлять перед країною складні завдання у сфері правозахисту.

В Україні права людини, в першу чергу, пов'язуються із правовим статусом особи, що характеризується як юридичне закріплення правового положення людини і громадянина в сучасному суспільстві. Основу правового статусу людини і громадянина складають її права і свободи.

Основні права людини – це гарантована законом міра свободи (можливості особи), яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування і розвиток та закріплена у вигляді міжнародного стандарту як загальна і рівна для всіх людей. Права людини і права громадянина є тісно взаємозалежними, однак не тотожними поняттями. Громадянин – людина, яка законом визначається юридично належною певній державі. Якщо права людини закріплені у міжнародно-правових актах, то права громадянина у конституції певної держави [1].

Конституційні права людини і громадянина – це визначені можливості суб'єктів конституційно-правових відносин, які існують і діють відповідно до рівня розвитку держави і громадянського суспільства. Конституційні свободи людини і громадянина відображають здатність індивіда діяти згідно з власними інтересами та цілями. Конституційні обов'язки людини і громадянина – це встановлені норми поведінки, які кожен повинен виконувати для забезпечення гармонійного функціонування інших членів суспільства. Права людини є глобальною проблемою, вирішення якої залежить від кожної держави, якості конституційної регламентації та правового врегулювання суспільних відносин.

Головним обов'язком держави, згідно зі статтею 3, 7 Конституції України про Дотримання прав і свобод, є забезпечення прав і свобод людини. Принцип верховенства права означає, що у правовій державі має панувати закон, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону.

Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних – повагу до законів та органів влади.

Конституція України, прийнята в 1996 році, є основним правовим документом, що гарантує права і свободи громадян. Основний закон містить положення, які визнають людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [4].

Зокрема, до громадянських прав і свобод людини, які визнані основними, пріоритетними, належать такі права і свободи, як право на життя (ст. 27), право на повагу до своєї гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), право на недоторканість житла (ст. 30), таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте й сімейне життя (ст. 32) (рис. 1).

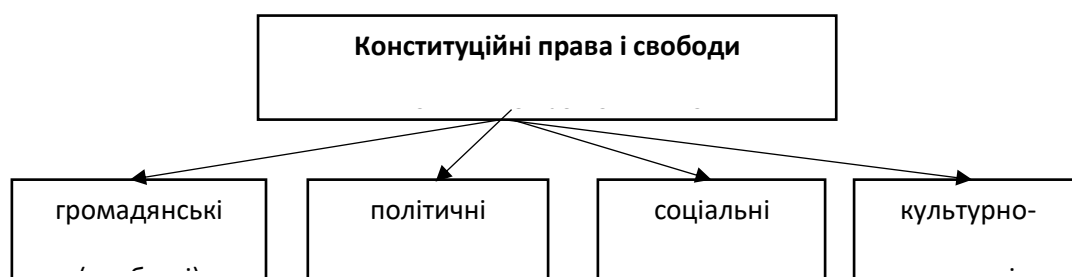

Рис. 1. Конституційні права і свободи людини та громадянина

Джерело: сформовано автором на основі [3].

В Україні в інституційному та організаційному аспекті ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини та громадянина відіграє Президент. Згідно зі статтею 102 Конституції України, Президент є гарантом цих прав і свобод. Він реалізує свої повноваження через ініціювання законопроектів, видачу указів, спрямованих на захист прав і свобод. До компетенцій глави держави також належать право вето на закони, ухвалені Верховною Радою, скасування актів Кабінету Міністрів та рішень місцевих державних адміністрацій у випадках, коли вони порушують права та свободи громадян [4].

Гарантування свободи слова в Україні починається з того, що в Преамбулі Конституції закріплено мету Основного Закону – забезпечення прав і свобод людини. У статті 3 Конституції зазначено, що права та свободи людини, разом з їх гарантіями, визначають основний напрям діяльності держави. Свобода слова є важливою умовою для реалізації цього конституційного принципу. Згідно зі статтею 15 Конституції України, суспільне життя ґрунтується на політичній та ідеологічній багатоманітності, яка є одним із ключових принципів існування українського суспільства, де демократія та права людини мають вирішальне значення. Дотримання цих принципів плюралізму гарантує свободу думки й слова [2].

В Україні немає практично жодного права, яке б не порушувалося. З року в рік зростає кількість порушень прав людини та вчинених злочинів. На жаль, громадяни України не звикли до можливості ефективного та справедливого судового захисту своїх прав і свобод, не використовують цей засіб в повній мірі.

Це обумовлено тим, що: по-перше, строк розгляду справ законодавчо чітко не встановлений, внаслідок цього громадяни роками не можуть захистити свої права, а це породжує недовіру громадян до суддів та судової системи загалом; по-друге, через неспроможність більшості громадян сплатити державне мито та скористатися послугами адвоката; по-третє, існує велика кількість колізій в українському законодавстві, нестабільність, часто змінюване законодавство. Судова система страждає від надмірного навантаження, недофінансування, що породжує її корумпованість [4].

Незважаючи на наявність широкого правового поля, Україна стикається з певними проблемами в реалізації прав і свобод громадян. Деякі з ключових проблем включають:

Військовий конфлікт і тимчасова окупація територій. Через військову агресію з боку Російської Федерації.

Вимушене переміщення осіб. Внаслідок війни мільйони українців були змушені залишити свої домівки. Ці внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикаються з труднощами у реалізації своїх прав, зокрема прав на житло, освіту, медичне обслуговування та працю.

Корупція та неефективність судової системи. Незважаючи на проведені реформи, корупція залишається однією з найбільших перешкод на шляху до ефективної реалізації прав і свобод громадян. Судова система, яка повинна виступати гарантом правопорядку, часто демонструє низьку ефективність. Це призводить до тривалих судових розглядів, вибіркового правосуддя та порушення принципу рівності перед законом.

Економічна нерівність. Економічна криза, що триває в Україні, посилює соціальну нерівність, що, у свою чергу, впливає на реалізацію соціальних і економічних прав громадян. Велика кількість населення живе за межею бідності, що ускладнює доступ до базових прав, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист.

Права національних меншин. Україна є багатонаціональною державою, тому забезпечення прав національних меншин залишається актуальним викликом. Хоча Конституція та закони гарантують рівність всіх громадян перед законом, на практиці спостерігаються випадки дискримінації та порушення прав меншин, особливо в контексті політичної та мовної поляризації [5].

До проблем реалізації прав людини також відносять: бездіяльність органів державного управління (правоохоронних органів); роз'єднаність різних соціально-культурних груп у суспільстві; відсутність ефективної взаємодії державних органів та правозахисників тощо.[4].

Щоб забезпечити ефективну реалізацію прав і свобод людини в Україні, необхідно вжити низку заходів:

Свобода вираження поглядів і переконань є важливою для кожної людини, так само як і можливість брати участь у публічних дискусіях з важливих питань, що є ознакою демократичного і толерантного суспільства. У такому суспільстві кожна думка має право бути почутою.

Таблиця 1

Шляхи вирішення проблем реалізації прав людини

Шляхи вирішення проблем реалізації прав людини	Коротка характеристика
Покращення судової системи та боротьба з корупцією	Необхідно продовжувати судову реформу з метою забезпечення незалежності судів та верховенства права. Боротьба з корупцією повинна стати ключовим елементом державної політики.
Забезпечення соціального захисту та підтримка вразливих груп	Держава повинна розробити ефективні програми соціального захисту для внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, національних меншин та інших вразливих категорій населення.
Розвиток інститутів громадянського суспільства	Держава має підтримувати розвиток неурядових організацій, які займаються захистом прав людини, та сприяти їхній співпраці з державними інституціями.
Інтеграція міжнародних стандартів у національне законодавство	Україна повинна продовжувати впровадження міжнародних стандартів у сфері прав людини, активно співпрацюючи з міжнародними організаціями.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Ідеологічна багатоманітність означає вільне існування різних політичних та ідейних позицій, а також можливість безперешкодно поширювати свої погляди через засоби масової інформації й відкрито захищати свої переконання.

Висновки. Отже, реалізація прав і свобод людини в Україні стикається з численними проблемами, які виникають внаслідок внутрішніх та зовнішніх викликів. Війна, економічна криза, корупція та неефективність державних інституцій — це лише деякі з факторів, які ускладнюють забезпечення прав громадян. Водночас активна участь громадянського суспільства та міжнародних партнерів допомагає Україні поступово рухатися в напрямку повноцінної реалізації демократичних принципів та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Братасюк м. Г. Філософія захисту прав людини з позиції сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 14-20.
2. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду. Монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 538 с.
3. Ковалів М. В. Захист прав і свобод людини та громадянина як одне із завдань держави. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали доп. учасників VII-го Всеукр. круглого столу*. Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2021. С. 74–77.
4. Конституція України: зі змінами та доповненнями: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.] *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51-53.

Вікторія ДАНЧЕВСЬКА *,
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті досліджено правові основи адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Визначено основний акцент на важливості ефективного застосування адміністративних заходів для забезпечення екологічної безпеки, описано проблеми і виклики, з якими стикається система контролю за забрудненням. Зроблено висновок про адміністративну відповідальність за забруднення довкілля, розглядаючи законодавчі норми, які регулюють дану сферу в Україні.*

***Abstract.** The article examines the types of offenses that cause damage to the environment, as well as the mechanisms of imposing fines and sanctions on violators. The main emphasis on the importance of effective application of administrative measures to ensure environmental safety is defined, the problems and challenges faced by the pollution control system are described. A conclusion was made about administrative responsibility for environmental pollution, considering the legislative norms that regulate this sphere in Ukraine.*

Вступ. З розвитком науки і техніки виникають виробничі процеси, які несуть щораз нову загрозу навколишньому природному середовищу. Вирішення цієї проблеми покладає на сучасне суспільство відповідальність за збереження природних багатств для теперішніх та майбутніх поколінь. Ефективним засобом охорони й збереження природних територій та об'єктів є застосування заходів юридичної відповідальності до порушників екологічного законодавства. Адміністративна відповідальність настає за умисні або необережні порушення екологічного законодавства, які не є настільки небезпечними, щоб потребувати кримінального переслідування. Вона застосовується до правопорушень у сфері використання та охорони природних ресурсів, які не мають значної суспільної небезпеки та регулюються чинним адміністративним законодавством.

Постановка проблеми. Адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, що має репресивний характер. Вона реалізується через застосування адміністративних стягнень уповноваженими державними органами та посадовими особами до осіб, винних у вчиненні адміністративних

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Правдюк А.Л.

правопорушень у сферах раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки життя людей і довкілля. Людина, як біологічна істота, є складовою частиною природного середовища, активно взаємодіючи з природою та впливаючи на неї. Вона відчуває дію природних законів, використовує ресурси та споживає їх. Між людиною і природою відбувається безперервний обмін речовинами. Негативний вплив людської діяльності на закони природи може призвести до серйозних, часто невідворотних наслідків як для людини, так і для природи. Тому держава зобов'язалася правоохороняти навколишнє середовище від негативних факторів. Відповідно до статті 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», під державну охорону підпадає навколишнє середовище, включаючи природні ресурси (землю, надра, води, атмосферу, ліси, тваринний світ) та ландшафти. Особливу охорону отримують території та об'єкти природно-заповідного фонду України. Також під захистом держави перебувають здоров'я і життя людей у випадку несприятливої екологічної обстановки [1].

Виклад основно матеріалу. В правовій літературі адміністративна відповідальність у сфері охорони навколишнього середовища визначається як застосування адміністративно-правових санкцій уповноваженими державними органами до посадових осіб і громадян, які порушують екологічні вимоги. Отже, суть адміністративної відповідальності полягає в накладенні адміністративних стягнень на осіб, винних у правопорушеннях у галузі природокористування та охорони довкілля. Загальне визначення адміністративного правопорушення (проступку) закріплене в статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України. Воно охоплює протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, що порушує громадський порядок, власність, права та свободи громадян, а також установлені правила управління, за які законом передбачена адміністративна відповідальність.

Якщо особа притягується до адміністративної відповідальності за порушення екологічного законодавства, необхідно встановити протиправність її дій або бездіяльності та наявність вини. Кодекс України про адміністративні правопорушення визначає обставини, що можуть пом'якшити чи обтяжити відповідальність, а також ситуації, які виключають можливість її застосування, такі як дія в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або неосудності. Відповідно до статті 34 КпАП, до пом'якшуючих обставин відносяться: щире каяття винного, усунення шкоди, вчинення правопорушення під впливом сильних емоцій або важких особистих обставин, а також вчинення правопорушення неповнолітнім або вагітною жінкою [2]. Важливою умовою настання адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення є досягнення особою певного віку. Згідно з чинним адміністративним законодавством, відповідальність може бути покладена на громадян, іноземців, осіб без громадянства, а також на посадових осіб, що мають адміністративну дієздатність. Адміністративній відповідальності підлягають громадяни, які на момент правопорушення досягли 16-річного віку.

Поняття осудності визначається наявністю двох ключових критеріїв, що описують психічні властивості особи: інтелектуальної та вольової. Інтелектуальна складова осудності полягає у здатності особи критично сприймати дійсність, що включає усвідомлення фактів свого поведінки, а також розуміння причинно-наслідкових зв'язків між діями. Вольова ознака стосується здатності свідомо контролювати свої вчинки, долати труднощі та досягати поставлених цілей, що відображає активність свідомості у взаємодії з навколишнім середовищем.

Згідно зі ст. 20 КпАП України, особа не може бути притягнута до адміністративної відповідальності, якщо під час скоєння правопорушення була в стані неосудності, що викликане хронічною психічною хворобою, тимчасовими розладами, слабоумством або іншими хворобливими станами. Відповідно до ст. 14 КпАП України, посадові особи несуть адміністративну відповідальність лише за порушення, пов'язані з їх службовими обов'язками у сфері охорони природи. Тобто, має місце зв'язок між службовими обов'язками та правопорушенням; якщо проступок не стосується виконання обов'язків, особа відповідатиме так само, як і звичайні громадяни [2, 3].

У юридичній літературі існує дискусія щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб, яка коливається від повного заперечення до повного визнання. Економічні та інші санкції, застосовані до юридичних осіб за порушення екологічного та природоресурсного законодавства, фактично є адміністративними заходами. Адміністративні санкції для юридичних осіб регламентуються такими законами України, як «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про виключну (морську) економічну зону України» та іншими.

Адміністративне законодавство передбачає відповідальність за порушення екологічних норм. Склади адміністративних правопорушень у сфері використання природних ресурсів і охорони довкілля можна класифікувати на групи залежно від об'єкта посягання. Зокрема, правопорушення у використанні та охороні земель охоплюють псування і забруднення земель, порушення правил використання, а також проблеми з земельним кадастром і поверненням тимчасово займаних земель. В юридичній літературі виділяються земельні правопорушення та правопорушення з екологічною спрямованістю, які завдають шкоди якості земель. Цей поділ, на думку науковців, є умовним, оскільки деякі порушення можуть містити кілька складових. Правопорушення у сфері охорони вод включають порушення правил охорони водних ресурсів, забруднення морських вод, а також недотримання вимог щодо водокористування.

Система адміністративних стягнень за екологічні правопорушення включає санкції, визначені як Кодексом України про адміністративні правопорушення, так і іншими законодавчими актами. Застосування цих заходів повинно ґрунтуватися виключно на законодавчих вимогах.

Відповідно до статті 7 КпАП України, забезпечення законності при застосуванні адміністративних стягнень передбачає наступне: 1) особа не може

підлягати стягненню за адміністративне правопорушення, якщо це не передбачено законом; 2) провадження у справах про адміністративні правопорушення має проводитися з дотриманням законності; 3) уповноважені органи та посадові особи застосовують адміністративні заходи в межах своїх повноважень і відповідно до закону; 4) дотримання законодавства при застосуванні стягнень контролюється вищими органами, прокурорами, а також можливістю оскарження.

Діюче адміністративне законодавство визначає, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності, що має на меті виховання особи, яка скоїла правопорушення, у дусі дотримання законів України та поваги до правил співжиття, а також запобігання новим правопорушенням як з боку самого правопорушника, так і інших осіб.

Відповідно до ст. 24 КАП України за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення: 1) попередження, 2) штраф, 3) штрафні бали; 4) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 5) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 6) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); 7) громадські роботи; 8) виправні роботи; 9) адміністративний арешт; 10) арешт з утриманням на гауптвахті [2, 4].

Зазначимо, що найпоширенішим видом адміністративних санкцій за порушення екологічного законодавства є штраф. Його розмір визначається відповідно до санкцій конкретної статті Кодексу України про адміністративні правопорушення з урахуванням тяжкості проступку, особи порушника, ступеня вини, майнового стану та обставин, що можуть пом'якшити чи обтяжити відповідальність [5].

Якщо внаслідок адміністративного правопорушення завдано майнової шкоди громадянину, підприємству чи організації, відповідний орган має право вирішити питання відшкодування шкоди, якщо її сума не перевищує два неоподатковувані мінімуми доходів громадян; суддя районного (міського) суду може розглядати це незалежно від суми (ст. 40 КпАП України) [2].

Якщо шкоду завдано неповнолітнім, який досяг шістнадцятирічного віку та має власний заробіток, і сума шкоди не перевищує один неоподатковуваний мінімум, суддя може зобов'язати його відшкодувати шкоду або виконати роботи для її усунення. В інших випадках питання відшкодування шкоди, завданої адміністративним правопорушенням, вирішується в порядку цивільного судочинства. Однією з ключових особливостей адміністративної відповідальності в галузі охорони та раціонального використання природних ресурсів є те, що її реалізують уповноважені органи та посадові особи. Це свідчить про наявність системи органів адміністративної юрисдикції. Ці суб'єкти є частиною виконавчої влади. Згідно зі статтею 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, такі органи та посадові особи застосовують

адміністративні заходи в межах своєї компетенції та відповідно до закону. Справи про адміністративні екологічні правопорушення розглядаються: адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних і міських рад; виконавчими комітетами сільських, селищних і міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на це адміністративним законодавством (у населених пунктах без виконавчих комітетів – виконавчими органами, які виконують їх функції); районними, районними в місті, міськими та міськрайонними судами, а в окремих випадках – місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами і Верховним Судом України; органами Національної поліції, державними інспекціями та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 213 КпАП України) [2].

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що у цьому дослідженні було висвітлено адміністративну відповідальність за забруднення довкілля в Україні є ключовим інструментом охорони навколишнього середовища. Законодавство встановлює чіткі правові основи, які забезпечують ефективне покарання порушників і стимулюють дотримання екологічних норм.

Слід зазначити, що адміністративна відповідальність є ефективним інструментом для захисту навколишнього середовища, його ресурсів, а також життя і здоров'я громадян. Основні переваги цього виду юридичної відповідальності полягають у її спрямованості на попередження значної шкоди довкіллю та життю людини, а також у швидкості реагування на правопорушення, що є особливо важливим в екологічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264 . Відом. Верхов. Ради України. 1991. 41. С. 546. /URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 1.10.2024)
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 01.06.1984. Постановою Верховної Ради України РСР. 1984. № 8074-Х. С.444. /URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 1.10.2024)
3. Хижня Л.Є. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні. дисертація. 2020 р. С. 1-26. /URL: http://phd.znu.edu.ua/page/aref/07_2020/khizhnya_avtoreferat.pdf (дата звернення 1.10.2024)
4. Сухоребра Т.І. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з палінням листя, сухої трави та інших відходів у період воєнного стану. стаття. 2022 р. С.20-26. /URL: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/4.pdf (дата звернення 1.10.2024)
5. Клапоушак Д.С. Ефективність адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки. стаття. 2022 р. С.159-162. /URL: http://lsej.org.ua/3_2022/36.pdf (дата звернення 1.10.2024)

Анастасія ХМІЛЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний
аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОЛОГІЮ

***Анотація.** В статті проаналізовані актуальні проблеми екології України під час війни. У цій статті розглядаються ключові аспекти забруднення річок та ґрунтів, затоплення міст. Проаналізовано завдану шкоду від російсько-української війни з 2024 року. Розглянуто нанесені збитки екології російської зброї, з чого вона складається і які наслідки війни. Описується збитки тільки від прямої шкоди військової агресії: ракетні атаки на підприємства та цивільні об'єкти, масштабні обстріли, пожежі.*

***Abstract.** The article analyzes the actual problems of Ukraine's ecology during the war. This article examines key aspects of river and soil pollution, flooding of cities. The damage caused by the Russian-Ukrainian war since 2024 has been analyzed. The environmental damage caused by Russian weapons, what it consists of, and the consequences of the war are considered. The damage is described only from the direct damage of military aggression: missile attacks on enterprises and civilian objects, large-scale shelling, fires.*

Вступ. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну екологічна безпека в умовах воєнного стану носить глобальну проблему, через можливість гуманітарної катастрофи внаслідок бойових дій. Існує загроза хімічної, біологічної, ядерної катастроф, внаслідок використання зброї масового знищення для мирного населення України. Більшість пошкоджених боями територій – це орні землі, об'єкти природно-заповідного фонду України.

Постановка проблеми. За даними Держекоінспекції, у січні 2023 року, за 11 місяців військового вторгнення Російської Федерації, збитки екосистемі України вже склали понад 1743 млрд гривень, або понад 47,6 млрд доларів. І це лише приблизні розрахунки, оскільки частина території України все ще залишається окупованою. З початку повномасштабного вторгнення російські військові завдали понад 5 тис. ракет і близько 3,5 тис. авіаударів по об'єктах на території України [5].

Понад 180 тисяч квадратних кілометрів території України, ураженої російсько-окупаційними військами, мають бути перевірені на наявність мін та вибухівки. Відзначимо, що ці території могли б прогодувати приблизно 81

* Науковий керівник – доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

мільйон людей. Деякий час тому в Україні ввели аварійні та віялові відключення, де внаслідок масового ракетного обстрілу сталося відключення електроенергії.

Виклад основного матеріалу.Тоді компанії та українці були змушені використовувати альтернативні джерела енергії – дизельні чи бензинові генератори. У 2022 році в Україну було поставлено приблизно 670 тис. генераторів [2]. Наразі в Україні встигають підраховувати збитки тільки від прямої шкоди військової агресії: ракетні атаки на підприємства та цивільні об'єкти, масштабні обстріли, пожежі. Ми поки попередньо оцінюємо шкоду, завдану екології. Що стосується тимчасово окупованих територій, то це можливо поки лише за допомогою супутникових знімків, але фінально це буде розраховуватися тільки після доступу на ці території та відповідних досліджень. При належному фінансуванні ми зможемо повністю оцінити шкоду доквіттю за 10 років або навіть менше. Станом на листопад 2022 року бойові дії торкнулися понад 3 млн га лісів, що становить майже третину лісистості України [1].Тільки внаслідок пожежі в Херсонському національному парку минулого року було знищено близько 80% території острова, а пожежу в Чорнобильському лісі не вдавалося загасити кілька днів через окупацію території. Для відновлення лісів потрібно близько 10 років, але деякі ліси втрачаються назавжди.

Варто зазначити, що через Україну пролягають міграційні шляхи багатьох птахів, а багато тварин, занесених до Червоної книги, живуть у заповідниках, тому можуть загинути під час пожеж [3].

Навесні 2022 року українські військові підірвали дамбу на річці Ірпінь, щоб перешкодити просуванню російських військ у бік Києва. Це дозволило зупинити наступ росіян. Полковник Джон Спенсер, керівник відділу досліджень міської війни в ISW (MWI), сказав у подкасті Modern Warfare Institute: Річка, що захищає Київ. Можна також підірвати дамбу і все затопити. Але вони викликали інженерів-водників, щоб розрахувати, на яку ширину потрібно відкрити шлюзи, щоб країна не стала непрохідною і не затопило всі села одночасно [4].

Таким чином, річка Ірпінь стримала російську армію, але все ж було затоплено кілька сіл: Демидів, Козаровичі, Черборн, Гута Межирська, Горенки, Мошун. За допомогою супутникових знімків Planet Labs журналісти «Схем» змогли розрахувати приблизний масштаб затоплення у той момент – це понад 25 км², для порівняння, це вдвічі більше за місто Вишгород на Київщині.

За даними Держекоінспекції, згодом площа затоплення збільшилась до 46 км². Тоді були вимиті пестициди та агрохімікати з сільськогосподарських угідь, будівельні матеріали з майданчиків, фарби з металообробного цеху та важкі метали з електричної інфраструктури [5]. Річка Ірпінь була під загрозою значного забруднення стоком добрив та інших хімічних елементів, але, на щастя, за нашими даними, цього не сталося.

Один із перших нападів росіян на Львів стався 26 березня. Приблизно в цей час російські військові завдали ракетного удару по нафтопереробному заводу в місті. Як повідомили у Львівському обласному військкоматі, нафтобаза повністю зруйнована, а також пошкоджені ємності з нафтопродуктами. Виникла пожежа, але цієї ночі рятувальникам вдалося її загасити. Ізюмський ліс на Харківщині

серйозно постраждав від бойових дій. Більшість із них було знищено, особливо після пожеж улітку 2022 року. Дерев, які там згоріли, мають середній вік від 30 до 40 років. Це не лісовідновлення, а ліс, на відновлення якого доведеться чекати десятиліттями. Хоча поки що неможливо повністю оцінити шкоду, завдану Іджумському лісу, супутникові знімки вже показують, що екологічна шкода є значною [3].

З точки зору еколога, ще однією серйозною проблемою для навколишнього середовища є воронки, які утворюються від попадання артилерійських снарядів під час бомбардувань. Держекоінспекція пояснює, що забруднювачі, особливо метали та хімічні залишки від снарядів, потрапляють у землю, а потім у ґрунтові води [5]. До прикладу, ми досліджували ракету Х-101, яка не розірвалась, але відбулася розгерметизація паливного відділу. Нафтопродуктів там не було виявлено. Але були зафіксовані такі хімічні речовини, як меланж та децилін.

У нас навіть лабораторії не працюють на показники таких речовин. Тобто для оцінки шкоди від російської зброї, завданої довкіллю, треба розуміти, з чого вона складається, і мати відповідне обладнання. І коли це буде можливо у повному обсязі, поки спрогнозувати важко [1].

Висновок: Отже, російське вторгнення в Україну завдало величезних екологічних збитків. Військові дії призвели до руйнування лісів, забруднення річок і ґрунтів, затоплення міст і сіл. За 11 місяців бойових дій загальна шкода довкіллю оцінюється у понад 47,6 млрд доларів, а це лише попередні підрахунки, оскільки частина територій все ще залишається окупованою. Збитки українській екосистемі включають масове знищення лісів понад 3 млн га, причому деякі ліси можуть бути втрачені назавжди.

На відновлення інших знадобляться десятиліття. Забруднення ґрунтів і водних ресурсів через вибухи, ракетні удари, та затоплення сіл, де пестициди, агрохімікати й важкі метали потрапляли у воду та ґрунт. Затоплення річок і населених пунктів, що призвело до пошкодження інфраструктури й загрози забруднення Ірпеня. Вплив на флору і фауну, особливо на тварин, занесених до Червоної книги, та на міграційні шляхи птахів. Хімічні речовини від боєприпасів, які можуть негативно впливати на ґрунтові води й екосистеми. Загалом, екологічні наслідки війни в Україні є тривалими, а їх оцінка триватиме роками.

Список використаних джерел:

1. До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-ekolohiya-viyna/32284610.html> (дата звернення: 29.09.2024).
2. Бомба сповільненої дії: чому світ не може ігнорувати екологічні наслідки війни в Україні URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Екологічні наслідки війни Росії проти України URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rt-proty-ukrainy/ekolohichni-naslidky-viiny-rosii-proty-ukrainy.html> (дата звернення: 29.09.2024).
4. Який вплив війни на екологію URL: <https://eco.aep.kiev.ua/novini/vpliv-vijni-na-ekologiyu/> (дата звернення: 29.09.2024).

Аліна СОЛТАСЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

***Анотація.** У статті вказується, що, незважаючи на широке використання цього інституту, існує значна кількість непорозумінь і суперечностей між теорією та практикою. Робота містить критичні зауваження щодо порядку нормативного регулювання та використання тимчасового доступу до речей і документів у процесі кримінального доказування. Матеріали статті мають як теоретичну, так і практичну цінність. Вони можуть бути корисні для подальших наукових досліджень особливостей застосування заходів забезпечення кримінального провадження у процесі кримінального доказування, а також для належного розуміння та виконання правозастосовної кримінальної процесуальної діяльності.*

***Abstract.** The article points out that, despite the widespread use of this institution, there is a significant amount of misunderstandings and contradictions between theory and practice. The work contains critical comments on the regulatory procedure and the use of temporary access to things and documents in the process of criminal evidence. The materials of the article have both theoretical and practical value. They can be useful for further scientific research on the features of the application of measures to ensure criminal proceedings in the process of criminal evidence, as well as for the proper understanding and implementation of law-enforcement criminal procedural activities.*

Вступ. Доказування, як різновид кримінальної процесуальної діяльності, здійснюється з використанням правових засобів, що характеризують функціональний бік кримінального процесуального права, забезпечують учасникам кримінального провадження реалізацію їхніх інтересів у процесі доказування, досягнення його мети, спричиняють правові наслідки, дають змогу одержати конкретні результати та оцінити ефективність кримінальної процесуальної регламентації, а також забезпечуються державою.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до пункту 1 статті 159 КПК, тимчасовий доступ до речей і документів є заходом забезпечення кримінального провадження, який полягає у наданні стороні кримінального провадження можливості ознайомитися з ними, зробити копії та вилучити їх (здійснити

* Науковий керівник: к.ю.н.доцент, доцент кафедри права Андрій ПРАВДЮК

виїмку), якщо вони перебувають у володінні іншої особи. Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, а також мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в них, без їх вилучення. Отже, тимчасовий доступ до речей і документів не лише забезпечує кримінальне провадження, але й є важливою процесуальною дією, що дозволяє отримувати докази у кримінальному процесі. Це свідчить про те, що цей інститут є невід'ємною складовою частиною доказової діяльності в кримінальному провадженні [1].

Фактичні підстави для застосування тимчасового доступу до речей і документів полягають у можливості використання інформації, що міститься в них, як доказів, та в неможливості доведення обставин іншими шляхами у випадку, якщо ці речі і документи містять охоронювану законом таємницю. Згідно з положенням статті 160 КПК, сторони кримінального провадження можуть звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або до суду під час судового провадження з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком випадків, визначених у статті 161 КПК.

Слідчий має право звернутися із таким клопотанням за погодженням з прокурором. У цьому клопотанні сторони кримінального провадження повинні вказати значення цих речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні, а також можливість використання інформації, що міститься в них, як доказів, та неможливість доведення обставин іншими способами у випадку, якщо ці речі і документи містять охоронювану законом таємницю. Необхідно звернути увагу на те, що до набрання чинності новим КПК, у випадках, коли слідчий мав конкретні дані, що предмети або документи, які мають значення для справи, перебувають у певній особи або місці, згідно зі статтею 178 КПК 1960 року, за постановою слідчого проводилася їх виїмка. У поточній версії КПК України такої слідчої дії, як виїмка, вже немає. Є певна схожість цієї дії з таким заходом забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, але є деякі відмінності:

1. право ініціювати тимчасовий доступ до речей і документів (у відмінну від колишньої виїмки) належить не лише стороні обвинувачення, а також стороні захисту;

2. у випадку виїмки за КПК 1960 року, кінцевою метою було вилучення предметів або документів для встановлення істини, тоді як у випадку тимчасового доступу до речей і документів кінцевою метою може бути лише ознайомлення з ними або виготовлення копій документів. Крім того, якщо сторона кримінального провадження порушує питання про необхідність вилучення речей або оригіналів документів, вона повинна обґрунтувати таку необхідність відповідно до пункту 7 частини 2 статті 160 КПК України;

3. однією з основних ознак виїмки була можливість як добровільного, так і примусового вилучення предметів або документів, тоді як у разі тимчасового доступу до речей і документів обшук можливий лише за постановою слідчого судді або суду;

4. ефективність виїмки визначалася переважно її раптовістю, що не є типовим для тимчасового доступу до речей і документів. Наприклад, розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів проводиться за участю особи, у володінні якої знаходяться ці предмети чи документи, за винятком випадків, коли сторона кримінального провадження, яка подала клопотання, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення предметів чи документів (згідно з пунктами 1 і 2 статті 163 КПК);

5. у випадку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів за участю особи, у володінні якої знаходяться ці предмети чи документи, ця особа заздалегідь буде попереджена про можливий обов'язок надати доступ до певних речей і документів, і вона може приховати або знищити їх [2].

Крім того, цей захід забезпечення кримінального провадження має багато спільних рис з такою дією, як витребування та отримання речей і документів (відповідно до пунктів 2 та 3 статті 93 КПК), оскільки обидва ці заходи спрямовані на непримусове збирання та перевірку доказів, і застосовуються тоді, коли відомо, у кого чи де знаходяться ці предмети та документи. Водночас процедура витребування та отримання речей і документів не має докладного правового регламентування і відбувається за постановою дізнавача, слідчого, детектива НАБУ, прокурора або за запитом захисника. Не передбачена також жодна форма юридичної відповідальності за невиконання вимоги щодо видачі речей і документів. Отже, важливо провести розмежування між цими способами збирання доказів.

Ґрунтуючись на положенні пункту 18 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів особи під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року, можна стверджувати, що витребування та отримання речей і документів застосовуються у випадках, коли:

- 1) достовірно відомо, у кого чи де зберігається предмет чи документ;
- 2) запитувані об'єкти не містять охоронюваної законом таємниці;
- 3) є підстави вважати, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи нададуть такі речі чи документи добровільно;

- 4) відсутня загроза того, що документ або предмет будуть знищені чи сфальсифіковані в період між вимогою та їх наданням. Однією з умов отримання доказів, які відповідають ознаці допустимості, є здійснення тимчасового доступу до речей і документів належним суб'єктом [3].

Стаття 41 КПК, безумовно, надає можливість оперативним підрозділам користуватися процесуальним статусом слідчого під час виконання доручень слідчого чи прокурора, але з обмеженими повноваженнями, оскільки оперативні підрозділи реалізують свої повноваження в межах наданих їм доручень. Проте застосування тимчасового доступу до речей і документів оперативними

підрозділами на підставі доручення слідчого чи прокурора не передбачено чинним КПК. Це може призвести до неможливості визнання результатів такої дії доказами у кримінальному провадженні, оскільки вони не відповідають вимозі допустимості – отримані неналежним суб'єктом. В.І. Фаринник вказує, що надання доручення на проведення тимчасового доступу до речей і документів оперативному працівнику слідчий не бере до уваги той факт, що такий доступ є процесуальною дією, а не слідчою дією, і тому не підпадає під визначення, вказане у пункті 3 частини 1 статті 40 та статті 41 КПК [4].

Висновки. З урахуванням усього вищевикладеного, можна зробити висновок, що тимчасовий доступ до речей і документів відіграє важливу роль у формуванні інформаційно-доказової бази. Не випадково цей інститут відразу ж став широко застосовуватися на практиці. Під час використання цього інституту передбачається можливість отримання доступу до об'єктів, що містять відомості про факти та обставини, та фіксація цих відомостей з одночасним наданням їм процесуальної форми засобів доказування.

Список використаних джерел:

1. Кушнір Н.П. Тимчасовий доступ до речей і документів: дискусійні питання правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Випуск 28. Том 3. С. 79–82.
2. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2022 р. № 223-559/0/4-13 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text> (дата звернення 1.10.2024)
3. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Вищий Спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#Text> (дата звернення 1.10.2024)
4. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2023. 548 с.
5. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2022. 221 с.

Богдана ПИПЕНКО *,
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

***Анотація.** У статті мною визначено основні складові елементів дієвого правового механізму реалізації юридичної відповідальності за злочини проти довкілля в контексті повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти України. Зазначено, що основою дієвого правового механізму реалізації юридичної відповідальності за злочини проти довкілля є: виявлення і фіксація фактів правопорушень проти довкілля, зокрема фактів заподіяння шкоди та збитків; залучення фахівців, які мають досвід у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, проведення відповідних експертиз тощо.*

***Abstract.** In the article, I defined the main components of the effective legal mechanism for the realization of legal responsibility for crimes against the environment in the context of the full-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine. It is noted that the basis of an effective legal mechanism for the realization of legal responsibility for crimes against the environment is: detection and recording of facts of offenses against the environment, in particular facts of causing damage and losses; involvement of specialists who have experience in the field of environmental protection, use of natural resources, ensuring environmental safety, conducting relevant examinations, etc..*

Вступ. Відповідно до Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50) і зобов'язаний не заподіювати шкоди природі та відшкодувати завдані ним збитки (ст. 66). Правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Постановка проблеми. Війна Російської Федерації проти України принесла нам непоправні втрати – численні людські жертви серед військових та цивільних. Безпрецедентною є шкода, що заподіяна російською агресією нашій державі, юридичним особам та мирним жителям. При цьому, довготривалою, що буде

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК.

відчутною як в Україні, так і за її кордонами, і після завершення війни, є шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу.

Катастрофічними для природних екосистем наслідками війни в Україні є знищення унікальних природних територій та об'єктів, лісів, забруднення вод, ґрунтів, атмосферного повітря, втрати рослинного і тваринного світу, зокрема і рідкісних, та тих, що перебувають під загрозою зникнення тощо. Тому актуальною є розробка дієвого механізму реалізації юридичної відповідальності, покликаною покарати винних і забезпечити відшкодування завданої шкоди.

Виклад основно матеріалу. Притягнення воєнних злочинців до юридичної відповідальності за злочини проти довкілля – це складний і довготривалий процес який вимагає спільної роботи міжнародних інституцій, державних органів та громадськості. Зокрема, важливими завданнями цього процесу є встановлення суб'єктів відповідальності, кваліфікація правопорушень, обчислення збитків, подання позовів до національних і міжнародних судових інстанцій, які компетентні їх розглядати, стягнень репарацій.

Важливим практичним аспектом такої роботи є також фіксація екологічних злочинів. Нині є низка онлайн-ресурсів, що фіксують злочини проти довкілля. Так, українці активно долучаються до фіксації екологічних злочинів за допомогою вебресурсу та додатку ЕкоЗагроза, де отримано понад 2100 повідомлень про завдану рашистами шкоду довкіллю. Російська агресія вже завдала збитків довкіллю України на понад 1,28 трлн гривень.

Належно зібрані та зафіксовані дані, в майбутньому стануть доказами вчинення в Україні воєнних кримінальних правопорушень проти довкілля та підставою для притягнення злочинців до відповідальності. В Кримінальному кодексі України [3] в розділі XX “Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” міститься стаття 441 “Екоцид”, відповідно до якої кримінальна відповідальність настає за масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

На сьогоднішній день багато науковців пропонують визначити екоцид як злочин на рівні Римського статуту Міжнародного кримінального суду [1]. Адже, відповідно до Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію лише щодо таких злочинів, як: злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії.

Так, відповідальність за злочини проти довкілля, вчинені в ході російської воєнної агресії в Україні, згідно із Римським статутом, можлива за умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною, в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою (стаття 8, частина 2, пункт b, підпункт iv).

Крім цього, активно обговорюється можливість розгляду злочинів вчинених у ході війни Російської Федерації проти України іншими

міжнародними трибуналами або органами, компетентними розглядати різні аспекти агресії, зокрема Міжнародним судом ООН, Європейським судом з прав людини, спеціальним трибуналом [1].

Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 20 березня 2022 р. (в редакції постанови Кабінету Міністрів України № 951 від 22 липня 2022 р.) [3], встановлює загальну процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, починаючи з 19 лютого 2014 року, при цьому виділяє такі напрями визначення шкоди та збитків, як шкода, завдана земельним ресурсам, втрати надр, збитки, завдані водним ресурсам, шкода, завдана атмосферному повітрю, втрати лісового фонду, збитки, завдані природнозаповідному фонду. Крім Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [2], затверджено і ряд методик, зокрема:

1. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану (затверджено Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 167 від 04.04.2022 року) [7].

2. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди (затверджено Наказом Міністерства довкілля та природних ресурсів України № 175 від 13.04.2022 року) [11].

3. Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 295 від 18.05.2022 року) [8].

4. Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (затверджено Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 295 від 21.07.2022 року) [4].

5. Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях (затверджено Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 309 від 19.08.2022 року) [5].

6. Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами (затверджено Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 366 від 15.09.2022 року) [6].

7. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом

Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 414 від 05.10.2022 року) [10].

8. Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природнозаповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджено Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 424 від 13.10.2022 року) [9].

Впроваджуючи механізм відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, потрібно враховувати існуючий міжнародний досвід. Тому доречною є пропозиція щодо механізму компенсації збитків, завданих внаслідок російської агресії, за прикладом прецеденту Компенсаційної комісії ООН з компенсацій у справі “Ірак – Кувейт”.

Так, після поразки Іраку, Кувейт подав 168 екологічних позовів на загальну суму в розмірі 85 млрд доларів [11]. Поводи стосувались різноманітних злочинів, зокрема транспортування та розсіювання забруднення, впливу на підземні та поверхневі води, на морське та прибережне середовище, нафтових пожеж, щодо відновлення рослинного покриву територій, пошкоджених нафтовими озерами, забрудненими розливами нафти.

У 2022 році Керуючою радою Компенсаційної комісії було визнано, що уряд Іраку виконав свої міжнародні зобов'язання з компенсації всім заявникам внаслідок прямої шкоди та збитків, завданих вторгненням Іраку в Кувейт. І Рада безпеки ООН Резолюцією 2621 (2022) визнала, що Компенсаційна комісія ООН виконала свій мандат. Ірак заплатив близько 52,4 млрд доларів збитків станом на 2022 рік за всіма заявами всіх категорій. З них 5,26 млрд виплачено для проведення оцінки, відновлення, та дій у відповідь на збитки довкіллю [12].

Однак, створення компенсаційної комісії, що компетентна розглядати справи, пов'язані зі шкодою навколишньому природному середовищу, недостатньо для дієвості компенсаційного механізму.

Джерелами наповнення компенсаційного фонду можуть бути, зокрема, як доходи від експортних нафтогазових угод Російської Федерації (за прикладом справи “Ірак–Кувейт”), так і заморожені суверенні активи Росії чи заморожені приватні активи осіб, на які накладені санкції з боку Європейського Союзу, США та інших іноземних держав, однак потрібно подбати про правові способи використання таких коштів. Специфіка виконання рішень, прийнятих міжнародними та національними судовими інституціями та компенсаційною комісією через міжнародний компенсаційний механізм стане предметом подальших наукових досліджень.

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що притягнення до юридичної відповідальності за воєнні злочини проти довкілля в ході війни Російської Федерації проти України передбачає застосування встановлених національним законодавством та різними міжнародними нормами засобів впливу на агресора. І хоча нищення навколишнього природного середовища під час збройної агресії є воєнним злочином, на практиці доведення такого воєнного злочину проти довкілля та отримання відшкодування репарацій від держави агресорки є складним і довготривалим процесом, що вимагає зокрема визначення належних

суб'єктів відповідальності, ідентифікації злочинів, збору великої кількості доказів. А для того, щоб покарання для агресорів було реальним і невідворотнім, необмеженим у часі, важливим завданням міжнародної спільноти, державних інституцій, громадського суспільства є використання всіх важелів національного та міжнародно-правового впливу на агресора.

Список використаних джерел:

1. Вберегти світ від нової глобальної бійни може ефективна система міжнародного правосуддя, а саме – міжнародний трибунал для агресора – Андрій Єрмак на конференції United for Justice. URL : <https://www.president.gov.ua/news/vberegti-svit-vid-novoyi-globalnoyi-bijni-mozhe-efektivna-si-81425>. (дата звернення 20.09.2024)
2. Воєнні злочини проти довкілля : статистика. SaveEcoBot. URL : <https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes>. (дата звернення 20.09.2024)
3. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 252 від 21 липня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0900-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
5. Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 309 від 19 серпня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
6. Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 366 від 15 вересня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#n2>. (дата звернення 20.09.2024)
7. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 167 від 04 квітня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
8. Методика визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 295 від 18 травня 2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
9. Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 424 від 13 жовтня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
10. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 414 від 05 жовтня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)
11. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 175 від 13 квітня 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text>. (дата звернення 20.09.2024)

Владислав НЕЧИПОРУК *,
студент 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОДАТКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ

***Анотація.** Метою статті є з'ясування питань правового регулювання примусового виконання податкових зобов'язань. Визначено загальнотеоретичний зміст понять "регулювання" та "правове регулювання". Підкреслюється, що податкові відносини потребують правового впливу з боку держави, що необхідне посилення регулювання та регламентації.*

Необхідна нормативно-правова інтеграція та регламентація. Правове регулювання податкових відносин закріплено в законі, враховуючи конституційне положення про те, що до повноважень парламенту належить встановлення податків і зборів.

***Abstract.** The purpose of the article is to clarify the issues of legal regulation of tax liabilities enforcement. The author defines the general theoretical content of the concepts of "regulation" and "legal regulation". The author emphasizes that tax relations require legal influence from the State, and that it is necessary to strengthen regulation and regulation. Regulatory and legal integration and regulation are required. The legal regulation of tax relations is enshrined in the law, taking into account the constitutional provision that the Parliament is empowered to establish taxes and fees.*

Вступ. Правове закріплення податкових правовідносин здійснюється у відповідних правових нормах, прийнятих компетентними органами держави. Виходячи із змісту пункту 1 частини 2 статті 92 Конституції України, яка встановлення податків і зборів відносить до виключної компетенції Верховної Ради України, податкові правовідносини врегульовані, в першу чергу, на рівні закону. Важливо, щоб правове регулювання податкових відносин носило комплексний і системний характер, що зумовлює існування сукупності передбачених законом правових засобів, які об'єднуються в цілісний механізм.

Постановка проблеми. Україна перебуває в процесі податкової реформи. Одним з найважливіших аспектів податкової реформи є вдосконалення правового регулювання податкових зобов'язань та забезпечення виконання митних зобов'язань. В умовах бюджетного дефіциту та обмежених фінансових ресурсів особливого значення набуває належне регулювання примусового

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

стягнення податкових зобов'язань, сукупність яких має формувати цілісний механізм.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи питання правового регулювання примусового виконання податкових зобов'язань, необхідно визначити зміст понять "регулювання" та "правове регулювання" для кращого розуміння досліджуваної проблеми. Процес регулювання охоплює багато сфер життя (наприклад, освіту, охорону здоров'я, політику, техніку, технологію тощо). Як правова категорія цей процес використовується для впорядкування суспільних відносин.

Сьогодні Податковим кодексом України передбачено такі способи забезпечення виконання податкового обов'язку: податкова застава та адміністративний арешт активів платника податків.

Механізм забезпечення виконання податкового обов'язку спрямований винятково на сплату податків і зборів. Якщо в широкому розумінні податковий обов'язок охоплює обов'язок із ведення податкового обліку, сплати податків і зборів, подання податкової звітності, то способи забезпечення виконання податкового обов'язку стосуються гарантій реалізації податкового обов'язку лише в частині сплати сум податків і зборів, що забезпечується додатковими гарантіями, які примушують платника податків виконувати податковий обов'язок повною мірою й у встановлений законодавством термін.

У свою чергу, способи забезпечення сплати податків і зборів передбачають як безпосередньо суми податкових платежів, так і компенсацію втрат бюджетів від несвоєчасної сплати податків і зборів, а також витрат на примусове виконання податкового обов'язку, що реалізується завдяки нарахуванню пені [1].

За допомогою регулятивного впливу держава ставить суспільні відносини під свою юрисдикцію та охорону, надає їм упорядкованості, стабільності, стійкості та бажаності, запроваджує бажаний напрям. У багатьох випадках суспільні відносини виникають внаслідок різних підстав, зокрема поведінки людей, природних явищ, моралі, об'єктивних економічних, державних соціальних процесів та інших явищ, що перебувають поза межами правового поля.

У майбутньому вони можуть бути врегульовані правовим статусом і тим самим вже набувати статусу правовідносин. Однак значно ширша група суспільних відносин не може існувати без їх нормативного врегулювання, Більше того, без належної нормативної бази їх виникнення було б навіть неможливим. Податкові правовідносини виникають лише шляхом їх правової інтеграції, що породжує нові правовідносини.

А. Г. Васильєва виділяє основні ознаки податкового обов'язку, серед яких: належність, соціальна необхідність і можливість. Тобто, кожен платник, на якого законом покладено обов'язок сплачувати відповідний податок, реалізує належну, соціально необхідну та можливу модель поведінки. Якщо більш детально зупинитись на ознаках, то:

1. Ознака „належність” вказує на те, що модель поведінки платника податків закріплена в нормативному акті з питань оподаткування. Відповідно до

п.3.1, ст. 3 ПК України податкове законодавство складається з Конституції України; Податкового та Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання операцій з переміщення товарів через митний кордон України. І саме ПК України визначає перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [5].

2. Соціальна необхідність. Виконання податкового обов'язку, зокрема сплата податку, передбачає зацікавленість суспільства у своєчасному та повному забезпеченні надходжень до публічних грошових коштів.

Публічна мета справляння податків – це фінансове забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Податки справляються не просто для формування дохідних частин бюджетів, а з метою забезпечення виконання публічних органів завдань і функцій, що на них покладені з фінансування соціально-економічних програм.

3. Можливість. Якщо держава зацікавлена у фінансовому забезпеченні своїх функцій та задоволенні суспільного інтересу, своєчасному отриманні бюджетних коштів, недостатньо просто закріпити податковий обов'язок. Законодавець повинен виходити з того, що та модель поведінки, яка закріплена у нормативних актах, повинна бути реально здійснюваною [2].

Механізми правового регулювання призначені для нормативної регламентації та здійснення різних форм реалізації правових норм. Механізм реалізації суб'єктивних прав - це єдність правових інструментів, засобів, за допомогою яких матеріалізуються права та обов'язки людей.

Виокремлення механізмів правового регулювання податкових відносин пов'язане з їхньою специфікою.

При цьому механізми правового регулювання податкових відносин функціонують у межах (та у взаємозв'язку) з механізмами фінансового права та правового регулювання. Це пояснюється тим, що податкові відносини є невід'ємною частиною предмета фінансового права. Механізми бюджетно-правового регулювання охоплюють відносини щодо формування, розподілу та використання державних і муніципальних фондів коштів, а механізми податково-правового регулювання - відносини щодо формування фондів коштів.

На мою думку, формування фондів грошових коштів за своїм змістом охоплює не лише податкові відносини, а й відносини, що це пов'язано з тим, що відповідний централізований фонд грошових коштів формується і за рахунок неоподатковуваних платежів.

Це пояснюється тим, що вони також формуються за рахунок неоподатковуваних платежів. Тим не менш, специфіка податкових правовідносин полягає в наступному. Встановлення, зміна та скасування податків і митних зборів, а також визначення процедур їх адміністрування, права та обов'язки суб'єктів податкових правовідносин, здійснення податкового адміністрування та розгляду справ про податкові правопорушення притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства.

Оскільки більшість платників податків виконують свої податкові зобов'язання добровільно та свідомо, примус до сплати податків не слід ототожнювати виключно з примусом з боку держави. Це пов'язано з тим, що значна кількість платників податків виконує свої податкові зобов'язання добровільно і свідомо, без застосування державного примусу.

Тому не можна вважати, що платники податків мають лише негативне ставлення до сплати податків. Більшість платників податків усвідомлюють суспільну значущість сплати податків і визнають її об'єктивною необхідністю держави. Це пояснюється тим, що більшість платників податків усвідомлюють соціальну значущість сплати податків і визнають її об'єктивною необхідністю держави.

Це один із чинників, що призводить до порушення державних інтересів та невиконання податкових зобов'язань. Суперечливість правових норм та можливість їх неоднозначного тлумачення часто призводить до неоднакового застосування податкового законодавства [4].

Платникам податків складно працювати в умовах, коли податкове законодавство не кодифіковане, часто змінюється, а податкові відносини регулюються дуже великою кількістю норм. Крім того, з податковим правом нерозривно пов'язані усвідомлення об'єктивної необхідності виконання податкових зобов'язань та обізнаність платників податків про свої права та інтереси.

Усвідомлення платниками податків своїх прав та інтересів, які є невід'ємними від їхніх обов'язків перед державою та суспільством, безпосередньо пов'язане з рівнем їхньої довіри до державних інституцій. Підвищення рівня довіри платників податків до держави для підвищення рівня довіри платників податків до держави та її інституцій, тобто рівня податкової культури, необхідна низка факторів.

Наприклад, стабільність та передбачуваність податкового законодавства, правова обізнаність платників податків, достатній рівень правової обізнаності платників податків, належне правове забезпечення захисту прав платників податків, загальний та швидкий доступ до правової інформації з питань оподаткування, прозорість та публічність податкових реформ тощо.

Не можна заперечувати, що недостатнє правове регулювання може призвести до виникнення правових прогалин, колізій та розбіжностей у тлумаченні, що, з одного боку, може спричинити зловживання правом з боку суб'єктів податкових правовідносин, а з іншого боку, породжувати податкові конфлікти між суб'єктами податкових правовідносин.

З одного боку, може спонукати до зловживання правом з боку суб'єктів податкових правовідносин, а з іншого - породжувати податкові конфлікти між платниками податків та податковими органами.

Це призводить до виникнення податкових спорів між платниками податків та податковими органами. Ці недоліки суттєво ускладнюють виконання податкових зобов'язань, спричиняють багато судових баталій та знижують ефективність заходів примусового стягнення.

Висновок. Належне правове регулювання податкових відносин є важливим для забезпечення виконання податкових зобов'язань. Платникам податків складно працювати в умовах, коли податкове законодавство не кодифіковане, часто змінюється, а податкові відносини регулюються дуже великою кількістю норм. Крім того, з податковим правом нерозривно пов'язані усвідомлення об'єктивної необхідності виконання податкових зобов'язань та обізнаність платників податків про свої права та інтереси.

Усвідомлення платниками податків своїх прав та інтересів, які є невід'ємними від їхніх обов'язків перед державою та суспільством, безпосередньо пов'язане з рівнем їхньої довіри до державних інституцій. Підвищення рівня довіри платників податків до держави для підвищення рівня довіри платників податків до держави та її інституцій, тобто рівня податкової культури, необхідна низка факторів.

Правові інструменти, що регулюють податкові відносини, повинні характеризуватися системністю, мати комплексний вплив та у своїй сукупності передбачати існування єдиного механізму. З іншого боку, неповнота правового регулювання значно ускладнює виконання податкових зобов'язань, створює перешкоди для добровільного та свідомого дотримання податкового законодавства платниками податків, знижує ефективність державного податкового адміністрування та примусового стягнення податків.

Список використаних джерел:

1. Покатаєва О. В. Виконання податкового обов'язку: правові проблеми та шляхи вирішення. Право та державне управління. № 1. Том 1. 2020. С.104-109
2. Чемерис Л.М. Поняття податкового обов'язку у фізичної особи-платника. Юридичний науковий електронний журнал.2022.С414-418
3. Бабаєвська В.В., Шульга Т.М. Проблемні питання визначення моменту виконання податкового обов'язку. Юридичний науковий електронний журнал. № 4. 2021. С. 377-379.
4. Греца Я.В. Зміст, правові засоби та межі податкового планування: зарубіжний досвід та українська практика. Монографія. 2020. С. 223-252.
5. Податковий кодекс України (зі змінами та доповненнями) : № 3878-IX від 18.07.2024 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3878-20#n5> (дата звернення 21.09.2024)

Леся БОНДАРЧУК *,
студентка 4 курсу Пр,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДИСЦИПЛІНАРНА ТА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття юридична відповідальності за екологічні правопорушення, зокрема, дисциплінарної та матеріальної. У статті також розглядаються питання визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок екологічних правопорушень, та механізми її відшкодування. Автор аналізує відповідальність працівників, службовців і посадових осіб підприємств, установ та організацій, які зобов'язані дотримуватися норм природоохоронного законодавства та забезпечувати екологічну безпеку. Особлива увага приділяється співвідношенню дисциплінарної та матеріальної відповідальності, особливостям їх застосування до різних суб'єктів господарювання та державних органів. На основі проведеного аналізу автор формулює пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики застосування дисциплінарної та матеріальної відповідальності за екологічні правопорушення в Україні.*

***Abstract.** The article examines the concept of legal responsibility for environmental offenses, in particular, disciplinary and material. The article also considers the issue of determining the amount of material damage caused as a result of environmental offenses and the mechanisms of its compensation. The author analyzes the responsibility of employees, employees and officials of enterprises, institutions and organizations that are obliged to comply with the norms of environmental protection legislation and ensure environmental safety. Special attention is paid to the ratio of disciplinary and material responsibility, the peculiarities of their application to various business entities and state bodies. Based on the analysis, the author formulates proposals for improving the legislation and the practice of applying disciplinary and material responsibility for environmental offenses in Ukraine.*

Вступ. Важливою складовою системи правової охорони навколишнього природного середовища є інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, який виконує каральну, превентивно-виховну та компенсаційну функції. Відповідно до нормативно-правової бази України за екологічні правопорушення можливе застосування кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності. Законодавство

* Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

України достатньо чітко визначає особливості застосування адміністративної та кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення та злочини прописуючи конкретні дії, за вчинення яких КУпАП та ККУ передбачає каральні санкції. При цьому конкретики застосування дисциплінарного покарання у сфері використання та охорони природних ресурсів нормативно-правова база України не містить.

Постановка проблеми. Незважаючи на наявність у законодавстві широкого спектру норм, що регулюють відповідальність за екологічні правопорушення, практика їх застосування свідчить про низку проблем.

На нашу думку це недостатня ефективність механізмів притягнення до відповідальності, недостатність превентивного впливу, складність доведення складу екологічного правопорушення, недостатня диференціація відповідальності, недостатність міжнародної інтеграції.

Виклад основно матеріалу. Дисциплінарна відповідальність за порушення екологічного законодавства – це відповідальність яка застосовується до осіб, винних у вчиненні дисциплінарного проступку у сфері раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Дисциплінарну відповідальність несуть працівники підприємств, установ, організацій, а також службовці та посадові особи, які в рамках своїх трудових обов'язків зобов'язані забезпечувати дотримання режиму природокористування, заходи з охорони довкілля та гарантування екологічної безпеки. Ця відповідальність регулюється Кодексом законів про працю України та особливістю дисциплінарної відповідальності полягає в тому, що вона насамперед регулюється нормами трудового законодавства.

Хоча Конституція України в статті 92 встановлює, що діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються лише законами України, водночас Кодекс законів про працю (КЗпП) у статті 142 дозволяє, щоб трудовий розпорядок на підприємствах, в установах та організаціях визначався правилами внутрішнього трудового розпорядку. Крім того, в окремих галузях для певних категорій працівників діють статuti та положення про дисципліну.

Варто зазначити, що дисциплінарна відповідальність застосовується згідно з підпорядкованістю або на основі правил внутрішнього трудового розпорядку підприємств і організацій. Таким чином, заходи дисциплінарної відповідальності регулюються актами, що регулюють працю робітників і службовців. Зазвичай, основою для дисциплінарної відповідальності є дисциплінарні проступки. Однак у сфері екології дисциплінарна відповідальність застосовується до працівників, які зобов'язані дотримуватись норм екологічного законодавства. Порушення вимог щодо охорони природних ресурсів, навколишнього середовища та екологічної безпеки одночасно є невиконанням працівником своїх трудових обов'язків, визначених договором або контрактом [3].

Тому, для наявності складу дисциплінарного проступку важливо, щоб порушення норм природоохоронного законодавства одночасно було

порушенням працівником своїх трудових обов'язків. Особливістю притягнення до дисциплінарної відповідальності за правопорушення у сфері якості довкілля та раціонального природокористування є поєднання трудових і екологічних відносин. Суб'єктом дисциплінарної відповідальності може бути працівник, який відповідав, наприклад, за виконання заходів із охорони та раціонального використання природних ресурсів або за підвищення родючості ґрунтів. Тобто така особа повинна мати трудову правосуб'єктність у сфері екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів.

Сутність дисциплінарної відповідальності за порушення екологічного законодавства полягає в накладенні роботодавцем (власником підприємства або уповноваженим органом) дисциплінарних стягнень на працівника. Такі стягнення застосовуються до осіб, які винні у невиконанні або неналежному виконанні трудових обов'язків, пов'язаних із природоохоронними заходами, якщо ці обов'язки передбачені трудовим договором між працівником та власником підприємства чи його представником.

Відповідно до ст. 147 КЗпПУ за порушення трудової дисципліни може бути застосовано тільки такі заходи державного впливу на них: догана, звільнення з роботи.

Матеріальна відповідальність за екологічні правопорушення – це один з видів юридичної відповідальності, який передбачає обов'язок винного ушкодити природне середовище відшкодувати завдану шкоду в грошовому еквіваленті. Цей вид відповідальності є одним з найефективніших інструментів для стимулювання дотримання екологічного законодавства [3].

Особливості матеріальної відповідальності за екологічні правопорушення є те що, часто застосовується принцип об'єктивної відповідальності, тобто особа, яка завдала шкоду, несе відповідальність незалежно від наявності вини. Безпосередньо шкода відшкодовується в повному обсязі, незалежно від майнового стану винного. Відповідальність можуть нести як конкретні особи, так і юридичні особи. Шкода може бути матеріальною (наприклад, витрати на відновлення забруднених земель) і нематеріальною (наприклад, шкода, завдана здоров'ю людей). Суб'єктами матеріальної відповідальності є особи, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами, установами чи організаціями, і чия професійна діяльність пов'язана з використанням природних ресурсів. Таким чином, для притягнення до матеріальної відповідальності суб'єкт повинен мати трудову правосуб'єктність у сфері охорони навколишнього середовища. Наприклад, такими суб'єктами можуть бути члени та наймані працівники сільськогосподарських кооперативів, фермерських господарств, лісгосподарських підприємств, а також працівники та посадові особи інших підприємств, які займаються природокористуванням.

Відповідальність зазвичай обмежується утриманням певної частини заробітної плати працівника і не може перевищувати суму завданої шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством. Визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями, здійснюється на основі нормативів і методик, затверджених законодавством. Розрахунок

шкоди включає в себе оцінку прямих і непрямих збитків, завданих природним ресурсам, довкіллю та екологічній безпеці. Це може стосуватися забруднення повітря, води, ґрунтів, а також знищення або пошкодження природних ресурсів [4]. Механізми відшкодування матеріальної шкоди передбачають компенсацію з боку винних осіб у вигляді грошових виплат або інших заходів, спрямованих на відновлення довкілля. Відшкодування може бути здійснено через добровільну компенсацію, рішення суду або відповідно до трудового законодавства у вигляді утримання з заробітної плати працівника. Відшкодування може бути здійснено через добровільну компенсацію, рішення суду або відповідно до трудового законодавства у вигляді утримання з заробітної плати працівника.

Підстави для настання матеріальної відповідальності:

✓ порушення екологічного законодавства: будь-яке діяння, що суперечить вимогам екологічного законодавства і призвело до забруднення довкілля, руйнування природних комплексів або вичерпання природних ресурсів, може стати підставою для застосування матеріальної відповідальності.

✓ заподіяння шкоди природному середовищу: настання негативних наслідків для довкілля в результаті порушення екологічного законодавства.

За порушення екологічного законодавства передбачена різноманітна відповідальність, зокрема:

✓ дисциплінарна: передбачає застосування до винного працівника заходів дисциплінарного стягнення (зауваження, догана, звільнення).

✓ адміністративна: передбачає накладення штрафів, конфіскацію знарядь вчинення правопорушення тощо.

✓ цивільна: передбачає відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення екологічного законодавства.

✓ кримінальна: передбачає застосування кримінальних покарань (штрафи, позбавлення волі тощо) за тяжкі екологічні злочини.

Особливості застосування дисциплінарної та матеріальної відповідальності до різних суб'єктів господарювання і державних органів залежать від правового статусу цих суб'єктів. Для працівників приватних підприємств матеріальна відповідальність зазвичай обмежується певною частиною заробітку, тоді як для працівників державних органів можуть існувати додаткові вимоги, такі як суворіше регулювання та контроль з боку держави. Також дисциплінарні заходи можуть бути різними залежно від галузі, в якій працює працівник, та характеру трудових обов'язків, що включають дотримання екологічних норм або інших спеціалізованих вимог [4].

Для вдосконалення законодавства та практики застосування дисциплінарної і матеріальної відповідальності за екологічні правопорушення в Україні можна запропонувати кілька ключових заходів:

1. уніфікація екологічного та трудового законодавства: необхідно гармонізувати положення екологічного та трудового законодавства щодо відповідальності за екологічні правопорушення. Це дозволить чіткіше визначити, які дії працівників або посадових осіб є порушенням як трудових, так

і екологічних норм, а також встановити прозорі механізми притягнення до відповідальності.

2. оновлення нормативів оцінки шкоди довкіллю: розробка сучасних і більш точних методик для визначення розміру шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями, дозволить точніше оцінювати збитки та забезпечити адекватну матеріальну відповідальність. Це також сприятиме більш ефективному відшкодуванню завданих збитків.

3. запровадження диференційованої відповідальності: важливо впровадити більш детальну градацію дисциплінарної та матеріальної відповідальності залежно від ступеня вини, характеру порушень та категорії працівників (керівники, технічний персонал тощо). Це дасть можливість індивідуально підходити до кожного випадку, враховуючи рівень залученості працівника в екологічне правопорушення.

4. посилення контролю та відповідальності для керівників: керівники підприємств та організацій повинні нести підвищену відповідальність за невиконання екологічних стандартів і норм. Впровадження цих заходів допоможе зробити систему відповідальності за екологічні правопорушення більш прозорою та ефективною, що, в свою чергу, сприятиме кращому захисту навколишнього середовища в Україні.

Висновок. Таким чином можна зробити висновок, що дисциплінарна та матеріальна відповідальність за екологічні правопорушення є важливим інструментом правового регулювання у сфері охорони довкілля. Вони сприяють забезпеченню належного виконання працівниками своїх трудових обов'язків щодо дотримання екологічних стандартів і норм. Однак, для підвищення ефективності цих механізмів необхідно вдосконалювати законодавчу базу, забезпечувати чітке визначення відповідальності, а також посилювати контроль за дотриманням природоохоронних вимог. Удосконалення практики застосування таких заходів відповідальності дозволить зменшити кількість екологічних правопорушень і підвищити рівень захисту довкілля.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.10.2024)
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08> (дата звернення: 01.10.2024)
3. Екологічне право України. Загальна частина : підручник / М. В. Краснова, Ю. А. Краснова. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2021. – 190 с.
4. Екологічне право : підручник / [А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СПОСОБИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

***Анотація.** В статті розглядається різні аспекти судового захисту та їхню роль у забезпеченні правосуддя та прав людини в сучасному суспільстві. Робота наголошує на важливості права на судовий захист та надає практичні рекомендації для підвищення ефективності цього права. Дослідницька робота важлива для розуміння сутності та значущості судового захисту в сучасному правовому середовищі та сприяє подальшому розвитку правової науки та практики у цій сфері.*

***Abstract.** The in article examines various aspects of judicial protection and their role in ensuring justice and human rights in modern society. The work emphasizes the importance of the right to judicial protection and provides practical recommendations for improving the effectiveness of this right. This research work is important for understanding the essence and significance of judicial protection in the modern legal environment and contributes to the further development of legal science and practice in this area.*

Вступ. Права та інтереси осіб у сфері публічно-правових відносин залишаються формальними, якщо відсутній ефективний механізм їх захисту. У випадку порушення прав і свобод фізичних та юридичних осіб у цій сфері, необхідний належно регульований механізм їх захисту, який визначений у нормах права. Це регулювання включає в себе визначення способів захисту цих прав, свобод та інтересів.

Постановка проблеми. Публічно-правові відносини є неодмінною складовою сучасного суспільства, де держава взаємодіє з громадянами і юридичними особами. Ці відносини регулюються законами, нормами та правилами, спрямованими на забезпечення прав та свобод осіб, а також виконання обов'язків перед суспільством. Однак, у процесі взаємодії можуть виникати конфлікти, порушення прав, а також недотримання закону з боку публічних органів або інших сторін.

У таких ситуаціях право на судовий захист стає ключовим механізмом захисту прав і свобод громадян. Судовий захист визначається як фундаментальне право, яке забезпечує кожній особі можливість звернутися до суду з метою

* Науковий керівник: к.ю.н.доцент кафедри права Андрій ПРАВДЮК

вирішення правових спорів та відновлення порушених прав. Це право не лише гарантує справедливість, але і визначає дотримання правового порядку в суспільстві.

Тема дослідження спрямована на аналіз способів судового захисту прав осіб у сфері публічно-правових відносин. Вона висвітлює різні аспекти цього питання, включаючи процедурні та субстантивні аспекти судового захисту, а також роль різних судових і арбітражних органів у цьому процесі. Дослідження розглядає практичні аспекти реалізації права на судовий захист та виклики, які можуть виникнути під час його застосування.

Ретельний аналіз способів судового захисту прав осіб в публічно-правових відносинах є важливим завданням для забезпечення дотримання правосуддя та прав громадян. Ця тема є актуальною та важливою для подальшого розвитку правової науки та практики, а також для зміцнення верховенства права та демократичних цінностей в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Справедливість правосуддя визнається лише у випадках, коли воно відповідає принципам справедливості і забезпечує ефективне відновлення прав. Згідно з Загальною декларацією прав людини 1948 року, кожна особа має право на ефективне відновлення прав у випадках, коли її основні права, передбачені конституцією або законом, порушено (стаття 8). Це право також закріплено в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13) [1, с. 5].

Забезпечення прав і свобод також передбачає законодавче закріплення механізмів, які створюють можливості для відновлення прав і свобод громадян. Один із таких механізмів - система судів і види судового провадження, установлені державою. Судовий захист вважається найбільш ефективним засобом відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина [2, с. 6].

Згідно з частиною 1 статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України, кожна особа має право на захист свого права або охоронюваного інтересу, якщо вона вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю суб'єкта владних повноважень ці права чи інтереси порушені. У такому випадку вона має право звернутися до адміністративного суду і просити суд захистити її права чи інтереси шляхом:

1. Визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень.

2. Визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень.

3. Визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій або в'язання вчинити певні дії.

4. Встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень.

5. Прийняття судом одного з рішень, зазначених у пунктах 1-4 цієї частини та стягнення з відповідача - суб'єкта владних повноважень коштів на

відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, діями або бездіяльністю [3, с. 5].

Отже, ця стаття містить загальний перелік можливих способів захисту прав осіб у сфері публічно-правових відносин.

Перелік способів захисту порушених прав осіб у сфері публічно-правових відносин не є вичерпним, оскільки відповідно до частини 2 статті 5 Кодексу адміністративного судочинства України, захист прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом іншим способом, який не порушує закон і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3, с. 4].

Перелік способів захисту прав осіб в сфері публічно-правових відносин є лише частиною можливих варіантів, оскільки згідно з частиною 2 статті 5 КАС України, особа може вибрати інший метод захисту, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист її прав, свобод і інтересів. Умови для обрання такого іншого способу включають в себе дотримання закону (тобто відповідність іншим законодавчим актам у відповідній сфері суспільних відносин) та забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи. Ефективність захисту, обраного способу, оцінюється судом.

Отже, перелік способів захисту прав осіб в механізмі реалізації права на судовий захист у сфері публічно-правових відносин є неповним і обмеженим. Кожен із них має свою функціонально-правову спрямованість, яка залежить від об'єкту оскарження (рішення, дія або бездіяльність суб'єкта владних повноважень), предмету та підстав позову, які визначаються змістом та характером порушень, які вчинив суб'єкт владних повноважень. Тому особа, яка використовує своє право на судовий захист, має вибирати оптимальний спосіб захисту, який відповідає порушеному нею суб'єктивному праву.

Також, згідно з положеннями статті 5 КАС України, особа може користуватися своїм правом на захист і закон надає їй можливість обрати не лише ті методи захисту, які передбачені у процесуальному законі, але і інші методи захисту, які не суперечать закону. При цьому адміністративний суд гарантує захист порушених прав, свобод і інтересів особи в сфері публічно-правових відносин, розглядаючи публічно-правовий спір між особою і суб'єктом владних повноважень..

При цьому суд повинен встановити наявність у особи суб'єктивного права на звернення, оскільки право на звернення належить лише тим особам, права, свободи та інтереси яких були порушені суб'єктом владних повноважень у конкретних публічно-правових відносинах. Суд має розглянути наявність такого права, перевірити, чи справедливі вимоги особи щодо порушення суб'єктом владних повноважень її прав, свобод та інтересів у конкретних публічно-правових відносинах, та має повноваження відхилити заявлені вимоги, якщо вони будуть виявлені безпідставними або необґрунтованими.

Якщо суд визнає факт порушення прав, свобод чи інтересів особи суб'єктом владних повноважень у конкретних публічно-правових відносинах, де

виник спір, суд обирає відповідний спосіб захисту. При цьому суд аналізує запропоновані особою способи захисту, оцінює їх відповідність змісту порушеного права та характеру правопорушення, а також визначає, чи забезпечує обраний спосіб захисту поновлення порушеного права. Суд, керуючись принципом верховенства права, може вибрати більш ефективний спосіб судового захисту, ніж просить позивач. У цьому випадку суд також може обрати інші способи захисту порушеного права особи, які не суперечать закону.

У 2004 році Генеральний секретар ООН, Кофі Аннан, у своїй звіті підкреслив, що верховенство права є фундаментальною концепцією, що лежить в основі місії цієї міжнародної організації. Воно передбачає принцип управління, в рамках якого всі особи, установи, організації (як державні, так і приватні), включаючи державу саму, діють на основі законів, які були прийняті публічно, однаково дотримуються та незалежно реалізуються судовими органами та відповідають міжнародним стандартам у сфері прав людини. Цей принцип також передбачає вжиття заходів для забезпечення дотримання принципів примату права, рівності перед законом, відповідальності перед законом, неупередженого застосування законів, поділу влади, участі у прийнятті рішень, правової визначеності, процесуальної та правової прозорості та запобігання свавілля [2, с. 2].

Верховенство права разом з демократією та правами людини стали основою цінностей, на яких базуються країни західної правової традиції.

Висновки. Одже на підставі викладеного матеріалу варто зазначити, що верховенство права - це не просто бажання, а сукупність правових принципів, які необхідні для практичної реалізації прав європейських громадян. Це підтримує юридичну визначеність, яка підвищує передбачуваність офіційних рішень та дозволяє людям планувати своє життя. Без верховенства права Європейський Союз не зможе належним чином функціонувати та забезпечувати суспільні блага, які він повинен забезпечити.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2020 р. № 3-рп/2003. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyy-zahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 09.09.2019 р. № 19-рп/2010 URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/439-pravo-na-sudovyy-zahyst>. (дата звернення 1.10.2024)

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15> (дата звернення: 17.09.2024)

Софія ІВАШКОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

***Анотація.** Ця стаття аналізує механізми контролю за виконанням міжнародного гуманітарного права (МГП) у питаннях поводження з військовополоненими. Основними джерелами для аналізу є Женевські конвенції 1949 року, Додаткові протоколи до них та інші міжнародні документи, що регулюють правовий статус і права військовополонених. Особливу увагу приділено роботі міжнародних організацій, таких як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), та міжнародних трибуналів, відповідальних за контроль і притягнення до відповідальності за порушення. У статті також розглядаються сучасні виклики щодо захисту військовополонених у збройних конфліктах XXI століття.*

***Abstract.** This article analyzes the mechanisms of monitoring the implementation of international humanitarian law (IHL) in the treatment of prisoners of war. The main sources for the analysis are the Geneva Conventions of 1949, their Additional Protocols and other international documents regulating the legal status and rights of prisoners of war. Particular attention is paid to the work of international organizations, such as the International Committee of the Red Cross (ICRC), and international tribunals responsible for monitoring and prosecuting violations. The article also considers modern challenges regarding the protection of prisoners of war in armed conflicts of the 21st century.*

Вступ. Під час збройних конфліктів питання поводження з військовополоненими є надзвичайно актуальним. Військовополонені часто стають жертвами жорстокого поводження, що суперечить міжнародним стандартам, закріпленим у Женевських конвенціях. Для захисту прав таких осіб було створено кілька механізмів контролю, серед яких міжнародні трибунали, спеціальні слідчі органи та моніторингові місії.

Міжнародне гуманітарне право, і зокрема Женевські конвенції, є основою для регулювання поводження з військовополоненими. Проте для того, щоб ці норми були ефективними, необхідний дієвий механізм контролю, який

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент, доцент кафедри права ВНАУ – Володимир МАНЬГОРА

забезпечував би їх виконання. Саме питанням дієвості цих механізмів та їхньому вдосконаленню присвячена дана стаття.

Виклад основного матеріалу. Женевські конвенції 1949 року є основою для міжнародного гуманітарного права щодо захисту осіб, які не беруть участі у воєнних діях, включаючи військовополонених. Чотири основні конвенції охоплюють різні аспекти захисту під час війни, причому третя конвенція повністю присвячена поводженню з військовополоненими.

Основним завданням МГП є зменшення рівня насильства під час військових дій та впровадження гуманних принципів у негуманну соціальну реальність. Норми МГП розроблені з найвищою метою – знайти можливість захистити людину під час військових дій [1, с. 52].

Механізмами контролю за дотриманням цих норм є міжнародні організації, а також договірні держави, які зобов'язані дотримуватися положень конвенцій. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) відіграє провідну роль у контролі за дотриманням цих норм. Організація має мандат проводити моніторинг місць утримання військовополонених і надавати рекомендації щодо покращення умов їхнього утримання.

Жан Пікте, один із найвідоміших діячів Міжнародного комітету Червоного Хреста, автор терміна «міжнародне гуманітарне право», відповідаючи на це запитання, зазначає співвідношення права і війни. Війна, відмічає він, – це удавання до сили, але до сили, що має межі. Крім і вище насильства, все-таки існують права й обов'язки. Вони і складають закони війни, що є продуктом розуму і глибоких гуманних почуттів, які повинні поважати всі люди і за всіх часів [2, с. 5].

Міжнародний комітет Червоного Хреста регулярно відвідує військові табори, де утримуються військовополонені, і забезпечує їхню гуманітарну допомогу. Однак ці відвідування залежать від згоди урядів держав, що беруть участь у конфлікті, що обмежує повноцінність контролю.

Міжнародні трибунали відіграють важливу роль у притягненні до відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема, за неналежне поводження з військовополоненими. Найвідоміші трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТЮ) та Міжнародний трибунал щодо Руанди (МТР), були створені для розгляду воєнних злочинів, включаючи жорстоке поводження з військовополоненими.

Одним із основних викликів для міжнародних трибуналів є забезпечення правосуддя у конфліктах, де держави не бажають співпрацювати або активно перешкоджають розслідуванню. Наприклад, у випадку конфлікту на сході України, де російські військові сили беруть участь у бойових діях, МКС зіткнувся з низкою труднощів у розслідуванні воєнних злочинів через відмову Росії визнавати його юрисдикцію.

Роль міжнародних організацій, зокрема МКЧХ та Організації Об'єднаних Націй (ООН), є критично важливою для забезпечення дотримання МГП щодо військовополонених. МКЧХ надає гуманітарну допомогу військовополоненим

та забезпечує їхню захищеність у межах свого мандату. Він також веде переговори з урядами щодо поліпшення умов утримання військовополонених, але цей механізм не завжди ефективний через відмову сторін конфлікту співпрацювати.

ООН через свої структури, такі як Управління Верховного комісара ООН з прав людини, також здійснює контроль за дотриманням прав військовополонених. Моніторингові місії ООН часто складають звіти про порушення міжнародного гуманітарного права, але їхній вплив обмежується через політичну динаміку всередині ООН, зокрема право вето, яке використовують постійні члени Ради Безпеки.

Збройні конфлікти ХХІ століття відрізняються своєю гібридною природою, коли до бойових дій залучаються недержавні актори, такі як приватні військові компанії та повстанські угруповання. Це створює нові виклики для забезпечення дотримання норм МГП, оскільки ці актори часто не визнають міжнародні угоди та стандарти, що ускладнює моніторинг їхньої діяльності.

Ще однією проблемою є те, що багато держав, залучених до конфліктів, ігнорують вимоги міжнародного права, що ускладнює роботу міжнародних організацій і трибуналів. Наприклад, конфлікт у Сирії, де міжнародні спостерігачі зазнають значних труднощів у доступі до регіонів бойових дій, підкреслює проблеми з моніторингом ситуації на місцях.

Для підвищення ефективності механізмів контролю міжнародного гуманітарного права щодо поведінки з військовополоненими необхідно запровадити низку заходів. По-перше, варто посилити роль міжнародних організацій у контролі за виконанням МГП через розширення їхнього мандату та ресурсів. По-друге, необхідно забезпечити кращу координацію між міжнародними організаціями та національними урядами для спрощення доступу до зон конфлікту і місць утримання військовополонених.

Крім того, важливим є посилення відповідальності держав за порушення МГП. Для цього потрібно вдосконалити механізми міжнародного правосуддя, щоб забезпечити невідворотність покарання за воєнні злочини, зокрема за жорстоке поведіння з військовополоненими. Для цього міжнародні трибунали та Міжнародний кримінальний суд мають отримати більше підтримки як з боку держав, так і міжнародних організацій. Потрібно забезпечити фінансову та технічну підтримку для розслідування воєнних злочинів і покращення міжнародного співробітництва у цих справах.

Одним з напрямків покращення механізмів контролю є розробка нових міжнародних угод, які б передбачали жорсткіші санкції для держав, що порушують міжнародне гуманітарне право. Це дозволить підвищити відповідальність національних урядів та створити додаткові стимули для дотримання прав військовополонених [3].

Ще один важливий аспект - посилення співпраці з неурядовими організаціями (НУО), які мають великий досвід роботи в зонах конфліктів та зможуть забезпечити додатковий рівень моніторингу та звітності. Багато НУО, такі як Human Rights Watch або Amnesty International, займаються

документуванням порушень прав військовополонених і надають цінну інформацію міжнародним організаціям та трибуналам.

З огляду на швидкі зміни в природі сучасних конфліктів, розвиток механізмів контролю за дотриманням міжнародного гуманітарного права щодо військовополонених залишається актуальним питанням. Зростаюча кількість внутрішніх конфліктів та збільшення ролі недержавних акторів у війнах ускладнює контроль за виконанням норм МГП, що вимагає адаптації міжнародного права до нових викликів.

Попри всі існуючі норми, є повідомлення про численні порушення щодо поводження з військовополоненими на обох сторонах конфлікту. Особливу увагу привертає порушення Російською Федерацією цих норм, включно з катуванням і нелюдським поводженням, що є суттєвим викликом для міжнародних організацій, таких як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який намагається забезпечити гуманітарний нагляд.

Російська влада піддає українських військовополонених широкомасштабним і систематичним катуванням та жорстокому поводженню на всіх етапах полону. Про це йдеться у звіті управління Верховного комісара ООН з прав людини, опублікованому 1 жовтня [4].

Як зазначають в організації, українські військовополонені розповідали про жорстокі побиття, ураження електричним струмом, сексуальне насильство, удушення, тривале перебування у напружених положеннях, примусові надмірні фізичні навантаження, позбавлення сну, імітацію страти, погрози насильством та приниження.

«Катування та інші форми жорстокого поводження були поширені під час допитів та на всіх етапах полону, зокрема під час процедур приймання, щоденних процедур інтернування, а також внаслідок жахливих умов інтернування. Цілі групи українських військовополонених регулярно піддавалися цим зловживанням у різних місцях утримання в багатьох регіонах на окупованій території України та РФ, демонструючи схожі моделі жорстокості», – йдеться у звіті.

Як можна зрозуміти, навіть сьогодні, у 21 столітті, ми можемо спостерігати сереньовічне варварство і «твіринне» нутро людей. Саме тому важливим етапом гуманізації війни є посилення контролю і наслідків порушення цих норм.

Одним із напрямків розвитку є перегляд Женевських конвенцій з урахуванням сучасних умов воєнних дій. Це дозволить зробити положення конвенцій більш адаптованими до нових типів конфліктів, таких як гібридні війни або конфлікти з залученням приватних військових компаній. Крім того, необхідно посилити положення щодо відповідальності недержавних акторів, які беруть участь у конфліктах, та забезпечити механізми для їхнього притягнення до відповідальності за порушення МГП [5, с. 112].

Іншим важливим аспектом є посилення ролі міжнародних регіональних організацій у контролі за дотриманням прав військовополонених. Організації, такі як Європейський Союз та Африканський Союз, можуть відігравати більш

активну роль у моніторингу дотримання міжнародного гуманітарного права та надавати технічну допомогу країнам, які беруть участь у конфліктах, для покращення умов утримання військовополонених.

Висновки. Механізми контролю міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими є важливими інструментами забезпечення прав осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. Проте ефективність цих механізмів залежить від багатьох факторів, включаючи політичну волю держав, їхнє бажання співпрацювати з міжнародними організаціями, а також наявність ресурсів для моніторингу та розслідування порушень.

Необхідність реформування міжнародних механізмів контролю за дотриманням МГП стає очевидною в умовах сучасних збройних конфліктів. Важливо продовжувати розробку нових підходів до захисту прав військовополонених, включаючи вдосконалення міжнародного законодавства, підвищення рівня відповідальності держав та недержавних акторів за порушення прав військовополонених, а також посилення співпраці між міжнародними та національними організаціями.

У підсумку, забезпечення належного контролю за дотриманням міжнародного гуманітарного права щодо військовополонених залишається складним, але необхідним завданням для міжнародної спільноти. Ефективні механізми контролю допоможуть забезпечити справедливість та захистити права тих, хто найбільше потребує допомоги під час війни.

Список використаних джерел:

1. Журавська І. Ефективність правил ведення війни та норм міжнародного гуманітарного права: аналіз сучасної доктрини, *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2022. № 4(36). Серія: «Юридичні науки» С. 51-55. URL:<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29692/104.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).
2. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Основи міжнародного гуманітарного права, Київ: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2019. 136 с. URL:<https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/МНП-final.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 29.09.2024).
4. Treatment of prisoners of war and update on the human rights situation in Ukraine, URL:<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-ONCHR-40th-periodic-report.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).
5. Щербіна М.Г. Захист прав людини в умовах збройного конфлікту. Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2021. 136 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/kr-stil_theses_2020_12_10.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

Анастасія ПРИТИКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОМІРНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

***Анотація.** У статті аналізується правомірність застосування ядерної зброї в контексті міжнародного права, зокрема гуманітарного та звичаєвого. Незважаючи на відсутність спеціальної міжнародної конвенції, що прямо забороняє використання ядерної зброї, її застосування регулюється низкою міжнародних угод і норм звичаєвого права. Ядерна зброя, як правило, суперечить основоположним принципам гуманності, зокрема щодо заборони заподіяння непотрібних страждань і невибіркової шкоди цивільному населенню. Навіть у випадках військової необхідності її використання зазвичай спричиняє непропорційну шкоду, що не відповідає принципам пропорційності та розрізнення. Таким чином, з позиції міжнародного права, застосування ядерної зброї вважається незаконним.*

***Abstract.** The article analyzes the legality of the use of nuclear weapons in the context of international law, in particular positive and customary law. Despite the absence of a special international convention that directly prohibits the use of nuclear weapons, their use is regulated by a number of international agreements and norms of customary law. Nuclear weapons, as a rule, run counter to fundamental principles of humanity, in particular the prohibition of causing unnecessary suffering and indiscriminate harm to the civilian population. Even in cases of military necessity, its use usually causes disproportionate harm, which does not comply with the principles of proportionality and distinction. Thus, from the point of view of international law, the use of nuclear weapons is considered illegal.*

Вступ. Оцінка правомірності застосування ядерної зброї потребує визначення відповідних норм міжнародного права. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, джерелами міжнародного права є міжнародні конвенції, практика держав, наукові праці та загальні принципи права, визнані цивілізованими націями. Однак, жоден міжнародний договір чи конвенція прямо не регулюють або легітимізують використання ядерної зброї. Деякі науковці стверджують, що відсутність чіткої заборони на застосування ядерної зброї в міжнародному праві дозволяє трактувати її використання як правомірне, посилаючись на прецеденти, такі як справа «Лотус», де було визначено, що держави мають право на дії, які не заборонені міжнародним правом.

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент, доцент кафедри права ВНАУ – Володимир МАНЬГОРА

З огляду на це, метою даної статті є аналіз правомірності застосування ядерної зброї у сучасному міжнародному праві, ґрунтуючись на дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, а також міжнародно-правових актах, що регулюють цей складний та актуальний аспект.

Виклад основного матеріалу. Відсутність нормативно-правового акта, що безпосередньо забороняє застосування ядерної зброї, не означає, що міжнародне право не впливає на її використання. По-перше, хоча жодна конвенція прямо не забороняє ядерну зброю, численні міжнародні акти регулюють наслідки та вплив її застосування. Будь-яка аргументація, що договори, які існували до появи ядерної зброї або не стосуються її безпосередньо, не обмежують її використання, є необґрунтованою. Якщо держава порушує міжнародний договір, це є порушенням самого договору, незалежно від джерела такого порушення. Відсутність спеціалізованої конвенції щодо ядерної зброї лише підкреслює необхідність поширення на неї чинних міжнародних договорів.

По-друге, Статут Міжнародного Суду ООН вимагає врахування норм міжнародного звичаєвого права. Хоча термін «міжнародне звичаєве право» є дещо абстрактним, його зміст можна знайти в заявах міжнародних органів, що відображають позиції держав [1]. Аналіз міжнародного права стосовно ядерної зброї потребує оцінки судових прецедентів і необов'язкових резолюцій. Оскільки міжнародні угоди прямо не забороняють використання ядерної зброї, постає питання, чи її детонація порушить інші конвенції, що безпосередньо не регулюють ядерну зброю [2].

Концепція міжнародного гуманітарного права вимагає мінімізації страждань і руйнувань у воєнних діях. Її витоки можна простежити від Санкт-Петербурзької декларації 168 року, яка обмежувала використання боєприпасів, що завдають важких ран [3]. Подальші правила, додані до Четвертої Гаазької конвенції 1907 року, підтвердили, що засоби ведення війни не є необмеженими (ст. 22а), а також заборонили підступні вбивства (ст. 23б) та спричинення непотрібних страждань (ст. 23е) [4].

Критерії, що визначають, чи спричиняє використання конкретної зброї «непотрібні страждання», ніколи не були чітко встановлені. Важливим підходом є твердження, що законність використання зброї залежить не від ступеня завданої шкоди чи людських страждань, а від «непотрібних, надмірних та непропорційних руйнувань у порівнянні з військовими результатами» [5]. При цьому існують думки, що застосування ядерної зброї не порушує жодних стандартів, і держави можуть виправдовувати її використання посиленням на оборону чи національну безпеку. Виправдання застосування ядерної зброї, якщо воно призводить до «невибіркових страждань», є значно складнішим. Технічний прогрес дійсно дозволяє використовувати ядерну зброю точніше, що робить її порівняною з іншими видами звичайного озброєння.

Будь-яка ядерна зброя, що детонує поблизу цивільного населення, неминуче спричинить втрати, а навіть мінімальні ядерні заряди не можуть повністю уникнути надмірних руйнувань. Довготривалі наслідки радіаційного

забруднення завдадуть непоправної шкоди як безпосереднім жертвам, так і їхнім нащадкам, що не виправдовує жодних військових цілей.

Другий аргумент, що стосується порушення гуманітарних принципів при застосуванні ядерної зброї, пов'язаний із Женевським газовим протоколом 1925 року (далі - Протокол). Протокол визнає незаконність використання отруйних та інших газів і пов'язаних речовин під час війни за міжнародним правом [6]. Сполучені Штати Америки та Радянський Союз були учасниками Протоколу, як і багато інших держав. Завдяки широкому визнанню та загальному формулюванню, Протокол «безсумнівно стає декларацією звичаєвого права» [7], що робить його обов'язковим навіть для держав, які його не підписали.

Формулювання Протоколу є достатньо загальним, що дає можливість для різних інтерпретацій. Прихильники ідеї, що ядерна зброя не підпадає під дію Женевського газового протоколу, стверджують, що порівняння хімічної зброї, згаданої в Протоколі, з революційною за своєю природою ядерною зброєю є некоректним, оскільки отруйний газ і ядерна зброя мають різні властивості [8].

Незважаючи на ці аргументи, ядерна зброя, на наш погляд, підпадає під заборони Женевського газового протоколу. Вузьке тлумачення Протоколу можна порівняти з тлумаченням старих правил дорожнього руху, що обмежують поняття «транспортний засіб» тільки кіньми та возами.

Протокол забороняє «отруйні та інші гази» та подібні речовини, і ми вважаємо, що його формулювання охоплює будь-яку зброю, що діє подібно до отруйного газу або бойових мікроорганізмів [9]. Характеристики зброї визначають її статус, і наслідки радіоактивного забруднення можуть прирівнюватися до отруєння, включаючи генетичні дефекти та захворювання з пізнім проявом.

Порушення територіальної цілісності нейтральних держав є абсолютно забороненим і не може бути виправдане жодними традиційними правовими засобами [10]. Логічне розширення цих правил припускає, що міжнародне звичаєве право підтримуватиме позицію, що «використання ядерної зброї за обставин, коли користувач знає, що вона неминуче завдасть шкоди нейтральним сторонам, має вважатися порушенням міжнародного права, і якщо це стосується вбивства невинних осіб, це явний військовий злочин». Гаазька конвенція втілює ці принципи у своєму тексті, зазначаючи, що «територія нейтральних держав є недоторканою» (ст. 1).

Таким чином, теоретично законними є лише найбільш обмежені види використання ядерної зброї, в той час як більшість потенційних застосувань явно порушують звичаєве міжнародне право та Гаазьку конвенцію.

Ще одним гуманітарним принципом, який може бути порушений через використання ядерної зброї, є неможливість вибіркового ураження комбатантів і цивільних осіб [11]. Гаазький проект правил ведення повітряної війни 1923 року наголошує, що дозволено атакувати лише військові цілі, і лише в тому випадку, якщо ці атаки не є вибілковими [12]. Однак уряд США вважає прийнятним наявність побічних втрат серед цивільного населення під час бомбардування військових об'єктів. Навіть якщо припустити, що ядерний удар по військовій цілі

поруч із населеним пунктом є незаконним, теоретично можна завдати обмежений удар із мінімальними наслідками, що не порушуватиме Проект правил ведення повітряної війни або Протокол 1977 року [13,14]. Попри думку, що Проект правил і Протокол 1977 року не обмежують поведінку держав, деякі науковці підкреслюють, що обидва документи відображають сучасний стан звичаєвого права, незважаючи на їх необов'язковість [15, с. 566–570].

Висновки. Незважаючи на відсутність конкретної міжнародної конвенції, яка б прямо забороняла використання ядерної зброї, існує значний обсяг доказів, що будь-яке таке застосування порушує основи звичаєвого міжнародного права. Аналіз основних принципів гуманності та правових норм вказує на те, що будь-яке використання ядерної зброї, окрім найстрогіше обмеженого, ймовірно, суперечитиме засадам міжнародного гуманітарного права.

Висновки, отримані з аналізу міжнародних конвенцій і звичаєвого права, свідчать, що переважна більшість можливих сценаріїв застосування ядерної зброї становить загрозу територіальній цілісності нейтральних держав і може призвести до непотрібних людських втрат.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 12.09.2024).
2. Nuclear Weapons, International Law and the World Court: A Historic Encounter. URL: <https://www.jstor.org/stable/2954141> (дата звернення 12.09.2024).
3. The Case Of The S.S. Lotus. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_10/30_Lotus_Arret.pdf (дата звернення 12.09.2024)
4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України. Наказ, Інструкція, Інформація. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення 12.09.2024).
5. The Nuclear Collision Course: Can International Law Be of Help. URL: <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2296&context=djilp> (дата звернення 12.09.2024).
6. Заборона ядерної зброї. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-17241> (дата звернення 12.09.2024).
7. Услиста Ю.А., Ольвінська Ю.О. Використання ядерної зброї: ілюзія миру. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць*. Одеса: ОНЕУ, 2016. Вип. 2. С. 148–155.
8. Федина С. Перспективні напрями розвитку теорії і практики миру в сучасних міжнародних відносинах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: електрон. наук. фахове вид. 2013. URL: https://eprints.oa.edu.ua/3159/1/Sofia%20Fedyna_NZ_Vyp_3.pdf (дата звернення 12.09.2024).
9. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М.В. Буроменського. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. 336 с.

Владислав НЕЧИПОРУК *
студент 4 курсу,
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ ОСНОВИ ГРАНТОВОЇ ПІДТРИМКИ АГРОБІЗНЕСУ ЯК СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню правових засад грантової підтримки агробізнесу в умовах воєнного стану і повоєнний період задля забезпечення сталого розвитку агросфери. Автор наголошує на необхідності збереження та реалізації потужного аграрного потенціалу України та протидії загрозам і втратам під час воєнного стану з метою сприяння післявоєнному відновленню аграрного сектору економіки України. У статті досліджено стан сучасного правового забезпечення грантової підтримки суб'єктів агробізнесу, проаналізовано проблеми законодавчого врегулювання відносин у вказаній сфері, а також підкреслено необхідність удосконалення чинного аграрного законодавства у цій сфері.*

***Abstract.** The article is devoted to the study of the legal basis of grant support for agribusiness in the conditions of martial law and the post-war period in order to ensure the sustainable development of the agricultural sector. The author emphasizes the need to preserve and realize the powerful agricultural potential of Ukraine and counter threats and losses during martial law in order to promote the post-war recovery of the agricultural sector of Ukraine's economy. The article examines the state of modern legal provision of grant support for agribusiness entities, analyzes the problems of legislative regulation of relations in the specified sphere, and also emphasizes the need to improve the current agrarian legislation in this sphere.*

Виклад основного матеріалу. На сьогодні слід констатувати потребу у покращенні та формуванні стабільної державної аграрної політики в умовах воєнного стану і в повоєнний період, визначенні її актуальних пріоритетів і напрямів, одним з яких на сьогодні, безумовно, є грантова підтримка агробізнесу. Як справедливо зазначається у спеціальній літературі, в цілому галузь потребує національно-адаптованих механізмів трансформації до ключових викликів сьогодення з метою формування перспективної моделі конкурентоспроможного аграрного сектора [1, с. 5].

Слід погодитися, що державна аграрна політика не є константою. Її видозміни для кожної конкретної держави у певні періоди її історичного

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент, доцент кафедри права ВНАУ – Володимир МАНЬГОРА

розвитку зумовлюються рівнем економічного і соціального розвитку, збалансованістю попиту і пропозиції на аграрному ринку, природноресурсними можливостями [2, с. 64].

З огляду на сутність сучасної аграрної політики держави полягає у подоланні випробувань і загроз воєнного стану й необхідності забезпечення повоєнного відродження аграрного сектору

України й має реалізовуватись, насамперед, у таких напрямках, як: а) безпековий (гарантування продовольчої безпеки, забезпечення агровиробничої, агроенергетичної та агроекологічної безпеки); б) напрям стимулювання ведення агробізнесу в надскладних умовах ведення повномасштабної війни (фінансова, грантова, податкова підтримка та ін.), в) напрям відшкодування завданої військовою агресією рф шкоди агросфері й аграрним товаровиробникам; г) напрям цифрової трансформації відносин у сфері агробізнесу; д) напрям повоєнного відновлення й забезпечення сталого розвитку агросфери. Певні кроки на шляху реалізації деяких із зазначених цілей вже зроблено.

Так, з метою запровадження нових інструментів фінансової підтримки суб'єктів агробізнесу в умовах воєнного стану Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року «Деякі питання надання грантів бізнесу» затверджено Порядки надання: мікрогрантів на створення і розвиток власного бізнесу; грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства; грантів для створення й розвитку тепличного господарства. Прийняття цих Порядків засвідчує нормативний перехід до прямої грантової підтримки аграрних товаровиробників.

Ведення повномасштабної війни на території України створює реальну загрозу для продовольчої, агроекологічної та енергетичної безпеці як на національному, так і на глобальному рівнях. Військові дії викликають численні небезпечні наслідки для сільськогосподарських земель, такі як мінування, засмічення уламками ракет, забруднення важкими металами та їх сполуками внаслідок обстрілів, а також утворення воронки і деградація ґрунтів через зміни в інтенсивності процесів, які переважали в довоєнний період. Внаслідок військової агресії Росії українському земельному фонду було завдано величезної шкоди, наслідки якої відчуватимуться ще протягом тривалого часу.

Серед інших загальних підходів у спеціальній літературі виділяють наступні: надання коштів з резервного фонду державного бюджету за програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу»; безготівкова форма надання гранту; цифровізація процедури з використанням засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Порталу Дія); закріплення загальних вимог до грантоотримувачів й накладання на них певних обов'язків (приміром, створення визначеної кількості робочих місць тощо) та ін. [3, с. 19] Також були внесені зміни до Порядку надання державної фінансової підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року, що стосуються фінансування аграрних виробників для ведення сільськогосподарської діяльності під час воєнного стану та протягом шести місяців після його завершення або скасування.

Ці зміни також торкнулися Програми «Доступні кредити 5-7-9%». Державна програма підтримки бізнесу «Робота також продемонструвала позитивний вплив на вирішення проблем фінансової допомоги аграрному сектору, спрямовуючи грантову допомогу на розвиток агробізнесу в складних умовах війни, забезпечення його безперервної діяльності, створення робочих місць та сплату податків. Важливою складовою для покращення державної аграрної політики є інтеграція принципів Спільної аграрної політики.

Спільна аграрна політика (САП) Європейського Союзу є потужним інструментом, що підтримує аграрний сектор країн-членів ЄС через фінансові механізми, програму розвитку сільських територій, а також інноваційні ініціативи. Для України, яка прагне інтегруватися до європейського простору, важливо використовувати досвід та механізми САП для підтримки агробізнесу, особливо в умовах війни.

1. Фінансова підтримка та гранти. Однією з ключових складових САП є фінансова підтримка агровиробників через систему прямих виплат та грантів. Україні варто взяти до уваги механізми надання прямих дотацій для фермерів, що дозволяє їм покривати витрати на виробництво, модернізацію обладнання, впровадження нових технологій та покращення якості продукції. Ці дотації можуть стати суттєвим джерелом фінансування для малих та середніх фермерів, які постраждали під час війни.

2. Розвиток сільських територій. САП також надає увагу розвитку сільських територій, що включає інвестиції в інфраструктуру, екологічні проекти та підтримку підприємництва в сільській місцевості. Україні важливо адаптувати подібні програми для відновлення сіл, створення робочих місць та підтримки соціально-економічного розвитку. Наприклад, розвиток інфраструктури може включати покращення доріг, електропостачання та водопостачання, що, в свою чергу, сприятиме ефективності агробізнесу.

3. Інновації та дослідження. САП підтримує дослідження та інновації в аграрному секторі через різні програми та ініціативи, зокрема Horizon Europe. Україні слід використовувати ці практики для фінансування наукових досліджень у галузі агрономії, екології та нових технологій, таких як точне землеробство. Це допоможе аграріям впроваджувати інновації, підвищувати продуктивність і зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище.

4. Екологічні ініціативи. У рамках САП акцент робиться на екологічні ініціативи та сталий розвиток, що є важливими для покращення якості ґрунтів та збереження біорізноманіття. Україні варто взяти на озброєння програми, що сприяють екологічно чистому виробництву, впровадженню органічних методів землеробства та збереженню природних ресурсів. Це не лише підвищить конкурентоспроможність української продукції, але й відповідатиме світовим екологічним стандартам.

5. Покращення міжнародної торгівлі. САП забезпечує підтримку для країн-членів ЄС у доступі до ринків та покращенні умов для торгівлі агропродовольчою продукцією. Україні важливо інтегрувати ці принципи, щоб розширити можливості експорту аграрної продукції. Це включає розвиток

сертифікації, відповідність міжнародним стандартам та налагодження логістичних шляхів, які дозволять Україні виходити на нові ринки. Враховуючи викладене, можна стверджувати, що грантова підтримка агробізнесу під час воєнного стану має критичне значення для забезпечення фінансової стабільності агробізнесу. Вона здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівнях, при цьому законодавство в цій сфері потребує вдосконалення.

Основною вимогою до сучасної аграрної політики держави є впровадження синергічного підходу під час її розробки та реалізації. Крім того, євроінтеграційні прагнення України вимагають подальшої адаптації національного аграрного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Україні слід вже зараз почати наближення своєї аграрної політики до пріоритетів нової Спільної аграрної політики (САП), зокрема в сфері грантової підтримки аграрних товаровиробників. Безумовно, основою сучасної аграрної політики України має стати концепція сталого розвитку.

Висновок. В умовах воєнного стану та майбутнього повоєнного відродження України важливою є необхідність науково обґрунтованої та системної аграрної політики. Одним з ключових напрямів є грантова підтримка агробізнесу. Політика держави повинна бути спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання бізнесу в складних умовах війни, відшкодування збитків аграрного сектору, а також цифрову трансформацію та сталий розвиток. Певні кроки вже зроблені, включаючи надання грантів для розвитку агробізнесу. Україні варто адаптувати європейський досвід, зокрема Спільної аграрної політики ЄС, для підтримки фермерів, розвитку сільських територій, впровадження інновацій та екологічних ініціатив. Грантова підтримка є критичною для забезпечення фінансової стабільності агросектору, а законодавство в цій сфері потребує вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Вдовенко Л.О. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. С. 1-11. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82> (дата звернення: 07.10.2024)
2. Право продовольчої безпеки: навч. посіб. / Т.В. Курман, О.М. Туєва. Харків: Юрайт, 2021. 92 с. URL: http://nulau.edu.ua/materials/files/agrarian_law/0185/01.pdf (дата звернення: 07.10.2024)
3. Курман Т.В. Державна аграрна політика України як категорія аграрного права. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. С. 17–20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_2/6.pdf (дата звернення: 07.10.2024)
4. Григор'єва Х.А. Державна підтримка сільського господарства в ЄС: становлення, тенденції, правові проблеми. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 5-10. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.39> (дата звернення: 07.10.2024)
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2411-17> (дата звернення: 07.10.2024)

Карина ЦІХОЦЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОКУПАЦІЯ Й АНЕКСІЯ КРИМУ

Анотація. У статті досліджується окупація та анексія Криму російською федерацією у 2014 році з правової, політичної та соціально-економічної перспективи. Проаналізовано міжнародно-правові норми, що регулюють питання територіальної цілісності та права на самовизначення, зокрема порушення Статуту ООН та Гельсінського заключного акта. Особливу увагу приділено легітимності так званого «референдуму» та його невідповідності міжнародним стандартам. Розглянуто реакцію міжнародної спільноти, включаючи санкції та дипломатичні заходи проти росії. Досліджуються наслідки для прав людини, зокрема переслідування кримських татар і опонентів окупаційної влади. У висновку пропонуються можливі міжнародно-правові шляхи вирішення конфлікту та повернення Криму під контроль України.

Abstract. The article examines the occupation and annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014 from a legal, political and socio-economic perspective. The author analyses the international legal norms governing the issues of territorial integrity and the right to self-determination, including violations of the UN Charter and the Helsinki Final Act. Particular attention is paid to the legitimacy of the so-called 'referendum' and its inconsistency with international standards. The reaction of the international community, including sanctions and diplomatic measures against Russia, is considered. The human rights implications, in particular the persecution of Crimean Tatars and opponents of the occupation authorities, are explored. The article concludes by suggesting possible international legal ways to resolve the conflict and return Crimea to Ukrainian control.

Вступ. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 році стали ключовою темою в міжнародному праві та геополітиці. Ця подія викликала глобальну дискусію про дотримання принципів міжнародного права, таких як територіальна цілісність та право на самовизначення, змінила баланс сил у Чорноморському регіоні та вплинула на безпеку Європи. Незважаючи на численні резолюції ООН та міжнародних організацій, анексія залишається невизнаною більшістю країн, що призводить до ізоляції Росії. Однак, питання прав людини на окупованих територіях, зокрема репресії проти кримських татар та політичних опонентів, залишається актуальним і вимагає подальшого

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент, доцент кафедри права ВНАУ – Володимир МАНЬГОРА

дослідження. Дана стаття присвячена комплексному аналізу правових, політичних та соціальних аспектів цієї проблеми, а також можливим шляхам відновлення територіальної цілісності України.

Виклад основного матеріалу. «Окупація та анексія Криму» - це насильницьке захоплення території Кримського півострова (адміністративно - Автономної Республіки Крим та міста Севастополь зі спеціальним статусом) збройними силами російської федерації під безпосереднім керівництвом політичного керівництва країни-агресора. Ці дії були здійснені з грубим порушенням як українського, так і міжнародного права, а також численними порушеннями прав і свобод людини [1, с. 23].

Тимчасово окупована територія Криму є невід'ємною частиною України, де незаконно встановлено контроль збройних сил і адміністрації рф всупереч міжнародно визнаному суверенітету України. Окупація почалася 19–20 лютого 2014 року із застосування військових ресурсів рф для захоплення Криму, а 24 лютого це переросло в повномасштабне вторгнення. Російська влада заперечувала участь своїх військ, поширюючи пропаганду через ЗМІ. Окупація відбулася на тлі Революції гідності та втрати контролю режимом В. Януковича, викликавши протести в Криму.

26 лютого 2014 року кримські татари організували мітинг біля Верховної Ради АР Крим, депутати якої підтримали окупаційні сили. Указом Президента України від 26 лютого 2020 року цей день проголошено Днем спротиву окупації. Попри порушення Конституції України, Верховна Рада АР Крим ухвалила рішення про проведення так званого референдуму. 11 березня 2014 року прийняли Декларацію незалежності АР Крим і Севастополя, яка дозволила "республіці Крим" звернутися до рф з проханням про приєднання після референдуму 16 березня [2, с. 125].

17 березня 2014 року окупаційна влада заявила, що на підставі Декларації незалежності та "результатів референдуму" була створена «республіка Крим як незалежна і суверенна держава» [3, с. 5]. Цього ж дня «республіка Крим» звернулася до росії з проханням про приєднання до складу рф, а президент росії підписав указ про визнання Криму незалежною державою. 18 березня був підписаний договір про так зване прийняття Криму і Севастополя до складу російської федерації.

російська пропаганда стверджує, що Кримську область було передано Україні Указом Президії Верховної Ради СРСР 19 лютого 1954 року, називаючи це рішення необґрунтованим та підкреслюючи «історичну приналежність Криму росії». Влада рф також посилається на нібито державний переворот в Україні в лютому 2014 року та загрози національній безпеці рф. Проте ці заяви суперечать міжнародному праву і вказують на політичну архаїчність російського керівництва.

Окупація Криму є актом агресії, що порушує принципи територіальної цілісності. У відповідь міжнародні організації ухвалили низку документів, зокрема резолюції Генеральної Асамблеї ООН, що підтверджують суверенітет України та невизнання результатів референдуму в Криму. Міжнародна спільнота

закликала не визнавати зміни в статусі Криму, засудила окупацію і визнала рф державою-окупантом, а ситуацію в Криму - міжнародним збройним конфліктом. Заяви рф про «право» на захист російських меншин у третіх країнах визнані такими, що суперечать міжнародному праву.

Попри те, що початком активних дій російської федерації щодо окупації Криму вважається 19 лютого 2014 року, політика «повернення Криму» тривала з початку 1990-х років. Українська влада, з незначними винятками, майже не протистояла цій діяльності, що призвело до русифікації регіону, порушення прав українців і кримських татар, а також посиленню проросійських сил.

Держава-окупант зобов'язана підтримувати громадський порядок та повагу до прав і свобод людини, згідно з Конвенцією про захист цивільного населення під час війни (4-а Женевська конвенція). На окупованій території діє особливий режим перетину адміністративної межі, виконання правочинів та реалізації прав і свобод. В'їзд до Криму та виїзд з нього можливий лише через материкову частину України, порушення цих вимог веде до юридичної відповідальності. Україна забезпечує права громадян на окупованій території відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів.

Основними напрямками захисту прав цивільного населення на окупованих територіях є: захист політичних, економічних, соціальних і культурних прав; звільнення незаконно утримуваних громадян; відновлення порушених матеріальних і соціальних прав; надання правової, гуманітарної, медичної та соціальної допомоги; підтримка культурних зв'язків і забезпечення доступу до освіти та ЗМІ. За оцінками експертів, станом на 2021 рік прямі економічні втрати від окупації Криму склали близько 135 мільярдів доларів.

Окрім економічних втрат, суттєвим є також вплив окупації на життя сотень тисяч українців. За різними оцінками, з 2014 року Крим залишили близько 500 тисяч осіб, тоді як близько 1 мільйона громадян рф переселилися до Криму, що спричинило масове заміщення місцевого населення.

На окупованій території діє особливий режим перетину адміністративної межі, виконання правочинів та реалізації прав і свобод. В'їзд до Криму та виїзд з нього можливий лише через материкову частину України, порушення цих вимог веде до юридичної відповідальності. Україна забезпечує права громадян на окупованій території відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів.

Основними напрямками захисту прав цивільного населення на окупованих територіях є: захист політичних, економічних, соціальних і культурних прав; звільнення незаконно утримуваних громадян; відновлення порушених матеріальних і соціальних прав; надання правової, гуманітарної, медичної та соціальної допомоги; підтримка культурних зв'язків і забезпечення доступу до освіти та ЗМІ. За оцінками експертів, станом на 2021 рік прямі економічні втрати від окупації Криму склали близько 135 мільярдів доларів.

Відновлення контролю над всією територією України, зокрема Кримом, є стратегічним завданням. Деокупація Криму передбачає усунення збройних формувань і окупаційної адміністрації рф та відновлення юрисдикції України.

Для координації заходів з деокупації, реінтеграції та відшкодування шкоди, завданої агресією РФ, 15 серпня 2022 року Указом Президента створено Консультативну раду з питань деокупації та реінтеграції Криму, що діє як дорадчий орган при Президентові України [4].

Висновки. Сьогодні беззаперечним є те, що інституційні міжнародні гарантії стабільності та безпеки, такі як Європейський Союз та НАТО, забезпечують найвищі стандарти захисту прав людини, демократії та безпеки в найуспішніших державах світу. Прискорення євроінтеграційних процесів України за підтримки західних партнерів є критично важливим не лише для деокупації Криму, але й як запобіжник проти можливих подальших агресивних дій з боку Росії в майбутньому. Для українського народу, який довго зазнавав несправедливості та репресій, орієнтація на європейську та євроатлантичну інтеграцію є необхідним кроком до утвердження незалежної, демократичної державності і відновлення контролю над усією суверенною територією України.

Список використаних джерел:

1. Конституція ЮНЕСКО (Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) : Конституція; ЮНЕСКО від 16.11.1945 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_014 (дата звернення: 09.10.2024).
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 09.10.2024).
3. Про Заяву Верховної Ради України "Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків" : Постанова Верховної Ради України; Заява від 21.04.2015 № 337-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/337-19> (дата звернення: 09.10.2024).
4. Джемілев М. У Москві всі знали, що кримчани проти приєднання до Росії, але на них ніхто не зважав.... *Крим реалії*. 2023. 15 березня. URL: ua.krymr.com (дата звернення: 30.09.2024).

Ліна ЦЮПКА*,
студентка 2-го курсу,
Факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАУКОВО - ТЕХНІЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

***Анотація.** У статті розглядаються питання правового регулювання науково-технічної інформації як об'єкта цивільних правовідносин. Інформація є важливим елементом у житті суспільства та держави, а її правовий статус визначається нормами різних галузей права, зокрема цивільного. Визначено, що науково-технічна інформація володіє низкою особливостей, таких як нематеріальність, змістовність і здатність до трансформації. В статті аналізуються правові режими науково-технічної інформації, її оборотоздатність, а також захист прав інтелектуальної власності та комерційної таємниці. У статті також розглядаються правові підстави виникнення прав на науково-технічну інформацію, включаючи створення інформації власними силами, виконання договорів, а також державне фінансування наукових досліджень.*

***Annotation.** The article discusses the issues of legal regulation of scientific and technical information as an object of civil legal relations. Information is an important element in the life of society and the state, and its legal status is determined by the norms of various branches of law, including civil law. It is determined that scientific and technical information has a number of features, such as intangibility, content and the ability to transform. The article analyzes the legal regimes of scientific and technical information, its negotiability, as well as the protection of intellectual property rights and trade secrets. The article also discusses the legal grounds for the emergence of rights to scientific and technical information, including the creation of information on their own, the implementation of contracts, as well as state funding of scientific research.*

Вступ. Науково-технічна інформація є невід'ємною складовою сучасного суспільства, яка впливає на розвиток економіки, науки та технологій. У світі, де знання та інновації відіграють ключову роль у конкурентоспроможності держав і підприємств, правове регулювання науково-технічної інформації набуває особливого значення. В Україні, як у країні, що активно розвивається у сфері науки і техніки, важливо забезпечити ефективну правову охорону цієї інформації

* Науковий керівник: к.пед.н., доцент, доцент кафедри права ВНАУ – Володимир МАНЬГОРА

та створити сприятливі умови для її використання. Згідно з Цивільним кодексом України, інформація є об'єктом цивільних прав, а науково-технічна інформація вважається специфічним об'єктом, який потребує особливого правового режиму. Її правовий статус, як і можливість використання в економічних і науково-дослідних цілях, безпосередньо впливає на інноваційний розвиток держави. Зважаючи на важливість науково-технічної інформації в сучасному світі, її правове регулювання стає актуальною темою для дослідження. Метою цієї статті є аналіз правових аспектів науково-технічної інформації як об'єкта цивільних правовідносин, зокрема її правового статусу, особливостей захисту та умов використання в господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформація є невід'ємним елементом у житті людини, суспільства та держави. На сучасному етапі побудови правової держави інформація відіграє важливу роль для визначення різновидів її правових режимів, захисту права на неї та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Правовідносини з інформацією регулюються нормами конституційного, кримінального, адміністративного, трудового й цивільного права, кожен з яких мають свої особливості.

Під об'єктами цивільних прав у доктрині цивільного права розуміють будь-які матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини. Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України об'єктом цивільних прав є інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага. Положення щодо оборотоздатності об'єктів цивільних прав законодавець поширює також на інформацію, яка як об'єкт цивільних прав може вільно відчужуватись або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вона не вилучена із цивільного обороту, не обмежена в обороті або не є невід'ємною від фізичної чи юридичної особи [1].

Інформація має ряд ознак, властивостей, що виділяє її з-поміж інших об'єктів цивільних правовідносин, а саме:

По-перше, нематеріальність інформації. Матеріальність чи нематеріальність об'єкта цивільних прав має важливе значення для встановлення інституту права.

По-друге, це змістовність, яка полягає у наповненості певним змістом. Інформація як нематеріальне благо містить у своїй внутрішній структурі будь-які відомості, які являють собою сукупність певних думок, знань, ідей.

По-третє, особливою властивістю є здатність до трансформації в інші нематеріальні об'єкти цивільних прав.

У законодавстві виділяють такі види інформації: інформація про фізичну особу, про стан довкілля, про товар, роботу, послуги, правова, податкова, науково-технічна інформація. Проте не всі види інформації є об'єктами будь-яких правових зв'язків і мають властивості об'єкта цивільних прав. Загальнодоступна за своїм характером інформація, для якої характерна така ознака, як спільність для всіх, не виступає як об'єкт цивільних прав [2].

Науково-технічна інформація (НТІ) є важливим елементом сучасного суспільства, що впливає на розвиток економіки, науки та технологій. У контексті цивільних правовідносин НТІ розглядається як специфічний об'єкт, що потребує особливого правового регулювання.

Науково-технічна інформація - це сукупність знань та даних, отриманих у процесі наукових досліджень і технічних розробок, які мають прикладний характер та можуть бути використані для створення нових технологій, продуктів чи послуг. Вона може включати результати досліджень, технічні рішення, ноу-хау, патенти, програмне забезпечення, технічні звіти тощо.

Україна, як країна, що активно розвивається в галузі науки та технічних досягнень, надає великий обсяг уваги правовим аспектам використання науково-технічної інформації. Науково-технічна інформація становить важливий об'єкт цивільних правовідносин в Україні, і її регулювання вимагає детального вивчення та узгоджених дій з боку законодавчих та виконавчих органів влади.

Одним з ключових аспектів регулювання науково-технічної інформації в Україні є її правовий статус. У цивільному праві вона визначається як об'єкт інтелектуальної власності та підлягає відповідному юридичному захисту. Це означає, що відповідно до чинного законодавства науково-технічна інформація може бути об'єктом договірних відносин, авторських прав, патентних відносин та інших правовідносин, що регулюються цивільним законодавством. Зокрема, правовий статус науково-технічної інформації дозволяє здійснювати операції з її передачі, ліцензування та комерційного використання, що робить її цінним активом для учасників науково-дослідних і технологічних процесів. Крім того, така інформація може бути предметом угод про конфіденційність (NDA) або ноу-хау, що забезпечує її захист від несанкціонованого доступу та використання.

Об'єктом відносин у сфері науково-технічної інформації є вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація.

Науково-технічна інформація охоплює отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення.

Науково-технічна інформація є суспільним надбанням, необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності, зокрема наукової і технічної творчості [3].

Науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством.

Право на науково-технічну інформацію:

1) Усі громадяни України, юридичні особи, державні органи, органи місцевого і регіонального самоврядування відповідно до Конституції України і цього Закону мають право на відкриту науково-технічну інформацію, яке передбачає можливість вільного її одержання, зберігання, використання і поширення під час здійснення наукової, науково-дослідної, виробничої,

громадської та іншої діяльності, що не забороняється чинним законодавством [4].

2) Режим доступу до відкритої науково-технічної інформації та інформації з обмеженим доступом регулюється чинним законодавством.

Розглянемо також права на науково-технічну інформацію (рис.1):

1. Права на науково-технічну інформацію охороняються відповідно до закону.
2. Підставою виникнення прав на науково-технічну інформацію є створення науково-технічної інформації своїми силами і за свій рахунок; виконання договору про створення науково-технічної інформації; виконання будь-якого договору, що містить умови переходу прав на інформацію до іншої особи.
3. Права на науково-технічну інформацію, створену кількома особами, визначаються договором, укладеним між творцями цієї інформації.
4. Права на науково-технічну інформацію, створену за рахунок коштів державного бюджету, визначаються державою шляхом прийняття загальних рішень і шляхом укладення договорів між державним органом, що здійснює фінансування, і виконавцем робіт із створення науково-технічної інформації.

Джерело: сформовано автором на основі [3].

Права на науково-технічну інформацію, що належали фізичним та юридичним особам, можуть переходити до держави в разі передачі її до відповідних державних банків даних, фондів або архівів на договірній основі.

Кабінет Міністрів України визначає орган державного управління, який забезпечує організацію діяльності у сфері науково-технічної інформації, здійснює функціональне управління національною системою науково-технічної інформації, формує і реалізує політику в цій сфері [3].

Законодавство України також передбачає відповідальність за порушення правових вимог у сфері науково-технічної інформації, що може включати в себе штрафні санкції та компенсаційні виплати.

З точки зору цивільного права, науково-технічна інформація є нематеріальним об'єктом, що має цінність і може бути предметом правочинів. Вона може бути використана як у вигляді інтелектуальної власності (патенти, авторське право на програмне забезпечення), так і у вигляді ноу-хау - інформації, яка не патентується, але зберігається у таємниці.

Законодавством України (Цивільний кодекс України, Закон України «Про інформацію», Закон України «Про авторське право і суміжні права») регулюються питання правового режиму науково-технічної інформації, визначаються права та обов'язки суб'єктів, які її створюють, використовують та розповсюджують.

Одним із ключових аспектів правового регулювання науково-технічної інформації є захист прав інтелектуальної власності. Порушення цих прав може призводити до значних економічних втрат, тому законодавство передбачає відповідальність за неправомірне використання або розголошення науково-технічної інформації. Механізми захисту включають (рис. 2):

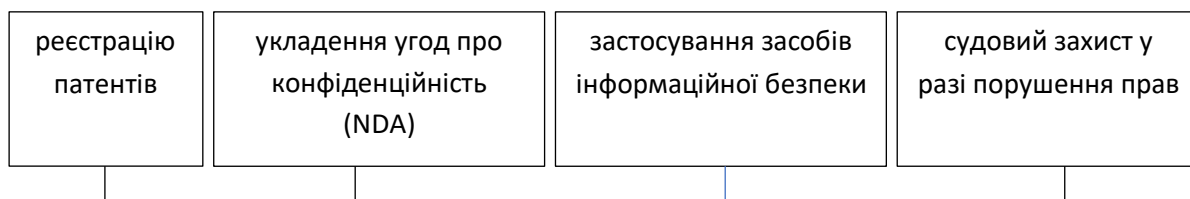

Рис. 2. Механізми захисту

Джерело: сформовано автором на основі [5].

Науково-технічна інформація відіграє ключову роль у сучасній економіці та правовідносинах, оскільки її створення, використання і захист є основою інноваційного розвитку. Її правовий статус як об'єкта цивільних правовідносин визначається нормативно-правовими актами, які забезпечують як захист прав інтелектуальної власності, так і можливість ефективного комерційного використання науково-технічних розробок.

Висновки. Одним з ключових аспектів використання науково-технічної інформації є захист інтелектуальної власності. Власникам патентів, авторських прав та інших прав на таку інформацію надається правовий захист, що дозволяє контролювати її використання та отримання вигод від результатів наукових або технічних здобутків.

Загалом, науково-технічна інформація визнається як важливий об'єкт цивільних правовідносин через своє значення для розвитку науки, техніки та інновацій. В умовах постійного технологічного прогресу це питання стає все більш актуальним і вимагає окремого уваги та регулювання з боку правової системи.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Яриш О.М. Ознаки інформації як об'єкта цивільних прав. URL: file:///C:/Users/Home/Downloads/Prip_2014_13_31.pdf (дата звернення: 30.09.2024).
3. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>(дата звернення: 30.09.2024).
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>(дата звернення: 30.09.2024)

Анастасія КОШЕЛЬ*,
студентка 1-го курсу,
Факультет обліку, фінансів та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ

Анотація. У статті автори дослідили та пояснили наукову проблему конституційного права на освіту та механізми його захисту в умовах євроінтеграції. На основі аналізу національного та міжнародного законодавства визначено роль права на освіту в системі прав людини. Наголошено, що викликом для системи освіти є необхідність забезпечення міжнародних стандартів у цій сфері та певних пріоритетів щодо реалізації конституційного права на освіту

Abstract. In the article, the authors investigated and explained the scientific problem of the constitutional right to education and the mechanisms of its protection in the conditions of European integration. Based on the analysis of national and international legislation, the role of the right to education in the system of human rights is defined. It was emphasized that the challenge for the education system is the need to ensure international standards in this area and certain priorities regarding the implementation of the constitutional right to education.

Вступ. Освіта – це один з найдавніших соціальних інститутів, що викликана потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, готувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед людством. У сучасному світі освіта – складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, усвоєння і перероблення знань і соціального досвіду [1].

Конституційне право на освіту є однією із найважливіших та водночас – однією з найскладніших для науки конституційного права прав людини. Набуття чинності з 5 вересня 2017 р. Закону України «Про освіту», а також прийняття нових нормативно-правових актів в галузі освіти, погоджених із вищевказаним законом, ставить на порядок денний питання про якість та повноту конституційно-правових гарантій права на освіту, способи захисту зазначеного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на освіту представляє собою передбачені нормами міжнародного та національного права вид та міра можливої поведінки (діяльності) людини, яка спрямована на розвиток власної індивідуальності та особистості шляхом здобуття, розвитку, тренінгу знань, умінь, навичок, компетенцій, поглядів, переконань, досвіду, здібностей в ході

* Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри права ВНАУ Андрій ПРАВДЮК

навчання та власної цілеспрямованої діяльності [2, с. 299]. У ст. 26 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. визнано право на освіту одним з основних прав людини [3].

Як слушно зазначає О. Грезина, Конституція України від 28 червня 1996 р. є основним і пріоритетним законодавчим актом, який закріплює та гарантує непорушність права на освіту в Україні. Відповідно до статті 53 Конституції України кожному громадянину гарантується право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, а також сприяє розвитку різних форм освіти, зокрема дошкільної, повної загальної середньої, позашкільна, професійно-технічна, вища та післядипломна освіта. Також держава надає стипендії та пільги учням і студентам [4].

На підставі викладеного можна виокремити такі конституційні гарантії національного законодавства, які держава забезпечує у сфері освіти:

1) пряме забезпечення конституційного права кожного на освіту (п. 1 ст. 53 Закону України «Про освіту»). Конституцією України);

2) закріплення гарантій рівня освіти, зокрема права на здобуття загальнодоступної та безоплатної дошкільної, базової загальної та середньої професійної освіти у державних або комунальних навчальних закладах і на підприємствах (п. 3 ст. 53 ст. Конституцією України);

3) гарантування права на здобуття вищої освіти в державних або комунальних навчальних закладах і на підприємствах на конкурсній основі (п. 4 ст. 53 Конституції України);

4) обов'язковість здобуття загальної освіти для дітей та відповідних обов'язків їхніх батьків або осіб, які їх замінюють (посилення гарантії права на здобуття загальної освіти) (ч. 2 ст. 53 Конституції України);

5) закріплення гарантій дозволу та надання різних форм реалізації конституційного права на освіту, яке включає гарантії можливості здобувати освіту в різних формах (відповідно до ст. 53 Конституції України), а також гарантії можливості здобувати освіту у формі самоосвіти (неформальної). освіта) (відповідно до ст. 8 Закону України «Про освіту»). Крім того, визнається, що людина, її права і свободи є найвищою цінністю, а держава зобов'язана визнавати, дотримуватись і захищати права і свободи людини і громадянина (згідно зі ст. 3 Конституції України);

6) виключно законами України визначаються загальні питання виховання, освіти, культури та охорони здоров'я (відповідно до п. 6 ч. 1 статті 92 Конституції України);

7) гарантії основних конституційних прав, до яких належить конституційне право на освіту, включають: право на життя, пов'язане з правом на повагу до гідності (згідно з частиною першою статті 27 Конституції України). та ч.1 ст.28 Конституції України), право на вільний розвиток людини (згідно з ч.3 ст.10 Конституції України), свободу творчості (згідно з ч.1 і 2 ст.54 Конституції України). України), права у сфері культури (згідно зі ст. 54

Конституції України) та право на інформацію (згідно зі ст. 32 Конституції України).

Конституційне право на освіту виступає механізмом, що забезпечує можливість повної реалізації зазначених правових можливостей. Слід зазначити, що Україна, як кандидат на членство в ЄС, приділяє значну увагу інтеграції вищої освіти в європейський простір. Тому актуальною є адаптація національного законодавства до європейського з метою повної реалізації механізму конституційно-правового регулювання права на освіту [5].

Отже, право на освіту є невід'ємним, основним правом людини, що закріплене на конституційному рівні, яке забезпечує всебічний розвиток особистості, а рівність права на освіту є одним із основних принципів у механізмі його реалізації.

Принцип рівності реалізації права на освіту закладений у міжнародних стандартах. Так, у Загальній декларації прав людини зазначено, що «кожна людина має право на освіту» (стаття 26). Цей документ визначає стандарти рівності в залежності від рівня освіти, зауважуючи, що початкова та загальна освіта має бути безплатною, тобто забезпечується основний критерій рівності – економічний. Окрім цього, Загальна декларація прав людини містить вимогу до держав щодо загальнодоступності технічної і професійної освіти, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного, проте, цей міжнародний акт зауважує, що рівність не означає однаковість всіх, йдеться про юридичну рівність як принцип права цивілізованих народів [3].

Більш детальна конкретизація положень Загальної декларації міститься у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст.,ст.13 та 14) [6]. Важливе значення у визначенні стандартів права на освіту має Конвенція про права дітей, яка містить норми загальної вимоги до держав стосовно забезпечення доступності інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей (ст. 28) [7].

У 2006 році прийнята Конвенція про права осіб з інвалідністю, норми якої закликають держави-учасниці визнати право осіб з інвалідністю на освіту, а для реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя (стаття 24) [8].

Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить наступну норму: «нікому не може бути відмовлено у праві на освіту» [9]. Варто також згадати й Європейську соціальну хартію (переглянуту) [10], яка містить норми щодо освітніх прав (ст.17).

Отже, міжнародні стандарти акцентують увагу не лише на рівності як загальному принципі, але й включають положення щодо рівного доступу до освіти для певних категорій осіб, таких як діти, люди з інвалідністю тощо. Враховуючи те, що Україна є кандидатом на вступ до ЄС, велика увага приділяється інтеграції системи вищої освіти у європейський простір. Тому для ефективної реалізації конституційних прав на освіту адаптація національного законодавства до європейських норм є надзвичайно актуальною. Ми вважаємо,

що важливим елементом у процесі євроінтеграції в освіті є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка в статті 431 Глави 23 підкреслює необхідність активізації співпраці у сфері вищої освіти, спрямованої на реформування та модернізацію системи вищої освіти, підвищення її якості та наближення до стандартів Болонського процесу.

Висновки. Таким чином, можна впевнено стверджувати, що право на освіту є невід'ємним правом людини. Варто підкреслити, що його основна мета полягає в сприянні духовному та інтелектуальному розвитку особистості. Аналізуючи міжнародний та національний досвід регулювання права на освіту, можна зробити висновок, що освіта та право на неї є не лише засобом особистісного розвитку, але й важливим чинником суспільного прогресу. Крім того, право на освіту визнане як на міжнародному, так і на національному рівнях, де воно закріплене як одне з культурних прав.

Список використаних джерел:

1. Правдюк А.Л., Кітнік В.М., Петрик Б.І. Конституційне право на освіту в умовах воєнного стану. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 690-701. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-690-701](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-690-701)
2. Яремчук В. Д. Право на освіту в системі прав людини. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріалі наукового семінару, 23 червня 2022 рік*. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 299-302
3. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 10.10.2024 р.)
4. Грезіна О.М. Захист прав учасників освітнього процесу: компаративне дослідження: дис. ... д-ра філософії за спец. 081 «Право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2021. 256 с.
5. Антонюк В. Інтеграція України в Європейський освітній простір для формування сучасного людського капіталу. *Журнал Європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 3 (78). С. 573–595
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII від 19.10.73 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 10.10.2024)
7. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року: ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення 10.10.2024)
8. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. ратифікована Законом № 1767-VI від 16.12.2009 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. (дата звернення 10.10.2024)
9. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікований Законом N 475/97-ВР від 17.07.97 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення 10.10.2024)
10. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року, ратифікована із заявами Законом № 137-V від 14.09.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення 10.10.2024)

Ніна БЛИК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОНТОЛОГІЧНИЙ, МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

***Анотація** У статті аналізується феномен криміналістичного забезпечення судового провадження як багатопланової системи, що охоплює науковий, педагогічний та прикладний аспекти криміналістики. Автор розглядає криміналістичне забезпечення як комплекс взаємопов'язаних підсистем, серед яких виділяються наука, освіта та практика. Ключову увагу приділено системно-діяльнісному підходу до забезпечення судової діяльності, включаючи розробку методик та прийомів, які спрямовані на зниження інформаційної невизначеності під час судового розгляду.*

***Abstract.** The article analyzes the phenomenon of forensic support of court proceedings as a multifaceted system, covering scientific, pedagogical and applied aspects of forensics. The author considers forensic support as a complex of interconnected subsystems, among which science, education and practice are distinguished. Key attention is paid to the system-activity approach to ensuring judicial activity, including the development of methods and techniques aimed at reducing information uncertainty during court proceedings.*

Вступ. Проблема криміналістичного забезпечення судового провадження полягає у тому, що ця сфера залишається недостатньо розробленою порівняно з традиційними напрямками криміналістики, такими як розслідування та запобігання злочинам. Криміналістика, як наука, історично розвивалась для потреб слідства, тому криміналістичні інструменти і знання були спрямовані насамперед на розкриття й розслідування злочинів. Лише після їх успішної апробації в цих процесах вони почали використовуватись у судовій діяльності. Через це наявні концептуальні моделі криміналістичного забезпечення судових процесів багато в чому покладаються на аналогії з досудовим розслідуванням, що зумовлює необхідність подальшого дослідження та розвитку цієї сфери.

Виклад основного матеріалу. Реалізація цього завдання потребувала відповіді на низку ключових питань, від яких залежить чітке визначення відповідного поняття. Необхідно було, як мінімум, з'ясувати: що саме забезпечується, якими засобами, як здійснюється забезпечення і яка його мета.

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права Маньгора Т.В.

Перше з цих питань стосується визначення об'єкта криміналістичного забезпечення, тобто тієї частини реальності, на яку спрямована діяльність суб'єктів. Спочатку на думку спадає криміналістична діяльність. Однак у цьому контексті виникає ще одне складне питання – визначення терміну «криміналістична діяльність». Адже згідно з принципами визначення термінів, необхідно використовувати лише вже відомі терміни, і водночас дотримуватися методологічного правила, що кожне поняття повинно бути чітко визначене і не залишатися незрозумілим.

У криміналістиці існує два основних підходи до терміну «криміналістична діяльність». Прихильники першого підходу виступають проти його використання або ігнорують його, стверджуючи, що існує лише процесуальна діяльність, а іншої в межах кримінального провадження немає. Їхні опоненти визнають термін, але розходяться в думках щодо його обсягу. Одні включають до нього всі дотичні до криміналістики сфери, включно з науково-дослідною, освітньою діяльністю і роботою правоохоронних та судових органів [1].

Реальність полягає в тому, що не існує окремої процесуальної чи криміналістичної діяльності, а є система професійної діяльності правоохоронних органів та суду, яка має безліч граней. В цій системі криміналістичні засоби реалізуються через прийоми та методи, що застосовуються під час проведення слідчих дій. Як і будь-яка складна система, ця діяльність може бути описана з різних позицій залежно від контексту, мети дослідження і досліджуваного аспекту.

Таким чином, використання терміну «криміналістична діяльність» у теорії криміналістики є цілком виправданим. Він є зручним та корисним для наукового спілкування, коли необхідно підкреслити криміналістичні аспекти роботи слідчого, прокурора чи суду. Однак розширення цього поняття на всі сфери застосування криміналістичних знань залишається дискусійним. З огляду на це, найбільш доцільним видається обмежене практичне використання терміну «криміналістична діяльність» у контексті аспектів, пов'язаних із запобіганням, розкриттям та розслідуванням злочинів, а також судовим розглядом кримінальних справ. При такому підході твердження про те, що криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів є лише складовою криміналістичної діяльності, виглядає недостатньо переконливо. Поняття криміналістичної діяльності є вужчим за обсягом порівняно з криміналістичним забезпеченням. Криміналістична діяльність не є об'єктом, а виступає інструментом для забезпечення належної роботи правоохоронних і судових органів як складної багаторівневої системи, яка є загальним об'єктом криміналістичного забезпечення.

Далі слід розглянути питання ресурсів системи криміналістичного забезпечення. На нашу думку, ці ресурси включають, по-перше, усе те, що створює криміналістична наука для вдосконалення кримінального судочинства, і, по-друге, здібності окремих суб'єктів, що дають можливість ефективно діяти в складних слідчих і судових ситуаціях завдяки знанням та вмінню застосуванню

всього арсеналу криміналістичних засобів. Знання та навички слідчих, прокурорів, суддів, а також експертів і оперативних працівників, сформовані на основі криміналістичних засобів, є ключовим елементом ресурсного потенціалу криміналістичного забезпечення кримінального процесу.

Однак слід зазначити, що криміналістичне забезпечення, хоча й охоплює значний спектр необхідних інструментів, не може повністю покривати весь ресурсний арсенал, необхідний для забезпечення постійної готовності правоохоронних і судових органів до ефективного виконання своїх функцій. Важливо розуміти різницю між криміналістичним забезпеченням та іншими видами забезпечення, які включають сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, що надходять до суб'єктів криміналістичної діяльності з різних джерел. Помилковим є віднесення до системи криміналістичного забезпечення таких видів, як правове, організаційно-управлінське, кадрове чи матеріально-технічне забезпечення, як це пропонують деякі автори. Незважаючи на їхню важливість для практичної роботи судово-слідчих органів, ці види забезпечення слід розглядати як управлінське та організаційне забезпечення діяльності з розслідування та судового розгляду кримінальних справ [2].

Функціональні системи не існують без мети, адже саме для її досягнення елементи об'єднуються в систему і рухаються у визначеному напрямку. З огляду на це, метою криміналістичного забезпечення є створення умов для постійної готовності державних органів, які займаються боротьбою зі злочинністю, переслідуванням правопорушників та судовим розглядом кримінальних справ, до ефективного виконання своїх функцій у кожній конкретній ситуації.

Процес досягнення мети криміналістичного забезпечення визначається сукупністю взаємопов'язаних і послідовних дій, серед яких можна виділити: розробку криміналістичних рекомендацій; інформування співробітників правоохоронних органів про результати аналізу щодо виявлення та розслідування злочинів, зміст злочинної діяльності та ефективні методи й засоби протидії злочинності; а також практичне застосування цих рекомендацій працівниками правоохоронних органів у процесі виявлення та розслідування злочинів. Такий підхід дозволяє розглядати криміналістичне забезпечення як процес безперервного обігу знання, яке проходить через певні стадії, виконуючи на кожній із них відповідні функції [3].

Таким чином, відбувається циркуляція криміналістичного знання, коли наука на основі пізнання закономірностей створює нові методи, технічні засоби та рекомендації щодо їх застосування на практиці. Інформація про ці нововведення поширюється через різні інформаційні канали у професійному середовищі. У свою чергу, аналіз і узагальнення судово-слідчої практики дозволяють описати функціонування системи криміналістичного забезпечення, спираючись на дані про ефективність засобів, їх допустимість та адекватність застосування. Отримана інформація потрапляє назад у систему як підтвердження ефективності теоретичних розробок або як сигнал про необхідність коригувань. Так формується зворотний зв'язок, який впливає на характер подальшого функціонування системи [7].

Розуміння системи криміналістичного забезпечення базується на системно-діяльнісній методології, яка передбачає розгляд цього явища як багатокомпонентної системи, що включає функціональні та матеріальні елементи й зв'язки між ними. Кожен елемент має певний ступінь автономії, але тісно взаємопов'язаний з іншими компонентами. Таким чином, система криміналістичного забезпечення є багатошаровою структурою, яка включає безліч окремих структур, що взаємодіють між собою у певній ієрархії.

Розгляд криміналістичного забезпечення як системи дозволяє виділяти різні її структури, залежно від мети й завдань дослідження, створюючи різні моделі діяльності. Наприклад, як об'єкт дослідження можна обрати слідчо-прокурорську або судову діяльність і розглядати її як самодостатню систему. Можна також сфокусуватися на окремих криміналістичних завданнях у конкретних кримінальних провадженнях або на певних слідчих діях. [4].

Виходячи з цього, криміналістичне забезпечення, на нашу думку, включає об'єкт (правоохоронну та судову діяльність), мету (створення умов для ефективної реалізації процесуальних функцій суб'єктами криміналістичної діяльності), засоби (наукові інструменти, отримані знання, методи, технології тощо), результат (досягнення поставленої мети) і сам процес досягнення результату, включаючи знання, вміння та навички суб'єктів [6].

Основою та джерелом живлення цієї системи є криміналістичне наукове знання, а інтегратором її компонентів є мета діяльності. Лише з такого підходу можна наблизитися до повного розуміння феномену криміналістичного забезпечення у всій його багатогранності та унікальності.

Необхідно також правильно описувати об'єкт дослідження, враховуючи його складну ієрархічну структуру, кожен рівень якої повинен бути представлений відповідним набором елементів у дослідницьких моделях. У залежності від завдань можна виділяти наукові, освітні чи практичні аспекти криміналістичного забезпечення.

Однак, методологічно помилково включати криміналістичну техніку поряд із наукою та освітою як елементи однієї системи криміналістичного забезпечення, оскільки вони є різнопорядковими компонентами.

Якщо під криміналістичною технікою мається на увазі система теоретичних положень і рекомендацій щодо розробки та застосування науково-технічних засобів для запобігання, розкриття й розслідування злочинів, то вона логічно розташовується поруч із тактикою та методикою. Однак, якщо мова йде про оснащення суб'єктів криміналістичної діяльності обладнанням, необхідним для виявлення, фіксації та аналізу слідів злочину, комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, спеціальним транспортом та іншими матеріальними ресурсами, то це скоріше елементи матеріально-технічного забезпечення, що було чітко відмежовано від криміналістичного забезпечення раніше [5].

Звісно, певні прилади, потрібні для техніко-криміналістичного забезпечення, можуть бути розроблені або вдосконалені в науково-дослідних установах чи експертно-криміналістичних центрах. Однак вважати цю обставину достатньою підставою для надання криміналістичній техніці

особливого статусу в структурі криміналістичного забезпечення не здається виправданим.

Висновки. У результаті проведеного аналізу криміналістичного забезпечення сформовано декілька важливих висновків. По-перше, спроба ототожнити криміналістичне забезпечення з окремими аспектами криміналістики, такими як техніка, тактика або методика, є недоцільною, оскільки це обмежує його значення та функції. По-друге, включення до криміналістичного забезпечення управлінських, кадрових чи матеріально-технічних елементів викликає сумнів щодо його зв'язку з безпосередньо криміналістичними об'єктами. Криміналістичне забезпечення слід розглядати як складну систему, що охоплює наукові, освітні та практичні компоненти. Воно функціонує через інтеграцію теоретичних знань, практичних прийомів та методів, що використовуються у розслідуванні та судовому розгляді злочинів.

Список використаних джерел:

1. Южно О.О. Криміналістичне забезпечення діяльності установ судових експертиз та органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О.М. Ключев, В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2021. Вип. 23. С. 61–74.
2. Капустіна М.В. Методико-криміналістичні засоби забезпечення протидії злочинам. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 258–262.
3. Степанюк Р.Л. Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2023. С. 215–217.
4. Гусєва В.О. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених проти працівників правоохоронних органів: поняття і складові. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 243–253.
5. Єфімов М. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 224–228.
6. Пряхін Є.В., Гангур Н.В. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконної приватизації державного та комунального майна. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 3. Т. 31 (70). С. 208–213.
7. Мирошниченко Ю.М. Криміналістичне забезпечення судового провадження – актуальний напрям розвитку криміналістики. Проблеми теорії та практики кримінального провадження: матеріали круглого столу (м. Харків, 17 червня 2021 р.) / редкол.: В.В. Сокурєнко (голова), Л.В. Могілевський, М.Г. Щербаковський. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2021. с. 206–209.

Аліна СОЛТАСЮК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗРОБКИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК

***Анотація.** У статті досліджуються теоретичні підходи та думки науковців-криміналістів стосовно поняття криміналістичної методики. Проаналізовано об'єкт дослідження цієї галузі, яким є процес розслідування злочинів. Особливу увагу приділено джерелам формування криміналістичних методик, до яких відносяться правові норми, теоретичні положення криміналістики та суміжних наук, а також практика розслідування кримінальних правопорушень. Наголошено на важливості практичного застосування науково обґрунтованих методик та підкреслено необхідність розробки окремих методик для розслідування певних категорій злочинів.*

***Abstract.** The article examines the theoretical approaches and opinions of forensic scientists regarding the concept of forensic methodology. The research object of this field, which is the process of crime investigation, is analyzed. Particular attention is paid to the sources of the formation of forensic methods, which include legal norms, theoretical provisions of criminology and related sciences, as well as the practice of investigating criminal offenses. The importance of the practical application of scientifically based methods was emphasized and the need to develop separate methods for investigating certain categories of crimes was emphasized.*

Виклад основного матеріалу. Для формування власної концепції методики розслідування злочинів проти власності проаналізуємо основні теоретичні засади та наукові думки, які лежать в основі криміналістичної методики. Загальноприйняте, просте і водночас всеохоплююче визначення криміналістичної методики, на нашу думку, було запропоноване В. Шепітьком як система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації та проведення розслідування і запобігання певним видам злочинів. Інші науковці, як правило, розширюють це визначення, фактично не змінюючи його змісту.

Наприклад, М. Салтевський вважає, що криміналістична методика – це «завершальний розділ науки криміналістики, який представляє собою систему наукових положень (закономірностей, принципів) і практичних рекомендацій

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент, викладач кафедри права ВНАУ Маньгора Т. В.

(алгоритмів, програм), що забезпечують оптимальну організацію розслідування та запобігання окремим видам злочинів».

Подібне визначення наведене й представниками наукової школи Національної академії внутрішніх справ, які в своєму підручнику описують криміналістичну методика як «завершальний розділ науки криміналістики, що складається з системи наукових положень і практичних рекомендацій, які забезпечують ефективність діяльності слідчого та інших компетентних суб'єктів у розслідуванні та запобіганні окремим видам кримінальних правопорушень» [1]. Представники Харківського національного університету внутрішніх справ (А. Волобуєв) зазначають, що «криміналістична методика є завершальним розділом криміналістики, в якому розробляються теоретичні положення та практичні рекомендації з розслідування окремих видів злочинів з урахуванням їх специфіки.

Криміналістична методика, що як наукова концепція почала формуватися у 1930-х роках, досі залишається предметом наукових дискусій серед фахівців-криміналістів та практиків. Це пов'язано з динамічним характером цієї галузі, яка постійно зазнає впливу суспільних змін, вдосконалення науково-технічних засобів і появи нових теорій. Незважаючи на тривалий період розвитку, деякі аспекти криміналістичної методики потребують подальшого осмислення та вдосконалення. Особливо актуальним є питання формування міжвидової методики розслідування злочинів, зокрема, правопорушень проти власності, що вимагає узгодження наявних наукових підходів та практичних потреб.

Ми також погоджуємося з її думкою, що більшість науковців розглядають криміналістичну методика у поєднанні двох складових – теорії і практики. Відповідно до цього авторка аналізує криміналістичну методика як: а) розділ криміналістики, що вивчає теоретичні положення та практичні рекомендації щодо організації, керівництва, планування, виявлення та розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (теоретичний аспект); б) науково обґрунтований процес застосування криміналістичних методів і засобів розслідування певних видів кримінальних правопорушень у практичній діяльності органів досудового слідства (практичний аспект). З наведених визначень криміналістичної методики стає зрозумілим, що більшість вчених розглядають її в трьох аспектах: а) як розділ криміналістики; б) як методика розслідування певного виду злочину (окремі криміналістичні методики, такі як методика розслідування вбивств, зґвалтувань, крадіжок, вимагань, розбоїв тощо); в) як переломлення видової методики до конкретного злочину (у практичному аспекті).

Також існує єдина думка науковців щодо системи криміналістичної методики, що складається з двох розділів: загальні або концептуальні положення, де обговорюються питання, від яких залежить створення ефективних окремих методик, що застосовуються правоохоронцями.

Щодо об'єкта пізнання криміналістичної методики вчені мають спільну думку лише в тому, що ним безперечно є слідча діяльність, або ж діяльність, пов'язана з розслідуванням кримінальних правопорушень. Однак питання

злочинної діяльності як об'єкта пізнання криміналістичної методики залишається дискусійним. Зокрема, В. Бахін та Н. Карпов вважають, що для розкриття та розслідування злочинів, а також для протидії злочинності, потрібно досліджувати не лише особу злочинця і способи скоєння злочину, а й структуру злочинного світу, а також дії, які злочинці здійснюють для підтримки своєї діяльності поза межами безпосереднього скоєння злочину [2].

На нашу думку, об'єктом вивчення криміналістичної методики є діяльність, безпосередньо пов'язана з розслідуванням кримінальних правопорушень, яка охоплює відповідні суб'єкти, чітко визначені Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами: слідчу діяльність, суб'єктами якої є прокурор (ст. 36 КПК), слідчий (ст. 40 КПК) та дізнавач (ст. 401 КПК); оперативно-розшукову діяльність, суб'єктами якої є працівники оперативних підрозділів (ст. 41); експертну діяльність, суб'єктами якої є експерт (ст. 69 КПК) та спеціаліст (ст. 71 КПК). Щодо експертної діяльності, ми згодні з думкою І. Пирога, який вважає, що її суб'єктами є особи з особливими знаннями, тобто не лише експерти, що виконують експертизи, а й спеціалісти, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях [3].

Крім того, вчені-криміналісти або будь-які дослідники не мають можливості безпосередньо вивчати злочинну діяльність, оскільки це можливе лише за умови участі у кримінальних угрупованнях, що є злочином. Дослідник має змогу вивчати діяльність з розслідування кримінальних правопорушень як безпосередньо, так і опосередковано. Ми не погоджуємося з твердженням В. Тіщенка, який також визначає злочинну діяльність як об'єкт дослідження криміналістичної методики, зазначаючи, що діяльність з розслідування не підлягає безпосередньому вивченню, оскільки дослідник не є учасником кримінального процесу.

Він стверджує, що вивчення як злочину, так і слідчої діяльності здійснюється опосередковано через аналіз та узагальнення матеріалів слідчої і судової практики, кримінальних справ, проведення анкетування слідчих та інших працівників правоохоронних органів. Дійсно, такими способами слідча діяльність вивчається опосередковано.

Але проблема в тому, що, на нашу думку, вченими-криміналістами, які розробляють засоби та методи протидії злочинності, не можуть бути особи без практичного досвіду в правоохоронних органах, зокрема в слідчих, оперативних або експертних підрозділах. Наші дослідження показують, що приблизно 60% працівників слідчих підрозділів не знайомі з останніми досягненнями в галузі криміналістичної методики. А ті слідчі, які мають знання про основні розробки науковців, використовують їх лише на 25% через їхню недосконалість, «відірваність» від практики розслідування, перевантаженість зайвими теоретичними матеріалами та брак чітких алгоритмів розслідування окремих видів злочинів. Виходячи з цього, одним із напрямків підвищення ефективності підготовки правоохоронців в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України є залучення науково-педагогічних працівників, які

одночасно працюють над дисертаційними дослідженнями, до практичних підрозділів.

Висловлюючи заперечення проти визнання злочинної діяльності об'єктом дослідження криміналістичної методики, слід врахувати існуючий зв'язок між процесом розслідування кримінальних правопорушень та злочинною діяльністю. Практичні прийоми, інструменти та методи, які використовуються суб'єктами розслідування, узагальнюються науковцями, котрі вдосконалюють існуючі та створюють нові засоби. У свою чергу, злочинці вивчають усі наукові розробки в цій сфері, розробляючи нові способи та методи приховування слідів злочину і протидії розслідуванню. Для запобігання злочинній діяльності, на нашу думку, деякі положення криміналістичної методики не повинні бути загальнодоступними, а літературні джерела, що містять методи розслідування кримінальних правопорушень, мають бути з обмеженим доступом, із позначкою «для службового користування» або «таємно» [4].

Сьогодні криміналістику розглядають як юридичну науку, хоча серед науковців тривають дискусії з цього питання. Як і в будь-якій юридичній науці, в криміналістиці основним джерелом формування її положень є норми права. Серед нормативно-правових джерел, які відіграють провідну роль у формуванні криміналістичної методики, слід виділити чотири блоки: а) Конституція України та норми міжнародного права; б) кодифіковані законодавчі акти, зокрема Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси; в) закони України; г) галузеві (підзаконні) нормативно-правові акти: накази та розпорядження окремих міністерств та відомств. Конституція України, як Основний закон прямої дії, визначає концептуальні права та свободи людини, а також повноваження органів державної влади та окремих правоохоронних і судових органів: прокуратури, адвокатури, суду.

Найважливіше значення для криміналістичної методики загалом мають вимоги кримінально-процесуального закону про проведення швидкого, повного та неупередженого розслідування, що в поєднанні з правилом про безумовне забезпечення встановлених законом процесуальних гарантій, прав та інтересів учасників процесу зобов'язують слідчого уникати одностороннього підходу до процесу розслідування, а також будь-якої упередженості своїх дій. Кримінальний кодекс, що встановлює норми кримінального права, є важливим джерелом криміналістичної методики, оскільки визначає кваліфікаційні ознаки складу злочину, що формує конкретні завдання розслідування та коло обставин, що підлягають встановленню, дослідженню та доказуванню.

Кримінальний процесуальний кодекс регулює загальний процесуальний порядок розслідування та обумовлює, передбачену криміналістичними методиками, його періодизацію та певним чином планування досудового слідства. Кримінально-процесуальний закон наводить вичерпний перелік слідчих (розшукових) дій, що використовуються для доказування. Отже, під час розробки окремих криміналістичних методик алгоритми розслідування потрібно наповнювати лише тими діями, які регламентовані законом.

Багато вчених-криміналістів підкреслюють важливість наукових розробок для формування криміналістичної методики. Наприклад, М. Салтевський стверджує, що «джерелом формування методичних рекомендацій є досягнення науки, передусім криміналістики, теорії ідентифікації, криміналістичної техніки, основ слідознавства, судової одорології і фоноскопії, прогностики та системного підходу в криміналістичній тактиці» [3, с. 413]. На думку вченого, це впливає на: а) розробку нових технічних і тактичних засобів, що вимагає створення нових методичних рекомендацій для використання в процесі розслідування; б) виявлення невідповідності методичних рекомендацій завданням розслідування в сучасних умовах, які зазнали змін (походження нових способів вчинення злочинів, зміна характеру доказової інформації і можливостей її збору, оцінки та використання) [5].

Криміналістична методика дійсно тісно пов'язана з іншими розділами науки криміналістики – загальною теорією, криміналістичною технікою та криміналістичною тактикою. Техніко-криміналістичні засоби та методи, тактико-криміналістичні та організаційні прийоми та рекомендації призначені для використання під час розслідування будь-яких видів кримінальних правопорушень.

Висновки. Криміналістична методика є важливим розділом криміналістики, що включає наукові положення та практичні рекомендації, спрямовані на розслідування різних видів кримінальних правопорушень. Вона базується на правових нормах кримінального та кримінально-процесуального законодавства, а також враховує досягнення суміжних наук і практику розслідування. Подальший розвиток методики передбачає створення універсальних міжвидових методик, які дозволять ефективніше розслідувати однорідні групи злочинів, забезпечуючи високий рівень узагальнення та застосовність на будь-якому етапі слідства.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика мультимедійний підручник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec22.html> (дата звернення: 11.09.2024).
2. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В., Плетенець В. М., Чаплинська Ю. А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. ; 2-е вид. перероб. і допов. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
3. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.
4. Бахін В. П., Іщенко А. В., Кузьмічов В. С. Щодо необхідності нових форм та методів боротьби зі злочинністю. *Вісник Дніпропетровського університету. Правознавство*. 1995. Вип. 2. С. 132–141.
5. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.